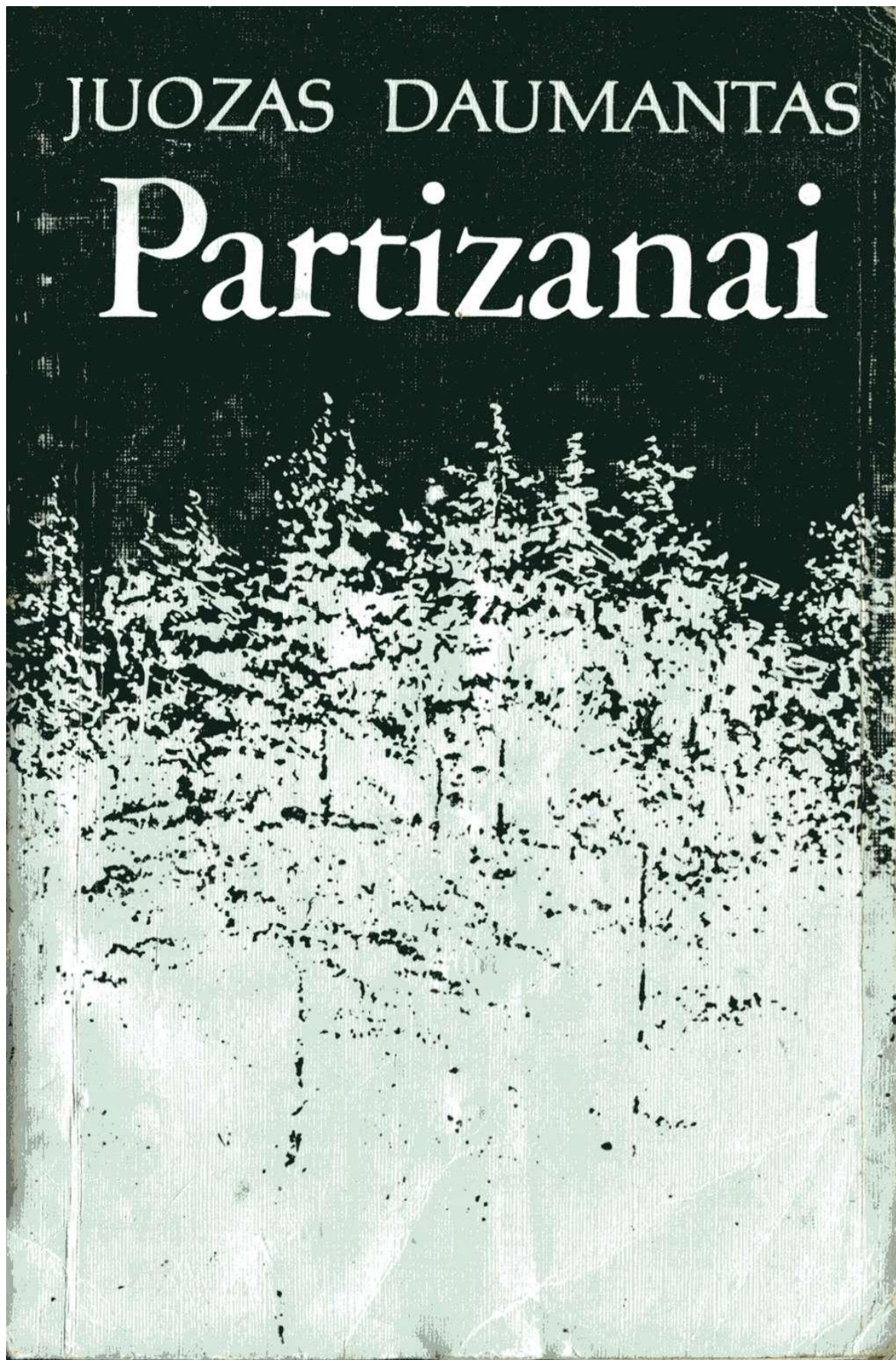

JUOZAS DAUMANTAS

Partizanai

JUOZAS DAUMANTAS

Partizanai

VILNIUS 1990

FOTOGRAFUOTINIS LEIDIMAS

MBBK
Da431

9(TL)28

Iliustravo PRANAS LAPĖ

0503020908--119

D ----- — Neskelbta

M852 (08) — 90

ISBN 5-415-00809-8

© Į Laisvę fondas lietuviškai
kultūrai ugdyti, 1984

© Liudas Truska, Baigiamasis žodis,
1990

© Antanina Garmutė, Baigiamasis
žodis, 1990

JUOZAS DAUMANTAS

PARTIZANAI

TREČIAS PATAISYTAS IR
PAPILDYTAS LEIDIMAS

Į LAISVĘ FONDAS
LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI

Autorius:

Skiriu už Tėvynės laisvę kovojantiems ir kenčiantiems lietuviams.

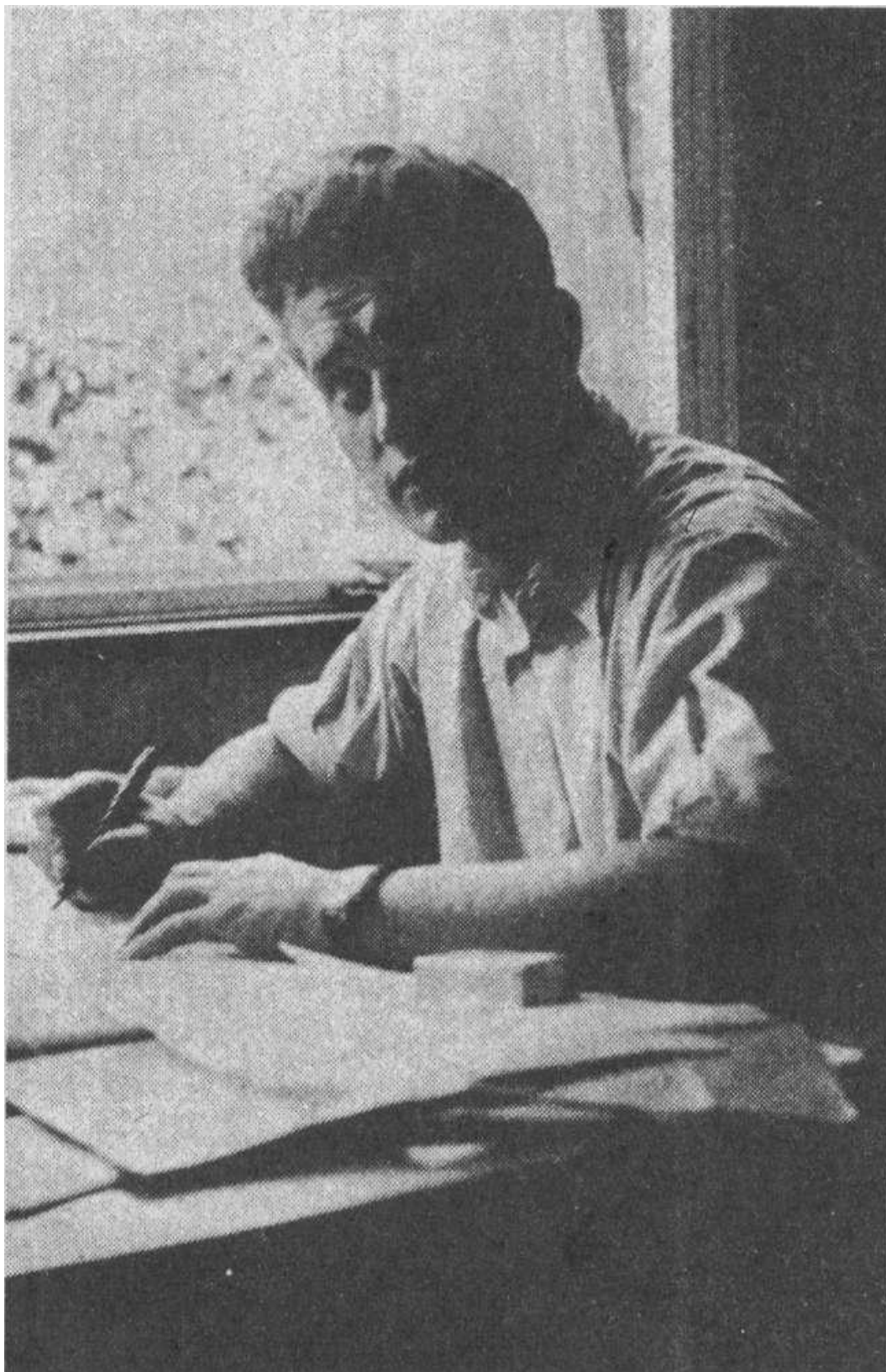
Nežinomosios Lietuvos Sibire:

. . .palaiminki mano mylimuosius ir visą mano Tautą, o ypač Tėvynės gynėjus, našlaičius ir visus kenčiančius už Tiesą. . . Mūsų Tautos Kankiniai, išmelskite tikrai šviesų amžinąjį poilsį galvą paguldžiusiems už savo žemį.

(„Marija, gelbėk mus“)

Thomas Jefferson:

Laisvės medis turi būti kartkartėmis palaistytas patriotų ir tironų krauju.

Juozas Daumantas-Lukša „Partizanų už geležinės uždangos" rašymo metu

Knygos struktūra – mozaikinė: paskiri įvykiai, pergyvenimai, ištikę Lietuvį 1944 metais bolševikam antru kartu atėjus. Įvykiai ir pergyvenimai vienas šalia kito sukuria tragiško laikotarpio tautos kančių, vilčių ir pastangų panoramą. Lietuvos ketverių metų laikotarpis čia rado mozaikinį išraišką, nelyginant graikų dešimties metų karo vaizdai Iliadoje.

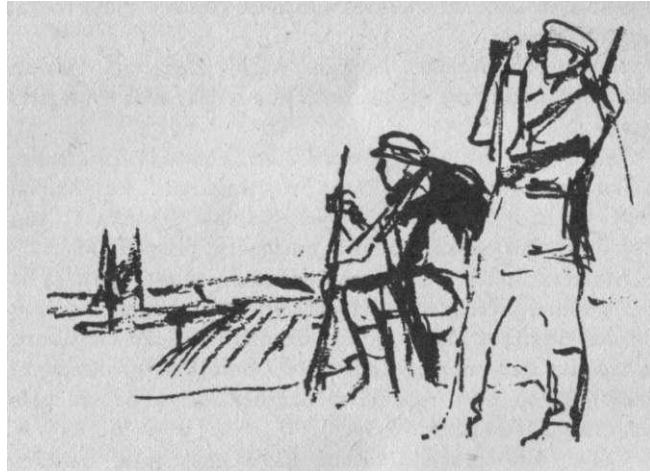
Knyga yra betgi ir asmeninės tragedijos dokumentas. Įvykiai ir vaizdai čia yra tie, kuriuos matė, girdėjo ir pergyveno jaunas patriotas, universiteto darbuotojas, kuris buvo pasiryžęs likti tėvynėje ir laikytis okupanto diktuojamo legalaus gyvenimo sąlygose. Tos sąlygos betgi stūmė jį palaipsniui į dvi galimybes: į Sibirą ar į nelegalų gyvenimą Lietuvoje. Knyga rodo, kaip jis pasirinko antrą galimybę, įsiliejo vis giliau ir giliau į pagrindinio ginkluoto pasipriešinimo srovę.

Knyga rodo ginkluoto pasipriešinimo organizacinį augimą, santykius su gyventojais, su priešu, su gyvybe ir mirtimi, su Žeme ir Dangumi. Dar giliau rodo kovotojų pradinį tikėjimą Vakarų paskelbtais idealais ir jų jaunatvišką pasiryžimą aktyviai vykdyti tuos idealus savo mažos tėvynės plote. Palaipsniui jų optimistinis tikėjimas Vakaraus užleidžia vietą desperaciniam praregėjimui, kad jie buvo kurstomi, o dabar palikti vieni, vienu vieni kovoje su globaliniu priešu. Tai asmens herojinės tragikos istorija.

I

SAVOJE ŽEMĖJE PASILIKUS

[Savo žemėje pasilikusiam ir mėginusiam tęsti savo profesinį darbą slenka pro akis okupacijos atnešti nauji įvykiai kaime ir mieste: plėšimai, suėmimai, kratos, mobilizacija, nusavinimai, o taip pat prieš juos kilę ginkluoti pasipriešinimo žygiai. Ir niekas negali išlikti tų įvykių nepaliestas.]

TARP TĖVIŠKĖS IR KAUNO

OKUPANTAMS KEIČIANTIS

Tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt ketvirtų metų liepos mėnesio pabaiga. Sekmadienio popietė.

Sėdim prie stalo įprasta tvarka: tėvas gale, motina dešinėj, tarnaitė Ona greta jos, mes penki broliai – Juozas, Vytas, Stepas, Andrius ir aš užustaly. Pietų metas. Tėvas tylėdamas pradeda srėbti žalbarščius. Nenoromis pasekam juo.

Orą skrodžia minosvaidžių sviediniai, keliomis kryptimis kryžiuodamiesi viršum mūsų galvų. Jie nuolat drebina trobos stiklus, kažkur paliesdami taikinius. Tvanku... Nerimas gaubia mūsų veidus, belaukiant žiaurios tikrovės. Nerimo pilna troba, nerimo pilnas oras...

Prieangyje išgirstame sunkius karių žingsnius. Vidun įsiveržia būrelis vokiečių. Jų veiduose nuovargis, alkis ir tas pats nerimas.

– Essen (valgyti), – vienas prašnabžda ir sėdas prie stalo.

Nieko ir kiti nelaukia. Mes pasitraukiam. Jie skubiai sudoroja maisto likučius. Vienas jaunas blondinas tuo nesitenkina ir, laikydamas rankoje automatą, prispiria mamą:

– Mutter, Speck... (Motin, lašinių), – ir varosi ją iš virtuvės į kamara. Neilgai trukus vokietis, pats atsipjovęs, kiek jam patiko, sugrįžta atgal, vietoj automato nešdamas padorų gabalą lašinių. Pačiam gale stalo, tėvo vietoj, sėdėjo amžiumi seniausias, tik su puse nuskustos barzdos karys. Jis yra pats linksmiausias ir guodžias:

– Gerai, kad prakeikti rusai davė nors pusę barzdos nusiskusti, šiandien kaip velniai gula ant kulnų...

Ir numojęs ranka užbaigia:

– Všystko jedno, Schei... mit uns und mit Deutschland (Vistiek,... baigta su mumis ir su Vokietija).

Tai buvo paskutiniai paskutinio vokiečio žodžiai.

Ore staiga nutyla minų švilpimas. Laukuose išsidraikę, paskubomis traukiasi šiaurės vakarų link paskutiniai vokiečių karių siluetai. Kai kur pasigirsta paskiri šūviai: atsipalaiduojant arba prakalbinant sparnine kulkosvaidžių ugnimi perdaug priekin įlindusias priešo dalis.

Pro kluono galą ant nuvaryto kuino pasirodo raudonarmietis. Per arklio nugarą permestas pantis atstoja ir balną ir kilpsaitį. Pats nugarą pridengęs rusiška apdriskusia palapine, purvinais drabužiais ir ilgokai nesiprausęs, atrodo daugiau panašus į giltinę, negu į karį žvalgybininką.

– Zdrazstvuite tovarišči, niemcov niet? . . Navierno vam nadoiello nas ožidat (Sveiki, draugai, vokiečių nėra. Tur būt jums nusibodo mūsų laukti), – pasveikina mus ir tęsia: – Niet li u vas čto nibut napitsia (Ar neturite ko nors atsigerti?)...

Ona atneša ąsotį pieno. Ruskelis užsivertęs godžiai išgeria ir, tiesdamas atgal tuščią indą, nesusilaiko neišreiškęs savo nusistebėjimo:

– Neuželi u vas možno ieščio i moloką naiti (Negi dar pas jus galima ir pieno surasti)? – Padėkojo ir, išpyręs kuinui kulnim į pašonę, juda pirmyn.

Iš rugių lauko išgirstam šaukiančius ir kitus pasimetusius karius:

– Aleksiej, Aleksiej, nevidal ti, gdie naša puška propala. . . (Aleksiejau, Aleksiejau, ar nematei, kur mūsų patranka prapuolė...)

Mūsų įtempta nuotaika palengva atslūgsta. Pagaliau...

Pagaliau įvyko tai, kas prieš mūsų valią turėjo įvykti – Rytų siaubas grįžo mūsų kraštan...

Grįžo jis, pamažu slinkdamas, savo kelią žymėdamas gaisrais ir griuvėsiais, žmonių nuotaikas skandindamas giliam nusiminime. Prieš mėnesį laiko pirmosios mūsų krašto sodybos rytuose virto pelenų krūvomis. Mūsų trijų milijonų ramių ūkininkų laukuose ėjo kova tarp dviejų milžinų, nešusių ir nešančių mums lygų siaubą tiek iš Rytų, tiek iš Vakarų, šiai kovai vykstant mūsų arimuose, mes tegalėjome būti tik stebėtojų vaidmenyje, šiuo metu mums, trims milijonams, buvo pasilikę dvi alternatyvos: ar likti savo žemėj ir toliau tęsti kovą, pradėtą prieš

ketverius metus, visame krašte, visomis jėgomis ir visomis priemonėmis, ar trauktis iš kovos apkasų krašte į Vakarus su viltimi pasiekti išlaisvintus Vakarų demokratinius kraštus.

Apsispręsti laiko pakako, nors buvo gana sunku. Daugeliui delsiant, apsisprendimą padiktavo aplinkybės. Po to tekdavo tik sutikti su likimu.

Mūsų šeima apsisprendė pasilikti dar tada, kai frontas kiek stabilizavosi ant Nemuno krantų. Nelengva buvo – jokio objektyvaus patarimo iš šalies, jokios objektyvios informacijos. Nacių okupacijos metu taip gausiai lankiusi tautą pagrindžio spauda jau kuris laikas nepasirodydavo visiškai. Nutrūko ryšiai su rezistencijos centrais. Be panikos ir bėgimo psichozės, kitko nesurasi.

Prieš porą savaitių buvau nuvykęs į Kauną, tikėdamasis sutikti vieną kitą iš vyresniųjų draugų. Tačiau jie visi buvo išvažinėję kas sau. Gatvės sausakimšai prisigrūdusios besitraukiančių vokiečių kariuomenės dalinių ir lagaminais apsikrovusių civilių. Ties krautuvių durimis telkėsi eilės piliečių, laukiančių bent artimiausioms dienoms apsirūpinti maisto produktais ir kitomis būtinai reikalingomis prekėmis. Tačiau tos eilės nė kiek nesijudino pirmyn, nes pro užpakalines duris vertėsi su pilnais glėbiais vokiečių kariai bei civilinės valdžios atstovai. Krautuvių vitrinose visur matei išlipintus išpėjimus civilfervaltungui (civilinei valdžiai), kad nė vienas, galįs vartoti ginklą, neprivalo trauktis iš Lietuvos ir – „Kas plėšikaus – bus sušaudytas“.

Nieko nesusigaudęs, sugrįžau į tėviškę.

Pakeliui visur buvo pilna vokiečių kariuomenės dalinių. Nemažą jų procentą sudarė ne vokiečiai. Tai ukrainiečių, gudų, kazokų ir kitų tautų mišinys, šie kariai buvo visiškai be jokios disciplinos ir pakelėse plėšikavo. Gyvuliai, padargai, drabužiai buvo ne gyventojų, bet jų nuosavybė. Laimė nušvisdavo tai apylinkei, kurioje pasirodydavo lietuvių savisaugos daliniai, jie buvo dabar vieninteliai mūsų gyvybių ir turto saugotojai. Batalijonų vadovybės nusistatymas buvo nesitraukti gilyn į Vokietiją, bet stengtis, išnaudojant dabartinę padėtį, kuo daugiau palikti krašte ginklų. Paskiri batalijonų kariai parvažiuodavo į savo gimtas apylinkes su pilnais vežimais grobio, nutarę dezertyruoti. Taip nemaža dalinių, pasiekę miškus, su didelėmis ginklų ir municijos atsargomis „išdildavo“.

*

Frontas, priejęs mūsų rajone gamtinę kliūtį – Nemuną, kiek stabilizavosi. Apskritai bolševikai stūmėsi pirmyn gana skubiai. Vokiečiai, pralaimėję keletą katilinių mūšių prie Minsko, dabar stokojo rezervų – užkšti padarytoms spragoms. Ir mūsų ruože – Prienai – Kruonis – Pakuonis – Kaunas – vokiečių pajėgos buvo labai skystos: viena kita

priešlėktuvinė baterija, kiek tankų ir vienur kitur išdėstyti kulkosvaidžių lizdai. Po keleto dienų triūso bolševikai pasistatė tiltą ties Rumšiškėm. Spėjo persikelti ir pirmieji bolševikų pėstininkų bei tankų daliniai. Vokiečiai tiltą numušė. Su persikėlusiais daliniais užvirė sunki kova. Bolševikų tankus vokiečių tigras bematant sudorojo. Raudonarmiečiai pėstininkai rodė nepaprastą drąsą. Su paruoštomis mesti granatomis keliolika ar keliasdešimt karių puldavo tankus, griausmingai šaukdami: „Vperiod, urra“ (Pirmyn, ura).

Raudonarmiečiams pavyko užimti Pociūnų aerodromą. Vienas rusų dalinys pasiekė net Bačkininkų šilą. Čia juos vokiečiai apsupo ir sunaikino liepsnosvaidžių ugnimi. Taip tie bolševikų daliniai, persikėlę pirmuoju tiltu, buvo sulikviduoti. Į dešinį Nemuno krantą bolševikai pritraukė katiušų (patrankų) ir intensyvia ugnimi privertė vokiečius iš artimų prie Nemuno pozicijų pasitraukti. Buvo jaučiama, kad vokiečiai jau ruošiasi palikti šias pozicijas, šį kartą jų savivaliavimai buvo be ribų. Be jokio reikalo ar įtarimo, šūviais iš tankų padeginėjo paliktas tuščias gyventojų sodybas, tankais laužė tvoras, medžius, naikino sodus, išvartydami vaismedžius, krūmus, avilius. Tai nieko bendro neturėjo su garbingo kario uždavimais, bet buvo panašu į kažkokį baisų keršto siautėjimą.

Ko nespėjo atimti per trejus okupacijos metus, dabar skubėjo sunaikinti vietoje, nes jau nebeturėjo jėgų prisigrobę išsivežti. Pilni laukai mėtėsi kiauliu, kurias išskerdė vokiečiai. Kažkokiais sumetimais jie dabar maistui ėmė tik kumpius. Kitą mėsą, nors gerokai jau smirdančią, paliko sudoroti rusų daliniams.

Liepos 24 dieną bolševikams vėl pavyko pastatyti pontoninis tiltas per Nemuną, šį kartą jį pastatė keliasdešimt centimetrų po vandeniu, kad prieš aviacija nepastebėtų. Liepos 25 dieną bolševikai jau buvo pasiruošę vėl keltis per Nemuną. Apie dešimtą valandą ryto per dešimt vokiečių lėktuvų eskadrilė slinko Nemuno link. Juos pasitiko be galo stipri rusų priešlėktuvinė artilerija, ir tuojau į pagalbą atskubėjo sunkieji rusų naikintojai. Vokiečių eskadrilei, nepasiekus tikslo (naujo tilto), praradus du lėktuvus, teko sprukti atgal. Bolševikų šturmovikai pradėjo pulti vokiečių tigrus (tankus). Po gerokos kautynių valandos vokiečiai pradėjo trauktis. Juos toliau persekiojo rusai iš oro. Bolševikai masėmis pradėjo keltis per Nemuną, – vieni tiltu, kiti valtimis, kiti paprastus rąstgalius apsikabinę. Iš skubotumo ne vienas nuskendo į dugną, net neapšaudomas. Pirmose linijose visi buvo pusgirčiai, apdriskę, nesiprausę, apginkluoti tiek vokiškais, tiek rusiškais ginklais. Neturėjo jokių virtuvių, maitindamiesi vokiečių paliktu maistu, šiose gretose buvo ir moterų, kurios neatrodė turinčios nors kokių palikusių moteriškų žymių: lygiai keikės, lygiai vogė, lygiai nepripažino jokio drovumo, kaip ir visi raudonarmiečiai. Tačiau visi atrodė nepaprastai entuziastiški, apsvaigę paskutiniaisiais laimėjimais.

Vokiečiai ruošėsi palikti Kauną. Sprogdino eilę pastatų, kuriuose ligi tol buvo įsikūrusios kokios nors karinės trupės, arba kurie turėjo vienokios ar kitokios karinės reikšmės. Į šių nelaimingų pastatų skaičių pateko fizikos-chemijos instituto rūmai Aleksote, Damijonaičio mokykla (Dariaus-Girėno gatvė), ten pat buvę vienuolyno namai, geležinkelio stoties pastatai, elektros stoties centrinė, šalia jos Vailokaičių namai, telegrafo telefono stotis, geležinkelių depo dirbtuvės, Petrašiūnų elektros stotis ir visa eilė ne taip žymių pastatų. Uždegtas ir „Maisto“ fabrikas. "Milžiniški dūmų debesys pakibo viršum Kauno, pelenais paversdami geriausius jo pastatus ir liudydami apie paskutinį rudųjų okupantų siautėjimą.

Krašte ėjo įvairūs gandai apie tučtuojau prasidėsiantį bolševikų terorą. Vieni gandai pralenkdavo kitus. Vieni pasakodavo, kad šaudomi visi gyventojai, kurie tik bandė vykdyti vokiečių uždėtas prievoles, kiti teigė, kad bus šaudomi visi vyrai, kurie tik nebus rasti raudonųjų partizanų eilėse.

Treti, nuosaikiausi, tenkinosi skelbdami, kad bus sušaudyti ar ištremti tik tie, kurie vokiečių okupacijos metu tarnavo valdinėse įstaigose. Kad tai patirtų, gyventojai rizikuodavo pralįsti fronto linijas, norėdami įsitikinti, kiek gandai yra tikri. Grįžę ramindavo, kad rusai nėra tokie baisūs, net, atvirkščiai, gana simpatiški ir draugiški, tik labai suvargę. Vis tik ir po tokių raminimų gyventojai paliko abejingį, šeštadienio nakčiai, kuri atrodė tikrai vienus „išvaduotojus" pakeis kitais, visi gyventojai išsislapstė, užkasdami į žemę savo turtą, iškraustė trobesius, patys sulindo miegoti į duobes bei laikinius bunkerius.

Tokia padėtis ir tokiomis nuotaikomis buvo sutiktas anas pirmame puslapyje minimas sekmadienis.

PRADĖJOM SLAPSTYTIS

Mūsų tėviškėj pirmomis „išvadavimo" dienomis buvo apsistojęs trisdešimtis raitųjų būrys. Visi atrodė nepaprastai išvargę, greičiausia, ilgesnį laiką buvo buvę pirmose linijose. Nė vienas nežinojo, kas yra švara ir higiena, švarą palaikydavo prausdamiesi ančių ir žąsų priturkštame prūde, o poilsiui vietą pasirinkdavo kiaulių darže. Visiems daliniams trūko virtuvių. Aiškinosi, kad jos nespėja su frontovikais žygiuoti. Maistu rūpinosi patys, raudami iš laukų žalias daržoves, raškydami nepradėjusius nokti obuolius ir naktimis vogdami medų iš avilių. Visi, be išimties, labai mėgo gerti. Degtinę išsikeisdavo su gyventojais į įvairius pavogtus valdinius daiktus: batus, antklodes, balnus, palapines. Neretai pasitaikydavo, kad už kibirą degtinės galima buvo išsikeisti arklį. Pigaus maino džiaugsmas dingdavo, kai atsišaukdavo arklio savininkas, kuris paprastai gyvendavo už kelių kilometrų. Vyresnieji visokius mainus drausdavo, ypač kai keitėjas prašydavo duonos ar mėsos. Visokios

bausmės nenumalšindavo nei alkio nei noro keisti, šie daliniai atrodė kiek geriau, negu mes susidarėm išpūdį iš pirmo žvalgo. Visi nešiojo plačius antpečius, nebuvo matyti nė su „pempinėmis“ kepurėmis.

Prie pražygiuojančių dalinių prisijungdavo pas ūkininkus gyvenę raudonarmiečiai belaisviai. Pirmas jų uždavinys buvo suteikti reikalingų žinių iš apylinkės: gyventojų nuotaikas, bendradarbiavimą su vokiečiais (tai buvo suprantama labai savotiškai), lojalumo trūkumą bolševikams vokiečių okupacijos metu, pasitraukusių į vakarus gimines, turinčius užsienyje giminių ir panašiai.

Tuoju buvo tardomi ir suimti visi buvę seniūnai, be jokių kaltės įrodymų, pasitenkinant faktu, kad seniūniavo, nežiūrint, kaip seniūnavo. Vyko asmeninių sąskaitų suvedinėjimas, visokio kriminalinio elemento kerštavimas, kuris dažniausiai pasibaigdavo nereikalingu kraujo praliejimu. Daug kas, nesijausdamas nė kiek kaltas, bet bijodamas raudonarmiečių „paslaugumo“, buvo priverstas jau iš pat pirmųjų dienų slapstytis, kad išvengtų čia pat likvidacijos.

*

Rugiapjūtės metas. Prinokusios, brandžios rugių, varpos linko žemėn, lyg meldamos pro jas praeinantį šeiminką, kad priglaustų jas kluone. Ūkininkai tingiai apeina laukus, mato, kad jau ir vėlyva pjūtis, bet darbą pradėti nėra nei kaip, nei kam.

Ūkio reikalais, Vyto prašomas, nuėjau pas kaimyną Luokį. šis dūlinėjo iš kampo į kampą, vis dar nenusitverdamas kaip reikiant darbo. Mane, einantį namo, jis net pro visą rugių lauką palydėjo. Galulaukėj susitikom Šalčiūną.

— Tai kirsti dairais? — pradeda Luokis.

— Taigi, kad kirsti, bet sakyk, kaimyne, kaip? Išbraidyti, iškoneveikti, kaip pas kokią pūstelninką. Velniai, negalėjo tarp plysviais arba aplink dirvas apeiti.

— Ką čia tau kareivis saugos kitų turtą. Eina, kur jam patinka, kur jam saugiau; negi jis galvoja, kad šie patys rugiai jį maitins.

— Kaip šiomet manai su talka daryti? Pasisamdyti nėra nei ką, nei iš ko. Koki čia dabar pinigai eis? Gal ir vėl tie patys rubliai? Atrodo, reiktų grūdais susilygti, bet ką čia žinai, ar tau paliks nors saują.

— Tikra bėda. Būdavo, susimetam keli kaimynai, tai vieno šiandien, kito rytoj. Darbas greitas — ir patogus. O šiomet reiks vienam su močia žarnotis. O, prisigyvenom, kaimynėli. Užsiauginom šitokius sūnus,

sakėm, jau pagyvensim. Ta prakeikta mobilizacija visus iš namų išvijo. Mano visi trys stojo dirbti, palikę namus, prie geležinkelio; sako, nemobilizuos.

– Tai vis tiek taviškiai gerai verčias. Mano du pas gimines slapstosi, du į Kauną išdūmė. Negi stos į tų driskių eiles. Už ką? Lyg nematom, kas čia kiekvieną dieną ir naktį darosi. Klausyk, tai tas, tai kitas dingio. Vakar suimtas Mykolaitis su sūnumi. Šiąnakt išvežė šalčiuką su Degėsiu.

– Tai dar gerai, kad vietoje jie „tvarkos“ nepadaro. Tur būt dar negirdėjai, kas Čibirkuos šiąnakt atsitiko. Atvažiavo rupūžės su mašina pas Grybauską, išlaužę duris, visus nuogus sukėlė iš lovų, suvarė į virtuvę ir vienas saugojo, o kiti viską išvalė. Neteko žmogus ir motoro, ir drabužių, ir maisto... Vyriausias sūnus šoko pro langą bėgti. Tirkstelėjo vienas iš automato – ir vargšas nė neaiktelėjo. Toks puikus vyras buvo! Amžiną atilsį... Tikri „išvaduotojai“.

– Aš savo bobai vis sakau, kad ji su jais perdaug nesirietų. Rauk juos velniai, ką ima, tegul sau ima. Žiūrėk, kad tik gyvas išliktum. Vistiek liksim nuogi ir be duonos kąsnio. Ar girdėjai, kad jau valsčiuje valdžia esanti?

– Girdėjau, kaip negirdėsi. Sako, ir tas Černiauskų valkata ten pritilpęs. Pasirašyt nemoka, o valsčiaus ponų eilėse nori būti. Kalba, kad jau tie žydberniai ir pyliavas nustatę, nors čia mudu dar tik sukam galvas, kaip nupjauti. Pirmi terminai, berods, už penkių dienų.

– Tai dar tu tikėjais, kad jie ilgiau lauks, juk matei, kad visi badauja? Bet su terminais tai nieko nebus, tegul jie sau pasikaria. Tegul atiduoda pirma vaikus, o paskui skuba su datomis.

– Kas jiems darbo, kad tu negali. Žinai, kad jie jokių pasiaiškinimų nepripažįsta. Neišpilsi laiku numatytos normos, tai ir atsidursi už grotų. Lyg neatsimeni, kaip buvo prieš trejus metus. O dabar jie dar alkanesni. Čia tau ne prūsai, kad va, kaip pernai, prirašėm po du nulių kvituose, tai ne tik kad buvo pyliava išpilta, bet dar ir premiją gavau...

– O, o, kaimynėli, pamatysim, ko nematę. Anais metais nors valsčiuje rusų nesimatė, o dabar tai net keli jau sukinasi. šneka, kad ir pats viršaitis būsiąs rusas. Užvakar mačiau ten tokį vieną su didele karpa, tikriausiai jis ir bus. Tai sakyk, ar jau tikrai apsisprende vienas pjauti? Laikas pietų, jau boba ir taip bars, kad užsiplepėjau.

– Reiks vienam, ką gi daugiau bedarysi.

Paspaudę rankas, nuskubėjo kiekvienas savų sodybų link. Pakilau ir aš.

Ir Luokis, ir Šalčiūnas, ir kiti kaimynai kirto paskirai, be jokių talkų. Visiškai nejautei to rugiapjūtės įkarščio, kuris Lietuvoje savo linksnumu visada išsiskirdavo iš kitų vasaros darbų. Dideliam dirvos plote viena senių pora. Mašinų beveik niekas nevartojo, nes jų daug sunaikino vokiečiai, o be to, trūko ir arklių, kurie būtų pripratę.

Mudu su Juozu nusprendėm nesimaišyti ilgai po savo tėviškės apylinkes, nes areštai ir provincijoje kaskart dažnėjo. Juozas numatė sau pavojų, kaip buvęs studentų atstovybės narys, o aš – kaip buvęs 1941 metų sovietų politinis kalinys. Su vietiniais gyventojais sutarėm puikiai. Iš jų bet kokių įskundimų nesitikėjom. Net ir su tais, kuriems dabar atsivėrė durys į valdžią, neturėjom jokių piktų nesusipratimų. Bet atsarga gėdos nedaro, sako patarlė. Mes ja ir vadovavomės. Abu persikėlėm gyventi pas bičiulį Lupaitį. Čia įsitaisėm gerą slėptuvę, kad pavojaus atveju turėtume kur užlįsti. Nuobodžiauti čia neteko. Praūžianti karo audra nušlavė jo visus trobesius. Artimiausiems kaimynams mus pristatydavo kaip paprastus darbininkus. Per dienas rausėmės po sudegusių pastatų pelenus, šalindami suskilusių čerpių gruzą, rinkdami iš pelenų dar vartotinas apkaustų dalis ir, galutinai nuvalę trobavietes, paruošėm jas naujai statybai. Naudodamies proga, „skolinomės“, niekam nežinant, iš miško statybinę medžiagą. Mūsų intensyvų darbą nuolat trukdė vaikų ir moterų įspėjimai:

– Vyrai, ateina rusai, slėpkitės!

Per keletą sekundžių jau tupėdavom savo skylėj ir laukdavom, kol praeis pavojus. Jo atšaukti labiausiai skubėdavo mažasis ketverių metų Lupaitukas:

– Vyručiai, liškit lauk, ruskiai jau priėdė ir išėjo, – buvo dažniausias jo, linksmai betrypiančio apie angą, pranešimas. Kiek tik įstengdamas, jis mums padėdavo išlįsti, o po to pats šmukštelėdavo į mūsų slėptuvę ir, išlindęs, girdavosi:

– Matot, vyrai, kaip aš greit įlendu. Kai užaugsiu, tai tikrai mane rusai nepagaus. Tik nežinau, ar kas man taip greitai praneš, kad ruskiai jau išėjo priputę. Mama jau bus pasenus – negreita. O ten taip šilta, gali uždusti, – švepluodamas Vytukas džiaugdavosi savo ateities „laime“.

Mūsų gyvenimas pas Lupaitį truko apie dvi savaites. Po to mus aplankė Andrius ir pranešė, kad reikia skubėti į Kauną, nes atsikuria universitetas, ir jo vadovybė skubiai kviečia stoti į darbą tiek profesorius, tiek paskutinių kursų studentus. Visiems kviečiamiems žada išrūpinti, kad būtų atleisti nuo mobilizacijos. Apsisprendėm, kad nedera šios progos praleisti, nors universiteto sienos mus baugino.

Kartu su Andrium parvykom į tėviškę. Čia Juozo belaukiantį radom Vosylių, kuris buvo atvykęs padėkoti, kad buvo išsaugota jo gyvybė.

VOSYLIAUS ĮSPĖJIMAS

1943 metų vasarą Juozas riekė pagiry ražienas. Pavakariop iš miško išlindo kažkokia žmogysta, priėjo, rusiškai pasveikino: „Bog pomoč" (Padėk, Dieve) ir sėdosi ant arimo. Prisipažino, kad jis esąs rusas, Vosylius, belaisvis, bėgęs iš Rytprūsių. Turėjo tik devyniolika metų. Rankoje nešėsi tuščią katiliuką. Jo drabužiai buvo vieni lopai, ir tie patys kiauri. Buvo basas. Dar vaikiškam veide jau buvo ryškios vargo raukšlės. Ilgai nelaukęs, paprašė ko nors valgyti. Juozui pasisiūlė padėti, kad šis, parėjęs namo, atneštų su katiliuku jam pieno. Jo laimei buvo pavakarių laikas. Juozas namie užtiko mamą bekepant blynus. Vosylius daliai mama uždėjo dvigubą porciją. Grįžęs pas savo pavaduotoją, Juozas turėjo gražaus juoko. Žagrė Vosylius neklausė, nuolat gadindama vagą. Artojas buvo sušlapęs kaip po lietaus. Abu susėdo valgyti;

Vosylius pasipasakojo, kaip jis maitinęsis. Su katiliuku lūkuriuodavęs pamiškėse, kol pamatydavęs ateinančias moteris melžti karvių. Tada išlįsdavęs iš po krūmų ir moteris prašydavęs išmaldos. Taip vertęsis jau penketą savaitių. Dabar Juozą prašė, kad jį kur nors priglaustų už paprastą darbininką. Jis tikėjo, kad iš Lietuvos jam toliau eiti neapsimoka, nes savo gimtinės jis vis vien nepasieks. Ji prie Maskvos. Be to, savam krašte jis nepatirtų tokio gyventojų geraširdiškumo, kokį jis čia patiria. Juozas sutiko jį globoti. Tokiu būdu Vosylius, nuolat perkeldinamas iš vieno gyventojų pas kitą, laimingai sulaukė raudonųjų.

Šiandien Vosylius laukė mūsų tėviškėje su medaus ir „naminės" dovanomis. Jis buvo pakeliui į N. raudonarmiečių dalinį, kurin jau spėjo užsiregistruoti prieš keletą dienų, šį atsisveikinimą tinkamai atžymėjom. Atsiskiriant Vosylius įsiūlė Juozui paimti jo ranka parašytą pažymėjimą, kur trumpai nupasakojo savo istoriją ir teigė, kad Juozas, nežiūrėdamas vokiečių įsakymų, jį visą laiką globojo ir išgelbėjo jo gyvybę, rizikuodamas netekti laisvės. Juozui nenorint šio pažymėjimo imti, Vosylius pridūrė: ateis laikas, kad Juozas bus jam labai dėkingas, ir nurodė pats, kiek žmonių jau mūsų kaime prarado laisvę tik dėl to, kad jie nesugebėjo įrodyti savo lojalumo. Gi bolševikams suimant pakanka, kad kalinys neįrodytų savo nekaltumo. Vosylius, gimęs ir augeęs Rusijos bolševizmo sukurtame pragare, geriau žinojo visus raudonųjų naikavimo metodus, todėl dabar ir siūlė gana įkyriai. Paspaudę nuoširdžiai rankas, pažadėjom vieni kitiems nepamiršti tos keistomis aplinkybėmis užsimezguosios draugystės tarp Rusijos kolchozo skurdžiaus ir Lietuvos studentų.

ASMENS BYLOS KREMATORIUME

Su Juozu pasirengėm į Kauną, neturėdami jokių garantijų, kad vietoj universiteto sienų neatsidursime kuriame nors raudonarmiečių dalinyje. Kaip transporto priemonę pasirinkom dviračius, ši kelionė buvo pirmoji po naujųjų „išvaduotojų“ dangum.

Pasiekėm Kauno – Marijampolės plentą. Dabar jis turėjo labai didelę reikšmę, kaip viena iš pagrindinių judėjimo arterijų į Rytprūsius. Kas keli šimtai metrų griovių krantus puošė įvairūs šūkiai rusų kalba: „Tegyvuoja raudonoji armija, tegyvuoja galingasis generalisimas Stalinas, tegyvuoja komunistų partija, šlovė herojams, Vilnius yra, Kaunas yra, pirmyn iki Berlyno, mušt fašistinį žvėrį jo paties urve, mirtis vokiškiems fašistams“ etc. Po kurio laiko kartojosi vėl tie patys parašai. Visi šūkiai buvo išrašyti ant raudonų lentų, iškeltų apie pora metrų nuo žemės. Kas keli kilometrai aptikdavom iš faneros išpjautas Stalino ir Lenino figūras, trejeto ar ketverto metrų aukščio. Jie buvo nutepti gana piktais veidais. Kryžkelių rimtį dar didino prie šių nutukusių figūrų einas sargybą sulysęs ruselis. Visi šie šūkiai ir figūros tuojau atsibodo. Domėjausi tik karikatūromis, kurių mėgiama tema – po brezentiniu ivano batu raitosi savo dienas bebaigiąs fašistinis žvėris. Arčiau Kauno pakelės dar labiau raudonavo.

Universitete darbas buvo tik prasidėjęs. Rinkosi universiteto vadovybė su prof. A. Purėnu ir prof. Mošinskiu (senuoju) priekyje. Pirmiausia reikėjo atgauti ir sutvarkyti universiteto patalpas ir perkraustyti priemones. Vokiečių okupacijos metu universitetas, kiek jo dar buvo palikta, buvo susispaudęs beveik vien medicinos fakulteto rūmuose. Čia buvo įsikūrus ir visa kanceliarija. Atgauti vokiečių atimtas universiteto patalpas nebuvo sunku, nes bolševikai stengėsi visa daryti priešingai, negu buvo daroma vokiečių. Kai šie jų priešingumai sutapdavo su mūsų interesais, mes be didelio vargo laimėdavom. Žinoma, tokius reikalus tvarkant, neužmirština viešpačiams priminti Stalino konstitucijos visiems garantuojamą teisę į mokslą ir raudonosios armijos išvadavimą nuo vokiškųjų fašistų. Na, o jei dar gale kalbos pakartosį kurį nors tūkstančius kartų gatvėse išrašytą trafaretinį šūkį, tai reikalai visai gerai klosis. Be didelio vargo atgavom didžiuosius universiteto rūmus, pirmuosius, ateitininkų, neolituonų, Mažylio namus (Kęstučio gatvė), Savanorių prosp. 77 nr. namus (buv. Ukmergės pl.) ir dalį namų mergaičių bendrabučiui Trakų gatvė 7 nr.

Pradėjom tvarkytis. Pirmoj eilėj įkūrėm studentų skyrių, pergabendami bylas iš medicinos fak. rūmų į didžiuosius rūmus. Vadovybė išsirūpino ir transporto priemonę – naujutėlį (Zis) sunkvežimį.

Prof. Mošinskis pasiėmė ginti mūsų reikalus VOENKOME (kariniam komisariate). Su studentų skyriaus pažymėjimais ėjom į mūsų reikalams paskirtą karinį stalą, įsikūrusį Kūno Kultūros rūmuose. Tiems, kuriems

studentų skyrius išdavė pažymėjimus (diplomantams ir paskutinių kursų studentams), karinio stalo viršininkas dėjo rezoliucijas: „osvoboždion“ (atleistas). Taip sutvarkę karinius dokumentus, dar buvom įpareigojami talkinti paruošiamuosiuose darbuose, nes mokslo sezonas buvo čia pat.

Mus sudomino networka medicinos rūmuose: koridoriai užversti studentų ir mokomojo personalo bylomis, anketomis ir kitokia archyvine medžiaga. Didžiausio rūpesčio mums sukėlė tiek studentų, tiek mokomojo personalo, tiek ir tarnautojų vokiečių okupacijos metais užpildytos ankietos, kuriose buvo pažymėta, kad pirmosios bolševikinės okupacijos metu jie buvo Aktyvistų Fronto nariais prieš bolševizmą arba nepriklausomybės laikais priklausę bet kurioms kultūrinėms organizacijoms. Po nemenkų pastangų suradom ir savo bylas. Net plaukai ant galvos pasišiaušė. Tokios medžiagos užteko, kad mus sulikviduotų. Skubėjom surasti ankietas ir tų draugų, kurie nebuvo pasprukę į vakarus. Galop nutarėm, kad bus greičiau ir turėsime ramesnę sąžinę, jei, užuot išrinkę, visas ankietas sudeginsim. Taip ir pasielgėm. Sunešėm jas į krematoriumo krosnį ir paleidom dūmais dokumentines nuodėmes.

Be minėtų, aptikom ir sunaikinom visą eilę mokomojo personalo ankietų, kurias jie buvo užpildę, kad galėtų išvykti į vakarus pagilinti studijų. Tikriausiai šie dulkėti archyviniai popieriai būtų atnešę keletui šimtų žiaurią mirtį. Apsidirbom pačiu laiku, nes NKVD pareigūnai sekančiomis dienomis jau susirūpino panašių dokumentų globa, visus likučius perimdami savon kontrolėn.

Taip keletą dienų pasisukinėję mieste, turėjom grįžti pas tėtį duonos atsivežti, nes Kaune buvo neįmanoma ko nors gauti. Jau atsirado ir rublių, bet jų perkamoji galia buvo labai menka. Sviesto ar lašinių kilogramas kaštavo 400 rublių, duonos kilogramas apie penkiasdešimt rublių. Vienas litras degtinės siekdavo 400 rublių. Jos kainą pakėlė „išvaduotojai“, daug jos išmaukdami. Miesto gyventojai apsirūpino maistu iš artimųjų kaimų, išmainydami į drabužius ar kitokias vertybes.

BIČIULYSTĖ SU RAUDONARMIEČIAIS

Frontas, „išvadavus“ Marijampolę, kiek sustojo. Vokiečiai, prieš įsiveržiant rusams jau į jų teritoriją, labiau priešinosi. Bolševikai, apakinti paskutinių laimėjimų, dar su didesniu entuziazmu metė savo mases, kad greičiau pasiektų hitlerinę landynę. Visi raudonarmiečiai gyrėsi, kad ilgiau netruks, kaip du mėnesiai, ir jie jau žygiuos Berlyno gatvėmis kaip nugalėtojai.

Aleksote prisiprašėm raudonarmietį, kad jis pavėžintų Marijampolės link. Važiavome trys. Mūsų nelaimei Garliavoje judėjimą tvarkę kariai mus išsodino, nes mašina buvo perkrauta. Čia teko ir mums prisijungti prie gana gausingos minios, kuri lūkuriavo ištisas valandas. Traukiniai

dar nevaikščiojo, nes vokiečių išsprogdintos linijos buvo neatstatytos. Geroką valandą palūkuriavę, leidomės pėsti. Nukulniavus apie pusantro kilometro, mus prisivijo amerikoniškas džipas (jeep) su trimis raudonarmiečiais. Pastebėję mus atsigrįžtančius, jie sustojo kaip tik ties mumis.

— Kuda vi molodije liūdi? (Kur jūs, jaunikaičiai?) — užkalbina mašiną vairavęs staršina.

— Do svoich roditelei (pas tėvus), — atkerta Jurgis, — gdie nam bolše (kurgi kitur).

Staršina pasiūlė pavėžinti su sąlyga, kad užfundysim butelį naminės. Mes pažadėjom dar ir užkandžio.

— Ladno, — džiaugėsi staršina, trindamasis rankas, ir parodė mums vietas. — Teper to napjomsia į pokušaem. (Dabar atsigersim ir prisivalgysim).

Kiti du draugai (vienas kapitonas, antras vyr. leitenantas) derybose nedalyvavo, bet mums su staršina susilygus, jie rodės patenkinti. Pasiėkėm N. vietovę. Kadangi mūsų tėviškės dar buvo keli kilometrai nuo plento, tai pasiūlėm mūsų draugams atsiskaityti čia pat prie plento, užsukus pas mano tetą B. Jiems aiškinom, kad čia dar ne mūsų tėvų sodybos, kurias pasiekti reiktų truktelti keletą kilometrų blogu vieškeliu į pietus. Jau buvom prisipažinę, kas tokie esam. Visi pasirodė labai draugiški, ypač vyr. leitenantas, ir užsispyrė, nežiūrint, koks kelias bebūtų, mus nuvežti ligi namų. Jų pasiūlymas mums irgi patiko, nes naudotis tetų malone nevisad patogu. Visas kelio kliūtis džipas kuo puikiausiai nugalėjo. Netrūko nė rusams pasididžiavimo amerikoniška technika.

Vartuose mus pasitiko nusigandusi mama.

— Labas vakaras, mamyt, nesibaiminkit, — įsitaisėm pakeliui „vergų“, kurie už bonką naminės pasiūlė pas tėtį parvežti. — Ir kai visi laisvai išsivertėm iš mašinos, mama nudžiugus prisipažino:

— Dėkui Dievui, kad tik taip: maniau, kad jau ir jūsų dienos pasibaigė.

Susivedėm svečius į „ponstubę“ (taip pas mus vadina kambarį kasdieniniams svečiams), bet ne seklyčią. Mama ir Ona vikriai čirškino virtuvėj užkandžius. Juozas iš kluono atniogė ir „užmokestį“, net kelis kartus didesnį, kaip buvom susilygę. Aš griebiausi „liokajaus“ pareigų, paduodamas ir atimdamas valgius. Landydamas po virtuvę, neapleidau progos Onai papiršti:

– Nu ką, Onut, vyrų kaip vijurkų parvežiau, gal suksies prie kurio nors. Žinai, kaip jie lietuvaites gaudo...

– Nemačius tokių vyrų, – pliudrakelniai, o ne vyrai! Tegu pirma išsivėdina, kad silkėmis nesmirdėtų ... – atkirto Ona ir, plokštelėjus per savo riebiausią vietą, pridėjo:

– Čia, man tokie vyrai...

Valgydami kalbėjomės apie dabar prasidėjusį Lietuvos gyvenimą, apie vokiečių okupaciją ir apie nepriklausomos Lietuvos laikus. Rusai buvo sunkiai įtikinami, kad kiekvienas Lietuvos ūkininkas kadaise turėjo nuosavus savarankiškai tvarkomus ūkius su bandomis ir kitokiu nemenku turtu.

Prie stalo užtrukom nemažiau kaip dvi valandas. Per tą laiką suspėjo baigti darbus laukuose Vytas, Andrius ir Stepas. Dabar jie prisijungė prie mūsų. Staršinos norai buvo tikrai patenkinti. Jie jau spėjo prigerti ir privalgyti. Sutikom su jo prašymu ir paguldėm poilsio svirne, pirma gerai užrakinę ten esančias spintas. Netrukus kapituliavo ir kapitonas. Palikom prie stalo penkiese: broliai, Julius ir mūsų leitenantas, kuris, pabaigus šeštą bonkelę, atrišo liežuvį:

– Aš pavydžiu jūsų šeimai šiandieninio vakaro. Negi daug pas jus tokių šeimų buvo, kur visi artimieji galėtų dažnai susirinkti, kaip jūs kad dabar?

– O kodėl pas mus nebus? Kone kiekviena kaimo troba glaudė visą tėvų išaugintą šeimą, – paaiškino Andrius.

– Jūs esat be galo laimingi žmonės... Žinot, kur yra jūsų broliai... Pažįstat savo motinas ... O mus dar kūdikius dažnai atplėšia nuo jų. Mes neturim jokių jausmų broliams, tėvams, nes jų dažnai visiškai neprisimename... Norėčiau ir aš šiandien patirti jūsišką šio vakaro šeimos jaukumą, pabūti tarp savo brolių, dalintis valgiais su artimaisiais... Vargais, kurių pas mus šimteriopai gausiau negu pas jus. Norėtume ir mes, rusai, žmonėmis pabūti ... – tęsė susijaudinęs leitenantas. Akyse sutvisko keletas ašarų. Apsižvalgęs kalbėjo toliau:

– Kai kovėmės ties Minsku, ties Ilmenu, mus vis mulkino, kad einame vaduoti proletariato... Jau mėnuo laiko, kai aš Lietuvoje maišaus, ir tik dabar matau anų melą. Dar nesuradau čia nei išnaudotojų nei išnaudojamųjų. Radau tik vieną visų bendrą neapykantą mums, raudonarmiečiams, kaip jūsų laisvės grobėjams... Tegul būna prakeikta ši mano, kaip raudonarmiečio, uniforma, kuri sukelia jums tą neapykantą, kuri atnešė jums . . vergiją...

Pabraukė leitenantas ranka per krūtinę ir, sugriebęs ten kabojusių medalių pusę, sviedė į kampą. Suskambėjo ketvertas ordenų ant žemės, kad net katinai iš po stalų išrūko, o raudonarmietis, piktai apsidairęs, kalbėjo:

– Mano tėvo kaulai Sibiro koncentracijos lageryje supuvo, o aš savais laimėjimais netiesiogiai prisidedu prie laisvės atėmimo naujiems milijonams... Netikiu, kad pas jus nebus įvesta kolchozinė sistema, nuskurdinanti kaimiečius. Gandai, kad ir Sovietų Sąjungoj bus aprūpinami kolchozininkai nuosavais žemės sklypais, tyčia paleisti, kad pastarieji su entuziazmu eitų mirti. Kolchozininkai pamatė laisvo pasaulio darbininkų padėtį ir pragyvenimo standarto disproporciją, lyginant su kitomis tautomis.

– Jūs niekur nerasit Sovietuose, kad kuris kolchozininkas galėtų taip apkrauti įvairiais valgiais stalus savo svečiams ar savo priešams, kaip jūs šiandien mums apkrovėt. Bet jei sovietinė sistema bus taikoma ir jūsų žemėj, po metų kitų ir jūs paliksit toki pat skurdžiai, kaip ir mes – alkani ir skudurais apskarę. Pas mus šiandien nuo Leningrado ligi Stalingrado badas. Maža ką ten ir beturėjom, bet prakeikti fricai, pasitraukdami, ir žemliankas sulygino su žeme. Jūsų kraštas, nors kelis kartus niokojamas, vis dar mums atrodo mažąja Amerika: užtat, kad čia kiekvienas su meile, ne iš prievartos ir ne iš baimės dirba savo ir savo šeimos ateičiai, apie kurią mes neturim teisės galvoti...

Buvo gana nejauku. Bijojomės ir provokacijos. Įsikarščiavusį Mikalojų pradėjau raminti. Jurgis surinko jo medalius, pakratė rankoje ir atnešė:

– Pasiimk juos atgal, Kole. Tikėk, kad mes suprantam jų vertę taip, kaip ir tu. Kabinkis juos ten; kur jie buvo. Palikę šias nemalonus temas, važiuokime geriau į mano tėviškę pasižiūrėti.

Leitenantas nenorom nusileido, ir jie trys (su Jurgiu ir Juozu) išvažiavo.

Grįžo tik rytą. Nuo kapitono gavo gerokai barti, nes

dvyliktą valandą jau jie turėjo būti pafrontėje savo dalinio štabe. Skubiai papusryčiavę išdūmė, pažadėdami po kokio mėnesio vėl užsukti.

Jiems išvažiavus, apsižiūrėjau, kad, be vaišių, jų pasisvečiavimas man atsiėjo ir rankinį laikrodį. Tai tikriausiai buvo staršinos nuopelnas, nes aš gulėjau tame pačiame svirno gale, kur ir jis. Kurgi raudonarmietis paliks tokią „mašiną". Stebėjau si jo apsukrumu, ši jo vagystė tur būt ir buvo priežastis, kad mes jų daugiau nebematėm.

RAUDONARMIEČIŲ SIAUTĖJIMAS KAIME

Fronto linija mūsų ruože dabar stovėjo už Marijampolės. Apylinkėje, kaip negilioje užfrontėje, buvo išsidėstę fronto NKVD daliniai. Jie jau smarkiai „valė“ gyventojus. Kiekvieną dieną girdėjom apie naujus gyventojų suėmimus. Jau buvo suspėta išrinkti visi buvę seniūnai, vokiečių okupacijos metu buvę panaktiniai (kaimo policija), nors beveik visi jie buvo buvę nusistatę prieš vokiečius.

Artimieji niekur negalėjo surasti suimtųjų. Jie buvo tardomi ir laikomi žemėje iškastuose bunkeriuose pas privačius gyventojus. Vėliau paaiškėjo, kad šie kaliniai, daugiausia iš mūsų apylinkės, buvo išvežami jau į užimtas Rytprūsių sritis. Tik karui pasibaigus, jiems buvo leista susirašinėti.

Gyventojai, pas kuriuos šie daliniai stovėjo, buvo laimingesni už savo kaimynus, nes jie nebuvo plėšiami. Dieną ir naktį čia buvo sargybos, ir joks ne jų dalinio kareivis neturėjo teisės užėti į šio gyventojų kiemą. Tik šeimnininkės buvo labai nepatenkintos, nes rusai, neturėdami savo lauko virtuvių, naudojosi tomis pačiomis, kaip ir šeimnininkės.

Visi kaimų gyventojai jau buvo net ir po kelis kartus apiplėšti. Vogė ir plėšė visi daliniai, visi laipsniai ir visi pareigūnai dienomis ir naktimis. Prie raudonarmiečių prisidėjo ir valsčiuose ar apskrityse susikūrus administracinis aparatas. Šie atvažiuodavo pas jiems neapkenčiamus ūkininkus dienos metu su mašinomis, dažnai su raudonarmiečiais, ir imdavo maistui, kas jiems patikdavo. Kada gyventojai paprašydavo paimtus maistui ir pašarui gyvulius ar grūdus įskaityti į prievolę, tai jie visad surasdavo priežasčių to nepadaryti. Gyventojai, kurie buvo arčiau prie kelių, lengviau mašinomis pasiekiami, buvo visiškai nualinti. Už šiuos dalinių ir organų apiplėšimus buvo daug pavojingesni atskirų raudonarmiečių plėšikavimai.

Rugsėjo 24 dieną buvau ir aš tokio įvykio liudininkas.

Mūsų vyriausias ir jauniausias broliai buvo išvaryti kasti apkasų. Andrius slapstėsi nuo mobilizacijos. Man ir Juozui, tėčio kviečiamiems, teko palikti trumpam laikui universitetą. Parvykom namo įsėti žiemkenčių.

Valkuoju popietėj rugiams dirvą ir girdžiu iš namų mamos riksmą:

– Vyrai, laikykit, gelbėkit... banditai apvogė... neša...

Pro svirno galą išsivertė trys raudonarmiečiai ir protekine pagal bulves leidosi miško link. Pasirodė, kad tarp jų buvo du vyrai ir viena katiuša moteris. Per nugarą persimetę, jie vilko maišus. Į perdaug įkyrią mamą jie,

atsisukę, truktelėjo seriją iš automato, bet neganėtinai tobulai. Palikęs akėčias, mosikuodamas botagu, pasileidau ir aš prie jų. Iš kitos pusės į mus artėjo ir kaimynas S. Katiušą apėmė baimė. Ji numetė į bulves maišą ir toliau bėgo, nusikabinus nuo kaklo automatą. Abu raudonarmiečiai buvo už savo draugę vikresni. Jie viena ranka sugebėjo valdyti maišą, o kita laikė automatus. Man su S. perdaug priartėjus, jie suriko:

— Arčiau nė žingsnio, šausim!

Žinodami, kad jie gali savo žodžius įvykdyti, liovėmės vytis. Juo labiau, kad abu raudonieji jau užsivedė automatus. Pykau, kad mano automatinis šautuvas buvo per giliai į sieną įkastas. Būtų puiki proga juos pamokyti, kad ne visada taikytinas bolševikinis nusistatymas: „Kas tavo, tai ir mano“. Kol dar nebuvo įlindę į mišką, vyliausi, gal toje miško vietoje bus koks nors partizanas, kurių jau buvo atsiradę, ir tinkamai patvarkys „išvaduotojus“. Bet ne. Be jokio pasipriešinimo jie sulindo į mišką. Susirinkom mes trys, dalyvavę „apsupime“. Mama papasakojo smulkiai apie įvykį. Palikus atrakintas pirkios duris, ji išėjusi kiaulėms lapų į daržą. Nepraėjo nė pusvalandis, kai ji išgirdusi piemenaitę rėkiant:

— Teta, teta, rusai atėjo!

Ji parbėgusi namo ir virtuvėj radusi vieną išvaduotoją, kuris pasidėjęs ant stalo automatą, ties kampine pasistatęs maišą, vykdė penkmetinį nubuožinimą. Paskutinis objektas nuo kampinės, kuris dar tilpo į ivano maišą, buvęs žadintuvas laikrodis. Jį įtalpinęs, ivanas, kaip paprastai, atstatęs į mamą automatą ir „paklausęs“:

— Banditų nėra?

— Tu pats banditas, — atsakiusi mama.

Išvaduotojas, užsukęs viena ranka maišą, užsimetęs jį ant pečių ir parstūmęs mamą, griebusią sulaikyti, išspruko pro duris. Išbėgęs į prieangį, jis įspėjo savo draugus:

— Arkadijau, Marusia, velnias bobą parnešė... Bėgam, užtenka.

Iš seklyčios tiesiai į prieangį su maišais išsivertę dar du išvaduotojai, išlaisvindami šiandien mūsų šeimą nuo trijų kostiumų, dvejų batų, keturių suknelių ir eilės moteriškų drabužių. Seklyčios durys buvo išlaužtos. Likę drabužiai, kurie jiems nepatiko, buvo išmėtyti ant grindų. Visų spintų ir komodų durys ir stalčiai buvo atidari.

Dar nebaigus mamai pasakoti nuostolius, atbėgo uždusęs kaimynas P. Jį taip pat palietusi „laisvinimo“ akcija. Žmona prarado beveik visus išeiginius ir apatinius, šeimnininkas paskutinį kostiumą, mergiotė batukus,

priedo dar nustvėrė paskutinį skilandžio gabalą, kurį trupino į barščius. Paaiškėjo, kad valymo akcija, pradėta iš kaimo šiaurės, baigėsi mūsų sodyba.

Bulvėse suradom katiušos numestą maišą. Jame buvo daugiausia moteriški daiktai. Jų atsišaukė net keturių sodybų moterys.

Paskutiniu metu vagystės buvo labai dažnos. Naktį atsibelsdavo važiuoti: grobdavo karves, avis, kiaules, ūkio mašinas. Dieną plėšikaudami pėsti, kraudavosi tik skanėstus Pasiskusti nebuvo kam. Jei kuris ir pabandydavo, tai žymiau nukentėdavo. Pirmiausia jį apšaukdavo fašistu, o už raudonosios armijos „šmeižimą" nubausdavo, atimdami kelis kartus daugiau. Kiek drąsesniam teko ir už grotų atsidurti. Tokiu būdu šiam siautėjimui sutvarkyti valdžia nesiėmė jokių priemonių, šitoks karinės ir civilinės valdžios pritarimas raudonarmiečiams plėsti ir buvo vienas iš akstinių, kodėl jie taip entuziastiškai veržėsi į Vakarus. O gyventojai kiekvieną dieną ir naktį sutikdavo su didele baime ir nerimu, nes nė vienas nebuvo tikras, kad šios akcijos metu neteks jam ir su gyvybe atsiskirti.

MOBILIZACIJA APKASAMS IR AERODROMAMS

Šiuo metu arčiausiai fronto stovinčių sričių gyventojai buvo sumobilizuoti apkasų kasti ir lauko aerodromų paruošti. Mobilizuojami buvo visi, pakelią kastuvą. Nežiūrint, kad rusai nuolat stūmėsi pirmyn be žymesnių atsitraukimų, fronto užnugary, saugumo ir visokių netikėtumų sumetimais, jie ruošė pėstininkams apkasus net ligi 100 kilometrų krašto gilumon. Mano tėviškės apylinkėje ši mobilizacija buvo gana nuodugniai iššlavusi visus fiziškai patvarius darbininkus. Brolis Vytas buvo išvarytas su arkliais, o Simas ir Ona su kastuvais. Apkasai buvo ruošiami stacioniais, juos išgrindžiant plonais medeliais. Darbams vadovavo raudonosios armijos daliniai. Darbininkas gaudavo kiekvienai darbo dienai normą, kurios neatlikęs, neturėjo teisės iš darbo pasitraukti. Didelio vargo darbininkai turėjo su maistu. Jų darbo vietos nuo namų dažniausiai pasitaikydavo ligi dvidešimt kilometrų, o kartais net triskart tiek. Maisto rusai visai neduodavo. Jį tekdavo darbininkams pasirūpinti iš namų. Apsirūpinti galėjai tik nakčia, poilsio metu. Tolimesnių vietovių darbininkai veikdavo kolektyviai. To normą, kuris išvykdavo atvežti maistą, atlikdavo kiti. šis vargas tęsėsi visą rudenį, nes vokiečiams kiek stipriau laikantis, bolševikai buvo vis netikri, ar pralauš frontą.

Sykiu reikėjo ir kelius taisyti. Ir čia dirbo vietos gyventojai. Taisė labai specifiškai. Ant kiek aplyginto kelio tiesė trijų-penkių colių blankas, kurias čia pat gamino. Abi kelio pusės buvo grindžiamos atskirai, šitokiam taisymui reikėjo labai daug miško medžiagos. Taip atnaujino ne visus kelius, tik tuos, kurie atrodė jiems reikalingi.

Trečioji darbų rūšis, kuri gyventojams įgriso iki kaulų, buvo lauko aerodromų paruošiamieji darbai, šį rudenį Lietuvoje buvo įrengta apie pusantro šimto lauko aerodromų. Jiems žemę nusavindavo iš gyventojų. Čia teko nusausti užimtus plotus, išlyginti ir pastatyti laikines patalpas. Daugumas jų buvo pritaikyti tik mažiems lėktuvams. Darbams vykdyti buvo ginklu suvaromi iš apylinkių visi gyventojai.

Dėl tokios nepakeliamos eibės darbų, kraujamų kaimo darbininkams, daugelis gyventojų neįsėjo žiemkenčių, išalo bulvės, ir užsiliko kiti darbai.

Lietuvos nelaimė, šis ruduo dar buvo be galo lietingas.

KARIŲ MOBILIZACIJA

Ne visur vienu metu buvo vykdoma Lietuvoje mobilizacija. Kai Lietuvos vakarinės sritys dar buvo vokiečių rankose, jau rytinėse smarkiai ėmė vyrus. Kiekvienas gyventojas buvo įsitikinęs, kad naujieji okupantai neturi jokios teisės mobilizacijai. Kiekvienas turėjo aišką nusistatymą – nekreipti jokio dėmesio į raudonųjų mobilizacinius pasišovimus, kaip kad pakartotinai buvo taip pasielgta rudosios okupacijos metu. Tačiau raudonieji okupantai pasirodė daug atkaklesni savo planus vykdydami ir nesiskaitydami su jokiais priemonėmis. Tą pat dieną, kada šaukiamieji turėjo stoti į registracijos punktus, po apylinkę pasipildavo ginkluotų NKVD dalinių, kurie košė kaimus, miškus, ieškodami šaukiamųjų. Būdinga, jog raudonieji, griebdamiesi šitokios akcijos, jau buvo įsitikinę, kad gyventojai be jų durtuvų į registracijos punktus savu noru nesirinks. Kaimų gyventojai, pamatę pirmuosius suimtuosius, pradėjo bėgti į miškus. Kiekvieną bėgantį NKVD daliniai šaudavo be jokio išpėjimo. Tomis dienomis Lietuva neteko kelių tūkstančių vyrų. Nemažas mobilizuojamųjų skaičius slėpdavosi kluonuose ar tvartuose, sulindę tarp javų ar pašaro. NKVD daliniai tokias vietas kratydavo su automatais. Kiekvieną prėslą sušaudydavo. Vieni vyrai buvo kantrūs ir sužeisti iš ten neišlisdavo, kitus gi išduodavo jų riksmas. Prie mano tėviškės, M. pamiškėj, vieną tokią „mobilizacijos“ dieną C. kaime žuvo aštuoniolika vyrų. Visi jie buvo paprasti laukų darbininkai, išžudyti beginkliai.

KELIONĖS DOKUMENTAI

Šitokioj atmosferoj pradėjau ir aš nebepasitikėti savo turimais dokumentais. Neišlaikiau nė numatyto laiko ir išsiruošiau atgal į Kauną. Ties Maisto fabriku sustabdė mane komendantūros patuliai ir pradėjo knistis po mano popierius. Kaip tik visų mūsų studentų kariniuose dokumentuose nebuvo pridėta jokių antspaudų. Tuoju vienu viksvinėmis akimis mongolas (greičiausiai nieko nenusivokdamas, kas ten parašyta) pastebėjo, kad dokumente trūksta antspaudų. Girdi, „dokumenti ne v poredkie, davai k načalniku“ (dokumentai netvarkoje, einam pas

viršininką). Atrėmė jis automata į nugarą ir varo prie kiosko, kur ir buvo įsikūręs tas jų načalninkas.

Prasidėjo apklausinėjimas. Načalninkui (berods buvo leitenantas) buvo daug neaiškumų: kodėl nėra ant dokumentų antspaudų; koks reikalas man, studentui, važinėti iš Kauno; kaip aš, būdamas studentas, galiu važiuoti pas nuosavą tetą ir padėti jam apsidirbti laukų darbus ir kt. Reikėjo didelės kantrybės viskam išaiškinti, nes jo klausimai nieku nesiskyrė nuo mūsų vaikų smalsumo. Mano aiškinimai, jog ne aš kaltas, o karinio stalo viršininkas, kad ant šių popierių nesą jokie antspaudai, padėties nė kiek netaisė. „Viršininko“ rezoliucija buvo – „perdėm meluoti“. Davė sargybiniui įsakymą mane, kaip ir daug kitų, pristatyti į registracijos punktą, šis pokštelėjo kulnėmis ir vėl su automatu nuvarė ant griovio kranto, kur jau tokių pat sėdėjo apie penkiolika. Atsidūriau ir aš, pasirinkęs patogesnę vietą. Pradėjom skūstis – negi jau taip ir reikės eiti Berlyno pulti! šiuo laiku dviračiu atvažiavo dar vienas mano kolega – M. Patruliai ir šį nukėlė nuo dviračio ir buvo bepradeda tempti prie načalninko. Pasirodė, kad M. buvo už mus gudresnis. Užuo klusniai ėjęs, jis paėmė mongolą už pažasties ir tempia į šoną. Šis iš karto nusigando, net automatu užsimojo, bet tuoj reikalą suprato ir pakluso. M. išėmė iš portfelio kažką susuktą ir įbruko ivanui į rankas, šis nusišypsojo ir išganingu balsu pratarė: „Tvarka, gali važiuoti“. M. užsėdo ant dviračio ir, pravažiuodamas pro mus, juokėsi:

– Gal lašinių neturit, kad čia skurstat, – matėt, kaip lengvai ima?

Mūsų mongolas grįžo prie mūsų linksmesnėmis negu šuns akimis. Netrukus mūsų ratelis pasipildė ligi dvidešimties. Tada atsirado daugiau rusų. Jie mus išsidalino po penkis ir nuvarė į III milicijos skyrių – (Gedimino gatvė). Čia perdavė būdinčiam pareigūnui kaip dezertyrus. Iš stipriai saugojamos salės pradėjo po vieną šaukti vėl pas načalninką. Vieni kažkur iš ten dingo – tiems, aišku, teks pakariauti arba pakasėti anglis Komio srity Rusijoje. Vienas kitas, visas išraudęs, buvo sargybinio palydėtas pro duris ir atleistas. Belaukiant tos atsakingos valandos, buvo atvaryti dar du vyrukai. Budintis pareigūnas tuoj atliko registracijos ceremonijas. Jie buvo nuo Pakuonio. Vienas sargybinis, išgirdęs jų gyvenvietę, priėjo prie budėtojo ir pradėjo kažką į ausį šnibždėti. Nugirdau, kad pasakojo apie vakar dienos įvykį Pakuonyje. Kažkokie vyrai (rusai juos vadino banditais) užpuolė Pakuonio daboklę, išžudė sargybinius ir paleidė visus ten sugaudytus naujokus. Pasakotojas nuolat su baime atsigrėždavo į tuos pakuoniškius.

Atėjo ir mano eilė pas načalninką. Tik suminėjus mano pavardę, įsiverčiau pro duris pas viršininką. Už raudonai užtiesto stalo kiurksojo suveltai plaukais, išpurtusiu veidu žmogysta – načalninko pareigose. Mane, norintį priartėti, sustabdė atstu per keturis žingsnius, ir, kaip paprastai, pradėjo tą pačią litaniją: pavardė, vardas, tėvo vardas ... O

paskui: „Tai, girdi, dabar pakariausim... kad nesuspėjai patapti raudonuoju partizanu, tai dabar dar turi progą – neatsilikti nuo kitų šauniųjų raudonarmiečių ir prisidėti prie paskutinio smūgio hitleriniam žvėriui.”

Klausau akis išpūtes, o pasąmony ieškojau argumentų, kaip čia reiks išsisukti iš anų jo siūlymų – „atpirkti savo garbę”. Jam baigus, pradėjau aiškinti, kad čia mums nedera šitais klausimais kalbėti, o tik turim vykdyti komisarų tarybos nutarimus. Jie geriau orientuojasi už mus, kam reikia eiti kariauti su ginklu, o kam dera dirbti karo pramonėj. Jei jau kartą aš esu atleidžiamas, tai ne be pagrindo: kitaip elgiantis, nei komisarų taryba patvarkė, būtų lygu sabotažui. Načalninkui teko nusileisti. Jis sutiko, kad aš turiu tiesos, bet vis tik priskyrė sargybinių, kuris mane nulydėtų į karinį universiteto reikalams komisariatą, šioje įstaigoje manęs ilgai netampė, nes ten buvo ir tas načalninkas, kuriam priklausė uždėti ant mano ir kitų universiteto žmonių antspaudą.

PIRMA ŽINIA APIE PARTIZANUS

Atsidūręs lauke be sargybinių, pasijutau daug maloniau. Nuskubėjau į didžiuosius universiteto rūmus. Ten patyriau smulkmenas ir iš Pakuonio. Tai buvo pirmieji partizanų pasireiškimai. Mobilizacijos dieną bolševikų daliniai prigaudė vyrų. Juos sugrūdo į Bajoraičio name įrengtą daboklę – bunkerį. Du vyrai, partizanų keliu pasiruošę žengti, – Tigras ir Šarūnas, – pasiryžo juos išlaisvinti. Kiekvienas, pasiėmęs granatų po dėžę ir po šautuvą, pavakare nuslinko į Pakuonį. Atsargiai, niekeno nepastebimi, jie prisėlino prie sargybinių būstinės. Numatę taikinius, jie atsisukinėjo granatų kotus. Po komandos pradėjo vieną po kitos taškyti į sargybinių postus ir į pačią būstinę. Per kelias minutes tiek sargybiniai, tiek kitos jų pamainos, nespėję net iššauti, buvo sulikviduoti. Abu kovotojai skubiai išlaužė daboklės duris ir visus ten esančius paleido. Akimirka visi pradingo savais keliais, palikdami prie daboklės durų granatų išartą žemę ir sargybinių apdraskytus lavonus.

Per draugus patyriau, kad partizanai jau dažnai pasireikšdavo įvairiose Lietuvos vietose. Prieš keletą dienų prie Prienų Dešinys su savo suorganizuota grupe pastojų Nuotakų kalne kelią kelioms NKVD mašinoms, gabenančioms kalinius.

Visus palydovus – enkavedistus sušaudė vietoje, o kalinius paleido. Visas mašinas, kurios buvo amerikiečių studebakeriai, apliejęs benzinu, sudegino.

Tokių ir panašių atsitikimų buvo gausi kiekviena savaitė. Partizanų gretas tankino vis dažnesni bolševikų vykdomi areštai, žudymai, plėšimai, mobilizacinis prievartavimas, nubuožinimai su persekiojimais ir visa eilė kitų priežasčių. Partizanai pradėjo akciją prieš aktyvius bolševikų

pataikūnus: administracinio aparato stropiuosius pareigūnus ir NKVD agentus. Diena iš dienos tai čia, tai ten pradingdavo bolševikų pakalikai nuo partizanų rankos. Gyventojų tarpe prigijo terminai: lapė nunešė, zuikiaut išėjo, žuvauja etc. Gyventojų savijauta pagerėjo. Dienomis ir naktimis visur slapta saugodavo paskiri partizanai ar jų ryšininkai. Jų tikslas buvo laiku užkirsti kelią plėšikaujantiems rusų kareiviams, smarkaujantiems valsčiaus valdininkams ar atvykusiems suėmimų daryti NKVD pareigūnams. Bolševikų kolaborantai, matydami nuolat iš po pat panosės dingstant savo sėbrus, susimąstė ir pradėjo savo aistras tramdyti. Vietiniams savo padlaižiams padrašinti, bolševikai terorą suintensyvino. Sykiu partizanų eilės dar pagausėjo, išsiplėsdamos visame krašte ir apimdamos visus gyventojų sluoksnius.

Po poros dienų sutikau savo draugą Uosį. Jis jau buvo bepartizanaujās. Į Kauną buvo atvykęs spaustuvės pergabenti. Mat, prasidėjus mobilizacijai, jie Kaune įsitaisė dokumentams gaminti spaustuvinę mašinėlę, kurią dabar numatė perkelti į provinciją ir palikti Geležinio Vilko vardu veikiančio partizanų dalinio žinioje. Jis pats skundėsi, kad jam kito kelio nelikę, kai į universitetą buvo nepriimtas. Nepriėmė todėl, kad jo tėvas buvo Lietuvos nepriklausomybės laikų savanoris, Vyčio kryžiaus kavalierius. Man tučtuojau pasiūlė keletą egzempliorių jų fabriko dokumentų. Klausinėjo, ar aš nežinaš vyrų, kurie be dokumentų tupi įsikasę šiauduose ir dreba, kad kratydami rusai nepersmeigtų nugarą durtuvais ar neperšautų. Jis jaučiąsis gana puikiai. Jų dokumentai nė kiek neprastesni, kad ir pačių fabrikuoti. Pasigyrė, kad jau šiandien tris tikrinimus atlaikė.

Prieš porą savaitių jam ir vos netekę pakariauti, kol dar dokumentais nebuvo apsirūpinęs. Ėjęs su reikalais per Rutkiškes į Geležinio Vilko štabo būstinę. Kad neatrodytų partizanas, buvo apsitašęs piemeniu. Pasiraitojęs kelnes, basas, ant kairiosios rankos persimetęs tuščią maišą, o už diržo užsikišęs parabelį. Ties A. perkertant kelią, kyšt – keturi rusai bevažiuoją iš Rimo ūkio, prisivertę pilną vežimą šiaudų. Du tuoj iššokę iš šiaudų ir – davai dokumentus, kurių nebuvo. Uosis aiškinėsis, kad dar jis jaunas ir jokių dokumentų kitų neturįs, tik gimimo metrikus, kurie taip pat saugojami pas tėtę. Rusams tokie aiškinimai nebuvo ganėtinai įtikinami – jie įsigeidę kartu su juo užsukti pas tą jo tėtę ir reikalus patikrinti. Užsikėlę Uosį ant šiaudų ir vežasi Dambravos link. Jį pasisodino į tarpą du rusai, ginkluoti naganais. Kiti du atsisėdo nugaromis užpakalyje su automatais. Ties kryžkele (Deltuvos) Uosis bandė nurodyti savo tėviškę neva Daržavietėje, kurią iš čia buvo galima pasiekti tik pėsčiomis. Tuo jis tikėjęsis sumažinti palydovų skaičių, nes su keturiais gali būti sunkoka apsidirbti. Rusai nužiūrėjo, kad Uosio rodoma tėviškė gana prastai atrodė, tik dvi sukrypę trobeliūkštės, todėl, ten nesitikėdami nieko gero pavogti, Uosį paleido. Taip ir neteko Uosiui pakariauti, nors jau buvo pramatęs ir vietą lavonams – Šventupės klampynę ties Mitruliu.

Apgailestavęs ši nepasisekimą, Uosis atsiprašė ir nuskubėjo, nes buvo sutaręs kažkokiem dviem „šiaudiniam" dokumentus.

STUDENTŲ BENDRABUTY

Šįkart Kaune pasirūpinau, kur įsikurti ilgesnį laiką. Iš draugų sužinojau, kad daug kas iš mūsų pažįstamų telkias į studentų bendrabutį Mažylio namuose, Kęstučio gatvė 24. Susigundžiau ir aš pasinaudoti šia proga. Apie tai pasiteiravęs tuo laiku bepradedančiam veikti studentų komitete, gavau teigiamą atsakymą, tik su sąlyga, kad pats su numatytais kaimynais turėsiu butą susitvarkyti. Ta pačia proga pasiūlė tapti buto seniūnu. Sudarėm kompaniją Juozas, Jurgis, Julius ir aš.

Kiek pavėlavom: geresni butai jau buvo užimti. Mums teko paskutiniam aukšte. Mūsų pasirinktam bute, kaip ir visuose kituose kaimyniniuose, prieš tai gyventa vokiečių kariuomenės puskarininkių. Vokiečius išvijus, čia stovėjo rusų daliniai. Raudonarmiečiai vokiečių paliktos tvarkos nemėgę. Jie sudraskę – matyt, kratos metu – paliktus vokiečių drožlinius čiužinius ir juos išdriekę ant grindų. Sudaužę spintas, lovas, stalus ir kėdes. Tarp įvairių šiukšlių ant grindų mėtėsi ir išmindžioti maisto produktai bei išlaistytas vynas ir kitų gėrimų likučiai. Parketo grindys margavo įvairiomis spalvomis. Sienų tinkas pilnas prikalintų vinių. Langai visi be stiklų, neretam ir rėmų trūko. Durys be jokių spynų, be užraktų, be rankenų. Tas pat ir su elektros instaliacija.

Butą tvarkyti pradėjom, užkabindami ant durų iš lauko pusės lietuvišką ir rusišką tekstą: „Užimta, prašom netrukdyti." Paprakai tavę su viršum pusdienį, jau matėm darbo vaisius. Sudeginom šiukšles, išmetėm butui nereikalingą laužą. Daugiausia vargo turėjom su plovimu. Vanduo teko neštis tik iš rūšio, o kartais, visai srovei nutrūkus, net iš Nemuno. Nešvarų vandenį nešėm taip pat į rūšį, nes kažkuriam aukšte buvo užsikimšę kanalizacijos vamzdžiai. Daugiausia vargo pareikalavo virtuvės ir tualetų patalpos. Sutvarkę šiukšles, apsiplovę, užsikalinėjom fanera langus, įsitaissėm durims užraktus.

BIBLIOTEKŲ LIKIMAS

Universiteto vadovybė tuo laiku iš jau susikūrusio švietimo komisariato gavo sutikimą perimti savo žinion pasitraukusių į Vakarus universiteto žmonių mokslo priemones, įrankius bei kitokį universiteto reikalam naudotiną turtą. Didelė dauguma jų bibliotekų, priemonių, baldų tuo būdu pateko į universiteto patalpas. Nemažą dalį baldų universiteto vadovybė perleido studentų bendrabučiams. Dalis knygų bei priemonių dingo be žinios dėl per menkos kontrolės ir pergabenančiųjų nesąžiningumo.

Baldų į bendrabučius ir į universiteto rūmus gabenome

patys. Studentai diplomantai juos pasirenkant turėjom pirmenybę prieš kitus. Mūsų bendrabučio administratorius R., vadovaudamasis universiteto vadovybės patvarkymu, reikalavo, kad kiekvienas gaunąs baldus prie jų sunkiai prieinamoj vietoj prilipintų kortelę, žyminčią buvusį savininką. Buvo tikima, kad ateityje, bent dalis baldų vėl pasieks savo savininkus.

Taip buvo sutvarkomi profesūros butai, kuriuos universiteto vadovybė greičiau perėmė. Kiek liūdniau atsitiko su kitais, prie kurių nebuvo laiku suspėta pridėti universiteto rankos. Visoki gatvės valkatos dabar stengėsi, naudodamies šia proga, praturtėti. Neretai jie patys ar raudonarmiečių padedami įsilauždavo į tokioj padėty esančius butus ir plėšdavo ten esančias vertybes. Bolševikai visad turėdavo pretekstą – patikrinti liaudies „priešų“ buvusias gyvenvietes. Vargas tam žmogui, kuris buvo išbėgančio įpareigotas saugoti jo turtą. Čia pat jam tekdavo fašisto ar fašistinio žvėries bendrininko vardas, o tatai iš karto jau nusakydavo ir ateities pasekmes. Net ir tada, kai jau atvažiuodavom su universiteto rektoriaus raštais pasitraukusių turto perimti, vis dar neapsieidavom be žymesnių susikirtimų tiek su gatvėje besimaišančiais raudonarmiečiais, tiek su aplinkiniais „liaudies sūnumis“, kurie tykojo tą turtą pasisavinti. Ne kartą ir man teko išgirsti iš raudonųjų: „Nam frontavikam naplevat na vaševo rektora“ (Mums, fronto žmonėms, nusispjauti į jūsų rektorių). Neapsieidavom be apsistumdymų. Daug drąsiau jausdavomės, kada su savim turėjom kokį nors iš „liaudies sūnų“. Tokiu atveju, žinodami, kad už pasekmes jis bus atsakingas, nesigailėdavom raudonarmiečiams kokia svaresne lazdele stipriau stuktelti, kad galutinai paaiškėtų, kam turtas priklauso. Tokiu būdu didelė dalis pasitraukusių į Vakarus palikto turto buvo išgelbėta ta prasme, kad juo naudojosi universitetas.

Šiuo metu man pasiūlė ir prašė paimti universiteto administracijoje vieno skyriaus vedėjo pavaduotojo pareigas. Kol kas nebuvo matyti, kad esamomis sąlygomis galėčiau greit gauti diplomą, tad sutikau, tikėdamasis savo darbu prisidėti prie greitesnio tvarkos atstatymo.

Kaip tik šiomis dienomis universitetas gavo leidimą perimti savo žinion Kaušakio vilą (Mickevičiaus gatvė). Su grupe universiteto talkininkų nuvykau ten padaryti remonto. Aptikau pasibaisėtiną vaizdą. Buvo moderniai įrengta vila – dabar ėmė baimė į ją įkelti koją. Visos durys, pradedant nuo garažo ir baigiant vidaus tualetinėmis, buvo ne savo vietoje, dažniausiai sukūrentos. Vidaus sienos ištepliotos, tinkas išardytas. Nuiminėti ir išdraskyti elektros saugikliai, jungtukai, skaitikliai, sudaužyti gaubtai. Sieninės spintos išlaužytos. Išgriautos rūsyje buvusios virtuvinės plytos, kažkur išmėtytos jų metalinės dalys. Suskaldytos prausyklų kriauklės ir klozetai. Pro bestiklius langus vėjas gainiojo grindyse sudraskytų čiužinių liekanas, jas maišydamas su įvairiais suterštais popieriais ir kitokiomis šiukšlėmis. Tarp kitų nešvarumų dviejuose kampuose netrūko nė žmogaus mėšlo – tai buvo gana dažnas

raudonarmiečių paliekamas jų kultūros pėdsakas. Vakariniame pirmo aukšto kampe aptikome paskubomis atitvertą tamsią celę, pusantro metro ilgio, metro dvidešimt centimetrų pločio. Ši celė rodė, kad čia prieš keliolika dienų gyvenęs koks nors raudonarmiečių NKVD (kontra razviedka) dalinys. Celės sienose buvo matyt nebaigti ištrinti čia kalintųjų įrašyti sakiniai ar tik parašai. Prie pat žemės, kur enkavedistai tingėję geriau patrinti, surinkom net visą sakinį ištisai: „Aš vis tiek tylėjau – Tėvas“. Apačioje įrašo išpausta jau pajuodus kraujo dėmė. Tokių celių Kaune buvo įrengta keletui tūkstančių tardomųjų; jose liko kankinimų pėdsakai, liudiją čia patirtas nekaltų žmonių kančias.

Šiame laikotarpyje bolševikai stengėsi sutvarkyti „liaudžiai priklausantį turtą“, t. y. turtą visų pasitraukusių į Vakarus. Neretas tautietis savo didesnės vertės daiktus, kurių negalėjo išvykdamas pasiimti su savimi, buvo palikęs pas pažįstamus. Toks bandymas turtą išsaugoti bolševikams nebuvo paslaptis, šiuo reikalu prasidėjo intensyvi akcija, kurios metu veik visas pasitraukusiųjų turtas iš globėjų perėjo į „išvaduotojų“ rankas.

UNIVERSITETO MAITINIMAS IR ŠILDYMAS

Darbas universiteto sienose nerodė jokios žymesnės pažangos. Jai nebuvo nė minimaliausių sąlygų. Visas miestas neturėjo elektros energijos. Išimtis padaryta kariniams daliniams, kurie tiek šviesai, tiek jėgai elektros energiją gaudavo iš keleto pastatytų amerikoniškų generatorių. Darbas prie žibalinių spinkselių, ypač techninių fakultetų studentams, buvo neįmanomas. Be to, didžiausią laiko dalį tekdavo tiek studentams, tiek mokomam personalui praleisti įvairiose talkose ar eilėse, belūkuriuojant maisto. Visi dirbantieji turėjo maisto korteles, kurių buvo labai daug rūšių. Juo tarnautojas gaudavo daugiau algos, juo ir jo kortelė buvo geresnė. Išimtį sudarė visi enkavedistai ir kompartijos nariai, kurie ne tik korteles gaudavo labai geras, bet ir „apiprekinimas“ buvo atskirose krautuvėse – panašiai kaip kad vokiečių okupacijos metu tokias krautuves turėjo rudieji okupantai su užrašu: „Nur fuer Deutsche.“

Plačiųjų dirbančiųjų masių kortelių „apiprekinimas“ buvo labai ribotas. Jie gaudavo tik duonos, saulėgrąžų alyvos, amerikoniškų kiaušinių miltelių, sorų kruopų. Kitų maisto produktų, pažymėtų kortelėse, kaip mėsos, sviesto, cukraus, dėl prekių stokos gauti nepavykdavo. Įvairios darbovietės ir įstaigos pradėjo organizuoti uždaras krautuves, kad palengvintų dirbančiųjų „apiprekinimą“ pagal turimas maisto korteles, bent ta prekių dalimi, kuri dar buvo įmanoma gauti. Tokiu būdu universiteto didžiųjų rūmų pusrūsyje atsirado uždara krautuvė universiteto žmonėms. Čia gaudavom prekes tas pačias, kurias jau aukščiau paminėjau. Prekėms pristatyti naudojom talkas. Duoną gaudavom iš buvusio Paramos fabriko (Fabrikas likęs sveikas, tik viena

didžioji krosnis buvo apgadinta įmestų vokiečių granatų). Parsigabendavom ją patys, stumdami patys vežimus.

Toks pat buvo ir kitų prekių pristatymas. Parvežus duoną ar kitas prekes, visas pusrūsis buvo pilnas keturgubų eilių, besigrūdančių gauti tai dienai duonos porcijų. Eilėse šalia studentų rungtyniavo ir profesūra bei tarnautojai. Neretai eilėse duonai gauti buvo praleidžiama dienoje daugiau laiko negu paskaitose.

Artėjanti žiema žadėjo dar didesnio vargo. Nebuvo matyti jokių šaltinių, iš kur būtų galima gauti reikiamo kuro. Padėčiai kiek pataisyti universiteto vadovybė pavedė keletui studentų imtis iniciatyvos suorganizuoti talkas sukrauti ir atgabenti durpėms iš Raudonplynės ir Gaižiūnų durpynų. Šias durpes universitetas žadėjo iškeisti su kuriuo Kauno fabriku į anglis, nes visi universiteto rūmų centrinio šildymo katilai buvo pritaikinti trumpaliepsniam kurui. Daug buvo parodyta pasiryžimo, dar daugiau patirta vargo, bet naudos jokios. Raudonplynėje durpės buvo nepakankamai išdžiūvusios. Krovė lynojant.

STUDENTŲ ATSTOVYBĖ

Šiuo metu kažkieno buvo paragintas komjaunuolis P. (stud. med.) sudaryti studentų komitetą, kaip imitaciją buvusių studentų atstovybių. Kažkokiais sumetimais komjaunuolis P., pats labai menkai pažindamas studentus, šiuo reikalu kreipėsi į mano kolegą Simą, kad jis parinktų projektuojamam komitetui kandidatus, Simą jis pasirinko dėl to, kad pastarasis pasirodė geriausias iniciatorius buvusiose talkose ir, be to, tiko savo socialine padėtimi, kaip Aukštaitijos mažažemio sūnus. Pasiūlymo metu Simui susidarė įspūdis, kad P. jį laiko patikimu žmogumi, o tai mums buvo labai naudinga, Įsiveržęs vieną vakarą pas mane ir visa atpasakojęs, Simas kviečia sąrašą sudaryti. Gerą pusvalandį pasvarsčius, studentų komitetas buvo sukomplektuotas. Kas kelintą kandidatą įkišom komjaunuolį, kad parodytume raudonumą tarytum ir visų kitų, kurie buvo perdėm patriotai. Netrukus buvo rektoriaus patvirtintas ir paskelbtas tas sąrašas, ir jame bolševikuojančių ir patriotų mūsų nustatytoji proporcija buvo nepakeista, šitoks studentams atstovaujančio organo „išrinkimas“ buvo charakteringas bolševikinei demokratijai ir universiteto sienose. Kompartija vien iš komjaunuolių tokio komiteto sudaryti nesiryžo; tikriausiai būtų pritrūkę narių reikiamoms kėdėms užsėsti; tuo metu komjaunuolių skaičius iš poros tūkstančių Kauno universiteto studentų siekė tik keliolika. Be to, komiteto teisės studentų reikalais buvo lygios nuliui, tad neapsimokėjo leisti nukentėti „demokratiniam jo išrinkimo“ – sudarymo principui, visas komiteto vietas monopolizuojant tik komjaunuoliams. Komiteto buvimas buvo daugiau tik propagandinis arkliukas ir įrankis imitacijai visame pasaulyje universitetuose esančių studentų vienokių ar kitokių atstovybių.

Šio komiteto posėdžių metu nė vienas narys nekomjaunuolis nesiryžo elgtis ar kalbėti taip, kaip jam sveikas protas diktavo. Komjaunimo atstovai nustatydavo posėdžių darbotvarkę, ateidavo su savo projektais bei nutarimais, kuriuos kiti nariai be jokių pataisų priimdavo. Pozityviu šio komiteto darbu reikia laikyti tai, kad išsirūpino universiteto studentams du pagalbinius ūkius, kurių reikšmė buvo ypač juntama studentų valgykloje, didinant davinį bulvėmis ir pienu.

STUDENTŲ SUĖMIMAI PRASIDĖJO

Vėlyvą rudenį prasidėjo dažni studentų ir mokomojo personalo areštai. Iki šiol areštų atžvilgiu universitetas buvo paliktas kiek nuošaliau. Tokios ramybės priežastis galėjo būti ta, kad rudosios okupacijos metu taip masiškai rezistencijoje dalyvavusi mūsų inteligentija naujųjų okupantų kurį laiką buvo bandyta toleruoti, kaip lojali bolševikams.

Prasidėjusių areštų reikalui bolševikai sudarė NKVD ir NKGB šnipų tinklą studentų tarpe. Dažnai tai vienas, tai kitas kolega dingdavo. Vieni po kurio laiko buvo paleidžiami, kiti po kelių mėnesių kalinimo buvo išvežami į Rusiją. Kandidatus šiems areštams bolševikai pasirinkdavo žemesnės moralės ir sekloko idėjinio bei politinio nusistatymo studentus ir tarnautojus. Jiems be jokių konkrečių kaltinimų buvo primetami „liaudies priešų“ vardai. Apsiginti nė vienas nesugebėdavo, nes negalima buvo išsiaiškinti nė „liaudies priešo“ sąvokos. Po šitokių visos eilės „apkaltinimų“ kalinį versdavo pasirašyti, kad su jais bendradarbiaus, žadėdami paleisti laisvėn. Bendradarbiavimu buvo suprantamas pranešinėjimas apie draugų nusistatymus, nuotaikas, orientaciją į Vakarus, Sov. Sąjungai lojalumą etc. Dalis tokių kalinių sutikdavo pasirinkti mirtį Sibire, negu tapti savo draugų išdavikais. Kiti, iš karto net nesuprasdami ir nenumatydami savo sutikimo vaisių, pasirašydavo bendradarbiauti ir tokia bjauria kaina pirkdavo sau laisvę. Viena dalis studentų, šitaip pasiekę laisvę, nieko nelaukdami, nušviesdavo savo padėtį geriausiems draugams, perspėdami ir prašydami, kad niekas nieko neprasitartų prieš esamą santvarką ir Sov. Sąjungą jiems dalyvaujant. Toks perspėjimas buvo būtinas, nes pasikalbėjimo grupėj galėjo kiekvienu atveju dalyvauti kitas nuoširdžiai dirbąs bolševikų agentas, kuris visa praneša savo „sotrudninkams“ (bendradarbiams). Taigi tuo būdu paaiškėtų, kad pastarasis yra neištikimas seklys, ir tai būtų pakankama priežastis jį likviduoti, kaip nesilaikantį „savanoriškai“ duoto parašo.

Laimė, mūsų bendrabutyje susibūrėm visi vienas kito verti pasitikėjimo draugai. Mums net netekdavo vienas kito varžytis. Prie mūsų laiptų narvelio, per tris aukštus šešiuose butuose, gyvenom apie trisdešimt studentų, suspėję vieni kitus gerai pažinti per keletą studijavimo metų. Dažną vakarą susirinkdavom didesniais ar mažesniais vienetais ir, be pasikalbėjimų studijų reikalais, nusileisdavom ir į netolimos praeities buvusias rezistencines kovas pirmos bolševikinės okupacijos metu ar

neseniai praūžusios vokiškosios. Nepraeidavom tylom nė pro dabartinę okupaciją, vis stipriau smaigiančią mūsų paskutines elementariausias žmogaus teises ir laisves.

Bandydami suvokti artimiausios ateities tarptautinių politinių įvykių raidą ir plėtotę, mes niekad negalėdavom prileisti, kad Vakariai leistų raudonajam Azijos siaubui sunaikinti rytų ir vidurio Europos tautas, kurios po vokiškos okupacijos jau spėjo ar dar spės patekti po baisia komunizmo vergijos letena.

Šventai tikėjom, kad laisvė ir žmogaus bei tautų teisės yra nedalomos, kaip tai buvo deklaruota Atlanto Chartoje ar vėliau tas pat pakartota daug kartų įvairių iškilmingų konferencijų metu.

Netikėjom, kad bus atsisakyta tolimesnės kovos dėl laisvės ir žmoniškumo principų bei žmogaus teisių, kurios buvo aplaistytos daugelio tauriausių vakariečių krauju, ir kad gėdingai užmerktomis akimis bus paliekamos ištisos tautos mirčiai.

Mes netikėjom nei vakariečių naivumu, nei aklumu bei nepramatymu tikrųjų bolševikų kėslių ir nepažinimu šiųjų užkulisių.

Tikėjom sušvisiant laisvę, kuri turėjo pakeisti nežmonišką bolševikų vergovę, mums dar baisesnę, negu buvusi nacinės Vokietijos vergovė.

Mumyse vyravo kovos dvasia, trokštanti ko skubiau prisidėti prie sutriuškinimo naujai iškylančio pasaulio tautų laisvės priešo. Ta pati kovos dvasia, kuri 1941 metais biržely pasireiškė sukilimo forma, ta pati, kuri per keleris metus spyrėsi rudųjų okupantų užmačioms. Ta pati, kuri jau dabar suspėjo ne vieną mūsų draugą pastūmėti į dabartinės kovos ryškiausią formą – partizanų eiles.

LIETUVIAI KARIAI Į SIBIRĄ

1945 metų pradžioje bolševikai skubotai ruošėsi naujai ofenzyvai – Vokietijai parblokti galutinai. Ryšium su tuo įsikūrusios mobilizacinės įstaigos dirbo padvigubintu tempu, stengdamosi sumobilizuoti visas priemones ir žmones. Tačiau lietuviai, kaip prieš porą mėnesių, taip ir dabar į visus bolševikų pakartotinius mobilizacinius šaukimus reagavo neigiamai ir į nurodytus registracijos punktus laisva valia nevyko. Visame krašte sustiprėjo masinių „ablavų“ siautimas. Sugaudyti vyrai, stiprių raudonarmiečių ginkluotų dalinių saugojami, buvo varomi į artimiausius mobilizacinius punktus. Iš čia vienus, perrenge raudonarmiečių uniformomis, formuodavo į dalinius, o kitus pasiųsdavo į kalėjimą, šių „lietuviškų dalinių“ visas vadovaujamasis kadras, pradedant nuo karininkų ir baigiant puskarininkiais, buvo perdėm rusiškas. Komandoms ir įsakymams buvo vartojama vien rusų kalba.

Taip paskubomis sudaryti naujieji junginiai be jokio karinio apmokymo, neretai ir be paprasčiausių asmeninių ginklų, skubotai buvo siunčiami į frontą. Sovietų aiškinimu, neginkluotieji kariai privalejo patys apsirūpinti ginklais kovos lauke nuo kritusių draugų ar priešų. Vakarietiškai samprotaujant, tai šiurpu ir beveik neįtikima, bet bolševikinei Rusijai – visai natūralu ir įprasta. Žmonių ji turi pakankamai, jų ir nesigaili. Juo labiau negalėjo gailėtis okupuotųjų kraštų gyventojų, kuriuose dar buvo gyvi prarastų nepriklausomybių prisiminimai ir stipri tautinė sąmonė, šias nelojalias mases sunaikinti dabar buvo puiki proga.

Prievarta sudaryti daliniai rusų pasitikėjimo neturėjo ir negalėjo turėti ne vien dėl vyraujančios juose antibolševikinės nuotaikos, bet ir dėl to, kad naujieji „krasnoarmeikai“ – lietuviai kiekviena pasitaikiusia proga maudavo su visa apranga į žaliuosius miškus, ieškodami prieglobsčio pas veikiančius partizanus.

Jeigu skirta mirt, tai tik gimtojoje žemėje, ginant savo laisvę, o ne svetur barstyti kaulus už naują verguvę, – toks buvo sprendimas Lietuvos artojų, kūnu ir dvasia suaugusių su gimtosios žemės sultimis.

Dėl tokio kieto, nepalaužiamo lietuvių tautos priešinimosi, didelė dalis sugaudytųjų buvo išvežta ne į frontą, bet į Rusijos gilumą, kurių daugumai jau buvo lemta niekad savo krašto nematyti.

Sausio pabaigoje, vadovaujant vienai keliasdešimt universiteto darbininkų brigadai, kraunant į vagonus Gaižiūnų stotyje durpes, teko ir man būti vieno tokių „evakuavimų“ į rytus liudytoju. Jau kuris laikas stebėjau su nerimu ant vieno bėgių stovintį keliasdešimties amerikinių vagonų ešaloną. Kiekvieno vagono viduje buvo įrengti I dviejų aukštų guoliai. Nedideli langeliai apnarplioti storų vielų raizginiu. Iš guolių spėjau, kad tai kariams gabenti skirti vagonai. Bet kodėl taip apipinti jų langai? Jie taip ryškiai priminė jau daug kartų matytus deportuojamųjų ešalonus.

Lenino mirties sukaktuvių proga šis ešalonas buvo pristumtas su garvežiu prie rampos. Apie stoties pastatą būriavosi nemažas skaičius artimiausios apylinkės žmonių. Kiekvienas iš jų turėjo po didesnę ar mažesnę ryšulį ir atrodė kažko lūkuriuoją.

Šiaip aplinka buvo visai rami, jokio įtarimo nematyti.

Pasijudinau besitelkiančios minios link, kad sužinočiau tikrąją jų lūkuriavimo priežastį. Tuo metu nuo poligono pusės pasigirdo orkestro grojamo rusiško maršo garsai. Netrukus pasirodė atžygiuojančios raudonosios armijos uniformomis tankios vyrų gretos, kurios sustojo palei rampą, prieš paruoštus vagonus. Dar orkestrui nenuutilus, iš miško ir

pastatų pasipylė gausūs NKVD daliniai ir žaibišku manevru apsupo tuščiąją ešaloną, stotį ir visą apylinkę. Maršas nutrūko, ir orkestras dingo. Jo vietoj pasigirdo rusiškos komandos, griežtai įsakinėjančios daliniams lipti į jiems skirtus vagonus.

Komandų ir atkreiptų automatų vamzdžių raginami, vyrai pamažu lipo į nurodytus vagonus, spietėsi prie dar atdarų durų ar vielomis išpintų langelių; gal paskutinį kartą norėjo pamatyti artimą veidą ar savam žvilgsny įamžinti gimtosios apylinkės vaizdą. Prie kiekvieno jau pripildyto vagono atsistojo ginkluotas rusas – NKVD karininkas. Su ryšuliais lūkuriavę žmonės pradėjo veržtis pro tankias enkavedistų gretas ir, nepaisydami grasinimų, bėgiojo pagal vagonus, ieškodami artimųjų. Daugiausia tai įvairaus amžiaus moterys arba seniai. Balsu raudodamos, motinos ieškojo savo sūnų, merginos brolių ar mylimųjų, trokšdamos paskutinį kartą pažvelgti jiems į akis ir įteikti nežinomai kelionei maisto. Rusiškos komandos rungtyniavo su moterų raudomis.

Staiga skardus, spiegiantis švilpuko garsas. Prie vagonų stovį karininkai, grasindami ginklais besiveržiančioms moterims, užstūmė duris ir spygliuotomis vielomis užrišo jų velkes. Žmonės, kuriems savųjų surasti dar nebuvo pavykę, dabar stojo prie pirmo pasitaikiusio vagono ir, atrišę savus ryšulius, mažais gabalais mėtė maistą į rankas, kyšančias pro langelio vielų tarpus. Iš vidaus balsai vandens prašė. Tarp duonos gabalų į langelius keliavo ir balto sniego gniūžtės. Prie arčiausia stovinčio vagono iš kažkur atsirado sena sulinkusi moteris – vargana kaimo elgeta. Pasidėjusi ant sniego savo senus, nuo laiko ir naudojimo sutrintus krepšius, pradėjo juos kraustyti, šaukdama arčiau stovinčiųjų pagalbos:

– Padėkite, žmoneliai, perduoti jiems ir mano dalį . mano rankos persilpnos ir nuvargusios – nepataikysiu kaip reikiant... Gal būt iš jų tėvų ar giminių aš prisirinkau ... Ir vėl prisirinksiu, jei tik Dievas sveikatėlės nepagailės. Dabar jie, vargšeliai, daugiau bado matys negu aš... – ašaras braukdama kalbėjo senutė.

Ne. To jau perdaug. Nenoromis turėjau suktis į šalį, kad nuspėčiau savo susijaudinimą. Tenemato okupantas nė vienos vyriškos ašaros, kuri didintų jo laimėjimų džiaugsmą.

Tuoju davė veriantį traukinio signalą, ir traukinys, keliskart vagonams konvulsingai truktelėjus, pradėjo kelionę į Rytus.

Pamažu riedėjo keturašiai amerikiniai vagonai. Pro jų vielomis užraizgytus langelius degė laisvės netekusių žmonių akys ir veržėsi graudūs dainų žodžiai:

„Palinko liepa šalia kelio, pravirko motina sena...“, „Lietuva brangi mano tėvyne“ ar „Sudiev, Lietuva, man linksma buvo gyvent tavo šalelėj...“

Tai paskutinis atsisveikinimas su prarasta laisve ir gimtuoju kraštu, kurio daugeliui jau niekad neteks paliesti savo pėdomis.

Dar keletas duslių plieno bėgių trinkelėjimų, ir traukinys dingo toliuose už vingio, kartu nusinešdamas ir liūdnuos, širdį veriančius dainos garsus. Kurį laiką sustojęs stebėjau stotyje besiskirstančius enkavedistus ir ašarotomis akimis žmones, kai netoli savęs išgirdau tylūs, sunkiai pro dantis košiamus žodžius:

– Ir vėl Sibiro šunims kaulų...

Dirstelėjęs pamačiau savo brigados darbininką, didžiųjų universiteto rūmų pečkūrį. Tai buvo žodžiai tikro proletaro, skirti „darbininkų išlaisvintojams“. Norėjau ir aš dar ką pridėti, bet laiku susilaikiau, prisiminęs, kad jam nebūtina žinoti mano nusistatymas, nes jis ir pats jau sugeba atskirti išvaduotojus nuo pavergėjų.

EILĖ ATĖJO BROLIUI

Visą naktį, tarsi sunkus košmaras, kankino baisūs sapnai. Vienas jų buvo tiek ryškus ir tiek baugus, kad net privertė mane pabusti. Rodos, esu studentų bendrabutyje. Staiga viršum miesto iškilęs stiprus viesulas, nešdamas su savim kruvinai raudonus patalus, tėske į išdaužytus bendrabučio langus taip stipriai, kad net namo sienos suskilo. Persigandęs skubiai leidausi laiptais žemyn į rūšį slėptis. Bet čia užgriuvau ant trijų išbalusių lavonų. Atpažinau, kad tai buvo mano kolegų lavonai: Juliaus, Viliaus ir brolio Juozo. Sapno reginys mane taip stipriai paveikė, kad aš pašokau.

Nusišluosčiau sušilusį, prakaituotą veidą ir galvojau, ką tai galėtų reikšti. Mintimis perbėgau visą mūsų aplinką, bet sapno reikšmei atsakymo nesuradau. Pagaliau priėjau išvadą, kad tai gal praėjusios dienos ištremtųjų naujokų reginio pasekmės.

Kambario tamsoje knarkė išvargę darbininkai. Kažkuriame kampe įkyriai griežė virplys. Už lango poškėjo įšalusios tvoros. Pasivartaliojau kurį laiką po kietą guolį ir, nykumos paveiktas, vėl užmigau.

Po trijų savaičių darbo Gaižiūnuos durpių krovimas buvo baigtas. Darbo rezultatai buvo labai menki. Pakrovėme tik dešimtą numatyto kiekio dalį, nes, pirmiausia, negaudavom laiku vagonų, o ir gavus, darbas vyko gana lėtai, nes durpės buvo sukrautos šlapios. Jos dabar buvo suragojusios į vieną kaulą. Krūvas galėjome išardyti tik kirkomis. Trūko ir vagonėlių durpėms gabenti nuo krūvų ligi vagonų. Baigę grįžome į Kauną.

Atsisveikinęs su darbininkais, nužingsniavau Vytauto prospektu, pasukdamas į Donelaičio gatvę. Ėjau susimąstęs, kad net nepajutau, kaip užšokau ant gerai pažįstamo Stasio.

– Kurgi pats taip laisvai maklinėjai, taip arti Laisvės 6, – buvo jo pirmas klausimas.

– Matai, skubu į bendrabutį, tik dabar grįžau, – atsakiau ir tuo pačiu akimirksniu pastebėjau jo veide didelį nustebimą, kuris nieko gero nereiškė.

– Gal pasiutai. Ar nežinai, kad tavo kambario draugai ir brolis jau už grotų, – tęsė Stasys ir, gavęs neigiamą atsakymą, skubomis papasakojo paskutinius įvykius bendrabutyje.

Pasirodo, kad tą pačią naktį, kada sapnavau lavonus, mūsų bendrabutyje tikrai siautė raudonasis viesulas. Buvo suimti visi mano buto įnamiai: Julius, Vilius ir mano brolis Juozas. Be jų buvo suimta ir visa eilė kitų studentų: Antanas, Juozas K., P. ir kt. Stasys tiksliai negalėjo pasakyti, ar aš irgi buvau enkavedistams „reikalingas“, tačiau patarė būti atsargiam ir bendrabutyje nesirodyti.

– Jei paėmė tris, paims ir tave ketvirtą. Sovietinę sistemą gerai pažįsti, – baigė įtikinamai Stasys.

Aš tačiau nesijaučiau niekuo nusikaltęs ir netikėjau, kad enkavedistai taip uoliai manęs ieškotų, jog negalėčiau nė trumpam laikui užsukti į bendrabutį. Universitete buvau vienas iš uoliausių administracinio personalo darbuotojų ir tuo laiku dar neturėjau jokių ryšių su nelegalia antitarybine veikla. Todėl nepaisydamas Stasio perspėjimų, ryžaus į bendrabutį užėiti.

Savo bute radau bešeimininkaujančią Juliaus seserį. Bendrabutyje sužinojau ir visas suėmimo smulkmenas. Šeštadienį Julius, Juozas ir Saulius išėję kažkur praleisti vakaro. Grįžę tik sekmadienį gerokai įsilinksminę jau gaidžiams giedant. Bute rado įsibrovusius enkavedistus, kurie pareinančius apsupę, įsakydami kelti rankas aukštyn. Po smulkios asmeninės kratos juos suvarė į galinį kambarį, padarė nuodugnią kratą. Po to tardymas.

Bendrabutyje enkavedistai išsėdėję visą parą ir areštavę visus mūsų buto lankytojus. Ir be nuotykių neapsieita. Apie šeštą valandą vakaro atėjęs gerokai įkaušęs Jokūbas. Jam bežengiant pro duris, prišokęs civiliai apsirengęs enkavedistas, įsakydamas skubiai kelti rankas aukštyn ir sakyti savo pavardę, šis manydamas, jog tai nevykęs draugų pokštas, savo stipriom rankom griebęs pareigūną už apykaklės, stipriai stuktelėjęs batu į užpakalį ir atkirtęs, kad jei jau visi piemenys pradės jo pavardės

klausinėti, tai jam ir iš lovos bus baisu išlipti. Incidentui numalšinti subėgę daugiau enkavedistų ir naganų smūgiais privertę vargšą Jokubą pasiduoti, parblokšdami jį ant grindų.

Į klausimą, ar manęs enkavedistai irgi ieškojo, mergaitė nieko aiškaus pasakyti negalėjo. Ji taip pat buvo nuomonės, kad man čia ilgiau apsistoti pavojinga. Todėl, pakeitęs baltinius ir susitaręs su ja dėl ryšio, išskubėjau į miestą pas savo artimą draugą T.

Kol padėtis galutinai išryškės, nutariau iš Kauno nesitraukti. Bėgti buvau pasiruošęs tik tuo atveju, kai jau tikrai sužinosiu, kad mano laisvės dienos suskaitytos, nors, anot Stasio, jau tokių nebaikščių ne vienas atsidūrė Laisvės alėjos šeštame numeryje. Buvo gaila palikti tiek universitetą, tiek ir visą susidariusią aplinką, su kuria jau taip puikiai buvau spėjęs susigyventi. Kad enkavedistams neatrodyčiau jau pats perėjęs į nelegalią padėtį, paprašiau savo tiesioginį viršininką trijų savaičių atostogų.

Didžiausias mano rūpestis buvo sužinoti tikrąją brolio ir draugų suėmimo priežastį. Tam tikslui kelias naktis iš eilės susitikdavau su grupe pažįstamų, ir aiškindavomės dabartinę ir prieš tai buvusią padėtį. Priėjom išvadą, kad daugumas suimti be jokios kaltės, vien tik užverbavimo tikslais, nes neradom jokių pėdsakų, kurie juos būtų rišę su jau egzistuojančiomis pagrindžio organizacijomis. Ir čia bolševikai laikėsi principo: geriau dešimtis tūkstančių nužudyti nekaltų, negu palikti gyvą vieną kaltą.

Po keleto dienų „raudonasis viesulas“ siautėjo toliau, paliesdamas visus studentų bendrabučius ir neužmiršdamas privačiai gyvenančių studentų. Kiekviena naktis pagrobavo ir vyrų ir mergaičių. Ir diena dienon suėmimai dažnėjo. Iš visur gaunami pranešimai rodė, kad panaši padėtis viešpatavo visame krašte.

Dėl to nutariau Kauną palikti ir, kol praeis suėmimų karštligė, laikytis provincijoje.

DOKUMENTŲ TIKRINIMAS

Buvo ankstyva Užgavėnių popietė. Užsidaręs kirtau pašiūrėje malkas. Tingiai leidau kirvį į sušalusias šakas, mintimis graibstydamasis po dabartinę savo padėtį. Legalios atostogos jau baigėsi.

Staiga iš kaimyno J. kiemo sukliko išgąsdinta moteris, ir jos klyksmas spiegiančiai sklido po sniegu padengtą apylinkę. Numetęs kirvį, išėjau į lauką ir, prisiglaudęs prie krūvos šakų, dairiausi J. sodybos link. Pastebėjau kieme pilkomis milinėmis keletą žmogystų, kurių vieni vijosi laukais bėgančią ir spiegiančią šeimninę.

– Vėl ivanai siaučia, – nusprendžiau neapsirikdamas.

Už trejeto šimtų metrų nuo namų rusas prisivijo uždususią J. ir, gerokai apspardęs, išplėšė kažką jai iš rankų. Palikęs sniege vaitojančią nugalėtąją, skubėjo atgal, kur jo laukė kiti bendrai, pasiruošę išvažiuoti. Akimirka iš J. kiemo išlėkė vienarklės rogės, pasukdamos mūsų sodybos kryptimi. Nuolat plakama vadelėmis kumelaitė per keletą minučių įsivertė pro vartus. Rogutėse drybsojo netvarkingai suvirtę keturi rusai, apsėdę prigrobtų gėrybių maišus. Kūlvirsčiais išsivertė trise iš rogių ir, laikydami rankose naganus, pradėjo laisvai šeiminkauti mūsų namuose. Prie manęs prišoko kapitonas ir:

– Kas pats per vienas būsi, duok greičiau dokumentus... mat.

Aiškinausi, kad dokumentai kambaryje, ir kviečiau ten užėti.

– Žinoma, kad užeisim ir be tavo prašymo, – atkirto kapitonas, mostelėdamas su naganu man eiti pirmam.

Kambaryje, suradęs piniginę, paklausiau:

– O kokių dokumentų jums reikia, drauge kapitone, gal malonėsit pasisakyti, kas patys tokie esat, kad net mano dokumentais interesuojatės.

– Štai kas mes esam, – pakišęs naganą po nosim, atsakė kapitonas ir išplėšė iš mano rankų piniginę.

Nesipriešinau, nes kapitonas jau vos ant kojų stovėjo. Jam pačiam šeiminkaujant po mano popierius, pro langą dirstelėjau į pasilikusius kieme. Du leitenantai, garsiai besijuokdami, stebėjo persikorusį per roges girtą, „lupantį ožius“ eilinį, kuris po kiekvieno sunkaus atsikvėpimo, skubėdavo keletą kartų sugiedoti ... „mat.“

Kiek šyptelėjęs, nutaisiau rimtą pavyzą ir vėl nukreipiau dėmesį į kapitoną. Su mano pinigine jis jau buvo apsidirbęs: vienoj rankoj laikė pinigus, kurie pamažu slydo į milinės kišenę, o antra ranka tiesė dokumentus, įsakydamas man pačiam juos atrinkti, nes jis juose nesusigaudęs, kadangi dalis yra lietuvių kalba.

Dėdamasis, kad jo padarytos piniginės operacijos visai nepastebėjau, ištraukiau pasą, karinius dokumentus, darbo pažymėjimą, komandiruoję, profsąjungos pažymėjimą ir atostogų liudijimą. Tuo laiku į kambarį atslinko ir abu leitenantai. Kapitonas ir dabar į dokumentus visai nežiūrėjo, bet juos suspaudė savo nuo girtumo pasmėlusiomis rankomis ir pradėjo mane klausinėti:

– Vardas, pavardė, tėvo vardas, kur gimęs, kada gimęs, kur dirbu ir t.t. Nebaigus man į visus klausimus atsakyti, jis aptingo ir, pradėdamas snūduriuoti, pažėrė mano suglamžytus dokumentus vienam leitenantui, šis dar buvo apyblaivis. Radęs mane stipriai popieringą, pasidarė gana mandagus, juo labiau, kad pro langą pamatė ateinančius dar du vyrus. Tai buvo brolis ir kaimynas, šiems įėjus, užvedėm girtiems ir rusams pritinkančią kalbą. Karininkų akys dažnai nukrypdavo į kambario kampus. Snaudžiančiam kapitonui išsmuko iš užančio naganas, kurio trinktelėjimas jį pabudino. Dukart nusiversdamas nuo suolo, kapitonas vargais negalais nusitvėrė už nagano vamzdžio ir, pasidėjęs jį prieš pat nosį ant stalo, užriaumojo:

– Degtinės ir užkandos... mat.

O pamatęs, kad kol kas jėgų santykis tarp mūsų ir jų yra lygus – trys prieš tris – pridėjo, kad ir Arkadijus čia tuoj ateitų.

Vytas atnešė butelį naminės, o mama parūpino užgavėnių riebių valgių. Aš nuėjau atsivesti Arkadijaus. Šis gerokai šalant sau ramiausiai knarkė, abiem rankom apsikabinęs šios dienos grobį. Tiek maišas su grobiu, tiek visos rogės nuo vėmimo buvo gerokai priterštos. Tačiau visa tai buvo jau spėję sušalti. Patraukęs keletą kartų stipriai už rankovės, pabudinau ir išaiškinau, kad draugas kapitonas įsako jam ateiti į kambarį. Keletą kartų riebiai nusikeikęs kapitono ir jo motinos adresu, sutiko su manim eiti.

Kapitonas, paėmęs didesnę burnelę, iš karto, kapituliavo ir nušlijo po suolu. Draugams juo nesidomint, aš bandžiau jį pakelti ar bent pataisyti į patogesnę padėtį, bet vienas leitenantas, numojęs ranka, patarė nerodyti jokių pastangų, nes draugas kapitonas visad geriausiai išsipagiriojęs po stalu. Paprašė tik išvyti iš kambario kates.

Pradėjo šlubuoti ir mano atvestasis Arkadijus. Iš eilės dukart nusikeikęs, po ketvirtos taurelės paprašė mane raugintų kopūstų sunkos. Nusitvėręs indą, skubėjau į kambarą, bet Arkadijus manim nepasitikėjo ir, vos pakildamas nuo stalo, sekė mane.

– Palauk... mat, einam kartu. Pats vienas, velnias žino, ko gali atnešti.

Išgėręs trejetą samčių sunkos, mano draugas atsigavo, net susirūpino irgi mano dokumentais:

– Ar dokumentus turi?

– Ką veiksiu neturėjęs, jau visi trys tavo draugai patikrino, – atkirtau.

Ruselis mano atsakymu nesitenkino ir įkyriai klausinėjo, ką aš dirbu. Man prisipažinus, kad tikroji mano specialybė yra architektūra, tuojau užsipuolė:

– Tai kur tavo ginklas?

– Aš jokio ginklo neturiu: kam jis man.

– Kaip tai neturi, pas mus Sovietų Sąjungoj visi architektai tik ginkluoti, – griežtai mane įtikinėjo Arkadijus.

Supratau, kad jis tiek orientuojasi apie architektūrą, kad ją net suplaka su kažkoku NKVD pareigūnų pareigomis. Ginčui išsiaiškinti paprasčiau eiti pas paliktus draugus. Jis sutikdamas, pridėjo:

– O jeigu mat, bus mano teisybė, tai... mat aš tau per gerklę juos ištrauksiu, – vos apversdamas liežuvį, grūmojo Arkadijus.

Atsidūrėm prie stalo. Arkadijus tučtuojau pripuolė prie arčiau sėdinčio leitenanto ir:

– Jis ble... bando nuginčyti, kad Sov. S-goj ne visi architektai turi ginklus, jis savojo ginklo nenori parodyti.

– Eik tu, kvaily... mat, – atšaldė Arkadijų, – kurgi tu girdėjai tokias nesąmones.

– Tai ble... pralošiau, – šnairuodamas nusikeikė eilinis ir piktas atsisėdo prie Užgavėnių sklindžių.

Pagaliau pasijuto visi ganėtinai pilni. Čia pat jau ir pavakarė. Visi sukrito kelionėn. Kapitoną vilkte išvilko. Į roges įvertė tik sunkesniąją kūno dalį. Kojas paliko tabaluoti ore, jos rogėms judant tabalavo tarsi laikrodžio švytuoklė.

Dar prieš išvažiuojant kieme teko pasivaikyti šunis, kurie pasinaudodami ruselių nebuvimu, pradraskė rogėse gulintį maišą ir, išvilkę dalį dešrų bei J. skilandį ramiausiai sau užkandžiavo. Iš dešrų nieko nebeliko, pavyko išgelbėti tik dalinai apgraužtą skilandį, kurį leitenantas įkišo atgal į maišą, „gražiausiais“ žodžiais garbindamas rudį, kuris skaniai laižėsi, laimėjęs riebias užgavėnes.

Pasirodė, broliui šie svečiai jau buvo pažįstami – tai N valsčiaus mėsos priėmimo punkto viršininkai. Jie savo gastroles pradėjo nuo M. sodybos. Iš P. pasiėmė kumelaitę su rogėmis kaip pastotę. Savavaliavo grobdami mėsą ir naminę. Metodai buvo šie: ten, kur aptikdavo vienas moteris ar senius, „svečiavimosi“ procedūra buvusi labai paprasta –

suvarius senius ir moteris į kampą, vienas darydavo kratą kambaryje, kitas kraustydavo spintas, komodas ir skrynias, trečias kraudavo viską į maišą, o ketvirtas ieškodavo degtinės. Ten, kur aptikdavo vyrus, pasitenkindavo vienu kitu buteliu naminės ir prie jo užkanda.

Labiausiai šiandien nukentėjo kaimynė J. Ji namie tebuvo viena su dukteria ir dukraite. Baigdamas operaciją, kapitonas neiškentė nesusaudęs kabėjusių ant sienų šventųjų paveikslų.

Kiekvienam jų teko nemažiau kaip po vieną nagano šūvį.

— Ak, kad būčiau nujautusi kur šiandien partizanus ... jie būtų šituos azijatus pamokę, kaip reikia senas bobas daužyti ir kamaras kraustyti, — ašarodama kalbėjo kaimynė.

Ir buvo jai ko verkti. Būdama pustrečio hektaro savininkė, ji niekad neturėjo daug penimųjų. Tie patys pasisekdavo labai sunkiai nupenėti, šiemet jau trečias iš eilės apgrobimas viską išvalė, paskutinę puspalnę rusas atėmė prisivijęs laukuos. Visiems metams šeima liko „ant sauso viralo“.

VALANDOS IR DIENOS PRIE KAUNO KALĖJIMO

Tėviškėj praleidęs gautas atostogas ir nesulaukęs jokių žinių apie universitetą, atsargiai sugrįžau į Kauną. Smulkiai iššmukštinėjęs visą aplinką, galutinai nustačiau, kad į sudaromą Juliaus, Juozo ir Antano su kitais bylą aš buvau neįpainiojamas. Kol kas NKVD manim nesidomėjo. Tačiau atsargumo dėliai kiekvieną naktį vis nakvodavau naujoje vietoje.

Dabar dažnai tekdavo, pakeičiant brolių, pastovinėti prie kalėjimo durų, stengiantis perduoti suimtajam broliui ir draugams maisto bei skalbinių. Paskutiniu metu jie visi. buvo perkelti iš Laisvės 6 į Mickevičiaus 9 — kalėjimą Nr. 1. Šis kalėjimas jau man buvo gerai pažįstamas iš 1941 metų, kada ir man teko pažinti bolševikinės „teisybės“ glostymą, šiuo metu jis buvo grūste prigrūstas. Kalinių skaičius kamerose viršijo keturiasdešimt pirmųjų metų buvusį skaičių bent dusyk. Kamerose, kur nepriklausomos Lietuvos laikais būdavo tik keli kaliniai, dabar buvo nuo penkiasdešimt iki šešiasdešimt. Rytais pro atdarus ar išdaužytus langelius garuodavo iš kamerų tvaikas ir prakaitas, tarsi iš pirčių. Visi langai turėjo tik laisvo dangaus sklypelį, nes buvo apkabinėti medinėmis būdomis. Kamerose dėl vietos stokos nakties metu negalima buvo nė išsitiesti poilsio ant grindų. Visi „ilsėdavosi“ susirietę, maisto produktus laikydami po savimi, nes naudodamiesi tamsa ir snūduriavimu rusai kaliniai vagiliaudavo. Tik silpniesiems, jau kalėjimo nukankintiems ligoniams arba po tardymo atnešties kaliniams draugai leisdavo ilsėtis atsigulus, o patys tuo tarpu per naktis išbūdavo stati. Kamerose maišėsi ir rusų, kriminalinių nusikaltėlių. Kalėjime gaunama maisto norma buvo labai maža, todėl jo

negauną iš šalies buvo priversti vogti nuo kitų likimo draugų, kad kaip nors atsigintų nuo bado. Tiek politiniai, tiek kriminaliniai nusikaltėliai kalinami drauge. Nemažai pakliūdavo į kameras gana neaiškaus elemento, sovietinių piliečių, kurie čia patekdavo kaip provokatoriai iš kalinių išgauti tai, kas nepavykdavo tardytojams kitais metodais.

Įteikti maistą buvo labai sunku, nes neretai kvotos skyriaus viršininkas neduodavo leidimo. Dažniausiai tai priklausydavo nuo bylos eigos. Bolševikai prie kitų priemonių ir bado laiko gera priemone liežuviui atpalaiduoti. Maistui priimti nebuvo nustatyta jokios tvarkos. Kalinių artimieji ištisomis savaitėmis grūsdavosi su maistu padavimo salėje, kol apsukresniam pavykdavo prisimušti prie langelio. Kiekvieną dieną laukiančiųjų būdavo keli šimtai, o laimingųjų, kuriems pavykdavo įteikti, tik keliolika. Norint į tų laimingųjų tarpą ko greičiau patekti, reikdavo vadovautis brutaliu egoistiniu apsukrumu bei kyšiais. Kas tų pagrindinių „dorybių“ neturėjo, veltui ištisomis paromis stumdydavosi ir vargdavo šaltyje gatvėse, susigūžę su aptrintais ryšuliais. Visada, praeidamas pro kalėjimą apie šeštą valandą vakaro, kada priėmimo langelis jau uždarytas, rasdavau prie gatvės tvorų parimusių ir kūkčiojančių senučių ar senelių. Paklausti, ko verkia, atsakydavo:

– Neįteikiau nė šiandien...

Maistą priimdavo šiuo būdu. Apie trisdešimt metrų nuo geležinių kalėjimo vartų buvo durys į maisto padavimo salę. Reikėjo kiekvienam, norinčiam paduoti maistą, prisimušti per žmones prie salėje esančio langelio ir ten įteikti prašymą, adresuotą kalėjimo viršininkui, lietuvių ir rusų kalbomis. Prašyme turėjo būti pažymėta, kas prašoma paduoti ir kas paduoda. Padavus prašymą, reikėdavo laukti atsakymo, ar kaliniui galima duoti maistą ir ar jis dar tebėra šiame kalėjime. Gavus atsakymą, reikėdavo jau kišti pro langelį ryšulį ir laukti, kol atgal grąžins tuščią maišą ir lietuviškojo tavo įteikto prašymo egzempliorių, kalinio pasirašytą – pakvituotą.

Kalinamųjų artimieji, ypač atvykę iš provincijos, jau iš vakaro sustodavo į eilę prie kalėjimo. Visą naktį tūnodavo susitraukę patvoriuose. Pradedant švisti, visi bėgdavo grupuotis prie maisto padavimo salės durų, bandydami sustoti į eiles. Dažniausiai, kilus ginčams, eilės susimaišydavo. Tada vykdavo kelių valandų grumtynės, kad kaip nors arčiau prisimuštų prie durų ar bent išlaikytų jau netoli turimą vietą. Kokį pusvalandį prieš atidarymą ateidavo sargybiniai, kurie automatais grasindami, atstumdavo minią nuo durų. Vienas imdavo iš kiekvieno laukiančio po tris rublius, o kitas statė juos į eilę ir dalijo eilės numerius. Pasipinigavę sargybiniai pasitraukia. Nepraeidavo nė kelios minutės, kai likusi minia viena vėl pamiršdavo tvarką ir susigrūsdavo į netvarkingą krūvą. Duris atidarydavo tik prieš pat devynias.

Ir man pačiam pavyko maistą paduoti tik po trijų dienų atkaklių grumtynių. Atgal gaudamas tuščią maišą, pamačiau brolio parašą, kuris mano džiaugsmui buvo jo gyvybės dokumentas.

Geriausia proga prisimušti prie langelio susidarydavo tada, kai į kalėjimą ar iš kalėjimo varydavo kalinių kolonas. Tokiais momentais kas nors lauke stovinčių sušukdavo: „Eina!“, o pakartodavo veik kiekvienas esąs salės viduje. Minia skubiai verždavosi lauk, tikėdamasi, gal pamatys ką nors iš savųjų ar pažįstamų.

Kas mėnesį iš centrinių Kauno ir Vilniaus kalėjimų buvo deportuojama iki 3000 kalinių į Rusijos gilumą. Po kiekvienos deportacijos kalėjimai pripildomi naujų kalinių, suvežtų iš įvairių Lietuvos vietovių laikinių kalinamųjų rūšių, bunkerių ir požemių.

Iš provincijų kaliniai buvo sugabenami sunkvežimiais ir traukiniais. Sunkvežimiuose buvo suklupdomi ant grindų, o visuose keturiuose kampuose stovėjo ginkluotos sargybos. Sunkvežimiui sustojus prie kalėjimo vartų, kaliniais buvo įsakoma išlipti ir, veidu atsisukus į kalėjimo geležinius vartus, klauptis ant akmens grindinio, nuleidus žemyn galvas, kad tokioje padėtyje jie nieko nepastebėtų iš šalies ir kad jų negalėtų pažinti prie kalėjimo lūkuriuoją artimieji.

Iš įvairių Kauno miesto ar net priemiesčių laikinių kalinimo rūšių kalinius atvarydavo pėsčius. Ir jie turėdavo atlikti šio pragaro vartų „pagarbinimą“ – paliesti savo sustirusiais keliais šaltus akmenis ir, nuleidę galvas, laukti vartų atidarymo.

Šios žmogaus išniekinimo scenos veikė visą minią, išspaus-damos gailesčio ašaras saviesiems, sukeldamos nepermaldaujamą kerštingą pyktį priešams. Dar graudesni vaizdai būdavo, kai kuri nors iš moterų, pažinusi savo vyrą ar sūnų, balsu raudodama, puldavo prie kolonos, kol sunki enkavedisto automato buožė parblokdavo ją ant grindinio.

Daugelis kalinių atrodė išbadėję ir nusilpę. Tokius vedė už pažastų prilaikydami jų draugai.

Išbadėjusių ir fiziškai iškankintų kalinių vaizdas pateisino beatodairinį artimųjų veržimąsi prie langelio. Kiekvienas jautė atsakomybę prieš suimtąjį saviškį, galvodamas, kad ir jis pats jau besąs tarp kalėjimo sienų su panašiais nuo bado išpurtusiais veidais, gal net mintimis smerkdamas savo laisvėje dar likusius artimuosius, kad jie užmiršo ar nesugebėjo jam maisto įduoti.

Laimingesni buvo tie kaliniai, kurių artimieji gyveno pačiam Kauno mieste ar bent netoli jo. Miestiečiai paprastai landesni, greičiau sugeba surasti neoficialius maisto įteikimo būdus – per kyšius.

Kamerose lietuviai kaliniai susimesdavo į glaudžius mažus ratelius. Susidarydavo savo atskirą kameros kampą, bendras maisto atsargas ir bendrą nepriteklių. Dalydavosi savo vargais ir savo „džiaugsmiais“. Gaunamas iš artimųjų maistas buvo visų jų bendras. Kartais pavykdavo ir artimiesiems, esantiems dar laisvėje, sužinoti šitokių grupių sudėtį, tad šiuo būdu ir jie susibūriuodavo. Susižinoti daugiausia padėdavo nešvarūs skalbiniai, kuriuos atsiėmus reikdavo išardyti, kad kur nors siūlėje rastum paslėptą popiergalį su „svarbiais“ pranešimais. Tokiu laimingu atveju ir laisvųjų rūpesčiai pasidarydavo bendri, kartu visiems sprendžiant visas vargo problemas ir kliūčių pašalinimą. Toks susibūrimas ypač buvo reikalingas tada, kada reikėdavo įveikti kyšiais kliūtis maistui paduoti, nes reikiamą kyšio sumą vienam asmeniui buvo nelengva sugraibyti.

Mano brolis J. sudarė ratelį su gen. B., dr. L., Julium ir Z. Mums, jų artimiesiems, laisvėje pavyko gana greit susiuostyti. Aš, Juliaus sesuo, Z. sesuo, gen. B. duktė ir dr. L. žmona sudarėm glaudžią ekipą.

Mūsų nelaimė, balandžio vidury visai mūsų artimųjų kamerai uždraudė pristatinti maistą, esą dėl karantino. Reikėjo skubotai ieškoti kelių karantinui greičiau nuimti, nes gen. B. ir dr. L. jau dažną dieną nesugebėdavo patys atsikelti nuo grindų. Dr. L. susigriebė džiovą, o gen. B. iškankindavo baisūs tardymai, po kurių jis kamerą pasiekdavo be sąmonės. Visi šios grupės nariai buvom nuomonės, jog be kyšio reikalo iš vietos nepajudinsim. Buvo būtina prisisukti prie maisto priėmimo skyriaus vedėjo. Visų prašomas, tą uždavinį turėjau įvykdyti aš, kaip vienintelis mūsų grupės vyras. Moterys nė viena nedrįso artintis prie žiauraus veido ivano.

Kad vedėjas „ima“, jau buvo žinių. Reikėjo tik apgalvoti, koku keliu ir kokia forma jam įduoti. Tai nuspręsti paliko man vienam.

Iš aplinkinių šaltinių sužinojau, kad jis gyvena Donelaičio gatvėje netoli didžiųjų universiteto rūmų. Po darbo visada eidavo tiesiai į namus, šiuo laiku bandyti man užmegzti su juo kontaktą atrodė nepatogu, nes jį panašiu reikalu sekė nemažas skaičius moterų, ir vienos bandė reikalą išspręsti ašaromis, kitos, praktiškesnės, kyšiais. Pastarasis argumentas visada turėjo daug didesnių pirmumų prieš pirmąjį.

Tačiau, mano nuomone, šitoks momentas kyšiams buvo nelabai patogus, nes ir didžiausias kyšininkas stengėsi slėptis nuo kitų akių. Be to, buvau pasiryžęs artimiau su juo susipažinti, kad užsigarantuočiau sau prie jo priėjimą ilgesnį laiką, kol bus su kalėjimu baigti vargai.

Buvo pirmadienis. Draugas viršininkas šią dieną turėjo laisvą, nes maisto nepriiminėdavo. Mano supratimu, ši diena ir buvo jo kyšių diena, ją aš ir pasirinkau savo uždaviniui įvykdyti. Į butą nelaikiau tikslinga pas jį užsukti, bet nutariau jį pagauti gatvėje ir, vaidinant atsitiktinį susitikimą,

pradėti reikalą. Jau nuo dvyliktos valandos atsistoja ant didžiųjų universiteto rūmų laiptų, iš kur buvo matyti jo gyvenamojo namo priekinės durys. Buvo žinoma, kad už kiekvieną neoficialų maisto įdavimą viršininkas ima 700 rublių. Aš kainą pakėliau ligi 1000, kad pasisekimas būtų garantuotas. Visą tūkstantinę susidėjau taip, kad, skubiai prireikus, galėčiau vikriai greit ir nepastebimai jam į rankas įbrukti.

Po kelių valandų nekantraus lūkuriavimo duryse šmėkstelėjo žmogysta. Pažinau – viršininkas. Išėjęs pro duris, kiek stabtelėjo, lyg stengdamasis, kad jį sekančios akys laiku susigriebtų, paskui iš lėto pasisuko nublizgintų batų kulnais ir pradėjo pamažu judėti universiteto link. Laikiau tikslingiausia jį „atsitiktinai“ sutikti ties Donelaičio ir Gedimino gatvių kampu. Pamažu leidausi laiptais žemyn. Iš anksto žinojau, kad kalbėti teks rusiškai, nes lietuviškai jis buvo pramokęs tik keletą žodžių, kurie buvo reikalingi susikalbėti su kaimo bobelėmis, kyšius priimant. Žingsnius taip stengiausi nutaikinti, kad susitiktume pačiame gatvės kampe.

– Zdrastvuite, tovarišč načalnik, – pasveikinau rusiškai, nusiimdamas skrybėlę.

. – A, zdrastvuite, zdrastvuite, – atsakė jis ir, tikriausiai nujausdamas tikrąjį reikalą, veide parodė atsargų šypsniį.

– Jūs mane prisimenat, drauge viršininke, – padrąsintas šypsenos tęsia toliau.

– A, truputį...

– Aš vakar norėjau įteikti broliui maisto, bet Jūs nepriėmėt. . . sakėte, kad tai dėl karantino. . . , – bandau reikalą aiškinti.

– Taip, taip atsimenu, jiems dabar ne... negalima... – ištarė jis, paskutinius žodžius taip nutęsdamas, jog tikrai atrodė, kad ir pats tuo abejoja. Man pradžia jau patiko, tik reikėjo toliau atsargiai elgtis, kad panašus ir galas būtų.

Pradėjau teirautis, kiek dar laiko galėtų tas karantinas tęstis. Pradėjau girti jo naujai įvestą maisto priėmimo tvarką, kur kiekvienai dienai buvo nuskirta keletas raidžių ir tik tomis raidėmis prasidedančios pavardės galėjo prie kalėjimo maišytis. Pabrėžiau, kad to galima buvo tikėtis tik iš tokio žmogaus, kaip jis, su didelėmis tvarkos ir humanizmo ypatybėmis... Apie savo brolių prasitariau, kad iš kvotos viršininko esu patyręs, kad jis žadamas greit būti paleistas, nes neturįs jokios kaltės ir į kalėjimą papuolęs tik pačių liaudies priešų įskustas.

Kalbėdamies praėjom milicijos skyrių ir pro Įgulos bažnyčią pasukome į Laisvės alėją (dabar vad. Stalino prospektu), žingsniuodami Rotušės link. Pradėjau jam skųstis, kad, eidamas universiteto administracijoje skyriaus viršininko pavaduotojo pareigas, esu labai perkrautas darbu ir ilgas stovėjimas prie kalėjimo mane labai apsunkina. Prašiau jį man padėti koku nors būdu maistą greičiau paduoti, kad, turėdamas daugiau laiko, galėčiau geriau atlikti savo pareigas tarnyboje ir ne tik kad išpildyčiau numatytą metinį planą, bet dargi jį keliskart viršyčiau tarybinės tėvynės gerovei. Tokiais ir kitokiais motyvais stengiausi save jam pavaizduoti kaip nepavejamą užsidegėlį penkmetinio plano vykdyme ir lojaliausią darbuotoją tarybinės tėvynės labui. Melavau ir nemirksėjau, kaip ir visi sovietiniai pareigūnai. Gale neužmiršau pridėti, kad brolis, pasiekęs laisvę, ateis pats jam padėkoti. Jo didesnei galiai pabrėžti priminiau, kad karantino uždėjimas ar nuėmimas priklauso tik nuo jo vieno, kurį jis gali panaikinti vienu rankos brūkštelėjimu. Čia pat pasitaiko ir užėiga.

— Užeikim truputį pasišildyti, drauge viršininke ... gal gatvėje jums su manim nelabai patogus..., — atsargiai pasiūlau.

— A mažem... ničeho protiv, — nesipriešina ruselis.

— Na, dabar tai eis, kaip sviestu patepta, — džiaugiasi su didele jėga atverdamas užkandinės duris.

Užėmiau ko nuošaliausiame kampe staliuką, užsakiau porą šimtų gramų stipresniosios, keletą butelių alaus, užkandžių spurgų ir amerikoniškų cigarečių „Airline“. Pirmasis šimtas suverčiamas be intencijų, net ir be raginimo. Pasiūliau užkasti. Mano kompanijonas buvo gana ėdrus — vienos spurgos užtekdamas tik dviem kąsniais. Pirmą lėkštę sutvarkius, užsakiau antrą ir vėl po šimtą gramų. Pasiūliau užrūkyti.

Draugas viršininkas pirma pagiria cigarečių kokybę, o paskui, paėmęs pokelį, įsmeigia akis į rusų kalba užlipintą banderolę: „Dlia geroičeskovo sovietskovo naroda — USA“ (Didvyriškai sovietų liaudžiai — JAV). Nežinia, ar šio užrašo, ar daugiau degtinės paveiktas, ruskelis rimtai atsilošia savo kėdėj, ranka pasiremdamas į stalo kampą ir susimąsčiusį žvilgsnį nukreipęs į apytamsį langą, pradeda pasakoti apie sovietų liaudies didvyriškumą ir parodytą ištvermę. Jis buvo fronto karys, dukart sunkiai sužeistas. Gal būt iš dalies jo pergyventus, o gal kitų karių pasakotus nuotykius jam atpasakoti sekės gana neblogai. Prisiminė 1942 metų laikus prie Maskvos ir Tverės, kada ištisomis savaitėmis apkasuose mitę vien virtais rugiais ir apie ką geresnio nė negalvoję. Nuo bado patinusiais sąnariais ėję į kautynes. Paskiau ėję laimėjimai ir veržimasis į priekį su neužmirštamomis dienomis, kada visko buvę ir nieko netrūko.

Taip, tai laimėjusios armijos kario pasakojimai, kuriuose visko sutiksi po truputį: vulgaraus juoko, sentimentalios kančios ir didvyriškų žygių,

šie pasakojimai visų raudonarmiečių labai vienodi, ir jų klausantis jau kelintą kartą darosi nuobodu.

Norėdamas pertraukti jo kalbą ir greičiau prieiti prie man rūpimo reikalo, pakėliau antrą šimtą gramų ir pasiūliau išgerti už „didvyrišką“ Sovietų Sąjungą. Mano draugui patiko ši intencija. Ta intencija jis tikriausiai buvo išgėręs bent dešimtį kibirų. Taigi ir šį kartą, nė trupučio nedelsdamas, pačiupo šimtagramę ir išmetė ligi dugno. Su didžiausiu sąžiningumu aš irgi tai įvykdžiau. Toliau sekė alus, spurgos ir vėl alus. Tik dabar išdrįsau užkalbinti rūpimu klausimu:

– Kaip ten pagreitinti tą karantiną nuimti, drauge viršininke. Argi jau taip ir nėra galimybių jo pašalinti?

Mano „bičiulis“ lengvai nusišypsojo ir, baksnodamas pirštais į alum aplietą stalą, pratarė išganingus žodžius:

– Daugiau negalvokite apie tai. Jo jau nėra... Nuo šios minutės jį nuimu...

Vadinasi, reikalas jau laimėtas, džiaugiausi savyje. Beliko tik išspręsti technikinį įteikimo klausimą: kaip rytoj būti apsukriam maisto padavimo salėje.

Kaip jau anksčiau esu minėjęs, mano „draugas“ neseniai buvo įvedęs naują maisto įteikimo tvarką. Dabar jis pasigyrė, kad ši tvarka ir buvo jo tokia nustatyta vien todėl, kad jis turėtų daugiau galimybių padėti savo „pažįstamiems“. Net nustebau, kaip gudriai ligi šiol viršininkas apgaudinėjo salėje besigrūdiančią minią, kartu ir mane, nuolat priimdamas maistą su kyšiais jį papirkusių žmonių.

Mano pavardės pirmoji raidė buvo praėjusi tik prieš dvi dienas. Todėl, prisilaikant tvarkos, savo eilės būčiau sulaukęs tik po dviejų trijų savaitių. Viršininkas šį klausimą išsprendė gana paprastai:

– Ateik rytoj, – sako, – apie dešimtą valandą prie langelio ir paklausk bobų, kuri raidė imama. Kiek prisimenu, gausi atsakymą, kad „P“. Tada tu pagailestauk, kad tavoji yra „O“, t. y. tik praėjus. Tu puikiai žinai, kad jūs ten visi susitariat. Bobos apgailestaus tavo „pražiopsojimą“ ir dar siūlys pačios, kad tu prašytum mane priimti tavo prašymą. O aš jau tai padarysiu. Kvailom bobom nė į galvą neateis, kad mudu susitarę. Tikrinti man nereikės, nes aš žinau, kad tavo brolis yra, bet dėl bobų akių kiek palauksiu ir paskui jau šauksiu tavo pavardę, kad duotum maistą. Tik gerai klausyk, nes tavo pavardė bus mano sufalsifikuota, t. y. pirmoji raidė bus ta pavėlintoji „O“. Jei tavęs bobos nenorėtų prileisti, tai aš bandysiu iš tolo priimti prašymą, o jei ir tai negelbėtų, tai aš paprašysiu kareivį, kad jis atėjęs prastumdytų bobas į šonus, o tu mauk paskui jį

stačiai prie langelio, ir kai tik galėsi pasiekti ranka, reikalas bus sutvarkytas.

Viską gerai supratęs, giliai padėkojau ir griebiaus, neužmiršdamas paraginti, už naujo šimto gramų. Jo raginti nebereikėjo. Net antakių nesuraukdamas, išmetė vienu gurkšniu, kaip už ausies, stiklą ir, nusišluostęs lūpas, vėl pradėjo pasakoti savo nuotykius. Darės nuobodu, juo labiau, kad jo rusiškas iškaltumas jau buvo apsunkintas alkoholiu.

Užeigą palikome vos vienas kitą įžiūrėdami. Iš Laisvės alėjos pasukome į Mickevičiaus gatvę. Ties Kęstučio gatve sustojome atsisveikinti. Sverduliuojantis ivanas koja užkliuvo už tuščios konservų dėžutės, kurią koja paspyręs vėl ėmė girti Sovietų Sąjungą.

– Matai, brolyti, amerikoni – ir tie yra priversti sovietų gamintiems konservams dėžutes parūpinti, – kalbėjo ivanas, radęs ant dėžutės angliškai visą užrašą ir tik du žodžius rusiškus – „Svinnaja tušonka“. – Sovietų Sąjunga tiek daug pagamina konservų, jog dėžučių nebespėja ir reikia net iš Amerikos jas parsisiųsdinti, – kliedėjo sovietinis pareigūnas, tikriausiai pats savais žodžiais netikėdamas.

Norėdamas greičiau baigti kalbą, ištraukiau paruoštus pinigus, kuriuos atsisveikindamas įbrukau savo „bičiuliui“ į ranką.

– Iki rytojaus, – ištaria ruskis ir, išleisdamas pinigą į milinės kišenę, nužingsniuoja kalėjimo link.

Slinkau ir aš savais keliais, mintimis klaidžiodamas po naujas pažintis ir išpūdžius. Susimąsčiusį mane prakalbino iš paskos skubėdama moterėlė:

- Atleisk, ponuliuk, mačiau, kad su tuo viršininku šnekėjote. Aš jus pažįstu iš užvakar, nes kartu kelias valandas grūdomės maisto padavimo salėje... Sakykite, ar galima kas nors su juo padaryti. Mano vyras jau trečias mėnuo čia sėdi, o iki šiol nepajėgiau įduoti dar nė vieno kriaukšlio..., – aimanavo vargšė moteris.

Geriau įsižiūrėjęs, šią moteriškę prisiminiau. Ji iš kitų išsiskyrė savo kaimietišku kuklumu, todėl nė kiek manęs nenustebino, skųsdamasi kelis mėnesius trunkančia savo nesėkme. Ir dabar jos akyse įskaičiau vidinį skausmą, o pasigedau to įžūlaus veržlumo ir apsukrumo, kuris tik vienas galėjo padėti badaujantiems kaliniams, šiuo metu man taip pat buvo sunku ką nors jai patarti, nes mačiau, kad, be apsukrumo, dar labiau jai stokojo červonų. Viena, ką aš jai galėjau duoti, tai patarimą, kad ji per daug nesisielotų, nes visų lietuvių kalinių burnos yra lygiai sočios ir lygiai alkanos. Ten duonos kąsnis yra visų bendras. Jeigu jau jai nepasiseka

prilįsti prie langelio, tai patariau atsineštą duoną atiduoti kitiems įdavėjams, o išsiskirstys ją patys kaliniai.

Rytojaus dieną vadovavausi padarytu susitarimu. Sutartu laiku atsiradau prie kalėjimo. Įsmukęs į maisto padavimo salę, sužinojau, kad prie langelio stovi keturi paskutiniai „P“ raidės maisto padavėjai. Moterėlėms pradėjau skųstis, esąs taip pat „P“ raidės atstovas, tik pavėlinęs atvykti. Reikėjo gauti prielankumą iš „R“ raidės moterėlių. Mano laimei, jos ne tik kad nebuvo reikalingos didelio prašymo, bet gi net pačios patarė ko skubiau brautis į eilę, tik siūlė paskubėti, nes, atsidarius langeliui, bus jau kartu paimti visų „P“ atstovų prašymai.

Po keleto minučių prasivėrė langelis, ir draugo „načalninko“ žvilgsnis jau buvo nukreiptas į mane. Tarp tiesiančių rankų į langelį atsirado ir manoji. Nors aš stovėjau iš eilės penktas, bet mano prašymą paėmė antrąjį, linktelėdamas nežymiai galva. Jaučiausi be galo laimingas, nes jau pamačiau, kad vakarykščias mūsų pokalbis buvo vykdomas. Išsprukęs iš eilės, nuskubėjau prie maisto ryšulio, ši diena padavėjams buvo itin nelaiminga, nes labai dažno prašymą atmesdavo, pranešdami, kad kalinio šiame kalėjime jau nebėra. Kalinių artimieji neturėjo jokių kitų galimybių ar kelių patikrinti, kur dabar kalinys. Tam naudojo kaip tik šį maisto padavimą, nes kalėjimo administracija niekad kitokiu būdu nepasakydavo artimiesiems, ar kalinys tikrai yra šiame kalėjime.

Netrukus išgirdau langelyje pasirodžiusio kartojamą mano pavardę, tik, žinoma, su kitokia pirma raide. Kad nesuabejočiau tokia savo pavarde, načalninkas dar mirktelėjo man akimi.

Skubiai prinešęs, įgrūdau pro langelį turimą maistą ir vėl sugrižau prie durų laukti tuščio maišo. Langelyje vėl pasirodė kampuotas viršininko veidas. Kartojo mano pavardę Pribėgau prie langelio, tikėdamasis gauti atgal tuščią maišą. Tačiau apsirikau. Viršininkas pradėjo aiškinti, kad brolis nepasirašo, nes ne visas maistas, kuris pažymėtas prašyme, rastas maiše. Supratau, kad maisto nešėjai jo dalį išvogė. Kad tai tikrai buvo įvykdyta vagystė, manau, buvo aišku ir pačiam viršininkui. Greit susiorientavau, kad nebėra ko man kelti skandalą, ieškant tiesos, nes šis maistas buvo įduodamas per kyšį, ir patys vagys – padavėjai galėjo atkreipti dėmesį, kad aš paduodu ne savo dieną.

Buvo pavojus „įkišti“ viršininką, todėl paėmęs prašymą pasirašiau, kad brolio nerastų maisto kiekių „tikrai“ maiše nebuvo. Ne kitaip būtų ir brolis pasiūlęs, jei būtų žinojęs, kad šįkart maistas paduodamas per kyšius. Kampe prirašiau:

1) 1.5 kg taukų nėra.

2) 1 kg dešrų nėra.

Apačioje pasirašiau.

Viršininkui šis mano poelgis labai patiko. Prieš nueidamas nuo langelio, jis nepamiršo nuoširdžiai man padėkoti už išgelbėjimą nuo galimos jam nepatogios padėties.

Pusantros valandos laukęs, pagaliau gavau atgal tuščią maišą. Prašyme aptikau ir brolio ranka patvirtintą maisto gavimą. Jis, atrodo, sutiko su jau įvykusiū faktū. Su tuščiu maišu išskubėjau iš salės pas poniją L. pranešti, kad mūsų kamera šiandien taip pat labai laiminga.

KALINIŲ ARTIMŲJŲ NUBUOŽINIMAS

Po savaitės su Andrium pradėjom žygius, kad sužinotume smulkmenas apie Juozo ir draugų bylos eigą. Andriui su kyšiu pavyko prieiti prie žydų tautybės tardytojo J. Po keleto susitikimų paaiškėjo, nors ir „draugas“ J. buvo to paties mūsų tautą naikinančio aparato narys, bet vis tik dar turėjo sąžinę. Iš jo buvo gauta nemaža įvairių smulkmenų, dėl to nesigailėjom jam sukištų červoncu.

Kitaip atsitiko su manim. Vieno pažįstamo padedamas, priėjau prie kažkokio Valatkos, einančio neaiškias pareigas komplikuotame NKVD aparate. Patyriau jį esant didelį niekšą. Jau pirmajam mūsų pasimatyme paprašė penkių šimtų rublių, nespėjęs sumesti dar nė dešimties žodžių. Kai pinigų sumokėjau, jis išklausinėjo brolio ir draugų suėmimo datas, pavardes, vardus, tėvų vardus ir kt. įsakė ateiti po savaitės, žadėdamas man nušviesti jų bylos eigą. Kartu paprašė kitą kartą parūpinti didesnę sumą pinigų, nes manęs, kad bus geriausia išvogti brolio kvotos duomenis ir jau tada kaip nekaltam bus geriausia pasiekti laisvę. Pinigai būsią reikalingi papirkti asmenims, arčiausiai esantiems prie bylų.

Sutartu laiku atvykęs, radau Valatką visiškai girtą. Manęs tai nenustebino, nes kitko aš iš tokių žmonių niekad nelaukiau. Alkoholis buvo neatskiriamas draugas geštapininkų, dar didesnis prietelius jis yra enkavedistų ir raudonarmiečių. Ir vieni ir kiti jį vartoja marinti sąžinės balsui, kylančiam dėl masinių žmonių žudynių.

Pasodinę mane fotelyje, pats atsisėdęs irgi šalimais, pradėjo pasakoti apie brolio bylą, minėdamas „tikrąsias“ suėmimo priežastis. Jo žiniomis, Julius ir brolis kaltinami ginklų laikymu. Suėmimo priežastis buvusi trijų kaimynų skundas etc. Iš Valatkos pateiktų „faktų“ susidariau įspūdis, kad jis perdėm meluoja ir brolio bylos nėra savo akimis nei matęs nei ką nors apie ją girdėjęs. Baigęs savo „duomenis“, pareiškė viltį, kad jei taip gerai jam seksis, kaip ligi šiol, tai tikis po kelių savaičių mano brolių „išvaduoti“, tik šiandien jam reikia vėl penkių šimtų rublių. Vos susivaldžiau ir, naudodamas tokį pat metodą, kaip ir jis, paprašiau jį palaukti manęs porą valandų, po kurių pažadėjau jam atnešti pinigų.

Iš tardytojo J. gautos žinios buvo visai tikslios. Broliui buvo prikišama, kad jis matęs pas Vilių kažkokį pogrindžio atsisaukimą ir apie tai nepranešęs NKVD įstaigoms. Brolis aiškinosi, kad jis nežinojęs turinio to lapelio ir nematęs, kad jis yra kontrarevoliucinis, nes negi kiekvieną savo draugų popiergalį jis privalęs visada patikrinti. Aiškino, kad to neleidžia daryti tarpusavio draugiškumas ir paprastas mandagumas. Tokio aiškinimo tardytojui nepakako, juo labiau, kad Vilius išsitarė, jog brolis galėjo nujausti, kas ten per lapelis galėjo būti.

Po kiek laiko kreipiausi į „advokatų kolegiją“, kur tikėjausi gauti besiantinančiam teismui advokatą. Bet čia iš pirmininko sužinojau, kad pagal sovietų santvarką gynėjus galima imti tik kriminalinėms ir civilinėms byloms.

– Politinėms byloms kaip tik neturime nė vieno „gabaus“ advokato, – baigė atsisveikindamas pirmininkas. Teko padėkoti ir už tai.

Po kiek dienų susitikau ponį L., kuriai išsipasakojau mano visas darytas broliui padėti pastangas ir sutiktas nesėkmes.

Mano nepasisekimas jai jau buvo iš praktikos aiškus ir suprantamas. Pasirodė, minėtas Valatka ir iš jos jau buvo suspėjęs išlupti septynis šimtus rublių. Jos visos pastangos nieko nepadėjo jos vyrui, net nesužinojo nieko konkretaus apie jo bylos eigą.

Patyrėm, kad tokių asmenų kaip Valatka yra nemaža, kurie turi iš NKVD organų uždavinių kalinamųjų šeimas nubuožinti, suktu būdu iš jų išvilioti visas jų santaupas, priversti išsipardavinėti geresnius drabužius, baldus, indus ir kitas vertybes.

Be šių „teisiškų“ nubuožinimų, tokio plauko NKVD agentai neretai laimėdavo ir kalinamojo bylai trūkstančių kaltinimo duomenų. Tai atsitikdavo, kada kaltinamųjų artimieji jiems būdavo per daug atviri, ar net jais tiek pasitikėdavo, kad juose ižiūrėdavo savo užtarėjus ir draugus. Agentai savo apsukrumu mokėdavo įsiteikti mažiau išprususiems žmonėms, ir tuo būdu neretai buvo dar labiau apsunkinamas kaltinamasis.

Šeimos būdavo apiplėšiamos dar labiau, kada kaltinamajam tardytojai negalėdavo prikišti nė kokios sovietiniu mastu aiškinamos kaltės, šiuo atveju tokie agentai atvykdavo patys pas tardomojo ar kalinamojo gimines, dažnai dėdamiesi į laisvę išėjusiais kalintais ar ir tardytojais. Jie nurodydavo, kur reikia kreiptis, kad kaliniui būtų galima padėti. Faktiškai nurodydavo stambesnio NKVD agento, kyšininko adresą. Kartais išviliodavo pinigus vietoje, pažadėdami tvarkyti reikalą patys, šitaip kalinių artimuosius apgaudinėti buvo ne tik kad NKVD leidžiama, bet net jų pačių organizuojama.

Suprantama, po tokio „apaštalo“ pasirodymo kalinio artimieji stengėsi, kartais net išparduodami paskutinius daiktus, tikėdamiesi tuo prisidėti prie kalinio išlaisvinimo. Kalinys buvo paleidžiamas, ir tai kalinio artimiesiems sustiprindavo tikėjimą anų „apaštalų“ misija. Tik pats kalinys savo artimuosius įtikindavo, kad jis pasiekė laisvę ne jų padedamas, bet kaip išteisintas. Atgauti prarastus pinigus nebuvo jokių galimybių, nes anų agentų niekas dažniausiai nepažino ir nežinojo jų gyvenamų vietų.

BROLIS PALEISTAS, DRAUGAI Į SIBIRĄ

Juozo padėtis nebuvo blogiausia, jam grėsė apie pusantrų metų Sibiro katorgos. Visas kaltinimas rėmėsi tik Viliaus pripažinimu, kur jis tvirtino, kad Juozas galėjo žinoti jo turėto pogrindžio lapelio turinį, nors Juozas to neprisipažino. Su Andriumi visaip stengėmės, kad jo, nors ir trumpam laikui, į Sibirą neištremtų, nes neretai Sovietų Sąjungos politinių kalinių stovyklose net fiziškai tvirtas vyras suspėdavo per kelias savaites numirti.

Vieną vakarą prisiminiau Juozui paliktą raudonarmiečio Vosylius pažymėjimą. Nutarėm dabar mėginti jį panaudoti. Kitą dieną išskubėjau į tėviškę jo atsivežti.

Suradęs mažai raštinga Vosylius ranka sulipdytą pažymėjimą, surinkau parašus visų asmenų, pas kuriuos jis, Juozo kilnojamas, slapstėsi. Tai pristačiau pas atitinkamus tarybinius organus, kurie antspaudais ir atitinkamais priedais tvirtino buvusių faktų tikrumą. Prie šio dokumento dar pavyko gauti keletą kitokių pažymėjimų iš įvairių tarybinių pareigūnų, kuriuose jie tvirtino, kad Juozas Vokiečių okupacijos metu buvo antinaciško ir antivokiško nusistatymo ir lojalus tarybinei santvarkai. Tai visa pristačiau Kauno miesto NKGB viršininkui pulk. Voroncovui. Šis mano bandymas buvo paskutinis, kuriuo tikėjau broliui padėti. Pastangos atrodė duosiančios teigiamų vaisių, todėl nesigailėjau dar kartą naujiems NKVD pareigūnams kyšių.

Gegužės pradžioje mano brolių užverbavę paleido. Ilgai jis delsė neapsispręsdamas, ar keliauti Vorkuton, ar sutikti būti jų „sotrudninku“. Tik žinia, jog visame krašte veikia partizanai, jį pakreipė apsispręsti pasirašyti su tvirtu nusistatymu, užuot tapus „sotrudninku“, tapti partizanų.

Šią linksmą žinią man pirmą kartą pranešė brolis Simas. Stovėjau prie kalėjimo maisto pardavimo eilėje. Besirungiant dėl geresnės vietos, Simas truktelėjo mane už apykaklės ir tarė:

– Ar dar nepadavei?

Sulaukęs mano atsakymą, kad ne, tęsė toliau:

– Tai einam namo: jau nereikia.

Šalti šiurpuliai apėmė mano visą kūną. Pirmoji mintis dingtelėjo į galvą, kad Juozas gal mirė, bet, pastebėjęs Simo veide šypsni, nusiraminau.

– Šiąnakt parėjo, – aiškino Simas.

Skubiai išsiverčiau iš eilės, išdalijau savo maistą kitiems stovintiesiems. Aplinkinės bobelės, sužinojusios mano laimę, už mane kartojo:

– Dieve, koks jis laimingas.

Brolis, būdamas labai stipraus fizinio sudėjimo, per daug nebuvo nukamuotas, tačiau veidas buvo labai išpurtes, drobės baltumo. Paleido jį, kaip paprastai, naktį iš Laisvės al. Nr. 6. Pasigyrė, kad jų buvusios penkiukės padėtis kameroje nebuvo jau tokia tragiška, kaip kitų kalinių. Mūsų, esančių laisvėje, bendros pastangos jiems labai daug padėjo.

Kiti Juozo draugai po dviejų savaitių nuteisti. Vieni iš jų gavo po keleris metus, kiti po keliolika. Dauguma buvo teisiami už akių, ir tik po teismo jiems kvotos skyriaus viršininkas paskaitydavo sprendimą.

Po „teismo“ visus suvarė į bendrą kamerą, kuri buvo įrengta buvusioj kalėjimo koplyčioj ir sandėliuose. Čia kaliniai laukdavo trėmimo dienos, šioje kameroje rusų tautybės kaliniai apiplėšinėdavo lietuvius. Iš jų atimdavo geresnius drabužius ir maisto atsargas. Vargas buvo tiems kaliniams, kurie suviliodavo savo turtu plėšikus. Jie ne tik negalėjo atsispirti prieš apiplėšė-jus, bet dar buvo smarkiai sumušami. Kalėjimo vyriausybė į tai nereaguodavo.

Pirmoji šio ešalono kryptis buvo Maskvos link. Nuo Vilniaus tremiamų kalinių skaičius siekė ligi dviejų tūkstančių. Iš Maskvos ešalonas pasuko KOMI respublikos link. Čia kaliniai buvo paskirstyti dviem grupėm. Vieni buvo paskirti geležinkelio statybai, o kiti anglims kasti. Ir vienų ir kitų darbo ir skurdo sąlygos buvo nepavydėtinos.

Grupė, paskirta geležinkelio statybai, buvo paleista visai negyvenamoj vietovėj. Patys kirto mišką, siaučiant didžiulėms pūgoms, statėsi barakus ir, juos pasistatę, pradėjo statybos linijai žemės darbus, šitokia iki tūkstančio vyrų grupė, baigus darbą vienoj vietoj, persikeldavo tolyn už dešimties kilometrų, palikdami prižiukšlintus barakus ir statydami naujus. Kiekvienam katorgininkui buvo nustatytos darbo normos dienai, kurios neatlikęs negaudavo atitinkamo maisto davinio. Mūsų tremtiniams buvo per šaltas klimatas. Pūgos buvo tokios didelės, kad prie takų ir kelių, vedančių į darbą, kaliniai nusitiesė vielas, kurių įsitverdavo, kad atsilaikytų prieš pūgą neparblokšti ant žemės. Silpnesnieji ėmė mirti. Per

pusę metų išmirė daugiau negu pusė. Jų vietą užpildydavo kiti, nuolat atgabenami iš Vakarų. Lavonų nelaidojo, o palikdavo tįsoti čia pat šalia nutiestos geležinkelio linijos, kad pavasarį juos užkabinę geležiniu kriukiu už smakro, pavilktų kiek toliau nuo bėgių.

Negeresnės sąlygos buvo ir angliakasiams. Po pusės metų daugumas išmirdavo nuo bado ir užkrečiamų ligų. Iš tėvynės greit jokių siuntinių jie negaudavo, nes laiškus jiems leisdavo rašyti tik po ilgesnio laiko. Laiškai į tėvynę eidavo po porą mėnesių, o neretai ir visai prapuldavo. Geresnėje padėtyje atsidurdavo inžinieriai ir medikai.

GINKLUOTA REZISTENCIJA

ORGANIZACINIAI RŪPESČIAI

1945 metais ankstyvą pavasarį visuomenės orientacijai pasirodė LIT'o (Lietuvos Išlaisvinimo Tarybos) atsišaukimų. Pirmą kartą pasirodė tokios apimties politinio rezistencinio organo veikla šioje okupacijoje. Lietuvos Išlaisvinimo Taryba bandė supažindinti tautą su tarptautinės padėties įvykių prognoze, kartu pateikdama pagrindines gaires, kaip laikytis visuomenei. Taryba buvo numachiusi kiek nuošaliau organizuoti atitinkamus vienetus technikinių darbuotojų, kuriems buvo paskirtas uždavinys surasti būdus ir priemones į legalią padėtį išvesti daugybę krašte besislapstančių gyventojų. Siame skyriuje teko ir man pareigos, tiesiogiai palaikant kontaktą su Simučiu.

Deja, LIT'as gyvavo tik iki gegužės mėnesio vidurio, kol enkavedistams pavyko iššifruoti ir suimti didesnę jos narių dalį. Likusieji nariai bandė persimesti į Vilnių, tikėdamiesi, susijungę su tenykščiu skyriumi, atlikti Kaune buvusio centro uždavinius. Apsirikta. Kažkokiais siūlais NKVD priėjo ir prie Vilniaus. Kaune pakliuvo ir Simutis. Tada Būtautas mane spaudė, kad jau pasitraukčiau į nelegalią padėtį. Tačiau, prisiminęs mudviejų su Simučiu duotus pasižadėjimus vienas antro jokių būdu neišduoti, jeigu suimtų, neskubėjau Butauto paraginimo klausyti. Paaškęjo, kad Simutis buvo suimtas, kai atliko vieną specifinį žygį, be jokios sąsajos su kitais LIT'o nariais. Tai mano pasitikėjimą juo dar padidino. Ir tikrai – jis manęs neapvylė. Po ilgų tortūrų Simučiu sutraiskė rankų sąnarius, o aš vis vaikščiojau laisvas ir nepersekiojamas. Simučio tardymo metu paaškęjo, kad jis jau buvo sekamas nuo Vytauto, Juozo B., Andriaus R. ir kitų suėmimo dienų.

Su likusiais LIT'o nariais aš nepajėgiau susirišti ir patekau į naują sąjūdį – LPS (Lietuvos Partizanų Sąjūdis) vardu, šio sąjūdžio pagrindinis tikslas buvo užmegzti ryšius su visame krašte veikiančiais partizanų

daliniais, padedant jiems susijungti į didesnius vienetus ir, sudarius bendrą vadovybę, koordinuoti veikimą. Dirbau su Jurgiu, Jonu ir Algirdu. Savo pastangomis ir rūpesčiu pastatėm porą siųstuvų. Pavyko susiršti su Panevėžio, Kėdainių, Kaišiadorių, Trakų, Kauno, Marijampolės ir kai kurių kitų apskričių veikiančiais partizanų daliniais. Darbo pradžia "buvo gana nebloga. Pavyko perkelti net komanduojančių žmonių iš vieno dalinio į kitą. Ryši turinčių dalinių veikla buvo reguliuojama įsakymais ir instrukcijomis. Eita prie spaudos, kuri aptarnautų plačias mases. Čia ypač aktyviai darbavosi Dzūkas ir Sausis.

Birželio mėnesį krito Jurgis. Tuoj po jo – Jonas, Dzūkas ir Sausis. Per Anatolį susiršiau su Jankumi. Per jį iš Dzūkijos išsikvietėm pulk. Kazimieraitį. Apie šį bandėm sukomplektuoti vyriausią partizanų štabą. Pakvietėm bendradarbiauti majorą M. ir eilę pagrindininkų iš įvairių Lietuvos vietų. Aš dirbau su Jankum – organizaciniam skyriuje. Ir šią mūsų idėją, dar neatlikus užsibrėžtų uždavinių, po trijų mėnesių teko palaidoti. Pulk. Kazimieraitis buvo atpažintas kelių kauniečių ir turėjo iš Kauno išsinešdinti, šį kartą išvengę nuostolių, juo pasekėm ir visi kiti, galutinai įsitikinę, kad jokiai pagrindžio organizacijai nebus įmanoma išsilaikyti pusiau legaliai miestuose. Nutarėm toliau įsijungti į aktyvius partizanų dalinius ir tik per jų turimus ryšius eiti prie viso pagrindžio veiklos centralizavimo ir koordinavimo. Aš užmezgiau kontaktą su Suvalkijos partizanų junginiais.

Vilniuje, panašiai kaip Kaune, bandė įsitvirtinti stipresnės ar ne taip efektingos pagrindžio organizacijos. Be minėto LIT'o skyriaus, ten buvo įsikūrus stipri rezistencinė organizacija – Vienybės Komiteto vardu, šių metų vasara davė ir šiam komitetui mirtiną smūgį – suėmė apie šešiolika pagrindinių komiteto narių su jo pirmininku kapitonu Mataičiu ir prof. Mir. S.

PARTIZANINIS JUDĖJIMAS

1945 metų pradžioje periferijoje jau veikė vienur stipresni, kitur silpnesni paskiri partizanų daliniai, šis nuolat augęs judėjimas buvo apėmęs visas Lietuvos vietas, išskyrus tuos rajonus, kuriuose laikėsi didesni rusų kariuomenės daliniai, kaip Paprūsėje ir šiaurės vakarų Lietuvos srityse.

Lietuvos miškingosios vietos, kaip Rūdninkai, Prienšilis, Kazlų Rūda, Žaliosios girios, Labanoro ir Tauragės miškai, glaudė didesnius kovos junginius nuo keliasdešimt iki kelių šimtų vyrų. Bendros partizanų vadovybės tuo kartu dar nebuvo. Komandavimo plotai buvo labai maži. Prieš vykdydami didesnio masto operacijas, vieni daliniai kviesdavosi kitus talkon. Po atlikto uždavinio visi vėl išsiskirstydavo į nuolatinės savo veikimo vietas, palaikydami tarpusavio ryšius. Tiek organizacinė dalinių struktūra, tiek veikimo būdai bei uždavinių supratimas buvo

skirtingas. Tačiau visi turėjo pagrindinius tikslus tuos pačius: paraližuoti bolševikinio aktyvo veiklą, trukdant jų planų vykdymą ir naikinant NKVD pajėgas, provincijoje siaučiančias. Kitos rūšies uždavinys buvo palaikyti viešąją tvarką, apsaugojant gyventojus nuo nuolatinių plėšikavimų, vykdomų tiek raudonarmiečių, tiek civilių. Su raudonosios armijos daliniais į atviras kautynes stoti buvo vengiama.

Sausio, vasario bei kovo mėnesiais vokiečiai numetė į įvairias Lietuvos vietas savo žvalgų-agentų, radistų ir sabotажiniams veiksams vykdyti lietuvių tautybės desantininkų. Kartu buvo numesta ir nemaža ginklų, šaudmenų bei sprogmenų.

Daugumas desantininkų buvo grynai lietuviškos orientacijos ir vokiečių pagalbą pasirinko ne iš meilės ar simpatijų vokiškajam nacionalizmui, bet realistiniais apskaičiavimais: gavus vokiškosios mokyklos patyrimą ir partizaninei veiklai reikalingiausių priemonių, pasiekti ir padėti kovojančiam kraštui. Vokiečių pagalba atsidūrę Lietuvoje, bet kokio bendradarbiavimo su vokiečiais jie atsisakė.

Krašte atsiradę grynai provokiškos orientacijos, ar tik tam tikra forma į ją besiorientuoją desantininkai į viduje susikūrusį partizanų judėjimą nebuvo įsileisti. Jie buvo izoliuoti, arba nuo jų izoliuotasi. Bet tokie atvejai buvo gana reti, ir tokių desantininkų veikla neilgai tęsdavosi, nes jie, nepažindami esamų sąlygų, negalėjo išsilaikyti.

Kovo mėnesio viduryje į Prienšilio apylinkes buvo nuleisti tokios pusiau provokiškos orientacijos devyni parašiutininkai, vadovaujami leit. Astros. Netrukus jiems pavyko sueiti į sąlytį su vietos partizanų daliniu, vadovaujamu leit. Briedžio. Užsimezgė derybos, kurios išvirto į stiprius ginčus, nes leit. Astra ne tik kad nenorėjo įsijungti į jau egzistuojančius partizanų dalinius, bet net svajojo perimti vadovybę. Briedis be jokių kompromisų paprašė klausyti jo vadovavimo ir duoti ištikimybės priesaiką kovojantiems daliniams; priešingu atveju įsakė nešdintis, iš kur atėję. Nepasiekus pozityvaus susitarimo, didesnė desantininkų dalis perėjo pas partizanus, pakludami partizanų daliniams. Astra liko tik su trimis vyrais ir nutraukė savo keliais.

Po kelių susidūrimų su rusų daliniais visi jie žuvo, parodydami nemenkai drąsos.

Tai bene pati kraštutinės orientacijos grupė, kuri nerado bendros kalbos su jau senais partizanų daliniais. Kitos grupės buvo tautiniu požiūriu žymiai sąmoningesnės. Jos laiku susijungė su partizanais, jų klausė, o su vokiečiais bendradarbiavo tik tiek, kiek tai buvo materialiniu atžvilgiu naudinga beplintančiai partizaninei kovai, šio bendradarbiavimo dėka iš vokiečių pavyko išpešti nemaža ginklų, šaudmenų ir ryšiui priemonių. Tačiau šitokiu būdu išgauta parama besiplečiančiam

partizaniniam judėjimui buvo tik lašas jūroje. Partizanai daugumą ginklų ir municijos buvo suspėję pasirūpinti prabėgant frontui.

Desantininkų šen bei ten numetimo nuo gyventojų nusiėpti nepavyko. Krašte dėl to pasklido įvairiausi gandai apie galimus bolševikams smūgius. Tai dar labiau paskatino gyventojus dėtis prie partizanų judėjimo. Buvo kalbama, kad vokiečiai įsitikinę galį pralaimėti, nušluosią Hitlerį, padarysą atskirą taiką su Vakaraais ir jau bendromis jėgomis duosią smūgį bolševikams.

Tada buvo negalima apsaugoti masės nuo panašių klaidingų nuotaikų, kadangi nebuvo bendros centrinės pagrindžio vadovybės, kuri savo tikslesnę informaciją galėtų perduoti tautai. Iš kitos pusės žiaurus bolševikų šeimininkavimas, nuolat didėję „valymai“ dar labiau sukėlė tautos masių reakciją prieš prispaudėjus. Partizanų eilės diena dienon augo, jų veikimas gyvėjo. Jau balandžio mėnesį visoje Lietuvoje veikė apie trisdešimt tūkstančių partizanų armija, šitoks partizanų skaičius išaugo savaime, vadovaujantis savisaugos instinktu ginti tautos, asmens ir religijos laisves. O įvairūs gandai šitas nuotaikas tik kaitino.

STRIBAI

Kovai su partizanais bolševikai dar 1944 metų rudenį mobilizavo dalinius vadinamųjų „liaudies gynėjų“ – istrebitelių, paprastai žmonių „sribais“ vadinamų, šis vardas yra verstinis iš rusiškojo – „istrebitel“ – naikintojas. Į šiuos dalinius buvo stengiamasi sumobilizuoti kiekviename valsčiuje iki 30 vyrų. Jų tikslas buvo kova su partizanais. Į juos stojantieji buvo atleidžiami nuo karinės mobilizacijos, šios sąlygos buvo suviliojusios nemaža lietuvių, kadangi pirmieji jų uždaviniai ne visiems buvo aiškūs. Partizanai dėjo visas pastangas juos pakrikdyti, kad nelietų kraujo lietuviai prieš lietuvius, ši akcija buvo pradėta asmeninių kontaktų ir atsišaukimų forma, kartais nevengiant nė jėgos. Neretai šių sribų eilėse buvo partizanų draugai ar jų giminės. Partizaninės akcijos dėka sribai pradėjo kriksti: vieni pasitraukė iš viešojo gyvenimo, kiti net pas partizanus prisiglaudė. Sribais pasiliko tik tie, kurie jau nepriklausomos Lietuvos laikais pasireiškė kaip nepageidaujamas kriminalistinis elementas – visuomenės šiukšlės. Sribai apginkluoti buvo labai menkai: dažniausiai turėjo tik paprastus šautuvus ir kas kelioliktas kulkosvaidį. Partizanų kautynių su sribais negalima vadinti rimtomis, o tik paprastu sribų bėgimu. 1945 metų pavasarį sribų bėgimas buvo masinis. Jų pakrikimo priežastys nėra tik nuostoliai po kautynių, bet ir mitas, kuris gaubė partizanų veikimą. Likusios sribų eilės nustojo rusų pasitikėjimo.

Tautoje sribai buvo nekenčiami. Į juos lietuviai žiūrėjo kaip į aklus okupanto įrankius, padedančius naikinti tautą. Tas tautos pyktis ir neapykanta juo labiau reiškėsi, kad sribams vadovavo tik rusai.

SVETIMŲ TAUTYBIŲ PARTIZANAI

Partizanų daliniuose vienokiais ar kitokiais keliais atsirasdavo vokiečių, rusų ir latvių tautybės asmenų. Vieni jų buvo dezertyrai iš raudonosios armijos, o kiti jau karo belaisviai. Vienus ir kitus partizanai priimdavo į savo eiles labai nenoriai, pasiūlydami jiems kraustytis į savo kraštus ir ten vykdyti tuos pačius uždavinius, kuriuos turėjo Lietuvos partizanai. Kitataučiui, kokio jis bebūtų karinio laipsnio ar patyrimo, buvo patikimos tik eilinio pareigos. Tai nesaistė latvių tautybės Lietuvos partizanų. Visų kitataučių partizanų veikimas Lietuvoje galėjo būti labai ribotas, nes kiekvienam partizanui būtina puikiai pažinti veikimo vietas, krašto tradicijas, papročius bei žmonių psichologiją. Be to, tiek vienas, tiek kitais nebuvo pilnai pasitikima, saugantis priešų įsibrovimo į mūsų eiles. Buvo pastebėta, kad šie svetimų plauko partizanai, naudodamiesi savo padėtimi, neretai bandydavo net plėšikauti. Tokiais sumetimais jau 1945 metų pavasarį buvo susirūpinta nuodugnia esamų kitataučių partizanų atranka ir uždrausta toliau kitataučius į savo eiles priimti. 1945 metais pasirodžiusiame Tauro apygardos partizanų statute pasakyta, kad partizanais gali būti tik lietuviai.

GELEŽINIO VILKO PULKAS

Garliavos, Prienų, Gudelių, Sasnavos ir Balbieriškio rajonuose jau nuo ankstyvo 1944 metų rudens pasireiškė gyvas partizanų judėjimas, kuris 1945 metų pavasarį perėjo Briedžio vadovybėn. Prieš tai veikė paskiros grupės; jos susijungė tik minėtu laiku. Kiek vėliau prie šios grupės prisidėjo ir kaimyniniai daliniai, sudarydami kovingą „miško brolių“ junginį, šiam daliniui buvo parinktas mitologinis Geležinio Vilko vardas. Dalinyje nuo pat jo įsikūrimo dienų veikė ir mano pažįstamas Uosis.

1945 metų sausio viduryje Geležinio Vilko pulkas, apvalęs savo apylinkę nuo bolševikinio aktyvo, suruošė Šilavoto puolimą. Apie penkiasdešimt vyrų daliniui pavyko užklupti Ilgavangio kaime berenkančius pyliavas aštuoniolika NKVD kareivių bei stribų. Žaibo greičiu smogę, po pusvalandžio jie privertė raudonuosius bėgti. Šilavotą pasiekė tik du gyvi rusai, kurie su ten dar esančiais įgulos rezervais susėdo į mašiną ir, neišdrįsę priešintis, išbėgo į Marijampolę. Partizanai, surinkę kautynėse paliktų stribų ir enkavedistų ginklus, be pasipriešinimo užėmė Šilavotą. Čia be grobio taip pat neapsieita: buvo iššluotos visos valdinės įstaigos ir kooperatyvai, surinkti visi dokumentai ir pasisavintos valsčiaus ir pašto kanceliarijų priemonės. Operaciją baigęs, dalinys pasitraukė nežinoma kryptimi.

Netrukus to paties dalinio septyni kovotojai – Uosis, Pjūklas, Tetervinas, Durtuvas, Lapė, Žaibas ir Bijūnas – užpuolė Priensilyje „raudonąją gurguolę“ lydinčius Prienų enkavedistus. Bolševikai buvo

sulikviduoti, o savieji neturėjo jokių nuostolių. Paimta nemaža rekvizuotų javų.

Vasario pradžioje aštuoni kovotojai Dūmiškių kaime netikėtai susidūrė su šešiais enkagiebiais. Kovėsi kelias valandas, kol partizanams pavyko apsupti enkagiebius. Penkis patiesus, šeštas pasidavė gyvas. Belaisvis pasirodė žydų tautybės. Prasidėjo tardymas. Belaisvis visokiais žodžiais keikė savo kritusius draugus, pats gyrėsi niekuo nekaltas:

– Ką jūs manote, ponai, ar aš, inteligentas žmogus, su driskiais ruskeliais ir paškustvomis sribais susidėsiu?... Tfui, kad aš to niekad nesulaukčiau. Tik jūs, ponai, mane palikite gyvą. Aš jums visus išduosiu, – tauškėjo drebedamas.

– Dediesi draugu, o kam šaudei į mus? – Paklausė Pjūklas.

– Reikėjo manęs nebijoti, aš vis į viršų. Aš bijojau iš balos galvą pakelti. Pažiūrėkit mano visi batai šlapi ir purvini, – aiškinosi žydelis lietuvišku žargonu.

Gal ir ilgai būtų išsisukinėjęs, jei Tetervinas nebūtų atsivedęs iš kaimyno prieš kelias dienas iš Prienų pabėgusį gimnazijos mokytoją atsargos leit. Stravinską, kuris žydelį iš karto pažino. Tai buvo Prienų NKGB agentų skyriaus viršininkas, kuris ir Stravinską (dabar jau partizaną – Kardą) privertė mesti Prienus, kadangi kaip tik šio belaisvio jis buvo užverbuotas sekti savo kolegas, kaip NKGB agentas. Su Kardo pasirodymu dingio ir viršininko iškalbingumas. Visas jis drebėjo iš baimės, o išsigandusios akys prašė pasigailėjimo.

– Na, drauge viršininke, susitikom beveik sutartu laiku, tik ne Prienuos, kaip buvo numatyta, bet Dūmiškėse, – pradėjo piktai Kardas.

– Tai tu, lietuvių siurbėle, esi tas, kuris privertė mane palikti mano numylėtus auklėtinius, grasindamas kalėjimu ir siūlydamas bendradarbiavimą. Kaip matai, aš netapau savo draugų išdaviku. Palikęs žmoną ir vaikus ir savo mylimą mokytojo darbą, čia atsidūriau.

– Netikėkite juo. Jis norėjo jus apgauti, prisimesdamas paprastu enkavedistu. Tai netiesa. Jis valdė visą NKGB agentų tinklą, ir jam asmeniškai priklausė visi agentai, kurie šnipinėja inteligentus.

Tolimesnis tardymas ėjo dalyvaujant Kardui. Belaisvis buvo priverstas kalbėti tik tiesą, nes Kardas žinojo daug smulkmenų ir kiekvieną prasilenkimą su tiesa tuojau pažindavo. Paaiškėjo, kad šiandien jie atvyko į Dūmiškes užverbuoti piliečio N. Tardant išryškėjo, kad jau užverbuota nemaža mokytojų, bet NKGB nesitenkina jų darbo vaisiais, nes jie praneša tai, kas jau seniai visų žinoma, arba, kas visai nereikšminga.

Išpasakojęs, ką žinojo, viršininkas prakeikė partiją ir jos vadą, siūlydamas nuoširdžiai dirbti su partizanais. Tačiau nuo jo siūlymų buvo atsisakyta.

KAI KURIOS KAUTYNĖS:

Žemaitkiemyje

Dar tą patį vasario mėnesį apie trisdešimtį Geležinio Vilko pulko vyrų puolė Žemaitkiemyje stiprus NKVD dalinys. Po trumpų pirminių kautynių partizanai iš gyventojų sodybų pasitraukė į karo metu paruoštus apkalnus, gerai įsitvirtindami. Bolševikai, kaip reikiant nepažindami vietovių, užlipo ant pačių apkalnų. Kautynes enkavedistai apmokėjo dvidešimt septyniais kariais. Partizanų pusėje buvo trys užmušti ir penki sužeisti. Žuvusiųjų tarpe Audra pats susisprogdino. Jam sprogstama kulipka nukirto kairės kojos kaulą. Audra, atidavęs savo automatą Uosiui, paprašė paruošti jam dvi granatas, kurias išsprogdino tada, kada prie jo buvo priartėję keli raudonarmiečiai.

Šilavote

Antroje vasario mėnesio pusėje pulko vadas Briedis, pakvietęs kaimyninį Perkūno dalinį, suruošė antrą Šilavoto puolimą, nes ten į išmuštų strībų vietą vėl buvo atsiradę papildomos jėgos iš Marijampolės.

Perkūnas su keturiasdešimt kovotojų, atvykęs nakties metu, apsistojo Pakiauliškyje. Tuo tarpu Briedžio vyrai buvo užėmę Cepeliškes. Abiem daliniam susijungus, Šiaurys, Perkūnas ir Tigras nustatė puolimo planą: sekančią naktį abu daliniai traukia į Klebiškį; Viesulo ir Kareivio skyriai pagal puolimo planą turėjo nepastebėti užimti Šilavoto kapus ir šventorių, esančius prieš bolševikų „bastiliją“. Pačiu paryčiu turėjo pradėti puolimą pagrindinės jėgos.

Iš anksto buvo susitarta su milicijos viršininku, kad jis su visais milicijos pareigūnais ir strībais gyvi pasiduos nesipriešindami. Rusų gi buvo vos dvidešimt. Partizanai tuo tarpu turėjo apie aštuoniasdešimt vyrų su septyniolika kulkosvaidžių. Paimtiną objektą buvo Šilavoto buvusi mūrinė mokykla, kurioje dabar buvo įsitaisiusios NKGB pajėgos, šiam mūriui paimti reikėjo stipresnių ginklų negu kulkosvaidis ar automatas. Dešinys, antrojo Briedžio dalinio skyriaus skyrininkas, buvo pasirūpinęs porą vokiškų panzerfaustų. Namams padegti jie turėjo kelis batus benzino.

Viesulo ir Kareivio skyriai įsakymą įvykdė sklandžiai – be jokių susidūrimų. Vidurnaktį jau buvo užėmę kapus ir iš pasirinktų pozicijų godžiomis akimis sekė nuo šalčio betrypiančius „tvirtovės“ sargybinius, švintant pradėjo puolimą pagrindinės jėgos. Užvirus miestelyje

kautynėms, paskirai gyvenę milicininkai, sribai ir enkagiebstai subėgo į mūrinį namą. Visas miestelis atsidūrė partizanų rankose, išskiriant tik mūrinį pastatą.

Kulkosvaidžių spjaudomos serijos sutrupino stogo čerpes, padegdamos stogo gegnes, grebėstus ir pastogėje esantį laužą. Raudonieji pro langus gynėsi kulkosvaidžiais, automatais ir granatomis. Pastogėje gaisrą jiems pavyko gana greitai likviduoti. Partizanai stipria ugnimi nuvijo bolševikus nuo langų ir priartėjo prie namo sviesti į jį Dešinio parengtus panzerfaustus. Tačiau, bolševikų laimė, nė vienas nesprogo. Bandė arčiau prinešti benzino bakus, bet bolševikai juos peršovė – ir greit jie liko tušti. Abi priemonės, kuriomis buvo tikėtasi duoti pagrindiniai smūgiai tvirtovei, nedavė jokių vaisių. Puolančiųjų nuotaika krito, nes kulkosvaidžiai mūro neįkando, tik vietomis išgraužė skylių. Bolševikų nuostoliai žmonėmis buvo labai nežymūs. Dėl to nei milicija nei sribai nepasidavė. Po keturių valandų apgulamųjų kautynių partizanams teko pasitraukti, nes nebeliko vilčių bolševikų tvirtovę paimti, o be to, kiekvienu momentu po šitokio triukšmo galėjo atskubėti kaimyninių valsčių NKGB įgulos. Po šių nepavykusių kautynių abu partizanų daliniai pasitraukė savais keliais.

Būdninkuose

Didelius nuostolius bolševikų NKGB pajėgos patyrė iš partizanų Būdninkuose. Kaime beviešintiems partizanams buvo pranešta, kad į juos artėja gausios priešų pajėgos. Partizanai pasitraukė į pamiškę ir įsitvirtino apkasuose. Aštuoniasdešimties vyrų daliniui vadovavo Briedis. Ginkluoti su viršum dvidešimčia kulkosvaidžių, jie išsidėstė pusantro kilometro ruože ir nesijaudindami laukė priartėjančio priešų. Bolševikai, matyt, neturėdami tikslų žinių, kur partizanai laikėsi, prie jų važiavo mašinomis keliu. Kada visame partizanų išsidėsčiusiame plote jau radosi mašinų, jie atidarė ugnį. Keliasdešimt bolševikų nespėjo nė iš mašinų iššokti. Likę gyvi išsivertė iš mašinų, išsidėstė vilnėmis ir puolė įsitvirtinusius partizanus, rėkdami – „ura“. Nežiūrint, kad bolševikų jėgos ir buvo kelis kartus gausesnės, partizanai nesijaudindami skynė vilnį po vilnies, o jas pakeitė naujos. Su trumpomis pertraukomis puolimas ėjo kelias valandas, bolševikams neįstengiant pakrikdyti partizanų ar įsilaužti į jų apkasus.

Į pavakarę bolševikai, įsitikinę savo puolimo nesėkmingumu, dalį jėgų permetė į kitą miško pusę, kuri partizanų nebuvo saugoma, šie bolševikai, jau gerokai pritemus, partizanų pozicijas pasiekė iš užnugario. Tai pajutę partizanai, prisidengdami tamsa, pasitraukė per spragas padarytas bolševikų persigrupavimo metu. šios kautynės partizanams atsiėjo tik vieną auką – perrišdama sužeistuosius, krito nuo priešų šūvių sanitarė Marytė. Bolševikų nuostoliai siekė su viršum šimtą karių.

Tik kelioms dienoms praslinkus po Būdninkų kautynių, netikėtai užjojęs ant pasaluojančių enkavedistų, žuvo dalinio vadas Briedis. Toliau daliniui vadovauti buvo išrinktas Dešinys, šiuo metu besikeičiančios gyvenimo sąlygos padiktavo naujus uždavinius partizanams. Be kitų, ligi šiol egzistavusių grynai karinio-partizaninio pobūdžio uždavinių, atsirado visa eilė organizacinių. Tam tikslui dalinio štabe atsirado organizacinis skyrius, kurio viršininku buvo Šiaurys.

Degimuose

Po naujo persitvarkymo birželio vienuoliktą dieną Geležinio Vilko pagrindinės pajėgos turėjo didesnes kautynes Klebiškio miške.

Kairiajame Jesios krante, prie Kukoriškės tilto esančiose pievose, penki kautynių skyriai buvo apmokomi tankinės rikiuotės. Apie 4 val. po pietų iš Skerdupio palaukės sargybos postų buvo gautas pranešimas apie pastebėtas dideles priešo pajėgas, besiartinančias iš Pajesio. Netrukus panašaus pranešimo susilaukta ir iš N. Klebiškio palaukės, kur enkavedistai traukė Klebiškio miško link nuo Šilavoto.

Partizanai skubiai persimetė per Kukoriškės tiltą į dešinį Jesios krantą ir, išdėstę savo pajėgas, pasiruošė kautynėms. Pirmasis skyrius, vadovaujamas paties vado Dešinio ir antrasis, vadovaujamas Uosio, įsitvirtino abiejose Kukoriškės tilto pusės apkasuose, prieš save turėdami puikiai apšaudomas, išsitiesusias pievas. Abu skyrius kirto tik keliukas, kuris vedė į Pajesį ir į Skerdupį. Šiuo keliu buvo tikimasi atvyksiant priešo pajėgas.

Trečiasis skyrius, vadovaujamas Kareivio, užėmė poziciją kairiame sparne, palaikydamas ryšį su pirmuoju skyriumi, ir turėjo uždavinį saugoti kelią, vedantį iš N. Klebiškio į Cepeliškes. Ketvirtas skyrius įsitaikė dešiniame sparne, palaikydamas ryšį su antruoju skyriumi, turėdamas uždavinį saugoti priešo galimą prasiveržimą iš Pajesio – dešiniuoju Jesios krantu. Penktasis skyrius, vadovaujamas Dautarto, įsitvirtino prie Vilko sodybos, turėdamas pas save dalinio sanitarinę tarnybą ir saugodamas kelią iš Cepeliškių.

Tik suspėjus išsidėstyti, keleliu iš Skerdupio pasirodė keliolikos enkavedistų žvalgų grupė. Jų kryptis, kaip ir buvo spėta, vedė Kukoriškės tilto link. Enkavedistams pasiruošus kautynėms, jų pagrindinės jėgos susigrupavo Skerdupio kaime. Enkavedistų žvalgai, pasiekę Kukoriškės pievas, pastebėjo partizanų pėdsakus. Padidinę atsargumą, dviguba kautynių ištėsta vorele jie pasiekė tiltą. Partizanai, neatidengę ugnies, praleido žvalgus pro savo pozicijas. Dautartas gavo įsakymą sunaikinti enkavedistus Vilko lauke. Jis laiku užėmė naujas pozicijas ir į rusus paleido ugnį tuo momentu, kada jie, jau išėję iš miško, slinko į Vilko sodybą. Po kelių minučių taiklios ugnies, visi enkavedistai, be dviejų

sužeistųjų, buvo sunaikinti, nespėję net susiorientuoti, iš kur į juos šaudoma, šaudyti buvo pradėta, kada priešas buvo atsidūręs plikame lauke ir negalėjo greitai surasti net menkiausių uždangų. Abu sužeistuosius partizanai sutvarstė ir, išdrožę pamokymus, nusiuntė atgal į dalinį, perspėdami vadovybę greičiau nešdintis, iš kur atėję. „Politinį enkavedistų švietimą“ atliko šio dalinio kovotojas Mikalojus.

– Už ką jūs liejat savo kraują, bukapročiai?... Pakanka, kad Rusijoje jus mulkino... Badas ir darbo klasės išnaudojimas siaučia ne šituose kraštuose, bet anam pasaulio penktadaly, kurį naikina komunistai... Tuo jau ir jūs patys gavot įsitikinti... Grįžkite atgal ir praneškite savo draugams, kad tenedrįsta jie kovoti prieš partizanus. Išskersime visus iki paskutinio, – baigė savo švietimą Mikalojus.

Susižinojus su Dešiniu, sužeistieji belaisviai buvo iš tikrųjų paleisti ir tuo pačiu keliu grąžinti atgal. Jiems buvo liepta visa, ką girdėję ir ką matę, papasakoti savo draugams. Abu sužeistieji ir dabar nepastebėjo gerai užsimaskavusių ir pasiruošusių abipus tilto partizanų, iš viso nesiorientuodami nė kiek apie partizanų skaičių ir pozicijas.

Ilgai laukti neteko. Pagrindinės enkavedistų pajėgos iš Skerdupio ir Pjesio, po sužeistųjų draugų pranešimo, leidosi Kukoriškės tilto link. Į Kukoriškės pievą išsipylė pirmieji bolševikai. Pirmieji du partizanų skyriai paleido ugnį, retindami pirmyn besiveržiančias enkavedistų gretas. Tirpo vyras po vyro. Nė vienam nepavykus pasiekti tilto, likę pasitraukė. Bolševikai, apgauti žvalgų, per anksti sutikti partizanų ugnies, įsitikino, kad per Kukoriškės tiltą nebus įmanoma prasiveržti, nes, kaip jie patyrė, jį gerai gynė kulkosvaidžiai ir keliolika taikliai šaudančių automatų. Jie nustojo puolę ir pasitraukė į pirmąsias išėties pozicijas.

Partizanai, papildę šovinių atsargas, sustiprinę žvalgybą, laukė antro puolimo. Pagrindinės rusų jėgos kryo į pietus. Reikėjo sustiprinti kairįjį sparną ir pasiruošti netikėtumams iš kitų fronto pusių. Ir neapsirikta. Po geros valandos bolševikai, perbridę brastą, esančią apie pusantro kilometro nuo tilto, pradėjo didelėmis pajėgomis brautis į Kareivio skyriaus rajoną, šiuo kartu bolševikų puolimas buvo daug ilgesnis ir kietesnis. Rusams į kautynių vietą pavyko atsivežti trejetą sunkiųjų kulkosvaidžių. Daugumas šovinių buvo sprogstami, o tai neretai klaidindavo tikrąjį fronto padėtį, nes kietai sprogančios kulkos sprogdavo kažkur toli miške. Ir šis puolimas partizanų buvo atlaikytas.

Pats stipriausias buvo trečiasis bolševikų puolimas. Kareivio skyrius, taip puikiai kovęsis antrojo puolimo metu, naujo puolimo toje pačioje vietoje jau beveik nesitikėjo. Tuo tarpu pagrindinės rusų jėgos staigiu puolimu vėl kirto stiprų smūgį. Bolševikams šį kartą pavyko pralaužti kairįjį partizanų sparną. Bandydamas spragą užkišti, žuvo ir pats Kareivis su trimis geriausiais kovotojais. Kareivio skyrius, be vado, pradėjo trauktis

iš savo pozicijų. Jie artėjo prie pagrindinių partizanų jėgų. Tik pirmo ir antro skyriaus pagalba pavyko bolševikus sulaikyti.

Dėl šio pasitraukimo pasikeitė partizanų pozicijos. Kareivio skyrius traukėsi užnugarin, o jo vietą užėmė Dešinio vadovaujamas skyrius. Partizanai sutrumpino savo frontą, pamažu traukdamiesi į rytinę šiaurinę Degimų palaukę, prilaikydami priešą atsipalaiduojančia ugnimi, šis trečiasis puolimas truko ligi sutemų. Kautynės vyko iš labai arti, didelėji miško tankynė, pačioj Degimų palaukėj. Sutevus partizanai pasitraukė nepersekiojami.

Per penkias kautynių valandas enkavedistai prarado 67 karius, jų tarpe ir dalinio vadą majorą. Partizanų žuvo šeši kovotojai, jų skaičiuje ir dalinio organizacinio skyriaus viršininkas – Šiaurys. Keli partizanai buvo sunkiai sužeisti, net ir pats dalinio vadas Dešinys.

Per naktį bolševikai pritraukė daug naujų pajėgų, paryčiui tikėdamiesi partizanams atsikeršyti. Tačiau prašvitus jie buvo jau už dvidešimties kilometrų. Bolševikams teko tik susirinkti lavonus ir grįžti atgal į savo „tvirtoves“ miestus.

Įtūžimui nuraminti jie suėmė Degimų kaimo ūkininką J. Vilką, jo žmoną ir suaugesnius vaikus, išsivarę su savim visus jo gyvulius ir paėmę kitokią jiems naudingą turtą. Sodybą padegė.

Paliose

Vienas pulko dalinys savai gyvenvietei buvo pasirinkęs klampias Palių pelkes, nevietiniam žmogui sunkiai prieinamą vietovę. Ilgą laiką jis buvo rusų nepastebėtas ir neliečiamas, nuolatos nakties metu rengdamas „išskylas“ po plačią apylinkę, šią partizanų „pelkių karalystę“ pastebėti buvo juo sunkiau, kad ir vietiniai gyventojai tik retas žinojo klaidžius ir nesaugius pelkių takus. Ir nelabai kas išdrįsdavo leistis tarp pavojingų liūnų. Be to, tai daryti ir jokio reikalo niekam nebuvo.

Ilgainiui vis sėkmingesnis partizanų veikimas artimose pelkių apylinkėse atkreipė bolševikų dėmesį. Po intensyvaus kelių mėnesių sekimo vietiniams NKVD agentams pavyko galutinai nustatyti, kad partizanai turi laikytis pelkėse.

Rugpjūčio mėnesio pradžioje, sekmadienį, sutraukę dideles pajėgas, enkavedistai apsupo Palias ir, prisivežę lengvojo kalibro patrankėlių, pradėjo jas apšaudyti. Po kelių valandų užsitęsusios kanonados rusai, susėdę į valtis, leidosi į pelkes, ieškodami partizanų.

Iki šiol tylėję, miško broliai dabar leido kalbėti saviems ginklams, taiklia ugnimi į dugną leisdami bolševikų valtis, sunkiai besiiriančias pro

tankias pelkių žoles. Greitu laiku dumble knibždėjo gyvų, daugiausia sužeistų enkavedistų ir valčių šipuliai. Bolševikai ieškojo išsigelbėjimo dideliuose kimsynuose. Bet veltui, – išsigelbėti niekam nepavyko. Daugumą gyvus prarijo pelkių bedugnės, liūnų akys.

Kautynės užtruko ligi pat vakaro. Sutemus partizanams pavyko jų pačių parengtais povandeniniais takais prasmukti pro enkavedistų užtvaras, persimetant į jau paruoštas vietas. Rytojaus dieną jie jau su šypsenomis sekė „besimaudančius“ pelkėse bolševikus, linkėdami jiems „sėkmės“, šios kautynės partizanams atsiėjo septyniolika, bolševikams apie du šimtu karių.

Daukšiagirėje

Tarp Kauno, Pakuonio, Prienų, Punios, Butrimonių, Aukštadvario ir Rumšiškių apylinkių vieno buvusio Lietuvos kariuomenės karininko iniciatyva pavyko surinkti palaidus šiose vietovėse pasireiškusius partizanų dalinius ir jiems vadovauti jau 1944 metų rudenį. Iki Naujų Metų šie Beržo vardu veikę vyrai sunaikino keletą įskundėjų NKVD agentų, kelis aktyvesnius bolševikams pasidavusius apylinkių pirmininkus ir keletą grupių dienos ir nakties vagių. Gruodžio mėnesį, likviduojant vieną ginkluotą rusų vagių gaują, žuvo dalinio vadas Beržas. Tolimesnį daliniui vadovavimą perėmė Aras, o jo pavaduotoju tapo Audronis.

Apie 1945 metų sausio mėnesio pradžią šis dalinys siekė per keturiasdešimt gerai ginkluotų vyrų, turėjo būrio vardą su dviem Dobilo ir Balandžio skyriais.

Dobilo skyrius, prie kurio laikėsi ir pats dalinio vadas Aras, sausio mėnesyje apsistojo ties Daukšiagire – dešinėje Nemuno pusėje. Iš kitos Nemuno pusės buvo gauta žinia, kad keletas enkavedistų kaimyniniam kaime gaudo ir areštuoja gyventojus. Dobilas su savo vyrais skubiai persikėlė per Nemuną. Enkavedistai tuo laiku šeiminkavo pas ūkininką Vaitkevičių. Partizanai grioviais prišliaužė prie pat namų, apsupo sodybą ir pradėjo kautynes. Buvo nukauti visi enkavedistai, paleisti devyni suimti žmonės, paimtas rusiškas kulkosvaidis, du automatai, apie dvidešimt kilogramų enkavedistų priplėštų dešrų bei lašinių. Savų nuostolių neturėta.

Vasario mėnesį Aro daliniui teko skaudžiai nukentėti. Stiprus NKVD dalinys, beieškodamas apylinkėje partizanų, susitiko keturias pastotes, kurios grįžo namo, pavėžinusios Aro vyrus ligi Alšininkų. Po ilgesnio kietoko tardymo bolševikams pavyko tai išgauti iš pastotininkų. Enkavedistai dar prieš švintant, naudodamiesi upės slėniais, apsupo pastotininkų nurodytas sodybas ir švintant paleido į trobesius sunkiųjų kulkosvaidžių ugnį. Teisingai buvo nurodytos tik dvi partizanų

apsistojimo vietos. Tik šie daliniai ir kovėsi. Sunkiausias ir kruviniausias kautynes turėjo Balandžio skyrius, prie kurio buvo ir pats dalinio vadas Aras.

Puolimas buvo labai staigus ir partizanų visai nelauktas. Daugumas kovotojų buvo išsirengę poilsio. Kol jie spėjo bent kiek apsirengti ir pasiruošti kautynėms, jau buvo ir aukų. Stipriausia bolševikų ugnis buvo iš upės pakrantėse įtvirtintų sunkių kulkosvaidžių. Dobilo skyrius stovėjo kiek atokiau ir turėjo laiko pasiruošti puolimui.

Balandžio vyrai atkakliai kovėsi kelias valandas. Bolševikai matydami, kad gyvų partizanų nepavyks paimti, o priešinimasis iš trobų vis nesilpnėjo, padegė trobas. Iš čia besilaikančių partizanų penki besipriešindami žuvo liepsnose: Aras, Balandis, Našlaitis, Kregždė ir Strazdas. Per liepsnas pavyko prasiveržti tik trims sužeistiems kovotojams – Tigrui, Jovarui ir Vanagui. Iš kitos grandies žuvo Žaibas, Perkūnas, Laimutis ir Gandras.

Dobilo skyrius kautynių metu šonine ugnimi padėjo atsipalaiduoti Tigro kovotojams ir laikė užėmęs pasitraukimo pozicijas į šiaurę. Jo skyrius iš kautynių išėjo be aukų. Bolševikų žuvo dvidešimt trys vyrai. Kautynių metu partizanai buvo atėmę iš bolševikų vieną sunkų kulkosvaidį, tačiau po naujų kruvinų smūgių, teko trauktis, paliekant ir tą grobį. Kautynių metu žuvo trys civiliai.

Gerokai apkulti, partizanai pasitraukė Pakuonio link, kur buvo išrinkta nauja vadovybė. Į ją įėjo: Perkūnas, kaip būrio vadas. Tigras – kautynių vadas ir skyrininkai Dobilas ir Viesulas.

Po šio pagrindinio persitvarkymo dalinys vėl grįžo prie Alšininkų. Pirmoj vietoj teko nubausti liežuvio nelaikantis pastotininkas už išdavimą, palyginus gana švelnia bausme – atimant arklius. Po to griebtasi mobilizacinių reikalų – lopant padarytą žalą. Papildyta kautynių metu išėkvota amunicija.

Ir vėl Šilavote

šiuo laikotarpiu buvo nustatyti gana glaudūs ryšiai su kaimyniniu Briedžio daliniu, kuris kvietė Perkūną įsijungti į jo dalinį, o pirmai pažinčiai prašė talkos Šilavoto puolimui, apie kurį jau anksčiau minėjau. Be to, šiuo pat metu buvo sueita į kontaktą su Dzūkijos daliniais, su kuriais buvo projektuojama bendrai pulti Prienus.

Besiruošiant šioms operacijoms, teko pasirūpinti daugiau ginklų, municijos ir tvarstomosios medžiagos. Tam tikslui kovotojai pasklido po plačias apylinkes, rinkdami reikiamas medžiagas, šio vajaus metu taip pat neapsieita be nuotykių.

Štai Anglas su trimis vyrais užsuko į savo tėviškę prie Pakuonio. Katės atsargumu prišliaužę prie gimtojo namo, pro langą pamatė prie durų pastatytus rusiškus ginklus, kurie liudijo, kad viduje buvo svečių. Dar atsargiau Anglas nušliaužė kitan seklyčios galan ir, žvilgtterėjęs pro stiklą, pažino Pakuonio valsčiaus aktyviuosius bolševikus: partorgą ir paruošų agentą, besivaišinančius prie stalo ir besimeilinančius prie jo seserų.

Sugrįžo atgal prie virtuvės langų ir atsargiai išsikvietęs beldimu mamą, svarstė, kaip čia geriau sulikvidavus svečius. Mama, nuėjus į seklyčią, pati užėmė vieną svetį, o į virtuvę atsiuntė dukterį. Su ja buvo sutarta, kad ji greit eisianti vandens ir paprašys ją palydėti vieną svečių, kurį Anglas sudorosias be didesnių keblumų.

Taip ir buvo. Vos spėjusį pro duris į lauką išeiti rusą Anglas vienu smūgiu be jokio triukšmo paguldė ant menčių. Tada kiti skubiai įsiveržė į seklyčią, surinko prie durų stovinčius ginklus ir paskutinįjį svečių, paruošų agentą, paprašė „pasitempti“. Po šios minėtinos nakties aršiausių valsčiaus pareigūnų niekam neteko jau matyti. Partizanišku terminu tariant, jie išėjo į Nemuną „pažuvauti“.

Vėl kitoj vietoj partizanas Merkys beginklaudamas užsuko su draugais į kaimą, kuriame kaip tik tuo laiku buvo giedamas ražančius. Beveik visi gyventojai, pas kuriuos buvo numatyta gauti ginklų ar municijos, taip pat dalyvavo minėtame ražančiuje. Dėl to partizanai irgi nutraukė tenai – pasikalbėti su giesmininkais.

Atvykę į aną vietą, jie rado ražančių vos įpusėtą. Merkys, prislinkęs prie langelio, pastebėjo virtuvėje už stalo su „smingamosios“ bonkele besidarbuojantį apylinkės pirmininką – Kasevičių, seniai jų ieškomą visišką bolševikams parsidavėlį.

– Na, – pagalvojo Merkys, – vieni gieda, o tu, siurbėle, čia kitam gale vienas sau pijokauji. Bus gera proga čia tave sutvarkyti, – giesmininkai dar suspės gale ražančiaus ir už tavo pernelyg griešną dūšią po Sveika Mariją sumesti.

Merkys išsišaukė šeimininkę ir ją paprašė daryti visa, kad Kasevičius nepakiltų nuo stalo, kol Merkys ras patogią progą jį nutverti už gerklės.

Taip ir įvyko, šeimininkei grįžus į vidų, pirmininkas drebančiomis girtu rankomis prisipylė dar vieną ir kibino šalia prisėdusią moterį. Tuo momentu įsiveržė Merkys į vidų ir išmušė automato vamzdžiu pareigūnui iš rankų dar nespėtą išgerti naminės stiklą.

– Rankas aukštyn, mielas drauge... Kaip matau, čia tau vienam nuobodu... Dabar visi padainuosim ką nors sutartinai, ne taip liūdnai, kaip

jie ten aname gale, – ironiškai vežė Merkys, kratydamas Kasevičiaus kišenes.

Pirmininkas drebėjo kaip epušės lapas, bailiai žvelgdamas į plačiapetį Samą, traukiantį iš jo kelių rusišką naganą ir dvi granatas.

– Ir zuikiams mušti kai ko pasirūpinęs pilietis, – juokavo Šamas.

Bet „draugas“ stovėjo netekęs žado, tarsi kaulą nurijęs, ir drebėjo. Tik vedamas pro duris, jis išstenėjo:

– Vyručiai, nejaugi jau...

Tačiau baigti nepavyko, nes raumeningos Samo rankos užgniaužė burną ir, giesmininkams negirdint, įsivertė į roges, kurios iš kiemo pasuko Nemuno link.

Margininkuose

Nepavykus Šilavoto puolimui, dalinys vėl persitvarkė. Slaptu kovotojų balsavimu naujuoju dalinio vadu buvo išrinktas Viesulas. Pats dalinys taktiniais sumetimais buvo suskaldytas į keturis skyrius, nes paskutiniu laiku buvo dvigubai padidėjęs.

Persitvarkiusiam daliniui rimtesnės kautynės teko turėti tik kovo mėnesį Margininkuose (Pakuonio valsčiuje), kur buvo užpultas vietinių Pakuonio ir Kruonio NKVD pajėgų. Kautynes pradėjo Tigro skyrius. Kiti skyriai iš abiejų sparnų jam padėjo šonine ugnimi, po gerų rezultatų pereidami į puolimą. Bolševikai paspruko, palikę pastotes, municiją ir keliolika nukautų.

Po šių kautynių dalinys persikėlė į kitą Nemuno pusę. Kurį laiką juos dar bandė persekioti po Margininkų atsigavę Kruonio enkavedistai, bet pakartotinai nusvilę nagus, paliko ramybę. Viesulas su savo skyriumi nutraukė Vilnijos gilumon, pasiekdamas net Užugastį. Čia kiek pasidarbavę prieš vietinį komunistų aktyvą, NKVD agentus ir kitus panašaus plauko gaivalus, vėl pro Trakus pasuko Nemuno link, artėdami prie Suvalkijos. Žygiuojama buvo tik nakčia. Jo kryptį lėmė gaunami pranešimai apie įvairiose vietose besirandančius bolševikų agentus, stropesnius jų bendradarbius ar siautėjančias vagių ar ginkluotų plėšikų gaujas. Vieniems tekdavo tik pagrasinti, kitiems ir „lazdinės“ duoti, o dar kitiems, kurių kaltės buvo per daug didelės, kad jiems dar būtų galima bent laikinai dovanoti ar tikėtis juos pasitaisysiant, teko net „į medžius palaipioti“.

Paverkniuose

Prieš pat Velykas visas dalinys atsidūrė vėl prie Nemuno – Paverkniuose. Tuo metu jį sudarė 79 vyrai, be kitų ginklų, turėjo visad su savim penkiolika kulkosvaidžių.

Poilsio metu buvo gautas pranešimas, kad nuo Vosyliškiu į Paverknius artėja, maždaug divizijos dydžio, NKVD pajėgos. Iš krypties buvo aišku, kad enkavedistams rūpi šis partizanų dalinys. Pasitraukti nepastebėtiems jau buvo per mažą laiką, todėl partizanai ryžosi bandyti dalinio narsą prieš divizijos pajėgas. Skubiai iš ūkininkų sodybų jie persimetė į miškelio pakraštį ir, gerai užsimaskavę, laukė patogaus momento „svečiams“ pasitikti. Nepraėjo nė pusvalandis, kai išvargę rusai jau pasipylė, magariodami po visą apylinkę, ieškodami dingusių „banditų“.

Partizanai atidarė ugnį tik tada, kada rusai užsiriogolino ant automatų vamzdžių. Visai suprantama, kad šitoks „banditų“ nedžentelmeniškumas, kaip paprastai, ivanams daug atsiėjo.

Partizanų kulkosvaidžių ir automatų sutartinė daina nesiliovė per pusantros valandos. Pirmosios bolševikų voros buvo išretintos; vieni krito vietoj, kiti buvo sužeisti ir išvesti iš kautynių rikiuotės. Tačiau pirmieji partizanų laimėjimai divizijos dar neatgrasė nuo savo uždavinio. Į išskintas spragas traukė nauji enkavedistų daliniai iš visos apylinkės, stengdamiesi apsupti kautynių vietovę ir sutankindami kautynes vedančius dalinius. Partizanai, gresiant apsupimui, pradėjo skubiai trauktis. Vienintelis kelias pasitraukti buvo per patvinusią Verknės upę, o iš trečiosios pusės glaudės Nemunas.

Kol partizanai pasiekė Verknę ir surado brastą, vėl teko susidurti su į čia besikubančiomis pirmomis enkavedistų pajėgomis, kurias atmušant žuvo keli kovotojai. Antroje Verknės pusėje rusų dar nesutiko. Teko skubiai nešdintis tolyn, nepaliekant jokių pėdsakų. Tačiau, traukdamiesi pro Vėbros dvarą, vyrai susidūrė su rezerviniu enkavedistų daliniu, šį susidūrimą laimėjo partizanai. Rusai pabėgo, palikę kelis nukautais ir dvi gurguoles municijos. Partizanai, nekeisdami krypties, traukė toliau. Su nauju laimikiu, kuris padėjo jiems pasipildyti išeikvotą municiją, partizanai kloniais traukė Birštono plento link. Ant plento jau rado vėl bestovinčias rusų gurguoles su šaudmenimis. Prie gurguolių buvę enkavedistai partizanų neatpažino ir sustoję mojavė rankomis šaukdami:

– Rebiata siuda, vozmite municiju... (Vyrai, šen, pasiimkite municiją).

Partizanai suprato, kad ruskeliai nesiorientuoja, kas čia per „rebiata“. Šeši vyrai, rusiškais uniformomis, atsiskyrė nuo dalinio ir, priėję prie gurguolių, likvidavo jų palydovus, patys užimdami atsiradusias vežimuose laisvas vietas. Viskas buvo atlikta be šūvio, šiuo momentu tai buvo būtina, nes kitaip galima buvo išduoti partizanų pasitraukimo

kryptį. Perkirtę plentą, partizanai pasitraukė atskirais skyriais keturiomis kryptimis.

Šios kautynės partizanams atsiėjo 11 vyrų, o bolševikams 94.

Prienuose

Vien priverstinėmis kautynėmis vyrai nesitenkindavo. Savo iniciatyva ir atsakomybe jie dažnai surengdavo „trumpas iškylas“ į pavojingiausius priešų lagerius, įvykdydami akiplėšiška drąsių veiksmų. Toki dažnai pasikartoją faktai okupantui buvo didžiausias siaubas, liaudies gi lūpose jie virsdavo naujų laikų legendiniais veiksmais.

Štai po Margininkų kautynių šeši dalinio vyrai, vadovaujami Merkio, išsirengė į Prienus. Persivilkę rusiškais milinėmis, jie turgaus dieną nuvyko į miestelį, kur susirado iš anksto numatytus penkis aršiausius komunistus, pasižymėjusius savo kruvina veikla, ir vietoje juos sušaudė. Vėliau jie nuėjo į turgų ir, vaidindami sribus, pradėjo tikrinti valgomų prekių kainas. Suradę jas perdaug aukštas ėmė grasinti konfiskuosią prekes. Vienos pardavėjos, nejausdamos jokių simpatijų rusams, aiškinosi visai praprastai, kad kainų aukštumas ne nuo jų priklauso, bet nuo valgytojų. Kitos gi, užpultos, pradėjo aiškinti savo giminybę su sribais ir turimus ryšius su tarybiniais pareigūnais. Partizanams to ir tereikėjo. Jie skubiai suruošė pastotes, prasegę rusiškas milines parodė savo ženklus ir iš tų pardavėjų, kurios sugebėjo įrodyti, kad jos prekiauja remiamos tarybinių pareigūnų, miško brolių vardu konfiskavo visas prekes.

Taip patvarkę Prienus, vyrai smagia risčia paliko miestą, žalioj platumoj paslėpdami savo pėdsakus.

Kalniškiuose

Pietų Lietuvoje vienos iš labiausiai gyventojų pasakoti mėgiamų kautynių yra žinomos Kalniškių vardu – dažnai lietuvių prisimenamos keliose liaudies sukurtose dainose. Jos įvyko 1945 metais gegužės mėnesį Kalniškių miškely, kur 80 partizanų, vadovaujamų Lakūno, per kelias valandas sunaikino su viršum 400 enkavedistų.

Šiose kautynėse šalia vyrų lygiai drąsiai pasirodė ir moterys. Lakūno žmona (buvusi mokytoja) per visas kautynes drąsiai kovėsi, pavaduodama kritusius kulkosvaidininkus, neišleisdama iš rankų kulkosvaidžio net tada, kai ją per abi kojas sužeidė, šalia jos lygiai drąsiai kovėsi partizanė Pušėlė.

Įsitvirtinusius Kalniškės miško aukštumoje partizanus puolė dešimteriojai didesnės enkavedistų pajėgos, atžygiavusios iš Simno. Kautynės virė kelias valandas, bolševikams bandant įsibrauti į partizanų

pozicijas. Visi puolimai sugniužo į kietą pasipriešinimą, kalnagūbrį nusėjant vis naujomis aukomis.

Tik baigdami amuniciją, partizanai iš gynimosi perėjo į veržlų puolimą ir, paskutinėmis šovinių saujomis pralaužę gilius bolševikų žiedus, kurie supo partizanus, išsiveržė į laisvę.

Miško kalnagūbryje amžiams liko ilsėtis dalinio vadas Lakūnas, jo žmona, Pušėlė ir didesnioji kitų kovotojų dalis. Jų paskutinę Lietuvai maldą liaudis įamžino dainos žodžiuose, kurie vaizdžiai nusako šiandien žudomos tautos tragediją:

Sese, pink vainiką žalia,
Atnešk paslapčia,
Broli, juodą medžio kryžių
pastatyk nakčia...

Žiemkelyje

Sausio mėnesį Veiverių valsčiaus ribose, ties Girininkais Antraisiais, Kazlų Rūdos miško pakraštyje, po atliktos operacijos bolševikai užklupo Arlausko būrį. Šie partizanai žiemos metu laikėsi mediniuose bunkeriuose.

Partizanų buvo 47 kovotojai, o puolančių bolševikų buvo per tris šimtus karių. Kautynės buvo kietos ir ilgos. Jose žuvo pats dalinio vadas Arlauskas ir šešiolika kovotojų. Tik dalinio vado drąsa, paaukojant savo gyvybę, padėjo netikėtai užkluptiems partizanams išsigelbėti, pralaužiant tandrius apsupimo žiedus ir pasitraukiant į miško gilumą. Bolševikų nuostoliai ir šį kartą buvo didesni.

Gerčiuose

Tų pat metų vasario mėnesį kitam Kazlų Rūdos miško pakraštyje, prie Gerčių, stiprios NKVD pajėgos, du tūkstančiai vyrų, puolė bestovyklaujančius kapitono Meilaus kovotojus. Partizanų buvo apie 150. Dalinys turėjo įsirengęs apkasus miško kalnagūbryje, su specialiais bunkeriais, kuriuose buvo sudėtos ginklų ir amunicijos atsargos. Kautynės truko apie aštuonias valandas su dideliais nuostoliais bolševikams. Jų metu rusai prarado apie 290 vyrų, kai žuvusių partizanų skaičius siekė 33.

Tik sutemus partizanai paliko gintas pozicijas, pasprukdami į laisvus miškus.

ŠIAURĖS RYTŲ LIETUVOS PARTIZANAI

Šiaurės rytų Lietuvos miškai, pradedant nuo Vilniaus ir baigiant Naručio ežeru, glaudė bene gausiausius partizanų dalinius. Dėl to čia ir įvykdavo platesnio masto kautynių, negu kitose Lietuvos vietovėse.

1945 metais kovo mėnesį kapitono G. vadovaujama apie 800 vyrų partizanų grupė susikovė su stipriomis rusų pajėgomis. Kautynėse dalyvavo dvi enkavedistų divizijos, iš kurių kovos lauke krito apie 800 karių. Žuvusių partizanų skaičius siekė 150 vyrų. Kovos metu buvo sunkiai sužeistas dalinio vadas. Po jo vadovavimą perėmė Žalgiris.

Po šių kautynių dalinys, atsipalaidavęs nuo persekiojimo, pasitraukė net už Naručio ežero, pasiekdamas Gudijos sritis. Čia jam pavyko sueiti į kontaktą su veikiančiais gudų partizanais. Gudai stokojo geros vadovybės ir organizacinių gabumų. Jie labiau panešėjo į neorganizuotas, nuo bado besiginančias bandas, neturinčias aiškaus politinio pobūdžio uždavinių. Jie kovojo, būdami materialiai nepatenkinti esama santvarka.

Žalgiris, nuo mažens augęs gudams artimose srityse, neblogai mokėjo jų kalbą, pažinojo jų gyvenimą ir psichologiją, taip kad savo buvojimą Gudijoje išnaudojo perorganizuoti ir sucementuoti šiam daugiau plėšikiško pobūdžio judėjimui, stengdamasis jam duoti politinį atspalvį. Gudams buvo nušviečiamas Lietuvos partizanų susitvarkymas, veiklos metodai ir politiniai tautiniai siekimai. Pradžioje gudams patiko mūsų susitvarkymas, net pavyko sudaryti ten aptiktą dalinių bendrą vadovybę. Tačiau ši tvarka truko tol, kol Žalgiris su savo daliniu ten svečiavosi. Jam pasitraukus į Lietuvą, suiro ir nustatytoji tvarka. Ją sugriovė politiniai ir organizaciniai nepribrendusios vadovybės ginčai ir aukštesnių uždavinių užmiršimas.

ŽEMAIČIŲ PARTIZANAI

Pirminiame partizanų judėjimo laikotarpyje, maždaug nuo 1944 metų vasaros ligi 1945 metų vasaros, bene geriausiai organizuoti buvo žemaičiai. Jų organizacinės pradžios tenka ieškoti tada, kai Žemaitijoje dar šeimininkavo vokiečiai, nuo kurių plėšikavimo irgi reikėjo patiems organizuotai gintis. Beveik visos Žemaitijos partizaninis judėjimas jau nuo pat pirmųjų dienų tapo apjungtas „LLA Vanagų“ (Lietuvos Laisvės Armijos Vanagai) organizacijos, šiose Lietuvos srityse bolševikų okupacijos sulaukė didžiausias Lietuvos karininkų skaičius. Jie iš karto ir griebėsi tiek partizaninį judėjimą organizuoti, tiek jį derinti. Jau šiais pirmaisiais metais Žemaitijos žemė suspėjo priglauti ištisą eilę karininkų ir kitų profesijų partizanų.

Su šitokiu labiausiai organizuotu partizaniniu judėjimu bolševikai neįstengė susidoroti atvirose kautynėse. Todėl jie griebėsi provokacijos metodų, kuriuos kitos Lietuvos, vietovės patyrė kiek vėliau.

Štai 1945 vasario mėnesį tarp Tauragės ir Raudondvario pasirodė provokacinis kelių šimtų vyrų enkavedistų dalinys, vaizduojantis partizanus desantininkus. Provokatoriai žudė kiekvieną po ranka pasitaikiusį tarybinį pareigūną, nežiūrėdami jo nuopelnų, taikydami tuos, kurie ėjo ne su okupantu, bet su gyventojais. Po kelių "savičių tokio kruvino nekaltų žmonių skerdimo siautęs dalinys pradingo. Po poros dienų jis vėl pasirodė, bet jau enkavedistų uniformomis. Prasidėjo dar didesnės gyventojų skerdynės. Visi gyventojai, pirmiau jiems kuo nors kaip partizanams padėję, nesvarbu ar iš savo noro ar iš baimės, buvo be gailėsčio baudžiami. Per keletą dienų buvo sudeginta daug sodybų, sušaudyta ir areštuota šimtai gyventojų. Nemaža likusiųjų pasitraukė pas partizanus.

VIDURIO LIETUVOS PARTIZANAI

Tarp Panevėžio, Ukmergės, Kėdainių ir Kauno su savo narsiais daliniais baugino bolševikus karininkas Vaitelis su B. šių gana gausių dalinių veikimo bazė buvo Žaliosios miškai. Neretai paskiri jų daliniai įsibraudavo ir į didesnius miestus – Panevėžį ar Kauną. Ne kartą Panevėžio NKVD pajėgas apimdavo šiurpi baimė, kai pasklisdavo gandai ar iš tikrųjų mieste viešėdavo B. su vyrų grupe.

Vaitelis savo ruožtu taip pat neapsileisdavo. Jo vyrai, slapta pasiekę Kauno miesto centrą, užpuldavo dieną ir apšaudydavo NKVD įstaigas. Vienas iš tokių puolimų buvo nukreiptas prieš Italijos gatvėj esančias NKVD patalpas. Puolė norėdami iš ten išvaduoti kalinamus draugus. Puolimas truko tik kelias minutes, po to skubiai mašinomis paliko miestą.

Prie Trakų, Vilniaus, Kaišiadorių ir šiaurės rytų Pakaunėj darbavosi „Žaliasis Velnias“, masėms virtęs legendiniu asmeniu. Jo sumani veikla bei drąsa, žmonių lūpų dar pagražinta, sklido po plačias apylinkes, tapdama istoriniais mitais.

PARTIZANAI PRIEŠ BOLŠEVIKINIMO PLANUS

Toks atrodė partizaninio judėjimo veidas pirmaisiais okupacijos metais. Partizanams jaučiamos simpatijos tą tikrovę dažnai kur padidindavo, išplėsdavo, sufantazuodavo taip, kad teisybės palikdavo tik griaučiai. Nuo nematomos partizanų rankos nuolat dingstant visai eilei bolševikų NKVD agentų, aršių komunistų, visokio plauko parsidavėlių okupantui ir sulikviduojant besireiškiančių plėšikų ar vagių bandas, partizanų veikimas žmonėms darėsi dar vis paslaptingesnis, tiesiog mistiškas.

Gyventojams imponavo partizanų apsiginklavimas, organizacija, drausmė, aukšta moralė, išlaikoma paslaptis ir vykdoma teisybė.

Šios veiklos dėka daug kur buvo visai sukrirkdomas tarybinės administracijos aparatas, po kelis mėnesius nebūdavo nei apylinkių pirmininkų nei sekretorių, o apie dešimtininkus nė kalbos negalėjo būti, nes vieną smarkiai pataikaujančią nubaudus, kitų smarkaujančių neatsirasdavo, ir niekas be partizanų žinios ar pritarimo nedrįsdavo imtis bet kokių pareigų, ši sąmoningai partizanų vedama netvarkos linija nuolat griovė bet kokius bolševikų projektuojamus penkmetinius planus ar kitokias jų užmačias. Tuo būdu laimėta, kad ir didžiausi bolševikų padlaižiai neišdrįsdavo imtis nenaudingos gyventojams ir pražūtingos kraštui linijos, o išardytas tarybinis aparatas nepajėgė taip greit iščiulpti gyventojų turto, gėrybių ir darbo jėgos. Naujai paskirti pareigūnai bet ką pradėdami, nuolat turėjo prieš akis galimas partizanų negailestingas sankcijas.

Nemenką uždavinį partizanai atliko, trukdydami okupantams įgyvendinti žemės nacionalizacijos bei dalinimo planus. 1944 metais rugpjūčio trisdešimtą dieną buvo išleistas įstatymas dėl žemės reformos rezultatų atstatymo ir tolimesnio tos reformos pagilinio. Pagal šį įstatymą bolševikai atėmė iš ūkininkų apie vieną milijoną hektarų žemės. Tokiu būdu šios okupacijos metu bolševikai sudarė žymiai didesnius žemės fondus, negu tai buvo padarę 1940 metais. Jei žemės komisijoms, sudarytoms iš komunistų, pavykdavo įrodyti (kas ėjosi labai lengvai), kad kuris gyventojas vokiečių okupacijos metu išpylė visą pyliavą, tai nors jo turimas žemės sklypas dar nesiekė nė trisdešimt jų leidžiamų valdyti hektarų, visa žemė turėjo būti atimama, paliekant tik penkis hektarus. Tokis pat likimas ištiko ir visus tuos gyventojus, kurie bolševikų sąvokomis buvo vadinami „buožės“. Gi buožės vardą prikergdavo kiekvienam, ryškiau besipriešinančiam sovietiniam režimui, nors to asmens turtai buvo labai kuklūs—nė dešimt hektarų nesiekiąs žemės sklypas.

Kartu su žeme buvo atimama atitinkama dalis ūkio inventoriaus. Taip iš Lietuvos ūkininkų, pačių bolševikų duomenimis, buvo atimta 16,000 arklių, 20,000 karvių, 11,400,000 įvairių mašinų bei padargų. Kartu buvo atimama dalis trobesių. Nei už žemę, nei už trobesius, nei už gyvulius, nei už ūkio mašinas ir padargus nieko neatlygino.

Ūkininkus, iš kurių buvo žemė atimama iki penkių hektarų, apkraudavo labai dideliais mokesčiais, kad šie negalėdami išmokėti, turėdavo pamesti ir tuos penkis hektarus, šie ūkininkai buvo smarkiai baudžiami, jei vykdant jų nubuožinimą, bandydavo dalį turto nuslėpti. Bausmės grėsė iki trejų metų kalėjimo ir viso turto konfiskavimas.

Dalį nusavintos iš ūkininkų žemės bolševikai buvo nusprendę išdalinti „proletarams“, dalį paskirti valstybiniams ūkiams, kurių dydis siekė net iki keturių šimtų hektarų. Bežemiams, esą, buvę išdalinta 575,000 hektarų, kuriais aprūpinta po kelis hektarus 78,000 bežemių. Iš 244,500 hektarų sudaryti pagelbiniai ūkiai įvairioms įstaigoms.

Partizanai daugiausia buvo kilę iš darbininkų ir smulkiųjų ūkininkų klasės, pritariai gana pažangiai socialinės reformos programai, bet šitokios rūšies žemės išdalinimui pasipriešino. Išleistuose partizanų įsakymuose visiems naujakuriams buvo uždrausta imti žemę ir kitas su ja teikiamas bolševikų inventorius iš ūkininkų, kurių turima žemė neviršijo keturiasdešimt hektarų, šis partizanų patvarkymas nelietė stambesnių žemvaldžių ir naujakurių santykių. Susidarė padėtis, kad norinčių žemės gauti naujakurių skaičius buvo labai mažas, lyginant su dalinamos žemės plotais. Išrėžyti nauji sklypai paliko be savininkų, nes buvusiems ir tikriesiems žemės savininkams draudė žemę dirbti bolševikai, o naujųjų savininkų neatsirado. Neretai bežemiams buvo grasoma didelėmis bausmėmis, kaip sabotazninkams ir partizanų įsakymų vykdytojams. Tačiau jokia baimė ir jokie pažadai daugumai naujakurių žemės neįpiršo.

Net 1946 metais bolševikai skundėsi, kad iš sudaryto fondo buvo dar niekam neišdalinta 180,000 ha žemės. Tačiau šis skaičius toli gražu nėra tikras. Neišdalintos žemės buvo kelis kartus daugiau. Susidaryti tikrajam vaizdui po „įvykdytos“ žemės „reformos“ (tiksliau sakant, žemės atiminėjimo) reikia turėti galvoje, kad ir išdalinti mažžemiams žemės sklypai yra nedarbami, dažnai į juos naujakurys nėra dar nė kojos įkėlęs.

Tokiu būdu nėra nieko nuostabaus, kad šiandien Lietuvoje dirbama žemė sudaro nepilnai šešiasdešimt procentų prieškarinių plotų.

Šitokia bolševikų politika žemės ūkio atžvilgiu atitinka jų doktriną, nes tik sunaikinus individualinius ūkius, jie galės įgyvendinti naują kolektyvinio ūkio pavidalą.

PROVOKACINIAI DALINIAI SUVALKIJOJE

1945 metų vasarą bolševikai, panašiai kaip anksčiau Žemaitijoje, stvėrėsi provokacijos metodų partizaniniam veikimui paraližuoti.

Liepos mėnesį į Kazlų Rūdos miškus nakčia NKVD išmetė iš lėktuvų nemažą skaičių provokatorių. Tai buvo komunistams parsiidavę vokiečiai, žydai, bent kiek vokiškai moką rusai ir keletas lietuvių enkavedistų. Visi jie vilkėjo vokiečių kariuomenės uniformomis ir buvo ginkluoti vokiškais ginklais. Vaidindami „desantininkus“, jie įsikūrė miške partizanų pavyzdžiu stovyklą ir pradėjo per gyventojus ieškoti su kovotojais ryšio.

Jiems pavyko kai kuriems apylinkių gyventojams sudaryti tikrų partizanų desantininkų įspūdį, ir tada patiems gyventojams padedant, buvo sudarytas ryšys su Dabušio-Švyturio partizanų daliniu, veikusiu rytiniam Kazlų Rūdos miško pakraštyje. Sutartu laiku keli provokatoriai atėjo aplankyti partizanų stovyklos, kartu kviesdami pas save į svečius visą vadovaujamąją kadrą susipažinimo vaišėms ir „svarbiems“ pasitarimams. Kviečiant buvo nustatytas ir skaičius – dvylika. Iš jų sutiko vykti į svečius tik devyni; trys susilaikė, nes jiems atrodė kažkas įtartina ir neįtikima.

Vieniems išvykus, stovykloje įtarimas dar padidėjo.

Netrukus sutratėjo „desantininkų“ stovyklos pusėje automatinių ginklų serijos. Jos truko gan trumpai, ir po to vėl tyla. Tai dar daugiau sustiprino visų įtarimą, nes veltui automatiniais ginklais miške šūvių niekas nelaido, o į kautynes su NKVD daliniais čia buvo nepanašu, nes triukšmas buvo girdėti labai trumpas. Partizanai skubiai pasiruošė ir nedelsdami paliko stovyklą, išstatę tik žvalgus tolimesnių įvykių stebėti. Patys pasitraukę nežinoma kryptimi.

Atsargiųjų nuojauta neapgavo. Nė valandai nepraėjus po pasitraukimo, stovyklą apsupo gausūs NKVD provokaciniai daliniai, tikėdamiesi sudoroti visą būrį. Bet jiems teko pasidžiaugti tik tuščios stovyklos likučiais.

Provokatoriai matydami, kad jie jau yra galutinai iššifruoti, talkinami apie 2000 skubiai atvykusių enkavedistų, košė artimiausių rajonų mišką, naikino ir suiminėjo jais pasitikėjusius gyventojus. Ypač žiauriai buvo nukankintas ūkininkas Bilskis, kurio lavonas buvo rastas pamiškėje, pakabintas už kojų ant medžio šakos ir įkišta galva į didelį skruzdėlyną. Bilskis buvo pirmoji auka, nes jis daugiausia buvo parėmęs maistui „desantininkus-partizanus“. Kita visa eilė gyventojų kankinimuose dar paliko gyvi.

Dar sadistiškiau už ūkininką Bilskį buvo nukankinti aštuoni partizanai, atvykę „svečiuotis“. Jų lavonai buvo rasti tik po savaitės vietinių ryšininkų. Jie stovėjo nuogi vielomis pririšti prie medžių, su aplupinėtomis odomis, nudegintomis ar nukapotomis kūno galūnėmis, išbadytomis akimis... Kiekvienas turėjo krūtinėje išpjautus Gedimino stulpus ar Vyties kryžius. Burnos buvo užkimštos skuduriniais gužulais. Apie kiekvieną medį draikėsi pajuodavę odos ir mėsos gabalai, o po jų kojomis dvokė miško samanų, sutryptų su kankinių krauju... Pats dalinio vadas, buvęs Lietuvos kariuomenės leitenantas, buvo kiek nuo žemės pakeltas ir per gerklę prismeigtas jo paties durtuvu prie viduryje kankinimų aikštės stovinčios pušies.

Kankinimų išvengė tik vienas iš devynių – skyrininkas Stumbras, kurio lavonas buvo rastas kiek nuošaliau sušaudytas kelių automatinių serijų, atrodo, kad tik jam vienam pavyko savo raumenų dėka parblokšti mėginusius jį nuginkluoti enkavedistus ir suspėti atidengti ugnį. Serijos, kurios atėmė jam gyvybę, kaip tik ir išgelbėjo kitus stovykloje pasilikusius draugus, kad jie laiku pasitrauktų.

Partizanai savo nukankintus vadus aplankė tik po dviejų savaitių, nes šiame ruože labai nuodugniai siautė bolševikai. Kankinių lavonai buvo gyventojų pastangomis truputį pakasti žemėje ir apkrauti didžiausiomis krūvomis vainikų, kurie rodė neišdildomą meilę saviems kovotojams, nukankintiems už Lietuvos laisvę.

II. KELIAS Į PARTIZANO DALIĄ

[Areštų banga verčia trauktis iš legalios padėties, tenka vis arčiau ir arčiau susidurti su partizanų veiksmais ir pagaliau pačiam priimti motinos rankų palaiminimą partizano daliai.]

NEBUVO KITOS IŠEITIES

PIRMOSIOS DIENOS SU PARTIZANAIŠ

Man darėsi vis nesaugiau legaliame gyvenime. Pradėjau iš anksto rūpintis didesniais ryšiais su tėviškės apylinkėse veikiančiais partizanais, kad kritiškame momente turėčiau kur prisiglausti. Nesitenkinau ligšioliniais ryšiais, kurie buvo netiesioginiai ir tarnavo tik informacijai.

Tam tikslui vasaros metu gavau žodžiu leidimą susitikti su vietiniais partizanais, kurie žadėjo mane per kelias valandas pristatyti pas Karda, dabar pakeitusį Dešinį ir einantį Geležinio Vilko pulko vado pareigas. Dienos metu nuvykau pas Pajesio kaimo gyventoją N., kur turėjo pasirodyti partizanai.

Vos pritemus, iš Jesios krantų išlindo pusiau lietuviškomis uniformomis, paraitytomis rankovėmis trys kovotojai: Skirgaila, Meškutis ir Vėjas. Skirgaila tempė užpakalyje per petį persikabinęs lengvąjį Bruno kulkosvaidį, o kiti du priekyje buvo ginkluoti automatais. Vėjas per abu pečius persikabinęs vilko duonmaišius su atsarginiais šoviniais kulkosvaidžiui. Visiems už diržų kryžiovosi vokiškos kotinės granatos. Iš jų Skirgaila buvo mano geras pažįstamas. Pasisveikindamas pakštelėjo į ūsą ir juokavo:

– Tai ir tau jau neužtenka Kaune vietos. Aš ir tikėjauš čia sutikti panašų į tave, tik iš tavo pasirinkto slapyvardžio sunku buvo tiksliai įspėti, apie kurią čia žuvį reikalas sukasi.

Sumetę po vieną kitą žodį, sukrutom eiti. Skirgaila mane apginklavo savo FN-nu, kad ir aš nepasiduočiau gyvas, jeigu tektų susidurti su enkagiebiais. Meškutis ir Vėjas ėjo priekyje už keliolikos metrų nuo mūsų. Priėję keliukus, kirsdavom taikydami į vieną pėdą; paskutinis pereidavo Skirgaila, su didžiausia savo batų apačia užmindamas mūsų pėdsakus. Kaip Skirgaila paaikšino, taip maskuotai kelius perkirsti dabar buvo būtina, kad dienos metu keliu vykdami, bolševikai neatkreiptų dėmesio. Kai kuriuos kelius pereidavom atbuli, klaidindami priešą

susiorientuoti, į kurią pusę nužygiuota. Pasiekę N vietovės B. gyventoją, iš patvory stovinčių krūmų išgirdom slaptažodį, į kurį atsakė Vėjas.

Mudu su Kardu didžiai nustebom – pasirodė, kad mudu buvome ne tik pažįstami, bet ir kraujo giminės. Buvo visai natūralu, kad prieš šį susitikimą aš Kardą vaizdavaus kiek kitokiomis spalvomis negu dabar, kada paaiškėjo, kad jis yra man taip gerai pažįstamas. Taip jau buvo įprasta, kad kiekvieną žymesnį partizaną pažinti iš jo darbų ir jo slapyvardžio, o nieko nesuspėji patirti apie jo praeitį net ir tada, kada jį priglaudžia žemė.

Kartu su Kardu radom dar vienuolika partizanų, kurių tarpe buvo dvi moterys. Viena iš jų buvo dalinio vyriausioji ryšininkė Audronė, N. gimnazijos mokytoja, prieš keletą mėnesių enkavedistų priversta užverti legalaus gyvenimo duris. Antroji, dalinio sanitarė Laimutė, buvo prieš pusmetį pasišalinus iš M. miesto ligoninės gailestingosios sesers pareigų. Su Laimute iš tos ligoninės kartu pasitraukė dar penkios gailestingosios seserys, kurios visos savo noru pasiskirstė įvairioms pareigoms po Suvalkijoje veikiančius partizanų dalinius. Kiekviena partizanavo kuo toliau nuo savo namų, kad jas dešifravę bolševikai nesigriebtų represijų prieš jų šeimas ar gimines.

Visą naktį buvo gyvas judėjimas. Nuolat duryse pasirodydavo paskiri partizanai su įvairiais reikalais pas dalinio vadą. Kardas šioje apylinkėje buvo retas svečias, todėl kiekvienu pasirodymu jis turėjo išspręsti visą eilę susidariusių problemų. Į parytį atsiradęs Papartis pranešė, kad gretimam kaime, už poros kilometrų nuo čia, šianakt baigta gaudyti ir tardyti seniai ieškomų aštuonių asmenų vagių grupė. Tardymus pravedęs Uosis. Paaiškėjo, kad šie pusiau ginkluoti vagys įvykdė 16 didesnių ir mažesnių apiplėšimų. Būta net ir žmogžudysčių. Vieni bandos dalyviai buvo tik gerai išplakti ir įspėti, kad ateityje būsią likviduoti, jei bent kiek bandys eiti tais pačiais keliais, gi du iš jų, kurie buvo įvykdę žmogžudystę, apiplėšimo metu atimdami Veiveriui gyvybę, buvo sušaudyti. Pirmiesiems buvo įsakyta metus laiko neimti svaigalų, be to, jie buvo įpareigoti visiems apiplėštiesiems gyventojams atlyginti už skriaudas.

Švintant sargybų viršininkas pakeitė posto vietovę, iš patvorių krūmų ją perkeldamas į pastogę, iš kur buvo galima geriau išžvalgyti tolimesnę apylinkę. Sargybiniai keisdavosi kas valandą. Pavojaus atveju turėjome gana saugius kelius pasitraukti į artimus miškus, esančius už kelių šimtų metrų.

Apie dešimtą valandą ryto Laimutę ir Audronę Kardas „iškomandiravo“ į miestą parvežti rotatoriui tepalo, stencilių ir medikamentų.

Per pietus kovotojas Liūtas atsitemptė kaime pagavęs gyvą Veiverių valsčiaus sribų viršininko pavaduotoją Jankauską, šis pilietis buvo vienas iš žiauriausių bolševikinio aktyvo narių, apsigimęs vagis, kuris kraustydavo ne tik valsčiaus gyventojus, bet net ir draugus – valsčiaus pareigūnus. Jankauskui buvo žadėta dovanoti gyvybę, jei sekančią naktį padės aštuoniems partizanams (Uosiui, Šatui, Liūtui, Paparčiui, Vėjui, Špokui, Speigui ir Rainiui) „sutvarkyti“ Veiverių valsčiaus NKVD ir NKGB aktyvą. Sribas per tardymą buvo gana atviras ir pažadėjo prie šios operacijos prisidėti. Meluoti jam nebuvo kaip, nes tardyme dalyvavo ir Speigas, kuris tik prieš dvi savaites buvo pabėgęs iš Veiverių sribų gretų pas partizanus ir puikiai žinojo viso NKVD ir NKGB tinklo sudėtį, struktūrą, viršininkų gyvenamąsias vietas ir jų darbus bei įtaką. Partizanams rūpėjo NKVD ir NKGB viršininkai, NKGB tardytojas ir NKGB būstinė. Pirmos trys žuvys turėjo būti paimtos be šūvių, Jankauskui kiekvieną išsišaukiant į lauką, o NKGB būstinė turėjo būti tvarkoma taip pat su Jankausko pagalba: jis su slaptažodžiais prieis prie sargybinio, kurį sutvarkius, buvo nutarta veržtis į enkagiebių guolius. Numatyta vartoti tik šalti ginklai, kad per žygį neatkreiptų iš vakarų per miestelį besitraukiančių raudonarmiečių dėmesio.

Su Kardu kalbėjomės ir informavomės visa eile pagrindinio judėjimo aktualių klausimų. Į jo dalinio ribas sutarėm perkelti iš Kauno Algirdo žinioje buvusį siųstuvą-imtuvą. Nustatėm tarpusavio ryšį ateičiai per Audronę. Iš Kardo patyriau, kad Suvalkijoje jau buvo pribrendęs partizaninio judėjimo apsijungimo reikalas, sudaryti bendrą komanduojančią vadovybę, nustatyti vienodą visų dalinių struktūrą, priimti karines rezistencines formas ir nustatyti tikslas dalinio veikimo ribas.

Jau buvo gera popietė, kai paėmęs porą egzempliorių Suvalkijoje pasirodžiusio partizanų laikraščio „Laisvės Žvalgo“, patraukiau savais keliais, neužmiršdamas kovojantiems broliams palinkėti sėkmės.

ATOMINĖ BOMBA

Rugpjūčio mėnesio dvidešimtą dieną 1945 jau nustatyta ryšių tvarka mane pagavo Audronė, perduodama Kardo kvietimą kartu su ja prisistatyti į Mikalinės mišką (Šilavoto valsčiuje). Ji išpėjo, kad ten, be Kardo, būsiąs dar man nematytas majoras Mykolas Jonas.

Sutartu laiku pasiekėm numatytą miške punktą, kur mūsų laukė partizanas Vėtra. Jis mus nuvedė į miško gilumą, kur tankių krūmų apsuptoj žavioj aikštelėj prie radijo aparato būriavosi Mykolas Jonas, Kardas, Žalgiris, Miškinis, Ažuolas, Vilius, Plunksna ir dar keletas kovotojų.

Ši diena partizanams buvo nepaprastai džiugi. Visi su dideliu dėmesiu klausėsi BBC radijo komentatoriaus pranešimo apie atominės bombos jėgą, parodytą prieš keletą dienų Japonijoje. Buvo tikima, kad su šiais naujais moksliniais išradimais prasidės naujas tempas ir pasaulio politiniame gyvenime. Visus džiugino Amerikos prezidento žodžiai, lietę vieną pasaulio valstybę ir vieną vyriausybę.

Pasibaigus pranešimui, visi trynė rankas ir pakelta nuotaika dalinosi įspūdžiais, tikėdamiesi greitai baigti savo varganotą partizano gyvenimą ir sulaukti laisvės, dabar vakariečiams intensyviai tvarkant pasaulio valstybių santykius.

Čia pat ant kelmo pasidėjęs rašomąją mašinėlę, Ažuolas kalė matricas, o Vėtra jau ruošė rotatorių. Už pusvalandžio Audronė vikriai ėmė iš rotatoriaus išspausdintą ekstra „Laisvės Žvalgo“ laidą, kurioje riebiomis raidėmis buvo skelbiama džiugi mūsų tautai žinia apie suskaldyto atomo panaudojimą ginklams prieš agresorius. Bolševikinė spauda praėjo tylomis pro atominės bombos galybę, Japonijos paklupdymą aiškindama raudonosios armijos laimėjimais.

Po kelių valandų numatytas „Laisvės Žvalgo“ egzempliorių skaičius buvo baigtas. Vėtra juos skirstė daliniams, tinkamą skaičių palikdamas miestelėnams ir tolimesniems kaimynams. Darbas buvo baigtas kartu su pradedančiomis suokti vakaro lakštingalomis. Žalgiris užsuko iš Varšuvos muzikos. Trys poros partizanų susikibo ir polkutę sudėjo.

Paaikėjo ir mano iškvietimo priežastis. Per Naktinį gautas Geležinio Vilko pulko atstovams raštas, kuriame jie buvo kviečiami rugpjūčio 25 dieną atvykti į Suvalkijos partizanų vadų suvažiavimą Skardupyje. Raštas buvo pasirašytas Kazlų Rūdos vadovo Spygliaus ir Vygando bei Vampyro, Marijampolės sričių vadų. Mykolas Jonas ir Kardas prašė mane, kad aš vykčiau atstovauti minėtame suvažiavime „geležiniokus“, kadangi jiedu nė vienas neturėjo kelionei dokumentų.

Mykolas Jonas pasigyrė dar taip pat esąs jaunas partizanas. Prieš porą mėnesių jis buvo bolševikų dešifruotas, kad vokiečių okupacijos metu dirbo Lietuvių Fronte, Kauno apygardoje. Gi bolševikai patyrė, kad ir šios okupacijos metu pagrindžio eilėse yra daugiausia tie patys asmenys, kurie jame buvo ir vokiečių okupacijos metu, pradėjo tokius visus persekioti. Laimė, atvykus enkagiebigams jo suimti, nebuvo namie, gi kaimynai apie tai pranešė jam, dar nepasiekusiam namų. Nieko nelaukdamas, nepasakęs nė sudiev savo šeimai, jis išspaudęs į Suvalkijos miškus. Pakeliui jį pagavę dar neginkluotą Šilavoto stribai ir patupdė į daboklę, kaltindami, kad jis be įstaigos komandiruotės per daug atsitolino nuo Kauno, išvykdamas 20 kilometrų už miesto ribų. Septintoji jo kalnimo naktis buvo išganinga. Mykolui Jonui po keleto parų tylaus ir intensyvaus triūso pavyko, išgraužus mūre skyles ties langų grotų įtvirtinimais, išversti grotas ir

pabėgti, pirmiau nei šilavotiniai enkagiebiai spėjo susižinoti su Kaunu ir išsiaiškinti Mykolo Jono padėtį. Tik po kelių dienų bolševikai sužinoję, kad savo rankose turėjo tokią žuvį, krintosi pirštus, skųsdamiesi, kad paspruko didžiausias „banditas“. O jis, užsikabinęs automatą ant kaklo, jau grasė komunai atomine bomba.

TAURO APYGARDOS ĮSIKŪRIMAS

Į numatytą rugpjūčio 25 dienos partizanų organizatorių ir vadų suvažiavimą reagavo teigiamai beveik visi kviestieji. Visiems atrodė pribrendusi didesnio susicementavimo idėja. Suvažiavimo pasitarimų rezultatas – apjungti kariniai ir politiniai Suvalkijos aktyvieji pagrindžio kovotojai su ginkluotų partizanų branduoliais. Visa Suvalkija sujungta į vieną apygardą, pavadinta Tauro apygarda. Apygarda suskirstyta į Vytauto, Geležinio Vilko, Žalgirio ir Šarūno rinktines. Nustatyti rinktinių veikimo plotai ir ribos, prisilaikant iki šiol veikiančių dalinių ribų ir sudėties. Sukomplektuotas Tauro apygardos štabas su apygardos vadu Kovu, apygardos vado pavaduotoju – politinės dalies viršininku Luobu, adjutantu Šarūnu, štabo viršininku – Vygandu, rikiuotės skyriaus viršininku – Raginiu, mobilizacijos skyriaus viršininku – Šernu, ūkio skyriaus viršininku – Vaidila, sanitarijos poskyrio viršininku – Vilku, ryšių ir globos poskyrio viršininkais. Prie apygardos štabo paskirtas kapelionas – kun. Ylius. Kartu prie apygardos sudarytas politinis komitetas, kurio pirmininkas buvo apygardos štabo politinės dalies viršininkas.

Politinės dalies viršininkui pavesta paruošti Tauro apygardos partizanų statutas, kurį turėjo tvirtinti kitas suvažiavimas.

Artimiausiu laiku įpareigotas ryšių poskyris sueiti į kontaktą su kaimyniniais įkurtos apygardos daliniais ir pasirūpinti ryšiais su užsieniu.

Kiekvienas suvažiavimo dalyvis buvo įpareigotas kooptuoti darbui įvairių sričių intelektualus. Numatyta, kad ši pirmoji Lietuvoje įsikūrusi apygarda, sutelkus apie save reikiamą žmonių skaičių, bus branduolys viso krašto pagrindžio jėgoms. Lietuvos partizanų vado pareigoms numatyta iškviesti pulkininką A.

„Laisvės Žvalgas“ padarytas apygardos organu ir paskirtas jo redaktorius, papildant redakcinę kolegiją naujais žmonėmis.

Numatyta per turimus ryšius skatinti ir kiti Lietuvos partizanų daliniai imtis iniciatyvos panašiai apsijungti rinktinių ir apygardų ribose, kad kuo greičiau visos Lietuvos pagrindžio judėjimas būtų koordinuotas, šiuo metu jau buvo ryšiai su Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Raseinių, Telšių ir kai kuriais dzūkų partizanais.

Politinės dalies skyrius įsikūrė suvažiavimo vietoje Skardupyje, o kiti skyriai išsidėstė po Suvalkijos teritoriją.

Nemenko pasipriešinimo būta rinktinių ribose iš paskirų dalinių, pagal suvažiavimo nutarimus reguliuojant rinktinių ribas ir jose paskirstant dalinius. Čia teko susidurti su partizanų prisirišimu prie savo veikimo rajonų, nors, sprendžiant ribų klausimą, buvo kiek galima atsižvelgti į spontaniškai gimusio judėjimo prigijusią padėtį. Visoms rinktinėms paskirti vadai, tiksliau sakant, tvirtinti stambesniems daliniams vadovavę asmenys. Kiekvienas padalinys turėjo savo veikimo ribas ir savo kovotojus.

Tauro apygardos iniciatyva griebtasi organizuoti kitą apygardą Kauno mieste. Buvo paskirti ir jos organizatoriai, tiesiogiai atsakingi prieš tauriečius.

Vienas iš paskutinių savo eile, bet ne savo svarba suvažiavimo klausimų buvo partizanų vadovybės numatomos sugestijos dėl NKVD gen. maj. Bartašiūno partizanams paskelbtos amnestijos.

BARTAŠIŪNO AMNESTIJA

Šios vasaros metu NKVD generolas maj. Bartašiūnas karo pabaigos proga paskelbė partizanams amnestiją. Joje ragino mesti kovą, grįžti iš miškų, žadėdamas paklausiusius nebausti ir netaikyti jokių represijų nei jų šeimoms, nei jų artimiesiems. Reikėjo skubėti, nes dar prieš šį suvažiavimą jau ne vienas partizanas buvo apsisprendęs pasinaudoti Bartašiūno siūloma amnestija. Nors partizanų vadovybei buvo aišku, kad bolševikai savo politiniams ir idėjiniams priešams nežino jokio pasigailėjimo, o dar labiau ginkluotiems, bet vis tik nusprendė partizanams nedrausti registruotis ir atiduoti ginklus. Tokiai vadovybės laikysenai pateisinti buvo keletas motyvų: pirmiausia – vadovybei atrodė, kad dabartinis partizanų skaičius yra kiek per didelis pagal jų pasiimtus uždavinius, nematant greitai pasikeisiant padėtį, antra – didesniame partizanų skaičiui buvo ir sunkiau išsilaikyti, drauge per daug apsunkinant gyventojus ir greičiau išsišifruojant savo gyvenvietes. Šie sumetimai ir privertė vadovybę priimti nutarimą, leidžiantį kiekvienam partizanui laisvai apsispręsti. Tačiau buvo duoti potvarkiai dalinių vadovybėms įsiregistravusius tuojau eliminuoti iš organizacijos, kad tardymo ir prievartavimo metu jie nieko negalėtų išduoti ar pakenkti organizacijai. Be to, tiems kovotojams buvo pamainomi ginklai blogesniais, nes juos turėdavo atiduoti. Drauge buvo išleisti tinkamo turinio atsisaukimai, kuriuose kovotojai buvo įspėjami, kad bolševikai be represijų neapsieis. Tiems kovotojams, kurie ligi šiol buvo neiššifruoti bolševikų, buvo patarta nesiregistruoti, nes kitaip elgdamiesi jie pakenks artimiesiems.

Šiuo klausimu apygardos posėdis pasibaigė, numatant artimiausiu laiku vėl susirinkti.

BAŽNYČIOS GIESMININKAI

Antrasis Tauro apygardos posėdis buvo numatytas rugsėjo mėnesio pabaigoje – Mykolinių išvakarėse. Į šį posėdį turėjo atvykti ir tie Suvalkijos kovotojai, kurių nebuvo pirmajam posėdy dėl įvairių kliūčių. Tuo būdu į posėdį atvyko pats apygardos vadas, politinės dalies viršininkas, štabo skyrių ir poskyrių viršininkai, du politinio komiteto nariai, Vytauto rinktinės vadas ir Žalgirio, Geležinio Vilko ir Šarūno rinktinių vadų įgaliotiniai ar įgalioti ryšininkai. Posėdis vyko Skardupy. Visi dalyviai susirinko nakties metu. Jie buvo laiku įspėti, kad pavojaus atveju klausytų šeimininkų nurodymų, kurie juos nuves į saugias vietas. Didelio nustebimo buvo šeimininkams, kai jie, iš kažkur parvykę, rasdavo užgultas savo lovas, o kai paklausdavo, kas čia toks, vis gaudavo atsakymus: Stirna, Vilkas, Šernas, Tauras ir kt., lyg namus būtų apspitusios piktosios dvasios, pasivertusios laukiniais žvėrimis.

Rytą svečiai buvo pakelti skambučio. Trumpai truko apsitvarkymas. Su malda visi susėdo pusryčiauti, šiuo metu atvyko paskutinis posėdžio dalyvis – Mykolas Jonas, kurį atlydėjo Audronė.

Posėdžio darbų eilė buvo numatyta išspręsti visa eilė organizacinių klausimų, tarp jų pateiktas ir patvirtintas, politinės dalies paruoštas, Tauro apygardos Partizanų Statutas. Posėdis su trumpomis pertraukomis truko ligi popietės. Pabaigoj padarė pranešimą ryšių poskyrio viršininkas – apie Žemaičių partizanų veiklą ir jos organizacinę padėtį. Jis tik prieš pusvalandį buvo grįžęs iš Telšių. Pasirodė, kad ir broliai žemaičiai nesnaudžia, net žadą konkuruoti su suvalkiečiais Ir ten buvo baigiami sukti panašūs kaip tauriečių rezistenciniai lizdai. Sutarta po pusantro mėnesio bandyti, su jais susitikus, abu susidariusius centrus sujungti.

Pavakare visi posėdžio dalyviai susitvarkė su atgailos sakramentais. Mykolas Jonas surinko visus balsinguosius ir skubotai juos paruošė ryt dienos Mykolinių giesmėms.

Rytą buvom pakelti anksčiau negu pereinamą dieną. Visi sulindom į bažnyčią ant viškų. Priėmę švenčiausiąjį Sakramentą, visi karštai meldėm Aukščiausiąjį palaimos mūsų kovai, kviesdami Šv. Mykolą būti Lietuvos partizanų globėju.

Į mus giedančius nuolat atsisukdavo bažnyčioje esančios moterėlės, stebėdamos, kas čia per „angelai“ Šv. Mykolui gieda. Jos mus laikė kažkokiais klierikais.

Po pusryčių, susimaišę su besiskirstančiais žmonėmis, kiekvienas leidomės savais keliais.

NELAIMINGA SPALIO 18

Apygardos organizacinė stadija pareikalavo iš kai kurių pagrindžio veikėjų didesnio judėjimo. Tai neliko bolševikų nepastebėta. Į NKVD pareigūnų rankas pateko dabar gana gausiai pasklidusios po Suvalkiją spaudos. Tai padėjo bolševikams dešifruoti naujų pagrindžio centrų įsikūrimą, juo labiau, kad „Laisvės Žvalge" buvo įdėtas atsišaukimas į tautą VLIK'o vardu. NKVD organai pradėjo smarkiai sekti. Jiems pavyko iššifruoti keletą ryšininkų, pergabenančių spaudą. Tačiau iš karto jų nelikvidavo ir sekė toliau, bandydami dešifruoti stambesnes partizanų būstinę...

Nelaimės data buvo spalio aštuonioliktoji. Per vieną naktį buvo suimta septyniolika asmenų. Jų tarpe pulk. Butkevičius, majoras N., kapitonas Taunys, leitenantas Bacevičius, kun. Ylius su dar dviem kunigais, inž. Dulinskas, sportininkas Šačkus, agronomas Radzevičius, Kulbokas ir kiti. Ir kitomis dienomis suėmimai vis nesiliovė, tačiau jau be didelių laimėjimų bolševikams. Jaunai Tauro apygardai buvo suduotas didelis smūgis. Nors po žemėmis išraustos štabo būstinės bolševikams nepavyko surasti, bet kadangi ant tų vietų krito įtarimas, tai kuriam laikui teko sustabdyti tiek spaudos gaminimą, kiek kai kurių skyrių štabo veiklą, nes reikėjo laukti, kol padėtis aprims ir kol

Šis Tauro apygardos papurtymas po mėnesio laiko pasiekė tiesiogiai ir mane. Lapkričio aštuonioliką dieną išpruko pas mane į kambarį kolega N. ir papasakojo, kad mano tik prieš tris dienas pakeistas butas pereitą naktį buvo NKGB apstotas. Mano laimė, išsikeldamas buvau suklaidinęs šeimininkę, jai nurodydamas klaidingą savo naujo buto adresą. Tai padariau visai sąmoningai, nes jau ir pats jaučiau, kad niaukiasi mūsų padangė. Iš draugo sužinojau ir kai kurias smulkmenas. Tą pat naktį suimtas ir B., gyvenęs sename mūsų bute. Pasirodė, kad jau iš vakaro 8 emgiebistai įsitaisė priešais stovinčiame name ir buvo pasiruošę daryti areštus dienos metu. Tik nematydami manęs su broliais judant bute, pasiuntė kažkokią mergišką. Ši teiravusis pas šeimininkę manęs, prisistatydama esanti mano kolegė ir atėjusi universitetiniais reikalais, šeimininkei atsakius, kad aš jau išsikėlęs, ji netikėjusi ir po pietų vėl mėgino, nes pastebėjo pareinantį namo B. Sutemus enkagiebistai užėmė seną mano butą. Iki paryčio pabudėję, jie išsinešdino, o B. suėmė ne namuose, bet studijų metu, kad niekas negalėtų mums pranešti apie atėjusį laiką jau susirūpinti ir mums savo saugumu. Žinoma, atsitiko kiek kitaip.

Reikėjo skubiai veikti, kad praėjusios nakties laimė mus ir toliau lydėtų. Patikrinęs sužinojau, kad visos mano užeinamos vietos, net ir nieko

bendro neturinčios su pagrindžio veikla, buvo enkagiebių apsėtos ir kad buvo vykdomi suiminėjimai. Skubiai sutvarę su Juozu įvairiose vietose turėtą pagrindžio medžiagą ir nustatę ryšius su reikiama asmenimis, išspaudėm link Geležinio Vilko rinktinės ribų.

Mūsų jauniausias brolis Simas, jokiais ryšiais nesusijęs su pagrindžiu, rizikavo pasilikti Kaune, tikėdamasis, kad mūsų pasitraukimas jo studijų nesutrukdytų. Tačiau apsiriko. Jau kitą naktį enkagiebiams pavyko išsiaiškinti naujas mūsų butas. Paryčiu jie atvažiavo į mūsų gatvę. Užgesinę mašinos prožektorius, stumte prisistūmė ją arčiau prie mūsų namo. Prisikėlę šeimininką, vieni laikė apsupę namą, o kiti jį privertė prašyti mus, kad atidarytume duris, nes turis svarbų reikalą. Durims atsidarius, pasirodė keletas vamzdžių ir daugelio akinančių prožektorių šviesa.

Ir čia bolševikams nepavyko. Jiems rūpimų neradę, jie dūkdami ištardė Simą ir norėjo jį vestis, bet vėliau apsigalvojo, kad jiems iš jo naudos nebus, pasikakino tik atimdami jam dokumentus ir įsakydami niekur be jų žinios iš Kauno neišvykti. Padoriai visi iš eilės nusikeikę, net nelaukdami ryto, išvažiavo.

Simas, gerokai apkultas ir palikęs be dokumentų, įsitikino, kad jau pasibaigė ir jo mokslas ir kad metas „paimti“ atostogų. Paskui enkagiebius, nieko nelaukęs, išspaudė dar tamsoje ir jis į sunkiau prieinamas bolševikų kontrolei vietas.

Prieš pat palikdamas Kauno apylinkes, dar suspėjau sutikti Jankų, iš kurio patyriau, kad yra iš užsienio atvykęs Daunoras su draugu. Su juo nustatėm ryšį ateičiai. Daunoro atvykimą aš įsipareigojau pranešti Tauro apygardos vadovybei.

Kauną palikau naujais, mano niekad nekeliautais keliais, nes kiekvienu momentu galėjau užsokti ant enkagiebių kontrolės. Nors tardomas Simas bandė tvirtinti, kad aš nepasprukęs, bet tik išvažiavęs prieš dieną į Vilnių, – reikėjo neužmiršti atsargumo priemonių ir kitoje Kauno pusėje, ne tik rytinėje – nuo Vilniaus.

Buvo visiškai aišku, kad daugiau jau nebegalėsiu rodytis legaliaame gyvenime, todėl turėjau tikslą kuo skubiau saugiai pasiekti Geležinio Vilko rinktinės štabą ir toliau dirbti kartu su partizanais, savo neliečiamumą užtikrinant ginklais.

GELEŽINIO VILKO RINKTINĖJ

Ginkluotų partizanų gyvenimas slinko įprastą, užsibrėžtą vagą. Areštų banga, palietusi apygardos štabą, ginkluotų dalinių nebaugino. Teko tik nuolat tikrinti legalios padėties asmenis, esančius pagrindžio tarnyboj.

Visų šventųjų dienos proga Geležinio Vilko rinktinėj buvo suruoštos išskilmės, kurių tikslas buvo pašventinti įsigyta rinktinės vėliava.

Rudens spalvų nudažytame miško fone, tykiai vėjo gainiojama, plazdeno kraujo raudonumo Geležinio Vilko rinktinės tik pašventinta vėliava, prieš kurią davė priesaiką visa geležiniokų šeima. Visi partizanai šv. mišių metu, susitvarkę su atgailos sakramentu, priėmė švenčiausiąjį.

Nors beveik visi partizanai, įstodami į aktyviųjų kovotojų skaičių, buvo davę priesaikas, šios šventės metu vėl visi priesaikas pakartojo pagal naują tekstą, kuris buvo nustatytas pasirodžiusiame Tauro apygardos statute.

Šventė pavyko kuo puikiausiai, pasibaigdama vaišėmis. Tuo pačiu metu, kada bolševikų spauda buvo perkrauta dirbtinio džiaugsmo, kad po Tauro apygardos kai kurių štabo pareigūnų suėmimo bus „banditų“ gaujos lengvai likviduotos, čia, miško prieglobstyje, rikiavosi tankios partizanų gretos, prieš kryžių prisiekdamos neišleisti ginklo iš rankos, kol bus kova su raudonuoju fašizmu laimėta.

Po kelių dienų įsikūriau pas savo pažįstamą X. Buvau galutinai pasiryžęs kuo greičiau eiti partizanų pėdomis. Tokio pat nusistatymo buvo ir brolis Stepas, kuris jau be dokumentų buvo laimingai pasiekęs tą patį kaimą ir laikinai prisiglaudęs pas ūkininką J. Susisiečiau su Kardu ir pranešiau savo su broliu padėtį, prašydamas skubaus prieglobsčio. Greit gavau teigiamą atsakymą. Tą pačią progą jau gavau ir uždavinį su įpareigojimu: pasirengti kovai artėjantiems rinkimams į Aukščiausiąją Tarybą. Bolševikų priešrinkiminiai propagandiniai pasirengimai jau buvo seniai prasidėję.

Šioje apylinkėje partizanų veikla taip pat buvo gana gyva.

VAINATRAKIO PLĖŠIKAI

Lietuvoje 1945 metų vidury vis dar ėjo masiniai rusų plėšikavimai. Jie buvo tokie gausūs, kad gyventojai turėjo griebtis įvairiausių apsisaugojimo priemonių, kurių anksčiau niekas nepažinojo. Rusai plėsdavo ypač prie didesnių miestų, kelių bei rusų dalinių nuolatinių stovyklų, kur partizanų rankai buvo sunkiau plėšikaujančius sudrausti. Visi pakaunės gyventojai buvo įsitaisę specialius gongus, kuriais aliarmuodavo prasidėjusį plėšimą, sukeldami ant kojų artimiausius kaimynus. Pastarieji vėl griebėsi gongų, žadindami iš miego tolesnius kaimynus. Tokiu būdu apie plėšimą, nakties tylumo aidant keliolikai gongų, greitai sužinodavo ištisi kaimai. Dažnai būdavo taip, kad gongų sukulto triukšmo plėšikai išsigąsdavo ir pasitraukdavo.

Tačiau atsitikdavo ir kitaip. Tokiu būdu keletą kartų nuvyti rusai pagaliau įsidrąsindavo ir į triukšmą nekreipdavo dėmesio. Vienas tokis atsitikimas buvo ir Vainatrakio kaime.

Pačiam vidurnakty žmones pakėlė kaimyno G. gongas. Į jį atsiliepė visų kaimynų gongai. Tačiau šį kartą plėšikų būta drąsesnių: visam kaime aidį aliarmo garsai jų nebaugino. Greitu laiku iš plėšiamos sodybos vietoj gongo pasigirdo žmonių riksmas, pagalbos šauksmai.

Aštuoni drąsesni vyrai, apsiginklavę lazdomis, branktais ar kitokiais smagiais kirčiui daiktais, išskubėjo niokojamam kaimynui į pagalbą. Pakeliui juos pasitiko vienmarškinė B. mergaitė, Marcelikė, ir pranešė, kad plėšia trys rusai, kurių vienas ginkluotas automatu. Jai išbėgant, jie išlaužė duris ir kraustę seklyčią.

Gavę šitokias žinias, vyrai pasirinko plėšikus likviduoti išeinančius su grobiu, nes tamsoje lįsti į vidų, plėšikams turint net automatą, buvo perdaug pavojinga. Nepastebėti priartėję, keturiose sulindo į serbentų krūmus, esančius prie pat durų, o kiti apstojo namo kampus, saugodami langus.

Plėšimas truko apie porą valandų. Iš vidaus sklido laužomų spintų bei skrynių garsai, kaip paprastai, lydimi rusiškų keiksmažodžių. Pagaliau vienas plėšikas jautėsi jau sotus ir pradėjo raginti eiti, bet kiti du vis delėsė, šniukštinėdami po visus kampus.

Nerimastaujantis, pritrūkęs kantrybės, vienas išrioglino pro duris. Čia jį nugriebė kaimynas G. ir paglamžė po savim, keliu prispausdamas prie žemės sprandą, rankomis ieškodamas ginklo, šis turėjo tik vieną granatą, kuri buvo tuoj atimta. Tačiau G-ui iš rankų išsprūdo ruso burna, ir jis suskubo surikti šaukdamasis draugų pagalbos. Į jo riksmą prišoko prie durų ir tie du nerangieji, bet pastebėję lauke raitomą draugą, greit pasitraukė atgal ir pro langą išmetė granatą. Jai sprogu, vienas plėšikas išstūmė pro duris jau prikimštą grobio maišą ir pats iššoko iš paskos. Bet pataikė kaip tik ant maišo ir nugriuvo. Progą išnaudojo kaimynas J., stukteldamas plėšikui per nugarą ir laukė pasiruošęs pakartoti, jei jo partneris bandytų keltis.

Trečias plėšikas pamatęs, kad padėtis yra gana rimta, pradėjo pro langą šaudyti iš automato, sužeisdamas K. Tačiau vyrai nenusigando ir neatsisakė nuo trečiojo. Užlindę už lango kampų kantriai laukė, kol narsusis raudonarmietis išbaigė šovinius. Tada po kelių statinių kirčių ir jis nugriuvo.

Po baismės, atskaičius tinkamą kiekį lazdų, ruskelius sumetė į B. rūšį. Po to nuspręsta skubiai pranešti apie įvykį Panemunės „valdžiai“.

Pranešimą padaryti buvo įpareigotas apylinkės sekretorius, kuris, užsėdęs ant dviračio, per keliolika minučių atsidūrė Panemunėje. „Valdžios“ pareigūnai didžiai apsidžiaugė, kad bent kartą ir gyventojai pasirodė „sąmoningi“, patys sulikviduodami „banditus“ ir saugodami juos, kad galėtų perduoti valdžios įstaigoms. Įvyko tik nesusipratimas dėl nevienodo banditų sąvokos supratimo. Komunistai banditais vadino ne tikruosius plėšikus, bet partizanus. Ir šį kartą jie pagalvojo, kad pavyko sugauti ne plėšikus, bet „banditus“ – partizanus.

Strimgalviais į mašiną įsivertė valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Savickis, NKGB viršininkas su aštuoniais rusais enkagiebiais ir išskubėjo į įvykio vietą, trindamiesi rankas, kad nors kartą galės atsigriebti, pačiupdami „banditus“ gyvus.

Pasiekę B. kiemą, visi gyvai išsoko iš mašinos. NKGB viršininkas operacijoje dalyvavusiems vyrams išdrožė giriančią kalbą, kviesdamas visus gyventojus pasekti jų pėdomis, o operacijos dalyviams žadėjo ateity išduoti ginklus ir leidimus. Po kalbos visi rusai, neišskiriant nei vykdomojo komiteto pirmininko, išsitraukė iš tvoros smagius statinius ir pasirodė sutikti iš rūsio išleidžiamus „banditus“, šeimininkas atidarė duris, o NKGB viršininkas sarkastiškai prabilo į atdarą angą:

– Lipkite, lipkite, banditėliai į viršų...

Iš rūsio tamsos nuleista galva kilo pirmasis plėšikas. Arčiausiai prie angos stovėjęs Savickis, užsimojęs basliu, tvojo lendančiam per nugarą, būdamas šimtu procentų tikras, kad tai partizanas. Šis tik aiktelėjo ir nudardėjo atgal į rūsį.

– Sustok ... Po velnių, tai leitenantas Ščipinas... Pažinęs iš balso ir išvaizdos, sušuko NKGB viršininkas.

Visi nutilo, o NKGB viršininkas, piktai peržvelgęs susirinkusius, sumišusiu balsu tęsė:

– Išeikit, iššeikit, niekas jūsų jau nemuš... Drauge leitenante, kelkis ir lipk lauk...

Pro angą vienas po kito lipo purvini ir sukruvinti plėšikai. Jų tarpe pasirodė tikrai raudonarmietis artileristas leitenantas Ščipinas. Kiti du buvo paprasti kareiviai. Visi priklausė Panemunėje stovinčiam artilerijos daliniui. Tokios staigmenos nesitikėjo nei Savickis nei enkagiebiai. Sumišusiais žvilgsniais sekė sukruvintus draugus, patys nesiorientuodami, ką toliau daryti. Rusai tik spjaudėsi ir pro sukąstus dantis įvairiausiais adresais siuntė „matuškas“.

Nejaukiai jautėsi Savickis, vykdomojo komiteto pirmininkas, kuris nuosava ranka negailestingai buvo užtvojęs jau ir taip sukruvintam leitenantui. Jis dabar stovėjo nuleidęs akis, stengdamasis išvengti gyventojų žvilgsnių. Visi kaimiečiai atrodė rimti ir susikaupę, bet jų akyse šokinėjo linksmos pasitenkinimo žiežirbos:

— Va, nors kartą su jumis tinkamai buvo susidorota:... Mes jus tinkamai pamokėm... Kiekvieną mūsų pasiskundusį apšaukdavote raudonosios armijos šmeižėju. Dabar mes patys, be jūsų malonės, padarėm teisną — ir vežkitės kaip meitėlius kruvinus tuos svieto lygintojus ... — kalbėkite kalbėjo žmonių žvilgsniai, stebį tragikomišką padėtį.

Leit. Ščipinas buvo iš tikrųjų įsiutęs ir iš gėdos ir iš pykčio. Jis pradėjo teirautis šeimininką, kuris iš čia esančių daugiausia jį pliekęs, tuo įžeisdamas raudonosios armijos garbę. Tačiau padėtį gelbėjo NKGB viršininkas, įsakýdamas visiems skubiai sėstis į mašinas, nusprendęs įvykį numarinti tyliu pasitraukimu. Prie gyventojų prisikabinti negalėjo ir su skaudančia širdim nusileido.

Šeimininkas norėjo reikalauti atlyginimo už išlaužtas duris ir sugadintus baldus, bet paklausė kaimynų patarimo:

— Džiaukis gyvybę išsaugojęs ryt dienai. Teisybės vis tiek nesurasi... Varnas varnui akies nekirs...

Tai buvo gyvenimo sukurta tikrovė, su kuria reikėjo skaitytis. Mašinai išvažiavus iš kiemo, vyrai skirstėsi, apgailestaudami, kad permažai dar plėšikus nubaudė. Dabar buvo pavojus, kad kurią naktį vėl kaime neatsirastų Ščipinas su daugiau raudonarmiečių ir neatkeršytų visam kaimui.

TARDYTOJAS VARNAS

Kitas įdomus atsitikimas buvo bolševiko Varno likvidavimas. Jis ėjo Pakuonio valsčiaus NKGB tardytojo pareigas. Buvo pats niekšingiausias komunistų bendradarbis. Beveik visi Pakuonio valsčiaus nužudyti ar ištremti į Sibiro koncentracijos stovyklas lietuviai buvo jo niekšingos veiklos išdava.

Tačiau jo siautėjimas buvo neamžinas. Varnas užsuko su vienu enkagiebiu rusu į Vainatrakio kaimą sutvarkyti kažkokių reikalų. Jo nelaimė, kaime „svečiavosi“ keli partizanai. Jie, sužinoję apie „garbingą“ svečią, kurio jie seniai ieškojo, nutarė Varno dienas baigti; juo labiau, kad šį kartą jis buvo tik su vieno ruso apsauga.

Partizanai Gluosnis ir Vėgėlė, persirengę kaimiečių drabužiais, pasiėmė trumpus šaunamus ginklus ir, užsidėję ant pečių dalgius, išėjo jų medžioti.

Neilgai vargę, Banionio lauke sutiko abu „svečius“ ir, likvidavę, pakasė po velėną. Pas Varną rastas visas portfelis svarbių NKGB dokumentų su įvairiausiais sąrašais numatytų ištremti į Sibirą, persekiojamų ir NKGB bendradarbių.

KAUTYNĖS LAUKIO ŪKYJE

Prieš porą savaitių partizanų buvo likviduotas apylinkės pirmininkas Misiūnas, kartu buvęs NKVD agentas.

Po šio įvykio partizanai Tigras, Naktis, Automatas ir Radastas apsilankė Misiūno likvidavimo vietovėje, tuščiame Laukio ūkyje, norėdami iš ten atsiimti savo prieš kurį laiką paliktus daiktus. Jie buvo sukrauti svirne, kurio duris prieš kelias dienas bolševikai buvo užrakinę ir užplombavę. Neliko kitos išeities, kaip jėga patekti į vidų.

Sukeltu triukšmu susidomėjo netoliese pasalavę rusai. Vos spėjus sukrauti daiktus į vežimą ir pastotininkui palikti kiemą, Radastas, ėjęs sargybą, pranešė pastebėjęs pro sodą atskubančius bolševikus. Naktis griebėsi už antro vežimo. Tigras ir Radastas skubiai pasirengė kulkosvaidžiais sutikti priešą. Pro namo kampą pasirodę rusai buvo pasveikinti dviejų kulkosvaidžių. šeši bolševikai krito vietoje.

Naktis, kol pasiekė arklius, užšoko ant kitos rusų grupės, išipainiojusios spygliuotų vielų užtvaroje. Ją pavaišinęs automato serijomis, taip pat nukovė tris bolševikus. Kitoje sodybos pusėje laikė „frontą“ Automatas, kartas nuo karto poškydamas iš savo penkšūvės.

Po tokių nuostolių, apšaudomi iš trijų vietų, enkagiebiai sumišo ir, sugriuvę ant žemės, aklai šaudė, be jokių rezultatų, kur kuriam pasitaikė. Partizanai, susėdę į vežimą, pasitraukė.

PLĖŠIKŲ NAIKINIMAS PAPRIENĖJE

Pašvenčio kaime operacijos metu buvo nukautas partizanas Kariūnas ir sužeistas kuopos vadas Viesulas.

Į šį kaimą dažnai atjodavo iš Prienų keli rusai paplėšikauti. Po kiekvieno tokio pasiplėšimo užsukdavo pas vietinį gyventoją Gelčį, kurio duktė buvo jų meilužė. Čia jie visuomet padoriai nugerdavo ir pažaisdavo su mergina, už visa mokėdami iš apylinkės gyventojų pavogtais daiktais.

Tačiau paskutinį kartą jų viešnagė baigėsi liūdniau. Jiems bešeimininkaujant po kaimą, buvo pranešta netoliese stovinčiam

Viesulo daliniui, kuris pasiryžo su šia banda galutinai baigti. Likviduoti nutarta meilužės name, nes kitur galėjo nukentėti gyventojai, o be to, pas

meilužę operacija būianti pati lengviausia, kai rusai bus jau gerokai įkaušę.

Išsiuntęs kovotoją Gaidį žvalgybos, Viesulas pradėjo su keturiais vyrais rengtis uždaviniui.

Žvalgas, persirengęs civiliskai, užuolankomis pasiekė Gelčio sodybą. Buvo mėnesiena. Prie kluono stovėjo trys pabalnoti arkliai, ir iš pirkios plaukė išsigėrusių plėšikų rusiškos dainuškos ir kibinamos merginos klyksmas. Kas dėjosi viduje, buvo sunku pastebėti, nes visi kambario langai, kuriame jie siautė, buvo uždangstyti iš vidaus.

Gaidžiui perdavus išžvalgytus duomenis, Viesulas, Kariūnas, Šarūnas, Naktis, Žvaigždė ir žvalgybą atlikęs Gaidys išskubėjo besilinksminančių link.

Padėtis dar buvo nepakitusi: pakluonėje krimto šieną arkliai, kambary virė tas pats triukšmas. Partizanai pakluone šliaužė prie pirkios. Bet jie sukėlė šunis. Tuo laiku vienas rusas, praskleidęs užuolaidą, pastebėjo nespėjusius pasislėpti partizanų siluetus. Užuolaida staiga užsiskleidė, ir užgeso šviesa. Kartu nutilo ir triukšmas. Trys partizanai greitai prišoko prie durų, o kiti trys apsupo namą. Viesulas pasibeldė į duris, vaidindamas kaimyną ir prašydamas įsileisti. Rusai buvo pažinę partizanus ir, užuot atidare, atsakė per duris automatų serijomis. Pirmieji sūviai nukirto arčiausiai prie durų stovintį Kariūną ir sužeidė Viesulą.

Naktis įsakė visiems civiliams išeiti iš namo. Viduj buvusi tik viena meilužė tuojau įsakymą įvykdė. Partizanai pro langus sumetė kelias granatas, sunaikindami du plėšikus. Trečias sužeistas iššoko pro langą ir leidosi bėgti. Arčiausiai stovėjęs Gaidys šovė, tačiau rusas vis nekrito ir nuolat tolo. Partizanai buvo sunkiai apsitaisę ir nespėjo išsirengusio ruso vytis. Pagaliau jam pavyko visiškai dingti iš partizanų akių. Gaidys su draugais dar sekė jį kruvinu pėdsaku iki N. sodybos, nuo kur ir pėdsakas pradingo. Ūkininkas gi užtikrino, kad ruselis tikrai pramovęs pro šalį tolyn. Nors pėdsakų niekur nebuvo, partizanai patikėjo ūkininko žodžiais.

Tik po kelių dienų paaiškėjo, jog pilietis N. buvo priverstas partizanams sumeluoti. Sužeistas rusas tuo metu sėdėjęs po pečeliu, kur buvo pasitraukęs ir šeimninę, grasindamas ją nušauti, jei jį išduos. Tačiau rusas giltinės neišvengė. Jis miręs nuo žaizdų po tuo pačiu N. vištų pečeliu.

PYLIAVŲ RINKĖJAI

Tais pačiais 1945 m. gruodžio dvidešimt ketvirtą dieną man teko užsukti pas pažįstamą X. Su šeimninke besikalbant, lauke sulojo šunes.

— Na, na, kas gi čia dabar, kad taip šunes draskosi, lyg ant rusų lotų, — pripuolęs prie lango, kalbėjo Povilas.

Prišokau ir aš. Kieme iš tikrųjų jau sukinėjosi keletas ivanų. Ant grandinių dūko šunes.

— Jūsų šunes neklysta, kieme turite tikrai „svečių“, — ištariau, dairydamasis patogesnės vietos pasislėpti.

Pastebėjęs mano nerimą, Povilas guodė:

— Palauk, dar nėra ko jaudintis. Gal jie greit išmaus. Aš einu į kiemą, o tu stebėk. Jeigu kaip, mauk štai į kampe esančią drožlių krūvą. Jiems nei į galvą neateis, kad ten kas yra.

Iš tikro baimintis nebuvo reikalo. Pamatę šeimininką, enkavedistai įsakė skubiai kinkyti arklius ir juos vežti, kur nurodys. Vienas iš dvylikos bolševikų buvo kruvinas, ėjo draugų palaikomas. Iš karto galvojom, kad sužeistas. Apsirikom. Pasigėręs rusas pargriuvo ant gruodo ir susižeidė. Būtume nustebę, jei šią kompaniją būtume išvydę negirtą.

Į kambarį atbėgo Povilas persirengti ir paaiškino:

— Tai Prienų valsčiaus pyliavų agentas su vienuolika enkavedistų terorizuoja nebaigusius išpilti pyliavas gyventojus. Visi girti, kaip kiaulės. Smirda...

Ir skubėdamas pro duris, pridėjo:

— Sudiev, palauk, kol grįšiu.

Keikdamiesi, svirduliuodami rusai su ginklais susikorė į vežimą ir dūkstančių šunų buvo išlydėti.

Temo. Tolumoje skendėjo šarmoti miškai. Povilas vis negrižo. Netikėtai vakaro ramumą perskrodė aštrūs šūviai nuo Prienų. Po jų stojo trumpa tylą. Paskui vėl papliupo kulkosvaidžių ir automatinių ginklų daina, kuri be pertraukos aidėjo keletą minučių. Paskui serijas pakeitė trumpesni susišaudymai ir granatų sprogimai jau su tylos pauzėmis.

— Partizanai ivanus taršo, — pagalvojau.

Šeimininkė taip pat girdėjo šitą vakaro dainą ir pradėjo nerimauti dėl ilgai negrižtančio Povilo:

— Dievas žino, kur Povilas taip užtruko... Jau ir visai temsta, o jis dar neparsiranda. Kad tik kas nors blogo jam neatsitiktų...

– Perdaug nenuogąstaukite, teta... Povilas apsukrus... nepražus..., – bandžiau raminti šeimninę ir pats savo žodžiais netikėjau. Man kilo kažkoks keistas nujautimas. Povilo užtrukimas tikrai buvo įtartinas. Su girtais enkavedistais visko gali pasitaikyti. Nerimastaudamas išėjau laukan, ar neišgirsiu parbarškant ratų.

Povilas grįžo tik po geros valandos. Kieme palikęs nenukinkytus arklius, atslinko į kambarį ir, nė žodžio neprataręs, atsisėdo gale stalo.

– Kas gi su tavim, Poviliuk, nutiko, kad taip ilgai užtrukai? – jau pralinksmėjusi klausė žmona.

– Ak, neklausk, motin. Džiaukis, kad dar gyvas pasiekiau namus, – mostelėjo sunkia ranka Povilas ir pradėjo pasakoti savo popietinius nuotykius.

Pasirodė, kad rusai, palikę mūsų kiemą, dar nevyko stačiai į Prienus, bet užsuko į ūkininko P. sodybą, kur vėl girtavo ligi pat vakaro. Pyliavų agentas įsakęs suvesti čia duoklių neišpylusius artimuosius kaimynus, kuriuos ne tik grasinęs tuojau suimti, bet ir gerokai apdaužęs. Čia visa užsidelsė ligi prietemų.

Pagaliau susirengė nešdintis iš P. sodybos. Visi pareigūnai jau buvę gerai įkaušę ir važiuodami nei tai dainavo, nei tai rėkavo įvairias dainuškas.

Pasiekus Nuotakų kalną, partizanai atidengė ugnį. Mažiau girti skubiai išsivertė iš vežimo ir pasileido bėgti. Povilas irgi spėjo išsiversti iš vežimo į griovį, bet ir čia neturėjęs kur pasislėpti. Laimė, kad dar nevisai buvo sutemę, ir partizanai galėjo išskirti civilius nuo uniformuotų. Nenukautus bėgančius enkavedistus partizanai nusivijo ligi N. plytinės". Susišaudant buvo užmuštas vienas arklys.

Po kiek laiko partizanai grįžo, padėjo nuimti nuo nušauto arklio pakinktus ir susirinko ginklus, kurių rasta daug daugiau negu lavonų. Nemenkas grobis buvo pyliavų agento paliktas portfelis su dokumentais, kuriuose buvo suregistruota, kiek kuris gyventojas neišpylė grūdų.

Povilas trynė rankas, kad nuo pirmų partizanų šūvių jau krito pats pasiūčiausias enkavedistas, nuo kurio tiek jis pats, tiek daugelis kaimų buvo nukentėję. Ant Povilo enkavedistas pykęs dėl per lėto važiavimo. Sutemos enkavedistus baugino. Povilą apkūlęs automatu, jis pats buvo perėmęs vadeles.

Baigęs pasakoti, Povilas giliai atsiduso ir, pažiūrėjęs į atsineštus kruvinus pakinktus, ištare:

– Tik gaila sarčio, toks geras buvo arklys.

– Dėkok Dievui, kad pats išlikai gyvas, arklių vėl užsigyvensi, – ramino Povilą šeimininkė, į virtuvę eidama.

Atsisveikinau su šeimininke. Su Povilu apžiūrėjęs kieme vežimą, išspaudžiau savais keliais.

Visos apylinkės gyventojai buvo labai patenkinti dėl pyliavinių dokumentų perėjimo į partizanų rankas. Valsčiaus pyliavinės įstaigos dabar negalėjo patikrinti, kurie ūkininkai kiek ir kuo yra dar valstybei skolingi. Reikėjo pasitikėti ūkininkų sąžiningumu ir gera valia, kurios bolševikai niekad negalėjo sulaukti.

Po poros dienų partizanai iškabino valsčiaus ribose skelbimus, siūlydami enkavedistams tam tikromis sąlygomis prarastus dokumentus bei portfelį grąžinti. Po skelbimu pasirašė Geležinio Vilko rinktinės Kęstučio kuopos vadas Dešinys.

KŪČIOS SU PARTIZANAIŠ

Kūčių vakarą užklydo pas mus Kardas, Uosis ir Miškinis kartu sulaukti Dievulio gimimo mūsų „šeimos“ ratelyje. Pas mus jie pasirodė, kai buvom bebaigią ruošti vakarui. Jie buvo apšarmojusiais antakiais, nuo šalčio įraudusiais skruostais. Visų apranga buvo pusiau karinė: ilgi auliniai batai, kariškos kelnės, ir milinės, rankų darbo šilti megztukai ir specialios partizaniškos zuikinės ar lapinės kepurės. Prie visos aprangos nelabai derinosi vien civiliniai švarkai. Jų atlapuose buvo įsegti maži paveikslėliai, kurių vienoje pusėje buvo Sopulingoji Marija, o kitoje – Švč. Jėzaus širdies atvaizdas. Paveikslėliai buvo iš abiejų pusių padengti celiulioze, kurios kraštai apmėtyti tautinių spalvų raizginiu.

Viršum milinių visi juosėjo plačius diržus su perpečiais. Prie diržų kabojo šovininės ir šovinių atsarginiai krepšiai, granatos ir pistoletai. Kiekvienas turėjo po kasetę ir žiūronus. Pagrindiniai ginklai buvo visų vienodi – rusiški automatiniai šautuvai – SSV (sama zareznaja vintovka).

Prie kuklaus Kūčių stalo nuotaika pritiko pergyvenamam momentui. Jau septinti metai, kai besikeičiančių okupantų naikinama tauta su vis labiau sukaustytomis skausmo širdimis meldė užgimstantį Išganytoją greičiau priartinti mūsų prarastą laisvę ir nepriklausomybę.

Ši taikos ir ramybės šventė mums buvo dar tuo skaudesnė, kad joje dalyvavom išmesti už įstatymo ribų, išbraukti iš gyvenimo ir Dievo pagalbos buvom labiau reikalingi negu bet kada, nes buvome persekiojami pikčiau už laukinius žvėris. Ir vien dėl to, kad nebuvo

nusilenkta prieš okupantą, neišduotas savo sąžinės balsas bei neišniekinti savo dvasios švenčiausieji jausmai; vien dėl to, kad norėjome būti laisvi ir matyti laisvą savo tautą.

Atsisveikindami su Kardu sutarėm, kad per Naujuosius Metus jau ir aš su Stepu išeisime partizanauti. Susitikimo vietą paskyrėme pas N. Kardas pastebėjo, kad šiame susitikime dalyvaus ir naujas apygardos vadas – Mykolas Jonas, kuris šias pareigas ėjo po Kovo suėmimo.

PARTIZANŲ KALĖDOS

Kaip kiekviena diena Lietuvoje, taip ir Kalėdos neapsieidavo be kraujo. Per šventes bolševikai būdavo ypatingai aktyvūs. Jiems buvo aišku, kad kiekvienas partizanas švenčių proga, lietuviškų papročių vedamas, stengdavosi aplankyti savo šeimą, pajusti šventišką šilimą jaukioje artimųjų aplinkoje. Tai ir paskatindavo bolševikus tokių švenčių metu stipriau sėlinėti prie iššifruotų partizanų tėviškių.

Ryšium su tuo partizanų vadovybės išleido įsakymą, draudžiantį kovotojams lankyti savas šeimas didesnių švenčių progomis. Betgi pasitaikydavo kad kovotojai prasilenkdavo su šio įsakymo vykdymu ir, savo šeimų ilgėdamiesi, rizikuodavo savo gyvybe.

Viesulas su dauguma savo kuopos vyrų Kūčias praleido kartu. Kelios dienos prieš tai iš anksto numatyton vieton buvo pristatyta maisto, konfiskuoto iš komunistinių pareigūnų ar surinkto aukų būdu. Prie Kūčių stalo radosi svečių iš kaimyninių dalinių ir partizanų artimųjų.

Pirmosios Kalėdų dienos naktį Viesulas, Tigras ir Gaidys išvyko aplankyti švenčių proga kaimyninį dalinį. Pasiekę Pašvenčio kaimą ir toliau nežinodami tiksliai kelio, užsuko pas ūkininką Z. pasiteirauti, šis lietuvišku įpročiu partizanus pasisodino už kalėdinio stalo, pradėdamas juos vaišinti.

Juos einančius į šią sodybą, pro gretimo kaimyno praskleistas langų užuolaidas kažkas stebėjęs. Tigrui atrodė, kad tai uniformuotas rusas, bet Viesulas su Gaidžiu tai nuginkiję. Savo nepastabumo tą vakarą jie vos neapmokėjo savo galvomis.

Laimė, pas šį ūkininką jie ilgai nesivaišino. Per dvidešimt minučių vaišės buvo baigtos. Partizanai jau ruošėsi eiti pro duris. Lauke prie durų kažkas susibaladojo, šeimininkui pasiteiravus, kas beldžias, niekas į klausimą neatsakė, tik įsakančiu tonu liepė atidaryti duris. Kalbėjo lietuviškai, bet balsas buvo nepažįstamas.

Partizanai pasiruošę ginklus. Gaidys ir Viesulas turėjo tik pistalietus. Gi atsargusis Tigras buvo ginkluotas vokišku MG 36 kulkosvaidžiu. Jis buvo vienintelė trejulės pajėga ir viltis.

Paprašęs šeimininką pasitraukti nuo priemenės durų į kitą kambarį, Tigras su kulkosvaidžiu atsidūrė prie lauko durų. Kieme, už kelių metrų nuo durų jis pastebėjo ginkluotus bolševikus. Tigras, nieko nelaukdamas, truktelėjo iš savo kulkosvaidžio.

Iš lauko atsakė automato serija. Ją paleido prie durų stovėjęs Prienu NKGB tardytojas Kruglov Arkadij. Bet pasirodė, kad Tigro oda buvo per kieta. Kulkos, pralindusios pro duris, paliko Tigro milinėje, nė viena nepasiekdama kūno. Tigras atsakė nauja kulkosvaidžio serija. Duryse kulkosvaidis išgraužė geram šuniui pralįsti skylę. Prie jų tysojo tardytojas Kruglovas. Išbaigtas kaspinas buvo pakeistas kitu. Dabar Gaidys paleido šviečiamomis kulkomis. Atidarė duris. Į kiemo tamsumą Tigras paleido dar vieną seriją. Iš rusų pusės neatsakė nė vienas šūvis, tik kieme buvo girdėti rusiškas sužeistojo keiksmas.

Partizanai išsivertė į kiemą. Šūvių vis negirdėjo. Gaidys klausė, kas šaudė. Vėl nei amo. Tada jis nubėgo į savo roges ir atsinešė šovinių atsargas. Gaidys apsiginklavo automatu, paimtu iš nukauto Kruglovo. Tik dabar iš šiaudų kūgio pasipylė keletas automatinių serijų. Tigrui nubrozdino kišką, šis, užpykęs, patraukė į kūgį. Ruskeliai vėl nutilo, ši kartą Tigrui jau talkino ir Gaidys.

Po šio susišaudymo partizanai paliko arklius ir traukėsi pėsčiomis.

Kaip vėliau paaiškėjo, bolševikai tylėjo todėl, kad pirmaisiais šūviais Tigras nuskynė tris NKGB dalinio buvusius vadus: kpt. Kruglovą, leit. Marcinkevičių ir dar vieną rusų karininką. Išmušus visą vadovybę, likę gyvi enkagiebiai nesugalvojo, kaip toliau pulti be komandų. Jie leido partizanams pasitraukti neapšaudomiems.

PAGALIAU RENGIAMĖS SU BROLIU

Atšventę Kalėdas, tuoj abu su broliu Stepu pradėjom ruošti partizano gyvenimui. Iš įvairių vietų susirinkom tinkamą aprangą, pasirūpinom šaudmenimis. Išsiardę pagrindinai pradėjom šveisti jau nuo poros metų turimus rusiškus automatinius šautuvus. Nors jie net nuo keturiasdešimt trečių metų Kalėdų buvo gulėję gerai įtaisytoje slėptuvėje, visos dalys nebuvo perdaug įrūdijusios. Po kelių valandų kruopštaus valymo jie maža skyrėsi nuo jaunų, net medinės dalys atrodė lyg būtų naujai perdažytos.

Stepas pasirodė už mane apsukresnis. Jis iš kažkur ištraukė dar lietuviškas šovinines ir keletą granatų. Pastarosios buvo gerokai

aprūdijusios, bet jų apšveitimu nesirūpinom. Stepo žodžiais, aprūdijusios – „pamačlyvesnės“. Apsiribojom patikrinę tik jų padegiklius.

Daugelis parūpintų šaudmenų taip pat buvo apgedę. Juos teko atidžiai nušveisti ir patikrinti. Nemažos šovinių dalies sudrėkusį paraką bandėm išpylę pamažu džiovinti, kaip riešutus, šiltoje sausoje vietoje. Išdžiūvusį vėl pildavom į tuteles, pirmiau patikrinę, ar nesugedęs kapsulis. Net ir po šitokios operacijos taip patikrintais šoviniais perdaug pasitikėti negalėjom: padarytos tutelės kaklelyje deformacijos galėjo kliūti automatiniam šautuvui. Dėl to pirmas apkabas pripildėme geriausiai atrodančiais, prastesnius palikdami atsargai.

Viską galutinai sutvarkę, išmetėm burtus, kam kuris šautuvas turi priklausyti. Stepui kliuvo gražesnis, o man – su geresniu vamzdžiu ir šovinio lizdu. Ginčijomės, kuris iš jų bus mudviem ištikimesnis.

Galvojom, kaip naujokams tokio pasiruošimo visai pakaks. O jei būsime kovos draugams per menkai atrodysime, tai tegul jie patys mus aprūpins geresniais, nes iš savo praktikos jie geriau žino, ko partizanui reikia ir ko nereikia.

NAUJUOSE METUOSE (1946)

Naujiems Metams (1946) su Stepu nuvykome į sutartą Kardu vieniemi ir nekantraudami laukėme pasirodant atvykstančių partizanų. Temstant paprašiau šeimininkę, kad jis uždarytų kiemo sargus – šunis, o sargyboje atsistoju aš pats.

Nepraslinkus nė geram pusvalandžiui po sutemų, tamsoje, siauruose sodo varteliuose, subraškėjo netyčia užkliudyti ginklai išduodami, kad partizanai jau čia. Nieko nelaukdamas, pasinešiau vartelių link.

– Kas eina? – išgirdau griežtą, bet jau pažįstamą Skirgailos balsą.

– Tai bene aš pats, naujokas, – juokaudamas atsakiau ir sustojau vietoje.

Jis irgi pažino ir, pirmas priėjęs, ištiesė ranką.

– Sveikinu Naujųjų Metų progą pradedant naują gyvenimą. Kaip spėjai pasigirti, tai ir man jau žinoma, kad nuo šiandien kartu viena pėda keliausim, – šypsodamasis sveikino Skirgaila.

Po jo priartėjo Skirmantas, Kairys ir Laimutė. Trumpai atlikę sveikinimosi ir linkėjimų ceremonijas Naujųjų Metų progą, sulindome į trobą. Lauke pasiliko tik Skirgailos paskirtas sargybinis.

Netrukus duryse pasirodė ir apygardos vadas Mykolas Jonas, lydimas Geležinio Vilko rinktinės vado Kardo ir kitų partizanų. Skirgaila sukomandavo „ramiai“, pradėjo raportą, bet po pirmųjų žodžių buvo pertraukta karišku: „laisvai – pagerbta“. Ir vėl ėjo pasisveikinimų bei linkėjimų „apeigos“, po kurių gerai nusiteikę kovotojai gyvai sušneko. Netrukus, šeimininkės pakviesti, visi persimetė į kitą kambarį, kur jau iš anksto buvo paruošti stalai Naujiems Metams sutikti. Po trumpos maldos prasidėjo vaišės, įvairinamos partizaninio gyvenimo humoro ir gilių sąmojų.

Vaišės pertraukė, paėmęs žodį, apygardos vadas, nušviesdamas dabarties politinių įvykių raidą ir mūsų tautos tragišką padėtį. Išryškinęs lietuvių tautos kovų prasmę, jis išreiškė padėką visiems partizanams už besąlyginį duotos priesaikos vykdymą praėjusiais metais, linkėdamas taip uoliai tęsti ir šiemet.

– Mūsų tautos kančios ir toks gausus kovos brolių pralietas ir dar liejamas kraujas testiprina mūsų kovos dvasią, kad ir tragiškiausioj klaikumoj nesukniubtų mūsų vėliavos prieš pralaimėjimą, – buvo paskutiniai jo kalbos žodžiai.

Po kalbos atsiradusi susimąstymo tylą buvo pertraukta partizanų mėgiama daina:

Toli už girių leidosi saulė.
Dainavo broliai ardami,
Dainavo tėviškės artojai,
Arimą juodą versdami...

Suskambėjo stiprūs vyriški balsai:

Stovėjai, mama, tu prie vartų,
Kalbėjai – vakaras gražus...
Ir per naktis tu nemiegojai,
Prie lopšio supdama vaikus...

Dainavome toliau. Visų balsuos skendėjo didelis gaudumas, dar daugiau ryškindamas jau ir taip gaudžius dainos žodžius:

Dabar ilgu žaliajam sodžiui
Toli išklydusių vaikų.
Ir vakarai čia taip nuobodūs,
Be jokio džiaugsmo, be dainų.

Bet lauk, motule, aš sugrįšiu,
Sugrįšiu tavęs išbučiuot...

Vis skambėjo dainos posmai, pildami graudulingą skausmą į kiekvieno sielą ir versdami nenoromis susimąstyti. Ypač stebėjau mergaitę partizanę, kurios akyse blizgėjo stingstančios ašaros, su kiekvienu žodžiu ketindamos prasiveržti, šis vakaras buvo daug liūdnescnis negu paprastai. Gal iš dalies veikė švenčių nuotaikos ir kažkur klaidžiojančių šeimų pasilgimas.

Po to sugaudė kita daina, grynai partizaniška. Ją vedė skambiu tenoru Skirmantas, padedamas draugų:

Pražydo pirmos melsvos žibuoklės.
Paukštelių daina skriejo linksmi.
Tėvynės ginti išėjo broliai,
Tylūs, bet narsūs, kaip sakalai.

Lange parimo sena motulė,
Ir mergužėlė verkė viena...
Jinai žinojo, kad vėjai siuto,
Kad partizano sunki dalia . .

Daina kėlė prieš akis partizaninio gyvenimo vaizdus, dainuojantiems primindama ne vieno draugo mirtį —

Miegoki tyliai tu, partizane,
Tavęs gimtoji šalis liūdės.
Pačioj jaunystėj padėjęs galvą,
Lietuvą laisvą visad regi.

Nuskambėjo paskutiniai žodžiai, palikdami trumpą tylą. Visą laiką apygardos vadas prasėdėjo parimęs ant automato vamzdžio, paskendęs savo mintyse, tarsi būtų svėręs sielos gilumoje kiekvieną dainos žodį.

Po to svečiai perėjo daugiau į atskirus pašnekesius. Ta proga Mykolas, paėmęs Kardą ir mane, nusivedė į atskirą kambarį pasikalbėti. Nuo šios dienos jau buvau partizanas ir turėjau numatytas man pareigas — Rinktinės spaudos skyriaus vadovo.

Tuo tikslu buvau supažindintas su apygardos spaudos srities padėtimi, kuri buvo nepavydėtina. Neseniai buvę areštai padarė tiek apygardos, tiek kai kurių rinktinių štabuose nemenkų spragų. Spauda laikinai buvo visiškai paraližuota. Buvo skubus reikalas vėl dėti pastangas išleisti naujus „Laisvės Žvalgo“ numerius, organizuojant reikalingas priemones bei darbuotojų pajėgas. Manėme, kad naujai pasirodžiusi spauda senojo „Laisvės Žvalgo“ tęsiniu palengvins kai kurių suimtųjų padėtį, klaidinant bolševikus suimtųjų pareigūnų atžvilgiu, šį uždavinį pavedė man.

Ta pačia proga, dalyvaujant ir Uosiui, buvo aptarti partizanų uždaviniai ir boikotavimo metodai, besiantinant rinkimams į Sovietų Sąjungos Aukščiausiąją Tarybą. Priešrinkiminė pagrindžio veikla turėjo pasireikšti gausia spauda, kuri bent iš dalies galėjo atsverti milžinišką sovietų propagandos ir melų mašiną. Nors jau iš anksto mums buvo žinoma, kad pagal sovietinius metodus oficialioji statistika už vienintelį komunistų partijos išstatytą sąrašą vis tiek „pasisakys“ nemažiau kaip „90 procentų“, bet mums tai neturėjo jokios reikšmės. Mūsų tikslas buvo sutvarkyti balsavimų metu bolševikų prievartavimą, kad pasauliui parodytume tikrąją lietuvių tautos valią, kuri galės būti patirta ir patikrinta tik istorijos bėgyje. Be to, tauta turėjo parodyti savo nusistatymą ir okupantui, atsakydama į jo melą, smurtą ir prievartavimą aiškiu lietuvišku – „ne“.

Baigėm savo pasikalbėjimą ir grįžom į vaišių kambarį. Bet vaišės truko jau neilgai, nes partizanai turėjo vykti toliau naujiems uždaviniams. Keliolika minučių po dvyliktos tamsumoje nutolo jų paskutiniai žingsnių atgarsiai.

Aš su Stepu nesnaudėme. Pagal susitarimą su Kardu dar šią naktį turėjome iškelti jiems iš paskos ir paryčiui susitikti už penkiolikos kilometrų numatytaime punkte. Dėl to, nedelsdami, atsisveikinom su mūsų vaišingu šeiminku ir išskubėjom rengtis. Visi mūsų paruošti partizanavimui reikmenys buvo palikti pas K. Čia persirengėm iš anksto paruoštais drabužiais, susiveržėm diržais, prisitvirtindami prie jų granatas bei šovines ir, suspaudę rankose plieninius ginklus, pasiruošėm atsisveikinti su namiškiais.

Motinos skruostais riedėjo ašaros. Priėję prie jos, abu priklaupėm, laukdami palaiminimo. Ištiesusi savo grubias palenktas galvas ir tyliai laimino mudviejų pasirinktą kelią, kurį mums nurodė gili tėvynės meilė, priešinimasis prieš elementariausių žmogaus teisių sunaikinimą, prieš žmogaus protu neaprepiamą dvidešimtojo amžiaus vergiją...

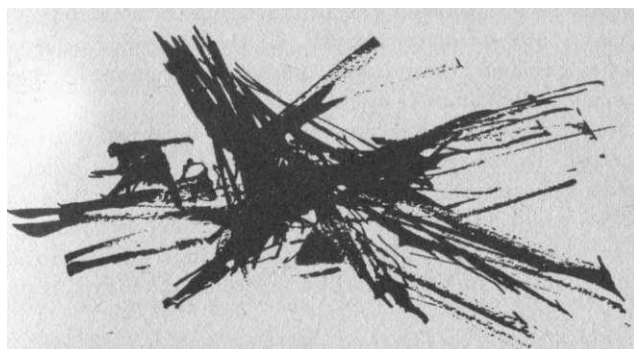
– Viešpats Dievas tesaugo judviejų žingsnius, – buvo vieninteliai ir paskutiniai mamos žodžiai.

Širdyje prašydami Aukščiausiojo palaimos, išpaudėm pirmuosius partizaniškus žingsnius į gimtąją žemę, dėl kurios prisiekėm visa paaukoti – visas žemiškos laimės viltis ir net gyvybes, šis kelias jau tūkstančius buvo suviliojęs šventon kovon, šiandien ir mudu su Stepu jau rikiavomės nakties brolių gretose, kurios, siekdamos tėvų žemei laisvės, nesigailėjo savo gyvybės.

III.

PARTIZANO KELYJE

[Spaudos organizatoriaus, rinktinės vado, pagaliau vyriausio štabo viršininko adjutanto pareigose, taigi organizuojant spaudą, mezgant ryšius su atskirais partizanų vienetais, kuriant vyriausią pagrindžio vadovybę, teko daug keliauti ir prisiminti partizaninės veiklos epizodų]

PIRMIEJI PARTIZANO ŽINGSNIAI

ŽVALGYBOJE

Lauke mus pasitiko sausio vidurnakčio šaltis. Traukėm apytikriai žinoma kryptimi, akims spigindami tamson. Stengėmės eiti kuo atsargesniais žingsniais, kiekvienu momentu jausdami pavojų. Kaip naujokams, tai vyko ne per geriausiai. Suragėjusi nuo šalčio žemė, atrodė, perdaug barškėjo po kiekvieno mūsų pėdos palietimo, nejaukiai ir nepakenčiamai ardydama aplink viešpataujančią tylą. Šlapesnėse dirvose vienur kitur vagose pasitaikantis plonutis sausledis trupėjo aštriai, kaip laužomas stiklas, nemaloniai veikdamas įtemptą klausą. Nakties tolumoje keliose vietose tingiai amsėjo šunės.

Pasiekę mišką, patraukėm spindžiu, nes didesniais keliais leisti buvo neprotinga: galėjome susitikti su rusais. Mažiau pažįstamais miško takais keliauti buvo taip pat neįmanoma ir dėl tamsos ir dėl pavojaus paklysti. Gi einant spindžiu, visuomet galima neblogai orientuotis, nuolat šnairuojant į dangaus prošvaistę, ženklinančią spindžio kryptį.

Keleto kilometrų mišką perėjom visai laimingai ir atsidūrėm plynuose laukuose. Pradėjo tyliai kristi baltos snieguolės, pamažu glausdamosi prie sustingusios žemės. Mums iš paskos driekėsi paliekami pėdsakai, šiuo metu jie buvo nepavojingi, nes po keliolikos minučių naujos snieguolės juos užklos. Susidaręs plonutis sniego sluoksnis mažino mūsų pačių keliamą, nepakenčiamą „triukšmą“.

Tolesnis kelio galas būtų buvęs visai malonus, jei ne pakeliui sutikta upė, kurią būtinai reikėjo perkirsti. Ji buvo dar nuo rudens gerokai išsiliejusi, nes vėlyvai pasirodęs šios žiemos šaltis dar nebuvo suspėjęs jos suvaryti į vagą. Nežinodami per ją jokių lieptų nė seklumų, buvom priversti keltis ties ta vieta, kurią pirmiausia pasiekėm. Pliaukšėdami lediniame vandenyje, pasiekėm vagą. Vaduodamiesi nukarusiomis krūmų šakomis, persikorėm į kitą vagos pusę, sušlapdami tik iki pusei kinkų. Dar keletas kilometrų, ir mudu jau pasiekėm sutartą vietą. Čia jau radome mus aplenkusius septynis partizanus: Mykolą Joną, Kardą, Uosį, Miškinį, Rainį, Šatą ir Kairį.

Tiek aš, tiek brolis jautėmės tikri naujokai. Kaip kalboje, taip ir judesiuose bei santykiuose su kitais partizanais trūko tikro laisvumo, kurio mes pavydėjome draugams. Gerai nesiorientavom nė kaip su ginklais elgtis – kur kiekvienu momentu juos laikyti, kaip pasidėti ... ir didžiausias trūkumas, kurį jautėme, tai stoka partizaniškos nuotaikos, kuri visada laidavo neišsemiamų pokalbių temas tiek su gyventojais, tiek tarpusavyje, į kiekvieną, nors ir tragiškiausią padėtį žiūrint pro humoristinę prizmę.

Buvo nutarta pas šitą ūkininką praleisti ateinančią dieną. Vieni nušlijo ant suolų trumpo poilsio, kiti patylomis šnekučiavosi. Laikas nuo laiko keitėsi sargybos.

Prieš pat švintant staiga į kambarį įgriuvęs sargybinis pranešė, kad vieškeliu nuo Prienų link Dambravos dvaro šviečia ilga vora mašinų, ši žinia visus sukėlė ant kojų. Kardas išbėgo nakties žiūronais stebėti mašinų; išsivilkusieji skubiai rengėsi.

Visiems pasiruošus, gavome komandą, dengiantis ūkininkų sodybomis, trauktis į netolimą mišką. Pirminiams mūsų pasitraukimo pėdsakams užmaskuoti, šeimininkas išvarė iš tvarto visus gyvulius, vaikydamas mūsų šviežiomis pėdomis.

Greit pasiekėm anksčiau minėtą upę ir, perėję ją lieptu, trejukėmis leidomės miško link, nuolat stebėdami Dambravos pusės žybčiojančius keliasdešimties mašinų prožektorius. Girią pasiekėm jau gerokai prašvitus. Bet čia likti negalėjome, nes, mūsų nuomone, pavojaus atveju šis Kozerų miškelis buvo per menka prieglauda. Dėl to jį perskrodėm apaugusiais Jesios krantais, persimetėm į Garliavos girią, rusų visai nepastebėti.

Sulindę į tankumynus, susikūrėm iš mažiau dūminančių malkų ugnele ir pradėjom džiovintis. Aš su Uosiu išlindome į palaukę žvalgybos. Uosis supažindino mane su besidriekiančiomis į tolumą vietovėmis, kartu duodamas reikalingus žvalgybai paaiškinimus. Prisiglaudžiau prie paūgės eglaitės ir, prisidengęs jos šakomis, pradėjau su žiūronais dairytis po apylinkę. Pamiške, trisdešimt metrų atstu nuo mūsų, tiesėsi vieškelis. Toliau lygumoje draikėsi ūkininkų sodybos ir paskiros medžių grupės. Už poros kilometrų dunksojo Dambravos dvaras. Kairėje raitėsi upė. Nieko įtartino nepastebėjęs, nuleidau žiūronus, ketindamas paplakti atšalusias rankas. Bet tuo pačiu metu iš kairės keliu pasirodė du rusai, jau beveik praeiną pro mus. Nežymiai pritūpiau ir, paleidęs žiūronus, viena ranka patraukiau Uosį po eglaitę, kita griebiau savo ginklą. Rusai vilkosi visai iš lėto, mūsų nepastebėję. Pirmasis paruoštą automatą laikė rankoje, antrasis savo ginklą buvo užsimetęs ant pečių. Atsargos dėliai Uosis jau suspėjo pirmąjį paimti ant kryptuko. Dešimtuko vamzdis pamažu kryo, sekdamas praeinančių ivanų judesius, paruoštas kiekvienu momentu

iššauti. Tačiau veltui: ruseliai, nepamatę sau pavojaus, nuėjo, o mes, jų nepastebėti, taip pat nešovėm.

— Na, ir žlibi tie ivanai, pro pat nosis prarioglino — ir nė krypt. Bet tai jų laimė, kitaip be šermenų nebūtų apsieita, — nuleisdamas šautuvą, juokavo Uosis.

Pamokyti savo neatsargumo, atsitraukėme šiek tiek toliau nuo vieškelio gilyn į mišką, į žvalgybai tinkamus jaunuolynus. Čia prabudėję porą valandų ir nepastebėję masinio rusų judėjimo, grįžom pas besidžiovinančius draugus. Mudu pakeitė antra žvalgų pamaina.

Po pietų į mūsų pastovio vietą žvalgai atsivedė civilį pilietį, kuris mums suteikė smulkių žinių apie anų rusų judėjimą ir tikslus.

Pasirodė, kad į Dambravos dvarą atvyko apie 900 enkagiebių „suorganizuoti“ priešrinkiminio mitingo. Dvare jau esą prievarta suvaryta keli šimtai plačios apylinkės gyventojų. Kiekvienas iš jų atskiruose kambarėliuose kamantinėjamas rinkimus liečiančiais klausimais ir gale verčiamas „įsipareigoti“, kad tikrai balsuos. Asmenys, atsisakiusieji duoti tokių pasižadėjimą, esą daužomi ir uždaromi rūsyse — „politiškai persiorientuoti“. Dėl tos akcijos nemaža gyventojų sulindę ir susislėpę į šiaudus ar pasitraukę į miškus. Ir jis atbėgęs į mišką. Paliktas tuščias sodybas antrinės enkagiebių voros valančios nuo maisto bei vertingesnių daiktų.

Apie trečią valandą visi išlindome į pamiškę stebėti bolševikų mitingo vaizdų. Išsidėsčiusios vilnimis, kailiniuotos rusų grupės slinko nuo sodybos prie sodybos, kiekvieną atskirai apsupdamos ir po kurio laiko rastus gyventojus išsivarydamos. Savomis akimis žvelgėme Tarybų Sąjungos „demokratiškiausių“ rinkimų pasirengimus.

— Domėkis, Daumantai, ir mintyk, kokių priemonių tau teks griebtis, kad išdildytum šimtams gyventojų šiandien įvaromą baime ir įtikintum juos ryžtis nesibijoti rinkimų dieną pareikšti savo valią, — kreipėsi į mane apygardos vadas.

— Aš pasitikiu mūsų tautos sąmoningumu ir atkaklumu, o tai daugiau sveria negu priešo grasinimai teroru. Tos šiandien gainiojamos per šaltį ir pliekiamos masės tikrai nebalsuos. Leiskite, vade, mūsų rinkinei paskelbti bolševikų mėgstamas „soclenktynes“: lenktynių objektas — rinkimų boikoto rezultatai, — atkirtau apygardos vadui.

Jis šyptelėjo ir, nieko neatsakęs, stebėjo Dambravos dvaro pusę.

Pradėjus temti palikom savo vietą ir pro Lapupį patraukėm Išlaužo link. Daug kur dar šeimininkavo rusai, todėl turėjom būti ypatingai atsargūs,

praeidami pro kiekvieną sodybą. Keliais dar prašvilpdavo mašinos, nuo kurių prožektorių tekdavo lįsti į krūmus ar gulti laukų dūburiuose.

Ties Dambra vis užė mašinų motorai, švysčiojo prožektoriai, o apylinkėje raižė nakties tamsą pavienės signalinės raketos, ragindamos užtrukusias „operacijoje“ grupes skubiau grįžti.

šio mūsų žygio tikslas, apie kurį man pranešė Uosis tik pusiaukelėje, buvo Viesulo kuopos dalinė vizitacija. Mykolas Jonas, kaip apygardos vadas, buvo pasiryžęs aplankyti visas Tauro apygardos partizanų grupes, šį kartą jo vizitacija vyko mūsų rinktinėje.

Sutartoj vietoj mūsų jau laukė Viesulo pavaduotojas Naktis su keliais kuopos vyrais – Tigru, Radastų, Gaidžiu, Dalia ir kitais. Jie visi jau buvo prisitaikę prie sniego, dėvėjo baltas maskiruotes. Čia rasti vyrai buvo Dievo apdovanoti aukštu ūgiu, kone visi arti dviejų metrų. Prie jų ūgio puikiai derinosi išblizginti kulkosvaidžiai.

Instruktavimas ir pasikalbėjimas truko apie tris valandas. Tada, paėmę tris pastotes, persimetėm prie Kozerų miškelio. Tikėjomės, kad šitoje vietoje galėsime ramiai praleisti dieną, nes kaip tik čia vakar dūko „mitingieriai“. Pasirinkę dvi gretimas sodybas ir pasidalinę pusiau, apsidienojom.

Apie antrą valandą po pietų sargybiniai pranešė artėjant iš kitos upės šono trisdešimties rusų grupę. Mykolas Jonas įsakė tuojau palikti ūkį ir pasitraukti į Kozerų miškelį, kad nereiktų kautynių. Prisidengdama trobesiais, mūsų grupė nepastebėta pasiekė mišką ir išsidėstė pakrašty esančiuose apkasuose, pasirengdama paleisti į priešą, reikalui esant, sparninę ugnį, jeigu jis bandytų pulti mūsų antrąją, kiek suvėluotai besitraukiančią grupę, ši grupė gerokai suvėlavo ir priešo akių išvengti negalėjo. Vadovaujami Nakties, jie traukė miško link išsitiesę vora.

Pirmieji bolševikai jau radosi arčiau mūsų negu pasitraukiantieji draugai. Pastebėję partizanus, jie susilaikė slinkę pirmyn ir nepuolė, nors jų buvo kelis kartus daugiau. Tur būt juos nugąsdino nepaprastas partizanų ūgis bei velkami trys kulkosvaidžiai, kurių bolševikai nė vieno neturėjo. Taip paspartintais žingsniais mūsų šaliai pasiekė mišką, priešui nedrįstant pradėti kautynių.

Saugiai jaustis negalėjome. Buvom pastebėti, ir kiekvieną valandą reikėjo laukti didesnių priešo jėgų. Tada ir miškelis bus apsuptas. Dėl to nedelsdami pasiekėm kitą Kozerų miško pakraštį ir iš ten patraukėm Klebiškio miško link. Jį pasiekėm bolševikų nepastebėti.

Įlindę apie pusę kilometro nuo palaukės, apsistojom. Temo. Parinkę sausesnį žabų, susikūrėm ugnelę ir, kol ji išblėso, apygardos vadui

pradėjus, sukalbėjom partizanų maldą ir labai tyliai, puse lūpų, sugiedojom: „Marija, Marija“ bei Tautos himną. Su paskutiniais himno žodžiais užgeso mirksėdamos mūsų ugnies paskutinės kibirkštys. Išžarstėm po sniegą ugniavietės pėdsakus ir artėjom prie palaukės.

Gerokai įtemus, susiskirstėm į tris grupes: Viesulo vyrai išėjo į savo veikimo ribas, apygardos vadas, Kardas ir Uosis išmovė kažkur ryšio reikalais, o mes penkiese likome nakvoti miške.

Apygardos vadas su palydovais iki rytmečio žadėjo grįžti. Išėjo kiek kitaip – išlaukę ligi įdienojant sutartoj vietoj, jų nepamatėm. Apylinkėse vėl pasirodė gaujos enkagiebių.

Klebiškio miškas, kaip vėliau sužinojom, glaudė ir daugiau partizanų, ne tik mus. Praėjusią naktį į čia buvo atžygiavusi Dešinio kuopa ir apsistojo tuščiam ūkyje. Juos rytą užklupo bolševikai. Partizanai, stipriai atsišaudydami, traukėsi į mišką. Atsipalaiduojant žuvo Dešinio kuopos kovotojas Rambynas. Negalėdami nuslėpti savo pėdsakų, partizanai visą laiką buvo persekiojami.

Į šį persekiojimo plotą pakliuvo ir mūsų penkikė. Jautėmės gana nejaukiai. Iš visų pusių buvome priešų ir savų apšaudomi, neatskirdami nei kur savi, nei kur priešai. Prisiplakėm prie žemės ir laukėm, kol bet kuri grupė tiek priartės, kad galėsime susikalbėti ar žodžiais ar ginklais. Tokioj padėty mums teko išlaukti ilgokai. Partizanai, pasiekę patogias pozicijas, bolševikams sudavė stiprų smūgį. Abeji gerokai įsitvirtinę, apsišaudė kelias valandas. Bolševikams bandant apsupti, partizanai pasitraukė. Šią progą išnaudojome ir mes ir, iš dviejų pusių apšaudomi, patraukėm Antaniškių link, kol pavyko išnerti iš apšaudomų plotų. Kaip tik pradėjo stipriai pustyti. Per kelias minutes mūsų pėdsakai dingo.

Priėję neseną miško kirtimą, sulindome į suverstą eglių šakų krūvą ir, gerai užsidangstę, ryžomės laukti. Dūkstanti pūga debesimis gainiojo sniego dulkes, neaplenkdama nei mūsų „pastogės“. Bet dėl to mes tik džiaugėmės. Ji turėjo visiškai užnešti mūsų pėdsakus ir dabartinę mūsų slėptuvę. Pasirodė, kad ji buvo pakankamai saugi. Išvargę enkagiebiai, beveik užmerktomis akimis nuo pustymų, praslinko pro mus vos už kelių žingsnių, neatkreipdami dėmesio į mūsų „šakų“ krūvą. Dėkojom Dievui, kad pavyko išvengti susišaudymo, nes kautynės būtų buvusios toli gražu nelygios: priešų keli šimtai, o mūsų tik penki. Be to, ir iš mūsų penkių galėjo tinkamai kautis tik Rainys ir Miškinis, nes Šatas turėjo labai mažai šaudmenų, o aš su Tautvydu ir turimais nevisai pasitikėjom.

Nakčia palikę mišką, sužinojom per ryšininką N., kad Mykolas Jonas, Kardas ir Uosis dėl naujų uždavinių kurį laiką nuo mūsų atsiskiria. Mums gi dėl vykstančio siautimo suteikiamos dviejų savaitių atostogos.

Atsisveikinę su draugais, aš su Tautvydu patraukėme į savas apylinkes, ketindami gautų atostogų metu susimedžioti daugiau šaudmenų ir mudviem stokojančių pistoletų.

SPAUDOS DARBE

Po dviejų savaitių, pasirodžius pas mus Kardui ir Uosiui, išvykome į Plunksnos kuopos rajoną, kur buvo spaudai gaminti techninės priemonės. Pirmas mūsų uždavinys buvo „Laisvės Žvalgą“ ir priešrinkiminius atsišaukimus išleisti.

Pradiniai darbo žingsniai buvo labai sunkūs. Man su Uosiu teko paruošti rankraščiai. Toliau – ant mano galvos gulė pagaminti vinjetės. Priešrinkiminei propagandai skirtoje spaudoje teko, be atsišaukimų, taip pat duoti dviejų rūšių karikatūrą, vaizduojančią „demokratiškiausius“ Tarybų Sąjungos rinkimus. Itin daug kantrybės ir pasišventimo reikalavo matricų paruošimas spaudai. Neturėjom jokių raižymo priemonių, reikėjo matricoje įbrėžti nusmailinta kulka.

Spausdinome rotatoriumi. Viskas buvo atliekama mažame bunkeriuokyje, miške. Grubo rankos tiek prie rašomos mašinėlės, tiek prie graviūrų, tiek prie spausdinimo. Darbas truko tris dienas. Prieš mus gulėjo 900 egzempliorių „Laisvės Žvalgo“ ir apie 1400 atsišaukimų bei karikatūrų.

Spauda platinama pagal iš aukščiau gautas instrukcijas buvo dviem būdais. Vienas būdas tai patys partizanai naktimis lipdė viešesnėse, dažniau žmonių aptinkamose vietose, o antras buvo panaudojamas bolševinės administracijos aparatas. Provincijoje tai buvo atliekama per apylinkių pirmininkus. Dažnas iš jų buvo partizanų įpareigoti, kad kiekvieną jo žinioje esantį gyventoją tikrai spauda pasiektų. Vieni tai atlikdavo, dėdami savo turimus tarybinius antspaudus ant partizanų spaudos ir paskui ją leisdami per kaimą krivulės tvarka, kiti gi, daugiau pataikaujantieji bolševikams, privalėjo patys eiti per kaimus ir pas kiekvieną ūkininką perskaityti.

Dalis karikatūrų bei atsišaukimų buvo išlipinti didesnėse kryžkelėse ir užminuoti, šie atsišaukimai ne vienam bolševikui gyvybę atsiėjo.

Štai dešimt dienų prieš rinkimus važiavo į Pakiauliškį pilnas sunkvežimis agitatorių, lydimas ginkluotų enkagiebių. Paskutinėje kryžkelėje jie pamatė medį, aplipintą atsišaukimais ir karikatūromis. Medis buvo aptvertas spygliuota tvorele, ant kurios kabojo užrašas: „Liesti draudžiama“ ir rusiškai: – „Tronut nelzia“. Keli bolševikai išsoko iš mašinos ir pradėjo nuo medžio draskyti pagrindžio atsišaukimus ir karikatūras. Viena didesnio formato karikatūra buvo prilipinta prie kartono, kuris buvo sujungtas su mina. Ją beplėšiant, mina sprogo,

sunaikindama tris iššokusius ivanus. Du kitus sužeidė minos nukirstas medis.

Po šitokių atsitikimų niekas iš eilinių bolševikų nedrįsdavo plėšyti partizanų išlipintos spaudos, kuri tokiu būdu kabodavo ištisas savaites, kol ją aptikdavo didesnis bolševikų dalinys.

KELIONĖJ Į DAINAVĄ

Spaudos reikalus aptvarkę rinktinėje, su Kardu ir Uosiu leidomės į A. apygardą. Iki Tabokiaus kuopos ribų mus palydėjo Plunksnos vyrai. Čia radom kiek pakrikusius ryšius, dėl to teko vyrus atleisti atgal, o mums trims kiek užgaišti, kol susisiektum su ryšininke Pinavija. Jos nurodyti, patraukėm į T. kaimą pas mums nepažįstamą ūkininką, apsisprendę čia perdienuoti, kol ji suriš mus su Tabokium.

Ilgai teko mums lauke šalti, kol įsiprašėm šeimininką, kad įsileistų. Buvom gerai išalkę. Paprašėm valgyti. Šeimininkas nenorėjo nė kalbėti. Ir geruoju ir piktuojų pasikalbėjimai nedavė jokių vaisių. Jis piktai į mus šnairavo ir apie jokią mūsų prašomą suteikti paslaugą ar prieglobstį nenorėjo girdėti. Paprašėm, kad duotų kur nors truputį nusnūsti. Gavom tokį pat atsakymą – nieko jie neturi, visos lovos, visos pagalvės, patalai, antklodės bei paklodės yra užimtos jų pačių gausios šeimos. Pagaliau pasiūlė eiti pas kaimynus, kurie turtingesni ir kurių šeimos mažesnės.

Supratom, kad šeimininkas mus laiko stribais arba provokatoriais. Neliko nieko kito, kaip tik patiems pasirinkti skudurų ir, pasišlavus aslą, pasiruošti guolius, šeimininką privertėm atnešti iš kluono kūlį, kurį patiesę ant grindų, užklojom rastais skarmalais ir, po galvom pasikišę kumščius, užmigom. Iki ryto dar buvo apie ketvertas valandų poilsui.

Tik pradėjus švisti prabudau. Apvedęs akimis kambarį, lange pamačiau iš lauko pusės į mus žiūrintį kažkokį veidą. Pažadinau Kardą, šis dirstelėjęs tuojau atpažino.

– Tai Lapinas, – pasakė keldamasis.

Lange veidas nusišypsojo ir pradingo. Lapinas įėjo pro duris ir išsitempė raportui.

Dabar paaiškėjo ir ligšiolinis šeimininko elgesys su mumis. Pasirodė, kad čia kaip tik buvo Lapinas įtaisęs „landynę“. Kadangi paskutiniu metu bolševikai neretai slankiodavo naktimis po kaimus, provokuodami gyventojus, tai šie buvo partizanų įspėti laikytis atsargiai ir nakčia atėjusius ginkluotus dalinius priimti šaltai, nežiūrint, kaip jie bandytų įrodyti ar atrodyti esą partizanai. Iš kitos pusės, partizanų vadovybė davė daliniams tokį potvarkį, kad šie pas kiekvieną užeinamą operacijos metu

gyventoją būtų bent su vienu pažįstamu partizanu. Šios instrukcijos, be abejo, buvo gerai žinomos mūsų šios dienos šeimininkui, štai kodėl mes negavom ne tik kad valgyti, bet net ir nė vienos pagalvės. Dabar jis atėjo pas mus visai kitokiu veidu ir atsiprašinėjo, kad buvęs toks „nemandagus“ ir „nesvetingas“. Dienos metu žadėjo padarytas „klaidas“ atitaisyti. Mums teko tik pagirti jo pasielgimą, o apie bet koki užsigavimą nė negalvojom. Stipriai paspaudę vieni kitiems rankas, jau kita nuotaika pradėjom dieną.

Lapinas pasiliko sargyboje, o mes, truputį užkandę, sulindome į šiltus tik ką atsikėlusius šeimininko dukrų patalus dar porą valandų ilsėtis.

Apie vienuoliktą valandą, kaip buvom susitarę, buvom pakelti pusryčių.

Lapinas, gavęs įsakymą kuo greičiau surasti kuopos vadą, pradingo, mus palikdamas šeimininko globai. Jautėmės gana saugiai, nes apylinkė buvo rami. Rusų pasirodydavo čia gana retai. Čia partizanai savo uždavinius dažniausiai atlikdavo dieną, apsisaisę civiliškai.

Diena bėgo gana greitai. Mūsų šeimininkas, matyt, sužinojęs iš Lapino, kad esame rinktinės štabo pareigūnai, buvo labai vaišingas. Nevengė nė išsipasakoti savo gyvenimo praeities ir dabarties vargų.

PAS BUVUSĮ AMERIKONĄ

Vos sukakęs dvidešimt metų, jis buvo išklydęs Amerikon. Užsidirbęs dolerių, kankinamas savo krašto pasiūlgimo, grįžo tėviškėn ir nusipirko šešiolika hektarų žemės. Čia vedė ir susilaukė apstaus būrio šeimos. Nepriklausomos Lietuvos laikais vertėsi pusėtinai. Dirbo abu su žmona sunkiai, bet ir duonos niekad netrūko. Parduodavo javų ir gyvulių. Pinigų pakako tiek troboms bei padargams pasitaisyti, tiek ir vis augančiai šeimai aprūpinti.

Bolševikinė okupacija visiškai sukrikdžiusi jo ūkį. Bolševikų reikalavimai viršum normos „savanoriškai“ pristatomais grūdais jam siekė ligi tūkstančio septynių šimtų kilogramų. Be to, turėjo duoti tūkstantį devynių šimtų kilogramų bulvių ir tris šimtus dvidešimt kilogramų mėsos. Dar reikalavo šieno, vilnų, linų, kiaušinių ir pieno, šešiasdešimt procentų grūdų turėjo būti duoniniai. Už pristatytus žemės ūkio gaminius pirmais okupacijos metais jokio atlyginimo jis negavo, kaip ir kiti Lietuvos gyventojai, šiais metais jau pradėję „atlyginti“. Tačiau šis atlyginimas nieko nevertas. Išmoka tik dėl akių. Už vieną centnerį (apie 100 svarų) rugių jis gavo, kaip ir visi kiti ūkininkai, tik po penkis rublius. Už tai jis teįstengiąs nusipirkti tik vienas šukas.

Už visas normines prievoles jis gavo tik apie keturis šimtus rublių. Už tai galėjo pirkti vienus batus (žinoma, juodojo rinkoj, nes kitokios rinkos

panašiams daiktams įsigyti tuo metu Lietuvoje nebuvo). Gi žemės mokesčiai su draudimo, karo paskolų ir kitokiomis duoklėmis per metus jam siekė apie penkis tūkstančius rublių, vadinas, prašoko vienuolika su viršum kartų už prievoles gaunamas pajamas, šitaip tvarkant „valstybei“ kainų žirkles, mūsų šeimininkas buvo priverstas, kaip ir kiti kaimynai, iškišti į juodąją rinką savo gyvulius, kad išsimokėtų mokesčius. Lietuvos laikais jis turėjęs šešias karves, dabar jau tik dvi. Nė vienas jo kaimynų jau net nesugeba nė to padaryti ir atsisėdo į kalėjimą. Dabar nustatytų prievolių nebuvo per daug, jei lyginti, kiek jis galėjo parsiduoti nepriklausomos Lietuvos laikais. Tačiau jo derlius buvo pusiau kritęs, nes stigo darbininkų, ūkio mašinų ir trąšų, valstybei išplėšiant iš ūkių darbo jėgą, kraunant ant ūkininkų pečių visą eilę pašalinių darbų, nekreipiant jokio dėmesio į kiekvieno ūkininko darbą pačiame jo ūkyje.

Jam per metus reikėjo apie tris mėnesius išdirbti su arkliais miške. Kažkokiais „valdžios“ apskaičiavimais, miško darbai jam buvo paskirti ne čia pat Prienšilyje, bet buvo jis grūdamas į kitus miškus už dvidešimties kilometrų. Už šį priverstinį darbą jam nieko nemokėjo.

Apie joki ūkio našumo pakėlimą jis nė negalvojo. Jokių pajamų nebuvo nei trobesiams pasiremontuoti, nei naujiems ūkio padargams įsigyti. Tokiomis sąlygomis po kurio laiko jam neliksia nieko kito, kaip tik dėtis į kolektyvinius ūkius arba atiduoti žemę kolchozui ar valstybiniam ūkiui ir tenai skursti kaip baudžiauninkui.

Šitokia bolševikų politika turėjo savo tikslą — kuo greičiau visiškai nualinti atskirus ūkius, kad jie išpardavinėtų juodojoje biržoje gyvulius ir kad kuo skubiau Lietuvą sukolchozintų. Ūkininkams, neįstengiantiems išmokėti valstybinių mokesčių arba atiduoti nustatytų pyliavų, buvo taikomos didelės bausmės pinigais net atimant laisvę ir visą turtą.

Mūsų ūkininkai nesuprato, kodėl valdžia nesaugojo suvežtų pyliavų. Grūdai buvo pilami rudenį ant lauko, paskubomis sutvertuose aruoduose. Lyjant toki milžiniški grūdų kiekiai tuojau sudygdavo ir suželdavo ir eidavo niekais. Tokiu pat būdu supūdavo ir sušaldavo bulvių aruodai. Tuo tarpu pyliavų agentai dar gerokai prieš nustatytus terminus priversdavo ūkininkus atiduoti iki paskutinio grūdo. Visi pyliavų agentai valsčiuose, beveik be išimties, buvo rusai, kurie neretai šaukdavo ūkininkų vardu kaimyninius valsčius lenktyniauti grūdų pristatyme. Valsčiuose, apskrityse ir visame krašte buvo ruošiamos rungtyinės patekti į „garbės lentą“. Faktiškai šitos rungtyinės vyko tik tarp valsčių ar apskričių pyliavų agentų, kuris greičiau ir daugiau išlups iš ūkininkų turto visko „pertekusiai“ didžiajai tėvynei.

Juokingiausia būdavo, kai laikraščiuose pasirodydavo žinia, kad Lietuvos TSR ūkininkai iššaukė soclenktynių kažkokias azijatinės tarybines respublikas grūdams pristatyti arba javams virš normos

atiduoti. Mūsų šeimininkas tokių respublikų dar nebuvo nė girdėjęs ir tik tuštindamas savo klėtį keikė Staliną, kam jis pagimdė tokią kvailą respubliką, kad net su ja „rungtyniauti“ tenka.

BOLŠEVIKŲ IR PARTIZANŲ SPAUDA

Kalbėjomės ligi vėlyvų pietų, kol atsirado kuopos vadas Tabokius. Buvo tai dviejų metrų, plačiapetis vyras. Paprastai vietoj pistalieto jis ir dieną nešiojosi po skvernu pasikišęs rusišką automatą PPS, partizanų vadinamą „amerikanka“.

Padaręs išsamų kuopos veiklos pranešimą, jis gavo iš Kardo gerokai „pipirų“ už blogus ryšius, dėl ko ne tik mes ilgokai nesusisiekėm, bet ir gyventojai nusiskundė pagrindžio spaudos trūkumu. Kaip daugelyje kitų Lietuvos vietų, taip ir čia gyventojai tarybinės spaudos visai neskaitė, bet gaudyte gaudė partizanų spaudą. Bolševikai buvo pristeigę daug kur skaityklų ir vertė skaityklų vedėjus išplatinti jų pačių nustatytą laikraščių kiekį. Jei vedėjui nepavykdavo surasti apylinkėj gyventojų, kurie užsiprenumeruotų jo platinamus laikraščius, tai tada jam pačiam tekdavo „užsisakyti“ keletą tų pačių laikraščių, kad išpildytų komunistų nustatytą planą ir neužsitrauktų nemalonės.

Šitoki tarybinės spaudos apaštalai ar, tiksliau pasakius, pasiaukojantys asmenys buvo daugiausia kaimo mokytojai. Gyventojas, kuris sutikdavo „užsiprenumeruoti“ tarybinį laikraštį, buvo laikomas jau įrodęs savo lojalumą ir iš karto agentą įspėdavo, kad jam laikraščio siuntinėti nereikia: jis atsiimsiąs iš agento pats po kokio mėnesio, kai pritruksią popieriaus.

Kelionę tolyn dar teko dienos atidėti, nes mums reikėjo bent poros palydovų link A. apygardos -pirmo dalinio – Raginio grupės. Kadangi ryšius su kaimynais tvarkė pats kuopos vadas, tai jam dabar ir atiteko būti tų dviejų mūsų palydovų grupėje. Jam turint neatidėliotinai tvarkytinų reikalų, sutikom dieną uždelsti, šią naktį išnaudojom susipažinti su kuopos vyrais, jų nuotaikomis ir gyvenimo sąlygomis. Su kuopos vadu dar nustatėme jo kuopos veikimo tikslas ribas, nes ligi tol jis turėjo kai kurių ginčų su Skirmanto kuopa.

Pritemus persikėlėm į kitą vietą, kur pradėjo rinktis kuopos vado įsakymu visi kovotojai, ši kuopa mūsų rinktinėje kovotojų skaičiumi buvo pati mažiausia ir teturėjo tik dvylika vyrų. Bet visi buvo puikiai įsitaisę – apsirūpinę gerai maskuotomis gyvenvietėmis, maistu, apranga, apavu ištiesiems metams. Tai atitiko rinktinės ūkio skyriaus instrukcijas.

Kaip gyventojai, taip ir kovotojai skundėsi pagrindžio spaudos trūkumu, šį kartą jiems perdavėm tris šimtus egzempliorių, kiek nuskriausdami net mūsų būsimus šeimininkus džūkus. Ateityje pažadėjom kiekvieno laikraščio siuntinėti po du šimtu egzempliorių su

sąlyga, kad būsime ir mes remiami didesniais popieriaus kiekiais ir kitomis priemonėmis. Paraginom mūsų neužmiršti nė aukomis, nes mums susidarydavo nemenkos išlaidos.

Su Tabokiaus vyrais praleidome visą dieną, tik porą valandų prisnūsdami. Pavakare sukrutom kelionei.

ASTROS GLOBOJE

Lydėjo mus Tabokius ir Pjūklas. Kuopos vadas turėjo vokišką kulkosvaidį. Likusieji buvom visi ginkluoti dešimtukais.

Naktis buvo pašėlusiai tamsi. Žygiavom pagal garsą, atidžiai klausydamiesi draugų žingsnių.

Pro Vartus, pro Kunigiškius pasiekėm Barbieriškio girią. Nenorėdami eiti platesniais keliais, pasukome į dešinę, kur Tabokius tikėjosi išvesti mažesniais keliukais ir spindžiais. Išėjo kiek kitaip. Tamsoje praradom ne tik keliukus, bet ir spindžius. Ėjom aklai, skverbdamiesi pro tankiai susipynusius krūmus, kurie įkyriai draskė veidus ir kibo už ginklų. Nuolat poškėjo laužomos šakos. Žemėlapiu taip pat negalėjome naudotis, nes neturėjome taško, prie kurio galėtume prisirišti. Pasitikėdami Tabokiaus įsitikinimu, kad tiesiai traukdami turėsime tuoj rasti kelią į reikiamą punktą, kantriai skverbėmės pro krūmokšnius.

Po pusvalandžio pasiekėm spindį. Juo patraukėm tolyn. Galimą paklaidą žadėjom atitaisyti vietoje.

Vargais negalais perkirtę kažkokį upokšnį, pasiekėm miško pakraštį, kur driekėsi kaimo pastatų siluetai. Pasirodė, pataikėme labai tiksliai. Tabokius greit susiorientavo vietovėje. Po keliolikos minučių jau kalbėjomės su A. apygardos Vaidoto grupės skaistaveide ryšininke Astra.

Tai buvo labai puiki, aukšta ir raumeninga, kiek vyriškų veido bruožų blondinė, mėlynomis kaip dangus akimis mergina. Dėl jos vyriškumo, parodyto atliekant jai patikėtas pareigas, partizanai ją vadino Vaidoto grupės komendantu. Tabokiui pasakius reikalą, ji pažadėjo rytą mus pristatyti į pačią Raginio stovyklą. Pavaišinusi mus skubotai iškeptais ruginiais blynais su medumi, pati pasisiūlė eiti sargybą, o mums patarė kiek pailsėti, nuvirtus ant suolų.

MIŠKO STOVYKLOJE

Vos pradėjus švisti susmukom į mišką. Astra, išileidusi j kailinių rankovę 9 mm pistoletą, ėjo pirmoj poroj su Pjūklu. Kiti sekėme iš paskos, stengdamiesi žengti jų išmintomis pėdomis.

Paryčiu buvo šiek tiek pasnigę. Todėl, priėję dažniau važinėjamus didesnius kelius, slėpėm pėdsakus. Bežygiuojant ir visai įdienojo.

Pralindę pro tankų eglyną, vienas po kito sušokom į kelią. Pėdas bandėm slėpti, taikydami į rogių vėžes. Kurį laiką taip paėję, pastebėjom iškeltą Astros ranką. Tai reiškė — dėmesio! Toje vietoje turėjom iš kelio išsukti vėl į šoną, nepalikdami jokio pėdsako. Astra nulaužė keletą eglių šakų ir patiesė jas prie kelio. Paskui, atsistojusi ant jų, davė didelį šuolį į šalimai esančius krūmus. Ja pasekėm visi kiti. Paskutinysis šakas išdraikė plačiau, tarytum jos būtų nuslinkusios nuo vežimo. Nuo šios vietos pėdsakus dar vis slėpėm apie šimtą metrų miško gilumon, šokinėdami po krūmokšniais, kur dar nebuvo sniego.

Priartėję prie stovyklos, jau aptikome ir partizanų ženklus. Netrukus susidūrėm su pirmaisiais sargybiniais. Pasikeitę slaptažodžiais, buvome vedami toliau. Dar keli šimtai žingsnių — ir pamatėme stovyklaujančių pirmąsias palapines. Jos buvo apdrėbtos šviežiu sniegu, pačios gamtos nuslėptos ir priderintos prie aplinkos.

Palapinės buvo pastatytos visai paprastai, panašiai kaip piemenys statosi iš šakų pašiūres nuo lietaus ar nuo žvarbaus rudens vėjo apsiginti. Keturkampame plane buvo į žemę sukalti stiprūs kuolai, viršuje ir apačioje sujungti kartimis. Priekiniai kuolai buvo pusmetriu ilgesni už užpakalinius. Jų sujungimas darė stogo nuolydį. Žemasis palapinės šonas, abu galai ir viršus buvo pridengti eglišakėmis. Viduje ant žemės taip pat buvo paklotas storas sluoksnis gerai išdžiovintų smulkesnių eglių skujuų, kurios saugojo nuo šalčio iš žemės ir tiko „ištaigingam“ guoliui. Prieš aukštąjį palapinės šoną — angą — stovėjo sukrautos ąžuolinių malkų rietuvės. Jos slėpė atvirąją palapinių angą ir kartu buvo naudojamos kurui.

Stovyklos budėtojas, sukryžiuęs keletą sausų malkų gabalų, ramiai šildėsi prieš linksmai spragsinčią ugnelę. ąžuolinės malkos degė puikiai, neskleisdamos jokių dūmų. Kiti vyrai buvo tik ką grįžę iš nakties uždavinių ir, suvirtę savo guoliuose, ramiai miegojo. Užsiklojimų nebuvo jokių. Gulėjo ir apsirengę ir apsiavę, kiekvienu momentu pasiruošę netikėtam užpuolimui. Ir keista buvo stebėti šiuos miškinius, balta šerkšna padengtus kovotojus, kuriems alsuojant apie veidą žaidė smulkios sniego pusnelės. Ties kiekvieno galva kabojo ar paremti stovėjo ginklai. Rytiniame palapinės gale vienas kovotojas buvo įsitaisęs kiek erdviau. Prie jo guolio nematėi nė ilgų ginklų. Kaip budintysis paaiškino, jis prieš kelias dienas buvo bolševikų sužeistas į nugarkaulį ir dabar kurį laiką turės pasirgti.

Aprodęs stovyklą, budintysis Aušra pažadino dalinio vadą Raginį, šis, pakėlęs galvą ir atpažinęs Tabokių, mieguistu šypsniu išsirangė iš guolio.

—Nė sapnuot nesapnavau, kad prabudęs rasiu tokius garbingus svečius, — kalbėjo, sveikindamasis iš eilės. — Kas gi galėjo tikėtis, kad į šitą mūsų vilkų olą užklys padorus žmogus... Nebent tik bolševikų vejamas..., — tęsė jis su lengvu humoru.

— Gal atvirkščiai. Ragini, ne bolševikai mus, bet mes juos rinkimų proga žadame į medžius lipdyti, — atkirto Kardas.

Po nakties žygio jautėmės gerokai išvargę ir buvom linkę verčiau snūduriuoti, negu linksmai kalbėtis. Tai pastebėjo ir budri šeimininko akis. Pažadinęs keletą kovotojų, pasiūlė mums nuvirsti į jų vietas.

— Galiu pasiūlyti tik šį meškų guolį. Atleiskit, mieli svečiai, geresnio neturiu.

— Guolis karališkas, kam čia jį peikti, tik nežinia, kokiai veislei priklauso mažieji jo įnamiai, kad kartais nesusipjautų su mūsųaisiais, — rangydamasis ant eglišakių įsiterpė Uosis.

Raginis su vyrais nusijuokė ir nuramino:

— Mūsų tikrosios girinukės, jūsų laukinukių tikrai nepjaus.

Mūsiškės gana taikingos.

Patenkinti suraminimu atsileidinėjom diržus, šeimininkų pavyzdžiu susistatėme ginklus ir užmigom, paprašę išduoti šios dienos dalinio slaptažodžius, jei kiltų pavojus.

Pabudau apie antrą valandą. Nepakeldamas galvos klausiausi spirgučių čirškėjimo keptuvėse. Supratau, kad akis pravėriau pačiu laiku — pietums. Sklindą kvapai maloniai kuteno gomurį, dar labiau žadindami atsiradusį alkį. Apie palapinę girgždėjo vyrų mindomas sniegas.

Kardas jau buvo anksčiau atsikėlęs ir kalbėjosi su Raginiu. Šis, pastebėjęs ir mane prabudusį, pakvietė visus pietų. Vyriausios šeimininkės pareigas ėjo Astra, gyvai sukinėdamasi apie ugniavietę. Apdalinusi mus įvairiausiais įrankiais ir indais, iš eilės nešė padidintas miškinų porcijas, ragindama pradėti. Bet raginimų mums beveik nereikėjo. Po kelionės tikrai turėjom vilkų apetitus. Valgius tuojau sudorojom, nesilaikydami net reikiamo mandagumo.

Po pietų tarėmės su miško kovotojais, kurių tarpe suradau ir savo buvusį mokslo draugą Rimvydą. Taktiniais sumetimais čia besilaiką partizanai turėjo dvi stovyklas. Antroji buvo nuo šios už trijų šimtų metrų.

Daugumas kovotojų atrodė gana suvargę. Apylinkės buvo neturtingos. Partizanų buvo čia apstu ir beveik visi turėjo laikytis miške. Žiemą dėl pėdsakų buvo labai retai teišinama iš miško. Tai dar labiau sunkindavo jų pragyvenimą. Tekdavo ne tik pašalti, bet ir alkis buvo dažnas svečias. Drabužiai ir ginklai taip pat buvo žymiai prastesni už mūsų rinktinės vyrų.

Kelias valandas svečiavęsi, pasiruošęm tolimesniam žygiui. Toliau mūsų kelionės draugus Tabokių ir Pjūklą pakeitė Raginis ir Patrimpas. Atsisveikinę su pasiliekančiais stovyklose, dar gerą valandą prieš sutemas leidomės, Raginio vedami.

KELIONĖ PASTOTĖM

Prieš temstant pasiekėme palaukę. Prieš akis driekėsi baltuoją Dzūkijos laukai. Pagirį gerai išžvalgę ir nepastebėję nieko įtartino, įslinkom į pamiškę stovinčio ūkininko sodybą. Iš ūkininko sužinojom, kad apylinkėje visai ramu. Naudojomės proga ir ant šilto „priekio“ sudžiovėme permirkusį apavą. Visi nusiskutom barzdas ir susitvarkėm, kad nepatiktume, kaip kapsai, blogo išpūdžio dzūkėms. Tik pritemus patraukėm tolyn.

Šios nakties žygio tikslas buvo susirišti su Ūdrijos grupės vadu Linksmučiu, kuris kartuėjo ir A. apygardos adjutanto pareigas. Nužygiavę apie penkiolika kilometrų, užsukom pas gyventoją ir vėl patikrinom apylinkės padėtį. Gautomis žiniomis, ir čia viešpatavo ta pati tyluma. Rusai čia šeimininkavo tik dienomis, varinėdami gyventojus į priešrinkiminius mitingus, bet vakarais pasitraukdavo į nuolatinės būstinės. Tokia padėtis leido mums gana saugiai jaustis ir nesavose apylinkėse.

Už kelių kilometrų pasiekėm ryšininką, iš kurio turėjome gauti žinių apie tolimesnę mūsų kelionės kryptį. Apysenis ūkininkas, užsimetęs ilgus kailinius, perėmė tolimesnį vadovavimą kelionėje. Po gero pusvalandžio jau kalbėjomės su Linksmučiu ir jo draugais.

Pas juos taip pat vyravo pats priešrinkiminių pasiruošimų įkarštis. Vyrai buvo apsikarstę storais ryšuliais laikraštelių „Už Tėvų Žemę“ bei atsišaukimų, ruošėsi transportui. Jų tarpe buvo ir laikraščelio „Už Tėvų Žemę“ techninis redaktorius Labutis.

Nekokį išpūdį. Raginio grupė susidariusi mums apie dzūkų partizanų išorę, čia teko pakeisti, nes Labučio vyrai atrodė gana šauniai. Daugumas buvo pilnomis uniformomis ir nešiojo einamų pareigų laipsnius. Pasidalinę keletu žodžių su vietinio būrio vadu Žižmaru, sulindome dienai į slėptuves poilsio.

Pas apygardos vadą išvykom lydimi Laimučio, Labučio, Patrimpo ir dar kitų aštuonių kovotojų, šiuo kartu pėstiems eiti beveik neteko. Vykom dviem vežimais. Mūsų daliny buvo keliolika gerai ginkluotų vyrų. Jautėmės gana drąsiai ir nepaisėm smagia risčia perlėkti per Ūtos miestelį. Kiekviename vežime pasirenge lūkuriavo po du kulkosvaidžius. Taip traukėm ligi Panemuninkų. Čia pastotininkus atleidome ir likusį kelio galą ėjom pėsti.

ARTĖJANT RINKIMAMS

Su Ažuolu susitikom po kelių valandų R. ūkininko sodyboje.

Vėlyvą vidurnaktį įžengė į kambarį apšarmojusiais ūsais, kietais veido bruožais aukšto ūgio juodbruvis vyras apie 50-ties metų amžiaus, lydimas Labučio. Tai buvo A. apygardos vadas. Nedelsiant pradėti pasitarimai.

Pasirodė, kad tiek A. apygardos nusistatymas, kurį perdavė Ažuolas, tiek mūsų buvo gana vienodas. Bendra išvada – ateinančių rinkimų boikotas, parodant pasauliui ir rusiškiems bolševikams tikrąją lietuvių tautos valią. Tam tikslui nusistatyta dar suintensyvinti jau pradėtą pagrindžio spaudą, demaskuojant gyventojams visus bolševikų ateities kėslus. Balsuotojams apsaugoti nuo bolševikų prievartavimo per rinkimus sutarta griebtis šių priemonių:

1. Kelias dienas prieš rinkimus iš visų piliečių surinkti sovietinius pasus, kad rinkimų metu bolševikai neturėtų kur atžymėti balsavusių.

2. Rinkimų išvakarėse, vasario mėnesio 9-10 d.d. naktį, išardyti ar išsprogdinti visus vietinės reikšmės tiltus, sunaikinti telefonų linijas ir apšaudyti rinkimines būstines, kad bolševikai negalėtų permesti rinkimų dieną papildomos apsaugos į rinkimines apylinkių būstines ir negalėtų susirišti su centrinėmis įstaigomis, o esamos rinkiminėse būstinėse pajėgos neišdrįstų vykti į apylinkes ir su durtuvais varyti gyventojų prie urnų dėžių.

3. Rinkimų dieną, vasario mėnesio dešimtą, atidžiai kontroliuoti apylinkes. Ten, kur rusai imsis prievartos, be gailesčio juos sunaikinti.

Šiomis priemonėmis buvo tikimasi bent laikinai bolševikams sutrukdyti, kad neprievartautų ir neterorizuotų gyventojų.

Išsprendus su rinkimais susietus klausimus. Ažuolas su Kardu pradėjo aiškintis dėl smulkaus veikimo ribų nustatymo tarp A. apygardos Vaidoto grupės ir Tauro apygardos šiaurio kuopos.

Aš tuo tarpu kalbėjausi su Labučiu spaudos klausimais. Susitarėm nuolat keistis savais spaudiniais. Be to, jiems pažadėjau perleisti nemaža

matricų, nes jie, būdami toliau nuo didesnių miestų, negalėjo kaip reikiant apsirūpinti.

Visus numatytus klausimus išsprendę, rankų paspaudimu palinkėję vieni kitiems laimės, persiskyrėm. Ažuolas su adjutantu išvyko į savo būstinę. Mes pajudėjome į namų pusę, lydimi septynių kovotojų. Nužygiavę kelis kilometrus, prie pat Alytaus miesto apsidienojom. Dieną praleidom gana įdomiai. Paryčiui kiek numigom, o paskui ligi vakaro draugiškai kalbėjomės. Čia teko išgirsti mėgstamiausias vietinių partizanų dainas, nes beveik visi mūsų palydovai turėjo neblogus balsus bei dzūkišką palinkimą dainuoti. Bene labiausiai jų mėgstama ir turinti pačią kariškiausią išraišką buvo šioji:

Pro seną pirkį, pro vyšnių sodą
Priešą sutiksim kruvinom vaišėm.
Neverk, motule, mes iškeliaujam,
Mes iškeliaujam pro seną kryžių.

Kovon, kovon, kovon, draugai,
Tėvynė šaukia mus,
Greit paraku pakvips laukai,
Ir krauju raus dangus...

Gaila, kad jos aš prisimenu tik šį posmelį.

Kitą naktį pasiekėm Žižmaro grupę, šiomis dienomis ji buvo sustiprinusi akciją prieš miškų naikinimą. Kaip ir kiekviename

Lietuvos kampelyje, taip ir Žižmaro esančioje giraitėje (dar priklausančiai Balbieriškio miškams) iš tolimų apylinkių suvaryti gyventojai kirto mišką. Žižmaras su savo daliniu apsupo mišką, suvarė visus kirtėjus į vieną vietą „politinio“ apšvietimo. Rastus prižiūrėtojus ar kitokius bolševikinius pareigūnus, vadovaujančius miškų naikinimui, apiplakė visų akivaizdoje. Kitiems kirtėjams išdrožė prakalbą ir įsakė tučtuojau mauti namo ir niekad miške nesirodyti su valdžios įsakymais. Ūkininkai trynė rankas ir „skubėjo“ į savo valsčius pranešti, kad partizanai jiems trukdą atlikinėti valdžios įpareigojimus, šiandien pilnas miškas gūžėjo enkagiebių. Jie ieškojo tų trukdytojų, o Žižmaras pusantro kilometro nuo pamiškės vaišino mus dzūkiškais skanėstais ramindamas: „Vakar bolševikams daviau darbo miške, tai pamiškėje galime jaustis visiškai saugiai“. Ir iš tiesų jis neapsiriko. Visą dieną ligi sutemų bolševikai klampojo po mišką, ieškodami partizanų, o mes sau ramiausiai iš tolo juokėmės iš jų tuščių pastangų.

Iš Žižmaro traukėm vėl pro Raginio, Tabokiaus ir kitų anksčiau minėtų grupių ribas, laimingai pasiekdami savo būstines.

Grįžtant teko žygiuoti jau daug atsargiau, nes kiekvienoje rinkiminėje apylinkėje jau buvo atkelta po 20-30 rusų kurie mėgo ruošti nakčia partizanams pasalas. Raginio grupės rajone šie bolševikai jau buvo spėję susipažinti su partizanais, rusai neteko dviejų karių. Tabokiaus rajone Kunigiškių rinkiminės apylinkės apsauga, išgirdusi, kad jų kaimyninės būstinės draugai jau nukentėjo, smarkiai stiprinosi, užpildami savo pagrindinį kambarį iki langų pusmetrio storumo smėlio sluoksniu, tikėdamiesi partizanų puolimą atlaikyti. Visur pakelėse jau baltavo partizanų išlipinti atsišaukimai.

PRIEŠRINKIMINĖ AKCIJA

Tuoį sugrįžus, Kardas išsamiau raportu pranešė apygardos vadui apie atliktą kelionę ir jos rezultatus.

Paskui rinktinei buvo išdirbtos smulkios priešrinkimiam bei rinkimų metui instrukcijos, kurios skubotai išsiuntinėtos kuopų vadams.

Mūsų rinktinėje, pagal nustatytą spaudos platinimo būdą, trumpu laiku visi gyventojai buvo supažindinti su partizanų linija: už okupanto primestą ir sudarytą komunistinio bloko vienintelį sąrašą neduoti nė vieno balso, visai atsisakant dalyvauti organizuotoj rinkiminėj komedijoje.

Be spaudos priemonių, buvo varoma ir žodžiu propaganda. Partizanams buvo įsakyta eiti į gyventojus, išaiškinti bolševikų ruošiamą klastą ir raginti be jokių nuolaidų pasipriešinti, kad netaptų bolševikinio melo įrankiais.

Pagal susitarimą, kelias dienas prieš rinkimus buvo pradėtas dokumentų atėmimo vėjus, kuris ėjo gana sklandžiai. Kaip tai sekėsi, mums teko matyti vizituoju prieš pat rinkimus Viesulo kuopą. Patekom kaip tik per patį darbo įkarštį. Jau nuo pusiaunakčio į kuopos vado būstinę pradėjo rinktis po du tris vyrai su pilnomis pintinėmis dokumentų. Pintinės buvo papuoštos, neatsiliekančios nuo bolševikų mėgiamų dažų, raudonos spalvos popierinėmis gėlėmis ir įvairiais humoristiniais šūkais, dažniausiai kalbančiais apie rinkimo vajeaus soclenktynes, kviečiant kitas „broliškas“ respublikas rungtyniauti. Daug tūkstančių pasų per kelias naktis atsidūrė partizanų archyvuose.

Kitą dieną gyventojai skubėdavo į valsčius „skųstis“ pasų išdavimo pareigūnams. Pirmiesiems bolševikai dar bandė išduoti tam tikrus lapelius, atstojančius pasus, bet „nukentėjusiems“ užsigrūdus, bolševikai pritrūko kantrybės, ir gyventojai paliko be jokių dokumentų.

Rinkimų išvakarėse tikrinant gyventojų nuotaikas, rastas bendras daugumos nusistatymas nebalsuoti. Svyruojančių ar teigiamai

nusistačiusių dėl balsavimo nebuvo nė dviejų procentų. Tai partizanus paakino dar intensyviau vykdyti visus boikoto planus.

Pagal išleistas apygardos vado instrukcijas, vasario 9 dieną, šeštadienį visos rinktinės jau buvo pasiruošusios ateinančios nakties veiksams. Iš pat vakaro turėjo prasidėti rinkiminėse būstinėse esančių bolševikinių trupių apšaudymas. Tuo norėta:

1. Priišti prie vietos visas bolševikų igulas, kad naktį jos negalėtų rengti pasalų ir nesutrukdytų partizanams naikinti telefonų linijų ir griauti tiltų, šios operacijos turėjo prasidėti lygiai dvyliktą valandą.

2. Priversti rusus be miego budėti ištisą naktį, kad rinkimų dieną būtų mieguisti, išvargę ir ne taip stropūs vykdyti stalininius įsakymus.

3. Nebalsuojantiems gyventojams sudaryti tinkamą priežastį pasiteisinti, kad dėl pavojaus gyvybei jie „nedrįstą“ eiti į puolamas ir apšaudomas būstines.

Mūsų rinktinėje beveik kiekvienam kuopos būriui teko po vieną puolimo objektą – rinkiminę būstinę. Kardas, Uosis ir aš pasiėmėme apšaudyti Šilavoto „tvirtovę“, kurioje laikėsi pora šimtų enkavedistų. Tai Šilavoto valsčiaus rinkiminių būstinių apsaugos rezerviniai daliniai. Po pirmųjų mūsų šūvių visi mūsų rinktinės daliniai turėjo pradėti jiems skirtas vietas pulti.

Nuodugniai patikrinę ir išvalę ginklus, papildę šaudmenų atsargas, pritemus su Kardu ir Uosiu leidomės į žygį. Lauke viešpatavo kurti tamsuma. Nors buvo vasario mėnuo, bet dulkė smarkokas lietus. Lietuvoje tai retas atsitikimas. Po kelių kilometrų kelionės buvome peršlapę ligi paskutinės siūlės. Žygį be galo sunkino ligi pusei blauzdų tykstantis purvas. Pakeliui sutikom Dešinio kuopos būrio vadą Papartį, kuris su savo ligi dantų ginkluotais vyrais traukė „stuktelti“ jam skirtą būstinę.

Priartėję prie Šilavoto ligi kelių šimtų metrų nuo NKGB būstinės, užėmėme patogias pozicijas. Buvom nutarę iššauti po penkiasdešimt šovinių, o paskui, pelės cypimais palaikant ryšį, trauktis. Išsidėstę vienas nuo kito maždaug aštuoniasdešimties metrų atstume, giliame griovyje, nuleidę automatiniam šaudymui atsargas, laukėme Kardo komandos.

– Ugnis! – pasigirdo po kelių minučių nekantraus laukimo.

Trys pusautomačiai spiaudė be jokių kliūčių. Kas trečia kulka buvo šviečianti ir ženklino šaudymo tikslumą. Serijas pertraukdavo tik keičiant apkabas.

Iš būstinės tuojau atsiliepė sargybinių automatai. Jiems pradėjo talkinti languose įmūryti rusų maksimai. Mus tai nebaugino. Kulkosvaidžių serijos, išpuoštos įvairiaspalvėmis šviečiamomis kulkomis, skriejo penktą metrų viršum mūsų galvų, pasiekdamos taikinius kažkur Švenčiaviškio miškelyje.

Iššaudę, kiek buvom numatę, išgirdom Kardą cypiant pele. Su Uosiu slinkom Kardo link. Uosis dėl didesnio triukšmo dar išmetė porą granatų. Joms sproguos bolševikai savo ugnį dar patankino. Juokdamiesi iš siuntančių ivanų, plačiais laukais patraukėme toliau. Tačiau Šilavotą palikti taip greit nesirengėm. Buvom numatę enkagiebigistus „paspirginti“ iš kitos pusės.

Po pusvalandžio aptilo ir ivanai. Minkydami glitų purvą, šiaip taip apsikome Šilavotą ir prisikrapštėme ligi šiliuko, kur sustojom trumpo poilsio. Kelias buvo tikrai sunkus. Sunkios šovinių atsargos, gilus purvas ir šiltas oras traukte traukė prakaitą.

Neilgai trukus visa apylinkė virto tikru frontu. Aplinkui rinkimines būstines pradėjo kilti pavojaus raketos. Nakties tylą ardė automatinių ginklų kalenimas, kartas nuo karto nustelbiamas granatų sprogimų.

– Puikiai vaikės darbuojasi, – džiaugėsi iš po pušies stebėdamas reginį Uosis. (Vaikėmis partizanai paprastai vadina visus valdinius).

– Na, laikas ir mums vėl saviškis „pakibinti“, – ištarė pajudėdamas Kardas. – Ko gero susimanyš dar išvykti kuriai nors puolamai grupei į pagalbą. Kad neaptrintų kur vaikų...

Vėl priartėjome prie taikinio. Dėl pekliškos tamsos negalėjome pasirinkti geresnių pozicijų. Išsidėstėme nuolaidžioj, slidžioj pakriaušėj.

Šį kartą bolševikai į mūsų šūvius atsakė daug greičiau ir daug taiklesne bei tankesne ugnimi. Kulkos zvimbė pro pat ausis, nenoromis lenkdamos mus prie purvinos žemės. Ugnies taiklumui įgulai talkino bažnyčios bokšte įmontuoti stiprūs prožektoriai, kurie, sukinėjami, stengėsi apšviesti mūsų pozicijas.

Iššaudę, kiek buvom numatę, užsimetėm savo dešimtukus ant pečių ir, palikę dūkstančius enkagiebigistus, patraukėme Dūmiškių link. Aklina tamsa nė kiek nemažėjo. Vis dar purškė smulkus lietus, kaskart gilindamas purvą. Nakties tamsoje nepalijamai dangų raižė raketos, girdėjom įvairių ginklų kalenimą. Kai kur net švietė gaisrai nuo padegėtų būstinių. Retkarčiais iš pietryčių ausį pasiekdavo duslūs sprogimai. Tai dzūkai ardė stambesnius tiltus.

Po vidurnakčio šis vaizdas dar sugyvėjo. Sunaikinus telefonų linijas, bolševikai pasijuto didesniame pavojuje. Ryšį su gretimomis ir centrinėmis rinkiminių būstinių apsaugomis jie galėjo dabar palaikyti tik raketomis ir motorizuotais ryšininkais, kurie buvo siunčiami tik neišvengiamais svarbiais atvejais. Signalinės raketos įvairiomis spalvomis nepaliaujamai raižė visose pusėse nakties tamsą. Tai mums padėjo orientuotis žygiuoti tikslia kryptimi.

RINKIMŲ DIENA

Apie penktą valandą ryto pasiekėm Dūmiškių kaimą. Užėjom pas pažįstamą gyventoją ir, pakabinę ant dešimtukų vamzdžių smakrus, porą valandų prasnūduriavom.

Pačiu paryčiu gerai užkandę, išnėrėm į Prienšilį. Dabar mūsų uždavinys buvo užminuoti Šilavoto – Prienų kelią. Tikėjomės, kad rytą rusai bandys iš Prienų permesti dalį pajėgų į Šilavotą. Jas buvome pasirengę išsprogdinti pakeliui – Prienšilyje, patogiai parinktoje vietoje.

Lauke radome orą smarkiai pasikeitusį. Buvo stipriai pašalę. Vietoj purvo po kojom girgždėjo šviežiai iškritęs sniegas. Visa aplinka snaudė sustingusiam baltume.

Pasiekę Prienų kelią, išdėstėm numatytoje vietoje atsineštas iš bunkerio kelias prieštankines minas. Patys užsimaskavome šalimais esančiuose apkasuose, pasiruošę pribauginti tuos, su kuriais minos nesusidoros. Pralaukėm valandą, antrą, trečią. Nuo šalčio pradėjo stingti sąnariai, barškėti dantys, o rusai vis nesirodė. Ilgiau šalti neiškentėm, kaip ligi dvyliktos valandos. Tada išminavom kelią ir patraukėm į kaimus pasidairyti, ar esama tenai kokių rinkimų ženklų.

Išlindom į N. palaukę. Gerai išžvalgėm miško pakraštį ir kaimo pagirį, bet niekur nė gyvos dvasios. Ne tik žmogus, bet ir šuo nesirodė apsnigtuose laukuose. Visur viešpatavo nuostabi šventadienio tyla.

Nutarėm išlįsti iš miško ir užsukti į arčiausią trobeliūkštę. Čia tikėjomės patirti ir šios dienos nuotaikas bei padėti kaime.

Kratydami nuo kojų sniegą, suėjome į vidų. Prie stalo pietavo penkių asmenų šeima: tėvai ir trys nepasiekę dešimties metų vaikai. Jų visų žvilgsniai bailiai nukrypo į mus.

– Skanaus! Tai kaip su balsavimu, draugai ... Ar jau buvote, – vaidindamas bolševikų pareigūną, paklausė Kardas.

Šeimininkai sumišę varstė vienas kitą žvilgsniais, kol pagaliau buvo sustota ties šeimos galva.

– Tai kad mes nieko apie juos nežinom... Seniūnas iki šiol nieko nepasakė, – nepakildamas iš už stalo, išstenojo kokių keturiasdešimt penkerių metų vyriškis.

– Kaip tai nežinom?... Tiek kartų rengėm mitingus, aiškindami juos net iš Stalino konstitucijos, o jie vis savo – nežinom! – pakeltu balsu varė Kardas.

– Tai kad tiems mitingams vis laiko neturėjom... Buvome išvaryti į mišką valdžiai malkų kirsti. O moterys tai į tuos mitingavimus, tiesa, buvo nuvarytos, ale kol sugrįžo, tai ir užmiršo datą. Mat, vis iš tos baimės: bijojo, kad paršiuką nepavogtų, – teisinosi šeimininkas.

– Na, tiek to, kaip jau ten buvo, bet dabar tai jau balsuosit, – mėgino Kardas.

Šeimininkas tylomis užgulė ant dubens, lyg ten ieškodamas plaukiojančių sriubos paviršiuje svarių žodžių kebliai padėčiai išnarplioti.

– Argi jums jau taip svarbūs mūsų tie balsai... Vistiek išrinks ir be mūsų... Mes tų ponų renkamų nei matėm, nei pažįstam, kas jie per vieni, – delsęs pradėjo vėl šeimininkas.

Aš tuo tarpu bandžiau vaidinti pareigingą sribą ir pradėjau landžioti po kamaras. Viename didesniame kubile užtikau susirangiusią senutę, šeimininkės motiną. Ji, pastebėjus kieme ginkluotus karius, manė mus esant bolševikus ir surado būdą išvengti balsavimo. Ją aptikęs vos nesusijuokiau, o ji tuo tarpu visa drebėjo iš baimės.

– Lipk, senut, lauk. Čia tau taip ankšta, – pratariau neiškentęs lietuviškai.

– Net lietuviškai, sūneli, moki ... – drebėdama rangėsi iš kubilų senutė. Ją ašarotą atsivedžiau į kambarį. Draugams pasigyriau, kad viena norėjo išvengti balsavimo, besislėpdama kamaroje.

Pagaliau matydami moterų akyse ašaras ir baimę, nutarėm ilgiau jų nevarginti, šypsodamiesi prasisegėm su Uosiu kailinius ir parodėm partizanų ženklus.

– Taip ir sakykite, vyručiai, kam čia dar gąsdinate tais bjaurybėm, – prišokusi prie Uosio, bučiuodama, džiugiu balsu prabilo senutė. – O aš, beskubėdama, kol įsirangiau į tą kubilą, tai net kelį nusibrozdinau. Ei, tu ten, seni, lįsk lauk, – atvėrusi pečelio dureles, kvietė bobutė savo senuką.

Visi pasileidom juokais. Iš po pečelio suveltais, pražilusiais plaukais išlindo susiteršęs šeimininko tėvas ir, rodydamas pirštu į už stalo sėdintį šeimininką, pradėjo:

— Jam tai gerai: prispirs balsuoti, tai turės kaip pasiaiškinti. Gali sakyti, kam čia skubėti, iki vakaro dar daug laiko — nueis ir pabalsuos. O mums, seniams, tai ir lišk pas vištas į pečelį: mat, kaip jie čia vis per kelis sykius aiškino, tai seniems ir ligoniams nereikšią eiti į būstines — jie patys atnešią į namus tas dėžes.

— Eisi čia jiems balsuoti, kad jie kur prasmegtų... Rytoj gal ir mirti turėsime, o jie dar prispirs mane, kad dūšią paskutinėmis dienomis velniui parduočiau... Nesulauks... Tegul patys sau kraustosi į peklą, — aiškino valydama savo vyro drabužius senutė.

— Ir taip suėdė gyvenimą... Jau ir juodos duonos trūksta... Patys sustatė tuos belzebubus, tegul patys ir balsuoja. Kam dar mes čia jiems reikalingi.

Su linksmesniais šeimos veidais ir pirkelė nusišvietė.

— Prašom prie stalo, sveteliai, kad ir neturime kuo pavaišinti... Va, nors šiltų barščių ?. . Jonai, gal dar tu kur turi kokį lašą? — ligi šiol tylėjusi šeimininkė pakilo nuo stalo, kreipdamasi į mus ir į šeimininką.

Tasai dingo duryse. Greit grįžo su puslitriu.

— Reikia sušilti, vyrai. Atrodo, visą naktį lauke išvargot... Aš su pačia neužmigau ligi trijų. Kur čia užmigs — tokia veselija ... O tai išdulkinot smarvėms skudurus, šiandien jų nė su pyragu iš būstinių neišprašysi, — kalbėjo su pasitenkinimu, trindamas rankas, šeimininkas.

Begurkšnodami pradėjom teirautis ir apie šios dienos rinkimus. Paaiškėjo, kad ligi šiol iš kaimo nebalsavo nė vienas žmogus. Nors buvo sekmadienis, bet į bažnyčią niekas nebuvo išvykęs. Visi bijojosi, kad bolševikai pakelyje ar bažnytkaimyje nepričiuptų į rinkiminę būstinę, kur noromis nenoromis jau tektų įkišti urnon į rankas įbruktus bolševikų rinkiminių lapelius. Net ir „prisiekusios“ davatkos šiandien nėjo į bažnyčią.

Padėkoję šeimininkams už puikų nusistatymą nebalsuoti, už vaišes ir už suteiktas žinias, išėjom atgal į pamiškę, iš kur buvo patogiau stebėti visa apylinkė.

Šitokia padėtis kaimuose buvo maždaug iki trečios valandos po pietų. Gyventojai sėdėjo namuose ir laukė dairydami, ar nepastebės kaimuose pasirodančių bolševikų, kiekvienu momentu pasiruošę visokiais būdais išvengti balsavimo.

Ir tikrai, popietėje prasidėjo judėjimas. Bolševikai, nesulaukę balsuotojų rinkiminėse būstinėse, ištraukė į artimuosius kaimus ir pradėjo juos varinėti prievarta. Į tolimesnius kaimus išvažiavo pastotėmis, pasiėmę rinkiminę urną su savimi. Bandė priversti gyventojus balsuoti jų pačių sodybose. Prievartavimas ir tam pasirinkti būdai kiekvienoje apylinkėje žymiai skyrėsi, kadangi partizanams sunaikinus ryšius, nebuvo vienodų instrukcijų iš aukščiau.

Tačiau balsavimo rezultatų per daug nepakeitė ir šitokia prievarta. Daugumas gyventojų sugebėdavo laiku pasitraukti į miškus ar slėptis savo namuose. Dėl to rusams pavykdavo susitikti tik nevikrius senius, liguistus ar netyčia užkluptus.

Į pavakarę ir mes pastebėjom per kaimą važiuojančius tris bolševikus. Iš tolo vežime švietė raudona urna. Nusprendėm, kad bus pravartu patikrinti balsavimo procedūrą. Skubiai atsidūrėme pas gyventoją S., kurį bolševikai turėjo pasiekti trečią. Kardas užsimaskavo lauke už suverstų malkų, aš su Uosiu pasislėpėm pirkioje. Nutarėm, jei rusai vers šeimą balsuoti, likviduoti juos ir jų rinkiminę urną.

Tik spėjus mums apsitvarkyti, į kiemą įbildėjo rinkiminis vežimas su trimis rusais, šeimininką paprašė eiti į kiemą ir dėl balsavimo derėtis lauke. Vos pravėrus duris, iš ratų iššoko su raudona dėže NKVD leitenantas ir prašneko:

– Nu, choziain, golosovat... (Nu, šeimininke, balsuoti...).

Ūkininkas aiškinosi lietuviškai, kad tuoj rengiasi eiti į rinkiminę būstinę ir ten balsuos. Visai atvirai atsisakyti vengė, kad per daug nekristų į akį ir nepasigreitintų kelionės į Sibirą. Kol rusas suprato, ką šeimininkas jam lietuviškai aiškina, teko šiam visa pakartoti keletą kartų, nesuprantamas vietas išaiškinant gestais.

Rusas buvo gana mandagus ir, mūsų nustebimui, atsakymu buvo patenkintas; kiek patrypinėjęs kieme, išoko su urna į vežimą ir išdulkėjo pas kaimynus. Tuo pačiu metu prišoko prie lango Kardas.

– Vyrai, visai tuščia urna. Neapsimoka jos liesti. Sunaikinsim tuščią, o bus užskaityta kaip pilna.

Po šio patikrinimo dienos uždavinius laikėm baigę. Susėdę su šeimininku už stalo, besišnekučiuodami sulaukėme ir vakaro. Prieš temstant, pro langus pamatėme iš miškų grįžtančius gyventojus, kurie bent nakčiai tikėjosi ramybės. Keli užsuko pas mus.

Iš jų pasakojimų paaiškėjo, kad ne visose vietovėse bolševikai lygiai prievartavo gyventojus. Kaimuose, kurie stovėjo toliau nuo miškų, prievartavimas buvo didesnis. Pamiškėse rusai buvo gana neįkyrūs. Jie puikiai nujautė, kur labiau kvepia paraku.

Kai kurios rinkimų apylinkės partizanų buvo apšaudomos dieną, nes ten esantieji bolševikai bandydavo leisti į kaimą varinėti ir gaudyti gyventojų balsuoti. Tik iš pamiškių ar kitokių patogesnių vietovių partizanams atidarius ugnį, visi bolševikai, palikę kaimą, vėl skubėdavo gelbėti būstinę.

Prie balsavimo apylinkių buvo sudarytos komisijos. Jas komunistai sudarė iš savų patikėtinių ir vietinių gyventojų. Kai kurie šių komisijų nariai rinkimų dieną pasislėpė, vieni apsimesdami sergą, kiti surasdami svarbių priežasčių vyksti su reikalais į kitas vietas.

RINKIMŲ REZULTATAI

Balsavimas buvo baigtas vidurnaktį balsų skaitymu. Balsavimų būstinėse esančios įgulos jėga priverstė balsuoti visus komisijos narius ir suvarytus pastotininkus. Laimė to, kuris laiku spėjo nusigerti ar kur nors pradingti. Ištikimai balsavo tik rinkiminėse apylinkėse esančios bolševikų įgulos.

Netrukus turėjome ir sutrauktinius rinkimų rezultatus. Juos gavom tiesiog iš rinkiminių apylinkių komisijų narių. Rezultatai pasirodė puikūs. Mūsų rinktinės ribose balsavusieji tesudarė tik du su puse procento turinčių teisę balsuoti. Tauro apygardos bendras balsavusiųjų skaičius neprašoko septyniolikos procentų, šį balsavusiųjų skaičių pakėlė Marijampolės ir kitų mažesnių miestelių gyventojai, kurie okupantui buvo lengviau pasiekiami ir lengviau išprievartaujami.

Mūsų apygardos rekordą sumušė dzūkai, kur balsavusieji tesudarė tik dvylika procentų. Kitose Lietuvos vietovėse ypač miestuose šis procentas buvo kiek didesnis.

Bolševikai smarkiai prievartavo miestuose, kur jie jautėsi visiškai laisvai.

Kiekvienas miestas buvo suskirstytas į smulkius rinkiminius kvartalus, kuriuos „globojo“ rinkiminės brigados. Nuo pat ankstyvo ryto grupės po du tris asmenis išsipylė po gatves, lankydamos gyventojus pagal sudarytus sąrašus. Kiekvienam primindavo jo „pareigą“ atiduoti balsą už „geriausius“ liaudies sūnus, šitokiai procedūrai pasikartojus kelis sykius, po pietų lankytojai jau atsirado su urnomis. „Balsavimas“ būdavo vykdomas vietoje. Daugelis miestų gyventojų, neturėdami kitos išeities, nusilenkė komunistų partijos prievartai.

Partizanų apskaičiavimu, Lietuvos respublikos teritorijoje balsavo ne daugiau kaip keturiasdešimt procentų privalančių balsuoti piliečių.

Jei nuo šito skaičiaus atmesime rusų įgulų karius su jų šeimomis, kurie balsavo lietuvių sąskaita ir sudarė apie 12-13 proc. visų galinčių balsuoti, tai lietuvių balsavo tik apie 27-28 proc. šis balsavusiųjų procentas nesiekia mūsų miestų gyventojų skaičiaus. Vadinas, ir miestų gyventojai, nors jų nesaugojo partizanų ranka, iš dalies sugebėjo, rizikuodami savo laisve, išvengti rinkimų tragikomedijos.

Bolševikų paskelbtais duomenimis, Lietuvoje balsavo 96 su viršum procentų.

Vadinas, Lietuvoje prievartaudami žmones, bolševikai surinko apie 27-28 proc. visų galinčių balsuoti lietuvių, o klastodami rinkimų rezultatus šį procentą padidino keletą kartų ir triumfuodami paskelbė pasauliui, kad lietuvių tauta 96 su viršum procentais atidavė savo balsus už kompartijos išstatytus kandidatus.

MIŠKŲ IR KAIMŲ KOŠIMAS

Rinkimams praūžus, buvom pasiryžę nedelsdami aplankyti mūsų rinktinės Ainio kuopą, kuri buvo vienintelė nesuspėta vizituoti prieš rinkimus. Grįžti greit į savo nuolatinę būstinę nesiskubinom. Manėm, kad bus tikslingiausia, jei ten atsirasim tada, kada jau bus prisiųsti visų rinktinės kuopų vadų raportai apie praėjusius rinkimus. Todėl jau vasario vienuoliktą naktį patraukėm Gabavos link.

Į žygį išsileidom gana pavargę, trečia para kaip reik neišmiegoję. Traukėm per tas pačias vietas: iš Priensilio pro Šilavotą, Mikalinės girią ir Žaliosios pagirius.

Pas Ainį radome siautėjant bolševikus. Jų trupės, rinkimų dieną saugojusios rinkimines būstines, dabar susijungė į didesnius, ligi poros šimtų dalinius ir siautė apylinkėse. Partizanai buvo išsikraustę iš savo senųjų gyvenviečių. Visi ryšininkai nesiorientavo, kur paskutinėmis dienomis partizanai laikėsi. Pasirodė, kad vizitacijai pasirinkome labai neramų laiką. Grįžti atgal nenorėjom, juo labiau, jog ryšininkas Girinis tvirtino, kad dviejų vakarų tarpe pas jį turįs kuopos vadas atsirasti. Gi siautimai atrodė jau besibaigiu. Girinio paskatinti, nutarėm porą parų palaukti.

Siautimas tikrai baigėsi. Rusai, iškošę miškus ir neradę nė vieno partizano, dabar maždaug trisdešimties grupėmis landžiojo, kratas darydami pas ūkininkus. Mes laikėmės pamiškėse ir be didelio pavojaus stebėjome anas lėtai beslankiojančias ivanų bandas. Partizanai, kurių šioje kuopoje buvo iki pusantro šimto, prasidėjus siautimui, išsiskirstė mažais

daliniais iki kelių kovotojų. Vieni iš jų lindėjo miškuose, kiti pasitraukė į kaimus. Vienas dalinys iš penkių kovotojų buvo aptiktas trisdešimties rusų P. sodyboje. Apsupti partizanai gynėsi dviem kulkosvaidžiais. Užmušę apie dvidešimt rusų, partizanai baigė šaudmenis. Rusams į pagalbą atskubėjo dar vienas dalinys. Partizanai veržėsi iš sodybos. Keturi krito. Vienam sužeistam pavyko prasilausti ir, pabėgus į mišką, pasislėpti. Tačiau ir jis mirties neišvengė. Bolševikų šunes atsekė jį pėdsakais ligi pat slėptuvės. Partizanas Apynys buvo visiškai nusilpęs ir negalėjo gintis, nors slėptuvėje dar buvo šaudmenų. Rusai jį išsitraukė ir durtuvais subadė.

Kiti daliniai išvengė susidūrimo su rusais. Po dviejų dienų rusai pasitraukė.

PROLETARO DALIA

Rusams pasitraukus, dažniau ir mes trys užsukdavome iš pamiškės pas mūsų ryšininką Girinį. Užsukti pas jį buvo gana patogiu. Jo sukrypusi trobeliūkštė buvo prie pat miško, per kokią dvidešimt žingsnių. Prie tvartelio galo buvo didelė krūva stačių malkų, kurios puikiai slėpė priėjimą iš miško. Be to, šis ryšio punktas atrodė gana saugus. Apskritai bolševikai manydavo ar tik stengdavosi savo karius įtikinti, kad partizanai yra susidarę iš buožinio elemento. Jie labai dažnai apsirikdavo spėliodami, kurie gyventojai yra įjungti į partizaninį judėjimą. Tas pat buvo ir su mūsų Giriniu. Praslinkdami bolševikai pro jo bakūžę, ligi langų į žemę susmigusia, nė nesapnuodavo, kad šio proletaro pastogėj galėtų būti partizaninio judėjimo ryšio punktas. Atsidūręs troboj, pamatai tikrai pasigailėjimo vertą šeimą. Prie apirusio pečiaus spietėsi penketas vaikučių. Visi jie buvo išbalusiais kaip drobė veidais, sulybę, keliskart lopytais drabužiais ir nuolat urzgė valgyti. Ten buvo tik dvi paprastų lentų lovos ir palangėj stalas su dviem suolas. Kampe išprausta riogsojo sutrūnijusi spinta ir spintelė maistui. Daugiau jokių baldų čia nematei. Kampinėj buvo sudėti šeimininko įrankiai – skaptukai, plaktukai, stačiakampis ir kažkas susukta popieriuje. Už lovų, prie sienos, kirvinėje kabojo skliutas, kaišena ir du kirviai. Langų stiklai buvo sudurstyti iš daugelio gabalų, sulipdyti kitu. Molio apkrėstas sienas puošė keletas aprūkusių šventųjų paveikslų.

Išsikalbėjus paaiškėjo, kad ši šeima susikūrė prieš pat Lietuvai prarandant laisvę. Ir vyras ir žmona prieš vestuves tarnavę pas ūkininkus paprastais darbininkais. Abu susitaupe apie pusantro tūkstančio litų, nusipirko du be ketvirties hektarus žemės. Įsigiję sklypą, susituokė ir, vėliau susitaupe, žadėjo statyti padoresnius trobesius. Bolševikams okupavus Lietuvą, jie banke vėl turėjo tris šimtus, kurie, litus paverčiant rubliais, liko be jokios vertės. Gi gyvenimas karo metu vis sunkėjo. Pagausėjusi šeima reikalavo didesnių išlaidų. Buvo sunku net ir duonos uždirbti, o ką jau kalbėti apie kitas išlaidas. Dabartinė okupacija atnešė

nepralenkiamą vargą. Ūkininkai stengėsi apsieiti be samdinių, nes už kiekvieną darbininką reikėjo mokėti apie trejetą tūkstančių rublių per metus valdžiai. Slaptai dirbti pas ūkininką, nesiregistravus valsčiaus vykdomajame komitete, taip pat pavojinga, nes jei suseka, baudžiamas ne tik ūkininkas, bet ir darbininkas. Tokiu būdu surasti darbo pas ūkininkus jam buvo labai sunku. Seniau jis laisvu laiku, kada žemės ūkio darbai būdavo susiaurėję, gamindavo įvairius padargus: roges, karukus, geldas, lovius, klumpes ir kita. Dabar jo dirbinių niekas nereikalavo. Visi gyveno tik ta diena, tenkinosi nors ir sulūžusiais ūkio padargais ar įrankiais, kęsdami baimę, kad kurią dieną ir jie gali virsti bolševikinio naikinimo aukomis. Be to, daug laiko jam atėmė įvairios prievolės (miško kirtimas, kelių taisymas ir kt.). Už tai valdžia nieko nemokėjo. Tokiu būdu šioje bakūžėje duonos kėsnis buvo gana sunkiai uždirbamas. Jei Lietuvos nepriklausomybės laikais jis rugių centnerį uždirbdavo per dvi tris dienas, tai dabar jam reikėjo dešimties darbo dienų, kurios labai retai pasitaiko.

Štai kodėl dažnai, užsukę pas Girinį, rasdavome jo kelių metų vaikučius vis įsikubusius į motiną ir zurziančius valgyti. Neretai jų prašymą tenkindavome mes, kartu dalindamiesi savo maistą. Vaikučiai prie mūsų per keturias dienas taip priprato, kad kiekvieną vakarą juos mama sunkiai atplėšdavo nuo apšalusių langų, pro kuriuos jie laukdavo „banditų“.

IŠ GIMNAZIJŲ Į MIŠKUS

Po keturių dienų susitikome su vietiniais partizanais. Jie dar ne visi po „ablavų“ spėjo grįžti į savo veikimo vietas ir susirišti su dalinio vadu.

Kuopa turėjo sunkumų su dideliu partizanų skaičiumi. Tai itin atsiliepė žiemos metu. Į partizanų eiles dėl bolševikinio persekiojimo ir teroro nuolat veržėsi nauji gyventojai. Ypatingai smarkiai pradėjo į miškus bėgti gimnazijų ir universitetų auklėtiniai. Į šią kuopą iš N. gimnazijos buvo atėjusi beveik visa septinta berniukų klasė. Paklausus kuopos vadą, kaip jis galėjo sutikti juos priimti į partizanų eiles, gavom atsakymą, kad jis iš anksto nežinojęs gimnazistų nutarimo. Sužinojęs tik po fakto. Klasė, susitarusi su vienu kuopos eiliniu, likvidavo klasėje buvusį vienintelį komjaunuolį ir, kiek apsiginklavus, patraukė į Ainio kuopos rajoną. Prispirtas eilinis teisinosi netikėjęs, kad taip atsitiks. Jis manęs, kad jo pasikalbėjimas su klasės atstovais buvęs tik juokai. Dabar su kuopos vadu bandėme jaunuolius įtikinti, kad jie grįžtų vėl į gimnazijos suolą. Tačiau kalbaėjo labai sunkiai. Gimnazistai tik šveitė apgulę kulkosvaidžius ir įtikinėjo mus, kad mokslas neprapulsiąs, o dabar reikia papartizanauti. Kiekvieną dieną iš jų tarpo enkavedistai išsivedą po vieną kitą draugą, kaip kandidatus į Sibirą. Jie nenorį savo eilės laukti rankas sudėję.

Ilgas mūsų pasikalbėjimas su jais nedavė reikiamų rezultatų. Kuopos vadas gyrė, kad šie jaunieji tiek savo drąsa, tiek drausme, tiek pareigų

supratimu bei tvarkingumu neatsilieka nuo senųjų partizanų. Tik trejetą iš jų tesugebėjom palenkti grįžti į legalų gyvenimą.

FORDŲ IR STUDEBAKERIŲ LAUŽAS

Sutvarkę visą eilę kitų reikalų, susietų su žvalgybos, spaudos ir sanitarijos rinktinės skyriais, iškeliavom savo būstinės link.

Pakeliui užsukom į ryšio punktus, kur jau radom iš visų kuopų vadų siuntas. Kiekvienas kuopos vadas smulkiai pranešė, kaip ėjo priešrinkiminis pasirengimas, kaip buvo vykdomos operacijos rinkimų metu ir galop – rinkimų rezultatai. Visi pranešimai buvo įdomesni vieni už kitus.

Dešinys keletą dienų prieš rinkimus padarė generalinį patikrinimą Prienų – Šilavoto kelyje. Paėmęs keturis kulkosvaidžius ir keliolika vyrų, pasirinko patogią Priensilyje vietą ir pradėjo tikrinti pravažiuojančias mašinas. Partizanams rūpėjo tos, kurios tarnavo priešrinkiminei agitacijai. Du partizanai rusiškais uniformomis stovėjo ant kelio ir su žiūronais sekė atvažiuojančias mašinas. Tas, kuriose iš tolo raudonavo vežami priešrinkiminiai plakatai, priartėjusias sustabdydavo. Iš krūmų iššokę kiti partizanai tuojuo visus nuginkluodavo, o mašiną nuvažiuodavo nuo kelio tolyn į mišką ir paslėpdavo. Per keturias valandas buvo sulaikytos septynios tokios mašinos. Visose jose rastos įgulos ir pareigūnai buvo nuginkluoti be šūvio. Tik vienoje mašinoje aptiktas majoras nenorėjo pigiai pasiduoti. Išlaipintas jis vikriai vertėsi po ratais ir norėjo griebtis pistoleto. Tačiau Griausmas pritrenkė jį prie mašinos kulkosvaidžio vamzdžiu. Ruskelis nuo kietoko smūgio nušliojo prie ratų, suspėjęs ištarti tik pusę keiksmazodžio:

– Atchadi ble... (Pasitrauk...).

Audra prišokęs nusegė diržą su pistoletu. Draugas majoras išbalęs pradėjo prašyti, kad jam nors diržą grąžintų. Bet Audra atsakė jo paties žodžiais:

– Atchadi ble...

Netoliese stovėję jau nuginkluoti raudonarmiečiai ir eiliniai enkagiebiai pradėjo juoktis:

– Vot, i tovarišč major užė imiejet deset liet... (Jau ir draugas majoras turi dešimt metų...).

Čia pat ant sukurtos ugnies buvo sulaužyti ir sumesti enkavedistų ginklai. Geresnius, žinoma, pasiėmė patys partizanai. Po to buvo išrinkti visi partiečiai. Juos išrikiavus, Dešinys davė įsakymą sušaudyti, šaudyti

turėjo tas partietis, kuris pats pirmas atsidūrė rikiuotėj. Rusai, kurie buvo nepartiniai, trynė rankas.

— Nors kartą tie bradegos susilaukė tinkamo atpildo...

Sunaikinus visus rastus rinkiminius plakatus, trys mašinos

buvo gražintos likusiems gyviems rusams, ir jie buvo paleisti toliau važiuoti.

Kitos keturios amerikoniškos mašinos — trys studebakeriai ir vienas fordas — buvo aplietos benzinu ir sudegintos. Jas paslėpti, kad nerastų bolševikai, tuo tarpu buvo sunku.

Be panašių aprašymų apie buvusius nuotykius, siuntose buvo raportai apie spaudos platinimą, žodinę propagandą, ryšio priemonių naikinimą ir kita.

PIRMI MASINIAI TRĖMIMAI

Po uždavinių, susietų su rinkimų boikotavimu, ilgesnį laiką apsistojom savo pagrindinėj būstinėj — Seklyčioj. Pagal susitarimą su apygardos vadu Mykolu Jonu, naują „Laisvės Žvalgo“ numerį turėjo išleisti kaimyninės rinktinės štabas. Tačiau ilgesnį laiką mūsų rinktinę jokie pažadai nepasiekė. Su rinktinės vadu Kardu ir štabo viršininku Uosiu nutarėm leisti bent rinktinei laikraštėlį, duodami jam „Kovos Kelio“ vardą. Pagal apygardos statutą tai daryti turėjome teisę. Bolševikams suklaidinti leidėją nurodėme — „LAF“. Gi savo rinktinės garbei vinjetėje įkomponavom Geležinį Vilką, staugiantį mūsų sostinės Vilniaus Trijų Kryžių kalno fone.

Laikraštėlį platinom ne tik savo rinktinės ribose, bet maždaug po šimtą egzempliorių siuntėm į dzūkų ir į Žalgirio rinktinę. Dzūkams dar pridėjom dovanų — šimtą matricų.

Pristatę laikraštėlį į paskirstymo punktus, vasario septynioliką dieną sėdomės suvesti rinkiminių apylinkių rezultatų. Staiga į kambarį įbėgo Rūta ir pranešė, kad kieme esą rusų. Tik spėję susirinkti nuo stalo popierius ir ginklus įsmukom į bulvėms parengtą rūselį. Prie durų gonkose jau girdėjom pakeltu balsu kalbantį su bolševikais šeimininką, kuris, matyt, juos bandė kiek sutrukdyti, kad mes spėtume pasiruošti. Iš rūsio buvo slapta karo metu išdumta ola į lauką. Pro ją buvo galima išsiveržti laukan. Vos spėję užleisti rūsio dangtį, išgirdom virtuvėje rusų ir šeimininko žingsnius.

— Nu, seni, išaiškink mums smulkiai, kuri čia vietovė, — kalbino rusas šeimininką, patiesdamas ant stalo žemėlapi.

Iš kalbos supratom, kad tai esama rusų enkagiebių. Gi iš pasikalbėjimo tono orientavomės, kad čia kratos rusai nesiruošia daryti ir elgiasi gana mandagiai ir švelniai, šeiminkas juos nusivedė į kitą namo galą. Ta proga Rūta atraportavo:

— Nieko baisaus, čia „načalstva“. Kratos, atrodo, nedarys. Tėvelį tur būt laiko savo žmogumi. Apylinkėse vyksta ablavos. Pas mus atsinešė net siųstuvą. Matyt, kad čia pataikė visi štabiniai: vienas majoras, du kapitonai, penki leitenantai ir vienas apšepęs puskarininkis — radistas. Atrodo, kad jūs vieni kitiems netrukdyt — vieni gyvenkit apačioje, o kiti tegul sau laikosi viršuj. Nakčia galėsit išlįsti ir pereiti į savo būstinę.

— Na, ir pataikė, kad juos velniai, načalstva pas načalstva. (Viršininkai pas viršininkus). Bet tai dar daug geriau: ponai viršininkai niekad tarp savęs nesipyksta, — juokavo Uosis.

Taip ir lūkuriavom, lyg pelės po šluota, ligi vakaro. Kratos jau nesibijojom, nes jei būtų ją darę, tai iš karto, o ne po kelių valandų. Kiek nerimavome, kad kartais kuris neišsigeistų ko nors pavogti ir nedirsteltų mūsų rūšin. Tada jau tektų nors ir viršininkui viršininką nudobti, o gal net ir mums kuriam paskubėti pas Abraomą. Tačiau buvom vieni kitiems gana džentelmeniškai — nei jie mumis domėjosi, nei mes jais. Išsiaiškinę vietas, šeiminkai liepė duoti užkasti, nepamiršdami paprašyti samagono. Jiems bevartant popierius, šeiminkas pastebėjo kažkokius Prienų apskrities NKGB skyriaus sudarytus sąrašus, datuotus sausio mėnesio trisdešimtą dieną.

Jau buvo gera popietė, kai ši NKGB karininkų grupė persikėlė pas kaimyną N., matyt, jų vykdomai operacijai nepatiko mūsų ūkio geografinė padėtis.

Vasario aštuonioliktoji diena šiai apylinkei buvo istorinė — pasibaisėjimo diena. Visą septynioliką dieną gausūs NKGB daliniai siautė po pietų Lietuvą. Jų buvo tiek daug, kad privertė partizanų dalinius pasislėpti. Gi aštuonioliką dieną pradėjo masiškai žmones vežti. Tik dabar supratom, kokius sąrašus mūsų šeiminkas vakar buvo pastebėjęs pas enkagiebius. Kaip pasirodė, bolševikai jau sausio pabaigoje buvo sudarę tremiamųjų į koncentracijos lagerius sąrašą, bet taktikos sumetimais trėmimą pradėjo tik po rinkimų, bandydami sudaryti išpūdį, kad tai rinkimų boikoto bausmė. Sąrašuose daugiausia figūravo partizanų, į Vakarus pasitraukusių, esančių kalėjimuose ir dabar sugėbančių geriau verstis gyventojų šeimos. Tremiamieji daugiausia buvo seneliai ir vaikai, nes fiziškai patvarūs, pastebėję prie jų sodybų artinantis enkagiebius, pabėgdavo. O vyrams palikti prie žmonių, tėvams prie vaikų ar vaikams prie tėvų nebuvo, prasmės, nes keturiasdešimt pirmųjų metų trėmimai parodė, kad pakeliui vis tiek šeimos išskirstomos, ir vieni kitiems padėti nebegali.

Dideliame šaltyje, sugriuvę sniege, vaitojo priešindamiesi seneliai, melddami enkagiebstus nužudyti juos savo žemėj, kur vargo per keliasdešimt metų, negu atiduoti kaulus Rusijos tyrslaukiams. Klaikiai klykė iš baimės ir šalčio motinų sterblėse kūdikiai, šitokią bejėgę klykiančią minią, nedavę nė penkiolikos minučių pasiruošti kelionei, ginkluoti azijatai sugrūdo į apskričių miestus. Iš tremiamųjų atėmė pasiimtus šiltesnius drabužius, primesdami skudurus. Prie to apiplėšimo prisidėjo ir vietiniai bolševikai.

Netruko nė dešimt dienų, kai dvidešimt su viršum tūkstančių lietuvių tautos senių, vaikų ir moterų, sugrūstų į gyvulinius vagonus, išriedėjo į rytus. Ir niekas pasaulyje, išskyrus lietuvių pogrindžio spaudą, neišgirdo šių nelaimingųjų priešmirtinės raudos. O kažkur Vakaruose vyko konferencijos, kilo tostai už pergalę, už santarvininkus – mūsų tautų ciniškiausius žudikus.

Partizanai viso to vežimo sutrukdyti negalėjo, nes bolševikų pajėgos, vykdant trėmimą, buvo perdaug gausios. Galima buvo ne protu, tik pykčiu vadovaujantis pradėti visam krašte kautynes, tačiau tai nebūtų davę gerų vaisių: partizanai būtų patyrę didžiulius nuostolius, o tremiamuosius būtų sulikvidavę vietoje

PALIKTŲ SODYBŲ SARGYBOJE

Dėl nuolatinių išvežimų ir ypač paskutiniųjų masinių trėmimų Lietuvoje liko gana daug tuščių sodybų. Niekas nesirūpino nei jų žemės apdirbimu, nei pastatų priežiūra. Bolševikai tokias tuščias sodybas pradėjo griauti. Vienus trobesius, sugriovę, pasiėmė kurui, iš kitų gi, persivežę į miestus, statė dabokles, sandėlius ir kitokius jiems reikalingus daiktus. Tokio pat likimo susilaukė ir ūkiuose likęs kilnojamas inventorių: ūkio mašinos, padargai bei įrankiai.

Kartais prie šitokio savivaliavimo prisidėdavo ir aplinkiniai gyventojai. Vieni iš jų turėjo geras intencijas – išsaugoti nelaimingųjų turtą, kiti gi bandydavo jį neteisėtai pasisavinti.

Partizanų vadovybė išleido instrukciją, kurioje nurodė partizanų laikyseną dėl tokio turto. Savo ruožtu buvo išleistas ir įsakymas visuomenei, draudžias bet ką savintis iš tuščių sodybų be savininkų ar jų artimųjų žinios.

Partizanai, pasistengę perduoti giminėms tą turto dalį, kuriai reikėjo apsaugos, neretai sodybas užminuodavo, išlipindami patvoriuose skelbimus, kad draudžiama į ūkį brautis, griauti trobesius ir grobti įrankius bei mašinas.

Antai Geležinio Vilko Dešinio kuopos kovotojas Jungas, pastebėjęs, kad jo tėviškės sodyba jau pradėta ardyti, užminavo vartus, kluoną, pirkia ir maniežą.

Po kelių dienų atvažiavo su vežimais keliolika rusų į šią sodybą „malkų“ parsivežti. Keliant vartus, sprogo pora prieštankinių minų ir užmušė kėlusįjį vartus, arklius ir sužeidė dar du rusus vežime. Bandyti toliau laimę, braunantis per kitą vietą į sodybą, rusai šį kartą nesiryžo, o malkų pasirūpino pravažiuodami Priensilyje.

Po kelių savaitių, matyt, kitas rusų dalinys, užmiršęs ankstyvesnius savo draugų nuotykius Jungo tėviškėje, vėl išibrovė pro vartus ir, matyt, norėjo pavogti maniežą ir parduoti kitiems ūkininkams. Tačiau, pradėdant judinti, sprogo paruoštos minos, šį kartą paklodamos du rusus. Vietoj maniežo, ivanai galėjo džiaugtis tik dviem lavonais.

KOVOTOJA NASTĖ

Vasario pabaigoje per Viesulo kuopos sanitarijos seserį Dalią mus pasiekė pranešimas, kad į mūsų štabo rajoną prieš kelias dienas yra parvežtas iš Kauno mūsų rinktinės Ainio kuopos kovotojas Erelis. Jis sausio mėnesį, puolant Živavodėje enkavedistus, buvo sužeistas: nukirto jam aukščiau kelio kojos kaulą. Partizanai nepajėgė pagydyti, todėl teko jam parūpinti fiktyvius dokumentus ir paguldyti Kaune buvusioje Raudonojo Kryžiaus ligoninėje. Kadangi NKVD pareigūnai nuolat tikrino ligoninėse žaizdas (mat, jie buvo pastebėję, kad neretai ir partizanai gydydavosi ligoninėse, slepiami personalo), tai buvo numatyta aiškinti, kad Erelį, esą, išpyręs arklys. Kelias savaites gydžius, dar nespėjus koją sugipsuoti, enkavedistams pavyko išaiškinti, ar bent įtarti, kad Erelis yra partizanas. Tai pastebėjo gailestingoji sesuo Nastė, kuriai buvo patikėta Erelio paslaptis. Ji nežinodama, kuriam daliniui Erelis priklausė, pasiryžo nakčia jį iš ligoninės išvogti, pargabenti į savo tėviškės apylinkę ir perduoti vietiniam partizanų daliniui.

Nastės projektas pasisekė. Dienos metu ji sugavo savo krašto ūkininką, su kuriuo sutarė Erelį nakčia išvežti. Dieną tai padaryti buvo sunkiau, nes ligoninėje budėdavo enkavedistų pareigūnas. Ji apsirūpino reikiama dokumentais, medicinos įrankiais ir medžiaga. Visa sukovus paskubomis į roges, laimingai ji pasiekė mūsų rajoną, kartu jau apsisprendusi su ligonine atsisveikinti ir dirbti grynai partizanams. Palikti ligoninėje – jai reiškė laukti NKVD teismo, nes enkavedistams buvo pakankamai duomenų išaiškinti, kad Erelis dingo su Nastės žinia ir iniciatyva. O už tokius darbus grėsė apie dešimt metų koncentracijos lagerio.

Reikėjo mūsų pagalbos Ereliai sugipsuoti ir duoti žinią jo daliniui, kad jį po kurio laiko atsiimtų. Erelis buvo gana silpnas. Jo išvogimas jį vėl nusilpnino. Nastės iškviestas, jį sugipsavo gydytojas.

Po dviejų savaitių, stropiai Nastės slaugomas, Erelis smarkiai pasitaisė. Jau galėjom jį pergabenti į jo rajoną. Nastė pasiekė Ainio kuopą ir, lydimi kelių vyrų, vyko pasiimti Erelio. Ties Plutiškėmis juos nakčia užpuolė pasaluoją enkagiebiai. Per kautynes žuvo Nastė ir dar vienas partizanas, šiose kautynėse Nastė pasirodė lygiai puikiai kovojanti ir ginklu, ne tik gudrumu ir medicinine pagalba. Ji dar vežime pirmos rusų automatų ugnies buvo sužeista į kojas. Negalėdama trauktis, ji narsiai gynėsi vietoje, sužeisdama rusą kulkosvaidininką, kuris, išsivertęs iš griovio, bandė pastatyti kulkosvaidį viduryje kelio ir užtvirti partizanų pasitraukimą į ten, iš kur jie galėtų gintis. Partizanams išsidėsčius gynimosi pozicijose, jau buvo per vėlu Nastei padėti: jos gyvybė jau buvo išplėšta naujų priešų kulku.

KRAUJAS UŽ SPAUDĄ

Vis nepasirodant ar tik mus nepasiekiant „Laisvės Žvalgui“, reikėjo apsiprasti su mintimi, kad sava iniciatyva gali tekti ilgesnį laiką leisti mūsų rinktinės ribose laikraštėlį. Negavę naujo įsakymo iš apygardos vado, kad jau vėl mūsų rinktinei atėjo eilė išleisti „Laisvės Žvalgą“, ryžomės atmušti antrąjį „Kovos Kelio“ numerį. Ta pačia proga rinktinės vadas Kardas įsakymu mane paskyrė rinktinės spaudos propagandos skyriaus viršininku, nors faktiškai aš jau tas pareigas ėjau nuo sausio mėnesio.

Norėdamas pakelti „Kovos Kelio“ vertę, ryžausi suburti didesnę pajėgesnių spaudai darbuotojų skaičių, atskirą žinių iš užsienio sekimo tinklą ir keletą asmenų paruošti aktualijoms, vedamiesiems ar eiliniams straipsniams. Rinktinės štabo spaudos propagandos skyrius pasiliko tik koordinatoriaus, techninio redaktoriaus, spaudos parūpintojo ir ryšių tvarkytojo bei ekspeditoriaus funkcijas. Toks spaudos gaminimo, paruošimo ir platinimo būdas buvo gana tobulas ir pajėgus. Niekas be Kardo, Uosio, Tautvydo, Miškinio ir manęs nežinojo, kur „Kovos Kelias“ spausdinamas ir kas yra jo bendradarbiai. Pagamintus iki tūkstančio egzempliorių laikraštėlius viena nakčia išnešiodavom į penkis ryšio punktus, iš kur juos pasiimdavo ginkluoti kovotojai ir platindavo pagal gautas instrukcijas. Nebuvo jokio pavojaus, kad bolševikai, sučiuopę paskirus laikraštėlio egzempliorius, galėtų bent apytikriai orientuotis, kur spausdinama.

Tuose pačiuose spaudos perdavimo punktuose rasdavome kuopų pastangomis parūpintos spaudai medžiagos: popieriaus, tušo, matricų ir kita ko. Kiekvieną kuopos vadą įpareigojom parūpinti ir turėti atsargoje paruoštus radijo aparatus, rotatorius ir net spaudai gaminti pritaikytus požeminius bunkeriukus. Kuopa, kuri šiems pageidavimams pasirodė paslaugesnė, daugiau gaudavo ir laikraštėlio egzempliorių. Gi pareikalavimas nuolat augo. Vėlesniems numeriams jau neištekėdavom vieno matricų; teko mušti dvejus.

Kovo devynioliktą dieną su spaudos propagandos skyriaus uždaviniais žuvo mūsų rinktinės štabo kovotojas, Kardo brolis Miškinis. Jis buvo gavęs uždavinį surasti dar iš vokiečių okupacijos meto pas gyventojus paslėptus du stiprius radijo aparatus ir rotatorių. Uždavinį vykdė su kitais dviem kovotojais – Ažuolu ir Vėtra. Apylinkė, kurioje buvo numatyta tuos dalykus surasti, buvo netoli Šilavoto, nuolat smarkiai rusų persekiojama. Beklaidžiodami po gyventojus, šie partizanai užsuko pas pil. R., kur aptiko kaimynus švenčiant juozines. Prie vaišių stalo puotos dalyviai prikalbėjo sėsti ir kovotojus. Tuo metu namus apsupo bolševikai, nes ėję sargybą civiliai priešą pastebėjo per "vėlai. Pro duris besiveržiąs Miškinis gavo automatinį šūvių seriją į krūtinę ir sukrito gonkose. Vėtrai ir Ažuolui pavyko pasprukti gyviems. Miškinio lavonas sudegė. Niekas iš gyventojų ir net Miškinio draugų jo žuvimo nepastebėjo, nes tik jis vienas veržėsi pro tas duris. Mes ilgai netikėjom, kad jo tikrai jau neteks pamatyti. Tik po savaitės jo sesuo, bežarstydamą sudegusios trobos pelenus, aptiko jo kaulus, iš ginklų metalinių dalių ir jos padovanoto rožančiaus kryželio pažino, kad tai tikrai brolio lavono palaikai. Mūsų viltys, kad jis kur nors sužeistas gydosi, nepasiteisino. Taip tragiškai atsiskyrė iš mūsų tarpo brangus Miškinis, labai mėgiamas visų partizanų ir kasdieninėj kalboj vadinamas – Vyriausiuoju Piršliu.

Savo „Kovos Kely“ įrašiau: „Lietuvi, brangink pagrindžio spaudą, nes ji kainuoja kraują“.

NAMINĖS DRAUDIMAS

Alkoholis buvo bolševikų draugas ir jų planų vykdytojas. Nė vieno tarybinio pareigūno negali įsivaizduoti be butelio degtinės. Girtavimas buvo besaikis. Buvo lakama įstaigose, namuose ir gatvėse. Degtinė buvo virtusi tinkamiausiu ir labiausiai vertinamu kyšiu, tvarkant reikalus tarybinėse įstaigose. Beveik kiekvienas rusas pasikakins užkąsdamas sausa duona, bet niekad nepamirš „vodkos“.

Neretai bolševikai su gyventojais elgėsi žiauriai kaip tik būdami girti. Girtiems dingdavo visokia baimė ar sąžinė: plėšti, vogti ar žudyti. Progu prisigerti buvo gana daug.

Gyventojai taip pat nemaža degtinės vartodavo. Viena – jie gėrė iš nusivylimo gyvenimu, o kita – juos pripratindavo patys bolševikiniai pareigūnai, kada negalima buvo joku būdu atsisakyti. Be to, pasiliko įpratimas prie alkoholio ir iš vokiečių okupacijos metų, kada girtavimas beveik neturėjo ribų. Išsigėrusiems gyventojams „atsirišdavo liežuvis“. Jie neretai pamiršdavo visas jiems partizanų duotas instrukcijas, per daug išsiplepėdavo geriančiųjų kompanijoj dėl nepasitenkinimo esama santvarka, neapsižiūrėdami, kad jų tarpe esama enkavedistų agentų. O kartais net ir žinodami tokius agentus esant jų ratelyje, nesusilaikydavo

savo tulžies neišlieję, nepasiuntę „riebių“ sąmojų bolševikų adresu. Dėl to ne vienas gyventojas atsidūrė Sibire.

Alkoholis kenkė ir partizanams. Tai vienu, tai kitu atveju iš prisirišimo gyventojai juos perdaug privaišindavo. Kartais tokios vaišės sumažindavo partizanų budrumą ar padarydavo juos perdaug „drąsius“.

Besaikis naminės gaminimas atsiliepė ir visai krašto gyventojų mitybai. Naminė buvo daroma daugiausia iš rugių, kai visame krašte tūkstančiams stokojo duonos.

Tokie visi sumetimai privertė griebtis priemonių sumažinti alkoholio gaminimą ir vartojimą. Mūsų rajone ta akcija buvo pradėta „Kovos Kely“ vedamaisiais, nurodančiais alkoholio kenksmingumą. Tačiau šitokie raginimai atsiskirti su alkoholiu neatnešė reikiamų rezultatų. Kilo gyvas reikalas ieškoti sėkmingesnių priemonių.

Balandžio pradžioje Geležinio Vilko rinktinės vadas išleido visuomenei įsakymą, draudžiantį gaminti ir vartoti naminę. Drauge buvo išleistas kitas įsakymas kovotojams, pavedęs prižiūrėti visuomenei išleisto įsakymo vykdymą ir taip pat draudžias patiems vartoti svaiginamuosius gėrimus. Gyventojus, nevykdančius jiems duoto įsakymo, buvo numatyta bausti iki tūkstančio rublių pinigais arba kitokia tolygia bausme. Įsakymas pradėjo galioti nuo balandžio penkioliktos dienos.

Kovoje su alkoholiu Geležinio Vilko rinktinės pavyzdžiu pasekė ne tik visa Tauro apygarda, bet ir kaimyniniai partizanų daliniai.

Kaip tik balandžio penkioliktos dienos vakarą Kardas, Uosis, Tautvydas ir aš pasiruošėm žygiui į šiaurio vardo Tabokiaus vadovaujamą kuopą. Kelionės tikslas buvo kuopos vizitacija. Beeidami per Šidiškių kaimą, išgirdom triukšmą už kelių šimtų metrų sodyboj. Sustojom. Aiškiai girdėjom moterų klyksmą, besimaišantį su grasinančiais įtūžusių vyrų balsais ir daužomų langų bilsesiu. Nusprendėm, kad rusai plėšikauja, nes negirdė-

jom, kuria kalba rėkauja. Pasidalinę po du, supdami iš dviejų pusių ūkį, skubėjom į pagalbą.

Didelis buvo mūsų nustebimas, kai vietoj ginkluotų vagių ar plėšikų radom girtus, plytgaliais besimušančius piliečius, jau buvo spėję išskulti beveik visus trobos langus ir, moterims klykiant, dabar pliekėsi darželio patvoryje, suvirtę į krūvą.

Visus mušeikas suvarėm į kambarį, privertėm skubiai išsipagirioti ir atsiskaityti su įsakyme numatytomis sankcijomis. Išsigandę anie aiškinos, kad jie įsakymą seniai žiną ir nei nemaną jo nevykdyti, bet paskutinę

dieną, atsisveikindami su „samagonu“, jie nė neapsižiūrėję, kad jau prabėgo nakties dvylikta. Tautvydas išprukęs į virtuvę, rado dar ir „bevarvantį“. Gi viename kampe dar stovėjo centnerinė statinė, paruošta varyti. Tautvydas, padedamas Uosio, visas statines, išvarytas ir dar tik paruoštas varyti, parvertė ant žemės ir į tardymo kambarį atvilko išardęs visus varymo įrankius. Prie akių sulaužė vamzdelius, o šaldytuvą gavo sunaikinti pats narsiausias mušeika. Čia jis puikiai įrodė, kad neblogai sugeba ne tik galvas daužyti, bet ir naminės gaminių įrankius naikinti.

Visi mušeikos turėjo vienas kitą atsiprašyti, atsilyginti šeimininkams už padarytus nuostolius ir pasibučiavę skirstytis.

— Patys buvome įsakymo leidėjai, bet, tur būt pirmiesiems mums ir teko prižiūrėti jo vykdymą, — kalbėjo, tęsdamas kelionę, Kardas.

PARTIZANŲ KAPŲ NIEKINIMAS

Šį pavasarį bolševikai smarkiau persekiojo ir spaudė, negu ligi šiol. Pagrindas: NKVD gen. maj. Bartašiūno įsakymas, paskelbtas 1946 m. vasario 15 d. Ilga žiema ir neištirpęs sniegas neleido partizanams senas gyvenvietes pakeisti naujomis. Beveik kiekvieną dieną girdėdavom apie partizanų susidūrimus su enkavedistais ir vis dažniau su kruvinais nuostoliais. Bolševikai, įdūkinti atkaklaus partizanų pasipriešinimo, kuriam paraližuoti negelbėjo jokios jų pastangos, griebėsi naujo žiaurumo. Iki šių metų enkagiebiai ar enkavedistai partizanų lavonų iš kautynių lauko neimdavo. Pasitenkindavo susirinkdami savus, šiemet jie tarėsi suradę naują baugią priemonę kovoje su partizanais. Kautynėse paliktus partizanų lavonus (kai partizanams reikėdavo skubiai pasitraukti) jie parsiveždavo į miestelius ir ten visokiais būdais juos išniekindavo, tuo tikėdamiesi atgrasinti naujas gyventojų gretas jungtis į išskintas partizanų eiles.

Vasario pabaigoje keliasdešimt enkagiebių Garliavos valsčiuje (ties Juodgiria) užpuolė Viesulo kuopos Žvangučio keliolikos vyrų būrį. Išskynus dvidešimt tris bolševikus, partizanams pavyko prasimušti pro apsupimo žiedą ir pasitraukti, paliekant kautynių vietoj patį vadą Žvangutį ir šešis žuvusius kovotojus. Visus partizanų lavonus bolševikai susirinko ir nusivežė į Garliavą. Žvangučio lavoną pastatė aikštėje stačią prie sienos, paramstė kuolais, kad nesudribtų, ir į išžiodytą burną įgrūdė vandentiekio vamzdį. Kitus lavonus išdėstė pusračiu įvairiose padėtyse, stengdamiesi surežisuoti mitingą. Kiekvienas valsčiaus bolševikinio aktyvo narys privalėjo eiti į šią aikštę ir lieti savo pyktį, kuldamas lavonus pagaliais, spardydamas kojomis ir t.t.

Kai kurie jų šaukė:

— Dabar jūs... klaidinkite liaudį.

Lavonai buvo paguldyti tokioje vietoje, kad iš NKGB būstinės būtų galima lengvai stebėti pro aikštę pravažiuojančius žmones. Jei pravažiuojančių veiduose enkavedistas pastebėdavo užuojautą, tuojau tokius sulaikydavo ir plakdami reikalaudavo išduoti lavonų pavardes. Piliečiai negalėjo nieko pasakyti, nes niekad nebuvo matę čia kritusių vyrų. Jie tik apverkė nežinomo partizano dalį.

Tuo pačiu metu bolševikai griebėsi naikinti ir draskyti supiltus žuvusių partizanų kapus, išbarstytus tėvynės pakelėse, pamiškėse, gojuose, miško tankmėse ir net pievose. Toki kapai gyventojų ir partizanų rūpesčiu buvo tvarkomi ir puošiami. Kas pavasarį iš lietuvių rankų čia skleidės vis naujos gėlės, laistomos lietučio ir sesių ašarų. Kiekviena apylinkė didžiavos prieš kitas savų partizanų kapų puošnumu.

Be abejo, šita partizanams parodyta tautos meilė, antkapius puošiant lietuviškais tautiniais ornamentais ir gėlėmis, dūkino okupantus. Jie pradėjo laužyti antkapių tvoreles, vartinėti kryžius, draskyti antkapius.

Antai Klebiškio miško pakraštyje, prie kelio, vedančio į S., pušų pavėsyje ilsėjosi septyni partizanai, žuvę įvairiose kautynėse. Gerų žmonių pastangomis šių septynių miško brolių kapai buvo aptverti lietuviško stiliaus tvorele, padaryti puikūs antkapiai ir pastatyti skoningi visiems vienodi kryžiai. Antkapiuose žaidė skyduose vyčiai ir įvairūs lietuviškų raštų ornamentai, pagaminti iš samanų ir gėlių.

Šiuos kapus aptikę Prienų enkagiebiai išardė. Vietinio dalinio būrio vadas Papartis pasiryžo bolševikams už tai atkeršyti. Jis, atsivedęs savo vyrus ir dar pasikvietęs pasyvių kovotojų, sutvarkė kapus, supildamas vėl panašius antkapius, parūpindamas kryžius ir tvorelę. Paskui kapus užminavo ir įspėjo lankytojus, kad jie kurį laiką kapų nelankytų. Gi prie tvorelės pridėjo rusišką ir lietuvišką užrašą, kad kapai liesti draudžiama. Po kelių savaitių tie patys enkagiebiai didžiai nustebo, rasdami kapus vėl žydinčius kaip seniau. Įtūžę griebėsi darbo. Dar labiau nustebo, kai pajudinus tvorelę sprogo. Buvo sunkiai sužeisti trys kapų niekintojai. Visi pašoko į kelio griovius ir, apmėtę kapus iš tolo granatomis, pasitraukė.

Tokis kapų išniekinimas ir naikinimas ėjo visame krašte. Vienur juos sunaikindavo patys enkagiebiai, kitur įsakydavo tai padaryti miško eiguliams ar gyventojams, kurių laukuose toki kapai buvo.

TEISĖ PASIRINKTI DARBĄ

Daug lietuvių žemės ūkio darbininkų 1944 metais įsijungė į karo metui svarbias pramonės šakas ir įstaigas, tikėdamies, kad tokiu būdu išvengs mobilizacijos. Taip įsitaisiusių darbo ir atlyginimo sąlygos buvo labai blogos. Per dieną reikėdavo ištesėti dešimtį darbo valandų. Tuo tarpu jų mėnesinis atlyginimas, padarius visus atskaitymus, tesiekdavo tik šimtą

septyniasdešimt rublių. Už šią sumą galima buvo nupirkti tik pusantro kilogramo sviesto. Jokių drabužių ir jokio apavo šie darbininkai negaudavo. Tokia padėtis buvo geležinkelių tarnyboje. Tokius darbininkus maitino ir aprūpino drabužiais tik tėvai ar artimieji. Darbininkai, kurie tokių rėmėjų ir maitintojų neturėjo arba patys buvo šeimos galvos ir išlaikytojai, atsidūrė be galo kritiškoje padėty ir buvo priversti vagiliauti iš pravažiuojančių ešalonų prekes, kad tokiu būdu prasimanytų duonos.

Daugelis tokių darbininkų šį pavasarį, kai jau beveik metai praėjo po karo su vokiečiais, metė darbovietes ir grįžo dirbti savo žemės sklypų ar daržų. Jie dar nebuvo suspėję pažinti sovietinės sistemos, praktiškai draudžiančios savo noru mesti darbininkui nepatinkamą darbą dėl nepakeliamų sąlygų ar be galo mažų atlyginimų. Visi jie galvojo lietuviškomis kategorijomis, kad kiekvienas darbininkas darbą pasirenka laisvai. Ne kitaip jie buvo girdėję pasisakant apie darbininkų ir darbo santykius ir pasaulio „demokratiškiausioje“ Stalino konstitucijoje.

Toks jų nesuspėjimas pažinti tikrąjį bolševizmo veidą šioje srityje juos skaudžiai apvylė. Jų pasitraukimą iš darboviečių bolševikai palaikė sabotažu. Visi šie ūkio darbininkai buvo enkavedistų sugaudyti iš lauko darbų ir kažkokiu būdu, suprantamu tik Sovietų Sąjungoj, jiems buvo pritaikyti baudžiamojo kodekso paragrafai, pagal kuriuos jie buvo ištremti nuo šešerių ligi dešimties metų į Rusijos koncentracijos stovyklas. Tokiu būdu jų neteko ne tik šeimos, bet ir Lietuva.

Daliai šitokių darbininkų pavyko laiku pastebėti draugų suėmimą ir pasprukti pas partizanus. Tik taip elgėsi ir vėlesniais laikais „keisdami“ darbą darbininkai.

Tokiu būdu žemės ūkis dėl darbo jėgų stokos negalėjo atsigauti nė šį „taikos“ meto pavasarį.

PARTIZANŲ APSIJUNGIMAS

Sėkmingi ir sklandūs Tauro apygardos pirmieji organizaciniai žingsniai, prasidėję su jos įsikūrimo data (1945.8 25), buvo kiek aptramdyti gausių rudens areštų. Tik naujo apygardos vado Mykolo Jono energija sugebėjo apygardos veiklos intensyvumą išlaikyti kaip buvus, pasiekiant vis naujų organizacinių laimėjimų. Tauro apygarda pasekė žemaičiai, įkurdami jungtinę Kėstučio apygardą, ir dzūkai, įkurdami A. apygardą. Kitos Lietuvos vietovės kiek lėčiau stūmėsi šia linkme.

Per Rasą gautas iš žemaičių tik ką įsikūrusios apygardos vadovybės raštas, kuriame jie pranešė apie jų organizacinius laimėjimus centralizuojant ir nusakė artimiausius uždavinius. Rašte kvietė jau susikūrusias apygardas sudaryti vieną bendrą vadovybę ir stengtis, kad

visi Lietuvoje veikia partizanų daliniai kuo skubiausiai panašiai centralizuotąsi.

Žemaičiai šiuo atveju buvo nuo sūduviečių kiek atsilikę. Balandžio 23 dieną mūsų apygardos atstovai su Mykolu Jonu pryšaky, susitikę su A. apygardos vadu pulk. Kazimieraičiu, sujungė abi apygardas, įkurdami pietų Lietuvos partizanų sritį, sudarydami bendrą pietų Lietuvos štabą. Pietų Lietuvos srities partizanų vado pareigos atiteko pulk. Kazimieraičiui, buvusiam A. apygardos vadui, o jo pavaduotoju tapo maj. Mykolas Jonas, Tauro apygardos vadas.

Šio posėdžio metu buvo išleistas pietų Lietuvos srities partizanų statutas ir vėl VLIK'o vardu deklaruoti tautai bendrieji būsimos Lietuvos valstybės santvarkos dėsniai.

Šie susitikimai ir jo rezultatai buvo paskelbti visuose pietų Lietuvoje leidžiamuose partizanų laikraščeliuose.

Kartu Kazimieraitis pasiėmė sau pareigą užmegzti glaudžius ryšius su aukštaičių partizanais, kad šie pasiektų tokios organizacijos kaip sūduviečiai, o Mykolas Jonas įsipareigojo to pat siekti su žemaičiais.

Rasos atvežtas iš žemaičių raštas žymiai palengvino įgyvendinti Mykolo Jono įsipareigojimus, nes anie jau patys rodė iniciatyvą jungtis. Jis tuojau atsakė į raštą, jau ne kaip Tauro apygardos vadas, bet kaip pietų Lietuvos srities vado pavaduotojas, siūlydamas artimiausiu laiku susitikti Nemuno pakrantėse.

Tokių darbų baruose mes sulaukėme gyvybe žydinčių, puikių gegužės dienų. Mūsų apygardos vadas, šiuo metu viešėjęs mūsų rinktinėje, išleido apygardai įsakymą, ragindamas visus kovotojus padidinti maldingumą, prašant Aukščiausiojo palaimos mūsų kruvinai kovai ir amžino atilsio žuvusiems broliams. Ta pačia proga buvo paraginti dalinių vadai sutvarkyti bolševikų išniekintus partizanų kapus, rūpintis jų nuolatiniu papuošimu.

Tik niekas negalėjo papuošti tų „kapų“, kurie šiomet atsirado miestelių sąslavynuose, grioviuose ar pelkėse. Jiems pagerbti reikėjo tenkintis tik tokių vietovių suregistravimu, pažymint ten išmėtytų partizanų slapyvardžius ir apie tai pranešti jų artimiesiems.

Tuo pačiu metu išeinančiam „Kovos Kelio“ pirmajam gegužės mėnesio numerįje įdėjau Mykolo Jono parašytą motinos dienai paminėti straipsnį vedamojo vietoj. Lietuvei motinai priderėjo didžiausia šių kovos metų pagarba, nes ji savo širdyje talpino patį didžiausią tautos skausmą.

Apygardos vado įsakymu „Kovos Kelias“ buvo padarytas Tauro apygardos organu.

VEIKLOS APYSKAITA

Mūsų rinktinėje lankantis apygardos vadui, rinktinės vadas įsakė visiems savo štabo pareigūnams ir kuopų vadams paruošti vienerių metų veiklos pranešimus. Kartu pastebėjo, kad pranešimai bus skaitomi, dalyvaujant apygardos vadui, kuris vietoje ir įvertins jų darbus. Susirinkimui buvo numatyta gegužės dešimta diena Prienų šile.

Sutraukti pranešimų duomenys taip atrodė:

Per metus rinktinėje žuvusių partizanų skaičius siekė septyniasdešimt du kovotojus. Priešo nuostoliai, įskaitant vietinius komunistus ir kriminalinius nusikaltėlius, buvo penkis kartus didesni. Per metus rinktinės ribose buvo prarasta apie devyniasdešimt įvairių šaunamų ginklų, jų tarpe keturiolika lengvųjų kulkosvaidžių. Dalinių vertinime buvo krepiama daug dėmesio į jų rajone dėl veiklos nukentėjusių gyventojų skaičių, kuris daugiausia priklausė nuo kovotojų atsargumo.

Nemenkų trūkumų rasta rinktinės ūkio skyriuje, nesudarant didesnių atsargų ilgesniam laikui. Kai kuriose kuopose ir net rinktinės štabe šlubavo atskaitomybė. Rinktinės štabas buvo nepakankamai aprūpinamas.

Globos poskyrio veikla nebuvo kaip reikiant išplėsta. Globotinių asmenų skaičius nuolat augo. Reikėjo pagyvinti šio poskyrio veiklą, kad bent mažiausiomis aukomis būtų sušelpiti reikalingieji globos. Visi darbuotojai buvo paskatinti imtis ir asmeninės iniciatyvos sudaryti didesniems lėšų fondams.

Sanitarijos poskyris buvo nusipelnęs pagyrimo. Per metus pagydyti penkiasdešimt devyni kovotojai, sunkiai ar lengviau sužeisti. Vaistų ir tvarstomosios medžiagos buvo pakankamai. Stokojo tik kai kuriose vietovėse sunkiai sergantiems ligoniams gydyti įrengtų bunkerių.

Rinktinės rikiuotės ir žvalgybos skyrių veikla rasta pakankamai aukšta.

Apie spaudos informacijos skyrių atskaitomybę daviau tik nuo sausio pirmos dienos, nuo kurios aš šias pareigas pradėjau eiti. Iki šiol buvo pagaminta apie pusšesto tūkstančio laikraštėlių („Laisvės Žvalgo“ ir „Kovos Kelio“), apie keturis tūkstančius įvairių atsišaukimų ir apie du tūkstančiai karikatūrų. Spaudai buvo prikišta, kad stinga idėjiškai politinio pobūdžio klausimų gvildinimo. Spaudos informacijos skyrius turėjo dvi atsargines priemones spaudai gaminti, daug popieriaus ir kitų medžiagų.

Rinktinės štabo kanceliarijoje rasta spragų: į sąrašus nebuvo įtraukti visi kritusieji kovotojai, ištremtieji į Rusijos gilumą gyventojai ir griauamos sodybos. Ne visų skyrių bylos buvo deramai tvarkomos.

Apygardos vadas mūsų rinktinės veiklą įvertino teigiamai. Mes pralenkėm kaimynines rinktines. Balsavusių gyventojų skaičius buvusiuose rinkimuose į Aukščiausiąją Tarybą buvo žemiausias ne tik Tauro apygardoje, bet ir visoje Lietuvoje. Tai buvo pasiekta, tinkamai pravedus boikotą ir labai gausia priešrinkimine spauda, padrąsinant gyventojus priešintis bolševikams ir pakeliant jų tautinį politinį susipratimą.

Buvo pavakarė, kai baigėm pranešimus. Kuopos vadas Dešinys pastebėjo, kad jo pranešimas dar nepilnas, nes paskutinę minutę jam ryšinėję davė žinią, kad penktą valandą po pietų jo kuopos septyni vyrai sunaikino aštuonis Prienų apskrities aktyvo narius, rinkusius valstybines paskolas.

Visą mėnesį Prienų apskrities gyventojus vargino bolševikai, apkraudami nepakeliamais valstybinės paskolos mokesčiais. Nors paskola buvo laikoma savanoriška, niekas neturėjo teisės nuo jos atsisakyti, o jos dydį nusakydavo patys rinkėjai. Pradžioje tokių paskolų vajui buvo įkinkyti eiliniai piliečiai. Juos pagavę, partizanai atimdavo surinktus pinigus ir sunaikindavo sudarytus sąrašus. Tada bolševikai į darbą įkinkė NKVD ir NKGB pajėgas, kurios ginkluotos iki dešimties grupėmis važinėjo po kaimus ir priversdavo gyventojus „savanoriškai“, jei ne sumokėti vietoje, tai bent pasižadėti artimiausioje ateityje atitinkamas sumas paaukoti valstybei. Kito kelio apsaugoti gyventojams nuo šitokio legalaus valstybinio apiplėšimo nebuvo, kaip tik užpuolus sunaikinti ginkluotus rinkikus.

Štai tokios rūšies operacijos duomenimis Dešinys papildė savo kuopos pranešimą. Operaciją buvo pavedęs įvykdyti savo pavaduotojui Jungui. Pasalos buvo suruoštos Mačiūnų kaime. Trys kovotojai buvo ginkluoti kulkosvaidžiais, trys automatiniais šautuvais ir vienas, šarvas, automatu. Partizanams ėmus šaudyti į rinkėjus iš pusšimčio metrų, per keliolika sekundžių tik vienas suspėjo išsiversti su gyvybės ženklais iš vežimo. Partizanai paėmė aštuonis automatus, kurių keturi jau buvo sugadinti, kelių dienų paskolų sąrašus ir nemažą sumą pinigų.

Po kautynių partizanams teko skubiai trauktis, nes, kulkosvaidžių dainą išgirdę, atskubėjo į pagalbą rinkėjams iš Prienų du NKGB daliniai po šešiasdešimt vyrų. Tik jau buvo pavėluota. Partizanai nudrožė per laukus į Kozerų miškelį. Į Prienšilį trauktis negalėjo, kadangi žinojo ten mus posėdžiaujant. Mogiškių kaime jiems jau pastojo kelią trisdešimties rusų dalinys, bet gavęs į skudurus, pasitraukė ir prarado norą artintis.

Susirinkimui baigiantis, Tabokiaus kuopos vyrai atvedė svečių iš apygardos. Dzūkai Labutis, Aras, Tauras turėjo uždavinį nustatyti sklandesnius ryšius su mūsų Tabokiaus kuopa, kad nesusivėlintu tarpapygardinės siuntos. Pusvalandį pasikalbėję su svečiais, malda baigėme dienos programą. Daugumas susirinkimo dalyvių išskubėjo, kol dar nesutemę, į įvairius Prienšilio pakraščius, kad iš ten iš pat vakaro galėtų pradėti žygį į savo dalinius. Kiti su svečiais praleidom visą naktį kartu.

ŠTABO SLĖPTUVĖ

Rytojaus dieną Mykolas Jonas, Kardas, Uosis, Tigras, Tautvydas, Skirgaila, Gegužis, Vabalas ir aš pradėjom dirbti Prienšilyje rinktinės štabo reikalams bunkerį – slėptuvę. Pasirinkom vietą, pasirūpinom įrankius, kelioms dienoms maisto ir pradėjom prakaituoti. Silpnesnius paskyrėm lengvesniems darbams – virtuvei ir sargyboms.

Trečią dieną slėptuvė buvo baigta. Jos dydis buvo trys metrai ilgio, du pločio ir du aukščio. Buvo išverstos dvi ilgos angos – įeiti ir išeiti. Viršus buvo puikiai užmaskuotas, kad ir patys vos galėjom pastebėti. Viduje įrengėm narus, stovus ginklams ir lentynas radijo aparatui, raštinės dokumentams, spaudai gaminti įrankiams ir kitokioms smulkmenoms.

Baigę darbą, uždarėm abi angas ir visi paeiliui viduje išbandėme ginklus. Pasirodė, kad slėptuvė akustiniu atžvilgiu pavyko puikiai. Vabalo traukiamos kulkosvaidžio serijos vos vos buvo dusliai girdėti už šimto metrų.

Vidun suleidę trejetui asmenų indus, dar kartą patikrinę maskavimą, su nauja mūsų būstine atsisveikinom.

Palikdami Prienšilį, dar matėmės su Anbo, Tabokiaus pavaduotoju. Jis pranešė mums liūdną žinią – pereitą naktį kautynėse su Šilavoto enkagiebiais žuvo Tabokius – penktasis Senavaičių šeimos narys, kritęs po Marytės, šiaurio, Zuikio ir Rainio.

VĖL APJUNGIMO REIKALU

Gegužės aštuonioliką į mūsų vietovę atvyko pagal anksčiau užmegztus kontaktus pagrindžio atstovas N. susitikti su Mykolu Jonu. Pasitarimui vietą pasirinkom miške, sunkiai prieinamoje vietovėje, iš visų pusių apsuptoje pelkėmis. Kol pasiekėm numatytą vietą, visi buvome iki kelių šlapi, nes prieiti nebuvo sausų vietų.

Posėdžio metu svečias pareiškė, kad jis atstovaujas Vienybės Komiteto likučiams ir kai kuriems susijungusiems aukštaičių partizanų vienetams. Pranešė, kad jo atvykimo tikslas yra perduoti aukščiau minėtų institucijų

pageidavimą pietų Lietuvos pagrindžiui sudaryti vieningą aktyviosios (partizanų) ir pasyviosios rezistencijos vadovybę. Kartu nušvietė tarptautinę padėtį ir jo atstovaujamų institucijų rūpestį, ieškant naujų rezistencijos veikimo metodų, kad būtų galima išsilaikyti prieš naują numatomą bolševikų spaudimą vasaros metu. Kalbėjo apie turimas progas užmegzti ryšį su užsieniu ir apie galimumą artimiausiu laiku sulaukti iš ten paramos. Trumpai nušvietė aukštaičių partizanų padėtį, išreikšdamas jų pageidavimą sueiti į glaudų bendradarbiavimą, net iki ginklų, municijos ir kovotojų pasikeitimo. Gale perdavė nusistatymą kaimynų lenkų ir gudų atžvilgiu.

Mykolas Jonas pranešė pietų Lietuvos srities vardu apie čia nuveiktus ir tęsiamus darbus organizacinėje srityje, apie kliūtis, sunkumus. Kartu išdėstė pietų Lietuvos partizanų pažiūrą į mūsų pietinius ir rytinius kaimynus. Apie partizanų padėtį darė pranešimą Kardas.

Abiems pusėms vienodai suprantant būtinumą visapusiškai apjungti vykstantį judėjimą, sudarant bendrą vadovybę, susitarta netrukus susitikti formalaus susijungimo, dabar nustatant stiprius ryšius ir glaudų bendradarbiavimą. Nutarta viską vykdyti nedelsiant, kad vasarą, ypač ginkluotoji rezistencija, nepakriktų, pergyvendama krizę, nesulaukusi radikalesnio tarptautinės padėties pakitimo mūsų naudai.

Pasitarime dalyvavo svečias, Mykolas Jonas, Kardas, Skirgaila, Skirmantas, Tautvydas, Kairys, Laimutė, Gegužis, Tigras, Vabalas ir aš. Sutvarkę pasitarimo protokolus, svečią išleidom, perduodami kitiems mūsų miško broliams nuoširdžiausius linkėjimus.

Po kelių dienų susitikome su vidurio Lietuvos partizanų dalinių ryšininku viršila Kirviu. Jis kreipėsi, kad padėtume jiems sukurti apygardą arba tiesiog priimtume į Tauro apygardos rėmus. Jam buvo nurodyta, į kuriuos dalinius jis šiais reikalais turi kreiptis. Kol kas prašėm tenkintis, kad juos aprūpinsim spauda.

DU IŠ VAKARŲ

Gegužės 25 d. apygardos vadas Mykolas Jonas, dar tebeviešis mūsų rinktinėje, gavo per Skirmanto kuopą pranešimą, kad yra atvykę iš užsienio du lietuviai pagrindininkai ir dabar yra Vampyro žinioje. Mykolas Jonas įsakė juos pristatyti į mūsų stovyklą. Iš pranešimo išaiškėjo, kad vienas iš atvykusių esąs Daunoras, kuris Lietuvoje buvo buvęs prieš pusmetį laiko. Apie tai aš žinojau iš Jankaus. Apie tai jau buvau pranešęs anksčiau apygardos vadovybei.

Sutvarkęs ryšius, laukėme atvykstant svečių 26-tos dienos naktį. Buvo šeštinių diena. Po bendros vidudienio maldos, papietavę, grupėmis

susimetę, šildėmės pavasario saulutėje. Stovykloj buvom: Mykolas Jonas, Uosis, Tigras, Vabalas, Gegužis, Arminas, Durtuvas, Dėdė ir aš.

Apie antrą valandą po pietų į stovyklą atėjo ryšininkas ir pranešė, kad pas kelis pagirio kaimynus pasirodė enkagiebių daliniai. Sunku buvo orientuotis, kodėl jie pasirodė, bet Mykolas Jonas davė įsakymą tuojau palikti stovyklą, kad galimų kautynių atveju būtume visai pasirengę. Giliau pasvarstę, priėjom ir kiti išvada, kad gal tikrai mūsų stovykla yra dešifruota, nes joje laikėmės jau keletą savaitių. Skubiai griebėmės sutvarkyti ir išslapstyti turimą stovykloje turtą, kurio kautynių atveju negalėjom su savim pasilaikyti. Išslapstėm rašomas mašinėles, popieri, matricas, rotatoriui tepalą ir, kiek užmaskavę stovyklos pėdsakus, pasitraukėm keletą šimtų metrų atokiau. Aptikę tankumyną sustojom. Vieni pradėjo snūduriuoti, kiti kortavo, o aš su Mykolu Jonu kalbėjomės dienos klausimais.

Po keliolikos minučių nuo stovyklos pusės pro mus prašokavo kiškis. Dėdei, kaip geriausiam miško gyvulių žinovui, kilo įtarimas. Anot i jo, kiškis niekad dieną nejudas miške iš savo guolio, jei jo niekas neišbaido. Vadinasi, kas nors jį turėjo pakelti iš guolio stovyklos rajono pusėje. Išsitraukęs parabelį, Dėdė nušokavo stovyklos link. Bematant jį pastebėjom susigūžusį, per krūmus neriantį atgal. Mus pasiekęs pašnibždomis pranešė, kad stovykla jau užimta enkagiebių.

Jam nespėjus baigti pranešimo, pamačiau už kokios trisdešimt metrų ilgą išdžiūvusį mongolą, rankose laikantį paruoštą automatą. Tai buvo dešinysis enkagiebių sparnas, baigias supti mūsų stovyklą. Rusai mūsų dar nebuvo pastebėję. Paėmiau mongolą ant kryptuko ir klausiau Mykolo Jono, ar jau traukti, ar laukti komandos. Jis man nieko neatsakė, tik užsivedė automatą. Nuleidau dešimtuko atsargą automatiniam šaudymui ir truktelėjau. Mongolas, kaip kuolu per galvą kirstas, išmetė automatą ir nukrito aukštiekninkas. Manim pasekė Tigras, nukirsdamas antrą. Kovotojai, kurie snūduriavo, buvo pakelti tik šūvių, nes komanduoti nereikėjo. Rusai greit atsakė savo ugnimi. Susikoncentravę ugnį iš dviejų kulkosvaidžių, vieno šturmoviko ir trijų automatinių dešimtukų, pjovėm išilgai rusų frontą ir skubiai pradėjom tvarkingai trauktis, atsispjaudydami stipria ugnimi. Bolševikai, patyrę mūsų kovingumą, neturėjo jokio noro vyti ir, susirinkę lavonus, traukėsi į pagirį.

Mes nuostolių žmonėmis neturėjom, be vienos kuprinės, kurioje paliko keli šimtai lapų raštinei popieriaus ir 3500 rublių, surinktų spaudai aukų. Stovykloje rusai nieko iš paslėptų daiktų nerado, išskyrus puodą su sriubos likučiais. Išsrėbę, puodą sušaudė. Aplink stovyklą buvo išardyti visi kelmai, išbadinėtos samanos, išvartyti nuo seniau gulį medžių stuobriai.

Numatėm naują vietą susitikti su svečiais – Skirmanto kuopos rajone. Čia atsirado ir svečiai.

Dvidešimt septintos dienos rytą, išsiaiškinus svečių tikimumą, prasidėjo posėdis. Daunoro ir Lokio atvykimas išsprendė ryšio su užsieniu klausimą, jau antri metai linksniuojamą pagrindininkų, šio pavasario sujudimas centralizuotis ir pasiektieji rezultatai taškas taškan sutapo su svečių uždaviniais. Reikėjo tik dar labiau įtempti jėgas nugalėti tuos paskutinius žingsnius ir įkopti į vienos pagrindžio vadovybės rėmus.

Iš Daunoro ir Lokio lūpų pirmą kartą mūsų apygarda klausėsi tiesioginės informacijos iš Vakarų pasaulio. Jų pranešimai mus nuteikė pesimistiškai. Atrodė, kad Vakarų pasaulio sąžinė bunda pernelyg lėtai. Priėjom išvadą, kad mūsų ramių artojų šalims, kažkaip užmestoms pasaulio politikų užpečkin, dar ilgai teks lieti kraujas, kol atgausime laisvę, o tuo tikėti nenorėjom.

Kalbėjomės ligi vakaro, dalyvaujant Daunorui, Lokiui, Mykolui Jonui, Kardui, Uosiui, Žalgiriui, Tigrui ir man.

Pavakare Mykolas Jonas ir Kardas išskubėjo į apygardos štabo pareigūnų ir rinktinių vadų posėdį, palikdami svečius globoti man ir Uosiui.

KELIONĖ PRO MILŽINIŠKO VALYMO TINKLĄ

Gegužės antroje pusėje, žvalgybos žiniomis, mūsų apygardos ribose buvo pastebėti didėję bolševikų daliniai valsčiuose. Buvo aišku, kad tai pirmieji daliniai masinėms žmonių medžioklėms, kurių pažindami bolševikų taktiką, jau seniai tikėjomės. Tik nemanėm, kad jos šiemet bus tokios ankstyvos. Pasirodė, kad ta? būrys, su kuriuo mes susipliekėm per šeštines, buvo toms medžioklėms besiruošiančių divizijų žvalgybiniai. Jie ėmėsi panašios taktikos kaip partizanai. Per krašto miškus traukė keliasdešimt vyrų daliniais su didelėmis šovinių atsargomis, ieškodami partizanų, stengdamiesi susekti, kur yra įsikūrę miško broliai. Toki klajoją daliniai neturėjo nieko bendro su vietinėmis NKVD ar NKGB pajėgomis, maitinosi pas gyventojus, o ilsėdavosi neretai ir miške, šių klajojančių ir vietinių NKVD bei NKGB dalinių duomenimis vadovaudamiesi, bolševikai paruošė į medžioklę besirengiančioms divizijoms operacinius planus.

Jau dvidešimos dienos popietę mūsų stovykla iš trisdešimties su viršum vyrų buvo parengties padėtyje, nes, pagal gautus iš ryšininkų pranešimus, pamiškėse jau buvo matyti belandžiojančių NKGB dalinių. Vienu momentu net išsipylėm į kautynių vilnį ir apie valandą laiko išgulėjom užimtose pozicijose, šalia mūsų narsiųjų kulkosvaidininkų rikiavosi ir mūsų svečiai Daunoras su Lokiui, ginkluoti tik pistoletais.

Dienos metu iš šio miškelio trauktis nebuvo kur, todėl buvom pasiryžę rizikuoti, skaičiuodami, kad būsim nepastebėti. Mūsų miškelis priėjo prie pat Šilavoto, kuriame šiandien jau laikėsi keli šimtai enkavedistų, bet tai mūsų nejaudino. Partizanai buvo įpratę turėti savo stovyklas pačioj bolševikų panosėj. Tokiais atvejais ir susidūrimų būdavo mažiau, nes iš vienos pusės partizanai buvo atsargesni, o iš kitos – ir bolševikai nesitikėjo, kad giriniai išdrįstų susisukti sau lizdus jų pašonėje.

Nakčia keliolika vyrų, pasiskirstę trimis grupėmis, išėjo į kaimus, be kitų uždavinių, smulkiai patirti apie apylinkėj besitelkiančių ivanų pajėgų dydį.

Paryčiu grįžtantiems daliniams pamiškėj pastojų kelią rusai, kurie vidurnaktį apsupo mišką ir išstatė pasalas. Laimingai, be nuostolių grįžę vyrai į stovyklą pranešė, kad padėtis yra labai rimta. Vienas iš trijų partizanų vienetų į stovyklą negrįžo net iki švintant. Per susidūrimą enkagiebiai pastebėjo, kad partizanams pavyko prasilaužti į mišką. Buvo aišku, kad dienos metu bus košimas. Skirmantas su savo vyrais nutarė trauktis iš stovyklos Žaliosios miškų link. Abu svečiai, Uosis ir aš pasilikom vietoj, kadangi mūsų svečiai atsisakė ton kryptin judėti. Mūsų nelaimė, dar Uosis neturėjo ilgo ginklo, nes savo dešimtuką buvo paskolinęs vienam kovotojui, išsiųstam žvalgybon. Anas buvo toje partizanų grupėje, kuri dar į stovyklą nebuvo grįžusi, šitoj kuopoj apskritai trūko geresnių ginklų. Mat, prieš mėnesį kuopą papildė keliolika studentų ir gimnazistų, kurių kuopos vadas dar nesuspėjo, kaip pridera, aprūpinti.

Švintant Skirmantas su trisdešimt savo kuopos vyrų ir dar keliais rinktinės štabo kovotojais žygiavo Mikalinės miško pakraščio link, ieškodami patogiausių ir saugiausių vietovių išsimušti į Žaliąją.

Mes keturiese nutraukėm visiškai kiton kryptin. Susiradom labai tankius krūmus, sulindom ir čia nutarėm pasitikti priešą. Jei jau tikrai čia būsim aptikti, sutarėm, kad šaltai lauksim rusų priartėjant per kelis metrus (iš toliau jie mus dar pastebėti negalėjo), tada kirsim tiems, kurie bus arčiausiai ir nersim per jų gretas jiems priešingon pusėn. Kitokios taktikos su savo ginklais imtis negalėjom. Tankumyne buvo pora kelmų, į kuriuos tupčiom atsirėmę užėmėm kiekvienas sau vietą, kartu nusistatydami, kuris katrą pusę saugos nuo priešo. Tačiau mano draugai ilgai neiškentė. Visi pradėjo snūduriuoti. Abu svečiai buvo gana pavargę, o Uosis taip pat jau pusantros paros neturėjo kada akių sumerkti. Viliojo ir mane miegas, bet atsakingumas už visų gyvybes privertė visokių nuovargių nugalėti. Aplink buvo be galo tylu. Girdėjau, kaip kiekvienas paukštis prabudęs krapštėsi sparnus dienai. Ryto ramumą sudrumsdavo mano draugų knarkimas, kuriam nuslopinti aš buvau priverstas nuolat tai vienam, tai antram bakstelti pašonėn, kad bent vienu tonu sumažintų taip įkyriai monotonišką savo miego dainą. Aš savo vienvietę dalinaus su

laukine pelyte, išlindusia iš skylės po Lokio kojomis. Smulkiais žingsniukais bėginėjo ji nuo vieno kupstelio prie kito, vis mano akių sekama. Kiekvienas garsėnis mano draugų užknarkimas sukeldavo jai baimės.

Tra-ta-ta-ta-ta...urrrrrrrr urr urr ur, — iš ten, kur pasitraukė Skirmantas, dusliai prašneko kulkosvaidžiai. Prasidėjo kautynės. Ne tik mano pelytė dingo, bet ir visi trys „miegaliai" pašoko.

— Kas tai? — klausė vienu balsu abu svečiai.

— Tai Skirmantas laužiasi iš miško, — atsakiau.

— Taip, mūsiškiai pirmi paleido ugnį, Viliaus Pragaras ir Durtuvo Dreizeris ... Ir Tigras neatsilieka ... — įgudusia ausim išskyrė Uosis partizanų kulkosvaidžių dainą.

— Kažin ar Špoko, ar gal jau ivanai susigriebė? — pridėjo Uosis, išskyręs pradėjusį veikti rusišką kulkosvaidį.

Kulkosvaidžių serijų pertraukomis buvo girdėti ir paskiri šūviai ir automatai. Retkarčiais visa nustelbdavo granatų sproginiai.

— Čia tikras karas pas jus, vyrai, — ilgai klausėsis, pradėjo

Lokys. — Norėčiau ir aš būti tenai su geru kulkosvaidžiu. Tegul ivanai pažintų, kad ir Lokys veltui nešauda. Be reikalo neapsisprendėm eiti kartu su jais, — kalbėjo Lokys, rankoje mėtydamas parabelį.

Po keliolikos minučių mišku aidinčios serijos nutilo. Girdėjom tik paskirus šūvius, bet jau kiek kitoj vietoj. Mes tikėjomės, kad jiems pavyks laimingai prasilaužti. Tokia mintis mus drąsiau nuteikė, nes manėme, kad dabar bolševikai visą savo dėmesį nuo šito miško nukreips į Žaliąją, persekiodami prasilaužusį Skirmantą.

Ramiai sulaukė vienuoliktos valandos, pajutom alkį. Svečiai pas save dar aptiko truputį konservuoto maisto, kurį, pasidalinę, nurijom.

Svečias mus sugundė eiti pasižvalgyti prie stovyklos, nes jie vakar per ryšininkus buvo ten paskyrę pasimatymus. Nors man ir Uosiui buvo aišku, kad po šios dienos kautynių niekas iš civilių žmonių nedrįs prie miško artintis, bet, svečiams spiriantis, nusileidom, juo labiau, kad Skirmanto nuklystoj pusėj jau negirdėjom jokio triukšmo. Stovykla dabar nuo mūsų buvo už trijų kilometrų. Išsidėstę vorele, pradėjom judėti. Juo buvom arčiau stovyklos, juo darėmės atsargesni, stengdamiesi eiti net lapų neužkliudydami. Pakeliui sutiktus spindžius kirsdavome gulom, parinkę žemesnes vietas. Priartėję puskilometrį prie stovyklos, susitikom

keturis kovotojus, kurie dar nebuvo spėję ligi Skirmanto išžygiavimo grįžti į stovyklą. Buvo tai Plechavičius, Vilkas, Jūrelė ir šerkšnas. Iš jų vienas turėjo Uosio dešimtuką. Plechavičius turėjo vokišką kulkosvaidį, kiti du buvo ginkluoti taip pat dešimtukais. Su šia grupe sudarėm jau gana rimtą vienetą. Prireikus galėjom suvaidinti ir keletą kulkosvaidžių, savo dešimtukais leisdami automatiškai. Visi pasitraukėm į gana patogią aikštelę, iš kurios gerai matėm į stovyklą vedančius takelius. Išsidėstę grupėmis susėdom.

Apie trečią valandą po pietų už dviejų šimtų metrų prapliupo rusiškų automatų serijos ir granatų sprogimai. Pašokę pasitraukėm pusšimtį metrų į priešingą pusę ir galvojom, kas čia galėjo atsitikti. Uosis buvo linkęs manyti, kad tai bolševikų provokacinis triukšmas pabaidyti kur nors ramiai betūnančius partizanus. Plechavičius bandė teigti, kad toje vietoje esanti Ažuolo ir Žalgirio požeminė slėptuvė, ir kautynės turėjo eiti su jais. Atsitiko taip, kad niekas nenorėjo prisipažinti gerai pažįstas mišką. Nors Plechavičius ir Vilkas šiame miške laikėsi keletą mėnesių, bet jiems ši kartą buvo pravartu dėtis jo nepažįstant.

Teko man ir Uosiui dėtis žinovais. Besitraukdami priartėjom prie spindžio. Bandėm jį su žiūronais išžvalgyti, ar nėra saugojamas rusų kulkosvaidžių, bet nieko nepastebėjom. Dviem šuoliais atsidūriau kitoj pusėj. Mane sekė Uosis. Gi Lokiui pasirodžius su savo figūra ant spindžio, iš kairės jau išgirdom šūvius, kurie, atrodė, buvo tik signaliniai: pranešė mus pastebėję ir į kur traukiamės. Niekaip negalėjom užmaskuoti pasitraukimo pėdsako. Kur tik eidavom, visur gležnoje žolėje likdavo ryškios brydės. O žolės, lyg tyčia, čia visur buvo priaugę iki kelių. Prišliaužę vietą, kuri atrodė tinkama maskuotam poilsiui, susėdom. Nuo visų varvėjo stambūs prakaito lašai.

Nepraėjo nė dvidešimt minučių, kai pastebėjom į mus traukiančius iš Šilavoto pusės rusus. Jie, matyt, skubėjo neseniai girdėtų šūvių kryptimi. Mums trauktis atgal nebuvo kur. Rizikavom pralįsti pro pat jų nosis. Mūsų laimė, išvargusių rusų apdairumas buvo labai menkas. Visi įspiginę akis priekin, tik keliasdešimt metrų atstu pranėrė pro mus, laikydami paruoštus ginklus rankose. Jiems praėjus, traukėmės toliau. Aptikome daug pėdsakų. Buvo aišku, kad čia jau bolševikų košta, šią progą išnaudoję, paslėpėm savo pėdsakus. Turėjom tikslą pakeisti šį kvartalą, nes čia buvom pastebėti, tik įkėlę koją. Naują kvartalą pasiekėm pilvais. Jame vėl aptikom daugybę pėdsakų. Buvo aišku, kad rusų pajėgos miške gana didelės. Jie iškošia kiekvieną kvartalą.

Susiradom patogią kautynėms vietą ir, išsidėstę, nutarėm toliau nebesitraukti, o čia laukti vakaro. Kiekviena grupė turėjo savo sekimo rajoną. Mudu su Loki, pasipuošę galvas šakomis, neretai priartėdavome prie spindžio, bet nieko įtartino nepastebėdavom.

Sulaukėm vakaro. Prieš akis turėjom žygį į N. vietovę. Mus domino, ar bolševikai buvo aptikę stovyklą. Užsukom. Pasirodė, kad jie jos buvo neradę, nes paliktos sviestuotos dėžės dar nebuvo išvalytos.

Prieš sutemstant pasiekėm palaukę. Visas miško pakraštys buvo vienu brydžių išraižytas. Vilkas susisiekė su ryšininku. Patyrė, kad Plechavičius teisingai įspėjo – bolševikai surado Ažuolo ir Žalgirio slėptuvę. Ažuolas, sužeistas, susisprogdino. Be to, patirta, kad Skirmantui nepavyko išsimušti iš Mikalinės miško. Jis visą dieną buvo gainiojamas čia pat. Dabar tik mums paaiškėjo, kad mes buvom nepakankamai įvertinę galimą pavojų. Maždaug divizija buvo apsupusi mišką. Pas kiekvieną pamiškės gyventoją laikėsi apie šimtas rusų. Pavakarėn visi kažkur buvo pradingę.

Nelaukę kol visai sutems, išsilaužėm iš miško į laukus, nes vėl tikėjomės apsupsiant, juo labiau, kad kautynėse su Skirmantu jie prarado trylika enkagiebių, neužmušdami nė vieno partizano. Šilavote buvo pastebėtas vienas generolas, kuris, atrodė, šiai medžioklei vadovavo.

Pakeliui atsiskyrėm, kartu praleidę dieną su Plechavičium, Vilku, Jūrele ir šerkšnu. Po poros dienų pasiekėm savo nuolatinę būstinę, kur turėjom laukti Mykolo Jono.

PARTIZANŲ PASALOS BOLŠEVIKAMS

Apygardos štabo pareigūnų ir rinktinių vadų posėdžiui pasibaigus, visi nesiskirstė. Nutarė atsisveikinant suruošti bolševikams pasalas. Kaip tik netoli jų posėdžių vietos buvo ruošiamas mitingas. Į mitingą turėjo atvykti atsakingi Marijampolės apskrities bolševikinio aktyvo pareigūnai. Čia apygardos vadovybei buvo pasitaikiusi puiki proga įrodyti eiliniams kovotojams, kad ir jų vadai sugeba neblogiau už juos susidoroti su priešu.

Operacijai vadovauti buvo paskirtas Kardas. Iš Vytauto rinktinės buvo paimta keletas kulkosvaidžių ir talkon keli apsukresni vyrai. Pasaloms buvo numatyta vieta Šunskų girios pakraštys.

Du kovotojai, persirengę civiliškai, nuėjo į mitingą ir, kiek apkūlę apylinkės pirmininką, leido jam pabėgti į Marijampolę iškviešti pagalbą.

Ilgai nereikėjo laukti, kai keliu jau skubėjo į pagalbą trisdešimties enkavedistų mašina. Juos pasaluotojai pasitiko už kilometro nuo mitingo, užkalbindami kelių kulkosvaidžių ugnimi. Mašina degdama įvirto griovinė. Per ankstyvas šoferio nukirtimas apunkino susidoroti su priešu, nes jie čia pat turėjo uždangas. Vistik Tauro vadovybė gražiai pasirodė – iš trisdešimties enkavedistų tik dviem pavyko pasprukti gyviems. Iš mūsų net nesužeidė nė vieno. Visi nusišluostė prakaitą ir, paspaudę rankas, gyrėsi:

– Taip visi tauriečiai turi kautis. Aštuoniolika vyrų sutašėm trisdešimtį. Tik du palikom veislei. Ir ginklų liko pusei kuopos.

Po šių pasalų Mykolas Jonas iškeliavo į Žemaitiją, o kiti į savo nuolatinės gyvenvietes.

TURGAUS AIKŠTĖJE

Birželio antrą dieną Kardas susitiko su Skirmanto kuopos vyrais ir, vis pralįsdami pro siautėjančias bolševikų divizijas, artėjo prie mūsų būstinės. Nuolatiniai persekiojimai kovotojus labai nuvargino. Jie ne tik apie dienos poilsį negalėjo pagalvoti, bet ir naktimis neretai būdavo parengties padėty.

Birželio trečią dieną Kardas, Laimutė, Skirmantas, Strazdas, Dėdė, Saugūnas, Vėtra, Jazminas, Špokas, Vilius, Studentas ir Gintaras prieš pat rytą jau pasiekė Pagraižio miškelį. Nakčia buvo paliję. Išvargę kovotojai skubėdami negalėjo tobulai paslėpti pėdsakų. Jų nelaimė, tik prašvitus važiavo keliu iš Veiverių į Šilavotą mašina bolševikų ir pastebėjo partizanų pėdsakus į Pagraižį. Rusai, pasikvietę daugiau pajėgų iš Šilavoto, atvyko į pastebėto pėdsako vietą ir su šunimis pradėjo ieškoti partizanų. Partizanai tuoj buvo atrasti. Jie visi miegojo. Enkagiebiai apsupę, prišliaužę visai arti ir pradėjo iš kulkosvaidžių ir automatų tarškinti. Vilius ir špokas, geriausi kuopos kulkosvaidininkai, sukniubo ant savų kulkosvaidžių, suspėję išleisti vos po kelis šūvius. Gyviems pavyko pasprukti tik Saugūnui ir Skirmantui. Kiti visi žuvo vietoj arba kiek pasitraukę. Gyvi liko ir Dėdė su Strazdu, kurie tuo laiku buvo išėję pasirūpinti pusryčiais.

Partizanų lavonus bolševikai surinkę nuvežė į Šilavotą ir numetė turgaus aikštėje. Nors Šilavote tuo metu laikėsi keli šimtai siautėjančių enkagiebių, nakčia partizanus pagerbė sesės, apversdamos glėbiais gėlių ir vainikų. Rytojaus dieną Kardo, Laimutės ir Vėtros lavonus nuvežė į Marijampolę atpažinti. Prie jų atvedė iš kalėjimo Kardo žmoną ir mušdami reikalavo išduoti žuvusiųjų pavardes. Čia nieko nepešę, lavonus vėl sumetė į sunkvežimį ir nuvežė į Prienus, kur juos atpažinti reikalavo gimnazijos mokytojus. Lavonai buvo smarkiai apnuoginti, kiti ir visai nuogi. Su Laimutės lavonu išdarinėjo įvairias paleistuvavimo scenas.

MYKOLAS JONAS ŽUVO

Birželio šeštą dieną mūsų apygardą ištiko antra skaudi nelaime. Masinės medžioklės persimetė į šiaurinę apygardos sritį – Žalgirio rinktinę. Dviejų divizijų NKGB pajėgos, talkinamos net šarvuotų traukinių, apsupto Kazlų Rūdos miškus. Apygardos vadas Mykolas Jonas tuo laiku buvo Sakalo kuopoj su trisdešimt vyrų. Šį dalinį pavyko bolševikams apsupti viename kvartale. Bolševikams vis koncentruojant

papildomas jėgas, grėsė visiškas dalinio sunaikinimas. Apygardos vadas davė įsakymą prasilaužti pro apsupimo žiedą. Numatytam smūgiui pavesta vadovauti Sakalui. Dalinį sudarė gana narsūs kariai, su dideliu patyrimu panašiose kautynėse.

Prasilaužti pavyko iš pirmo karto, paliekant kautynių vietoje penkis kovotojus ir užmušant trisdešimt šešis enkagiebičius. Tarp žuvusių buvo ir pats Sakalas, ėjęs kuopos vado pareigas, ir Brangutė – rinktinės štabo pareigūnas.

Rytojaus dieną atrodė, kad bolševikai aprimo sekę. Mykolas Jonas su šešiais savanoriais, sutikusiais jį lydėti į Žemaitiją, pavakariop atsiskyrė nuo dalinio ir žygiavo prie reikiamos palaukės. Prie Agurkiškės juos, susėdusius pailsėti, iš miško pusės apsupo stiprus slapukų bolševikų dalinys. Įvyko kietos, bet toli gražu nelygios kautynės. Trys dalinio vyrai krito vietoj, kiti keturi toliau kovėsi pusę valandos. Pagaliau sunkiai sužeidė Mykolą Joną. Bolševikų spaudžiami, partizanai buvo išstumti iš miško. Mykolas Jonas, negalėdamas toliau kautis, išsitraukęs granatą susisprogdino. Išliko tik du kovotojai, šiose kautynėse krito Žalgirio rinktinės adjutantas Tauras, nepavejamos drąsos kovotojas. Rusų šiose kautynėse buvo nukauta trylika.

Vienose ir kitose kautynėse kritusių kovotojų lavonai buvo atvežti į Kazlų Rūdą. Visus lavonus bolševikai žiauriausiai išniekino, pažabodami juos rastaais partizanų rožančiais, burnas užkimšdami maldaknygėmis, iš odos pjaustydami Gedimino stulpus...

Taip brangiai mums atsiėjo šios bolševikų suruoštos masinės medžioklės. Jos ėjo iki birželio mėnesio vidurio. Žuvus eilei vyrų, iš dalies apiro mūsų ryšiai. Daugumas partizanų, atsipalaidavę nuo bet kokių pareigų, laikinai slapstėsi naujose vietovėse mažomis grupėmis. Mes dar ilgai, nežinodami apie Kardo ir Mykolo Jono žuvimą, nekantriai jų laukėm pasirodant pas mus. Kartu su Kardu turėjo mus pasiekti buvusio apygardos posėdžio nutarimai. Tarp kitų naujų patvarkymų aš buvau paskirtas apygardos organo „Laisvės Žvalgo“ redaktoriumi. To nežinodamas, ir toliau leidau „Kovos Kelio“ devintąjį numerį, jau talkinamas Daunoro.

TAIP GIMĖ BDPS IR VLAK

Birželio dešimta paminėtina kaip Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio gimimo diena. Aktyviosios rezistencijos atstovai, likučiai iš pogrindžio organizacijų vokiečių okupacijos metu ir Vienybės Komiteto atstovai susijungė į vieną bendrą sąjūdį, suteikdami jam BDPS vardą. Po trijų dienų atsirado ir VLAK (Vyriausias Lietuvos Atstatymo Komitetas), šiuos organus įkūrus, Lokys išvyko atgal į užsienį.

Po gegužės dešimos dienos posėdžio, praplėtus rinktinės štabo kovotojų sudėtį, buvom numatę tuoju išsirengti ir daugiau slėptuvių. Išėjo kitaip. Mus užpuolė visa eilė naujų organizacinių reikalų, kuriuos betvarkydami ir sulaukėm nepasiruošę medžioklės.

Dar siautimui tebevykstant, Vabalas ir Gegužis kreipėsi į rinktinės adjutantą Tigrą, prašydami leisti jiems nors dvi savaites grįžti į jų ankstyvesnes gyvenvietes, nes prasidėjęs siautimas vis tiek laikinai sustabdė bet kokią darbą. Tigras jų prašymą patenkino. Vabalas ir Gegužis parvyko į senas savo veikimo vietas.

Po poros dienų Vabalas gavo žinią, kad yra grįžusi iš Sibiro jo ištremta sesuo. Abu kovotojai, dar nelaukdami, kada siautimas apstos, pasiryžo aplankyti grįžusią tremtinę. Buvo graži liepos mėnesio popietė. Vabalas ir Gegužis išlindo iš savo slėptuvių tik su trumpais ginklais ir ruošėsi kelionei. Kaip tik tuo momentu iš rugių išsinėrė enkagiebių dalinys ir pastebėjo kovotojus. Partizanai pasileido į slėptuvę ilgų ginklų pasiimti. Kol ją pasiekė, Gegužis jau buvo sužeistas. Niekaip jie jau negalėjo išlikti gyvi. Gegužis tuoj susisprogdino, kad bolševikai jo neatpažintų. Vienas neilgai ir Vabalas laikėsi. Po keleto minučių nutraukė ir jis kovą, pridėjęs granatą prie savo galvos.

NKGB, atvarę Gegužio tėvą ir brolių, įsakė abu partizanus išimti iš slėptuvės ir vežti kartu su jais į Garliavos miestelyje partizanų lavonams skirtą aikštę. Gegužio šeimai pavyko išsiginti, kad tos slėptuvės jie nežinojo, gi sudraskytą Gegužio veidą net ir saviesiems buvo sunku pažinti. Gegužio tėvas, veždamas savo mylimiausio sūnaus lavoną į miestelio aikštę bolševikų išniekinimui, nė viena ašara neišsidavė bolševikams.

Vabalo seseriai tik kelių valandų tetrūko, kad po Sibiro kančių ji būtų galėjus pasimatyti su savo vieninteliu dar gyvu šeimos nariu. Jiedu pasimatė, tik ne ten, kur Vabalas svajojo, bet Garliavos miestelyje, ir tai tik iš keliolikos metrų vogtais žvilgsniais, su ašaromis praslenkant pro šalį.

Po pirmųjų masinių siautimų NKGB persimetė į A. apygardos ribas. Tenai bolševikams pavyko nukauti pulk. Kazimieraitį,ėjusį pietų srities vado pareigas.

Rugpjūčio pradžioje mūsų apylinkėse siautimai vėl atsinaujino. Prieš kelias dienas išvyko į Vilnių Daunoras. Mes buvom persikėlę į naują slėptuvę. Išleidom dešimtąjį „Kovos Kelio“ numerį. Kitą naktį gavom pranešimą, kad kiekviename apylinkės kaime apsistoję maždaug po trisdešimt enkagiebių. Dienomis ėjo kratos pas ūkininkus, o naktimis buvo ruošiamos pasalos. Atrodė, kad bolševikai jau kai ką nujautė apie mūsų svečius.

Gyvenom trys: Tautvydas, Uosis ir aš. Buvom patenkinti, kad suspėjom prieš šitą siautimą pakeisti savo gyvenvietę. Mat, senoje vietoje paskutiniu laiku buvo susitikta su keliais pasyviosios rezistencijos žmonėmis, kurie galėjo nujausti, kad mūsų slėptuvė esanti tame pačiame ūkyje, kur ir turėjom pasitarimus. Neturint galimybių kiekvienu momentu patikrinti, ar visi mūsų matyti žmonės dar yra laisvi, negalėjom saugiau jaustis, bijodami išdavimų. Be to, siautimui prasidėjus, buvo areštuota viena mūsų ryšininkė, kuri taip pat buvo lankiusis senoje mūsų būstinėje.

Pakartotini siautimai truko dvi savaites. Kiekviena apylinkės ūkininko sodyba buvo krečiama po keletą kartų, šiame siautime dalyvavę bolševikai buvo pirmą kartą Lietuvoje ir apskritai pirmą kartą turėjo tokio pobūdžio uždavinius. Jie buvo be galo bailūs, kautynėse nepriteję, blogai ginkluoti... Kratas darydavo pirkiose, tvartuose, kluonuose, rūsiuose ir kitur. Į kiekvieną įtartinesnę vietą patys nedrįsdavo pirmieji eiti, bet pirma savęs stumdavosi nugriebtą ką nors iš šeimos narių. Bolševikų dalinių vadai dažniausiai laikydavosi su keliais kariais kambaryje, pasiruošę granatomis gintis.

Kelias dienas ir mes buvom pasiruošę kautynėms. Tai įvykdavo, kada ta trisdešimties enkagiebių banda artėdavo per kratas prie mūsų būstinės. Visi trys greit užsidėdavom diržus, pasitikrindavom ginklus ir granatas. Taip kelias valandas „žaisdavom“ su savo laime, kuri sprendė mūsų gyvybės ar mirties klausimą. Rimtį sudrumsdavome anekdotais, kurių Uosiui ir Tautvydui niekad netrūko.

Šis siautimas bolševikams jokios naudos nedavė. Joks partizanų dalinys nenukentėjo.

Patys bolševikai šį siautimą vadino – „Gosudarsvennaja provierka“ (Valstybinis patikrinimas).

Iš mūsų apylinkių šie daliniai buvo permesti į Žemaitiją. Į ten jie ištraukė vakare, susėdę į septyniasdešimt amerikoniškų studebakerių.

KELIONĖJE APSIRŪPINIMAS MAISTU

Tik apimus siautimui, mes trys išskubėjom. Prieš akis stovėjo visa eilė tvarkytinų reikalų. Per siautimus kiek apšlijo ryšiai, ir reikėjo skubiai išrinkti naują rinktinės vadą, nes žuvus Mykolui Jonui, iš apygardos paskyrimas galėjo ilgai trukti. Todėl laikėm tikslinga rinktinės vadą išsirinkti greit.

Bemandravodami po apylinkes, sužinojom, kad Išlaužo pieninė ūkininkai yra sunėšę daug pyliavų – sviesto, lajaus ir lašinių. Pasigavo mane Uosis su Tautvydu ir vadino apsirūpinti maistu, kurio mums trūko. Mūsų laimė, kad mūsų dar neužmiršdavo paremti Piršlys su savo žmona,

kurie kartas nuo karto pasirodydavo pas mus su gėrybių prikrauta bričkėle. Tačiau to ilgai neištekdamo, nes valgančių burnų buvo apstu. Todėl ir aš Uosio ir Tautvydo planams pritariau.

Tik pritemus, visi basi, kad iš pėdsakų niekas nemanytų čia, buvus partizanų, bet stribų ar jų sėbrų vagių, ginkluoti tik pistoletais, per krūmus pasiekėm Išlaužą. Nors saulė dar neseniai buvo nusileidus, miestelyje nematėm nė gyvos dvasios. Uosį, kaip Išlaužo „miesto“ žinovą, pastatėme sargybon, o mudu su Tautvydu pradėjom darbuotis apie langus. Jie buvo užkabinėti. Reikėjo ieškoti kitokios išeities. Daužti lango neapsimokėjo, nes būtume pridarę nereikalingo triukšmo, gi už poros šimtų metrų gyveno rusų dalinys.. Jokiu būdu nenorėjom pabudinti pieninės vedėjos, kuri gyveno tame pačiame name, tik antrame aukšte. Apžiūrėjau, kad po ilgesnių pastangų gali pavykti atidaryti viršutinę lango dalis. Prisinešėm dėžių, ir po pusvalandžio atsargaus triūso atsirado dvidešimties centimetrų plyšys. Tautvydas, kaip ploniausias, pasisiūlė lįsti pirmas. Aš stovėjau su paruoštu pistoletu, nes kartais viduje budėdavo ginkluotų sviesto saugotojų iš valsčiaus enkavedistų, šį kartą nieko nebuvo. Tautvydas atidarė du langus. Uosiui pranešiau, kad „tvirtovė“ paimta, – reikia tik turtus sudoroti. Dabar ir jis atėjo į talką. Aš išokau pas Tautvydą į vidų, o Uosis paliko lauke. Viduj pradėjom griozti bitonus. Elgėmės labai atsargiai, nes darbavomės be šviesos. Mat, prieš pieninę buvo klebonija, iš kurios klebonas ar šeimininkė galėjo pastebėti. Aš tuoj aptikau keliolikos litrų talpos dubenį su lajum ir paskirais lašinių bryzais, suneštais gyventojų. Visa sukrovėm į bitoną ir perdavėm pro langą Uosiui. Tikrinom visus bitonus ir kitus indus.

– Jau ir aš radau, – sušnibždėjo Tautvydas, – ištraukęs iš bitono sviestuotą ranką. Ištirpęs, bjaurybė, minkštas kaip košė, – sukišau visą ranką ligi alkūnės ir tik tada pajutau, – murmėjo, kratydamas nuo rankos sviestą.

Iškėlė ir tą bitoną lauk. Nusprendėm, kad pakaks, nes bitone tilpo po keturiasdešimt litrų. Ant stalo radom pieno, riebalų pristatymo kvitų šaknis ir nepradėtas antspauduotas knygeles. Pasiėmėm ir tas su savim. Priedui dar suradom puikų peilį, kurį taip pat įsikišom į bitoną. Tada pamažu išlindom pro langą. Visišką tylą išlaikyti buvo gana sunku. Atrodė, kad ir patys bitonai, nė kiek nejudinami, išduodavo garsus. Užsimetėm bitonus dviese ant pečių. Trečiam žvalgant ir vedant kelią, išjudėjom į savo būstinę. Pakeliui kelis kartus maskavom pėdsakus.

Kol pasiekėm namus, praėjo kelios valandos.

Prašvitus, apžiūrėjom nakties grobį. Nors sakoma, kad iš nakties darbų diena juokiasi, bet mums šis posakis netiko. Nemenku laimikiu laikėme kvitų ir šaknelių išvogimą. Jas dalinome ūkininkams, nepajėgiantiems išpilti nustatytų normų. Jie tuos kvitus pristatė į valsčių registruoti kaip

tikrus. Mums gi sunaikinus ilgo laikotarpio šakneles, pyliavų agentai negalėjo atskirti, kuris gyventojas yra teisingai išpylęs, kuriam mes išpylėm.

Dienos metu jau klausėmės iš ryšininko apie pieninės išplėsimą. Niekas nemanė, kad tai partizanų darbas. Partizanai paprastai ateidavo ginkluoti ir, prisikėlę pienininkę, paprašydavo, kad ji pati skubėtų parodyti visas gėrybes. Jas susikrovę ir padėkoję, jie išvykdavo.

Miestelyje keliolika enkavedistų darė kratą. Kaltininku pieninės vedėja įtarė savo pavaduotoją, keliolikos metų vaikėžą, nes visiems atrodė, kad apvogti galėjo tik toks asmuo, kuris gerai pažįsta pieninę. Kaip tik aną naktį vaikėzo nebūta namie.

Mes gi valgėm riebiai ir juokėmės.

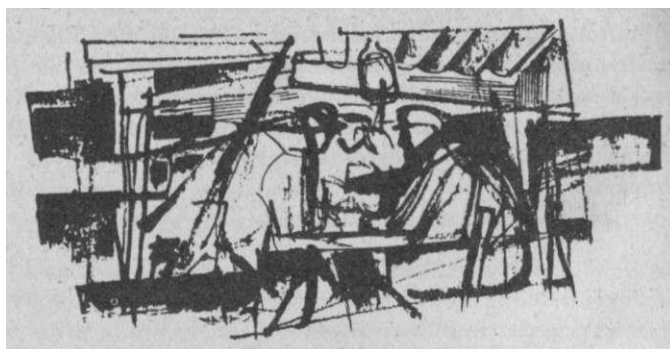
Į VILNIŲ SU NKVD MAJORU

Iškeliavus Daunorui, gavau ir aš kvietimą vykti su Tautvydu į Vilnių. Turėjau atlikti ryšium su Daunoro ir Lokio atvykimu kai kurių įsipareigojimų prie besikuriančio partizanų vyriausiojo štabo.

Tai buvo pirmas kartas beveik po metų, kai Lietuvos gyvenimą stebėjome dieną. Visą kelią buvom kartu su įvairiais piliečiais. Jų pusė buvo kariai – tai raudonarmiečiai ir visokio plauko enkagiebstai bei enkavedistai. Trynėmės ir mudu su Tautvydu tarp jų, vis stengdamiesi nepalikti nuošalyje, bet uoliai dalyvauti pokalbiuose. Pasiekę Kauną, pasukom nuo Maisto į Fredą, nes dar nebuvo atstatytas Vytauto tiltas ties Aleksotu. Mano pasikalbėjimo tema su vienu kavalerijos leitenantu nukrypo į penkmečio planą, kurio tempas šiuo momentu yra per mažas, kad net per porą metų po karo dar negalim naudotis tiltais. Jis pasisakė, kad nuo vakar dienos jau demobilizuotas ir galės vykti į tėvynės gilumą, bet to jis neketinąs daryti, o stengsis bet kokia kaina pasilikti Lietuvoje, įsikurdamas kurioje įstaigoje, o tai jiems nesą sunku. Paklaustas, ar jo nevilioja savas kraštas, jis atsakė, kad joks nei savųjų, nei savo krašto ilgesys jo nekankinąs, o apsisprendęs už Lietuvą, nes čia lengviausia pelnytis duoną.

Nuo Kauno „susidraugavau“ su NKVD majoru. Galvojau, kad geriausiai sėsti šalia didžiausio budelio: jei kontroliuotų, tai ir mane laikytų jo bendradarbiu. Ir tikrai neapsirikau. Ties Rumšiškėmis enkavedistai tikrino beveik visiems keleiviams dokumentus, o į mane nė nedirstelėjo, nes, matyt, nenorėjo trukdyti mudviejų su majoru pokalbio. Kitų keleivių patikrino ir ryšulius, nes daug kas keliavo spekuliaciniais tikslais.

Su savo „draugu“ besikalbėdami, sustojom ties Lietuvos universiteto gyvenimu. Pamačiau, kad jis šiuo klausimu taip pat gerokai susipažinęs. Jam jau nebuvo naujiena mano pranešimas, kad Kauno universitetas, Maskvos nutarimu, yra priskirtas prie pirmaeilų Sovietų Sąjungos universitetų po Maskvos ir Leningrado. Jis pripažino, kad mokslo lygis mūsų universitetuose jam žinomas kaip gana aukštas.

VYRIAUSIOS VADOVYBĖS PAREIGOSE

UŽ NARSUMĄ IR UOLUMĄ

Vilniuje mudu su Tautvydu susirišom su Daunoru. Darbo pradžiai jau buvo pirma mūsų atvykę Žemaičių, Didžios Kovos ir Vyčio apygardų atstovai. Pirmieji mano uždaviniai buvo nustatyti pastovius ryšius su Tauro ir Jungt. Kęstučio apygarda.

Rugsėjo pradžioje Daunorą išleidom Lokio keliais.

Vyriausiojo ginkluotų partizanų štabo sukomplektavimas buvo numatytas sudaryti kooptuojant darbuotojus iš visų apygardų. Be to, išsiaiškinus visą eilę organizacinių reikalų, turėjo būti su apygardomis nustatyti patenkinami ryšiai. Pirmuosius kai kurių apygardų atstovų nutarimus turėjo patvirtinti pasitarimuose nedalyvavusios apygardos. Ir tik toki nutarimai buvo numatyti vykdyti.

Lygia greta kiekviena apygarda turėjo paskirti savo atstovus į politinį komitetą. Dalyvaujant vyriausiojo partizanų štabo karinės kolegijos nariams ir politinio komiteto atstovams, buvo ruošiamas statutas.

Spalių mėnesį karinės kolegijos narių tarpe jau buvo Jungt. Kęstučio ir A. apygardos atstovai.

Nuo lapkričio mėnesio pirmos dienos aš buvau paskirtas vyriausiojo partizanų štabo viršininko pulkininko Vyčio adjutantu.

Pirmoji mano tarnybinė kelionė iš Vilniaus su VGPŠ (Vyriausiojo Ginkluotų Partizanų Štabo) uždaviniais buvo į Tauro apygardą. Tai įvykdžiau rugsėjo pabaigoje.

Parvažiavau į Geležinio Vilko rinktinę, o jau iš čia su nauju rinktinės vadu Uosiu abu pasiekėm Vytauto rinktinę, kur tikėjomės rasti apygardos vadą. Naujuoju apygardos vadu buvo Žvejys, anksčiau ėjęs štabo viršininko pareigas. Paties apygardos vado nesusitikau, nes jis vizitavo šiuo metu Žalgirio rinktinę ir buvo sunkiai sugaunamas. Daliai savo

uždavinių atlikti tenki-nausi susitikęs su Gediminu, Tauro apygardos politinės dalies viršininku, kartu einančiu apygardos vado pavaduotojo pareigas.

Po pasitarimo su Gediminu abu su Uosiu buvom pakviesti į Vytauto rinktinės pasyviųjų ir aktyviųjų kovotojų apdovanojimo šventę. Vieni ir kiti kovotojai buvo apdovanojami skirtingose vietose ir skirtingomis naktimis.

Į pirmąją šventę suplaukė iš visos rinktinės apie trisdešimt penki apdovanoti vyrai. Apdovanojime dalyvavo rinktinės vadas Vampyras ir kiti rinktinės štabo pareigūnai.

Rinktinės adjutantui Kunigaikščiui perskaičius apygardos vado įsakymą, liečiantį karių apdovanojimus juostelėmis „už uolumą“ ar „už narsumą“, arba kitiems ir abu kartu, į išrikiuotus vyrus tarė žodį rinktinės vadas, dėkodamas už tarnybą ir kviesdamas ir toliau žengti parodytu keliu.

Po Vampyro žodžio buvo įteikti pasižymėjimo ženklai, kuriuos prisegė prie krūtinės pats rinktinės vadas, kiekvienam paspausdamas dešinę. Oficialioji dalis buvo baigta pagerbiant žuvusius partizanus. Visi puikiai sutraukė pirmąjį punktėlį žuvusiems partizanams dainos:

Jūs žuvot už laisvę garbingoj kovoj,
Gimtosios šalies sakalai.
Per amžius lietuviai minės jus dainoj,
Garbė jus lydės amžinai.

Toliau visiems tik niūniuojant, Kunigaikštis deklamavo šiuos dainos žodžius:

Jau Lietuvai teka skaisčioji aušra,
Ir greit nusileis raudonoji žvaigždė.
Pirmus partizanus jau slegia kapai,
Ir gėlės jiems šnabžda — Sudiev.

Bet ne, jūs gyvensit tarp mūsų amžinai;
Lietuviai jūs vardą minės.
Ir kartos į kartą seni ir vaikai
Maldoj ir širdy jus turės.

Jūs žuvot už laisvę garbingoj kovoj.
Gimtosios šalies sakalai,
Per amžius lietuviai minės jus dainoj,
Garbė jus lydės amžinai.

Tuo oficialioji dalis pasibaigė. Prasidėjo vaišės, per kurias ir aš buvau išprovokuotas su Uosiu tarti po žodį – vienas Geležinio Vilko rinktinės, o kitas vyriausiojo ginkluotų partizanų štabo vardu. Vaišių metu kovotojai, vadovaujami adjutanto, atliko puikią programą su dainų pyne.

Kitą naktį buvo apdovanoti pasyvieji kovotojai – ryšininkai ir rėmėjai. Jie gavo juosteles „už rėmimą“ ir „už uolumą“. Apeigos čia buvo tos pačios, kaip ir vakar, tik ne taip iškilmingos ir su siauresne programa.

Vytautėnai apdovanoti buvo pirmą kartą po dvejų su viršum kovos metų. Apdovanojami buvo patys pareigingiausi ir narsiausi seni kovotojai. Teisę apdovanoti turėjo apygardos vadas, pristačius rinktinės vadui.

APSIRŪPINIMAS MAISTU

Ilgą laiką partizanai didele dalimi maitinosi iš gyventojų aukų ir rekvizicijų, susidarydami maisto atsargas. Rekvizuojamas maistas buvo iš komunistuojančio ar bandančio bolševikams pataikauti elemento, o aukos partizanus pasiekdavo iš kitų gyventojų, kurie savanoriškai jas, pasitaikius progai, perduodavo kovotojams. Tačiau bolševikams kraštą smarkiai alinant, juo toliau, juo labiau ūkininkai smuko į vis didesnę skurdą. Gaunamos maisto aukos nuolat mažėjo. Ir partizanai, matydami didėjančią ūkininkų vargą, negalėjo jų skatinti prie pirmųkščio dosnumo. Kilo reikalas griebtis kitokių būdų užsitikrinti maisto – dažniau „nubuožinant“ valstybinius ūkius bei įstaigas.

Rudenį Tauro apygardos vadas išleido įsakymą, kuriuo visos rinktinės buvo paskatintos ir įpareigos apsirūpinti didesniais kiekiais grūdų iš valstybinių sandėlių, kuriuose buvo laikomi iš ūkininkų atimti javai, į „apšvarinamų“ sandėlių skaičių buvo įtraukti ir visi valstybiniai ūkiai, sovchozai, įsikūrę buvusių stambesnių dvarų vietose, šie sovchozai dažniausiai priklausydavo kuriam nors raudonarmiečių daliniui.

Be grūdų, pagal instrukciją, turėjo būti konfiskuojami sovchoze rasti gyvuliai ir kiti maisto dalykai. Taip kovotojai turėjo susidaryti ištisiems metams maisto atsargas. Dalis maisto buvo numatyta paversti pinigais, kad galėtume padengti atsirandančias išlaidas. Tuo turėjo būti nuo ūkininkų pečių nuimta sunkoka materialinė našta.

Viena iš charakteringesnių tokių operacijų atsitiko Geležinio Vilko rinktinės ribose, buvusiam Pagermonio dvare, dabar raudonosios armijos dalinio, šį sovchozą apvalė penkiasdešimt Dešinio ir Šarūno kuopos vyrų, vadovaujant pačiam rinktinės vadui Uosiui.

Nakčia prieš žygį visi jie susirinko už vieno kilometro nuo Pagermonio. Dienos metu buvo pravesta nuodugni žvalgyba tiek dvare, tiek artimiausiose apylinkėse. Buvo sumobilizuota apie trisdešimt pastočių. Į

pavakarę jos buvo planingai išdėstytos artimose apylinkėse. Pritemus ant kelių buvo išstatytos gerai ginkluotos sargybos ir aplinkui išdėstyti atskiri patruliai. Po ši pasiruošimų pradėtas vykdyti ir pats uždavinys.

Pagal įsakymą visos pastotės privažiavo į nurodytą vietą arčiau dvaro. Partizanai apsupo dvarą. Trys kovotojai, Naktis, Tigras ir Dešinys, susėdo į vežimą ir, traukdami rusišką dainą, įdardėjo į kiemą. Turimomis žiniomis, sovchoze buvo tik du ginkluoti: sovchozo vedėjas ir politvadovas. Pirmų trijų partizanų uždavinys buvo padaryti šiuos rusus nepavojingus. Vyrai, priėję prie durų pradėjo belstis, rusiškai prašydami įsileisti. Tačiau rusai buvo atsargūs ir durų atidaryti neskubėjo. Tuo pačiu metu kiti partizanai sugavę atvedė naktinį arkliagonį, kuris buvo anų dviejų rusų patikėtinis. Jam liepė sakyti sovchozo vedėjui, kad čia esą Pakuonio enkagiebiai ir nori skubiai gauti pastotę. Rusai, patikėję, atidarė duris.

Įsibrovus į vidų, sovchozo vedėjas buvo vienu Dešinio smūgiu parblokštas ant grindų ir nuginkluotas. Po to jį nuvarė į jo kambarį ir įsakė atiduoti kitus ginklus. Jo žmona atnešė paprastą šautuvą ir šovinius. Tačiau Tigras ruso nuoširdumu netikėjo ir nuėjęs pats patikrino visus jo kambarius. Viename iš jų rado rusišką automatą, kurį vedėjas buvo nutylėjęs. Automatas priklausė politvadovui, kuris šiandien dar nebuvo grįžęs iš Pakuonio.

Po šių patvarkymų pastotėms buvo liepta važiuoti į dvarą. Pakeliui pasitaikė dar keli iš Kauno grįžtą vežimai, kurie „dėl kompanijos“ taip pat buvo įjungti į bendrą virtinę. Grūdams semti ir vežimams pakrauti buvo sumobilizuoti sovchozo vergai – kumečiai. Partizanai ėjo tik sargybas ir prižiūrėjo pakrovimo tvarką. Darbas virte virė. Sušilę sovchozninkai vieni sėmė grūdus į maišus, kiti, apsikrovę maišais, kaip skruzdės, krovė vežimus, vienas kitą ragindami skubiai vykdyti „penkmečio planą“. Sėmėjai iššaukė nešikus „soclenktynių“. Kas kelios minutės buvo pakraunamas naujas vežimas. Jie tvarkingai vienas po kito judėjo iš kiemo į nurodytą vietovę. Išbaigus pirmąją duoninių grūdų rūšį, pradėta antroji. Per tris valandas buvo pakrautos visos pastotės. Ten pateko apie pustrečio šimto centnerių javų, daugiausia pirmos rūšies išlaužinių kviečių.

Magaryčioms buvo rekvizuotos ir pakrautos dar keturios sovchozo „padvados“, paliekant sovchovą be arklių ir be vežimų.

Apsidirbus su grūdais, buvo atidaryti tvartai ir išvesta dešimt galvijų. Kas penktam vyrui kliuvo po puikią, iš Rytprūsių pargintą riebią juodmargę. Lašinių mėgėjai aplankė ir kiaulides, apsirūpindami keliais bekonais, sekvestruotais iš „privačios“ nuosavybės sovchozo vedėjo, politvadovo ir minėto rusų pataikūno panaktinio. Kiti sovchozo darbininkai nebuvo „nu-kiaulinti“, nes ir nebuvo reikalo: „penkmečio planą“ jie buvo įvykdę pasigėrėtinai. Jie buvo toki pat skurdžiai, kaip ir

partizanai. Jei iš jų kuris ir turėjo kokią paršą, tai jis toli gražu dar netiko mėsai. Ponų-draugų bekonai buvo kaip tekliai, o baudžiauninkų – tik oda ir kaulai.

Gale operacijos visi darbininkai buvo išrikiuoti kieme. Prie visų, perskaičius rinktinės žvalgybos skyriaus nutarimą, buvo sušaudytas panaktinis G. Jam įskundus, bolševikai buvo likvidavę keletą lietuvių. Pastotės jau visos iš kiemo buvo išdardėjusios. Išnyko iš dvaro ir daugumas kovotojų. Pasiliko tik vietiniai, kurie dar palaikė dvare „drausmę“. Uždarę sovchozo vedėją kambaryje, jie leido sovchozninkams, partizanų sąskaita, iš nebaigtų aruodų apsirūpinti grūdais. Prasidėjo vėl darbas, ir nė kiek nemenkesnis, kaip talkinant partizanams. Kas su maišu, kas su sterble, o kai kas ir su kepure „susidarinėjo atsargas“.

Iki paryčių tiek konfiskuotieji grūdai, tiek gyvuliai, tiek ir vyrai jau buvo dingę, nepalikdami jokių pėdsakų, į kur pasitraukė. Užaliarmuoti aplinkinių valsčių enkagiebistai dar bandė rasti pėdsakus, bet be jokių vaisių.

Panašių valstybinių sandėlių ir sovchozų „apvalymo“ operacijų buvo gausu visame krašte. Jos vyko ne vien Tauro, bet ir kitose aygardose. Kai bolševikai pastebėjo, kad „nubuožinimas“ eina naktimis, kasnakt jie bandė į pavojuje atsidūrusias vietas permesti stipresnes pajėgas. Tada partizanai „išsigudrėjo“ ir apsirūpindavo maistu dieną. Tą rudenį beveik visi partizanai rado progų apsirūpinti duona ištisiems metams. Iki operacijos buvo baigtos, bolševikai nesusėjo pritraukti tiek jėgų ir jas išdėstyti, kad partizanus nuo užsibrėžtų operacijų atbaidytų.

AKCIJA PRIEŠ ISTREBITELIUS .

Antras, tik kitokio pobūdžio, išleistas Tauro apygardos vado įsakymas buvo nukreiptas prieš istrebitelius. Jo tikslas buvo sunaikinti aktyvesnius bolševikų atsparos punktus, kad demoralizuotų dar užsilikusius lietuvių kilmės stribus. Buvo nutarta naudotis efektyvaus veikimo ginklais: prieštankinėmis ir fosforinėmis granatomis, taip pat raketiniais prieš tankus ginklais – bazukomis. Kiekviena rinktinė gavo uždavinį sunaikinti po vieną bolševikų atsparos punktą, kartu paskleidžiant grasinamo turinio atsišaukimus, raginančius visų kitų punktų stribus pašalinti iš bolševikų suformuotų dalinių.

Vykdamas įsakymą, buvo Tauro apygardoje sunaikintos Gižuose, Žaliojoje ir Kačerginėje bolševikų pajėgos.

Gižai buvo pulti keliolikos vyrų dieną, vadovaujami Vytauto rinktinės vado Vampyro. Apgulus mūrinę stribų būstinę, nuvaikius kulkosvaidžių ugnimi languose pasipriešinančius bolševikus, prieštankinių ir fosforinių granatų dėka partizanai uždegė namą. Bolševikai iš liepsnų subėgo į rūsį.

Visas namo angas saugojo keletas partizanų kulkosvaidžių. Po gero pusvalandžio partizanams pavyko uždegti ir rūsys. Liepsnomis pleškant visame name, apie 30 bolševikų užduso liepsnose, o kiti buvo partizanų nukauti tarpduryje, kai anie bandė prasiveržti į lauką. Nė vienas ten rastas bolševikas neišliko gyvas.

Sunaikintos būstinės vaizdas buvo tikrai pasibaisėtinas. Sudegusio namo pelenuose ir gruze maišėsi visos Gižų bolševikų įgulos kaulai.

Su tokiu pat pasisekimu partizanai sunaikino ir Kačerginėj esančias enkagiebių pajėgas, šiai operacijai vadovavo vietinio partizanų dalinio vadas Grebkasys. Uždavinį vykdė apie šimto partizanų dalinys. Puolėm nakčia, šiame miestelyje bolševikai laikėsi įsitvirtinę keliuose namuose, užtat ir partizanų pajėgų reikėjo kelis kartus daugiau kaip Gižuose. Partizanams puolimas pavyko puikiai. Jie sunaikino visas bolševikų pajėgas ir nepaliko nė vieno savo lavono kautynių lauke.

Toki partizanų planingai suruošti, su geru pasisekimu įvykdyti puolimai sribų eilėse sukėlė tikrą paniką. Stribai nesiorientavo, kokius ginklus partizanai vartoja, pasiekdami tokių puikių rezultatų. O gyventojuose buvo paleisti gandai, kad naujiems puolimams bus vartojami dar baisesni ginklai ir kad partizanai yra nusistatę sunaikinti visus bolševikų atsparos punktus. Lauktieji rezultatai partizanų neapvylė. Stribų likučiai neišdrįso laukti, kol puls jų būstines, bet pradėjo trauktis nuo enkagiebių. Vieni kažkur pasislėpė, kiti perėjo pas partizanus, dar kiti legaliu būdu stengėsi pasitraukti iš sribų eilių, bandydami gauti kitokią darbą, priimtina ar tik leistina pogrindžiui. Istrebitelių eilėse liko labai mažas skaičius, — po keletą viename valsčiuje ar viename atsparos punkte. Kurie ir dabar pasiliko enkagiebių ar enkavedistų žinioje, jau buvo per toli nuėję, talkindami bolševikams naikinti lietuvių tautą, kad būtų dabar drįsę pakeisti savo kelią ir klausyti partizanų atsišaukimų.

SUIMTAS ŽVAINYS TARDOMAS

Penketas Dešinio kuopos vyrų — Žaibas, Žvainys, Kalnas, Linas ir šimtmetis, — jau apie pusmetis laiko turėjo įsitaisę slėptuvę Mozūriškių miške. Bolševikai nuolat siautė apylinkėse, neaptikdami kaimuose jokių partizanų. Tada bolševikai atkreipė dėmesį į mišką. Dalinio nelaimė, šis miškas buvo gana drėgnas, ir pėdsakų visiškai užmaskuoti buvo neįmanoma.

Spalių mėnesio viduryje pamiškėje pasalavę enkagiebiai pastebėjo paryčiu grįžtančius iš kaimo du partizanus. Prašvitus bolševikai pamiškėje surado jų pėdsakus ir su šunimis atsekė ligi pat slėptuvės. Apie vienuoliktą valandą ryto bolševikai jau keliais žiedais buvo apsupę

slėptuvę ir pradėjo ieškoti angos. Po pusvalandžio surado. Prasidėjo nelygios kautynės. Partizanai pajutę, kad yra apsupti ir jau užtikti, negalėjo kautis, nes slėptuvė nebuvo pritaikyta gintis. Patraukę pora kulkosvaidžių serijų per slėptuvės lubas, bet jau nė kiek nesitikėdami išlikti gyvi, jie pradėjo sprogdinti granatomis, kad bolševikai neatpažintų jų veidų. Iš jų Žvainys, atrodo, paskiausiai sprogdinęsis, nes nebuvo mirtinai nutrenktas. Greičiausiai jis buvo apsvaigintas draugų granatų, kol spėjo savo išsprogdinti. Bolševikai ir jį palaikė negyvu. Visus lavonus jie paguldė Veiverių miestelyje prie klebonijos vištidžių. Klebonijos pastatuose buvo įsitaisę enkagiebiai. Po kelių valandų Žvainys atsipeikėjo. Jis pakilo iš lavonų krūvos, nesiorientuodamas, kas su jais atsitiko ir kur jie esą. Jis nesusigriebė pasprukti. Atsistojusį lavoną pastebėjo iš langų enkagiebiai, kurie atskubėjo tvarkyti „stebuklo“. Tik dabar vargšas Žvainys susigraibė padėtyje ir, pamatęs artėjančius bolševikus, pradėjo bėgti. Tačiau neilgai. Bolševikai jį tuojau pagavo. Jis buvo nusilpęs nuo žaizdų. Trys enkagiebiai jį, apskretusį savo ir draugų kraujo dėmėmis, sudraskytais drabužiais, atvedė į tardymo kambarį. Prasidėjo tardymas. Žvainys, vis labiau atgaudamas sąmonę, atsisakė visiškai kalbėti. Bolševikai kūrė jį šautuvų buožėmis, stengdamiesi išgauti nors jo slapyvardį ar pavardę. Bet veltui. Mušant iš žaizdų dar labiau bėgo kraujas. Žvainys tik labiau sučiaupė lūpas. Pagaliau mušdami ir patys bolševikai apilso. Žvainys, nutaikęs momentą, kada tardymo kambaryje pasiliko tik du bolševikai, sukaupęs paskutines jėgas, šoko nuo kėdės ir vikriai išplėšė iš vieno tardytojo automata. Užvedęs, norėjo abu nušauti, bet, jo nelaimė, automatas neveikė. Tada su ginklu trenkęs vienam per galvą, jis puolė prie lango. Tačiau ir vėl nesėkmė. Antras tardytojas jį sugriebė už kojų jau užsilipusį ant lango ir besiruošiantį šuoliui iš antro aukšto... Prasidėjo nauji kankinimai. Subėgę keli enkagiebiai kelias minutes jį taip kūrė šautuvų buožėmis, kad jis suglebo kampe, netekęs sąmonės.

Atsigaivinusį po kelių valandų vėl tardė, bet ir šį kartą nepavyko bolševikams išgauti nieko nei apie Žvainio draugus, gulinčius prieš tardymo kambario langą, nei apie jį patį, nei jokių organizacinių paslapčių.

IR VĖL KŪČIOS

Dešinys su savo kuopos vyrais nutarė 46-tųjų metų Kūčių vakarą švęsti kartu. Taip atrodė daug saugiau, negu leisti paskiriems kovotojams Kalėdų išvakarės sutikti kas sau ar pas savo artimuosius. Partizanai jautėsi viena šeima, todėl ir šitokios Kūčios atitiko lietuviškus papročius. Vietą pasiūlė antro būrio vadas Papartis. Prie bendro stalo buvo pakviestas ir rinktinės štabo adjutantas Tigras.

Papartis vietą parinko Skardupyje. Seimininkai, Paporčio vyrai, numatytoji sodyboja atsirado sutemus. Tigras su Dešiniu ir kitais visais

kovotojais pasiekė nurodytą vietovę tik apie dešimtą valandą nakties. Paskyrus dvi poras sargybai, visi po trumpos maldos susėdo kūčiauti. Bučiuojantis visiems per rankas ėjo laužomos plotkelės.

Antroji sargybos pamaina pranešė, kad išilgai kaimą pastebėjo traukiantis išsidėsčiusius dvidešimtį bolševikų. Partizanai skubiai paliko apkrautus stalus ir pasiruošė kautynėms, trauktis neatrodė tikslinga, nes nuo bolševikų negalima buvo paslėpti pėdsakų sniege. Skubiai jie pasidalino į du kautynių skyrius. Vienam vadovauti pasiėmė Dešinys, o kitam Tigras. Vienas skyrius pasiliko vakariniame kaimo pagiryje, o kitas skubiai persimetė į rytinį. Prisileidus bolševikus iki reikiamo atstumo, buvo paleista ugnis. Bolševikai sumišę pradėjo trauktis. Partizanai, sudarę pusės apsupimo standrų žiedą, dulkino bebėgančius ivanus.

Nuviję rusus apie porą kilometrų, partizanai grįžo atgal, pasiėmę staltiesę už keturių kampų su Kūčių stalo likučiais ir išėjo į mišką.

Gimstantį Dievulį jie sutiko kelmynė.

RŪPESTIS DĖL RYŠIO SU VAKARAIŠ

Dainavos ir Kęstučio apygardų atstovams atvykus į centrinius rezistencinius organus Vilniuje, darbas vyko gana sklandžiai. Buvo stengiamasi kuo greičiau nustatyti gerus ryšius su visomis apygardomis, iš jų išgauti vyr. organų pripažinimą ir kartu joms prisiųsti savus atstovus. Su kiekviena apygarda buvo numatyta tartis atskirai, išsiaiškinant visą eilę organizacinių ir kitokių klausimų. Po to paskui buvo numatytas visų apygardų vadų susitikimas, kuris turėjo įvykti tada, kada su visomis apygardomis jau bus pirminiai pasitarimai baigti.

Didelis buvo rūpestis Vilniui, ilgai Daunorui neatsiliepiant. Praėjo apie pusantro mėnesio po sutarto laiko, o iš jo nebuvo gauta jokių žinių. Nepavykus sutartu būdu ryšių atstatyti, buvo nuspręsta siųsti naują žmogų padėčiai patikrinti ir užmegzti iš naujo ryšius, šiam uždaviniui buvo paskirtas Daukantas. Apie gruodžio dešimtą turėjome gauti pirmąsias žinias apie jo kelionės į užsienį rezultatus.

KELIONĖ TRAUKINIU

Pirmoje lapkričio mėnesio pusėje aš, kaip VGPS įgaliotinis, gavau uždavinį vykti į Vyčio apygardą susitikti su apygardos vadu Vaiteliu. Pasitarimai vyko prie Panevėžio Žaliosios miškuose, šių vietovių partizanai buvo blogesnėje padėtyje, negu tauriečiai, kuriuos geriausiai pažinojau. Jiems stokojo ganėtinos drausmės, trūko organizacinių gabumų laiku apsirūpinti maistu ir drabužiais, trūko ginklų ir municijos. Jie atrodė perdaug linkę į ofensyvinius veiksmus, tuo iššaukdami per dideles enkavedistų pajėgas. Be to, partizanų skaičius buvo gana didelis, reikėjo

ieškoti būdų jų kiekiui sumažinti, šlubavo spaudos gaminimas ir platinimas.

Antroje lapkričio mėnesio pusėje aš su BDPS vyriausiojo komiteto nariu M. Iankiausi Tauro apygardoje. Posėdžio metu buvo visiškai išsiaiškinti ligi šiol buvę nesklandumai. Nuo šio pasitarimo datos Tauro apygarda įstojo į BDPS organizacijos rėmus, priimdama įkūrimo aktus.

Tuo laiku kitas VGPS įgaliotinis lankėsi Dainavos apygardoje tais pačiais organizaciniais uždaviniais.

Gruodžio penktąją vienas BDPS vyriausiojo komiteto narys ir aš su Girėnu, kaip VGPS nariai, išvykome traukiniu į Kėstučio apygardą.

Ši kelionė buvo įspūdingesnė, negu kitos. Per turimas rekomendacijas mums pavyko gauti visiems trims gerus bilietus – antros klasės miegamuosius. Važiuojom traukiniu: Maskva-Kaliningradas (Karaliaučius), į mūsų kupę pakliuvo vienas raudonarmietis aviacijos pulkininkas, vienas Valstiečių Laikraščio korespondentas ir kažkokio Šiaulių fabriko direktorius. Tarp šitų bolševikinių pareigūnų jaučiausi gana nesmagiai. Buvau linkęs daugiau tylėti negu kalbėti. Išsirengiau ir pradėjau, į juos nekreipdamas dėmesio, snūduriuoti. Galvojau, kad ir jie mane laiko dideliu bolševikiniu pareigūnu. Mūsų kupė atrodė visai netarybiškai. Akys buvo pripratusios prie tarybinės nešvaros, netvarkos, o čia rasta, sakyčiau, prabanga mane nustebino. Supratau, kad ši klasė skirta bolševikinei smetonėlei. Pusiaukelėje už patalynę sumokėjome po 25 rublius. Tai maždaug prilygo dvylikai bilieto kainos procentų.

Visiškai pasikeitė įspūdis, išlipus Radviliškyje. Naujo traukinio mūsų kryptimi teko laukti apie keturias valandas. Šią likusią kelio dalį tęsėme trečia klase, nes kitos rūsies vagonų nė nebuvo. Traukinys buvo perkimštas Lietuvos naujokais. Visi jie buvo 1927 metų gimimo, vežami į Rytprūsius karinio apmokymo.

Ligi šiol Lietuvos naujokai buvo apmokomi apskričių miestuose. Mat, Maskva buvo susitarus su tarybine Lietuvos vyriausybe, kad lietuviai karinį apmokymą galį atlikti savo teritorijoje, kadangi, kaip jiems anksčiau praktika parodė, iš Lietuvos teritorijos vežami lietuviai beveik visi dezertyuoja. Bijo Rusijos.

Jau 1946 metų rudenį buvo pašaukti užsilikusieji nuo mobilizacijos 1926 metų naujokai, kurie buvo apmokomi rusų raudonosios armijos karininkų apskričių miestuose. Apmokymas truko tik kelis mėnesius pagal naujausią „stachanovinį metodą“. Iš šio gana trumpo laiko dar tenka išmesti apie tris septintadali-us, kadangi tik keturias dienas savaitėje vyko apmokymas, o tris likusias dienas bolševikai leido kareiviams atsivežti iš namų maisto. Apmokymo metu drabužiai buvo pačių naujokų. Viena dalis jų jau ir tada

buvo apmokomi Rytprūsiuose. Tai iš tų apskričių, kurios yra prisišliejusios arčiau Rytprūsių. Šie kareiviai kentė didelį bado, nes juos mokydavo ištisą laiką, neleisdami atsivežti maisto. Neretai, nepakeldami bado, jie su ginklais pabėgdavo.

Dabar tokiame pat vargū važiavo visi 1927 metų gimimo naujokai, lydimi rusų raudonarmiečių karininkų ir puskarininkų, kurie nuolat tikrino lydimuosius, kad šie nepabėgtų.

Iš Radviliškio pasiekėm mums reikiamą vietą. Į pasitarimus atvyko apygardos vadas Visvydas su štabo politinio, organizacinio ir informacijos skyrių viršininkais, šioje apygardoje labiau negu kitose išryškėjo BDPS vyr. komiteto ir apygardų vadovybės nuomonių skirtumai, liečią organizacijos struktūrinę formą. Ilgai nediskutavę sutarėm, kad tai išspręsim partizanų vadų suvažiavime.

Kelionė atgal buvo kiek vargingesnė. Pasiekus Radviliškį, teko apie aštuoniolika valandų laukti kito traukinio. Stotis buvo perpildyta keleivių, kuriuos sudarė įvairūs raudonarmiečiai, civiliai žmonės, eilės elgetų ir bezprizorninkų iš Rusijos. Stoties prieangy ant grindų, pagulę maišus bei ryšulius, kiti jau gal kelintą dieną lūkuriavo progos patekti į traukinį. Prieangyje teko žergliotis per žmonių kojas ir ryšulius. Lietuviai keliautojai dažniausiai buvo pakeliui į kalėjimus ar į kareivines. Dalis jų buvo mokslus einas jaunimas. Rusams atstovavo rusiški ubagai spekuliantai, kurie čia atvykdavo iš Gudijos pirktis juodojoje biržoje maisto. Kiti atvykdavo tiesiog elgetauti. Matei nemaža ir sovietinių karių, kurių vieni buvo pakeliui į namus, demobilizuoti iš Rytprūsių ir Lietuvos, kiti čia buvo pakliuvę įvairiais tarnybiniais reikalais.

Visi bilietai stotyje buvo išparduoti, nežiūrint, kad prie langelio stumdėsi keli šimtai keleivių. Tik partiniai komunistai, svarbūs MVD ir MGB pareigūnai bei demobilizuotieji kariai, alkūnėmis prasiskynę kelią, gerai išsikeikę su kasininku, dar gaudavo bilietų. Keleiviai, kurie turėjo degtinės, taip pat pasirūpindavo bilietų. Jie prisikalbindavo demobilizuotus, kad šie savo vardu jiems nupirktų bilietus, atsilygindami degtine.

Mums visiems bilietus sukombinuoti turėjau aš. Nesurasdamas progos susitarti su raudonarmiečiais, nusprendžiau suktis prie paties stoties viršininko. Man buvo perdėm aišku, kad ir stoties viršininkas ima kyšius. Padedamas draugų, išsiaiškinau pagal kepurę, kuris čia iš tarnautojų yra viršininkas, ir lūkuriavau patogios progos jį vieną sučiupti. Pasitaikius geram momentui, pasisveikinau – ir tuoj prie reikalo. Bandžiau jam prisistatyti, kad esu Kauno universiteto technikos fakulteto dėstytojas ir kad į ateinantį traukinį turiu būtinai su draugais patekti, nes vienuoliktą valandą jau turiu didžiuosiuose universiteto rūmuose paskaitą. Viršininko veide pastebėjau nepasitenkinimą.

– Per silpni ir jam neįdomūs argumentai, – pagalvojau sau. Nelabai susigaudžiau, kaip čia jį sugraudinus.

Jis pasikasė pakaušį ir mane pribloškė:

– Chvač, tos jūsų man paskaitos ...

Greit susiorientavau ir į jo ranką švelniai išsraudžiau šimtą rublių. Jis suspaudė delne pinigą, apsisukęs dirstelėjo, kiek esama, ir reikalas, kaip matai, pagerėjo.

– Kaip nors pamėginsiu... tenai lauk, – parodė galva kampą ir pradingo.

Po dvylikos minučių jis jau atnešė man bilietus, paprast apmokėti ir išpėjo, kad dar reikės vieno kyšio – tai vagono palydovui (visi traukinių vagonai turėjo savo palydovą), ir vėl mes nepažįstami. Draugai mano pasisekimu buvo patenkinti.

Po pusvalandžio iš Klaipėdos atėjo traukinys, kurio laukėme. Radviliškyje jis stovėjo penkiolika minučių. Kilo didžiulė spūstis prie vagonų, kurių duryse, nieko neįleisdami į vidų, keikėsi palydovai. Su kariais jie net gerai apsikūlė. Visi civiliai keleiviai, turį ar dažniausiai neturį bilietų, nedrįso brautis pro palydovus į traukinio vidų, o kabinosi ant laiptelių, buferių, stogo kopėčių ar vagono gale esančių aikštelių. Minia, kaip pamišus, puldinėjo nuo vagono prie vagono, ieškodama, kur prisikabinti, nuolat nuvaroma vagonų palydovų ir milicijos. Taip besportuodami, mes trys pasimetm. Mūsų BDPS komiteto narys už kyšį pateko net į vagoną. Aš su Girėnu apsirinkom vieną vagono aikštelę ir nusprendm ją užimti tada, kai traukinys pradės važiuoti.

Iš keleivių, išlipusių Radviliškyje, sužinojom, kad šiame traukinyje šianakt tarp Klaipėdos ir Šiaulių buvo įvykdytos dvi žmogžudystės. Jiems atrodė, kad tai padarė beplėšikaudami demobilizuotieji raudonarmiečiai, vyksta į savo „rojų“. Nužudytųjų lavonai buvo išmesti pro langą. Paaiškėjo, kad keli šio traukinio vagonai buvo skirti vien kariams, kurie už kyšius įsileido pas save pora civilių ir, juos pakeliui paskerdę, išmetė.

Radviliškio perone taip pat maišėsi keli įtartini pusiau civiliai, pusiau karinėmis uniformomis tipai. Stoties rajonas buvo labai menkai apšviestas.

Traukiniui pajudėjus, mudu su Girėnu šokome ant numatytos aikštelės. Pavyko. Prieš mus ant laiptelių prisikabino kažkoks moksleivis su čemodanu. Traukiniui gerai įsibėgėjus, tiedu mūsų įtarti tipai prišoko prie mūsų draugo ir išlupo iš rankų čemodaną, vos jį patį nenutraukdami nuo laiptelių.

– Gelbėkit, duoną atima! . . Gelbėkit! . . – rėkė apiplėštasis.

Kas tau gelbės! Tie, kurie tokiais kriminalais turėtų domėtis – vadinamoji milicija ar liaudies gynėjai – buvo patys geriausi šitokių operacijų specialistai.

– Tu tik tylėk, vyruk, ir džiaukis, kad tavęs paties nuo laiptelių nenutraukė. Kad nerėktum, gal dar būtų įbedę peilį į nugarą, – „ramino“ nuskriaustąjį Girėnas.

Įsikalbėjom. Jis važiavo, pasiėmęs iš tėviškės maisto, į Kauno finansų technikumą. Dabar buvo sunku jį suraminti, kol apsiprato su „nubuožinta“ padėtimi.

Ties Kėdainiais teko ir man „susiremti“. Stovėjau pečiais atsirėmęs į duris su išdaužtu stiklu. Staiga pro skylę kyžtelėjo „juoda“ ranka ir nugriebė man už apikaklės. Išėjo kiek kitaip, negu mano „kombatantas“ tikėjosi. Instinktyviai pritūpiau ir rankoje laikyto paruošto peilio kriaunomis „stuktelėjau“ per „draugo“ rankutę. Padarydamos dar didesnę skylę durų stikle, paslaptingosios rankos dingo vagone. Supratom, kad plėšikai įvykdę prieš pusiaunaktį žmogžudystes, dar ir dabar tebėra vagonuose. Su Girėnu persikorėm į priešais esančią aikštelę ir kiekvienu momentu buvom pasiruošę „atremti puolimą“.

Tuoj pradėjo švisti, ir pavojus praėjo.

Paskutinė mūsų aplankytina apygarda buvo Vytauto. Jon turėjo vykti Girėnas ir BDPS komiteto narys B.

Vyriausiam partizanų štabe buvo formaliai tvirtinama esamoji ginkluotų pajėgų padėtis, padarant kai kuriuos mažus patvarkymus. Buvo smulkiai nustatytos didesnių dalinių veikimo ribos, patvirtinti pareigas einą tų dalinių vadai, suvienodinti statutai, kurie skyrėsi tik kitonišku suredagavimu. Buvo paskatinta imtis iniciatyvos paruošti didesnius vadovaujančių kovotojų kadrus ir išleisti įsakymai daliniams užvesti karo veiksmų dienoraščius ir t.t.

PASITRAUKIMAS IŠ VILNIAUS

Reikalai su užsieniu ir vėl blogai klostėsi. Sutartu laiku nesulaukėm ir iš Daukanto žadėtų siuntų bei ryšio.

Gruodžio pabaigoje buvo suimta ryšininkė Kregždė, palaikiusi ryšius su Vyčio apygarda. Kai engiebstai palaužė kaulus, ji pradėjo kalbėti. Bolševikams paaiškėjo, kad Vilniuje esama pogrindžio centro. Reikėjo skubiai gelbėti padėtį, kad taip sunkiai susiklijavę centriniai organai nebūtų likviduoti ir darbas nutrauktas.

Gruodžio 28 dieną paskiromis grupėmis susirinkom ekstra posėdžio. Padėtis dar paaštrėjo, kai buvo suimtas vienas BDPS vyr. komiteto narys. Nutarėm kuo skubiausiai Vilnių palikti, o numatytą partizanų vadų suvažiavimą kiek pagreitinti ir ruošti Tauro apygardos ribose. Kiekvienas įsipareigojom ir pasiskirstėm su apygardomis perimti ryšius, kaip galint skubiau išpėjant apygardas, kad jų ryšininkai daugiau niekad nesirodytų Vilniuje. Kiekvienam buvo pavesta sutvarkyti dalį ryšių ir juos perduoti į naujas vietas perkeltiems centrams.

Man su Tautvydu buvo pavesta skubiai apie susidariusią padėtį pranešti Pietų srities vadovybei, kur buvo numatyta laikinai persikelti ir BDPS komiteto kai kuriems nariams ir keletui narių VGPŠ.

Mes, kurie dirbome ginkluotame sektoriuje, nežinojome visos BDPS vyr. komiteto sudėties, todėl buvo pavesta Butautui juos išpėti. Reikale mes pažadėjom jiems parūpinti naujas būstines.

KOVOTOJAI APIE SAVO SIEKIMUS

Kadangi teko palikti Vilnių, tai numatytas partizanų vadų suvažiavimas, turėjęs įvykti 1947 sausio aštuonioliką dieną, buvo atkeltas į sausio mėnesio dvyliką. Tai buvo padaryta saugumo sumetimais. Manėm, jei bolševikams pavyks iš suimtųjų vilniškių išstardyti apie tokio suvažiavimo ruošimą, tai jie sustiprins savo žvalgybą tik sausio aštuonioliką, praktiškai bolševikai negalėjo nė spėti mums sutrukdyti, nei tikėtis, kad mes paskubėjom. Be to, skubėti vertė nežinomas Lokio, Daunoro ir Daukanto likimas.

Teko susiaurinti posėdžio dalyvių skaičių, nes per tokį trumpą laiką buvo neįmanoma susirinkti visų apygardų atstovams ir vadams. Ribotasi tik BDPS Komiteto, VGPŠ, Tauro, Dainavos ir Kęstučio apygardos atstovais ir vadais. Kitoms apygardoms apie šį pasitarimą ir jo rezultatus buvo nutarta artimiausiu laiku pranešti raštu, juos kviečiant kuo skubiau susisiekti su pasitarime dalyvavusiais ir visa išsiaiškinti žodžiu.

Be visos eilės naujai pertvarkytų vidaus organizacinių reikalų buvo numatyta skubi dviejų asmenų kelionė į užsienį atnaujinti nutrūkusio ryšio. Posėdžio metu numatyti ir kandidatai – Rimvydas ir Gandrimas (vienas Dainavos apygardos, antras – Kęstučio).

Išryškinti to meto aktyviosios rezistencijos nuotaikoms, manau, skaitytojams bus pravartu susipažinti su žemiau pateikiamomis kalbos ištraukomis, kurias suvažiavimui paruošė Kęstučio apygardos vadas Visvydas.

„Laisvės Kovų Draugai,

Į šį suvažiavimą, nežiūrint didelio pavojaus ir sunkumų, mes vykome kaip į seniai lauktą visų kovojančių dėl mūsų laisvės ir nepriklausomybės pirmąjį susitikimą, kad jame užmegztume artimą sąlytį ir sutvirtintume tą dvasinį ryšį, kuris mus jungė ir šaukė bendron laisvės kovon; kad pasidalintume patirtais rezultatais, žiniomis, o svarbiausia, nustatytume bendrąsias vieningos kovos gaires".

Pabrėžęs būtinumą galutinai apiforminti vieningą laisvės kovos organizaciją, Visvydas toliau palietė netolimą lietuvių tautos pogrindžio praeitį:

„1. Vokiečių okupacijos metu, dar rudajam okupantui besvarstant planus apie Ostlando pavertimą .žydinčia, neatskiriama Vokietijos žeme; pogrindyje telkėsi lietuvių būreliai, kurie į okupantų svaičiojimus ir kolonizaciją žiūrėjo kitaip: šaukė ir telkė lietuvius kovoti su ruduoju okupantu, kūrė pasipriešinimo būrius, kad paruoštų juos žūtibūtei kovai.

„Aš manau, kad šiandien dar nedera spręsti arba teisti ano meto pogrindinio veikimo, organizuotumo, pogrindinės spaudos...

„Tik mums prisimintina tai, kad kovai dėl laisvės ir nepriklausomybės buvo padėti netinkami pagrindai, kurie iki šiai dienai dar buvo basliu laisvės kovos vežimo ratuose. Taip pat liūdna prisiminti, kad, kai mūsų žemėn pradėjo veržtis raudonosios gaujos, gana garsių pogrindinių organizacijų kai kurie vadovaują asmenys, anksčiau taip gražiais ir gausiais žodžiais kvietę ir raginę visus tautiečius kovon, pasišovę tai likiminei kovai vadovauti, pabūgo tos tikrosios kovos ir paskubomis, metę visa tai, kam buvo pasiryžę ir net prisiekę arba ėmę priesaiką iš kitų, atsidūrė už mūsų tautos sienų. Tokiu būdu negarbingai pasitraukė, kada pajuto, kad jau visų patirtas lietuvių tautos priešas – bolševizmas grįžta į mūsų kraštą baigti lietuvių tautos naikinimą, kada iš tikrųjų turėjo prasidėti ta tikroji kova, kuriai reikalingas kietas ir sunkus vadovavimas.

„Ypač sunkūs laikai prasidėjo, siaučiant raudonajam okupantui. Nepraslinkus nė pusmečiui po antrosios okupacijos, daugumas likusiųjų Lietuvoje pogrindinių organizacijų vadovaujančių asmenų, norėjusių atstatyti pakrikusią laisvės kovos sąjūdžio padėtį, žuvo arba buvo areštuoti. Tarp atskirai veikiančių organizacijos vienetų nutrūko organizacinis ryšys, svarbiausia, nutrūko pats jungiamasis dvasinis siūlas – nustojo ėjusi organizacijos slaptoji spauda. Vis žiauriau siaučiant bolševikų gaujoms, pakeliant smūgį po smūgio, atskirai veikiantiems organizaciniams vienetams nebuvo galimybės susigaudyti net savo veiklos plote, o ką jau bekalbėti apie siekimus sumegzti nutrūkusius ryšius, apie sąlygas sudaryti naują vadovybę.

„Laisvės kovos sąjūdis pergyveno krizę:

„Kaip mums žinoma, iš atskirų išsilikusių vienetų istorinių metmenų (laisvės kovos sąjūdžiui) pergyvenus sudaužymo krizę ir įsiliejus į jo eiles naujų jėgų, prasidėjo naujas, atsargus ir lėtas laisvės kovos išsilikusių paskirų dalinių reorganizavimas, ieškojimas ir užmezgimas ryšių. Žodžiu, visi tie mums žinomi vargai ir keliai, kurie mus veda į visų bendrąjį susitikimą“.

Toliau Kęstučio apygardos atstovas pasisako prieš kai kurią laisvės kovos sąjūdžio diskriminaciją:

2. „... .Kai kurie asmenys nori įžiūrėti, kad šiandieniniai laisvės kovotojai yra, pilna to žodžio prasme, ‚bėdos vaikai‘.

„Dabartinio laisvės kovos sąjūdžio neigiamon charakteristikon dedamas tvirtinimas, esą, šiame sąjūdyje nesama intelektualinių pajėgų, kurios sugebėtų tinkamai organizuoti, veikti ir vadovauti. Savo laiku kelias į Vakarus buvo atviras ir laisvas. Mūsų tautiečiai žinojo ir puikiai suprato, kad bolševikinė furija, įsibrovusi į mūsų kraštą, tuoj pradės beatodairines pjautynes ir galutinį krašto valymą nuo liaudies priešų – atseit, nuo visų padorių lietuvių. Tačiau daugumas lietuvių perdaug mylėjo savo tėviškės laukus, savo gimtuosius namus, kad būtų ryžęsi juos palikti. Su savo gimtuoju kraštu juos siejo toki dvasiniai saitai, kurie buvo stipresni už pavojų gyvybei ar už bet kokius kitus išskaičiavimus.

„Tuo gali būti ir paaiškinamas šiandieninis laisvės kovos sąjūdžio narių herojiškumas: laisvės kovos sąjūdžio narys ... su granata kišenėje veža slaptąją spaudą, laisvės kovos sąjūdžio narė lietuvaite... tamsią darganotą naktį drąsiai neša slaptąją korespondenciją, laisvės kovos sąjūdžio narys..., apsuptas iš visų pusių priešo, iššaudęs paskutinius šovinius, žūsta susisprogdinęs granata.

„Laisvės kovos draugai, pasakykite, ar tai eina kalba apie ‚kailio saugojimą‘ ? Ar tai bedalis, neturintis išeities likimas? Kiekvienas savaime supranta, kad dabartinėje kovoje gal mažiausiai yra galimybių ‚išsaugoti savo kailį‘, tveriantis ginklo.

„Kas buvo ‚bėdos vaikas‘ ir troško išsaugoti savo kailį, tas rado ir priemonių ir būdų – ir daug saugesnių negu ginklas. Pagaliau ir tiems, kurie buvo išėję kovos keliu su ginklu rankoje, aš manau, buvo kelių ir būdų, jeigu tik jie to siekė, pasigauti tos tariamosios ‚laisvės‘ (tam tikslui ‚nemažą lengvatą‘ buvo juk suteikęs ir ‚draugas‘ Bertašiūnas)...

„Ką rodo tas geriausių tautos sūnų pavyzdys, kurie krito kovos lauke arba pasišventę ir pasiryžę kenčia rūsiuose, kalėjimuose, koncentracijos lageriuose...

„Taip, ginklo kova yra aukščiausioji ir žiauriausioji tautos laisvės kovos forma, tačiau tai nėra aukščiausioji kliauzulė paskiro tautos nario egzistencijai. Taigi naivu ir netikslu tvirtinti, kad asmeninių bėdų verčiami, kovoja laisvės kovos sąjūdžio nariai...

„Kas taip galvoja, tas nepažįsta laisvės kovos sąjūdžio arba jį pažįsta tik iš dalies...

„Kai kurių asmenų džiaugsmui ar nusiminimui norėčiau dar pridėti: šiandieninis laisvės kovos sąjūdis jau perdaug glaudžiai yra suaugęs su spontaniškai kylančia mūsų tautoje egzistencine kova..."

Toliau Visvydas pasisakė dėl pasiektų laisvės kovos rezultatų, dėl sąjūdžio veido ir kritikavo BDPS komiteto pirminę pasiūlytą organizacinę struktūrą, kuri atrodė daugiau akademinų samprotavimų išdava, neatitinkanti jau organiškai išaugusios padėties:

„3.... Laisvės kovos draugai, šiandien mes ryškiai jaučiame, kad sunkiausi kovos sąjūdžio darbai yra atlikti, kad mums lieka nužengti paskutinis žingsnis – visiems susilieti į vieną bendrą vienos vadovybės vadovaujamą vienetą. Tas dvasinis ryšys, kuris mus visus, tolimuose atstumuose esančius, laisvės kovos žygiuose ir darbuose jungė, tie lūkesčiai, aplaistyti kai kurių mūsų brolių krauju ir net gyvybe – šiandien turi būti sutvirtinti, sukuriant vieningą laisvės kovos sąjūdį ir nustatant bendrąsias laisvės gaires. Tarp paskirų laisvės kovos sąjūdžio formacijų esminių skirtumų nėra. Bet kurios Lietuvos sritys laisvės kovos sąjūdžio nariais priimami sąmoningi, dori tautiškai susipratę lietuviai, be religijos, išsilavinimo, socialinės padėties ir lyties skirtumo, pasiryžę, nežiūrėdami savo asmeninės gerovės, sveikatos bei pavojaus gyvybei, kovoti dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės. Paskirose laisvės kovos sąjūdžio grupuotėse taikomi tie patys konspiratyvumo principai ir šiame veikimo laikotarpyje organizacijos pagrindan dedama karinės disciplinos prerogatyva. Jūs, laisvės kovos draugai, patvirtinsite, kad ir pačiose išlikusiose, jeigu jau jų būtų žvelgiama, – programose (pvz., LLA, LLK, LLG, LF, LP ir t.t.) esminių ideologinių skirtumų beveik nėra, tik gal jose daugiau pasireiškia jų pačių autorių savitas vieno ar kito socialinio ar kultūrinio reikalo išsprendimas. Jūs patys pasakysite, kad ir tas programos derinant, galima rasti ir sudaryti vieningą bendrą dabartinės laisvės kovos sąjūdžiui priimtina programą...

„Šiandien mes tvirtiname, kad jau pribrendo tas laisvės kovos ruožtas, kada visos laisvės kovos grupuotės (kokiomis formomis jos anksčiau beveikė) supranta vieningos ir vienos vadovybės vadovaujamos laisvės kovos reikalą.

„Laisvės kovos broliai, jeigu šiandien aš čia esu kaip suvažiavimo atstovas iš daugialypės Kęstučio apygardos, kur bendrą kalbą yra suradę

daugelio, galiu tvirtinti, beveik visų vokiečių okupacijos metu veikusių pagrindinių organizacijų fragmentai, tai pilnai tikiu, kad ir visiems Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio dalyviams galima surasti bendrą kalbą ir bendrosios veikimo gairės, kurias įmanoma buvo surasti Kęstučio apygardoje, įveikiant susivienijimo sunkumus.

„Laisvės kovos broliai, iki šiol veikusiam laisvės kovos sąjūdžiui BDPS pasiūlytoji susivienijimo forma – sudaryti Ginkluotąsias Jėgas, vadovaujamas VGPŠ, – nėra priimtina, kaip neatitinkanti laisvės kovos sąjūdžio aspiracijų... Išėitų, lyg būtų norima iš šiandieninio mūsų tautoje laisvės kovos sąjūdžio atimti pirmaujančią visos tautos laisvės kovoje vietą ir nežymiai atimti visa tai, ką sąjūdžio dalyviai pirkė krauju, nepalaužiama drąsa ir pasišventimu; norima sumažinti tą pasitikėjimą ir meilę, kurią mes prakaitu ir krauju esame visoje tautoje įgiję, pagaliau, pigiais dalykais būtų norima nupirkti mūsų teisingas aspiracijas ir mūsų tėvynės ateitį.

„Mes turime nepamesti tos kovos, kuriai pasiryžome. Mes nemesime negarbingai kardo, kurį ištraukėme savo tautos laisvei ir garbei ginti. Mes negalime palaužti to pasitikėjimo, kurį ir mus deda mūsų tauta...

„Šiandien mes galime pasidžiaugti mūsų pasiektais darbo vaisiais ir rezultatais: aukštai pakilo tautos politinis ir tautinis susipratimas, nepalaužiamas tikėjimas laisva nepriklausoma mūsų tautos ateitimi išugdė nepaprastą tautos vieningumą ir pasiaukojimo dvasią, iki šiol dar neįprastą mūsų tautai pasitikėjimą savo jėgomis...

„BDPS pasiūlytoji susivienijimo forma, įvelkanti mus į grynai karinį drabužį, neapima visų tų aspiracijų, į kurias mes turime teisę ir, pasakyčiau, pareigą... Mes reiškiamo kuklių vilčių turėti tiesioginės įtakos tolimesniam mūsų krašto tvarkymuisi... Mes šiuo reikalu nekeliamo didelių iliuzijų ir iš anksto tam tikrų reikalavimų arba išimtinės padėties. Tai savo laiku spręs pati tauta, tvarkydama savo reikalus tikrais demokratiniais pagrindais.

„Todėl, laisvės kovos draugai, mes neturime dabartiniu metu pasistatyti sau izoliacinės sienos, už kurios mes paliktume ateityje...

„Šiandieninio laisvės kovos sąjūdžio eilėse įvairiausiuose postuose yra daugumas tokių, kurie neturi jokio karinio patyrimo, kurie nepretenduoja, kai baigsis laisvės kovos reikalas, įsijungti į karines... organizacijas. Jie šiandien yra puikūs laisvės kovos sąjūdžio kovotojai, puikiai ir sąžiningai iki pasiaukojimo ir savęs atsižadėjimo atlieka skiriamas pareigas. Jie ryt norės grįžti ten, iš kur atėjo. Tačiau, laisvės kovos broliai, jie nenorėtų niekada izoliuotis nuo tų šūkių ir idealų, kuriuos šiandien pasiryžę apginti, dėl kurių išėjo į žūtbūtinę kovą; jie nenorės atsižadėti to, ką šis laikas įspaudė jų širdyse ir prote. Jie ir ateityje norės būti kovotojai dėl

laisvos demokratinės Lietuvos, dėl visokeriopai klestinčios mūsų tėvynės, kurioje visiems be išimties jauku, šviesu ir gera būtų gyventi, viešpatautų socialinis teisingumas, paremtas naujais principais, ir niekada daugiau nebūtų sūnų ir posūnių. Mes trokštame, kad visa tai, ką yra geriausio išreiškusios, mūsų kovos sąjūdžio programos, būtų išreikšta bendrąja vieningumo laisvės kovos sąjūdžio programa ir būtų kelrodžiu dabar ir ateityje.

„Tauta reiškia įsitikinimą, kad šis laisvės kovos sąjūdis yra naujas mūsų tautos dvasinis variklis, naujoji jėga, kuri gimsta audrose ir kančiose, kuri sugebės vesti pradėtą kovą dėl laisvės ir nepriklausomybės, kuri duos nukamuotai, išvargintai tautai naujus impulsus kurti ir gyventi.

„Sužlugdyti arba palaužti tą tautos pasitikėjimą, palaužti viltį į skaistesnę, nors ir nežinomą rytojų, būtų žiaurus nusikaltimas, būtų paniekinimas tų visų aukų, kuriomis mūsų tauta perka teisę gyventi ir būti nepriklausoma.

„Laisvės kovos draugai, mes buvome priversti išeiti ginti savojo krašto, savųjų sodybų, bočių ir tėvų krauju aplaistytos žemės; mes kaip žmonės pasipriešiname prieš žmogaus teisių mindžiojimą prieš aukščiausiojo laipsnio vergiją; mes negalime sutikti su melu, apgaule, klasta ir tautą žudančiomis nedorybėmis. Mūsų žingsniai yra taurūs. Mes savo kovoje esame teisingi ir tiesūs prieš visą kultūringąjį pasaulį, o Aukščiausiojo palaima remis ir laimins mūsų darbą.

„Kovoje dėl tėvynės laisvės ir nepriklausomybės mes nesudarome išimtinės ir monopolitinės teisės atžvilgiu Nepriklausomos Lietuvos metu veikusiųjų partijų, kurios šiuo metu ryškiau, kaip mums žinoma, akcentavo apie savo dalyvavimą kovoje dėl mūsų tėvynės laisvės ir nepriklausomybės ir jau dabartiniu metu parodė didelės sveikintinos iniciatyvos . . .”

Gale pabrėžė, kad dabartinė kova kilo iš tautos moralinės būsenos, kaip sintezė gilaus laisvės pajautimo ir neapykantos priešui, kad ši kova esmėje yra tęsinys pasipriešinimo rudajai okupacijai; pasiūlė galutines savas koncepcijas vyriausiai pagrindžio organų organizacinei struktūrai, ragindamas priimti įkurtosios organizacijos deklaraciją.

Posėdyje nedalyvavusios apygardos padėtį išsiaiškino, vėliau susitikę su VGPS ar įgaliotais apygardų atstovais.

BIRUTĖS RINKTINĖ

Kovoje su partizanais bolševikai rodėsi gana lankstūs. Jie nuolat keitė savo taktiką, bandydami prisiderinti prie nuolat besikaitaliojančių veikimo metodų. Gi partizanai stengdavosi greit suvokti pakeistą

bolševikų taktiką ir laiku mainė veikimo būdus. Toks vijimosi ir bėgimo ratas tęsėsi visą laiką.

Panašiais taktiniais sumetimais nuo sausio mėnesio dvidešimos dienos Tauro apygardos vado įsakymu buvo įkurta nauja Birutės rinktinė, žymiai pakeičiant šiaurės rytų Tauro apygardos ribas. Birutės rinktinės širdis buvo Kaunas, šios rinktinės įkūrimas turėjo sugyventi partizaninę veiklą pačiame Kauno mieste ir jo priemiesčiuose. Kartu ši rinktinė turėjo svarbios reikšmės centrinėms pagrindžio institucijoms.

Pirmojo rinktinės vado pareigos atiteko man. Visi šios rinktinės organizaciniai reikalai gulė ant mano pečių. Rinktinės štabo sukomplektavimas, rinktinės suskirstymas kuopoms, kuopų vadų parinkimas ir paskyrimas, veikimo instrukcijų paruošimas ir kita buvo pirminiai mano uždaviniai. Birutės rinktinės veikla turėjo išsiskirti iš kitų Tauro apygardos rinktinių veiklos savo pobūdžiu, nes ji turėjo būti pritaikyta daugiau miesto sąlygoms.

KAUNE JUODOJI KATĖ

Kaune tuo laiku siautė naktimis kažkokia „Juodosios Katės“ plėšikų banda, atsiradusi čia iš Gudijos. Paskiromis mažomis grupelėmis šios bandos dalyviai apie vidurnaktį, ar tik gerai pritemus, slankiodavo neapšviestose gatvėse, ieškodami aukų. Jie užpuldavo susivėlinusios namo grįžti miesto gyventojus, juos išrengdami, atimdami pinigus, drabužius, o neretai ir nužudydami. Pasitaikydavo, kad šie banditai mėgindavo veržtis ir į butus. Kaip paprastai, kol tai gyventojams nebuvo žinoma, jie atsistoję prie durų, kniaukdavo kate, kol buto šeimininkas atidarydavo duris. Tada jie įsiverždavo į vidų, atimdavo pinigus, brangenybes, o kartais neaplenkdavo nė drabužių. Nebuvo nakties, kad Kaune nebūtų žmonių aukų. Prie šios bandos veiksmų prisidėdavo ir raudonarmiečiai bei kitokio plauko sovietinis elementas. Vos sutemus, gyventojai gerai užsidarydavo duris. Jie stengdavosi visus reikalus atlikti dienos metu, kad naktimis nereiktų landžioti pas kaimynus. Jei kas įsigeisdavo aplankyti kiną ar teatrą, tai jau ieškodavo kompanijos ir, dažniausiai apsiginklavę lazdomis, būriu vykdavo namo. Mums tekdavo ilgokai aiškintis prie kiekvieno pažįstamo durų, kol pavykdavo įrodyti, kad nesame „Juodosios Katės“ dalyviai, juo labiau, kad mes būdavome labai netikėti svečiai.

Apie porą mėnesių darbavusi Kaune, „Juodoji Katė“ persimetė į Vilnių, o iš ten po kai kurių nepasisekimų iš Lietuvos pradingo.

Birutės rinktinė turėjo didesnių materialinių sunkumų negu kitos kaimyninės rinktinės. Miesto ir priemiesčių gyventojų materialinė padėtis buvo nepavydėtina. Darbininkų ir paprastų tarnautojų atlyginimas siekė tik 450 rublių, kurių perkamoji galia buvo keturi kilogramai sviesto, jei

nebūtų išskaitymų, kurie kartais siekia pusę algos. Ne ką geriau vertėsi ir darbo inteligentai. Mano buvę kolegos, kurie dabar jau turėjo universitete vyresniųjų dėstytojų pareigas, iš gaunamos algos jokių būdu nepragyvendavo, o laikas nuo laiko važinėdavo parsigabenti maisto iš tėviškių.

Arčiau man teko pažinti partizano Griausmo šeimos padėtį. Ji gyveno Panemunės priemiestyje. Nepriklausomos Lietuvos laikais Griausmo tėvas dirbo „Maisto“ fabrike paprastu darbininku, o dabar tarnavo geležinkelių žinyboje iešmininku. Motina dirbo kažkokiam fabrike kaip valytoja. Abiejų tėvų mėnesinė alga kartu siekdavo tik 240 rublių, šitoks uždarbis toli gražu negalėdavo patenkinti jų reikalavimų. Todėl motina po kurio laiko metė savo darbą fabrike ir vertėsi spekuliacija. Tačiau ir šis amatas sovietinėje sistemoje nebuvo tiek pelningas, kad būtų galima užtikrinti šeimai normalų pragyvenimą. Tokį pat skurdą kentė ir visi miesto darbininkai. Laimingesni buvo tie, kurie turėjo darbą gamyklinėse įstaigose ar fabrikuose. Čia jie savo „apsukrumu“ sugebėdavo be vadovybės žinios išsinešti prekių, kurias pardavę juodojoje biržoje, susidarydavo antrąją algą.

PROVOKATORIAI-PARTIZANAI

Tolimesniuose nuo miesto rinktinės rajonuose 1947 metais pasireiškė nauja bolševikinių provokacijų banga. Keliolikos ar keliasdešimt enkagiebių grupės, dažniausiai priklausančios majoro Sokolovo OBO (Osobnii Banditski Otdiel) skyriui, pasirodė rinktinės pietiniuose rajonuose, bandydamos suvaidinti partizanų dalinius, šie provokatoriai buvo sudaryti iš MGB mokyklas baigusių rusų, lietuvių ir žydų kilmės piliečių, papildomai supažindinti su Sokolovo išdirbtomis instrukcijomis, liečiančiomis provokaciją kovoje su partizanais. Daliniuose radosi vienas kitas buvęs partizanas, kuris, pasinaudojęs Bertašiūno amnestija, buvo priverstas toliau eiti judo keliais. Šie provokatoriai dėvėjo panašias į partizanų uniformas, ant rankovių turėjo panašiai išsiuvinėtus dalinių ženklus, visi buvo aprūpinti reikiamomis kepurėmis, šias uniformas jie įsitaisė, nuimdami nuo nukautų partizanų lavonų, nes miestelių aikštėse patiesti partizanų lavonai dažniausiai buvo nuogi. Provokatoriai, apsilankę pas gyventojus, bandydavo elgtis panašiai kaip partizanai: stengėsi būti drausmingi, su gyventojais ir tarpusavio santykiuose mandagūs, pamaldūs, tvarkingi.

Žiedo kuopos rajone tokių provokatorių dalinys, keliasdešimt vyrų, bandė gyventojus suklaidinti, vaidindami Žemaitijos partizanus, atitrūkusius kautynių metu nuo savo dalinių. Vieni jų pasiliko Vaišvydavos miške, o visi tie, kurie mokėjo lietuviškai, ir keliolika rusų apie vidunaktį pasiekė P. sodybą. Prisikėlę ūkininką, prašėsi įsileisti. Šeimnininkui atidarius duris, jie paliko lauke keturis postus sargybinių, o kiti susigrūdė į kambarį. Iš aštuoniolikos provokatorių tik trys kalbėjo.

Kiti tylėjo, nes arba visai nemokėjo lietuviškai, arba, mokėdami labai blogai, nenorėjo išduoti gyventojams savo nelietuvišką plauką. Dalinio vadas nešiojo, partizanų pavyzdžiu, didelę barzdą. Ant rankovės turėjo ne tik dalinio ženklą, bet ir šešetą atžymėjimų sužeidimams. Visų ginklai buvo gana įvairūs, atrodė surinkti iš kritusių partizanų. Barzdotasis reikalavo iš šeimininkės valgyti. Šiai atsisakius teisinantis, kad tokiam dideliame daliniui ji neturėsianti, susiieškojo patys maisto, šeimininkę atsiprašinėdamas, kad jie tokie nemandagūs. Aiškinosi, kad jau visa para nieko nevalgę. Prieš valgį ir po valgio visi bandė persižegnoti, bet šeimininkas pastebėjo, kad daugumas visai nemoka, net sumaišo nuo ko pradėti ir kuo baigti. Pavalgę, prašė šeimininką suvesti su vietiniais partizanų daliniais, skųsdamiesi, kad jiems yra būtina iš vietinių „brolių“ pasipildyti šaudmenimis. Be to, jiems būtina vietinių partizanų pagalba žygiui link jų pačių veikimo ribų. Šeimininkui krito į akis jų bailumas. Kiekvieną laukę pastebėtą įtartina triukšmą sargybiniai tuojau pranešdavo „vadui“, kuris visus kovotojus parengdavo kautynėms.

Derybos su šeimininku dėl suvedimo į sąlytį su vietiniais partizanais truko apie dvi valandas. Nuolat kartojant šeimininkui vis tą patį – „nieko aš, vyrai, nežinau ir nieko nepažįstu“, provokatoriai įsitikino, kad P. „tikrai“ jokių ryšių su partizanais neturi ir nieko apie juos nežino. Nieko jiems nebeliko, kaip mėginti laimę kitur. Aplankytasis apie svečius pranešė MGB vietiniam valsčiaus viršininkui, jam tikindamas, kad apylinkėje siaučia apie dvidešimt „banditų“, kautynių metu atitrūkusių nuo savo pagrindinių dalinių.

Kitą naktį provokatoriai pasirodė už dešimties kilometrų. Čia jie nužudė du apylinkės pirmininkus, „kaltindami“ juos kaip bolševikų padlaižius. Pasirodė, bolševikai nujautė, kad tiedu pirmininkai, eidami apylinkių pirmininkų pareigas, kartu dalyvavo ir pogrindyje. Komunistai pasirinko juos likviduoti tų provokatorių pagalba. Juos nužudę, bolševikai vis dar „partizanais“ landžiojo pas visą eilę kaimynų. Pas vienus jie prašėsi paremti, pas kitus apsiėjo kiek žiauriau, vesdamiesi net gyventojus su savim į mišką – „nužudyti“. Pastarųjų padėtin pateko tie, kurie nieko jiems neaukojo. Juos nusivedę į mišką, pradėjo kankinti, kaip bolševikų „bendradarbius“, neinančius kartu su partizanais. Buvo atvejų, kad kai kurie gyventojai, norėdami išvengti kankinimų ir įtikinti, kad tikrai turi reikalą su partizanais, žinodami įdavė apylinkės gyventojus, kurie galį turėti ryšių su partizanais. Tik po to jie buvo paleisti.

Rytojaus dieną provokatoriai – „partizanai“ jų lankytų vietovių pamiškėse inscenizavo kautynes su MGB pajėgomis. Apie vienuoliktą valandą atvažiavo dvi mašinos, pilnos MGB dalinių ir išsipylė pamiškėje. Po kurio laiko pasigirdo šaudymas. Vakare artimiausio miestelio J. aikštėje MGB daliniai atvežė ir numetė du tariamųjų „partizanų“ lavonus, kurie buvo partizanų uniformomis.

Nakčia provokatoriai vėl pasirodė pas visus gyventojus, kuriuos jau buvo aplankę. Pas tuos, kurie juos parėmė ar suteikė kokių nors žinių apie partizanus, jie pasirodė jau MGB uniformomis ir vykdė egzekucijas. Pas tuos, kurie buvo atsisakę jiems suteikti bet kokią paramą ar pasitarnavimą, jie pasirodė vėl partizanų uniformomis ir juos baudė už išdavimą, dėl kurio žuvę du jų draugai.

Kaip vėliau išaiškinome, J. miestelyje po „kautynių“ numesti lavonai buvo vokiečių belaisvių, kuriuos operacijai turėjo atsivežę iš lagerio. Juos nužudė ir, aptaisę partizanų uniformomis, numetė ant turgaus aikštės kaip partizanus.

Dariaus-Girėno kuopos rajone pora mėnesių vėliau siautė mažesni provokatorių daliniai. Jų skaičius siekė iki dešimties asmenų, žinoma, didesni rezervai buvo paslėpti artimiausiuose miškuose. Šiems tačiau išprovokuoti nė vieno gyventojų nepasisekė, nes jie jau buvo ganėtinai painformuoti.

Partizanams buvo labai sunku sueiti su provokatoriais į kautynes ir juos sunaikinti. Kelias savaites iš eilės ištisos kuopos ėjo sargybas ir žvalgybą kaimuose, bet nė kartą neteko rimtai susikauti. Agurkiškėse susidūrus, provokatoriai nepaleidę nė vieno šūvio, skubėjo trauktis. Partizanų kulkosvaidžių ugnis nakties metu nė vieno provokatoriaus nenukirto, o apsupti nebuvo spėta.

MASINIAI TARDYMAI

Pavasariop MGB ir MVD organai manydami, kad partizanų eilėse esama daug tokių, kurie dienos metu dirba žemę, o tik nakčia partizanauja, ir norėdami iššifruoti partizanų tapatybes, pagal turimus slapyvardžius, kelis kartus įvairiose vietovėse suruošė masinius gyventojų tardymus. Divizijos apimties bolševikų trupės slinko per kaimus, areštavo visus namuose surastus vyrus ir juos išsivarydavo kartu su savimi. Sugaudę kelis šimtus ramių kaimo gyventojų, uždarydavo erdvesnėse patalpose tardyti. Tada keli rusai tardytojai kiekvieną suimtą vyrą šaukdavo paskirai kvotai. Juos klausinėdavo apie partizanų veiklą, partizanų slapyvardžius, pavardes, jų šeimas, kiekį, apsiginklavimą, partizanų simpatijas, leidžiamus laikraštėlius ir t.t. Kartais šitoki tardymai būdavo gana humoristiški.

Antai, bekamantinėjant M. kaimo gyventoją S., tardytojas buvo tiek įpykintas, kad vos nesusaudė to žmogaus.

— Sakyk man, ar tu žinai, kas yra Saulė, — klausė tardytojas gyventoją apie būrio vadą Saulę.

– Žinau, žinau, drauge kapitone, – pusiau lietuviškai, pusiau rusiškai pradėjo aiškinti S. ir, nugriebęs tardytoją už rankovės, prašė eiti kartu su juo – jis parodysias.

Kapitonas, tikėdamasis, kad Saulė buvo sugautas ir dabar besirandęs areštuotųjų tarpe, nusigriebęs į ranką automatą, išskubėjo paskui kaimietį. Pastarasis pro minią prasigrūdo į lauką ir pirštu parodė į dangaus mėlynėje švienčiančią saulę.

– Šitas daiktas, drauge kapitone, lietuviškai yra „saulė“, – be jokio šypsniu aiškino žmogus.

Rusas įdūkęs tvojo automatu anam per nugarą ir nusispjovęs varėsi jį atgal tęsti tardymo.

– O kas iš miškinių yra Barsukas? – klausinėjo toliau kapitonas apie kitą partizanų dalinio vadą, ne per seniai dienos metu išpjovusį Pakuonio valsčiaus bolševikinį aktyvą.

– Čia pas mus miškuose jų mažai yra, drauge kapitone, – baigia išnykti. Smetonos laikais tai buvo daugiau, – bandė aiškinti kaimietis, sukdamasis užrūkyti.

– Tai pas jus ir Smetonos laikais buvo partizanų? – nustebęs klausė tardytojas.

– Iš kur jų bus, drauge tardytojau, man rodos, kad jūs ne apie partizanus, bet apie barsukus mane klausiate, – užsidegęs kalbėjo S.

Rusas tęskė ūkininkui diržu per veidą.

– ... mat, durnius, nepažįsta banditų, o pats tikriausiai nakčia vaikščioji, automatą nusitvėręs, – keikdamas dūko rusas.

Panašių paaiškinimų tardytojas iš S. sulaukė ir apie partizanus Kiaunę, Viesulą, Papartį, Žentą, Naktį ir eilę kitų, kurių slapyvardžiai buvo parinkti gyvulių ar augalų vardai, kurių prasmės rusas iki šiol nesuprato, nes nė vieno žodžio nemokėjo lietuviškai.

Išvestas iš pusiausvyros, rusas norėjo tardomąjį sušaudyti vietoje. Tik kitiems suimtiesiems aiškinant, kad jis esąs nenormalus, S. išvengė mirties.

Didelis suimtųjų skaičius po tardymo buvo išgabenti į kalėjimus, nes tardytojams jie atrodė esą neaiškūs. Neaišku gi daugiausia buvo todėl, kad žmonės nemokėjo rusų kalbos.

IR VĖL RINKIMAI

Vos spėjęs rinktinę pastatyti ant kojų, bent pakenčiamai aptvarkęs pirminius organizacinius reikalus, gavau iš apygardos vado pranešimą pakeisti Gandrimą, atstatant ryšius su užsieniu. Skubiai susitikau su Rimvydu, kartu aptarėm visus pasiruošimus ir numatėm kelionės eigą. Apygardos vado paprašėm, kad jis lieptų pasienio rinktinės vadui smulkiai iširti perėjimo galimybes, o mudu, kartu apsigyvenę, skubotai ruošėmės kelionei.

Išžvalgius pasirodė, kad po Lokio išvykimo pasienis buvo gerokai sustiprintas, bet vis tik tikėjomės kliūtis įveikti. Reikėjo skubėti, kad kartais iš kitos pusės į kraštą vyktų žmonės nepakliūtų į bolševikų nagus. Ypatingai vertė skubėti paskutiniai įvykiai Vilniuje.

Mūsų pasirėngimui trukdė naujai organizuojami deputatų rinkimai į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą. Jie pagal LTSR Aukščiausios Tarybos įsaką stebuklingu sutapimu buvo paskirti vasario mėnesio devintą dieną, kaip ir daugelyje kitų „broliškų“ tarybinių respublikų.

Lygiai kaip ir pernai, pora mėnesių prieš rinkimus prasidėjo priešrinkiminiai mitingai. Miestuose į šį vajų buvo įkinkyti visi atsakingesnieji tarnautojai, provincijose buvo naudojami ginkluoti vienetai. Prisimindami pernykščius, ir šiais metais bolševikai laukė panašios partizanų akcijos, juo labiau, kad jiems buvo žinomi rezistencijoje pasiekti nauji koordinavimo ir centralizacijos laimėjimai. Bolševikai kentė baimę, kad rinkimai gali būti visiškai paraližuoti. Dėl to jau iš anksto į visas rinkimines apylinkes, kurių buvo įsteigta 2,277, sutraukė stiprias engiebstų ir raudonarmiečių apsaugas.

Tuo tarpu partizanai gavo patvarkymą iš vadovybių ribotis akcija tik prieš rinkimus, rinkimų gi dieną laikytis tylos. Laiku organizuota pasirodžiusi pogrindžio spauda perdavė pogrindžio vadovybės nusistatymą – nebalsuoti. Vyraujančios nuotaikos rodė aiškius rezultatus, kurie garantavo gyventojų neigiamą laikyseną. Viena tik buvo bjauru, kai visą priešrinkiminį laikotarpį neturėjome ramybės dėl provinciją užplūdusių agitatorių kasdieninio siautimo.

Vasario trečią Skirgaila, Dėdė, Skirmantas ir aš darbavomės Skirgailos būstinėje. Aš su Skirgaila mušėm antspaudus ant pogrindžiui reikiamų sovietinių asmens dokumentų. Skirmantas su Dėde tvarkė prisiųstus iš kuopų sąrašus tų asmenų, kuriuos bolševikai išvežė bei nukankino, ir sunaikintų ūkių sąrašus. Staiga tik kyšt į kiemą keliolika rusų. Į slėptuvę bėgti buvo per vėlu. Smukom į čia pat virtuvėje esantį rūšį. Aš su Skirgaila sužėrėm nuo stalo apie tūkstantį pasų, Skirmantas susigraibstė savo popierius, Dėdė rūpinosi ginklais. Susmukus mums į rūšį, šeiminkė uždarė dureles, užmesdama jas šapais. Po to, pasistatė durelių vietoje

kėdutę, uždėjo ant jos geldą ir, prisipylus šalto vandens, iki pusei nusirengus, pradėjo praustis. Suteškėjus vandeniui geldoje ir ant krūtinės, išgirdome rusų žingsnius ir balsus:

– Zdrastvuite, banditov niet (sveiki, banditų nėra).

Šeimininkė pradėjo klykti, neva drovėdamasi, stengdamasi nuo rusų pridengti labiau slepiamas vietas. Ruskeliai, matyt, „susigėdo“, nes ištare „netesneites, netesneites“, kyštelėjo geležinį durtuvą į kampe stovinčią kopūstų baką ir išmovė į kitą kambarį, kur pradėjo daryti nuodugnią priešrinkiminę kratą.

Mūsų darbo kambaryje iš skubotumo liko pasuolėje nusimetusių pora antspaudų ir keletas lapų sąrašų. Ant krosnies Skirmantas užmiršo amerikoniškos rašomosios mašinėlės viršų. Pasirodė, kad vos spėjus mums pasislėpti, visa apžiūrėjo senelis. Radęs „kai ką“ palikta, nesijaudindamas surinko ir, kol bolševikai įėjo į kambarį, jis jau visa turėjo įsikišęs į kelnes ir atsisėdęs sau ramiausiai dūmė apsvilusią pypkutę, atidžiai sekdamas šeimininkaujančius bolševikus.

Apšiukštinėję visus kampus, rusai grįžo į pirkia ir prašė valgyti. Iš karto šeimininkas dar teisinosi, kad dėl didelės šeimos ir pats neturįs, bet prigrasintas, noromis nenoromis turėjo „svečius“ vaišinti. Jie pasistiprinę pradėjo raginti į mitingą, šeimininkui prižadėjus tuojau eiti, mitingieriai išvyko pas kitą ūkininką.

Jiems nutolus, išlindome ir mes iš rūsio. Tik dabar pamatėme dar ant grindų gulintį vieną štampą, kuris mums skubant buvo iškritęs iš portfelio ir kurio nė šeimininkas nepastebėjo. Kaip bolševikai jo nesurado, reikėjo tikrai stebėtis. Gal tai įvyko tik dėl to, kad jų akys ieškojo labiau ne partizanų buvimo ženklų, bet vertingesnių daiktų, nes kratos metu dingo 300 rublių ir šeimininkės dukters apyrankė.

Šis rinkimams skirtas rusų dalinys, susidedantis iš 30 gerai ginkluotų vyrų, mūsų apylinkėje išbuvo iki rinkimų pabaigos. Dienomis jis siūsdavo po kaimus, ragindamas visus balsuotojus sąžiningai lankyti nuolat rengiamus mitingus, naktimis saugodavo rinkimų būstinę. Panaši padėtis buvo visame krašte.

Sudaryti pilnam ir tiksliam buvusių rinkimų vaizdui, žemiau dedu Tauro apygardos prokuroro aktą nr. 4, kuris padės suvokti buvusią padėtį.

AKTAS NR. 4

Suvalkija, 1947 m. vasario mėn. 14 d.

Aš, Tauro apygardos prokuroras bolševikų įvykdytiems ir vykdomiems Lietuvoje nusikaltimams tirti ir byloms kelti Budrys, pasirėmęs liudininkų parodymais, savo stebėjimais ir kitais žinių rinkimo šaltiniais, surašiau šį dokumentą apie bolševikinės valdžios, bolševikų partijos ir bolševikinio aktyvo įvykdytą lietuvių tautos valios suklastojimą, pravedant smurtu klastotus rinkimus į Lietuvos tarybų socialistinės respublikos aukščiausiąją tarybą.

1. Rinkimams Lietuvoje praveisti nepakako Lietuvoje esančių apie 50,000 MVD (buvusi NKVD) ginkluotų pajėgų ir vietinių raudonosios armijos įgulų, todėl tam tikslui buvo atsiųsta apie 60,000 reguliarios kariuomenės. Kariuomenė atvyko keletą dienų prieš rinkimus. Dalis kariuomenės po 25-50 vyrų buvo išskirstyta prie rinkiminių apylinkių patalpų. Be to, valsčių ir apskričių centruose stovėjo rezerve motorizuoti būriai. Kariuomenė ginkluota kulkosvaidžiais, pusautomatiniais šautuvais ir automatiniais pistoletais. Iš atvykusių karių patirta, kad jie į Lietuvą atvyko iš Lenkijos, kur dalyvavo pravedant rinkimus ir ten turėjo atvirų ir gana didelių kautynių su vietinėmis pagrindžio ginkluotomis pajėgomis. Nedidelė kariuomenės dalis buvo atgabenta iš Rytprūsių, kuri pėsčiomis turėjo atvykti visą kelią. Kariuomenė buvo išskirstyta daugiausia į tas apylinkes, kurios yra miškingose srityse, o MVD saugojo tas apylinkes, kurios, jų manymu, buvo mažiau pavojingos, kad užpultų.

2. Keletą dienų prieš rinkimus bolševikiniai agentai platino gandus, kad nebalsavusieji bus vežami į Sibirą.

3. Paskutinę savaitę prieš rinkimus mobilizuota agitacijai ir kitam rinkiminiam darbui visas bolševikinis aktyvas, centro įstaigų tarnautojai, kooperatininkai ir kiti tarnautojai ir visi išsiuntinėti į kaimus. Buvo jaučiamas daug didesnis bolševikų aktyvumas ir skrupulingumas prieš šiuos rinkimus, lyginant juos su ankstyvesniaisiais. Kaimuose buvo šaukiami susirinkimai, bet į juos gyventojai nėjo. Žinoma daug atsitikimų, kad susirinkimuose buvo daugiau atvykusių agitatorių negu klausytojų. Gauta žinių, kad vienoje apylinkėje prieš rinkimus buvo apgyvendintas vyresnysis tardytojas, kuris šaukėsi tardymui kaimų įgaliotinius ir aiškino jiems rinkimų nuostatus ir įpareigojo gyventojus varyti balsuoti. Visiems kaimų įgaliotiniams buvo įsakyta iš anksto ryto rikiuote atsivesti visus savo kaimo gyventojus balsuoti, o jei neatsives, tai buvo grasoma didelėmis bausmėmis.

4. Kiekvienam rinkėjui buvo atsiųstas rašytinis kvietimas balsuoti.

5. Prie rinkiminių apylinkių kaimuose buvo suvaryta po 15-20 ūkininkų arklinių vežimų. Buvo sudaryti ligonių, negalinčių atvykti į rinkimines būstines, sąrašai. Pas juos turėjo atvykti tam tikslui paskirti bolševikiniai pareigūnai ir paimti jų balsus.

6. Prie rinkiminių apylinkių, kurių Lietuvoje buvo 2277, buvo paskirta po MVD arba MGB (slaptosios policijos) karininką, kuris buvo atsakingas už rinkimų pravedimą, ir jie buvo faktinai komisijų pirmininkai. Be to, pagal rinkimams vykdyti išleistą slaptą instrukciją, milicija, be kitų pareigų, turėjo sekti „antisovietines-banditiškas“ gyventojų nuotaikas.

7. Įstaigos bei įmonės gavo įsakymą su visais savo dirbančiaisiais organizuotai atvykti į rinkimus. Už šio įsakymo įvykdymą atsakomybė buvo uždėta administracijai. Taigi, darbininkai ir tarnautojai jautė spaudimą ne tik iš valdžios organų, bet ir iš savo tiesioginių vadovų ir balsuoti turėjo eiti, nenorėdami pakenkti savo viršininkams.

8. Visiems, kurie pirmieji atvyks balsuoti, buvo pažadėta duoti po dvi bonkas spirito ir po gabalą dešros.

9. Rinkimai buvo paskirti 1947 m. vasario mėn. 9 d. nuo 6 val. iki 24 val. (Maskvos laiku), šeštą valandą ryto pradėjo balsuoti bolševikai ir visi jų tarnai bei apsauga. Atvyko ir varu atvaromi įstaigų tarnautojai ir darbininkai. Tačiau kaime padėtis buvo kita. Čia, be bolševikų, balsuoti atvyko tik vienas kitas bailesnis pilietis. Buvo apylinkių, kur iki vidudienio iš 500 užregistruotų balsuotojų balsavo tik apie 0.25 proc.

10. Nežiūrint bolševikų atvykimo ir gresiančio teroro, šiuose rinkimuose lietuviai laikėsi daug atkakliau, negu prieš tai buvusiuose. Tą dieną gyventojai niekur nevaikščiojo iš savo namų; nėjo net kaip paprastai ir į bažnyčią. Jeigu ne bolševikiniai raiti ir pėsti pasiuntiniai, tai Suvalkijos kaimai, kur sekiau rinkimų eigą, būtų atrodę kaip išmirę. Patikrintomis žiniomis iš kaimų, turinčių po 30-50 šeimų, į rinkimines apylinkes balsuoti nuvyko 2-3 žmonės.

11. Tokiam mažam rinkėjų skaičiui teatvykstant balsuoti, bolševikai ėmėsi naujos priemonės. Apie 12 val. (Maskvos laiku) buvo išsiųstos iš apylinkių rinkiminių būstinių po 10–12 ginkluotų grupių su kilnojamomis urnomis į kaimus rinkti balsų. Bet ir čia susidūrė su atkakliu gyventojų pasipriešinimu. Gyventojai vienur užsirakindavo butuose ir balsų rinkėjų neįsileisdavo. Kitur suaugusieji slėpėsi, o vaikai pasakydavo, kad tėvai išėję balsuoti. Bolševikai kai kur darė kratas butuose ir ieškojo balsuotojų. Lietuviai, kurie buvo užtikti namuose, įvairiai atsisakinėjo balsuoti. Vieni aiškino, kad esama valdžia jie yra patenkinti ir geresnės nenori, todėl atsisako balsuoti, kiti aiškino, kad jie niekada jokiuose rinkimuose nėra dalyvavę, nenori dalyvauti nė dabar. Buvo ir tokių, kurie išdrįso kategoriškai pareikšti, kad nebalsuos. Milicijos pareigūnai

atsisakantiems įvairiai grasino, kaltino banditizmu, užsirašinėjo atsisakančiųjų balsuoti pavardes ir pareikalavo atvykti į milicijos įstaigas pasiaiškinti. Vieni, grasinimų pabūgę, balsavo, bet buvo ir tokių, kurie pareiškė, kad supranta, jog gali būti ištremti ar nužudyti, bet balsuoti vis tiek atsisakė. Kada grasinimais nepaveikė, patys bolševikai dėjo į urnas tiek biuletenių, kiek tuose namuose buvo užregistruota balsuotojų. Yra užregistruotas atsitikimas, kad bolševikas vienai moteriškei jėga įgrūdo į ranką biuletinį ir jos ranka jį įdėjo į urną. Iš ūkininkų, kurie buvo pavaryti vežioti po kaimus bolševikus – balsų rinkėjus, patirta, kad kai kur bolševikai visai nevyko pas gyventojus, bet tiesiog ant kelio suskaitę balsuotojus pateiktame sąraše, atitinkamą skaičių biuletenių sukišo į urną ir grįžo į rinkimines būstines. Žinoma ir tokių atsitikimų, kad balsuotojas, pats nuvykęs į rinkiminę apylinkę, patyrė, kad jau pažymėta apie jo balsavimą, nes už jį buvo balsavęs kažkas kitas. Arba atvykusių balsų rinkėjų buvo verčiamas balsuoti, nors aiškinos, kad jau yra balsavęs.

Vienoje apylinkėje buvo pastebėta, kad į rinkiminės apylinkės būstinę ateina balsuoti verkiančios moterys. Pasiteiravus paaiškėjo, kad jos, nepaisydamos grasinimų, atsisakė balsuoti. Bolševikai, nors buvo 25 laipsniai šalčio, jas pusnuoges buvo suklupdę sniege ir laikė tol, kol jos pasižadėjo eiti balsuoti. Siame moterų klupdyme ant sniego ypatingai pasižymėjo Pilviškių valsčiaus komsargas Juozas Petrauskas. Jis ne tik klupdė, bet ir mušė.

12. Lietuviai, kurie bijodami bolševikinio teroro, atėjo balsuoti, daugelis stengėsi gauti tik atžymėjimą apie balsavimą, o biuletenio į urną nedėjo arba įdėjo bet kokią sulankstytą popierių.

13. Oficiozas „Tiesa“ nr. 35, 1947 m. vasario mėn. 10 dienos, deda centrinės rinkiminės komisijos pranešimą, kuriame rašo: „Rinkimai įvyko nepaprasto gyventojų pakilimo sąlygomis. Visose rinkiminėse apylinkėse pastebėtas didis rinkėjų aktyvumas bei organizuotumas. Vasario mėn. 9 d. 12 val. naktį balsavimas visur buvo baigtas... Dalyvavo nemažiau kaip 96 procentai rinkėjų...”

Iš to, kas išdėstyta anksčiau, matyti, kad rinkimai vyko nepaprasto lietuvių pasipriešinimo sąlygomis, kad buvo vartojamas negirdėto žiaurumo teroras, o tautos dauguma nepalūžo.

Melas, kad rinkimai pasibaigė vasario mėn. 9 d. 12 val. naktį. Žinoma daug atsitikimų, kad balsus po kaimus rinko iki vasario mėn. 10 d. pietų. Iki šiol galutinėmis žiniomis Vilkaviškio apskrityje, Oželių rinkiminėje apylinkėje balsų rinkimas tęsėsi vasario mėn. 10 d. iki vidudienio, šioje apylinkėje per vasario mėn. 9-tą dieną, neskaitant apsaugos, balsavo iš penkių šimtų tik 10 žmonių. Komisija šaukėsi pagalbos. Buvo atsiųstas sunkvežimis su kariuomene, MVD pareigūnais ir komunistų partijos centro komiteto atstovu, šis atstovas sudarė grupes balsams rinkti ir iš

naujo vasario mėn. 10 d. 6 val. ryto išsiuntė į kaimus, įsakydamas negrįžti be 100 procentų balsų, šie balsų rinkėjai nebeklausė gyventojų sutikimo ir patys kišo biuletenius į urnas. Tačiau vis tik 100 proc. balsų nepavyko surinkti. Tad trūkstamieji balsai buvo įdėti, grįžus į apyl. rinkiminę būstinę.

Toje pat Oželių apylinkėje vasario mėn. 10 dieną iš anksto ryto šeši ginkluoti istrebiteliai vaikščiojo su urna pas kiekvieną gyventoją ir prievarta vertė balsuoti. Pas tuos gyventojus, kurie gyvena pamiškėse, nebėjo su urnomis, nes bijojo partizanų. Atlikę „laisvą“ balsavimą pas vieną ūkininką, išėjo iš kambario ir kažkur dingo, šeimininkas, bijodamas, kad ko nors nepavogtų, taip pat išskubėjo į lauką ir ties išeinama pamatė visus ginkluotus istrebitelius kemšant balsus už tuos gyventojus, kurie gyvena pamiškėse. Ūkininkui susijuokus gana garsiai, istrebiteliai nesijaudino, bet baigė dėti balsus ir nukeliavo tolyn.

Tikrai patikrintomis žiniomis, kiekviena balsavimo apygarda ir apylinkė jau iš anksto buvo gavusios nustatytą planą iš Vilniaus, kiek kuri apylinkė turi surinkti balsų. Kiekvienai komisijai buvo pasakyta, kad jeigu neįvykdys plano, bus griežtai nubausta. Pvz., Paežerių rinkiminėje apylinkėje po visų „vaikščiojimų“ dar trūko 114 balsų iki plano įvykdymo. Tuos trūkstamus 114 balsų pati komisija įmetė vasario mėn. 10 dieną, daugeliui pašalinių žmonių matant.

14. Akte nr. 3 buvo išdėstytas anksčiau atliktas rinkimų pasirengimų klastojimas. Buvo nurodyta, kad 180 rinkiminių apygardų Lietuvoje buvo bolševikų partijos paskirta 180 kandidatų, po vieną kiekvienai apygardai. Taigi buvo vienas „blokas“, vienas kandidatas, vienas biuletenis su viena spausdinta apygardos kandidato pavarde, ir tą biuletenį lietuviai turėjo įdėti į rinkimų urną, kad bolševikai nors grubiai užmaskuotų savo klastą. Bet lietuvių tauta tam pasipriešino, ir apie 85 proc. biuletenių į urnas turėjo sudėti patys bolševikai. Savu noru balsavo nedaugiau kaip 5 proc. Prievarta atvaryti į būstines balsavo nedaugiau kaip 10 proc. Likusieji balsai buvo pačių bolševikų sumesti. „Tiesa“ nr. 38, 1947 m. vasario mėn. 13 d. skelbia pavardes 180 „išrinktų“ deputatų, kurie jau buvo žinomi iš anksto. Tame pat laikraščio numeryje skelbiama, kad rinkimuose dalyvavo 97.91 proc. rinkėjų. „Prieš kandidatus į deputatus balsavo 24,138 žmonės... 4,699 biuleteniai pripažinti negaliojančiais“. Kad galėjo būti biuletenių negaliojančių, ir jų buvo daugiau, tai aišku ir visai suprantama. Bet kaip buvo galima balsuoti prieš kandidatus, jeigu buvo tik vienas biuletenis – niekam nesuprantama, pagaliau nei rinkimų nuostatai tokio galimumo nenumato. Tai tikras bolševikinis triukas.

„Tiesa“ nr. 36, 1947 m. vasario mėn. 11 d. rašo: „Komunistų ir nepartinio bloko pergalė – naujas puikus bolševikų partijos triumfas“. Šitokius triumfus prieš pavergtą mažą tautą su girdėta klasta ir teroru iš pavergėjų pusės vertins kada nors istorija.

15. Kariuomenė, padėjusi praveisti Lietuvoje rinkimus, tuoj išvyko. Spėjama, kad ji nusiųsta į kitas respublikas rinkimų praveisti.

16. Apie bolševikų įvykdytus rinkimų metu nužudymus dar nesurinkta žinių. Iki šiol gautomis žiniomis, Vilkaviškio apskrityje MVD pareigūnų 1947 m. vasario mėn. 9 dieną šautuvų buožėmis buvo užmuštas darbininkas Jonas Jasinskas, kuris, būdamas kurčias, negalėjo duoti atsakymų į klausimus. Jam buvo suskaldytas kiaušas, ir matėsi ištaškyti smegenys. Jo lavonas tris dienas buvo numestas išniekinti milicijos kieme ant mėšlyno.

17. Taip buvo praveisti Lietuvoje rinkimai, kuriuos bolševikai vadina demokratiškiausiais pasaulyje. O amerikiečio bolševikų draugo Wallace nuomone, ši demokratija yra aukštesnės rūšies.

18. šiandien gautomis žiniomis, įsakyta sudaryti nebalsavusiųjų sąrašus.

Klastotus rinkimus, nuo komisijų sudarymo iki jų įvykdymo, ginkluotų pajėgų ir teroro pagalba Lietuvoje pravedė Lietuvos partiniai ir nepartiniai bolševikai, vietinio administracijos aparato pareigūnai, bolševikinio aktyvo nariai, visų rinkiminių komisijų nariai, „deputatai“, MVD, MGB pareigūnai pagal Maskvos vyriausybės ir politbiuro įsakymą. Visi anksčiau išvardintų įstaigų ir partijos pareigūnai bei šiaip asmenys, aktyviai prisidėję šiuos nusikaltimus vykdant, traukiami šioje byloje kaltinamaisiais ir turės būti teisiami nepriklausomos Lietuvos teismo. Personalinės kiekvieno jų atsakomybės nustatymas tardymu bus atliktas vėliau.

„Rinkimų nuostatai“, LTSR konstitucija, kita rinkiminė literatūra, oficiozai „Tiesa“ visi numeriai su žiniomis apie rinkimus po vieną egzempliorių, kaip corpus delicti, paimti prie bylos saugoti.

Mums, žemiau pasirašiusiems liudininkams, šis protokolas perskaitytas, ir tvirtiname, kad išdėstyti faktai yra tikri.

Liudininkai:

(–) Žvejys (–) Grafas

Apygardos prokuroras: (–) Budrys

Akto nuorašas tikras:

Tauro apygardos adjutantas.

Tai vienas iš daugelio sudarytų dokumentų, kalbančių apie Kremliaus klastą ir politinių laimėjimų metodus.

šių metų rinkimų vaizdas ir aplinka dar skyrėsi ir tuo nuo pereinamųjų metų, kad dabar daug kur miestelių gatvės „puošė“ partizanų lavonai, primenantys gyventojams Maskvos budelių žiaurumą. Veiverių miestelyje buvo paguldyti penki lavonai. Tai Geležinio Vilko rinktinės Dešinio kuopos būrio vado Paparčio, rinktinės sanitarės Aušrelės, Dešinio kuopos kovotojo Krieno bei dviejų Birutės rinktinės kovotojų lavonai, šie partizanai buvo nukauti beveik dvi savaites prieš rinkimus, bet jų lavonai gatvėse buvo spardomi net ir po rinkimų.

MAŽVYDO IR PUŠELĖS SUŽADĖTUVĖS

Tauro apygardos Vytauto rinktinės vadovybei jau treči metai gadino nervus Marijampolės bolševikiniai aktyvistai, diena iš dienos tapdami vis įžūlesni. Rinktinės štabe jau ne kartą buvo užsiminta apie reikimą sutvarkyti ir šiuos „draugus“. Sėdėdami mieste, jie pradėjo ne tik jaustis, bet ir įsitikinti esą saugūs ir partizanų rankos nepasiekiami. 1947 metų pirmomis dienomis nutarta pagaliau su jais „atsiskaityti“.

Rinktinės štabe išdirbtas „atsiskaitymo“ planas: Užgavėnių proga surengti ryšininkės Pušelės ir kovotojo Mažvydo „sužieduotuves“, į jas pakviesti administracinio aparato, MVD bei MGB įstaigų „aršiausius činovnikus“ ir bepuotaujančius sulikviduoti. „Sužieduotuvių“ išlaidoms padengti rinktinės štabas paskyrė tris tūkstančius rublių. Patiems „sužadėtiniams“ pavesta išdirbti smulkias plano vykdymo detales.

Ryšininkė Pušėlė, žuvusio partizano Giedrulio sesuo, tarnavo Marijampolės profesinių sąjungų įstaigoje. Ji turėjo plačias pažintis miesto bolševikų viršūnėse. Kiekvienu momentu ji buvo pasirengusi pereiti nelegalion padėtin. Dėl to ji su malonumu sutiko prie uždavinio vykdymo prisidėti. „Sužieduotuves“ sutarė švęsti Pušelės kambaryje. Pasikvietus į talką komjaunuolę Karveliūtę, pasyvią kovotoją Saulutę ir draugę Albiną N., iš anksto pradėjo ruošti „didžiąją“ puotą. Mažvydą draugėms pristatė kaip Vilniaus miesto sporto komiteto instruktorių. Jis ir pinigus sužieduotuvėms davęs.

Partizanas Mažvydas prieš kurį laiką jo paties prašymu iš Geležinio Vilko buvo rinktinės apygardos vado perkeltas į Vytauto rinktinę kaip rinktinės štabo kovotojas. Jis visu rimtumu pradėjo rengtis operacijai. Uždavinys buvo labai atsakingas. Norint jį pilnai įvykdyti, būtinai reikėjo iš anksto apdirbti ir apgalvoti kiekvieno veiksmo detalę, kad ir menkos smulkmenos nesugriautų viso plano. Lengviausia atrodė tai atlikti su nuodais: pavaišinus gera doze degtinės, prie progos „pasiūlyti“ svečiams, kad ir visai nežymų kiekį arseniko, ciano kaliaus ar kita ko. Dėl alkoholio galvos laužyti nereikėjo, nes pramprekybų lentynos nuo degtinės lūžte lūžo. Tačiau arseniko, ciano kaliaus ar panašių Marijampolėje, pasirodo, buvo neįmanoma gauti. O „didžioji“ diena artėjo. Neliko nieko kito, kaip tik važiuoti į Kauną ir ten visu kuo apsirūpinti.

Prieš išvykdamas į N. stotį, Mažvydas nuodugniai patikrino visą pluoštą asmens dokumentų – pasą, karinės prievolės atleidimo pažymėjimą, darbo pažymėjimą ir profsąjungos knygelę. Jie visi buvo visiškai tvarkoj – visi jo paties ranka padirbti ir pasirašyti už visus įstaigų viršininkus ir jų sekretorius. Prie anksčiau suminėtų šiuo kartu pridėjo dar komandiruotę ir pažymėjimą apie savo „proletarišką“ kilmę.

Stotelėje traukinio laukė gerokas būrys žmonių, vyrų ir moterų, daugiausia apylinkės ūkininkų. Visi turėjo didesnius, ar mažesnius ryšulius, skirtus kalėjime, Sibire, kariuomenėje ar mieste esantiems artimiesiems. Stotelės perone jaukiai liepsnojo kūrenamos sniegtvorės.

Šiame Kauno – šeštokų ruože traukinys ėjo tik kas antrą dieną, tvarkaraščio prisilaikydamas 2-3 valandų tikslumu. Keleiviams skirti prekiniai vagonai buvo visuomet perpildyti. Dėl to žmonės susirinkdavo vis pora valandų prieš traukinio atėjimą. Apsiginti nuo šalčio tebuvo ta viena priemonė – iš pageležinkely sukrautų sniegtvorių susikurti ugnelę. Pastebėję ateinantį traukinį, „laužus“ skubiai užgesina ir jų vietoje uždega linų gniūžtę, kad garvežio mašininkas tikrai prisimintų, jog ir šioj stotelėj tarybiniai piliečiai nori pasinaudoti sovietinės tėvynės teikiamais susisiekimo malonumais – prekiniam vagone per keletą valandų pasiekti Kauną.

Šį kartą traukinys atvyko taip pat keliais šimtais procentų viršydamas stalininį vėlavimo planą – lygiai keturias valandas nesiderindamas su tvarkaraščiu. Po poros metų kovotojas Mažvydas vėl naudojosi tarybinio piliečio teise – keliauti gyvuliniam vagone. O vis tik keliauti jame įdomu. Vagonuose publika gana įvairi, abiejų lyčių ir abiejų klasių – išnaudotojų – „buožių“ ir išnaudojamųjų – darbininkų; abiejų padėčių – okupantų ir okupuotųjų, tarybiškai tariant – „išlaisvintųjų“ ir „išlaisvintųjų“. Perpildytam vagone keleiviai priversti stovėti stati, ir tik viena kita senyvesnė moterėlė, kuriam nors kampe išsikovojusį pakankamai vietos, snūduriavo, pasėdusi savo ryšulį. Tarpusavyje kai kas bando užmegzti pokalbį, tačiau kalba sukasi tik apie kasdieninius reikalus, vengiant ką nors žiotelti apie esamą santvarką. Visur viešpatauja ta pati sunki, laisvą žodį gniaužianti tarybinė atmosfera.

„Išlaisvintojai“ visi uniformuoti. Beveik kiekvienas pasikabinęs po keletą atsižymėjimo ženklų, beveik kiekvienas stengiasi vaidinti sovietinius herojus, kiekviename žingsnyje jie duoda suprasti juos esant padėties viešpačius. Nors jų adresu ir vengiama ką nors prasitarti, tačiau vietinių laikysenų bei veiduose reiškiasi ta pati bendra neapykanta, kuri nenoromis prasiveržia kiekviena pasitaikiusia proga.

Už Kazlų Rūdos mažoj stotelėj vienas enkavedistas ima skverbtis pro keleivius prie durų. Žmonės tyčia dar labiau ten susispaudžia ir prilaiko, norėdami bent šia proga palamdyti „ivanui“ šonkaulius. Ruselis, visas

išraudęs, pildamas ištisą „matuškę" litaniją, po colį veržėsi prie durų. Kai kurios moterys pradėjo rėkti:

– Leiskit tą svolačių greičiau, nes jau net nosis riečia...

Žmonės, supratę reikalo svarbą ir ne tiek gailėdami enkavedisto kelnių, kiek nepakęsdami nešvankaus oro, pagaliau juokdamiesi jį praleidžia, ši vidurių „epidemija" kankino daugumą į Lietuvą patekusių bolševikinės Rusijos piliečių. Sovietiniame rojuje jie per daug buvo pripratę prie įvairių košių, tad dabar, atsidūrę „Mažojų Amerikoj", stengėsi atsigriebti už visus praėjusius stalininius penkmečius. Viskas būtų buvę pilnoj tvarkoj, jei nebūtų prakeikti skilviai sabotavę. Iššokęs laukan rusas, nors nuo vagono buvo atsitolinęs tik per pustrečio metro, bet vis tik į tą patį vagoną įlipti nespėjo. Kurį laiką jis bėgo kartu su traukiniu, viena ranka prilaikydamas nespėtas susegti kelnes, kita įsikibęs į vagoną, kol galų gale kitų uniformuotų buvo įtrauktas į vidų.

Prieš pat Kauno Žaliąjį tiltą, traukiniui sumažinus greitį, Mažvydas iššoko iš vagono, nusprendęs likusį kelio galą tęsti pėsčiomis. Į stotį važiuoti buvo pavojinga dėl stiprios saugumo organų kontrolės, nes kaip buvusį kaunietį, galėjo jį pažinti. Be to, neturėjo kelionei nė bilieto išsipirkęs. Tą pat padarė ir daugumas keleivių, kurie neturėjo jokių kelionei pažymėjimų, tuo pačiu ir bilietų, nes be komandiruotės bilietą gauti buvo sunkiai įmanoma.

Kaune reikalai klostėsi nekaip. Vengiant platesnių ryšių, greitu laiku gauti nuodų buvo neįmanoma. Mažvydas pasitenkino sutvarkęs tik kitus rinktinės reikalus.

Mieste nuotaika buvo sunki, kaip ir visame krašte. Keli sovietinio viešpatavimo metai buvo įspaudę savas žymes ir miesto veide. Kadaise Mažvydo pažinti linksmi, nerūpestingi kauniečiai dabar slinko gatvėmis tylūs, paniurę, vargų išvagotais veidais, giliai užsidarę savyje. Kiekvieniame žingsnyje buvo juntamas tik tarybinėj santvarkoj pažįstamas įtarimas, o kiekvieniame žodyje – didelis atsargumas. Centrinėse gatvėse maišėsi daug uniformuotų ir civiliniais drabužiais okupantų, kurie dar labiau priminė vergų padėtį.

Pasisukinėjęs porą dienų po taip slėgiančias Kauno gatves, Mažvydas sugrįžo į rinktinės būstinę.

Negavus nuodų, nutarta likvidavimą atlikti ginklais. Tam tikslui paskirta dvylika drąsių rinktinės vyrų, kurie sutemus trimis pastotėmis turėjo pasiekti nusakytą mieste punktą ir ten laukti Mažvydo pranešimo, po kurio keletas turėjo skubėti į „balių" ir sukviestus svečius pasveikinti automatinių ginklų ugnimi. Netikslius vyrų kirčius turėjo iš pistoletų pataisyti „sužadėtiniai" ir Saulutė. Paskui kuo skubiausiai visi turėjo

pasitraukti, šis planas, puikiai pažįstant vietos sąlygas, atrodė gana realus ir įvykdomas.

Šitokiu planu Mažvydas atsidėjo tvarkytis „sužieduotuvėms“. Daug vargo teko nugalėti pritaikant drabužius. Dievas buvo apdovanojęs Mažvydą aukštu ūgiu. Surasto baliui kostiumo kelnėms teko ir manketai atleisti. Gi pusbačių taip ir nepavyko Surasti, teko naudotis tais pačiais partizaniniais ilgais batais, nors tokiai progai jie nelabai tiko. Pagaliau buvo sutvarkyta: sudėtinis kostiumas gulėjo be raukšlių, aulinių batų galvos blizgėjo kaip veidrodis, po kaklu parištas populiaros spalvos – raudonas kaklaryšis ir tos pačios spalvos švarko kišenėly įtupdinta nosinaitė. Spalvų parinkimą galėjo suprasti kaip kas norėjo – vieni gilia meile „sužadėtinei“, kiti – politiniu „subrendimu“, esančiu net ir pasirinktos spalvos tone.

Pavakariop, nuodugniai išvalęs, patikrino savus valterius (PPK ir PP), naujai perkrovė apkabose šovinius. Per ilgai jį besikrapštantį apie ginklus šeimininkė pradėjo erzinti, nes šiandien jis turįs daugiau galvoti apie meilę „sužadėtinei“, bet ne partizanišku įpratimu meilikautis taip ilgai su valteriais. Mažvydas užsikišo vieną už diržo, kitą išleidęs į kelnų kišenę, tikrino savo išvaizdą. Tik dėl ilgoko švarko visi išsikišimai perdaug nebuvo pastebimi.

Paskutiniam „palaiminimui“ šeimininkė sugirdė „sužadėtiniiui“ apie puslitri ištirpdytų taukų, kurie turėjo suteikti imunitetą prieš alkoholį.

Taip apsiginklavęs prieš bolševikus ir prieš gėrimus, lydimas vienos mergaitės, Mažvydas pasiekė „sužadėtinės“ butą. Eidamas per miestą, gerai stebėjo aplinką, kad geriau susipažinęs su situacija, po baliaus lengvai atrastų pasitraukti kelius.

Mažvydas, įėjęs į butą, rado visas merginas betrūsančias. Buvo paskutinis pasiruošimas. Pušelė, apdovanojusi karštu pasiilgusios sužieduotinės bučkiu, pristatė jį savo draugėms, vykusiai pradėdama vakaro žaidimą. Norint nesukelti komj. Karveliūtės ir Albinos N. įtarimų, Mažvydui teko iš tikrųjų pasitempti, vaidinant laimingo „sužadėtinio“ vaidmenį. Tačiau tai vyko ne per sklandžiausiai. Keli kieto partizanavimo metai, išpuošti visa eile kautynių ir tūkstančiai rizikos naktų operacijose išpaudžia kovotojo charakteryje neišdildomas specifines žymes, įnešančias disharmoniją su maloniai besišypsančiais žmonėmis. Tas pats buvo ir su Mažvydu. Bet kokiai meilei inscenizuoti su Pušele jam dar trukdė ir rūpestis dėl besiartinančios vakaro operacijos pasisekimo. Tačiau ir sugebėjimas vaidinti čia turėjo prisidėti prie pasisekimo, nors labai ir labai buvo sunku būti linksmam, įdomiam ir įsimylėjusiam, kai artėjo momentas, galįs pareikalauti ir „sužadėtinio“ mirties. Bet vaidinimas buvo pradėtas ir visomis pastangomis turėjo būti tęsiamas toliau.

Baigus ruošą, Albina išskubėjo persirengti. Priartėjo ir svečių laikas. Nuobodžiai slinko minutė po minutės, praėjo ir pusvalandis, o nė vienas kviestas svečias dar nesirodė. Mažvydas ėmė nerimastauti.

Dar pusvalandžiui praslinkus, pro duris įvinto pusgirtis Marijampolės valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas. Ruso atvykimas išblaškė šiek tiek pradėjusią niauktis aplinką. Neradęs dar nė vieno iš savo draugų, „sužadėtuotinės“ prašomas, išskubėjo pats jų sukviesti:

— ... mat, čia tiek vodkas ir tiek valgių, o jie durniai vėlinasi.

Pušelė, užsimetusi paltą, jį palydėjo.

Be „sužadėtinės“ likusį Mažvydą užpuolė Karveliūtė, apiberdama visa eile klausimų: iš kur jaunasis kilęs, kaip susipažinęs, ar po vestuvių manęs ją išsigabenti pas save, kada galutinai numanęs kelti vestuves ir t.t. Į šiuos įkyrius klausimus Mažvydui atsakinėti buvo labai pavojinga, nes buvo neaišku, ką su ja yra kalbėjusi Pušelė. O kad ši buvo ką nors kalbėjusi, dvejoti neteko, nes Mažvydas žinojo jas buvus gana susidraugavusias. „Sužadėtinis“ bandė nieko aiškaus nepasakyti arba atsakinėjo dviprasmiškai, bandydamas kalbą nukreipti kitokiomis temomis. Jam padėjo Saulutė. Tačiau komjaunuolės smalsumas ir klausimų pobūdis sukėlė Mažvydui įtarimą – ar bolševikai nėra kiek nors suuostę tikrųjų baliaus tikslų.

Įtarimais kvepiančią aplinką pakeitė gana greitas Pušelės atsiradimas: Su ja atvyko, be jau minėto vykdomojo komiteto pirmininko, Marijampolės apskrities komunistų partijos CK sekretorius Steponas Bakevičius, šiemet išrinktas marijampoliečių deputatu į LTSR Aukščiausiąją Tarybą, vykdomojo komiteto sekretorius ir muzikantas.

Nors dar daug kviestų asmenų ir trūko, bet jų nelaukiant, susėsta prie stalo. Prasidėjo vaišės. Tostai kilo po tostų beveik be jokių pertraukų. Pirmiausia išmesta už „sužadėtinį“, toliau jau pagal tarybinį šabloną: už drg. Staliną, už Tarybų Lietuvą, už raudonąją armiją, už komunistų partiją, už tarybinį jaunimą, etc. Alkoholis raudino veidus, gimdė nuotaiką. Saulutė jau puikiai sugebėjo flirtuoti su Bakevičium. Nežinant, jog tai yra vaidinimas, galima buvo manyti, kad ir iš jų gali išeiti antra pora. Saulutei vyko gana sklandžiai, net ir Bakevičius pradėjo tikėti, kad jis gali būti įsimylėjęs, vis trumpais laiko tarpais išmesdamas tik spėtus pripilti alkoholio stikliukus.

Atėjo laikas apie padėtį pranešti tiems kovotojams, kurie turėjo atvykti operacijai. Tai padarė Pušelė. Nutaikiusi puikią progą, atsidūrė pas vyrus, kurie jau su nekantrumu laukė pranešant rezultatų. Pušelė smulkiai nupasakojo padėtį ir Mažvydui kilusius įtarimus, kuriuos dar didino tai, kad neatsilankė didesnė kviestųjų dalis.

Kilo abejojimas, ar iš viso ši vakarą apsimoka uždavinį vykdyti, nes per mažas bolševikų aktyvistų skaičius į „balių“ atvyko. Sprendžiamas žodis teko pačiam Mažvydui. Kovotojai pasiliko senoj vietoj, laukdami jo nurodymų.

Nors Pušelė užtruko trumpai, bet jos dingimas nebuvo nepastebėtas. Karveliūtės akys visą laiką, kol Pušelės nebuvo, įtartinais sekė duris, retkarčiais nuslysdamos klausiamu žvilgsniu į santūriai besilaikantį „sužieduotinį“.

Sugrįžusi Pušelė vėl atsidūrė pas savo „sužieduotinį“. Suglaustai papasakojo apie vyrus ir perdavė jų nuomonę, šiuo metu atvyko dar vienas seniai lauktas svečias – žydas Gurevičius, einąs Marijampolės apskrities pasų stalo viršininko pareigas. Jis atkreipė visų dėmesį į save.

– Iš Sasnavos pėsčias atskubėjau, kad tik išlaikytiau duotą žodį, – džiaugėsi, vos įvirtęs per durų slenkstį.

– Gal „banditai“ vijo, kad taip giriesi skubėjęs, – juokavo Albina.

Visi nenoromis šyptelėjo. Gi Mažvydas sau pamanė – bėgdamas, drauge, nuo vilko tur būt būti ant meškos užbėgęs. Gurevičius, paprašęs, kad laikinai būtų išlaikyta tyla, pasipasakojo savo rūpesčius. Pasirodė, kad ties Sasnava buvo dingę 1000 pasų su draudžiamos zonos antspaudais. Bandydamas rasti tuos blankus, Gurevičius taip ilgai užtruko, – aiškinosi dar dingimo priežastis ir kaltininkus.

– Tikriausiai kas nors išvogė banditų reikalams. Pirma surado progą nugirdyti tuos durnius stribus, o paskui atsiėmė dešimteriopą naudą už pragirdytus rublius, – pasiskundė baigdamas.

Kaip pavėlavusiam, Gurevičiui teko susidoroti su keletu stiklų be eilės. Tačiau šiuo metu, atrodo, jau pradėjo jausti mirtį komjaunuolė Karvelytė, nes pradėjo neįprastai varžytis gėrimų.

Linksmoji Albina, rausvai žėrinčiais skruostais, pradėjo vakarui skirtą kalbą. Trumpai suminėjus, kuri proga čia privertusi svečius susirinkti, skubėjo jau antru kartu išgerti į „sužadėtinių“ laimę.

– Susirinkimo proga, tai mums visiems aišku, tenka palinkėti tik tolimesnės kloties, – išlenkęs ligi dugno, jau su klumpančiu liežuviu, pridėjo Bakevičius.

Kiekvienas svečių sulipdytas sakinyš Mažvydo buvo atsidėjus aiškinamas. Vieni atrodė jam gana komiški: svečiai kalbėjo apie artimą ateitį, o balius po valandos kitos bus baigtas. Kituose svečių žodžiuose Mažvydas ieškojo kokio nors prasitarimo, liečiančio sužieduotuvių

netikrumą. Kartais Mažvydui virpteldavo per širdį: „Gal iš tikrųjų jiems kas nors aišku“.

Netrukus draugas deputatas kreipėsi į Pušelę su klausimu, ar daug dar esama gėrimo. Ši vėl pila žarijas Mažvydui po kojų.

– Manau, kad jūs visko neišgersite, nors ir iš kailio išsinertumėte.

Prasidėjo šokiai. Visi, paskatinti akordeono, išsipylė valso. Tik sužadėtiniai nesileido valso sužavimi, slėpė rūpestį nuo kitų akių. Mažvydo nervai buvo sunkiai suvaldomi. Nauji Bake-vičiaus išsireiškimai jo nerimą vis didino. Netrukus Mažvydas pastebėjo Karveliūtę kažką besišnekučiuojant su vykd. komiteto pirmininku. Nuolat rusų metami žvilgsniai ant „sužadėtinio“ rodė, kad kalbama apie Mažvydą. Įtarimas pasitvirtino, kai „sužadėtiniai“ sėdint prie stalo, priėjęs rusas pradėjo klausinėti, kur jis dirbęs ir visą eilę kitų klausimų pateikė. Tačiau šiems klausimams Mažvydas buvo puikiai pasiruošęs, jau ir šį vakarą jis atsakinėjo į juos trečią kartą. Atrodė, kad rusas atsakymais buvo ganėtinai patenkintas.

Šokiai kuriam laikui nutrūko. Visi vėl susispietė už stalo į savo senas vietas. Mažvydas sunkiai dorojosi su nervais. Gailėjosi, kad šeiminiškė jam per daug taukų buvo sugirdžiusi, nes alkoholis dabar nė kiek neveikė, šiek tiek gelbėjo Mažvydą rusiška mada prie stalo, kai jis nugriebdavo visa sauja peilį ir šakutę. Gera buvo dėtis ir įkaušus.

Prasidėjus naujam šokiui, abu „sužadėtiniai“ paliko prie stalo, teisindamiesi nuovargiu. Pušelė mėgino moteriškai prisišlieti prie „jaunikio“, bandydama savo meiliais glamonėjimais pridengti „sužadėtinio“ rūpestį nuo besilinksminančių akių. Mažvydas ryžosi dabar galutinai apsispręsti dėl likvidacijos. Per mažas susirinkęs bolševikų skaičius stovėjo už likvidacijos atidėjimą.

Tačiau pirmesnę sprendimą griovė tai, kad pareigūnų laikysena atrodė įtartina. Neatrodė, kad viskas ramiai baigsis. O jei ir būtų jie leidę baliui užsibaigti, tai dabartiniai įtarimai būtų siūlo galas toliau persekioti Pušelę ir jos aplinkinius. Dėl to jau niekad daugiau netektų galvoti apie panašių balių ruošimą. Toki Mažvydo samprotavimai nulėmė jo apsisprendimą už akciją šį vakarą.

Šiuo momentu jo dėmesį atkreipė Gurevičius, kuris, pertraukęs šokį su Albina, prieangyje pradėjo kažkokius ginčus, įtempęs klausą, Mažvydas stengėsi sugaudyti bent paskirus žodžius, iš kurių galėtų spręsti apie barnio turinį. Vis tik per akordeono ir šokėjų triukšmą jis išgirdo, kad Albina, įkalbėta Karveliūtės, įspėjo Gurevičių, kuriam ji šiek tiek turėjo tikrų simpatijų, kad „sužadėtinis“ esąs neaiškus.

Mažvydo ausį pasiekė ir Gurevičiaus užvedamo pistoleto plaktuko pokštelėjimas bei atsargos nuleidimas, šis faktas patvirtino, kad Mažvydo įtarimai nebuvo be pagrindo. Mažvydas bijojo, kad bolševikai pirmieji nepradėtų atakos.

Patalpoje šviesa buvo gana menka, nes kambary degė tik dvi žvakės. Mat, nuo dešimtos valandos vakaro elektros šviesa iš stoties buvo išjungta. Naudodamasis blogu apšvietimu, Mažvydas skubiai išsitraukė iš kišenės valterį ir, jį išspraudęs tarp dviejų rankų, ramiai laikėsi gale stalo, pasiryžęs švinu pasitikti įeinantį Gurevičių, jei jis pasirodytų su ištrauktu pistoletu.

Ilgai neteko laukti, kai pasirodė ir Gurevičius su Albina. Abu buvo gerokai susijaudinę. Mažvydas atidžiai sekė kiekvieną žydo krustelėjimą, šis tačiau pistoletą buvo įsileidęs į kišenę ir, atsiskyręs nuo Albinos, laisvomis rankomis priėjo prie Mažvydo. Atsisėdęs šalia, pradėjo vėl klausinėti apie „sužadėtinio“ padėtį. Pušelė, atidžiai sekusi paskutinę sceną, dabar sunkiai kovojo su savimi. Norėdama šiek tiek atsigauti, išėjo į virtuvę. Gurevičius, nepertraukdamas klausinėjimų, pripildė stikliukus. Ta proga pasinaudojo Mažvydas ir įleido valterį į kišenę.

— Sužadėtinius visad reikia prižiūrėti, nes per meilę jūs ir liekat sausomis burnomis, — kreipėsi pareigūnas, siūlydamas taurę.

Mažvydas bandė šypsotis:

— Bijausi, kad tuoj nè nuo stalo negalėsiu pakilti ... Ir taip jau viskas dvigubai atrodo ... — ir išlenkė su Gurevičium stiklus ligi dugno.

Tuo metu prisiartino ir vykdomojo komiteto pirmininkas, teiradamasis, kur dingusi sužadėtinė. Čia buvo puiki proga Mažvydui susirūpinti. Jis svirduliuodamas pakilo nuo stalo ir išėjo į virtuvę, sakydamas sužadėtinę tučtuojau pristatysiąs.

Pasiekęs virtuvę, Mažvydas buvo aiškiai apsisprendęs baigti.

— Valanda išmušė, miela Pušele, toliau laukti pavojinga.

Duoti laukiantiems vyrams pranešimą, kad „sužadėtinis“ apsisprendė veikti, jau buvo neįmanoma, nes bet kuris partizano pasišalinimas vis tiek būtų buvęs pastebėtas. Be muzikanto, nè vienam svečiui jau, atrode, įtarimų netrūko.

Pušelė lyg truputį buvo išsigandusi ir bandė pakišti Mažvydui mintį, kad atidėtų.

— Jokio atidėjimo negali būti, — priešinosi Mažvydas. — Atidėti neįmanoma, nes bolševikai, atrodo, manęs iš šito baliaus neišleis

nepatikrinę. Tu su Saulute eikit skubiai į kambarį ir susodinkit svečius. Aš įėjęs jau tvarkysiu. Jei kuriam kiek truks, tai judvi prisidėsit. Jie yra tik keturi ginkluoti. Pušelė sutiko. Užsivedė pistoletą, įsikišo į ridikiulį ir, įėjusi į kambarį, pradėjo raginti svečius prie stalo. Mažvydas tuo laiku parengė savus valterius. Pušelei davus sutartą ženklą, jis įėjo pro duris į svečių kambarį. Abi rankos buvo užpakalyje su paruoštais šaudyti ginklais. Priartėjęs prie stalo, staiga iš abiejų rankų pradėjo šaudyti. Pirmoji auka buvo Gurevičius, antroji sekretorius, trečioji deputatas ir ketvirtoji vykdomojo komiteto pirmininkas. Penktąją auka pasiliko Karveliūtė. Šaudymas buvo taip taiklus ir toks žaibiškas, kad nė vienas pareigūnas nespėjo išsitraukti savų ginklų. Nuo pirmų šūvių užgeso žvakė. Muzikantas, pastebėjęs „karštį“, kulverčiais išmovė pro duris, pamesdamas ant laiptų ir savo akordeoną.

Mažvydas skubiai tvarkėsi, surinkdamas nukautųjų ginklus. Besidaruodamas pastebėjo gale stalo kylantį draugą pirmininką, kuris po vieno septintuko šūvio dar nebuvo mirtinai nukirstas.

Nauju šūviu „sužadėtinis“ pataisė klaidą. Apsitvarkęs su pareigūnais, Mažvydas pastebėjo kampe susigūžusią Albiną, kuri, visa virpėdama iš baimės, klaikiomis akimis sekė jo judesius. Nekreipdamas daug į ją dėmesio, Mažvydas susirūpino Pušele ir Saulute, šaudymo metu buvo abi po truputį sužeistos. Pušelei buvo peršauta ranka, Saulutei buvo kliudyta per petį, tačiau atrodė, kad tai rekošetavusių kulku, kurias Mažvydas tuoj išžėrė iš žaizdų lauk.

„Sužadėtinis“, skubiai susigriebęs savus daiktus, tarp kurių buvo du akordeonai ir dvi merginos, skubiai paliko butą. Reikėjo skubėti, nes kaimyniniame bute gyveno stribas, kuris galėjo bandyti arba priešintis arba bent sprukti kur nors pranešti apie susišaudymą. Be to, išbėgęs muzikantas taip pat galėjo duoti žinią. Kol kelius bolševikai spės užkirsti, reikėjo ir šiems trims „sužieduotuvė“ dalyviams ir kitiems partizanams, dar esantiems mieste, pasitraukti už jo ribų. Beskubėdami siauresnėmis gatvelėmis, jie paklydo. Abi merginos, nors gerai miestą pažįstančios, pradėjo visiškai nesiorientuoti, kur besiranda. Laimė, kad Mažvydas turėjo kompasą, kuris padėtį išgelbėjo. Jie laimingai pasiekė miesto pakraštį, nė neatsikvėpę paspaudė į paruoštą vietovę.

Operacijai skirtus vyrus rado jau grįžusius. Jie, išgirdę šaudant, susiorientavo, kad Mažvydas vienas be jų pagalbos jau tvarką padarė. Nieko nelaukdami, jie iš miesto pasitraukė. Mažvydo pasisekimu jie buvo tikri: susirėmime jis visad laimėdavo, jei tik pats imdavos iniciatyvos.

Mažvydui su merginomis įėjus į kambarį, visų veidai nušvito. Rinktinės vadas pats pirmas skubėjo ištiesti ranką:

– Leiski paspausti dešinę, nes jei pats čia gyvas stovi, tai anie ten guli... Savo ginklus tur būt galėsi paženklinti rekordiniu šešiasdešimtosios bolševikinės aukos brūkšniu...

Mažvydas tik dabar lengvai šyptelėjo ir laisvai atsikvėpė. Šitokio šypsnio jam trūko ir „baliaus“ metu prie „sužadėtinės“. Tik dabar jie visi trys pasidalino pergalės bučiais. Nuo pat pirmųjų partizano dienų, įskaitant ir šį vakarą, Mažvydas savo ranka jau buvo sunaikinęs lygiai šešiasdešimt bolševikų. Dėl to nenuostabu, kad jis buvo laikomas vienu iš narsiausių Suvalkijos partizanų.

Prieš leisdamasis į vakaro pasakojimus, jis susirūpino sužeistosiomis merginomis, kurios greit buvo pristatytos pas gailestingąją seserį. Pušelės žaizda atrodė kiek pavojingesnė. Kulka buvo perėjusi pro rankos kaulų tarpą, netoli nuo riešo. Tai buvo padaryta jos pačios, nes iš vidaus buvo matyti parako dūmų žymės. Tačiau suteikus skubią medicinos pagalbą, žaizda, atrodė, turės greit užgyti.

Ir tik po to Mažvydas, patraukęs porą cigaretės dūmų, pradėjo nekantraujantiems vyrams pasakoti jau mums žinomą epizodą, tik prieš kelis pusvalandžius įpintą drąsių partizanų istorijon.

PRIEDAS: TARDYTOJAS GREISAS

Dar tą pačią naktį, kaip ir buvo laukta, sukilo ant kojų visos Marijampolės MVD ir MGB pajėgos. Nuo pat ankstyvo ryto mieste prasidėjo kratos. Tikrino ir visas susisiekimą priemones. Buvo ieškoma aukšto vyro ir blondinių merginų.

Įvykio pirmutinius duomenis bolševikai gavo iš muzikanto, kuriam likvidavimo metu kulka buvo sužeidusi gerklę. Pasirodė, kad muzikantas, išmověs iš baliaus, iš išgąsčio ar bijodamas bėgti į namus, stengėsi pasprukti nuo partizanų rankos iš miesto. Bebėgant per tiltą, jį sulakė rusų sargybinis. Sužeista gerkle jis negalėjo kalbėti, tai sargybiniui bandė bent gestais atpasakoti įvykį. Tačiau rusas, nieko nesugebėdamas suprasti, iššaukė budintį, šis muzikantą pristatė į miliciją. Tik čia raštu jis pradėjo visa aiškinti, nors ir jam pačiam viskas buvo neaišku.

Tuoju buvo užaliarmuotos visos MVD ir MGB įstaigos. Tardymą perėmė Marijampolės apskrities vyr. tardytojas – žydas Greisas. Jis iš muzikanto duomenų greit susiorientavo, nes pats taip pat buvo į „sužadėtuves“ kviestas, bet nevyko tik todėl, kad jam buvo žinomi Pušelės kažkoki ryšiai su pogrindžiu. Tardymo duomenis papildė Albina, kuri buvo suimta dar tą patį rytą.

Marijampolės mieste buvo paskelbta gedulo diena. Uždaryti kino teatrai ir visos kitos pramogų vietos. Į laidotuves atvyko ir pats

respublikos „prezidentas“ Justas Peleckis. Tačiau ir jis buvo didžiai užsirūstinęs, nes atsisveikinimo žodį prie duobės sakyti nesutiko, prasiitardamas, kad su „banditais“ susidėjo, tai ir galo panašaus susilaukė.

Keršydami už žuvusius draugus, tuoj pat po laidotuvių bolševikai pradėjo suiminėti įtartinus asmenis. Bet tai taip pat bolševikams neapsiėjo be aukų. Tas pats tardytojas Greisas, kuris apie padėtį turėjo daugiausia duomenų, lydimas vieno ginkluoto ruso, atėjo į gimnaziją suimti jau įtariamo pasyvaus kovotojo Šarūno, kuris mokėsi septintoje klasėje, šis, pamokų metu staigiai užkluptas, prašė Greisą leisti jam užsukti į namus pasiimti apsiausto, nes į gimnaziją buvo atėjęs tik su švarkeliu. Greisas, galvodamas ta pačia proga padaryti bute kratą, sutiko. Šarūnas tikėjosi namie su šiais „draugais“ susitvarkyti. Kambaryje jo laukė užtaisytas rusiškas pistoletas „zvezda“, kuris tokioje padėtyje jam tikrai turėjo pasitarnauti. Pasiekęs gyvenamą namą, Greisas paliko ruselį prie namo durų saugoti išėjimo pats su areštuojamuoju įėjo į vidų. Šarūnui keičiantis rūbais, Greisas darė kratą. Pistoletas buvo paslėptas drabužių spintoje ir šiuo momentu Šarūnui lengvai prieinamas. Apsivilkęs paltu jis pistoletą nepastebimai įsileido į kišenę ir stengėsi ten viena ranka atsilaužti gaiduką. Gaiduko spragtelėjimas atkreipė Greiso dėmesį. Tardytojas griebė Šarūną už rankos ir ją ištraukė iš kišenės su pistoletu. Įvyko priešmirtinis, tik kol kas neaišku kieno, duelis. Šarūnas laisvąją ranką sunkiai raitė tardytoją. Po keleto sekundžių grumtynių Šarūnui pavyko atlaužti gaiduką ir savo priešą įveikti šūviu į kaktą. Tardytojas krito nuo pirmo šūvio. Šarūnas skubiai ištraukė iš jo kišenės tos pat markės pistoletą ir, išėjęs iš kambario, puolėsi sutvarkyti sargybinių, šis, pastebėjęs prie jo artėjančią ne viršininką, bet areštuotąjį, pasileido bėgti. Šarūnas gulė pakulniui, laidydamas vis nesėkmingus šūvius, vis be rezultatų. Liovėsi vijęsis ir galvojo kuo skubiau išsprukti iš miesto. Vienoj šalutinėj gatvelėj susitiko važiuojantį ūkininką. Nieko nelaukdamas, išoko į vežimą ir, grasindamas pistoletu, privertė skubiai jį vežti artimiausiu ir saugiausiu keliu į užmiestį. Po keliolikos minučių, vežėjui stropiai stengiantis, Šarūnas jau buvo už miesto ribų.

Greiso likvidavimas bolševikams sudavė naują smūgį. Jis turėjo savo rankose visus paskutinių įvykių tardymo duomenis. Su jo likvidavimu įšalo ir tolimesnė „sužieduotųjų“ bylos eiga.

LIUDVINAVO „KRIKŠTYNOS“ UGNIM

Po Marijampolėje duoto smūgio Vytauto rinktinės kovotojai netrukus suruošė bolševikams antrą kirtį. Rinktinės vado įsakymu, šiuo kartu buvo numatyta suduoti Liudvinavo MGB pajėgoms. Uždaviniui įvykdyti buvo nuspręsta koku nors būdu išvilioti emgiebistus iš miestelio ir pakeliui netikėtai užpulti. Pulti miestelį buvo netikslinga, nes tai galėjo apmokėti didesnėmis savo aukomis ir nepasiekti ganėtinai aukštų rezultatų. Priimtas po diskusijų toks planas:

Kelių vyrų grupė iš pat ryto užima Buktos dvarą (dabar spirito varykla ir sovchozas) ir, nuginklavę sargybinius, konfiskuoja visą varykloje esantį spiritą bei dalį ūkininkų suvežtų pyliavinių javų. Apsitvarkę su tomis gėrybėmis skubiai pasitraukia į Buktos šilą. Pora kilometrų atstu nuo dvaro link Liudvinavo išsidėstę turėjo laukti atvykstančių Liudvinavo pajėgų, kurias patogioje vietoje reikėjo pasitikti staigia, netikėta, koncentruota visų ginklų ugnimi.

Pirmoji operacijos dalis pavyko gana sklandžiai. Sovchozą „apšvarinančiai“ grupei vadovavo rinktinės štabo viršininkas Kunigaikštis. Be šūvio nuginklavus sargybinius, po poros valandų intensyvaus darbo visas konfiskuotas turtas buvo jau miške.

Dabar turėjo eiti antroji plano dalis. Pagrindinės partizanų pajėgos, išsidėsčiusios prie Liudvinavo kelio pasaloms patogiose pozicijose, laukė pasirodančių emgiebistų. Praėjo kelios valandos, o jie vis nesirodė. Per ryšininkus paaiškėjo, kad pirmosios operacijos dalies metu nutraukus telefoninį susisiekimą, niekas iš spirito varyklos ar sovchozo pareigūnų nerizikavo pranešti apie partizanų pasirodymą. Reikėjo griebtis naujų priemonių, kad kas nors išdrįstų pranešti. Kunigaikštis ir Baritonas (rinktinės štabo viršininkas ir globos poskyrio viršininkas), persirengę civiliai ir apsiginklavę trumpais ginklais, nuėjo į sovchozą. Jie šį kartą vaidino jau girtus ir stengėsi sudaryti sąlygas kuriam nors rusų pareigūnui pabėgti. Pasisekė. Vienas rusas, manydamas, kad operacijoje dalyvavę partizanai jau yra kur nors toli pasitraukę, o čia pasilikę tik kažkoki „pijanicos“, tikėjosi su Liudvinavo emgiebistais juos „sutvarkyti“. Išsprukęs iš sovchozo, nuskubėjo į Liudvinavą.

Netrukus pagrindinės partizanų pajėgos gavo pranešimą iš priekyje esančių žvalgų, kad plentu nuo Liudvinavo trejomis rogėmis artėja emgiebistai. Skubiai pasiruošta kautynėms. Pagrindinės jėgos buvo paskirstytos į keturis kautynių skyrius ir žvalgų grandį. Trys kautynių skyriai buvo išsidėstę trijose sodybose, esančiose nuo plento apie penkiasdešimt metrų. Ketvirtasis skyrius buvo kitoje plento pusėje ir turėjo uždavinį išlaikyti visą laiką po kautynių kelią pasitraukti į mišką ir padėti žvalgams, reikalui esant, atsipalaiduoti nuo priešo.

Visos trejos emgiebistų rogės slinko gera risčia link Buktos, vienos nuo kitų keliasdešimt metrų atstume. Juos užpulti nutarta tada, kai visos rogės bus įvažiavusios į gerai apšaudomus išsidėsčiusių partizanų plotus. Kautynėms turėjo vadovauti pats rinktinės vadas Vampyras. Jo padėjėjas buvo Mažvydas.

Rinktinės vadui davus ženklą atidengti ugnį, po pirmųjų besikryžiuojančių serijų iš rogių pavyko iššukti tik keliems gyviems emgiebistams. Bene daugiausia liko gyvų pirmose rogėse, nes jos buvo jau perdaug nutolę į priekį nuo pirmo skyriaus pozicijų. Likę gyvi bolševikai

susimetė į griovius ir nuo karo išraustas bombų duobes paplentėje. Partizanai pradėjo juos supti ir visus sunaikino. Per dešimt minučių paplentėj gulėjo 21 bolševikų lavonas. Partizanų krito du kovotojai.

Nors kautynės tęsėsi gana neilgai, bet baigiant rinkti nukautųjų priešų ginklus, žvalgai pranešė, kad nuo Liudvinavo vėl atvyksta dvejų rogės bolševikų. Matyt, kad šiems išvykus, buvo palikę kitos pajėgos parengties stovyje. Jos dabar skubėjo kuliams draugams į pagalbą. Į naujas kautynes partizanai leisti nenorėjo, nes per pirmąsias sukeltas triukšmas tikriausiai buvo girdimas ir Marijampolėje, iš kur kiekvienu momentu galima buvo tikėtis didelių bolševikų pajėgų. Todėl dabar partizanai skubiai stengėsi artėti į Buktos mišką. Pasirinkę geras pozicijas, jie iš kilometro nuotolio telktine kulkosvaidžių ugnimi prilaikė beartėjančius bolševikus, leisdami atsipalaiduoti žvalgams. Planingai besitraukiant, visi laimingai pasiekė mišką. Pasirodė, kad pasitraukta pačiu laiku, nes jau nuo Marijampolės važiuojo pora mašinų emgiamųjų į talką liudvinaviškiams. Partizanai pasitraukė Palių link.

Šios dienos grobį sudarė 400 litrų spirito, nemaža kviečių, suvežtų pyliavų kvitų šaknelės ir dar nepradėtos kvitų knygelės, vienas kulkosvaidis, keliolika pusautomatų (SSV) ir keli automatai. Didesnė dalis spirito buvo juodoj rinkoj paversta rubliais. Tai labai pataisė rinktinės štabo finansinę padėtį.

IV.

PRO UŽDANGĄ Į VAKARUS

[Vakarai buvo kovotojų viltis — iš ten laukė pagalbos, į ten norėjo pranešti apie padėtį Lietuvoje. Kai nesulaukė, mėgino patys geležinę uždangą pralaužti, nors ir su didelėmis aukomis. Uždavinys teko vykdyti knygos autoriui.]

PIRMOJI KELIONĖ

ARTYN PRIE PASIENIO

Kovo mėnesį su Rimvydu turėjom galutinai baigti pasiruošimą kelionei. Pasirūpinę tinkama apranga, išsikeitę pinigus ir gavę nuodų bei specialių vaistų prieš pasienio šunis, išsileidom per Merkio kuopą gauti iš vyriausių organų „palaiminimą“.

Pakeliui teko pereiti per Geležinio Vilko Dešinio ir Šarūno kuopų rajonus, šiose vietose kaip tik siautė rusai, nes prieš keletą dienų į MGB rankas pakliuvo vienas svarbus ryšininkas, iš kurio bolševikams pavyko išgauti, kad netoli yra BDPS vienas skyrius ir GVR (Geležinio Vilko Rinkt.) štabo būstinė. Padėtis dar paaštrėjo, kad emgiebistams pavyko sučiupti dalį BDPS pergabenamo archyvo. Bolševikai manė čia surasią vyriausią pogrindžio centrą.

Jie į apylinkes sutraukė daug pajėgų. Vieni užkirto visus kelius, kiti išsidėstė su kulkosvaidžiais kalvose, o jau tretieji krėtė gyventojus, ieškodami laisvės kovotojų. Paprastai sodybą apsupdavo keliasdešimt emgiebistų ir pradžia tenkindavosi tik paviršutiniu peržiūrėjimu. Po to jau prasidėdavo nuodugni krata, sąžiningai iššmukštinėjant visas pakampes, sugriauinant net krosnis, išverčiant į lauką iš kluonų pašarą ar kraiką, iš kai kurių pastatų iškasant lauk net per metrą gylio žemes. Buvo ieškoma ir partizanų būstinių ir archyvų.

Gera užmaskuotiems partizanų bunkeriams atrasti vartodavo specialius 2-3 metrų metalinius iešmus, kuriais badydavo visą sodybos kiemą, patvorių, apie pamatus, tvartų ir kluonų vidų. Kiekvieno pastato sienas daužydavo ir klausydavosi, ar nėra dvigubos. Trobesius matavo iš vidaus ir iš lauko, ieškodami partizanų bunkerių.

Šių siautimų metu emgiebistų buvo surastas Geležinio Vilko rinktinės vado bunkeris. Laimė, pastarasis nebuvo namie, o lankė kuopas. Bolševikai turėjo džiaugtis tik dalimi štabo dokumentų bei priemonių.

Labai žiauriai bolševikai pasielgė su partizano šrapnelio gyvenvietės šeimininku. Jie turėjo iš vietinės bolševikų žvalgybos kažkokių duomenų,

kad šio ūkininko sodyboje yra bunkeris. Viską iškrėtę ir neradę, pradėjo kankinti patį šeimininką ir šeimininkę, reikalaudami išduoti šrapnelio slėptuvę. Niekas negalėdami išpešti, nukamuotą šeimininkę užpjūdė išdresiruotais šunimis. Tačiau ir ši priemonė negelbėjo. Kraujuose paplūdusi, šunų draskoma moteris visiškai nesutiko atsakinėti į bolševikų klausimus.

Bolševikai iš kailio nėrėsi, ieškodami svarbių pagrindžio archyvų. N. kaime jie įtarė, kad gyventojas K. turįs ryšių su partizanais. Rusai apsupo jo sodybą, ir visą parą šimtas su viršum vyrų darė krata. Iš svirno bolševikai išgriovę grindis, su kibirais ir maišais išnešė daugiau negu pusmetrį žemių į kiemą.

Šiaip bolševikams daug laimėti neteko. Siautimų metu buvo suimta Geležinio Vilko štabo ryšininkė Paima, bet ši pasirodė tiek gudri, kad ne tik nerado pas ją turimos pagrindžio korespondencijos, bet po trumpo tardymo ji pati buvo paleista.

Iš Geležinio Vilko rinktinės mus perėmė toliau lydėti, pagal mano patvarkymą, Birutės rinktinės kovotojai. M. vietoje susitikę, atsisveikinom su buvusiais kovos draugais ir traukėm tolyn. Vis keisdami pakeliui ryšininkus, per Dariaus-Girėno kuopos rajoną pasiekėm Kęstučio rinktinės Varno kuopą, šiose vietose taip pat vyko nemenki siautimai, bet buvom gana laimingi – per dvi dienas pavyko susirišti su apygardos vadu, iš kurio gavom mums skirtus VGPŠ įgaliojimus ir paskutines sugestijas. Porą dienų pašventėm smulkiai išsiaiškinti mūsų uždaviniams ir, atsisveikinę, patraukėme arčiau sienos į Vytauto rinktinę. Mus palydėjo keli kęstutėnai: Klajūnas, Tūzas, Perkūnas, Genys ir Gardenis.

Pasiekus sutartus ryšio punktus Vytauto rinktinės ribose, mus pasitiko 10 gerai ginkluotų vytautėnų. Tarp jų buvo pats rinktinės vadas Vampyras ir mano gerai pažįstamas Mažvydas. Vytauto rinktinėje užtrukome kurį laiką, nes trukdė per šviesios naktys ir iš dalies apiręs ryšys tolyn prie pasienio, šį laukimą puikiai išnaudojom papildomiems dokumentams gauti ir susipažinti su rinktinės veikla. Aš apsigyvenau su Vampyru, Rimvydas su Oželiu – rinktinės žvalgybos skyriaus viršininku.

Šią rinktinę buvo neseniai ištikusi gana skaudi nelaimė. Gulbiniškių kaime buvo įsitaisęs rinktinės štabas vieną būstinę, kurioje laikėsi štabo viršininkas Kunigaikštis, globos poskyrio viršininkas Baritonas ir laikinai išdo poskyrio viršininko pareigas einanti Pušėlė. Po Marijampolės ir Buktos įvykių visoje rinktinėje buvo sustiprintas bolševikų siautimas bei žvalgyba. Kunigaikščiui esant be galo pareigingam ir turint eibes tvarkytinų reikalų, beveik nebuvo nakties, kad jis kurs nors neišvyktų. Lyg tyčia šio sustiprinto sekimo metu pasitaikė ir naktys labai šviesios.

Visą naktį apsnigtose Suvalkijos lygumose gana gerai matyti galėjai ligi kelių kilometrų. Bolševikai pastebėjo Kunigaikščio veiklą ir dar labiau sekė tą vietą. Po kelių dienų bolševikai įsitikino, kad tikrai turi būti ten bunkeris. Įtartą sodybą apsupo daug rusų ir pradėjo lupti gyvenamo namo grindis, po kuriomis ir buvo partizanai įsitaisę. Slėptuvė buvo įtaisyta po žemėmis. Joje šiuo metu slėpėsi Kunigaikštis, Baritonas ir Pušėlė. Kai bolševikai, išlupę grindis, badydami žemę, atrado slėptuvės vietą, partizanai pradėjo naikinti dokumentus ir priemones. Po pusvalandžio bolševikai, tikrai įsitikinę, kad jau bunkeris rastas, bet neaptikdami angos, pradėjo kasti žemę. Partizanams nebuvo kaip gintis, nes bunkery galėjai tik slėptis, bet jis nebuvo pritaikytas kautis. Savo kovą jie turėjo baigti susisprogdindami. Ant stalo sudėję ginklus, rašomąją mašinėlę ir kitus kietus raštinės reikmenis, kurių ligi šiol negalėjo sunaikinti, kad nepatektų priešams į nagus, tėsė Kunigaikštis ir Baritonas po prieštankinę granatą į apsėstą stalą. Sprogimas buvo toks stiprus, kad į orą išlėkė slėptuvės lubos, o visos keturios sienos prasiskyrė į šonus. Slėptuvėje bolševikai rado tik sudegintus ginklus, raštinės priemones, sudegintų dokumentų pelenus ir neatpažįstamai sužalotų partizanų lavonus. Pušėlė buvo mažiau sužalotu veidu ir dar net buvo įmanoma atpažinti. Visus tris lavonus bolševikai numetė Marijampolėje.

Po kurio laiko žuvimo vietą aplankė kovos draugai. Slėptuvės sienas, kabojusio kryžiaus ir Vyčio vietą puošė amžinybėn iškeliausių partizanų kraujo dėmės ir sutraiškytų sąnarių likučiai.

Pas Vampyrą sugaišom ir dėl šios neseniai įvykusios nelaimės, atsiliepusios į dalinių ryšių pakrikimą.

Buvo gražiausias pavasario laikas – gegužės mėnesio pirmoji pusė. Tačiau ši gyvybe plazdanti, žiedais besipuošianti gamta dar daugiau sunkino nuotaikas: vis labiau ir giliau jutom kontrastą tarp Kūrėjo duoto gamtos darnumo ir mūsų bedalio likimo. Ir šių metų pavasario grožio nesulaukė tūkstančių akys, amžinai užsimerkdamos.

Nepaprastai puikius prisiminimus gyventojuose buvo palikęs Kunigaikštis. Kur tik teko užsukti, visur jį gražiu žodžiu minėjo. Moterų skruostus suvilgydavo ašaros. Anksčiau, kur tik Kunigaikštis su draugais įkeldavo koją, visi namai skambėdavo nuo juoko. Sugebėdavo jis nudžiovinti ašaras motinai, raudančiai savo paskutinio kritusio sūnaus, sesei, netekusiui brolio, ar vaikams, likusiems be tėvų. Netrūkdavo jam žodžių sužadinti viltį kantriai bristi per šį košmarą, nepraradus pusiausvyros. O už visus didesnę skausmą nešė likusi jo žmona ir vaikučiai.

Giliai liūdėjo ir Saulutė, kuri su Pušėlės mirtimi neteko geriausios savo likimo draugės, po Marijampolės „sužieduotuvių“ pakliuvusios į vienodą likimą. Jai, kaip mergaitei, toks staigus ir greitas draugės netekimas buvo

be galo sunkus. Saulutė turėjo jautrią, muzikalią sielą, gyvenime likusi vienu vieną, be jokių artimųjų, kurie jau arba buvo išžudyti, arba kovojo su mirtimi tolimame Sibire. Ligi šiol tik jai vienai pavyko išbūti savo tėvų žemėje, nors jau baigėsi metai, kai ji, palikus Kauno konservatoriją, aktyviai dalyvavo laisvės kovotojų partizanų eilėse. Jos siela raudėjo šimtais partizaniškų dainų, kurias ji pati buvo surinkusi ir žinojo beveik visų melodijas.

Po dešimties numatytų dienų pajudėjome pasienio link. Palydovų tarpe dalyvavo pats Vampyras ir keletas kitų kovotojų. Per naktį sukorėm keturiolika kilometrų. Žygiavom labai atsargiai, nes dar nebuvo pasibaigę bolševikų siautimai po to, kai paėmė Gulbiniškių bunkerį. Kas keli kilometrai ilsėdavomės. Pirma žygio naktis parodė, kad per dešimtį poilsio parų jau buvome šiek tiek atpratę nuo stipresnio žygio. Kelionę sunkino apsikrovimas ginklais, kuprinėmis ir kitais būtiniais reikmenimis. Paryčiu jautėmės visiškai išsisėmę. Pasirodė, kad mūsų žygio rūbai buvo net per sunkūs, nes per paskutines dienas oras buvo išilęs. Labiausiai vargome mudu su Rimvydu, nes ir municijos didesnes atsargas vilkomės su savim, ir kuprinės buvo mudviejų žymiai sunkesnės.

Į parytį priartėjome prie Menkupio. Gamta čia buvo nuostabiai žavi. Aušrai brėkstant, mūsų kertamuose krūmokšniuose čiulbėjo šimtai paukščių. Jų sutartinės giesmės sumažino ir mūsų nuovargį. Žingsnius dar paspartinome, nes vis labiau ir labiau ryškėjo diena, o kelio galas dar buvo už poros kilometrų.

Sutartoj vietoj mus pasitiko keli kovotojai. Jų vadovaujami, po pusvalandžio pasiekėm saugias vietas. Čia atradome dar dešimtų vyrų, iš kurių tryse – Stumbras, Nykštukas ir Rudaitis – buvo patys sutikę mus su Rimvydu lydėti per sieną.

Jie trys, Vampyras, kuopos vadas Karvelis ir mudu su Rimvydu svarstėme tolimesnį kelionės planą. Ties Punksku, kur anksčiau partizanų buvo dažnai vietovė pereinama, šiuo kartu, atrodo, be kautynių prasiveržti neįmanoma. Bolševikai šią vietą jau buvo sustiprinę gelžbetoninių bunkerių sistema, specialiais apkasais slapukams, dvejomis spygliuotų vielų užvarornis ir kitomis kliūtimis. Dėl to pereiti vietą teko pasirinkti daug dešiniau nuo Punksko. Nutarėm kitą naktį priartėti prie sienos, ten su stipriomis sargybomis kaip nors nepastebėtiems praleisti dieną ir vėl kitą naktį pralaužti geležinę uždangą. Mūsų palydovai kelius pažinojo gana puikiai, gerai orientavosi ir prie pat sienos.

PRO GELEŽINĘ UŽDANGĄ

Galutinai nustatę maršruto planą, sulaukę vakaro, pasimeldėm ir išjudėjom į priekį. Naktis jau buvo gana tamsi. Žygiavome penkiolika vyrų. Didesnė jų dalis turėjo nuo sienos grįžti atgal mus palydėję. Jei

mūsų besiveržiančiai penkikei tektų stipriau su priešu susiremti, likusieji turėjo sudaryti dirbtinius ugnies židinius, kuriais jei ne palengvintų mūsų perėjimą, tai nors priešą klaidintų.

Man pačiam kelionė buvo labai sunki. Pereitą naktį sukaitusiam teko kelis kartus nukristi poilsio ant dar neįšilusios žemės.

Peršalau. Tai buvo labai lengva, nes slapstydamiesi visad stengdavomės nuvirsti pakrūmėse, kur dar buvo nevisai išėjęs antšalas. Jaučiau, kad turiu gerokai pakilusią temperatūrą. Prakaitas veržte veržėsi. Stengiausi nė pats negalvoti sergąs, nei draugams tai parodyti. Mario prarastą nuotaiką jie laikė susirūpinimu, kaip pasiseks uždavinys.

Gan ilgai užtrukom, kol susigaudėm ryšius, susirinkom mums reikiamų žinių ir maisto. Pasienį pasiekėm pačiu paryčiu, kiek vėliau, negu buvome skaičiavę. Pasidalinę į dvi grupes, sulindome į krūmus, nutarę čia pralaukti ištisą dieną. Prašvitus, dar kelias valandas buvom parengties padėtyje, nes reikėjo laukti, kol saulė panaikins mūsų pėdsakus rasoje. Laisviau pasijutome tik gerai įdienojus, kada pasieniečių jau nesibaidėm. Ligi sienos dar buvo likę apie ketvertas kilometrų. Ankstyvą popietę Vampyras su dviem vietos žinovais – Savanoriu ir Žaibūnu – slinko pro krūmus pasižvalgyti sienos link. Dienos šviesoje reikėjo surasti geriausią perėjimą, patirti, kaip dažnai ir po kelis patruliuoja pasieniečiai, kur išsidėstę slapukai, ar nėra pastatytų naujų kliūčių, ir kitas smulkmenas. Partizanų slinkimą ligi pat sienos dengė krūmokšniai. Keisdami sargybas, mes, likusieji, ilsėjomės.

Po pusantros valandos atskubėjo pas mus ir žvalgai. Pasirodė, kad per neatsargumą jie mums ištaisė „kiaulystę“ – besižvalgydami atkreipė į save patrulio dėmesį. Prišliaužę prie sienos iki aštuonių šimtų metrų, jie pradėjo žvalgytis. Kurį laiką arti nieko įtartino nematydami, jie įsidrąsino ir sumažino budrumą. Nepastebėtas iš šono užjojo ant jų raitas patrulis. Partizanai pasislėpė po krūmais. Tačiau rusas buvo taip arti, kad išgirdo jų šlamesį. Jis nušoko nuo arklio, užsivedė automata ir rusiškai sušuko: „Kas ten“, šie gi nejudėdami tylėjo ir laukė, kas toliau darysis. Sargybinis, palaukęs ir nieko neišgirdęs nei atsakant nei sušlamant, užšoko vėl ant arklio ir nujojo. Tačiau nors ir tylus jo pasitraukimas vyrų nenuramino. Jie abejojo. Rusas galėjo būti juos pastebėjęs ir dabar nuskubėjo pranešti. Visi skubiai pasileido pas mus.

Išklausę jų pranešimo, gerokai su Rimvydu nusikeikėm. Žvalgyba buvo gana nevykusi. Neliko kitos išeities, kaip tik skubiai pasiekti jų žvalgytą vietovę ir iš ten orientuotis, ar tikrai patrulis pastebėjo mūsų žvalgus. Turėjau viltį, kad sargybinis galėjo išgirsti tik šlamėjimą, bet nesuspėjo pamatyti, kas tai padarė. Gal jis mūsų žvalgus palaikė kiaulėmis ar šernais. Taip samprotaudami, atsisveikinę su palydovais, išskubėjom į patį pasienį. Visus draugus vestis į pasienį neapsimokėjo. Galimų kautynių

atveju pasitikėjom savomis pajėgomis. Neskaitant prieštankinių granatų, trys iš mūsų nešėmės pusautomatus, du – automatus.

Slinkome labai atsargiai, kiekvienu momentu pasiruošę susitikti su priešo slapukais. Po pusantros valandos jau buvome mūsų žvalgų įvykio vietoje. Čia suradom ir paliktą mūsų draugų kepurę. Tai dar sustiprino mūsų tikėjimą, kad rusas juos palaikė laukiniais gyvuliais. Kitaip turėjome vietoje kepurės čia jau užtikti keliasdešimt raudonųjų.

Šioj vietoj nutarėm laukti sutemų. Laikytis turėjome labai atsargiai ir tyliai. Apsikaišėm lapuotomis šakelėmis ir, prisitaikę po krūmais, pradėjome sekti pasienį. Įsitaisėm taip, kad iš kiekvienos pusės, užklupti priešo, galėtume gerai gintis. Užsimaskavimas buvo gana pavykęs, nes net ir žinodami, kur kuris tūnom, vos vos pajėgėm įžiūrėti. Atrodė, kad ir visai pro šalį einą patruliai negalės mūsų pastebėti.

Kiek pritemus, visi susigūžėm po vienu krūmu ir studijavom mums tinkamiausią reljefą sienai pasiekti. Patogiausia atrodė kaip tik ties mumis: gilokas klonis, kurio plotis buvo ganėtinai mums išsipilti į saują. Priekinė pajudėti nutarėm vos pritemus, kai normali akis nesugebės jau įžiūrėti ginklų kryptuko, kad susidūrus nebūtume iš karto „pakrikštyti“ taiklios ivanų ugnies. Vadovauti pereinant sieną, kaip su didžiausia praktika, paskyriau Stumbrą.

Sulaukę prieblandos, trumpai pasimeldėm, nustatėm paroles ir... pirmyn. Atstumą vienas nuo kito laikėme maždaug po penkiasdešimt metrų. Stumbras žygiavo saujos gale, aš su Rudaičiu – kairiame ir Rimvydas su Nykštuku dešiniame saujos sparne. Pirmos komandos buvo perduodamos gestais. Kiekvienas, įtempęs akis, stebėjome aplinką ir Stumbrą. Apie tris šimtus metrų nuo sienos krūmai pasibaigė. Prieš mus gulėjo nuogas lauko plotas. Ėjome ant galų pirštų, stengdamiesi nesukelti nė menkiausio garso. Ginklai buvo rankose parengti.

Nuslinkę apie 150 metrų, pastebėjom sutartą Stumbro rankos ženklą – kristi. Be jokio triukšmo viena akimirka visi prilipom prie žemės. Tuoju išgirdome rusiškus garsus. Pro mus šimtą metrų atstu praslinko tyliai besišnekučiuodami keturi ivanai. Juos pralydėjo mūsų ginklų kryptą vamzdžiai. Nepastebėjo. Vadinas patrulius praleidome laimingai. Dabar tik reikėjo neužsokti ant slapukų.

Stumbras davė ženklą pirmyn. Sumažinome tarp savęs atstumą, nes matomumas buvo dar sumažėjęs. Kuo arčiau sienos, tuo labiau tempėsi nervai. Stambūs prakaito lašai tekėjo per visą kūną. Dar keliasdešimt žingsnių, ir jau pastebėjome iškeltą vadovo ranką, reiškiančią, kad pasiekėm sieną. Čia buvo suarta ir suakėta apie dvidešimties metrų pločio žemės juosta, prieš kurią turėjo būti vielos žolėje, sujungtos su automatinėmis minomis ir raketomis. Stumbras tai gerai žinojo. Ties

surasta viela įsmeigę rykštukę. Visi dabar turėjom šioje vietoje pereiti vadovo pėdsaku pro rykštelę ir paskui taikyti per akėjimą į vieną pėdą, kad rytą rusai nesiorientuotų, kiek mūsų buvo. Visa pavyko nugalėti labai laimingai. Atsidūrėm prieš du stulpus. Mūsų pusėje buvo raudonas, Lenkijos pusėje – baltomis ir juodomis juostomis.

Sunku įsivaizduoti savijautą, atsidūrus už geležinės uždangos. Tokių džiugių valandų žmogaus gyvenime yra labai reta. Stumbras vis besikartojančiais rankų mostais reikalavo tylos, nes čia dar galima buvo susidurti su lenkų kopais. Tai galėjo mums sugadinti šventišką nuotaiką. Poilsio susilaukėm tik nuo sienos nutolę kokius keturius šimtus metrų. Padėkoję Aukščiausiam už mus lydėjusią laimę, stipriai paspaudėme rankas vieni kitiems ir pasibučiavę nuvirtom ant nugarų pailsėti. Anksčiau maniau, kad mano šlubuojanti sveikata taip apipila prakaitu, bet dabar pastebėjau, kad visi draugai nemažiau šlapi, kaip ir aš.

LENKIJOS PUSĖJ

Ilgai ilsėtis neteko. Tuoju iš Stumbro gavom įsakymą kelti kojas į viršų. Stumbras kiekvienam ištepė batų padus terpentinu. Jį vartojome pėdsakams panaikinti, nes paryčiui rusai, pastebėję mūsų pėdsaką per išakėtą ruožą, galėjo su šunimis mus įkandin persekioti. Iš patyrimo žinojome, jog mūsų partizanus bolševikai vijosi į Lenkijos teritoriją lig 20 kilometrų, štai kodėl atsargumo turėjom visą laiką nepamiršti ir Lenkijos pusėje.

Juo tolyn nuo sienos, juo judresnį gyvenimą jautėme. tik šią naktį pražydo pirmosios ievos, kvepėdamos pakelėse. Neiškentėm baltomis žiedų kekėmis nepasipuošę savo krūtinė.

Dangaus mėlynėje mirgėjo milijonai nakties žiburių. Tai vienur, tai kitur girdėjom susirinkusio kaimo jaunimo gegužinių pamaldų garsus. Mano nustebimui, visos giesmės buvo lietuviškos, tos pačios, kaip mūsų paliktoje tėvynėje. Besiskirstęs jaunimas dainavo lietuviškas dainas, pabaliais lietuviškai klykavo. Ne kartą mes vos nesusidūrėme su jais. Laikėmės tikslinga niekam nesirodyti, todėl teko keletą kartų slėptis grioviuose ar krūmuose, praleidžiant beklykiantį jaunimą pro šalį.

Tik dabar pažinau jau dvidešimt su viršum metų šio nuo Lietuvos lenkų atplėšto krašto padėtį. Ištisi valsčiai čia dar buvo palikę perdėm lietuviški. Lenkai sudarė tik mažumą. Jie čionykščių lietuvių buvo vadinami mozūrais. Žinoma, per tiek okupacijos metų, kaip visame Vilniaus krašte, taip ir čia intensyviai varoma lenkinimo politika padarė lietuviškumui daug žalos. Į šį lietuvių nutautinimo darbą Lenkijos valstybė buvo įkinkiusi mokyklas, įvairias organizacijas ir net Bažnyčią, kur šovinistiškai nusiteikusieji lenkų dvasininkai kilnų religinį kultą bandydavo pajungti politiniams nutautinimo tikslams. Tai ypač stipriai

buvo juntama Vilniaus krašte, kur lietuvių vardas net buvo siejamas su pagonio vardu. Neabejojamai tokia sunkiai pateisinama Vilniaus krašto lenkų dvasininkų veikla ištisoms lietuviškomis sritims padarė didelės žalos. Čia pasieny lietuviai dar ir šiandien besimeldžia lietuviškai buvo nemenkesni Bažnyčios nariai kaip ir lenkai, nors ir šiandien jie kreipėsi į Dievą motinų išmokyta kalba ir malda.

Ištisos okupuotosios sritys atlaikė šį intensyviai varomą nutautinimą. Prie tokių tenka priskaityti ir šios mūsų dabar perkertamos sritys, kur patrijotizmo galėjo pasisemti ne vienas ir buvusios nepriklausomos Lietuvos pilietis. Nykštuko duomenimis, čia esama daug tokių šeimų, kurių nariai nemoka netgi ir kalbėti lenkiškai. Visas kraštovaizdis teikė taip pat lietuvišką išpūdį. Pakeles puošė lietuviško stiliaus kryžiai, kurių daug buvo sušaudytų, išrautų, išsprogdintų. Tai vokiečių rankų darbas, liudijęs apie istorinių liekanų ir paminklų negerbimą.

Mūsų palydovai jau ne vieną kartą buvo perkirtę anksčiau šią sieną su įvairiais aukštesnės vadovybės ar vietiniais uždaviniais. Tačiau, sustiprinus sieną, jau beveik metai laiko jie neturėjo apie šių apylinkių padėtį jokių žinių. Padėčiai patikrinti nutarėm užsukti pas mūsų bičiulį N.

Pasiekę numatytą sodybą, tyliai prasmukome pro šunis ir visi sulindom į trobą, šeimą sudarė keturi asmenys: senutė, tėvas su močia ir sūnus. Mus pamačiusi, senutė pravirko:

— Džieve, Džievuliau, ką aš matau!... Argi ne stebuklas ... — lipdama iš guolio, kalbėjo gyvenimo vargo sugniuždyta moterėlė. — Mes jau manėm, kad jus visus ten rusai išplovė. Cielį metai jokios žinėlės...

— Neverk, mamyt, — ramino sveikindamasis Nykštukas, — žinot, ką reiškia lietuvių sudoroti. Vieną kritusį keli pakeičia. O dar ir iš senųjų, jums pažįstamų, vienas kitas prilaikom gyvybę. . .

Sūnus, nugriebęs armoniką, pats žodžiais pritardamas truktelėjo: „Lietuva brangi, mano tėvyne, šalis, kur miega kapuos didvyriai...“ Po keleto dienų ir paskutinio žygio įtemptų nervų, mums tai buvo maloniausias atsigavimas — svetimų laikomų, bet savo protėvių žemė ir savo brolių tarpe. Nuovargio kaip ir nebūta. Gabus muzikantas greitai pritarė ir mūsų balsams, traukiantiems nūdienines mūsų kančių raudas — partizanų dainas. Atsargos dėlei paprašėm šeimnininką uždaryti langus, bet buvom suraminti, kad čia nesą ko bijotis. Lenkų pasieniečiai pas juos neužėina, o kaimynai iš gegužinių pamaldų jau visi atsidūrė namuose, šios šeimos jaukumu naudojėsi apie valandą laiko, iškeliavom toliau. Kad nereiktų klaidžioti, paprašėm šeimnininką mus kiek palydėti. Žygiuojantiems reikėjo labai gerai žinoti visas vietas, nes nuo karo dar čia buvo nemaža neišminuotų laukų, kuriuos reikėjo pereiti vietinių žmonių naujai pramintais takais.

Žygiavimas lenkų pusėj žymiai skyrėsi nuo žygio dabartinėje Lietuvoje. Ten visą laiką buvom įtempę akis ir ausis, ginklus paruošę kiekvienu momentu ugniai. Čia gi prisilaikėm tik tylos ir stengėmės neužlipti ant civilių gyventojų. Ginklai visų buvo ištaisyti ir permesti per nugarą. Akis tik retkarčiais nukreipdavom į aplinką.

Pavėdėjęs mus apie dešimtį kilometrų, mūsų draugas atsiskyrė. Tolimesniam keliui vadovavo Stumbras. Už keleto kilometrų prieš numatytą apsistoti vietą susėdom duobėje pailsėti. Rūkoriai užtraukė po dūmą, likusieji studijavom žemėlapi. Numatyta vieta buvo atokiai nuo sienos ir atrodė gana saugi. Aplink esą reljefo nelygumai teikė neblogas sąlygas pasitraukti ar gintis pavojaus atveju. Iš čia iki jos jau teturėjom tik apie pustrėčio kilometro.

Likusį kelio galą ėjom kiek atsargiau, nes čia pat jau buvo parytys ir galėjom užlipti ant atsikėlusių žmonių. Pasitaikusias sodybas teko aplenkti, niekur neužmirštant paslėpti pėdsakus.

Pasiekę reikiamą punktą, apsupę sodybą, atsidėję išžvalgėm. Nieko įtartino nepastebėję, stengėmės, nesulodydami šunų, prisikelti šeiminką. Nepavyko. Vos prasikrapščius pro kiemo vartus, atsiliepė net du kiemo sargai – vienas amsėdamas storai, kaip iš būbno, antras plonai kiauksėdamas. Norėdami juos nutildyti, su Rudaičiu pribėgome prie būdų ir nugriebėme už grandinių. Mano mažasis – nė cyp. Rudaičio vilkinis dar kurį laiką murdėsi, bet greit ir jis nutilo, mat, tik paskutinėmis kojomis siekė žemę. Nuo šunų mus išvadavo atskubėjęs vienmarškinis šeiminkas.

Su prisikėlusia šeima praleidom geroką valandą. Mūsų atvykimas juos taip pat be galo nustebino. Ilgesnį laiką Lietuvos partizanams jų neaplangant, ir jie tikėjo, kad mūsų veikimas jau gali būti užgniaužtas. Čia sužinojom plačiau ir apie esamą padėtį. Mus ypatingai domino Lenkijos partizanų judėjimas. Pasirodė, kad beveik juos visus pavasarį paskelbtoji amnestija išviliojo iš miškų, laikinai legalizuodama. Buvę net atsitikimų, kad apsisprendusius ir toliau tęsti partizaninę veiklą sulikvidavo legalizavęsi kovos draugai. Jų pasakojimu, neseniai Suvalkuose buvęs pakartas vienas partizanų pulkininkas, kuris pogrindyje dirbęs nuo pat pirmųjų Lenkijos nepriklausomybės praradimo dienų. Šį pavasarį, kai amnestijos suviliota jam priklausiusių kovotojų dauguma registravosi, jis ir toliau buvo apsisprendęs likti miške, nes, jo manymu, Lenkija dar neturėjo suvereninių teisių valdytis ir priklausė Maskvos bernams. Keli buvusieji jo valdiniai gavo iš bolševikinių Lenkijos saugumo organų uždavinį jį suimti ir pristatyti gyvą į Suvalkus. Jie tai atliko sąžiningai. Kelerių metų kovos vadas buvo begėdiškai išduotas ir po poros dienų Suvalkuose „iškilmingai“ pakartas.

Artėjant dienai, susimetėm į kluoną, nuvirdami poilsio ant pernykščio pašaro likučių. Lauke sargybą ėjo šeimininko sūnus, viduje po vieną budėjome patys.

Diena buvo be galo puiki, saulėta. Nauji išpūdžiai, naujos nuotaikos ir nauja aplinka išblaškė mūsų mieguistumą. Užsikorė į palėpes, dairėmės po apylinkes. Gamtovaizdis buvo gana puikus. Pilni laukai knibždėjo darbininkų. Sodybos atrodė kiek prasčiau negu Lietuvoje. Sodybų išplanavimas dažnai neturėjo tokios taisyklingos, logiškos formos kaip lietuviškosios. Trobesiai dažnai buvo perdaug prie vieni kitų sugrūsti, kiemas išeidavo iš stačiakampinės formos. Patys trobesiai atrodė labiau apšepę negu Lietuvoje. Susidarė išpūdis, kad nepriklausomos Lenkijos ribose ūkininkas blogiau vertėsi kaip Lietuvoje. Gerai, kad dar turėjom atsinešę lietuviškų lašinių ir dešrų.

Po pietų šeimininkai turėjo daugiau laiko pasikalbėti su mumis. Juos ypatingai domino gyvenimas dabartinėje mūsų okupuotoje tėvynėje. Su dideliu nustebimu ir pasibaisėjimu jie klausėsi mūsų pasakojimų apie tragišką visos tautos padėtį.

Tik sutemus, leidomės į mūsų turimus ryšio punktus. Žygio aplinka buvo labai panaši į pereitos nakties. Tik dabar turėjom dažniau slėptis krūmuose nuo gyventojų, nes iš vakaro dar jautei didelį judėjimą.

Suradę čia veikiančius mūsų partizanus, patyrėme, kad jie jokių žinių taip pat neturi nei apie Lokį, nei apie Daunorą, nei apie Daukantą. Tačiau atrodė, kad lenkų UB (saugumo organai) jų nėra pačiupe, nes jų žinoti ryšio punktai dar nebuvo pajudinti.

VAKARAI TEPATARĖ GRĮŽTI IR LAUKTI

Aplenkdami, saugumo sumetimais, senus ryšius tolyn į Vakarus, užmezgėm kontaktą su Daunoru. Viskas ėjosi gana sklandžiai. Po dešimties dienų, gegužės 19 su Daunoru susitikom.

Paaikšėjo, kad ir jis ir Lokys laimingai buvo pasiekę Vakarus. Liūdniau buvo su Daukantu. Jis pakeliui pakliuvo bolševikams į nagus. Pakelyje buvo žuvę į Lietuvą siunčiamų pora siuntinių su pogrindžiui skirtomis priemonėmis ir informacine medžiaga. Tik dabar išsiaiškinom anksčiau mūsų nesuprantamą padėtį su užsieniu dėl ryšių.

Daunorui perdavėm visą iš krašto atgabentą užsieniui skirtą medžiagą ir išryškinom padėtį papildomais pranešimais. Atsakėm į reikiamus tam tikrų šaltinių raštus. Daunorui perdavėm VGPS vardu kreipimąsi į užsienyje lietuvių organizacijas, prašydami kovojančiam kraštui paramos.

Iš Daunoro gavome žiupsnį užsieninės informacinės medžiagos.

Nors su Daunoru susitikę negalėjome atlikti visų mūsų gautų uždavinių, bet nuo jų tolimesnio vykdymo turėjome atsisakyti, nes, jo tvirtinimu, jų dar negalima atlikti dėl mums nepalankios tarptautinių įvykių konjunktūros, šiais reikalais jis rūpinęsis visą laiką, bet kol kas pažangos nematyti. Įtikinęs mus, kad dabar bus tikslingiausia mums grįžti atgal ir veikti panašiai kaip ligi šiol pats žadėjo rudenio pabaigoje sugrįžti jau su dovanomis ir pasisėkimais, dabar mūsų nelaimėtais. Nustatę tobulus ryšio būdus, palinkėję geros kloties, išsiskyrėm.

Sugrįžę į pasienį, dėl tam tikrų mums nepalankių kliūčių turėjome dar dešimt dienų užtrukti. Lūkuriuodami, turėjome puikią progą dienos metu iš arti stebėti sieną saugojančius rusus. Apsiginklavę darbo įrankiais, dėdamiesi laukų darbininkais, gana dažnai ateidavome prie pat sienos ir iš poros šimtų metrų stebėdavome naujai rengiamus sustiprinimus, šioje vietoje kas keli šimtai metrų stiebėsi jau pastatyti ar dar tik baigiami statyti mediniai sargybų bokštai, tarp jų tveriamos net kelios spygliuotų vielų užtvaros, kasami apkasai ir statomi atsparos bunkeriai. Tai baigus, atrodo, pro geležinę uždangą nesugebės pralįsti ne tik joks partizanas, bet ir pelė. Bent mūsų ateiviai tai nieko gero nežadėjo.

Lenkijos pusėje veikią mūsų partizanų daliniai tiesiogiai priklausė Vytauto rinktinei. Jų pagrindinis uždavinys čia buvo įvairios ryšio su užsieniu funkcijos. Ilgesnį laiką neturėję kontakto su Lietuva, šie daliniai buvo įsijungę į Lenkijos partizanų eiles. Lenkams legalizavusis, mūsų daliniai nuo jų atsiskyrė ir toliau veikė savarankiškai. Jų dalinio vado čia buvo Balandis. Iš Vytauto rinktinės vado turėjau pavedimą padaryti šiame dalinyje reikiamus patvarkymus. Pagrindiniai partizanus apklausinęjus, paaiškėjo, kad Balandis kitų kovotojų nemėgiamas dėl stokos vado gabumų, asmeninės iniciatyvos ir pareigingumo. Nusprendžiau jį vesti su savim į Lietuvą, o jo vietoj daliniui vadovauti paskyriau Nykštuką, šio pavaduotoju buvo išrinktas Gedgaudas. Pirmasis grupės uždavinys turėjo būti pergabenti gautą iš Daunoro siuntą į Lietuvą. Tai turėjo įvykti dar šios vasaros pabaigoje.

Šie Lietuvos partizanai turėjo gana didelių sunkumų su prasimaitinimu. Vietiniams gyventojams stokojo išsipareigojimo partizanus remti, šiuo atžvilgiu padėtis čia buvo daug keblesnė negu Lietuvoje. Maistui apsirūpinti būdų būta gana įvairių.

Praėjusį rudenį partizanų dalinys, vadovaujamas Tauro, apsitaisęs rusų uniformomis, prasimanė maisto iš vietinių mozūrų. Jie turėjo uždavinį dar apie mėnesį laiko prabūti Lenkijos pusėje, o niekur negalėjo pasirūpinti aukų ar mainų būdu reikiamo maisto. Teko išnaudoti laisvės kovos nesuprantančius mozūrus. Partizanai įsitaikė rusų uniformas, įvairių sienai reguliuoti priemonių ir atsidūrė „svečiuose“ pas keletą labiau pasiturinčių pasienio gyventojų. Čia jie pradėjo jų laukuose smaigstyti stiebus, ant kartelių prisitaikę žiūronus bandė imituoti teodolitus ar

kitokius matavimo prietaisus, stengdamiesi gyventojams suvaidinti rusus, bandančius sieną perkelti tolyn į Lenkiją. Pats Tauras, MVD leitenanto uniforma, apsikarstęs bent keletu naganų, užsukdavo pas ūkininką ir jam pranešdavo, kad pagal Lenkijos ir LTSR vyriausybių susitarimą šioje vietoje „ištaisoma“ siena, žinoma, pabrėždamas, kad šis gyventojas jau priskiriamas prie LTSR teritorijos arba jo sodyba dalinama pusiau. Lenkui net plaukai ant galvos pasistodavo. Rusiško rojaus jis bijojo labiau nei velnias kryžiaus. Tauras tada pasiūlydavęs jam paslaugą – už porą avių ar bekoną pažadėdavęs sieną praveisti kaip tik pro pat jo lauką, bet jo visą žemę palikdamas Lenkijos pusėje. Ūkininkas mielai sutikdavęs ir pagirdavęs, kad ir rusų esama gerų žmonių. Tada jau ėjo Tauro komanda eiliniams: „sieną praveisti“ kiek arčiau Lietuvos. Tokis kelių mozūrų įbaiminimas išspręsdavo maisto problemą. Po kurio laiko gyventojai įvykį pranešdavo lenkų organams, aiškindami, kad rusai perkelią per visą kilometrą sieną gilyn į Lenkiją. Tiek lenkų atitinkamoms įstaigoms, tiek rusų pasieniečiams šis įvykis paliko neaiškus. Lenkai manė, kad tai rusų įprastas savivaliavimas.

AUDRINGAS ATGAL

Visa sutvarkę, birželio ketvirtos dienos vakarą, pasiliekančiams vyrams pasakę sudiev, ištraukėm į pasienį, į Lietuvą išsileidom šešiese. Be Stumbro, Rimvydo, Rudaičio, Balandžio ir manęs, dabar buvo naujai įsijungęs į partizanų eiles Vėjas. Tai buvo gana jaunas vyras. Jis, rusams Lietuvą okupuojant, buvo pasitraukęs į Lenkiją ir tenai po kurio laiko prisijungęs prie partizanų. Iki sienos mus dar palydėjo Nykštukas ir Samas. Tą pačią naktį pasiekėme ligi sienos besitęsiantį Pašešupio mišką. Čia turėjom perdienuoti ir ateinančią naktį jau bandyti savo laimę pralaužti sieną. Apsistoti buvom nutarę miško pakrašty, prie Lietuvos sienos. Besiskverbdami pro tankius brūzgynus, vos nepaklydom. Susiorientavom tik prie pat sienos. Pusantrą kilometro atstu nuo sienos išsirinkom vietą apsistoti. Paryčiu atsirado stipri šalna, šildėmės po kelis sugriuvę į krūvą. Išdrįsom net iš sausų žabų susikurti ugnelę. Čia didelio pavojaus nebuvo. Iš ankstyvesnio patyrimo žinojom, kad kopai dideliu budrumu nepasižymi. Dėl to dabar jautėmės visai ramūs, nors tai nebuvo per daug suderinama su mūsų atsargumu. Manėm, kad čia dar kelis kartus geriau negu Lietuvoje, kur diena iš dienos esame bolševikų gainiojami.

Išaušo birželio 5 dienos ketvirtadienio rytas. Berods tai buvo kaip tik šeštinių diena. Susigūžėm po du, apsidengėm šakomis ir pradėjom, paskyrę budinčiuosius, snūduriuoti. Tačiau įdienojus dingo ir miegas. Pamiršom pirmykštę tvarką ir, pavirtę ant šonų, kepinomės prieš saulę. Nežiūrint, kad jau šiandien turėjome grįžti į mirtimi kvepiančią aplinką, visi buvome labai geros nuotaikos, vieni su kitais rungtyniavome anekdotaus. Vidudienį, pamaldų metu, nepamiršome pasimelsti už artėjančios nakties žygio laimę.

Pora valandų prieš pradedant žygį, aš su Stumbru išėjome žvalgybon. Mišku prišliaužėm prie pat sienos ir, gerai krūmuose užsimaskavę, stebėjome sieną. Stumbras man paaiškino situaciją. Ši vieta buvo kaip tik tarp dviejų pasienio MVD įgulų – Raketijos ir Liubavo, kuriose laikėsi maždaug po šimtą pasieniečių. Pagal sieną pro pat mus nuolat zujo raiti ir pėsti patruliai. Stengėmės susipažinti su įrengta apkasų sistema. Keliose vietose išvelgėm paskirus slapukų apkasus. Prieš pat temstant pasikeitė sargybos, buvo sustiprinti patruliai. Pastebėjom, kur išsidėstė slapukai. Baigę žvalgybą, įbedėm vienas į kitą akis.

– Na, Daumantai, ivanų šiandien kaip mėšlo ant sienos... Gal suuodė rupūžės, – tarmiškai nusikeikė Stumbras.

– Be kautynių, atrodo, neprasmuksime . . Gal neįmanoma šiandien, ryt dienai susiraskim kitą vietą, – paabejojau.

Bet Stumbras priešinosi:

– Ką čia lauksi, jei jau kartą pasiruošėm, tai ir maukim be baimės, dar vieną Sveiką Mariją viršaus sudėję. Manai, kad kitur jų bus mažiau...

Nenoromis sutikau ir aš su juo, tik Stumbrą įspėjau, kad apie pastebėtas tokias gausias pajėgas draugams nieko nesakytų, nes tai tik per daug juos nervintų.

– Gerai, nesakom, – sutiko Stumbras, – kad tas naujokas pirma laiko nenumirtų.

Abu nusijuokėm ir sugrįžom pas draugus. Juos radom jau pasirengusius žygiui. Visi mus apspito patirti žvalgybos rezultatų. Tikros tiesos neatidengdami, papasakojom, kad pastebėjome porą patrulių, iššifravom keletą slapukų postų ir pranešėm, kad tiksliai nusistatėm, kuria vietoje trauksim. Turintiems žemėlapius, atžymėjom keletą kilometrų, numatytų traukimosi kryptis. Tolimesnį galą numatėm nužymėti kiek vėliau. Sienai pereiti vėl paskyriau vadovauti Stumbrą. Įspėjau, kad kautynių atveju griežtai laikytųsi komandų.

Prisitvirtinę kuprines ir užtaisę ginklus, patraukėme išžvalgytą vietą link. Priartėjus iki miško pakraščio, daviau Nykštukui ir Šamui uždavinį pasirinkti patogias pozicijas, o jei mes susidurtume su rusais, kiek galint tankesne ugnimi kulti prieš židinius. Tuo jie turėjo klaidinti priešą apie esamas mūsų pajėgas ir jų išdėstymą. Jie abu turėjo automatiškai dešimtukus, kurių kautynių metu automatiškai leidžiamos serijos ne kiekvienos ausies buvo atskiriamos nuo kulkosvaidžių, šaudyti jie turėjo, mums ir nuo priešų atsipalaidavus, kad tas manytų mus atmušęs. Po to su liekančiais atsisveikinom, broliškai pasibučiavę, ir patraukėm pirmyn. Rankose laikydami stipriai suspaustus ginklus, išsipylėme į dvigubą

vorelę. Prieš mus kiek į kairę kylančiame reljefe buvo pušynėlis, kuriame anksčiau su Stumbru pastebėjome išsidėsčiusius slapukus. Kiek toliau už jų buvo sustiprinti kulkosvaidžiais ginkluoti sargybų postai. Tais sumetimais Stumbras, pasiekęs suakėtą sienos zoną, kurį laiką žygiavo kiek dešiniau, ieškodamas įdubusios vietos, sunkiau pasiekiamos kulkosvaidžiams nuo sargybų pozicijų. Patogios vietos beieškant, per toli patraukėm siena ir užsiriojolinome ant kitų slapukų.

– Davai propusk, – iš trisdešimties metrų pasigirdo spiegiantis ivano balsas.

Akimirksniu sukritom ant žemės, ir jo duotos parolės antrąją pusę sudarė mūsų automatinių ginklų serijos. Prasidėjo kautynės. Bematant vakaro tamsą nušvietė šimtai ore pakilusių raketų. Iš trijų pusių atsivėrė į mus ugnis. Nuo visų neatsilikdami, paleido į darbą savo pusautomačius ir Nykštukas su Samu. Jų serijos ėjo tiesiog viršum mūsų galvų. Mat, mums pasidavus per daug į dešinę, jie nesiorientavo, kur dabar esame.

Su pirmaisiais slapukais kovėmės tik. iš keliolikos metrų. Nedelsdami pradėjome veržtis pirmyn, nes priešo ugnis iš visų pusių nuolat intensyvėjo. Aš įsiverčiau į pasitaikiusį apkasą. Jame aptikau už keliolikos metrų įsiriojlinusį ivaną, kuris pradėjo man spirginti apie pačias ausis. Laimė, suradau įgriuvusį vieną apkaso šoną, kurin įsirangiau. Tuoj savo „draugą“ pasveikinau savo suomišku automatu, kuris veikė be jokių priekaištų. Buvo gana tamsu, šaudžiau tik apytikre kryptimi. Kur tik žybteldavo, ten leisdavau serijas. Netoli nuo manęs rekarčiais, prigulęs prie žemės, poškėjo Vėjas. Jam šiandien buvo pirmas krikštas. Ėjosi gana nelengvai. Išgirdau jį stenant – neatmušant spynos. „Prisvilo“, pagalvojau ir patariau:

– Duok kulnu per rankenėlę, kitaip nesusitvarkysi.

– Rupūžė, ne šautuvas, – keikėsi mūsų naujokas, šnypšdamas apie spyną.

Mūsų artimųjų „draugų“ ugnis greit nutilo. Jie arba išmovė pas Abraomą arba išbaigė šovinius. Į jų vietą mūsų link skubėjo kiti bolševikai. Kartas nuo karto poškėdami raketomis, jie rodė mūsų traukimosi kryptį.

Staigiais perbėgimais vyrai pradėjo trauktis. Aš, būdamas dešiniame, labiausiai ugnies siekiamame sparne, iš apkaso iššokau paskutinis. Vienu perbėgimu atsidūriau viršukalnėje, dar dviems – jau pasivijau besitraukiančius draugus. Juos radau besiginčijančius, nes man nesiskubinant, galvojo mane esant užmuštą. Dėl to norėjo grįžti paimti mano nešamą medžiagą. Tik man riktelėjus parolę, visi atsakė ir pradėjo trauktis.

Iš numatytos krypties per šį susidūrimą nebuvom išmušti. Traukėmės per visai negyvenamas vietas, išmargintas nuo karo likusiais apkasais, bombų išmuštomis duobėmis ir išraizgytomis spygliuotų vietų užtvaramis. Iš dešinės pradėjo mus apšaudyti nauji pasienio daliniai. Skubiai užėmėme pakeliui pasitaikiusią kalvą ir, priešui priartėjus, stuktėlėjome jiems telktine ugnimi. Bematant ivanai pakriko. Vėl risčia leidomės pirmyn. Susirūpinom apsisaugoti nuo šunų, nuolatos vartodami „brangius“ tepalus.

Artimiausi daliniai nustojo šaudyti ir tik raketomis rodė nujaučiamą mūsų traukimosi kryptį. Visame pasienyje nuolatos orą skrodė šimtai raketų. Vienoms užgesus, kilo naujos.

Po kokių septynių kilometrų tokio traukimosi stabtelėjom trumpai atsikvėpti. Visi buvom gerokai pridusę ir šlapį. Reikėjo skubiai apsispręsti, kaip rytoj išlikti gyviems, nes iš praktikos žinojom, kad po šių kautynių eis milžiniškas bolševikų pajėgų siautimas. Nutarėm ta pačia kryptimi toliau nesitraukti, nes ji rusams buvo žinoma iš mus persekiojančių dalinių. Užmaskavę pėdsakus ir paskutinį kartą patepę padus, pradėjom sukti Liubavo link, kur kaip tik buvo pats bolševikų centras. Tikėjom, jog rusams niekad neateis į galvą, kad mes drįstume apsistoti prie pat jų kirmėlyno.

Priėję kažkokį upokšnį, greit nusiavėme batus ir, pėdsakus naikindami, ilgą laiką bridome vandeniui. Kai kam batai buvo nugraužę kojas. Tie ryžosi kelionę tęsti basi. Stumbras pamatęs, kad jau net du kovotojai batus prisirišo prie kuprinių, juokavo:

— Vėl apsiaukit, vyrai, nes užmušę dar stribu palaikys: matot, kad vis dar gula ant kulnų.

Pakeliui du kartus buvome planingai išsidėstę kautynėms: vieną kartą prieš besiganančius lankoje arklius, kitą kartą prieš sukrautas į krūveles durpes.

Po paskutinio tokio planingo išsidėstymo pastebėjome visai arti bekylančią raketą. Sukritom ant žemės. Išgirdome rusiškų parolių pasikeitimą. Tai buvo Raketijos ir Liubavo raitųjų emvedistų susitikimas, baigus apsupimo žiedą. Mūsų laimė, buvome suspėję atsidurti jau už jo ribų. Raketai užgesus, susikūprinę tyliai nutolome. Buvo aišku, kad bolševikai mano mus palikus žiede ir, sulaukę ryto, sutrauktomis jėgomis koš kiekvieną krūmokšnį. Nesigailėjom, kad ligi šiol taip skubėjom, nes betrūko vos keletos minučių, kad būtume palikę žiede.

Pasukom Liubavo link. Pakeliui sutikom minų laukus, kuriuos laimingai perėję, buvom dar saugesni, nes manėm, kad čia rusai lįsti

nerizikuos. Kelias per minų lauką truko net penkiolika minučių. Visi ėjom į tas pačias Stumbro vedamas pėdas.

Prisėdom trumpo poilsio. Pasieny buvo vis dar neramu. Vienur kitur dar iškildavo raketos, kartas nuo karto dusliai nuterkšdavo automato serija, ar pokšteldavo pavieniai šūviai. Nuo patekėjusio mėnulio pasidarė šiek tiek šviesiau. Apžiūrėjom savus nuostolius. Jie buvo gana menki. Neskaitant kautynėse išeikvotų šaudmenų, Rimvydas buvo pametęs vieną granatą, aš, besivartydamas apkasuose, amerikonišką fanarą. Džiaugsis, pamaniau sau, suradęs ruskelis ir galvos, kad reikalą tikrai turėjo su amerikonais, nes rusai jokia būdu netikėjo, kad Lietuvos partizanai taip ilgai ir, svarbiausia, taip sėkmingai sugeba veikti be jokios užsienio paramos. Bolševikai keikdavo Vakarus, nes tikėjo, kad tik su pagalba iš užsienio mes pasidarėm nesunaikinami, o mes kentėm apmaudą, kad bolševikų galvosena pralenkia Vakarų laikyseną. Daugiausia buvo nukentėjęs mūsų naujokas, kuris, betvarkydamas spyną, buvo nusidaužęs visus krumplius. Tačiau džiaugėsi pirmąjį krikštą atlaikęs garbingai – ir iš prisvilusio šautuvo sugebėjo išleisti apie trisdešimt šovinių.

Ilgai čia netrukom, nes jau ne per toli buvo ir aušra, o iki mums reikiamų krūmokšnių turėjome apie porą kilometrų. Apsistoti vietą pasirinkome padrikai išsimėčiusiuose kelių šimtų kvadratinį metrų plote krūmokšniuose, prie netoliese išrausto apkasos. Vieta buvo gana palanki žvalgybai. Terenas buvo be jokių išsirangymų, o karo metu didesnio matomumo vardan ir paskutinės kliūtys – trobesiai – sulyginti su žeme.

Greit susirišom su artimiausiu gyventoju. Jis mielai sutiko eiti sargybą. Kad galėtų plačiau sekti apylinkę, jis vaikus išsiuntinėjo pas kaimynus, o pats budėjo netoliese nuo mūsų.

Susitvarkę su sargyba, susigūžėm poilsio. Vienas nuolat budėjom. Po nakties sporto visų skalbiniai buvo permirkę prakaitu. Paryčiu atvėsus, jautėme drebulį.

Prašvitus gavome pintuosius žvalgybinius duomenis iš šeimininko. Visos Liubavo MVD pajėgos ištraukė Raketijos ir Suvalkų Kalvarijos link (mūsų pirmojo traukimosi kryptimi). Atrodė, kad nė mūsų budėjimas nebereikalingas. Atidaviau šeimininkui parsineštą iš užsienio medžiagą ir paprašiau ją užkasti kur nors dirvoje, kad kartais kautynių atveju nežūtų.

Į pavakarę mūsų apylinkėj vis dar buvo ramu. šeimininko surinktomis žiniomis, rusai, sutraukę visas pasienio bei Marijampolės apskrities pajėgas, vykdė didelius siautimus net iki 20 kilometrų mūsų pirmosios pasitraukimo krypties gilumoje. Nenorėdami žmogaus bauginti, jam nepasakėm, kad šio siautimo kaltininkais esame kaip tik mes.

Pagrindinai pervalėm ir įtepėm prišaudytus ginklus, pakrovėm naujais šoviniiais apkabas ir papildėm iššaudytos municijos kiekius. Besileidžiant saulei, trumpa malda padėkoję Dievui už ligšiolinę sėkmę, pavakarieniavom ir traukėm tolyn.

PAS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ DALYVŲ

Juo toliau nuo pasienio, juo daugiau aptikdavom išdirbtų dirvų su gan neblogais žiemkenčiais ar vasarojumi. Ėjom išsidėstę kautynių trikampiu, taip kad iš bet kurios pusės užpulti, iš karto turėtume platesnius barus gintis, šios nakties žygiui turėjome pasiekti „Baltuosius Rūmus“, kuopos vado Karvelio būstinę.

Pakeliui užsukom pas Stumbro „dukras“ (taip vadinamos partizanų simpatijos). Pasirodė, kad jis su draugais jau seniai čia buvo buvojęs. Jo vedami, sulindome į išpuoštą pirkį, kur tuojau atsirado ir visa šeima. Vienas iš sūnų tuojau išbėgo sargybos eiti. Su likusiais pamažu šnekučiavomės. Vyriausioji dukra su močiute sukosi apie plytą. Ten jau čirškėjo kiaušininė, ir virė pienas. Sulaukęs netikėtų svečių, senasis šeimininkas ištraukė iš palėpės ir bonką, iškilmingai pastatydamas ją stalo vidury. Stumbras su Rudaičiu „globojo“ gražiausiąją dukrelę, kuri, pritardama gitara, niūniavo partizanų dainas.

— Iš kur gi patys būsit, klausė mane su Rimvydu šeimininkas, — kad man lyg dar ir nematyti. Gal dar naujokai, kad dar nė uniformų neturite?...

— Aš iš toli, dėdule, net iš anapus Nemuno, neiškentė Rimvydas.

— Net iš už Nemuno. Kas čia jus per reikalai taip atvijo? — teiravosi smalsumo pagautas senis.

Rimvydas nusišypsojo.

— Ką čia, dėde, suprasi, kur mūsų keliai prasideda ir kur baigiasi. Gaunam įsakymą ir einam, kol kur nors ištiesia miestelyje. Jei jau kartą pasiryžai mirti, tai niekas ir neklausia, kurioje turgaus aikštėje norėsi būti bolševikų valkiojamas...

Šeimininkas palingavo žila galva, giliai atsiduso ir tęsė:

— Tai tiesa, vyručiai. Tokie jau prakeikti mūsų laikai, kad žmogus nė po mirties neturi ramybės. Negali gyvo pagauti, tai bent ant lavonų tulžį išlieja.

Nesulaukdamas, kol šeimininkė paduos užkandį, pripylė po stikliuką ir paragino išgerti. Neatsisakėm Degtinė buvo labai stipri, jog mažai gerias Rimvydas net išsižiojo.

– Nu, dėdule, jei jau taip mus žadate vaišinti, tai teks kelioms paroms pasilikti...

– Dėl manęs galite likti, tik kad paskutiniu laiku čia gana daug maišosių bjaurybių... Neduok, Dieve, susikautumėt, tai ir man po gyvenimo. Vietiniai valsčiaus bolševikai jau ir taip prieš mane griežia dantį.

– O ką, lyg negerai būtų, dėde... Turėtume naują partizaną?

– Man tai kiekvieną dieną niežti delnus tiems gyvatėms nors prieš mirtį išdulkinti skudurus... Bet jau atgrubęs, vyrai, ne be tas kaip jūs... Užtenka, kad nepriklausomybės kovų laikais priklojom jų kaip meitelių. Ties Radviliškiu gavo taip, kad net nagos užsiritė...

Mačiau, kaip ugnimi užsidegė mūsų senojo draugo akys, blykčiodamos žaibais po kambarį. Praėjusių kovų vaizdai šiuo metu kaitino aprimusį senę kraują.

Greit ant stalo atsirado moterų pagamintas valgis. Susodinę į tarpus merginas ir šeiminkus, gurkšnodami stipriąją, užkan-džiavom. Po paskutinių pergyvenimų mūsų palydovai šioje šeimoje jautėsi gana laimingi. Užmiršę kasdieninius rūpesčius, jie mokėjo šį vakarą ir simpatijoms šypsotis.

Po pusantros valandos mes jau vėl bridom per nakties tamsą. Išsidėstę dviguba vora, atgautomis jėgomis traukėme pirmyn. Pakeliui buvo ramu. Niekieno netrukdomi, per kelias valandas priartėjom prie Karvelio būstinės. Tik žygiuodami tiesiai per laukus, buvome šiek tiek nutolę į kairę. Norėdami susiorientuoti vietovėje, užsukom pas pasitaikiusį ūkininką. Patyrėm, kad vos nepraėjom mums reikiamos vietos. Dienos metu čia buvo siautę didelis skaičius rusų, kurie ieškoję kažkokių „desantininkų“. Nors jau nuo sienos iki čia buvo apie 30 kilometrų, bet po tokio pranešimo sustiprinome akylumą, nes kiekvienu momentu galėjome susitikti su pasaluojančiais bolševikais.

Vos palikę lankytą kiemą, kiek kairiau nuo vietos, kurią norėjom pasiekti, už poros kilometrų išgirdom serijas šūvių. Po jų ėjo keletas raketų. Tas mūsų budrumą dar padidino. Galvojom, kad Karvelio vyrai susidūrė su bolševikais. Mūsų spėjimai, kad apylinkėje ir šiandien esama pasaluojančių rusų dalinių, pasitvirtino. Stumbras pradėjo abejoti, ar iš viso šiandien apsimoka eiti į būstinę, nes, jei ten susidurtume su bolševikais, tikrai nebūtų kur pasidėti, kai jau aušo diena. Tačiau pasitikėdami mus lydinčia laime, dar sustiprinę atsargumą, apsisprendėm rizikuoti. Negi kiekvienam žingsnyje gulės ivanai?

ENKAVEDISTŲ TALKININKAI – VAGILIAI

Nužygiavę kilometrą, netikėtai pastebėjom mums skersai kelią kertančius du siluetus. Matydamas, kad tai esama tik dviejų asmenų, norėjau leisti jiems praeiti, bet Stumbras jau buvo perdaug arti ir paklausė, kas eina.

Vos Stumbrui prabilus, abu siluetai staigiai nėrė po krūmu. Tuo pačiu momentu subarškėjo mūsų užvedami ginklai. Mums supant krūmus, iš jų išlindo du pakeltomis rankomis civiliai. Pasirodė, tai būta vagių, kurie, eidami „kraustyti“ kaimyno, netikėtai susidūrė su mumis. Stumbrui ir Rudaičiui jiedu buvo pažįstami ir žinomi savo rankų ilgumu. Abu vagiliai dar bandė aiškinti, kad einą ieškoti paklydusios karvės, bet Rudaičiui ištraukus iš po krūmų maišus, abu sumišo ir, puolę po Stumbro kojomis, prašė dovanoti, prisiekinėdami daugiau to nedaryti, šis pagrasinęs sušaudyti, jei dar kartą juos pagaus, įsakė skubiai, neatsigręžiant eiti.

Dėl šio susidūrimo turėjome pakeisti kryptį ir slėpti pėdsaką, nes vagiliai (neseniai atkelti iš Lenkijos) galėjo turėti savo amatui gan artimą ir antrą specialybę – būti bolševikų sekliais. Juo labiau, kad šiuo metu apylinkėje siautė rusai. Dėl to iš čia pradingstant reikėjo griebtis visų atsargumo priemonių. Tai pasiekėm, padarę keletą zigzagų. Bet prileidom taip pat, kad jie gal ir nieko bendro neturi su bolševikais, o tik naudodamiesi bolševikų siautimu, manė, kad partizanai negalėjo kaimuose patruliuoti, tikėjosi pasiplėsti.

BOLŠEVIKŲ KOJOS VIRŠUM MŪSŲ GALVŲ

Pagaliau pasiekėm ir kuopos vado būstinę. Keturiese patogiai išsidėstėme, o du nuėjo pasižvalgyti. Po kelių minučių mus iš „apgulimo“ atleido atėję kovotojai Ateitis ir Saulė, kurie ligi švintant liko stebėti apylinkės. Buvom atsargūs, nes rusai prašvitus galėjo kur nors aptikti mūsų pėdsakus.

Būstinėje radom neseniai parėjusį Ungurį, kuris dalyvavo mūsų girdėtame susišaudyme. Jie trys: apygardos rikiuotės skyriaus viršininkas Rymantas, kuopos vadas Karvelis ir jis užlipo ant pasaluojančių rusų. Dėl to jie pakrikę. Karvelis buvo sužeistas. Apie Rymantą jis nieko negalįs pasakyti. Jis laimingai paspruko.

Čia vyrai jau žinojo, kad pereitą naktį prie sienos sukeltas triukšmas buvo ne kieno nors kito, tik mūsų. Gi iš rusų siautimo ieškant „desanto“, jiems buvo aišku, kad mes išsprukom laimingai.

Atsirado būstinėje ir Rymantas. švintant buvo nuimti ir žvalgai, kurie nieko įtartino nebuvo pastebėję.

Štabo slėptuvė buvo vidutinio dydžio ir saugumo, rengta penkiems vyrams, šiuo kartu joje buvome apie keturiolika asmenų. Kiekvienu momentu buvome pasiruošę netikėtumams – būti užpultiems. Todėl vos prašvitus, pro slaptą angą visi sulindome po žeme. Bunkeris buvo maždaug 1.3 metro aukščio, dviejų metrų pločio ir trijų metrų ilgio. Priekinėje dalyje buvo stovai ginklams, toliau sukalti narai guoliams. Aplink ant lentynų buvo kanceliarijos reikmenys – rašoma mašinėlė, bylos, įvairūs popieriai ir kitokios smulkmenos. Ties viduriu narų kabojo kryžius ir vytis.

Penkiems čia vietos buvo pakankamai, bet keturiolikai gana ankšta. Visi išsirengėm, palikdami vien su skalbiniais, ir sutūpėm vienas prie kito, sausakimšai užpildydami visą slėptuvę.

Apie dešimtą valandą gavom pranešimą, kad apylinkėje pilna rusų. Du būriai raitų ir pėsčių su šunimis artėjo prie mūsų sodybos. Atrodė, kad šią vietą jie buvo įtarę.

Išgirdę tokias žinias, pirmiausia suraminom šeimininę, kad savo laikysena mūsų neišduotų. Po to pasiruošėm ką daryti, jei atrastų slėptuvę. Nors ir vienmarškiniai, visi apsijuosėm diržais, pasiruošėm granatas ir pasiskirstėm ginklus. Du su paruoštomis prieštankinėmis granatomis paskyrėm prie angos. Visiems buvo uždrausta rūkyti, kalbėti ir judėti.

Gintis slėptuvėje buvo neįmanoma, bet jei jau kartais užtikėtų, reiktų brautis pro angą ir, granatomis apvalius arčiau esantį plotą, bandyti veržtis pro apsupimo žiedus. Keturiolika vyrų jautėmės stipriu daliniu, reikėjo tik pasisiekimo daugumui išsiveržti gyviems iš bunkerio. Po kurio laiko pajutom, kad trūksta oro. Užgeso ligi šiol degusi lempa. Vis dažniau kvėpavom. Įsitempimas augo kas minutė. Nuotaikai atgauti pamiršome įspėjimą nekalbėti ir pradėjom perkratinėti sąžines, ar visi suspėjome atsisveikinti su dukromis ar pačiomis. Kuopos raštininkas nuolat prašė, kad tylėtume, nes jis turėjo po savim pasėdęs pluoštą popierių ir per triukšmą negalėjo gerai orientuotis, kada pribręs laikas juos sunaikinti. Buvo paskutiniai įsakymai, instrukcijos, partizanų auklėjamojo pobūdžio konspektai ir kt.

Staiga kieme sulėjo šuo. Viršum mūsų galvų pradundėjo keliolikos vyrų žingsniai. „Svečiai“ jau buvo čia. Slėptuvėje vėl įsiviešpatavo mirtina tylą. Prie pirkios šeiminininkas rusiškai barėsi su atvykėliais. Po dešimties minučių viskas nutilo, net ir šunes nustojo dūkę.

Mums vis labiau ir labiau stigo oro. Pavojaus atveju visos skylės, skirtos vėdinimui, buvo užkimštos.

Tik po trijų valandų tokio bjauraus laukimo išgirdome besiartinančius vieno žmogaus žingsnius. Iš sutartų signalų pažinom šeimininkę. Ateitis pravėrė angą, kurioje pasirodė besišypsantis moters veidas.

— Išgėrė iš po perinčios vištos kiaušinius ir iškėblino visi toliau. Tur būt jau traukiasi iš mūsų apylinkių. Gaspadorių vertė, kad duotų valgyti, bet tas su jais bartis moka ... — kalbėjo šeimininkė.

Slegianti nuotaika bematant atslūgo. Pro atvirą angą godžiai gaudėme į vidų besiskverbiantį orą. Trys išlindo visai iš slėptuvės. Vėl užsidegėm lempą. Visi buvome šlapi.

Tuoį patį pasirodė ir šeimininkas, pranešdamas, kad vieškelio dar traukia gan didelis naujas emgiebistų būrys, tačiau savo būstinių link. Matyt, arba tikėjosi jau apylinkes išvalę, arba žada pavakarėn kitais pakeisti. Po valandos bandėm ir mes išlįsti į lauką. Kiek užkandę, mėginom primigti.

PERSEKIOJAMI, BET VISTIEK SU DAINA

Iki vakaro apylinkėje buvo ramu. Keli šimtai siautusių bolševikų pasitraukė į savo nuolatinės būstines. Nesulaukdami Karvelio, Rymantas, Rimvydas, Stumbras, Kėkštas ir aš nutarėm iškelti į Panerių slėptuvę. Kelionei vadovauti apsiėmė Rymantas.

Nepažindami tiksliai vietų, traukėm tiesiog per laukus, vadovaudamiesi kompasu ir žemėlapiu. Pusantros valandos prieš auštant pasiekėm savo tikslą. Čia buvom ypatingai atsargūs, nes ši slėptuvė jau buvo gana sena ir galėjo būti iššifruota. Paskutinius du šimtu metrų prišliaužėm gulom. Pasiekę sodybą, išlandžiojom apie trobas, kad jose nebūtų pasislėpusių bolševikų, nes paskutiniu metu pasitaikydavo, kad bolševikų dalinys įsitaisydavo sodyboje be šeimininko žinios ir išsislapstę laukdavo partizanų pasirodant. Atsitikdavo, kad emgiebistai įsikasdavo į šieno ar šiaudų kūgius ir gyvendavo kelias paras. Nakčia laukdavo atvykstant partizanų, o dieną bandydavo suvokti šeimininko nuotaikas. Slėptuvėje radom ir Karvelį, kuris buvo sužeistas į dešinę ranką. Be jo radom ir Vytauto rinktinės rikiuotės skyriaus viršininką Skydą.

Ši diena mums buvo daug malonesnė negu vakarykščia. Besidalinant įspūdžiais nė nepajutom, kaip valanda ginė valandą. Čia ir pamiegoti galėjome ramiai, nes siautimų šiandien apylinkėje nepastebėta. Rymantas, Rimvydas ir Karvelis dažnai mūsų ausis žavėjo puikiai sudainuojamomis partizanų dainomis. Čia pirmą kartą man teko išgirsti naujai gimusią dainą:

— Gegutėle, šį metelį
Tu anksčiau pas mus parlėk.

Apraudoki mūs vargelį,
Našlaitėliams mums padėk.

Bet parlėkus nepažinsi
Tu šalelės Lietuvos,
Neatrasi tos šakelės,
Kur kadaise kukavai.

Čia jau viskas sunaikinta,
Riogso akmenys ir stuobriai.
Miestai, kaimai sudeginti,
Likę vien tik pamatai.

Tūkstančiai lavonų pūva,
Vėjas kaukia ant laukų,
Rauda saulė ir mėnulis –
Gaila žmonių išvežtų.

Čia motulė rankas laužė,
Išleisdama sūnelius,
Čia sesulės gailiai verkė,
Lydėdamos brolelius.

Tie upeliai ir šaltiniai
Kraujo rožėm pražydės.
Ach, Lietuva, motinėle,
Ar ilgai kentėt reikės...

Vos spėjus sutemoms priartėti, apsidirbę su vakariene, išstudijavę kelią Vampyro link, lūkuriavom pradėti žygį. Prabėgusių paskutinių dienų nuovargį įveikėm, sąnarius gerai plaudami šaltu vandeniu. Šios nakties žygis, atrodo, pareikalaus menkesnio akylumo, nes bolševikai nebesugebėjo surasti mūsų pėdsakų, siautėdami jie nukrypo nuo mūsų. Perlaužtą sieną nuo mūsų skyrė apstokas kilometrų skaičius; be to, ir mūsų perkertamos vietovės buvo kai kurių draugų pažįstamos. Čia sutinkamus krūmokšnius, griovius ar durpių džiovinamas krūvas Rymantas atpažindavo be didesnių įtarinėjimų, kad tai ne ivanai.

Pirmieji nakties žingsniai buvo gana malonūs. Traukėm pagal nustatytą maršrutą, nesilaikydami jokių kelių ar takų, kartas nuo karto droždami per aukštus rugius, per varpas tiesiančius kviečius ir paūglį vasarotojų. Dalinio priekyje dideliais žingsniai matavo Rymantas, dešinėj rankoj mojuodamas savo ginklu, visad pasiruošęs laiku atsakyti švinu į priešų šviną. Užpakalyje grupavomės kiti su atlapomis krūtinėmis, paraitytomis rankovėmis, sudarydami trikampį su Rymantu viršūnėje. Naktis buvo gana šilta. Dar nesumigusių varlių giesmės iš pabalių, tingiai kvarkiamos, nesiderino prie mūsų, neišvargusių, nuotaikos. Po valandos teko atsileisti

diržai, ant kurių monotoniškai klegsėjo šovininės, apkabos, pistoletų kabūros ar granatų žiedai. Pakeliui sutikom durpynų ir, kol įveikėm jų nusausinimo griovius, turėjom progos ir atsilsėti.

Po kelių valandų gana malonaus kelio priartėjom prie numatyto punkto – Vampyro būstinės. Vieni išsidėstėm, kad pavojaus atveju turėtume iš karto jau geras pozicijas, o Skydas su Rymantu atsargiai nuslinko sodybos patvoriais. Neilgai teko laukti, kai išgirdom pasikeitimą slaptažodžiais su budinčiu sargybiniu. Keletas sutartų švilptelėjimų – ir mes pakilę slinkom pirmyn. Prie tvarto kažkas iš šeimininkų pamažu barė šunį, kad tylėtų.

Viduje radom ne tik Vampyrą su Plunksna, bet ir dar kelis kovotojus, kurie čia buvo atvykę įvairiais tarnybiniais reikalais.

– Ką aš matau! E, tai jūs ten sudrumstėt ramybę, – spausdamas stipriai Rimvydui ranką, juokavo Vampyras. – Visoj mūsų karalystėj paskutiniu metu buvo gana ramu, tik nuo užvakar nei sribai, nei ruskiai nebeturi laiko miegoti.

– Negi mes leisime jums ir jiems apsnūsti, vis kokią pramogą reikia ištaisyti, jei patys nesugebat, – atkirto Rimvydas. – Kitaip gyventi bus nebeįdomu.

– Tokio greito susivertimo tikrai netikėjau, sveikinu, Daumantai, – tęsė Vampyras, atlikdamas pasisveikinimo ceremonijas su manim. – Sakyk, kaip – ar laimingai?

– Laimingai, dėkui Dievui, kaip gi bus kitaip. Išdulkinom driskiams skudurus ir parkirtom pas tave. Juk tikriausiai dar nebaigėi Buktos spirito dažyti.

– Kaipgi aš baigsiu, negi aš netikėjau, kad jūs parsivilksite sveikus kailius. Be to, tokiu trumpu laiku, net ir norėdamas jus nuskriausti, būčiau nesugebėjęs.

RAPORTAS IŠ VAKARŲ BE PAGUODOS

Pakilia nuotaika dalinomės įspūdžiais. Net nepajutom, kaip prabėgo keletas pusvalandžių. Vampyras taip patvarkė, kad būstinėje pasilikom tik keturiose: Vampyras su Plunksna ir aš su Rimvydu. Iš išvykstančių buvo parinkti mums palydovai ateinančiai nakčiai. Palikę būstinėje, prieš numatytas poilsio valandas atlaikėm „naktipiečius“ – sutiktuves. Mus lydėjusi laimė buvo „pagerbta“ butkiniu. Besivaišinant užklupo mus ir diena. Padėkoję už vaišingumą, nuskubėjom į slėptuves. Nutarėm kiek primigti, o išsamiau pasikalbėti žadėjom prabudę. Praėjusi naktis mūsų perdaug nenuvargino, tai ir miegas buvo gana trumpas. Itin mūsų miegą

norėjo sutrumpinti Vampyras, kuris nekantraudamas ilgėjos informacijų, liečiančių mūsų ateities perspektyvas. Jo kantrybė netvėrė nė penkių valandų. Pajutau, kad jis mane stebi — ar aš dar miegu. Jo nekantrumą pastebėjęs, pasisveikinau su mūsų „rytu“, nors tai jau buvo popietė, ir pakilau iš miego. Mūsų šnibždėjimas pažadino ir kitus du draugus. Kiekvienas, kaip kuriam patogiau, pasikėlė guoliuose kalbėjomės. Iš savo kuprinių ištraukėm dalį parsineštos iš Vakarų pasaulio laisvos spaudos, laikraščių, žurnalų ir keletą informacinių brošiūrų. Drebančiomis rankomis paėmę, tartum relikviją šventą, įsmeigė mūsų šios dienos šeiminingai savo giliai įdubusias akis į parneštus puslapius, kurie maža tegalėjo prisidėti sunykusioms nuotaikoms atgauti. Gi rezistenciniais kanalais gauta tarptautinės padėties analizė, kuri pranašavo dar kelerių metų sunkiai pakeliamą kovą, Vampyro ir Plunksnos veidus pridengė giliu susimąstymu. Čia pat buvo sunkiausios partizanams vasaros dienos, kai beveik ištisą parą visur siaučia dešimteriopai gausesnės priešoj pajėgos. Kiek nepasotinama bus ši vasara aukomis? Nežiūrint to, kad vasaros metu tenka susiaurinti uždavinius, ribojantis tik spaudos gaminimu ir platinimu, ryšių palaikymu, globos reikalais ir kitomis neatidėliotinomis operacijomis, vis tiek vasara visada pareikalauja daugiausia aukų. Bene dvi valandas truko, kol atsibodo ieškoti anuose laisvos spaudos puslapiuose ko nors paguodžiančio. Pagarbiai surinkęs visa (juk tai iš adoruojamų Vakarų), ištiesė Rymantui ir, panarinęs veidą rankose, pratarė:

— Jie mus atidavė mirčiai Jaltoje, Potsdame... Kartoja ir toliau tas klaidas, neišdrįsdami pakelti protesto balso prieš mūsų tautos naikinimą, net nenorėdami žinoti, kad mes dar esam jais ne tik nenusivylę, bet kad tęsiam kovą su jų „sąjungininku“, nebežinodami pralaimėjimo ... Ir ilgas ir baisiai kruvinas dar styro mums prieš akis kovos kelias ...

Nutilo.

Nebebuvo, kas išdrįstų bandyti šią sunkią, tylią minutę sudrumsti. Jaučiau, kad visų krūtines užgulė sunkiai įveikiamas slogutis. Rimvydas pradėjo skuduru valyti rūdis, bepradedančias įsiveisti automato nedengtose plieninėse dalyse. Juo pasekiau ir aš, nes po pereitos nakties žygio dar nebuvome atlikę savo „meilužėms“ šios pareigos.

Po kelių minučių išdrįsau:

— Esame bejėgiai, kad galėtume paskubinti tarptautinės įvykių raidos rato sukimą mums palankesne linkme. Belieka tesėti kovą toliau, pačiais gudriausiais metodais, kurie suteiktų mums galimybių šitą kovą išvesti ligi reikiamo momento. Nusiminti nėra ko. Tai naudinga tik mūsų priešams. Anksčiau ar vėliau mūsų kova suras atgarsio, o mūsų tautos kovų atkaklumas išrikiuos ją labiausiai laisvę mylinčių tautų galerijoje. O dabar geriau pagalvokim, kaip greičiau pasiekti apygardos vadą ...

- Žinoma, kad tai bus geriausia, ką mes čia šiandien galim sugalvoti,
- pridėjo Rimvydas, baigdamas dėti išardyto automato dalis.

Plunksna išlindo iš mūsų urvo ir nuėjo apžiūrėti pietų. Pasirodo, kad čia mūsų per ilgai „politikuota“, nes šeimnininkės pagaminti pietūs baigė atšalti. Nuskubėjom „gelbėti“ šeimnininkės.

Nakties žygiui pasisiūlė lydėti ir pats Vampyras. Be jo – keletas Viesulo kuopos vyrų ir mūsų Rymantas. Kur tiksliai šiuo metu buvo apygardos vadas, nežinojo nė pats Vampyras, nes jo senos būstinės apylinkėse vyko didelis bolševikų siautimas. Todėl apygardos vadas su adjutantu jau seniai buvo pasitraukę į miškingesnes apygardos vietas. Per ryšininkus sužinota, kad reikia pasiekti Žalgirio rinktinės Varno kuopą, iš kur bus gauti tolimesni ryšiai. Šią naktį kelias turėjo siekti Šunskų mišką.

Vos pritemus, kieme pasirodė penki mūsų palydovai. Prisijungus mums trims, buvome aštuonių vyrų grupė. Nieko nelaukdami, išskubėjom, nes kelias buvo gana ilgas. Be to, buvo pavakariop paliję, todėl reikėjo labiau slėpti pėdsakus, kad kur nors jų perdaug neliktų purvyne. Palijus ir rasa būna paryčiu didesnė. Dėl to mums reikėjo kuo anksčiau prieš rytą paslėpti savo kelio galus. Kelią vedė ilgasis dviejų metrų Viesulas, laikas nuo laiko atsiklausdamas, ar jo greitis draugams dar pakeliamas. Pralindom pro pat Marijampolės cukraus fabriką. Jį praėję, pasukom kiek į dešinę, nes Marijampolės miestas mums trukdė iš karto tiesiai žygiuoti. Eiti tiesiog per miestą nenorėjom, kad kartais „neišgąsdintume“ bolševikų.

Rytuose jau buvo bepradedanti mums grūmoti aušra, kai paskutiniaais skubiais žingsniai pasiekėme numatytą miško pakraštį. Pamiške tiesės kelias, kurį perkirsti turėjome su ypatingu kruopštumu. Pasiskirstėme į tris grupes. Viena grupė, nutolus kiek atokiau nuo kitos, rodė savo gabumus maskuoti pėdsakams – perkertant kelią. Vieni ėjo atbuli, kiti į vieną pėdą, tretį tik ant galų batų pasistiebę, kaip kad ir „samy mudry“ ivanas neatskirtų kokio čia galvijo būta. Prieš kelią ir už jo po keliasdešimt žingsnių visi stengėsi kelti kojas kuo aukščiau ir paskui pasiekti žemę stačiai iš viršaus, kad iš žolės pasvirimo nebūtų galima orientuotis, į kurią pusę nueita.

Įlindę į mišką apie penkiasdešimt metrų, aukštesnėj vietoj sustojom poilsio. Nuo mūsų atsiskyrė Viesulas su vienu palydovu, kurie nuskubėjo susirišti su vietiniu Šalmo daliniu, priklausančiu Viesulo kuopai. Visi jautėm peršlapusias kojas. Gomurį kuteno alkis ir troškulys. Mūsų laimė, greit atsirado Viesulas ir pranešė, kad po valandos pas mus atvyks Šalmas su keletu vyrų, kartu atneš ir šį tą užkasti. Įlindom kiek giliau į mišką ir laukėm.

Atvykusių tarpe buvo du svečiai: Sakalas su Šarūnu – Kęstučio rinktinės vadas su adjutantu. Jie taip pat buvo pakeliui į apygardos štabą, kaip ir mes. Su atvykusiais susidarė gana padorią keliolikos žmonių grupę su dviem kulkosvaidžiais, trimis šturmovikais ir desetkomis bei automatais. Jautėmės gana drąsiai, nors, Šalmo pranešimu, šiandien į apylinkę turi atvykti didelės bolševikų pajėgos mitingui. Mat, per Užgavėnes Tigrui sulikvidavus Marijampolės apskrities deputatą Butkevičių S., dabar vėl buvo ruošiami nauji rinkimai, kurie turėjo įvykti po kelių dienų (birželio 15 d.).

DEPUTATAS MITINGE

Šį kartą bolševikų atsargumas buvo dar didesnis, negu per sausio mėnesio rinkimus, nes kažkam paleidus gandus, kad partizanai ruošiasi „išversti iš klumpių“ naujai paskirtą deputatą, dar „neišrinktą“ bemitinguojant, Marijampolės apskrities aktyvas buvo gana baimingas, neturėdamas jokių garantijų, kad nereikės dar vieną kartą rinkimus pakartoti, šiame mūsų pamiškės kaimyniniame kaime tikrai, dienai įpusėjus, pasirodė apie keturiasdešimt emgiebistų, kurie, perkošę kaimą, apsistojo jo viduryje, kiek atokiau nuo miško, pas pil. N. ir laukė atvykstančių draugų – praveisti mitingo. Gyventojų „aplankymo“ metu emgiebistai visiems „priminė“, kad kiekvienas kuo skubiau prisistatytų į mitingą. Besirenkančius gyventojus stropiai prie durų sekė keli emgiebistai. Kai kurių įtartinesnį jie įleido į mitingo patalpas tik gerai iškratę. Mat, kiekvieną laiką nepatikimu, galinčiu pakenkti deputato gyvybei.

Pasirodė ir pats deputatas, lydimas keleto sribų. Jis užėmė jam skirtą užstalės vietą. Nuo kaklo nusikabino automata, pasidėjo jį čia pat tarp popierių „po ranka“ ir su dideliu užsidegimu bei dar didesniu pykčiu pradėjo aiškinti apie „demokratiškiausius“ pasaulyje rinkimus ir „demokratiškiausią“ pasaulio stalininę konstituciją. Visiems buvo viskas „aišku“, niekam nekilo nei klausimų nei abejonių. Visi, susigūžę iš baimės, laikė akis įspiginę kalbėtojo pusėn (jei su šiuo išdresira-vimu prasilenksi, tai vargu ar bepareisi namo), drebdami, kas darosi namuose, nes daugumas emgiebistų, atvykus deputatui, pašlijo po kaimą mėsaudami. Vienus ėmė baimė, kad bus pavogtas paskutinis mėsos kąsnis, kitus, kad neteks paskutinio drabužio, kitus vėl, kad gali netekti besipriešinančių dukterų ar seserų... Dėl tokios baimės niekas nė negalvojo, ką tas „gudragalvis“ čia reikalauja, tik visiems buvo aišku, kad turi „klausyti“, o pabaigus turi ploti...

Mitingui pasibaigus, visi skubėjo namo, kad tučtuojau patirtų padarytus nuostolius. Tiek deputatas, tiek sribai su emgiebis-tais pasidalijo grupėmis ir, užsukę pas gyventojus, reikalavo valgyti. Grupė su deputatu buvo kiek gausesnė ir pietų metu užėmė poziciją tarp kitų. Mes šiuo laiku buvom priartėję prie pamiškės ir sekėm jų judėjimą. Su

praeinančiais gyventojais dalinomės įspūdžiais. G. mus užkvietė pietų. Jis buvo pats pagirinis ir buvo tikras, kad bolševikai čia jau nebeužsuks, nes iki pavakarės paliko tik pora valandų. Bolševikai tada jau laiko partizanus išsimiegojusius. G. sodyba buvo gana patogi priėti, įlindus į mišką, todėl be didelės rizikos ją buvo galima pasiekti nepastebėtiems ir dienos metu. Pastačius sargybas susirinkom pas G. Bolševikai jau girtoki, paėmę pastotes, rėkaudami traukė į Marijampolę.

— Gal pamušam kokį vieną? — juokavo Vampyras, stebėdamas pro šalį slenkančius vežimus.

— Ką čia terliosiesi. Pirma suregistruoki šiandien jų padarytas vagystes, apiplėšimus, susverk žmonių baimę, ir pamatysim, kad tikrai neapsimoka, nes jie ir vėl naujus „rinkimus“ ruošų. Negi čia tarp mūsų yra kuklių, kurie ims taikiniu prastus... Vis kiekvienas taikys deputatui sušerti. Užmuši, o po kiek laiko ir vėl šitoj apylinkėj siautės šiandieninė baimė, — argumentavo Rimvydas.

Mačiau, kaip ne vienam niežtėjo rankos praleisti tokią puikią progą. Juk bolševikų daugelis buvo toki girti, kad vargu ar spėtų kiti ir iš vežimo išsiristi.

Palydėję akimis savo „partnerius“, išskubėjom į mišką. Čia atsisveikinom su mūsų praėjusios nakties palydovais viesuliš-kiais ir, lydimi šalmo, pasiekėm mums reikiamą miško pakraštį, kur turėjo jau mūsų laukti ryšininkai.

ELGETAUJANTI VOKIETĖ

Pas gyventoją N., kuris šį kartą buvo numatytas ryšio punktu, aptikom elgetaujančią vokiетę su dviem vaikais, pasiekusiais, o gal jau ir persiritusiais dešimtį metų. Mus pamatę, „svečiai“ elgetos išsigando. Abu vaikai bailiai glaudėsi prie motinos. Pastebėjęs aną nereikalingą baimę, priėjau su Sakalu susipažinti. Mums prašnekus vokiškai, anoji iš džiaugsmo atsiduso:

— Dėkui Dievui, maniau, kad rusai. Net nesuspėjau iš baimės pastebėti, kad jūsų kepurės puošia lietuviški tautiniai ženklai. Tai jūs tie, apie kuriuos tiek daug girdėjom pasakojant, bet laimė pamatyti jus tik šiandien mus aplankė, — reikšdama dideles simpatijas, su užsidegimu kalbėjo vokiетė.

— Be reikalo jūs čia uždelsėt, — pasakiau. — Dabar, ligi mes iš čia išeisim, turėsit ir jūs kartu su mumis „svečiuotis“. Ligi vakaro dar geras pusvalandis. Galėjot suspėti dar keletą gyventojų aplankyti savo tarboms papildyti.

– Tai nieko, mes jau girdėjom apie tvarką, kurią nustato partizanai kiekvienam sutiktam žmogui, – raminosi vokiečiai.

– Gerai, kad jūs jau tai žinot, todėl jūsų nebereikės nė stipriau įspėti, kad laikytumėt liežuvį už dantų, kur ir ką matėt ir ką girdėjot. O už sugaištą laiką su mumis, kurį praleisim pasikalbėdami ir apie jūsų gyvenimą, paimk šį rusišką popiergalį, – ištiesdamas penkis červoncus, įsiterpė Sakalas.

– O dabar papasakok, kaip prūsai laikosi, – pridėjo Sakalas, lyg jau jausdamasis tam turįs teisę.

Viešnia suspėjo pasigirti, kad Lietuvoje esanti tik trečia diena. Traukiniu atvykus iš Karaliaučiaus į Pilviškius, o jau čia pasileidus per gyventojus – rinkti maisto. Lietuvį dosnumu ji be galo stebėjosi. Jos vyras buvęs laivų statybos inžinierius, karo metu žuvęs. Jie turėję prieš karą Karaliaučiuje net tris namus su sklypais. Bombardavimų metu du visai sunaikinti, bet trečiame ji dar ligi šiol gyvensi. Gyvenimas Karaliaučiuje buvęs beveik neįmanomas. Viešpataująs badas ir epideminės ligos. Kurie išliko dar nuo karo, daugelis paskui išmirė ar buvo ištremti į Rusijos gilumą. Rudenį rusai konfiskuoja iš miesto gyventojų užsiaugintas daržoves, atimdami paskutinį šaltinį apsiginti nuo bado. Dabartiniu metu visi savo viltis sudėję į lietuvių, kurių labdarumas galįs jų gyvybes kuriam laikui išgelbėti. Tik nuolat sunkėjant lietuvių ūkininkų padėčiai, reikia laukti, kad greitai bus tas pat, kaip Prūsiose. Be to, ji pati matanti, kad gyventojai tokių svečių, kaip ji, turi gana dažnai – pas kiekvieną esti keli per parą.

– Taip. Tik dabar jūs pažįstat bolševikus, – atidžiai klausęs, pradėjo Sakalas. – Prieš keletą metų, nors jūsų vyrai kariavo Rytuose, jūs dar nežinojot, kad bolševikų politika siekia pavergtas tautas fiziškai ir dvasiškai sunaikinti... Mes šiuo atžvilgiu buvom laimingesni, nes neturėjom iliuzijų. Žinojom, kad Hitleris nebus nenugalimas, jautėm, kad mūsų krašte vokiškąją okupaciją vėl pakeis bolševikinė. Tačiau lietuvius nemėgsta negarbingai nulenkti savo galvos priešui. Jeigu jau mirti, tai tik su muzika, – šiandien yra kiekvieno lietuvio mėgiamas posakis, kai jis jau priverčiamas pasirinkti arba ištrėmimą arba dvasinį sunaikinimą. O jūs šia mūsų kulkosvaidžių muzika tik gėritės. Kodėl pas jus nėra stipresnio aktyvaus pasipriešinimo okupantui? Jau suspėjot patirti per porą metų bolševikinės naikinimo mašinos rezultatus. Dar pora metų – ir jau bus per vėlu priešintis, nes vieni kaulai styros Sibiro plotuose, o kiti būsit palaužtos dvasios, palikdami tik okupanto tikslų įrankiais. Kremlius turi labai aiškų, precizišką, terminuotą visuotinį planą, ir jei pavergtieji nesugebės parodyti atitinkamo pasipriešinimo, niekais paversti jo visas užmačias, tai jis bus iki smulkmenų laiku įvykdytas. Tada jūsų vaikai ateis pas mus ne duonos rankioti, bet mūsų čia pamiškėse gaudyti. Pasiunčiau iš savo vyrų pora grupių į Prūsijos gilumą. Tikėjomės, kad jie bus židiniai pogrindžio judėjimui. Apsivylėm. Net ryšio nesugebėjo atstatyti, o ką jau

bekalbėti apie veikimo efektyvumą. O priežasčių reikia ieškoti pačiuose vietos gyventojuose.

– Tai kad tų gyventojų jau beveik nėra, – bandė teisintis vokiečiai.

– Čia ir yra klaida, kad buvo laukta, kol priėjot prie šitokios padėties – jau nebesurasi, kas kovotų. Jūs, prūsai, stokojat tautinio sąmoningumo. Jūs vis įpratę prie padėties su „vadu“. Turėjot fiurerį, tai į visas puses rodėt ekspansiją. Neabejojot tada nei savo jėga nei pasisėkimais. Naciai gana vykusiai susidorodavo su pavergtų tautų laisvės puoselėtojais. Bet kai fiureris savo bukaprotiškos politikos rezultate nusisuko galvą, kai Rozenbergo planus turi pakeisti koordinuotos kovos už laisvę planai, tai jūs nebesurandat kelių kuriais eiti. Gera būti dideliu, galingu okupantu, bet šiandien pasijauskim visi maži ir pavergti. Mums labai nemalonu su jumis prisiminti netolimą praeitį, bet tikim, kad jūs nebuvojot tiesiogiai anų šlykščių nacių planų bendrininkai. Todėl mes dabar laikom pareiga ne tik kovot už kitus dar nesiorientuojančius, bet kartu nepamiršti ir tai, kas teko patirti prieš trejetą metų. Laikykimės dabar visi kaip vienos šeimos nariai, neužmiršdami, kad gyvenimas mėgsta iš žmogaus pasijuokti – labai greit kartais pono kėdę iškeičia į elgetos. O dabar jums pasisėkimo neapsivilti lietuvių tautos dosnumu ir atjautimu nuskriaustiesiems.

Paspaudę rankas, atsiskyrėm ir nuėjom į kitą kambarį, kur Vampyras su draugais studijavo žemėlapyje pačius geriausius ir saugiausius „kelius“ į apygardos vadą. Aš, atsisveikindamas viešnią, įspėjau, kad tylėtų, nors jai, atrodo, tikrai to įspėjimo nereikėjo.

– Ką tu ten tai prūselei duodi per pamokslus, – užsipoilė Rimvydas.

– O kodėl aš jai negaliu duoti! Gal tu nežinai paskutinio apygardos vado įsakymo, kad mano vadovaujamos rinktinės veikimo ribos praplečiamos ligi Karaliaučiaus. Negi aš lauksiu priekaištų, kad mano srityje besirandą gyventojai būtų kaip reikiant „neapšviesti“. Dabar atėjo laikas, kada ilgas šimtmečius vokiečių naikinti mūsų broliai prūsai vėl ateina per Nemuną ir Šešupę su atkišta ranka išmaldos. Tenka džiaugtis, kad mūsų tauta jiems gali ištiesti savas broliškas rankas su dovanomis badui numarinti.

– Girdėjau, kad su šturmu ginčijatės nesutardami, kuris iš jūsų bus Karaliaučiaus komendantas, – pakeitė kalbos toną Vampyras.

– Tau tai jau tikrai neteks, žiūrėk, kad tik Punske gautum įsitvirtinti, jei ne už komendantą, tai nors už vargonininką. Tai gal duos daugiau šansų ilgiau išlaikyti ten lietuviškumą, – atkirto Sakalas.

– Tiek Karaliaučius, tiek Punkskas nuo čia kiek toliau, juos užtat ir palikime ateičiai, o dabar eikit šen ir apsispręskit, per kur trauksit Varno link.

IMKIT MANE UŽ VADOVĄ

Pagal ryšininko pranešimus, visos vietovės, kurias mes turėsime kirsti, šiandien buvo pilnos bolševikų. Be to, dar bloga, kad nė vienas iš čia esančių kovotojų gerai nepažįsta tų apylinkių. Teks patiems traukti pagal žemėlapi, – kvietė baigti ginčą šalmas, skubiai išlankstydamas ant stalo žemėlapius.

Vienu šuoliu reikėjo pasiekti ryšininko nurodytą tašką prie Šešupės, kur, ją perėjus, jau turėjo laukti Varno vyrai. Mūsų susirūpinimą nugirdo šeimininkas.

– Paimkit mane už vedėją, – pasisiūlė. – Aš jus taip išvesiu kokią dešimt kilometrų, kad ne tik bolševikai nepastebės, bet nė vienos pempės neprabudinsim. Nuo čia ligi Šešupės pažįstu kiekvieną pėdą. Juk nuo užgimimo dienos tik čia ir trinuosi.

– Štai, vyrai, jau ir išspręstas reikalas. Tik kad jus, mielas gaspadorėli, gali kartais padžiauti, jei susidurtume, – bandžiau bauginti.

– Menka bėda, jūsų ne tokių vyrų kasdien krinta, o man... Išsivers ir viena boba; vaikai jau įpusėję piemenys.

– Jei jau tamsta tikrai apsisprendeit mus pavėdėt, tai mes už tai būsim jums be galo dėkingi. Tad gal nė negaiškim, nes kol jis parsikapstys atgal, tai ir rytas pagaus, – pridėjau savo trigrašį.

Išžygiavom. Mūsų vadovas ėjo apie penkiasdešimt metrų priekyje. Pirmieji po jo rankose laikė paruoštas prieštankines granatas, nors mūsų vadovas bandė mums garantuoti, kad jis tomis vietomis ves, kur bolševikų nė pririšęs neišlaikytum.

Pasiekėm Šešupę. Padėkoję, žmogų atleidom. Varno nustatytam punkte dar teko palaukti. Persikėlę per Šešupę, jautėmės daug saugiau, nes čia jau šakių apskritis, ir deputatas dar buvo gyvas. Mūsų pasitikti atvyko pats Varnas su Eiguliu ir Aidu. Jie pranešė, kad ir prie Bagotosios didelis siautimas. Tuo pačiu dingo noras Vampyrui, Sakalui, Rymantui ir Šarūnui kartu su mumis pasiekti apygardos vadą. Pas Varną palikę Rimvydą ir mane, jie išskubėjo atgal. Mes irgi ilgai nedelsėm, nes prieš akis dar buvo gerokas kelio galas. Prieš švintant pasiekėm Kazlų miško pakraščius, kur buvo įsitaisęs Varnas.

Varno padangėj užtrukom kelias dienas. Mat, kaip čia sužinojom, mūsų apygardos vadas, mums iškeliavus į užsienį, atliko visą eilę tarnybinių-organizacinių kelionių: aplankęs Dainavos apygardą, susitiko su BDPS nariais, šiuo metu, Varno tvirtinimu, jis turėjo būti pakeliui į Žalgirio rinktinės dr. Basanavičiaus kuopą. Apie tai tiksliai sužinoti kuopos vadas pavedė ryšininkėms Palmyrai ir Vaidilutei. Kol jų uždavinio rezultatai mus pasiekė, pasilikom pas Varną, keliolikos partizanų dalinyje.

KOVOTOJAS VARNAS IR VAIDILUTĖ

Visas šis dalinys gyveno miške, po kelis kovotojus. Mane ir Rimvydą apgyvendino atskiroje slėptuvėje, kiek atokiau nuo kitų kovotojų buveinių, savo atsarginiame bunkeryje. Sis požeminis kambarėlis turėjo metrą ir trisdešimt centimetrų pločio, metrą keturiasdešimt centimetrų aukščio ir du metru ilgio. Buvo išgrįstas pušimi. Išmuštas storu popieriu. Keletas vinių ir viena lentyna buvo visas jo įrengimas. Vertingiausia šios slėptuvės ypatybė buvo jos užmaskavimas, kad priešams ir draugams priklausančio praeivio akis jos jokių būdu nepastebėtų.

Į slėptuvę mus nuvedavo pats Varnas. Apie vienuoliktą valandą ryto jis vėl, gerai išžvalgęs mišką, ateidavo mudviejų pakelti. Keletas sutartų treptelėjimų – ir pro pravertą angą pastebėdavom maloniai besišypsančias Varno akis.

– Gal jau pakaks po žemėmis tūnoti su visokiais kirminais. Manau, kad išsimiegojot, mieli ponai, prašau pusryčių, – būdavo kasdieniniai jo pirmieji žodžiai.

Mudviejų pasiruošimas trukdavo gana trumpai. Miegodavom nusiėmę tik švarkus, kepure ir batus. Ginklus, diržus ir kuprines turėdavome kiekvienas susikabinęs savo šone, kad ne tik Varnui atėjus, bet ir priešui pasirodžius, viena akimirka suspėtume pasirengti kautynėms. Per porą minučių apsitaisydavome ir, išlipę lauk, spausdavom savo šeimininkui ranką. Su juo visada pasiekdavom vis tą pačią aikštelę. Čia surasdavom partizanus, besiruošiančius pusryčių, šiuo laiku mus aplankydavo nuolatinis apylinkių žvalgas – piemuo, kuris buvo vadinamas Generolu. Jis su keliais kitais piemenimis išžvalgydavo apylinkes. Per Generolą žvalgybos rezultatai apie rytinę apylinkės padėtį buvo perduodami Varnui. Buvo tai apie 15 metų aštraus žvilgsnio berniukas, pagal savo metus gana puikiai nuaugęs. Visad jį matysi su paraitytomis rankovėmis, iki pusei blauzdų kelnėmis, atlapais marškiniais, vienplaukį... Priartėjęs prie mūsų aikštelės, visada sutartinai supliauškindavo kelis kartus botagu ir, gavęs atsakymą, įsiversdavo į mūsų užimtą aikštelę. Nė su vienu kovotoju jis nemėgdavo kalbėti, keliais žodžiais pasikeisdavo su Varnu ir, jei niekas nepaskubėdavo pasiūlyti užrūkyti, tuojau pradingdavo.

Dienos laiką praleisdavome visi kartu. Per keletą dienų suspėjom su kovotojais ne tik susipažinti, bet ir susigyventi. Iš jų maloniausias buvo pats kuopos vadas. Tai Lietuvos kariuomenės viršila, aukšto ūgio petingas vyras. Jo veidą puošė juoda barzda, gilios akys ir rausvi skruostai. Buvo nepaprastai geras karys. Būdamas kuopos vadas, jis niekad nesiskyrė su kulkosvaidžiu. Bolševikų lūpos visada jį linksniuodavo: „Etot prokliati s borodoi (tas prakeiktas su barzda).“ Juo toliau, juo ta neapykanta vis augo. Savo pareigose buvo be galo aktyvus ir uolus. Kovotojų tarpe jis buvo didelis autoritetas ir tėvas. Dalinyje buvo jo žmona ir dvi, vos dešimtį metų peršokusios dukrelės, jau atlikinėjusios vietinio ryšio pareigas.

Kuopoje matei ir antrą šeimą. Tai buvo Paukščiai. Paukštys buvo pirmo būrio vadas. Tame pat dalinyje buvo jo tėvas, dar Nepriklausomybės laikų savanoris, ir jo duktė Rimgailė.

Neeilinė kovotoja buvo nuolat dalinyje besimaišanti ryšininkė Vaidilutė. Savo išore ji nieko negalėjo užimponuoti: mažo ūgio, kiek linktelėjus priekin, didžių vargų ir rūpesčių išvagoto veido. Užtat kiekvienas su pagarba į ją žiūrėjo dėl jos didelio pasišventimo ir atliekamų uždavinių. Keli šimtai kilometrų buvo jai ne kelias. Rizikingiausi ryšio uždaviniai su įvairiais dokumentais ar pogrindžio priemonėmis bei reikmenimis jos niekad nebaugino. Tasai, kuris turėjo laimės jai uždavinius duoti, buvo ramus dėl jų pasisekimo. Užtekdamo jai vienos paros, kad iš jos rankų skaitytų partizanų leidžiamą spaudą kaunietis ar vilkaviškietis. Gi partizanai jai suteikė didžiosios knygnešės vardą. Neretai aplinkybėms susidėjus tik pistoletu ginkluota Vaidilutė viena pergabendavo partizanams ginklus. Jinai, paprasta laukų darbininkė, atlikdavo dideles ir sunkias pareigas šiame laisvės kovų perijode.

PARTIZANAI KANKINIAI

Dienos metu daugumas kovotojų, išvirtę aikštelės pavėsiuose, po keletą valandų snūduriuodavo, nes tik paryčiu buvo suspėję grįžti iš nakties uždavinių. Mudu su Rimvydu ta proga susipažinome su kuopos „kanceliarija“, kurią sudarė keletas bylų su įsakymais, instrukcijomis, su persekiojamų asmenų sąrašais, su įvairiais krašto ūkio statistiniais duomenimis, kalinamųjų ir nužudytų lietuvių sąrašais ir su įvairiais bolševikų niekšingais darbais tiek gyventojams, tiek partizanams.

Ši kuopa, turėdama miškingas vietas, gana anksti buvo parodžiusi gerą veiklą, kuri buvo papuošta eilės kankinių. Dar pusgyvis partizanas Perkūnas buvo skerspjūve supjaustytas į tris gabalus. Kuopos vadui Girininkui, baigiančiam užmerkti akis, ne tik burna, bet ir žaizdos buvo prigrūstos arklio mėšlo. Partizanui Eumui, prieš mirtį atsisakiusiam išduoti paslaptis, buvo išpjautas liežuvis ir išdraskyta burna ... O vis tiek jie nusinešė savo draugų paslaptis į amžinybę, nors Kremliaus niekšų darbai pralenkė sveiko žmogaus vaizduotę.

Vakare kuopos vadas paskirdavo pailsėjusioms kovotojų grupėms uždavinius. Po vakarienės, malda prisiminę nukankintus, žuvusius ir kankinamus, išsiskirstydavom.

Birželio dvyliktos dienos naktį sapnavau baisų sapną. Išgąsdintas klaikaus reginio, prabudau ir papasakojau Rimvydui. Rodos, dienos metu parėjau į tėviškę. Jau iš tolo pastebėjau sukinėjantis būrį svetimų karių. Jų buvo prisikimšęs pilnas kiemas, sodas ir pirkios. Čia išvydau šiurpų reginį. Laidotuvių vežime, juodam karste pastebėjau brolių Juozą. Jis buvęs dar truputį gyvas. Mane pamatęs, skausmingai sudejavo ir ranka parodė krūtinėje kulkosvaidžio serijos padarytą didelę žaizdą, sakydamas, kad jo mirties kaltininkai esą čia aplink besitelkią svetimieji. Tai buvo jo paskutiniai žodžiai. Iš seklyčios sklido graudžios laidotuvių giesmės. Manyje užsiliepsnojo didžiulis keršto pyktis aplink besimaišantiems kariams, bet pasijutau visiškai bejėgis. Kankinamas bejėgiškumo ir pykčio, prabudau.

Nei aš nei Rimvydas negalėjome susivokti, iš kur toks keistas sapnas ir ką jis turėjo reikšti. Juozą nuo manęs turėjo skirti, mudviejų nuomone, geras šimtas kilometrų. Nusprendėm, kad tai bus vakar dienos „kanceliarijoje“ aptiktų pasibaisėtinų dokumentų atsiminimas.

PAS APYGARDOS VADĄ

Šiandien gavom per Vaidilutę pranešimą, kad apygardos vadas yra Neptūno kuopoj ir per keturias dienas jį dar ten galima surasti. Lydimi Paukščio, Eigulio ir Rolando apleidom Varno „karalystę“. Pakeliui susigavom Gaidį – Žalgirio rinktinės globos poskyrio viršininką, su kuriuo per parą, smarkiai kirtę, pasiekėme Neptūną.

Temo. Prie baigiančio blėsti laužo keliasdešimt partizanų, vadovaujamų apygardos kapeliono, meldėsi. Tarp į dangų besistiepiančių pušų žėrėjo penkiasdešimt šešių kovotojų veidai. Lauže stipriau blyksteliant liepsnelei, kartas nuo karto stipriai sublizgėdavo vyrų ginklų nublizgintos dalys. Maldos metu susidariusių protarpių tylą sudrumsdavo baigiančių degti malkų poškėjimas ir įkaitusių garų išsiveržimas.

Maldai" pasibaigus, priėjau su raportu prie Žvejo. Jo veide pastebėjau nusivylimą.

– Tai sugrižai, – buvo pirmas jo abejonių klausimas.

– Taip, sugrižau, vade, – buvo mano atsakymas.

– Nepavyko, – vėl jis mane tyrė.

– Kaipgi gali nepavykti gyviems grįžus, – bandžiau išblaškyti jo įtarimus.

Mūsų grįžimas atrodė Žvejui per greitas. Jis nenorėjo ilgokai tikėti, kad mums pasisekė bent dalį uždavinių įvykdyti. Kadangi buvom visi išvargę, tai platesnei kalbai aš suguliau su Žveju į vieną palapinę. Kalbėdamiesi pasiekėm net vidurnaktį. Rytojaus dienos numatėm posėdį.

Mūsų atvykimas į čia sutapo su kapeliono atsilankymu, kurio metu visi kovotojai stengėsi susitvarkyti su atgailos ir švenčiausiuoju Sakramentu. Rytą stovykla sukilo gana anksti. Daugumas kovotojų išpažintį jau buvo atlikę iš vakaro. Dabar mišių metu visi priėmė švenč. Sakramentą. Mišias Grafas laikė prie skubiai parengto altoriaus. Ir pamaldų metu niekas nesiskyrė nuo ginklų. Net ir kapeliono automatas kabojo čia pat netoli altoriaus ant eglės šakų. Po pamaldų naujai įstoję penki kovotojai davė priesaikas.

Po pietų turėjom numatytą posėdį, kurio metu pasidalinom informacija ir nustatėm kai kuriems ruožams naujus veikimo uždavinius. Po posėdžio mudviejų su Rimvydu bendri uždaviniai buvo baigti. Gavę iš VGPS naujus potvarkius, išsiskyrėm.

ANAS SAPNAS VIRTO TIKROVE

Buvo eilinis partizanų vakaras birželio pabaigoje Kazlų Rūdos miškų tankmėje. Aplinkui visa kas miegojo, tik partizanams gyvenimas buvo vos prasidėjęs. Daugumas karių dar gerokai prieš sutemus su uždaviniais buvo palikę stovyklos rajoną, išvykdami įvairiomis kryptimis, apsisunkinę švinu ir popieriais. Keletas likusių spietėmės apie smilkstančią ugniavietę, susėdę ant rąstų.

Jau kuris laikas sieloje jaučiau kažką neramaus, šį vakarą buvau gana nuvargęs. Kelinta diena nuo ryto ligi vakaro darbavaus prie rašomos mašinėlės. Mūsų tarpe buvo Žvejas,

Šturmas, Naktis, Faustas, Neptūnas, šaulys, Odisėjas ir keletas kuopos eilinių. Po kelis susigrupavę, prieš išsiskirstydami į palapines poilsio, pašnabždomis šnekučiavomės.

Prieš pat vidunaktį išgirdome stovyklos rajone parolinius garsus. Greit prie laužo atsidūrė trys Treiniotos būrio kovotojai. Jie perdavė man adresuotą voką. Pažinau Rimvydo rankraštį. Praplėšęs radau laišką:

Brangus

Tavo sapnas, kurį tu man prabudęs pas Varną pasakojai, buvo tikrovė. Birželio dieną ryte jūsų tėviškę apsupo keliasdešimt emgiebistų. Žuvo Juozas. Suareštuota ir išvežta mama ir brolis

Juozo lavoną numetė Veiveriuose.

Reiškiu gilią užuojautą.

Rimvydas

Tokia tai buvo klaiki tikrovė, įvykusi prieš keletą dienų, mano pajusta nakties sapne. Juozas pirmasis iš mūsų šeimos tarpo paaukojo save Tėvynės laisvės aukurui.

Jutau, kaip gyslose užvirė kraujas. Mane prislėgė kažkas baisaus. Apstulbau ir norėjau suvokti tą baisią tikrovę, bet galvoje užė tūkstančiai minčių, ir aš nieko negalėjau susigaudyti. Norėjau keršyti visam pasauliui, nes mus gaubianti klaikuma liudijo, kad gal jau nesama žemėje padorių žmonių, kurie padėtų mus išgelbėti.

Su Juozu mudu buvome artimiau suaugę, negu tai įmanoma kovos ar kraujo broliams. Nuo piemenavimo dienų ligi universiteto durų buvome neperskiriami. Viso to laikotarpio sunkumai buvo mudviejų kartu įveikiami. Tik universiteto pasirinktos kiek skirtingos specialybės mus truputį išskyrė, kol vėl partizanų gretose susijungėm tiek darbais, tiek mintimis.

Nenorėdamas draugams atverti savo liūdesio, pasitraukiau nuo ugniavietės į stovyklos pakraštį. Kas žingsnis vis sunkiau kovojau su ašaromis. Kai pasijutau vienas, suklupau į samanas ir, parimęs ant savo numylėto automato, kaip niekad gyvenime, pravirkau savo sielos gilumoje. Raminaus tik sukalbėjęs už jo vėlę rožančiaus dalį ir dar sykį pakartojęs priesaikos žodžius – nesigailėti nieko pradėtai likiminei kovai.

Nepasijutau, kaip mane vienišą miško glūdumoje surado apygardos adjutantas Naktis. Nusileidau jo prašymui eiti pas draugus prie laužo. Bandžiau ramintis, bet veltui... Apsiprasti su mintimi, kad jau daugiau Juozo šiame gyvenime nesutiksiu, buvo be galo sunku. Visa atrodė taip neapkenčiama. Jutausi toks mažas, kaip ir visa tauta, šiai klaikumai pašalinti.

Mintimis prabėgau pro šimtus kapų, kuriuose ilsėjosi su mumis atsiskyrę pažįstami kovos draugai. Visų jų kelionė iš kautynių lauko į artimiausio miestelio gatves, turgavietes, šventorius, sąslavynus buvo tokia pati: surenkami iš kovos lauko kūnai ar jų dalys, suverčiamos netvarkingai į vežimą ir, pasiekus miestelį, išmetamos bolševikų „puotai". Čia prasidėdavo bjauriausios mirusio žmogaus išniekinimo scenos.

Valsčiaus bolševikinis aktyvas darbuodavosi, lavonus spardydami, mušdami, su arkliais valkiiodami, pjaustinėdami ir darydami visa tai, ką bolševikinis auklėjimas sugeba prasimanyti. Paskui, kada lavonai jau būna išniekinti, nakčia sumetami į grovius, apkasus, šiukšlynus, pelkes, ežerus ar upes.

Ne iliuzorinę, bet realiąją padėtį aprauda partizanų dainos žodžiai:

Šniokščia sraunios upės, ašarom patvinę,
Kur ištryško kraujas, stiebiasi rugys...
Motiną išvežęs, tėvą nukankinęs,
Nesiliauja siautęs Kremliaus kraugerys.-

Tave spjauto, spardo, gatvėse paguldo,
Tave uoliai slepia priemiesčio griovy,
Vyturėliui giesmę rytmetinę čiulbant,
Dar lašelio kraujo ieško jie tavy...

Juozo lavonas po tų egzekucijų atsidūrė trisdešimt šeštuoju, po Kazoko, Kapso, Paparčio, Aušrelės – Veiverių kaime piliečio Raslavičiaus lauke esančiuose nuo karo paliktuose apkasuose. Kaip visur, taip ir čia po „laidotuvių“ lavonus greitai išsidalina šunes, laukiniai žvėrys ir paukščiai. Bolševikai naujai atvežtus neva užpila pora kastuvų žemių, bet pirmieji lietūs lavonus tuoj vėl nuplauna. Žiemą sumesti lavonai visai neapkasami. Ir dabar šitose vietovėse praeiviui graso iš žemės kylančios partizanų rankos, kojos ar kaukolės, jei begrauždami mėsą šunes ar paukščiai jų neišverčia, visai jų neišrauja, ne tik iš žemės, bet ir nuo kitų sąnarių.

Juozo lavonas „prisiglaudė“ bene mažiausioje mūsų apylinkės kaulų šeimoje. Kaimyniniai miesteliai – Šilavotas, Sasnava, Gudeliai, Kazlų Rūda, Jūrė, Jankai, Kačerginė, Garliava ir kitos – partizanų „kapais“ buvo dar gausesnės.

Atras kada nors žmogus šias dvidešimtojo amžiaus bjauriausias dėmes, bet užtrauktai gėdai nuplauti bus per maža paskyrus mūsų tautos žudikus kartuvėms.

DAINAVOS ŠTABAS APSUPTAS

Po mudviejų su Rimvydu kelionės Lietuvos rezistencija sukruto naujiems uždaviniams. Nors tai buvo nepatogiausias partizaniniam veikimui vasaros laikas, niekas uždavinių neatidėliojo ir patogesnių sąlygų nelaukė. Kiekvienas darbas reikalauja aukų. Ypač didelių aukų pareikalavo šio meto uždaviniai iš Dainavos apygardos.

Vos Rimvydui spėjus iškelti koją į savo apygardą, po pirmų VPGš direktyvų dzūkų pagrindžio organizacinis aparatas dirbo nauju tempu.

Dar pirmomis liepos mėnesio dienomis dzūkų partizanų vadovybė susirinko pasitarimams. Vietovė – Punios šilas, sena apygardos vado būstinė. Paskirų dalinių vadus atlydėjo keletas kovotojų. Susidarė čia nemenkas partizanų judėjimas, kuris buvo bolševikų dešifruotas.

Šiais metais kovoje su partizanais MGB ir MVD bolševikiniai operatyviniai daliniai buvo gavę iš vyriausių instancijų instrukcijas, pagal kurias kiekvienu atveju jie privalėjo pastebėtus partizanų vienetus būtinai persekioti ir iki paskutinio sunaikinti. Už šitokio uždavinio įvykdymą atsakingi buvo operatyvinių dalinių vadai. Buvo pažymėta, kad jei atrodo, jog vietinėms bolševikų pajėgoms pastebėtus partizanus sunaikinti nepavyktų, tai tokiu atveju jų visai nekabinti, o skubiai užaliarmuoti papildomų dalinių, ši nauja bolševikų taktika pirmą kartą plačiu mastu buvo pritaikyta, Dainavos apygardos pareigūnų susirinkimą dešifravus.

Partizanai šiuo nelaimingu atveju buvo taip pat prasilenkę su saugumo reikalavimais, nes Punios šilas jau ištisus metus glaudė apygardos vado ir kai kurių štabo skyrių būstines. Apygardos vado pagrindinė slėptuvė buvo vienoje pakrausėje, prie sruvenančio iš šaltinio upeliūkščio, kuris žiemos metu buvo labai patogus užmaskuoti pėdsakui. Vasarą upelis tik kliudė pėdsaką slėpti. Pati slėptuvė buvo išrausta su dviem ilgais išėjimo kanalais, besibaigiančiais gerai maskuotomis angomis išlįsti. Abu kanalai plane buvo zigzaginiai, kad pavojaus atveju prieš granatų šukės negalėtų tiesiog sužaloti esančių slėptuvėje. Nors slėptuvė buvo labai gerai maskuota, bet toks ilgas vienoj vietoj laikymasis slėptuvės saugumą sumažino. Tai matė ir jautė pati apygardos vadovybė, bet būdama perkrauta uždaviniais, neturėjo laiko ne tik persikelti kitur, bet net giliau pagalvoti apie susidariusį nesaugumą. Tokiai padėčiai esant, bolševikai susiruošė pulti.

Liepos 10 dieną prie Punios šilo pasirodė per vieną naktį apie 300 amerikoniškų mašinų, kaip kūju prigrūstų bolševikų. Prie šių pajėgų prisidėjo vietiniai bolševikų daliniai. Vieni jų dviem žiedais apsupo mišką, o kiti sulindo į patį šilą kratai. Šiuo laiku visame šile gyveno tik aštuoni partizanai: apygardos vadas Ažuolis, ap. žvalgybos skyriaus viršininkas Senis, apygardos adjutantas Linas ir kiti pareigūnai – Lapaitis, Aras, Patrimpas, Žaibas ir Gandras. Apygardos susirinkimas jau buvo pasibaigęs, ir jo dalyviai išsiskirstė.

Tokios bolševikų pajėgų masės palyginti mažose apylinkėse gyventojų buvo įvairiai suprantamos. Ne vienas manė, kad jau karas čia pat, – negi eilinis gyventojas galėjo tikėtis, kad ant kelių partizanų galvų reikėtų keliolikos tūkstančių emgiebistų. Visai kitokiu mastu ir kitokia svarba buvo šiam reikalui' teikiama, žiūrint iš bolševikinio taško. Jiems trejų metų kova su

Lietuvos partizanais nedavė pageidaujamų vaisių. Ir trisdešimt metų komunistų vartoti ir išbandyti kovos metodai su reakcionieriais pasirodė per menki kovoje su naujai pavergtomis tautomis. Ypatingą dėmesį jie dabar kreipė į Lietuvos pagrindžio stuburkaulį – partizanus. Bolševikams buvo aišku, kad kol jie nepakrikdys partizanų tinklo, tol visi jų planai bus bergždi šioms naujai pavergtoms tautoms bolševikiškai perauklėti ir sudoroti.

Šilan išsipylę bolševikų daliniai buvo apsikarstę įvairiausiais kratos įrankiais. Krėtė kiekvieną miško pėdą, susigrupavę eilėmis vyras prie vyro. Buvo aptiktas ir partizanų bunkeris. Apie jį bolševikai sudarė tris standrius apsupimo žiedus, visomis kryptimis išdėstė kulkosvaidžius. Artimiausieji prie bunkerio bolševikai net apsikasė. Tada vienas MGB pulkininkas bandė savo laimę – su viršum dvi valandas vaikščiojo ant bunkerio viršaus ir režė prakalbas, kviesdamas partizanus išlįsti ir pasiduoti geruoju, pats „asmeniškai garantavo“ jų neliečiamumą. Pulkininkas buvo gana kantrus. Jis savo kalbą tęsė ir tada, kai pro ventiliacijos kanalus vis veržėsi naikinamų dokumentų dūmai, tik įspėjo, kad naikindami viduje esančią medžiagą, partizanai sunkins sau padėtį.

Slėptuvėje esantį archyvą „sutvarkius“, partizanų nuomonės pasidalino. Vieni, tarp jų ir pats apygardos vadas, manė, kad neverta veržtis laukan, nes bolševikų jėgos per didelės, kad būtų galima tikėtis prasilaužti, šie siūlė, kiek palaukus, nusižudyti. Kiti, kurie labiau pasitikėjo savo ginklais, laikėsi nuomonės, kad geriau veržtis laukan ir bandyti, pralaužus apsupimo žiedus, pasprukti. Jei ir nepasiseks gyviems išlikti, tai nors paskutiniam atsisveikinimui jie tikėjosi kelionei pas Abraomą sudaryti didesnę kompaniją, pasiimdami kai ką ir iš raudonųjų.

Ažuolis, kai buvo sunaikinta būstinės reikmens ir dokumentai, atsisveikinęs su draugais, savo pistoletu nusišovė. Kiti kovotojai, pralinę pro atsarginį kanalą, veržėsi lauk. Partizanams iš žemės išlindus nelauktoje vietoje, bolševikai buvo nustebinti. Jie to nesitikėjo. Aras pirmas pradėjo skinti artimiausius raudonuosius. Iš karto bolševikai negalėjo net šaudyti. Į nuolat iš angos besiveržiančius partizanus jie taškė granatomis. Trys kovotojai, dar nespėję įsitraukti į kautynes, buvo tuojau granatų apsvaiginti. Tie, kuriems pavyko išsi-laužiant iš angos išlikti gyviems, bandė kirsti apsupimo žiedus. Tačiau partizanų ugnis buvo tik lašas jūroje, lyginant su bolševikais, kurių knibždėte knibždėjo apie kiekvieną kelmą. Likimas lėmė tik vienam Seniui, pralaužus apsupimo žiedus, prasmukti ir pasislėpti artimiausiuose krūmuose. Po poros valandų laukimo ir kalbų ant slėptuvės viršaus, pro atidarytą angą, bolševikai išdrįso lįsti į vidų, kur kruopščiai šniukštinėjo sudegintų dokumentų popierius, nors ir be naudos.

Po šio įvykio bolševikai pirmą kartą drįso viešai prisipažinti per tarybinę LTSR teritorijoje leidžiamą spaudą, kad egzistuojanti pagrindžio

organizacija, priešingai, kaip iki šiol skelbdavo, drumsčianti tarybinio gyvenimo rimtį tik per paskiras „banditų gaujas“, šį kartą laikraščiai skelbė, kad pavyko „likviduoti“ Dainavos apygardos štabą, nors po mėnesio tas „likviduotas“ štabas pasirodė savo veikla bolševikams dar įkyresnis.

Per kautynes apšvaiginti granatų, du kovotojai atsigavo. Juos išnaudodami, bolševikai suredagavo jų vardų ilgą atsišaukimą, kuriame „jie“ apeliavo į kovos draugus, „prisipažindami, kad esą kalti“, kad „klaidingais“ keliais ėję, kad tik dabar jiems „atsivėrė“ akys ir, kad „apgailėstaudami“ praeitį, visus „kvietė“ „susiprasti“ ir pasiduoti atitinkamiems tarybiniams organams. Tokių atsišaukimų su „autorių“ parašais buvo paskleista daug tūkstančių.

KOVOTOJŲ KADRO RUOŠIMAS

Rugpjūčio mėnesio viduryje įvyko pirmieji Tauro apygardos partizanų kursai, kuriuose dalyvavo Žalgirio, Vytauto, Kęstučio rinktinių ir tiesiog apygardos štabui priklausančios kuopos kovotojai. Kursų pabaigoj buvo sukviesta visa Tauro apygardos vadovybė posėdžio. Visi turėjom progą dalyvauti išleistuvėse. Kursai vyko Žalgirio rinktinės ribose. Mane į nurodytą vietą palydėjo Birutės rinktinės ryšio poskyrio viršininkas Aras. Po dviejų parų žygio, švintant pasiekėm miške įsikūrusią stovyklą.

Mums, pražygiuojantiems, iššokę iš krūmų išsitempė raportams sargybiniai. Už poros šimtų metrų pastebėjom taisyklingai išdėstytas palapinių eiles. Viduryje stovyklos buvo pati didžiausia palapinė su plevėsuojančia trispalve – tai apygardos vado, kuris pats kursams vadovavo. Stovyklos rajone mus sutiko budėtojas. Visi kursų dalyviai dar knarkė. Judėjimo būta tik šiauriniame stovyklos rajone prie garuojančių virtuvės katilų. Pasikeitę keliais žodžiais su apygardos vadu, rinktinių vadais ir kitais prabudusiais draugais, suvirtome į dar neatšalusias ūkio būrio palapines. Tačiau ilgai miegoti neteko, nes kursų dalyviai sužinoję, kad esame atvykę, nuolat kaišiojo nosis į vidų, pradžiai – bent pasisveikinti. Nors žygis buvo nuvarginęs, bet stovyklos išpūdžiai miegą nugalėjo. Po poros valandų poilsio jautėmės visiškai normaliai.

Stovyklą sudarė apie septyniasdešimt kovotojų. Daugumą jų pažinojau iš įvairių apygardos ribose atliekamų uždavinių. Su kiekvienu rasdavom ką nors bendra prisiminti, surasdavom ką drauge išgyvento pakalbėti. Mokomoji kuopa ištisą dieną buvo užsiėmimuose. Keturi lektoriai – Naktis, Algirdas, Skydas ir Jaunutis – pasidalinę grupėmis, šildė kovotojus, nuolat reikalaudami tai „pilno pado“, tai „smakrą aukštyn“, tai „krūtinės priekin“, vis labiau ir labiau prasmegdindami vyrus samanose. Tankinės ir manevrinės rikiuotės pertraukos buvo užpildomos teoretinėmis paskaitomis, neaplenkiant nei partizanų statuto bei drausmės nuostatų aiškinimo. Tai dažniausiai atlikdavo pats apygardos vadas.

Rytojaus dieną, taip pat švintant, stovyklą pasiekė paskutiniai laukiami svečiai: Rymantas – apygardos rikiuotės skyriaus viršininkas, Sakalas – Kęstučio rinktinės vadas, Ainis – Šarūno rinktinės vadas, Uosis – Geležinio Vilko rinktinės vadas ir Tautvydas – Geležinio Vilko rinktinės žvalgybos skyriaus viršininkas. Stovykloje taip pat buvo Vampyras ir šturmas – paskutinių dviejų rinktinių vadai. Tokiu būdu po taip ilgo laiko vieną kartą susirinkome beveik visa Tauro apygardos vadovybė. Apžvelgę savo ratelį, juokavom, kad, jei bolševikai būtų pajutę šitą susibūrimą, tikrai būtų nepagailėję kokios penkiasdešimties tūkstančių azijatų ir kiek mažesnio skaičiaus šunų mums sunaikinti.

Kursų vadovybė niekad neužmiršo atsargumo. Kai į stovyklą vedą takeliai išvargusių kojų krypavimo buvo aptrypti, nutarė pakeisti stovyklos vietą. Treniotos dalinys jau iš anksto buvo gavęs uždavinį parinkti atsarginę vietovę. Pasirodžius paskutiniams svečiams, buvo nutarta stovyklą palikti. Ketvirtą valandą po pietų išžygiavome į naują vietą. Visus kovotojus padalino į dvi grupes. Žygiuodami privalėjom dėti didžiausias pastangas paslėpti pėdsakus. Sutemus, pasiekėme ir kirtome K. kaimą. Čia užsukę pas gyventoją, nuraminome savo troškulį gėlu šulinio vandeniu, nes stovykloje gaudavome labai prastą iš negiliai praturktų duobių, kurių vanduo visad būdavo jei ne visai rudas, tai bent gelsvos spalvos su nemaža drumzlių. Puspenkto kibiro vandens mūsų troškulį numalšino. Vėl ta pačia žygio tvarka išsipylėm miško link. Įveikę dar keturis kilometrus, jau radomės naujai parinktoje vietoje. Nerizikuota planingai stovyklą įsikurti nakties tamsoj. Tai buvo atidėta rytojaus dienai. Pasidalinę mažomis grupelėmis, visi sukritom į samanas. Naktis jau buvo rudeniška. Į parytį ne vienam teko ir dantimis pakalenti, ypač vasarinėmis uniformomis bevilkintiems.

Išaušus darbas virte virė. Vėl visus įprastai prikėlė švilpukas prie kasdieninės programos, kuri šiandien kiek skyrėsi nuo buvusių pirmas valandas pašvenčiant statybai. Buvo paskutinė kursų apmokymo diena. Apygardos vadas paskyrė egzaminų komisiją, į kurią įėjo jis pats, apygardos rikiuotės skyriaus viršininkas, lektoriai ir šturmas su Vampyrų.

Prasidėjo egzaminai. Nors apmokymo laikotarpis buvo neilgas, rezultatai buvo gana puikūs. Nustatyta Rymanto programa buvo pilnai išeita – ir nepaviršutiniškai. Po paros egzaminavimo komisijai teko pripažinti visų kovotojų atsakymus patenkinamais. Baigę pirmuoju ir antruoju Tauras ir Oželis buvo apdovanoti laikrodžiais. Išleidus apygardos vadui įsakymą, visi pakelti į puskarininkio laipsnį.

Kursai buvo baigti paradu. Buvęs mokomosios kuopos vadas Naktis pro įrengtą tribūną pravedė jaunuosius puskarininkius kaip pirmąją Lietuvos partizanų mokomosios kuopos laidą. Paradą priėmė Žvejys, Rymantas, Sakalas, šturmas, Ainis, Vampyras, Uosis, Aras, Tautvydas ir aš. Po parado visi kursų dalyviai vėl užsidėjo ant antpečių savo pareigų

ženklus ir, apygardos vado įsakymu, pradėjo eiti tiesiogines savo pareigas, turėtas prieš kursams prasidedant.

Išleistuvėms kursuose dalyvavusių rinktinių ūkio skyrių iniciatyva buvo suruoštas balius. Buvusioje egzaminų aikštėje buvo parengti iš kartelių stalai ir apvalių rąstų suolai. Stalai buvo apkrauti valgiais. Ūkio būriui vadovaujančių iniciatyva buvo pasirūpinta net tortų. Iš kažkokių „stebuklingų“ vietų ištisą valandą riedėjo į stalą bačkos alaus, nuo virtuvės rajono į stalą be pertraukio keliavo mėsa, sriuba ir įvairūs skanėstai.

Įsikūrus garbingiausioje vietoje apygardos vadui ir išsimėčius įvairiose vietose kitiems Tauro apygardos vadovybės nariams, stalą skubėjo apsėsti kursų dalyviai, svečiai, ūkio būrio pareigūnai ir sargybų būrio kovotojai. Kadangi tikėjomės didesnę triukšmą sukelti, negu paprastai, buvo sudvigubinti sargybų postai ir perkelti kiek toliau nuo „baliaus“.

Pradedant vaišes, apygardos vadas pasveikino naujuosius partizanų puskarininkius, padėkojo lektoriams ir rinktinių vadams, ūkio būrio pareigūnams ir visiems vaišių rėmėjams, negalintiems dalyvauti, linkėdamas geriausios kloties ateityje.

Po tris valandas trukusių vaišių, vyrai skubiai grupavosi į dalinius ir, rodydami kursų meto drausmingumą, po raportų net su daina skirstėsi į savo vietas. Mes, vadovybė, pasilikome su vietiniu daliniu tęsti nebaigto posėdžio.

Antrąją dieną, kai atvykome į kursų stovyklą, Tauro apygardos vadovybė pradėjo su mumis posėdį. Darbotvarkėje buvo numatyta svarstyti visą eilę naujai atsiradusių uždavinių, kolektyviai peržiūrėti ir kritiškai įvertinti apygardos vadovybės ligšiolinę veiklą bei paskirus vadovaujančius asmenis.

Pirmąją posėdžio dieną buvo ribotasi paskirų apygardos pareigūnų veiklos vertinimu ir jų tinkamumu einamoms pareigoms. Asmuo, kurio likimas buvo dedamas ant svarstyklių, pasišalindavo kelis šimtus metrų nuo posėdžio vietos į mišką, kol bodavo pakviečiamas. Posėdžiui vadovavo pats apygardos vadas. Dėl vertinamo asmens turėdavo pasisakyti kiekvienas posėdžio dalyvis. Visų vertinimus susumavus, buvo daromas bendras nutarimas. Neigiamo savo veiklos įvertinimo susilaukė tik vienas rinktinės vadas. Visų kitų pareigūnų veikla, vienus mažiau, kitų daugiau, buvo užgirta. Apkaltinamajam buvo pastebėta, kad per gausiai jo rajone žūsta kovotojai, tai dažniausiai atsitikdavo dėl nepakankamo konspiratyvumo ir laiku nepasirūpinant reikiamo skaičiaus slėptuvių. Jam buvo duota pastabų dėl blogo sutarimo tiek su gyventojais, tiek su kovotojais, dėl kai kurių nusižengimų ir nepilno aukštesnės vadovybės įsakymų vykdymo, dėl per menko rinktinės aprūpinimo spauda ir dėl

nesiskaitymo su kovotojais. Dėl tokių apkaltinimų, nors anas turėjo didelių nuopelnų, buvo nutarta jį atleisti iš pareigų.

Kitą posėdžio dieną sprendėme apygardos štabo skyrių praplėtimą. Naujai padiktuoti partizanams uždaviniai reikalavo daugiau štabiniame darbe įgudusių kovotojų. Ypatingai prašėsi praplečiami spaudos-informacijos, žvalgybos ir ryšių skyriai ar poskyriai. Naujus darbuotojus teko kooptuoti iš tų pačių aktyvioje tarnyboje esančių kovotojų, nuskriaudžiant mažesnės vertės postus, kuriuos galėjo perimti ir mažesnės patirties kovotojai, šia proga teko ir man pereiti apygardos štabo sudėtin.

Nuolat didėją trėmimai į Sibirą, nuolat gausėjančios persekiojamų asmenų gretos krašte sudarė vis didesnius uždavinius globos poskyriams. Nusistatyta dar labiau suaktyvinti šios tautos dalies rėmimą, numatant praplėsti prie štabų esančius globos reikalams ūkio būrius, kurie turi sugyventi ūkines operacijas, sudarydami didesnes pajamas šelpiamiesiems.

Buvo paruoštos ryšiui tvarkyti instrukcijos, kreipiant dėmesį į didesnę ryšių sklandumą.

Apsistota prie nuomonės, kad spaudos gaminimas rinktinėse turi būti decentralizuotas, nesunkinant ryšių su spaudos pergabenimu, šiuo atveju būtų daugiau garantijų, kad spauda nenutruks, nes vienus spaudos lizdus bolševikams sulikvidavus, visad pasilikėtų kiti. Tokiais momentais galima būtų spauda aprūpinti ir bolševikų nuskriaustas vietas.

Apygardos vadas įspėjo ateity griežtai reikalausiąs, kad būtų visuose štabuose tvarkingai ir tiksliai vedami karo veiksmų dienoraščiai.

Svarstėme priemones prieš vis labiau pasireiškiantį komunistų prievartavimą, varant gyventojus į kolchozus ir prieš nuolat didėjančią bangą, siunčiant į mūsų kraštą rusų kolonistus.

Du rinktinių vadai iškėlė klausimą sumažinti bausmes kovotojams, nusikaltusiems prieš drausmės nuostatus. Bausmės būdas, kuris buvo reikalaujamas pakeisti, buvo kovotojo perkėlimas į kitą tolimą dalinį, kur jis pasijusdavo visai naujokas ir kurį laiką buvo organizacijai tik balastas, kol susipažindavo su vietovėmis ir gyventojais. Sutarta šį drausmės nuostatų skirsnį taikyti kaip galima rečiau.

Sutvarkę protokolus dėl šių klausimų, posėdį baigėme. Tai buvo viena diena vėliau po kursų.

KELYJE Į ANTRĄ MOKOMĄJĄ KUOPĄ

Rugpjūčio mėnesio dar pirmoje pusėje Uosis ir aš (laikinei einąs rinktinės vado pareigas) gavome iš apygardos paraginimą nedelsiant suruošti kursus partizanų puskarininkiams. Nežiūrint, kad abi rinktinės buvo perkrautos darbu, susietu su spaudos-informacijos ir žvalgybos skyrių reikalavimais, gautas įsakymas turėjo būti vykdomas nieko nelaukiant, nes apygardos vado reikalaujamas punctualus įsakymų įvykdymas jau mums buvo gerai pažįstamas. Pasiruošimas kursams labiausiai sunkino ūkio skyrių.

Su Rymantu ir Uosiu susitarėm kursus pradėti rugsėjo aštuntą. Ligi to laiko turėjom pristatyti apygardos vadui kursams kandidatų sąrašus, gauti iš ten jų patvirtinimą, išdirbti apmokymo planą ir programą, nustatyti darbotvarkes, parinkti lektorius ir suorganizuoti maistą. Programa ir darbotvarke rūpinosi Rymantas. Vieta rūpintis pavedžiau Dariaus-Girėno kuopos vadui Kiškiui, šios kuopos vyrams teko didžiausia pasiruošimų našta. Prieš kursų pradžią parinkti kursantai gavo įsakymus pasiruošti kelioms savaitėms palikti nuolatinės veikimo ribas. Buvo nurodyta data ir vieta, iš kur jie turėjo būti pervedami į niekam nežinomą kursams vietovę. Pervedimo grupės turėjo neprašyti dešimt vyrų, kad bolševikai neatkreiptų dėmesio. Kadangi kursai turėjo vykti Birutės rinktinės ribose, tai aš iš saviškių parinkau kovotojus ūkio ir sargybų būriams. Iš Geležinio Vilko rinktinės turėjo atvykti tik kursantai, lektoriai ir pats rinktinės vadas.

Rugsėjo septintą dieną užvertėm štabų būstinėse bylas, sukišom jas į archyvines slėptuves ir pasiruošėm nakties žygiui.

Mūsų žygio grupė susidėjo iš dešimties vyrų. Buvo puiki, sidabru žerinti rudens naktis. Po mūsų kojomis, užgauti sunkių batų, šlamėjo pirmieji rudens lapai, vakario gainiojami pakelėse. Įtemptai sekdami praeinamas vietas, vis lingavome ta pačia kryptimi. Visų nugaros buvo apsunkintos didelėmis kuprinėmis, iš kurių buvo galima spėti kiekvieno partizano žingsnius ir pajusti jo nuovargį. Visi gerokai įkaito. Partizanams buvo neįprasta apsunkinti kuprinėmis. Visad jie tenkindavosi poilsiu be jokių pasiklojimų ar užsiklojimų, nuvirtę į samanas ar šiaudų kūgį, ir miegodavo kuo puikiau, po galva pasikišę kumštį, šį kartą jie ne pagal savo norą vilko kuprines, bet vykdydami iš Rymanto gautas instrukcijas.

— Gal užsukam pas Onutę pailsėti truputį? — priėjęs prie manęs su Rymantu, pasiūlė Aras. — Tikiuos, kad ir obuolių užfundys. Aną naktį, praeidamas pro sodą, mačiau — net šakos lūžta.

— Kodėl neužsukti, jei dar tikiesi ką nors laimėti nuovargiui numalšinti, — sutiko Rymantas.

Aras sparčiais žingsniais nuskubėjo į dalinio priekį, ir mūsų grupė pakrypo prie sodybos. Du kovotojai atsiskyrė nuo dalinio ir risčia nubėgo sutvarkyti Onutės šunų ir laiku ją išversti iš įšildytų patalų. Kiti, kiek plačiau išsidėstę, buvom pasiruošę galimiems netikėtumams, kad vietoj Onutės nuskubėjusieji nesusidurtų su ivanais.

Keli partizaniški cyptelėjimai, ir mes, susivertę pro duris, ant stalo išvydome mūsų laukiantį, su kaupu prikrautą rėtį obuolių.

– Puikią uoslę, Arai, turi. Žinai, ir kur Onutė miega, o svarbiausia – nujauti, kad su obuoliais, – neiškentęs pratariau, dairydamasis, kur ta jo Onutė.

– Vade, pagal paskutines žvalgybos skyriaus instrukcijas, gera uoslė būtina kiekvienam partizanui, – atkirto, remdamasis dokumentais, Aras.

Pro duris pasirodė ir Onutė, nešdama ąsotį su pienu.

– Labas vakaras, vyručiai, kiek jūs šiandien daug. Prašau štai pienu atsigaivinti. Taip sušilę negi gersit vandenį, – statydama ant stalo, ragino.

– Ačiū, Onut, bet be reikalo duodi pieną. Mūsų tiek daug, išgersim tau visą, neturėsi rytoj nė ko į Veiverius nešti pyliavai. Mes būtume vandeniu pasitenkinę, – pradėjo gailėtis sau pieno Rymantas.

– A, gerkit jūs nors kartą, raudoniesiems velku kiekvieną dieną, ir vis nematyti, kada gi jiems užteks.

Mus aprūpinus, apsidairė ir, pamačius šermukšnį, priėjo ir pabučiavo:

– Dėkui Dievui, dar vis tave gyvą turiu laimės pamatyti, Vytuk, – nežinodama slapyvardžio, pasveikino savo pusbrolių.

Juodu kalbėjosi asmeniniais reikalais, o mes darbavomės su obuoliais ir ištuštinome ąsotį. Dirstelėjęs į laikrodį, paraginau judėti. Likusius obuolius Onutė pasiūlė susidėti vyrams į kišenius. Šie nesipriešino.

Gerokai po vidurnakčio, pasiekėme Kazlų Rūdos miškus. Pamiškėje išsipylėme į vilnį, kad galėtume tinkamai atsakyti pasaluojantiems rusams. Priartėję prie miško du šimtus metrų, pasileidome bėgti, kad pasaluojantieji pirma laiko nepradėtų ugnies, manydami mus jau juos pastebėjus. Bet nieko. Iš pamiškės išbaidėme tik porą įmigusių berželiuose varnų, kurios, tamsoje daužydamosi sparnais po šakas, ieškojo naujos nakvynės.

Nutolę nuo miško pakraščio apie pusantro kilometro, susėdom pailsėti. Čia turėjom laukti, kol prašvis, nes žygis dienos metu per mišką buvo daug lengvesnis nei nakčia.

Lengviau ir pėdsakus paslėpti ir išsisaugoti pakeliui sutinkamų duobių bei kelmų. Be to, ir atsargumas reikalavo čia laukti aušros ir įsitikinti, ar mūsų pėdsakais neatslenka bolševikai. Sulindom į eglynus ir spyglių ratymojom. Kai kurie net įmigo. Rūkantieji nuolat leido dūmų debesėlius, susuktų bankrutkių žėravimą slėpdami rankose.

Prašvitus žygiavome toliau. Praėję Naudžius, apie vidudienį susitikome Arlausko kuopos vado Šarvo grupę. Jie čia suvirtę paupyje, pagal susitarimą laukė atvykstant mūsų. Į šią vietą jie buvo atžygiavę dviem daliniais. Vienus atvedė Beržas, o kitus pats šarvas. Jų grupė siekė apie dvidešimt vyrų. Visi buvo puikiai ginkluoti, apsisunkinę didelėmis atsargomis šovinių. Dalinys atrodė gana tvarkingai, kovotojai pilnomis uniformomis. Jei kas ligi šiol mėgo ar pagal reikalą nešiojo civiliskai, tai šiuo kartu vis tiek jau buvo pasirūpinęs karinę uniformą, nors dažnai švarko ir kelnų ne tik dydis, bet ir kantai nesutikdavo. Bet tai partizanui nesvarbu – svarbu, kad viskas žalia. Visi, tačiau, buvo kantuoti. O kas gi nesipuoš tokiu atveju, juk kursuose susitiks su visai dar nepažįstamais kovos draugais, kurie buvo žinomi tik iš jų darbų ir slapyvardžių. Ypatingai geru pasirodymu buvo susirūpinę dalinių vadai, kurie patys prižiūrėjo dalinių tvarkingumą.

PALAPINIŲ MIESTE

Buvo sekmadienis. Mišių laiku Aras vadovavo maldai, šarvo dalinys kuprinėse turėjo užkandžių, kuriais visus pavaišino. Dar dvi valandos žygio, ir atsidūrėme stovykloje, kur mus pasitiko Kiškis. Skubiai vietovę išskirstėme kursantams, vadovybei, sargybų būriui ir ūkio skyriui.

Aplink stovyklą jau buvo matyti įsikūrimo žymių. Tai su Kiškiu buvojusių ūkio vyrų darbas, šiauriniame pakraštyje kryžiausi keletas baslių katilams pakabinti, už dvidešimties metrų nuo jų raudonavo pakabinta karvė, kurią dar tik dabar Ūkas bandė maskuoti tiek nuo mūsų, tiek nuo rusų. šeimininkai buvo gana vaišingi, – po gero pusvalandžio mus jau pakvietė pietų.

Vakare jau vyravo numatyta tvarka. Visi kovotojai kursantai nusiėmė nešiojamų pareigų ženklus ir buvo atleisti nuo ligi šiol eitų pareigų. Visi jie dabar buvo lygūs. Neatskirsi, kuris nešiojo grandinio laipsnį, o kuris leitenanto, šiuo kartu net nematei juose jau prigijusio karinio mandagumo taisyklių.

Rugsėjo devintos dienos rytą prabudau, kai jau Rymantas vedė kursantus praustis. Pakėlęs galvą, radau dvi tuščias šalia savęs vietas.

Rymantas ir šarvas jau buvo užsiėmimuose. Iš vakaro per ilgai užtrukau, besikalbėdamas visokiais ūkio reikalais su šarvu, Kiškiu ir Inžinu. Patikrinom sudarytas maisto atsargas, jų išdėstymą, jas derinom su kursų laiku ir žmonių skaičiumi. Atrodė, nieko netrūksią. Aras, kaip dalyvavęs pirmos mokomosios kuopos išleistuvėse, jau buvo spėjęs perduoti mūsų rinktinei ten susidariusius įspūdžius. Patyriau, kad mūsiškiai buvo žūt būt užsispyrę savo pasirengimais palenkti anuos kursus tiek egzaminų rezultatais, tiek bendru pasirodymu, štabo pareigūnai, kaip patyriau, dar kelias savaites prieš kursus sugebėjo išgauti iš Rymanto apmokymo programą, pasirūpino reikiamos literatūros ir į kursus atvyko jau gerokai apsišvietę. Žinoma, didžiausias rūpestis buvo, kurios rinktinės vyrai laimės pirmą ir antrą vietą. Juk tai ne tik asmeninė garbė, bet kartu ir visos rinktinės reikalas. Vienos ir kitos rinktinės kursantų sudėtyje buvo po keletą studentų, kurie buvo rimčiausi varžovai. Birutėnai man garantavo, kad savo rinktinės garbei jie neleis nukentėti ir ne tik vieną vietą laimės, bet kartais ir abi galį paveržti, nors juos baugino geležiniokai: Tautvydas, Skirgaila, Sakalas ir Šarūnas (pališkis).

Kol kursuose trūko Geležinio Vilko rinktinės vyrų, tol numatytos darbotvarkės teko kol kas atsisakyti, ją pakeičiant, kad daugiau laiko būtų pašvęsta pasiruošiamiesiems darbams. Rytiniame stovyklos krašte pridygo palapinių. Jos buvo įvairios. Vienos buvo gana paprastos – dvišlaičiu stogu iš rusiškos palapinės, o šonai bei galas iš maskuojančių šakelių ar samanų. Palapinės viršus taip pat buvo pridengtas keletu šakų, kad bolševikų lėktuvai neatkreiptų dėmesio. Apačioje buvo šakų ar samanų patalas. Kitos palapinės buvo gana panašios. Pačios įdomiausios palapinės atrodė tos, kurios buvo pastatytos grynai iš samanų. Iš kartelių išlenkdavo rėmus ir juos iš lauko apkraudavo storoku sluoksniu samanų, kurias plonomis šakelėmis pritvirtindavo. Palikdavo tik vieną angą. Šios rūšies palapinės buvo ir šilčiausios ir kitas pralenkė savo gražumu. Tokie įvairiaspalvių samanų nameliai, tvarkingai besirikiuoją prie stovyklos takelių, įvairino ir puošė ir taip jau puikų reginį, kuriuo negalėjo nesistebėti kiekvienas naujas stovyklos svečias.

Apie dešimtą valandą prie stovyklos pasirodė pusė geležinio-kų. Juos atsivedė Čempijonas. Prieš stovyklos rajoną visus išrikiavo ir, jau sutvarkęs tankinės rikiuotės formą, pasiekė Rymantą. Po raporto buvo nurodyta jų vieta. Jų rajone siautė bolševikai. Tai vienai ir kitai grupei sutrukdė numatytu terminu išvykti. Pagal Čempijoną kita dalis atžygiuos tik rytojaus dieną.

Kursų vadovas paskyrė naujai atvykusiems dvi valandas ilsėtis ir apsitvarkyti, o paskui jau po pietų ir jie turėjo jungtis prie bendros programos.

Po pietų kursantai įsirengė mankštai turninkus ir aikšteles, susirūpino apkasais. Savais raumenimis turėjo prisidėti ir prie ūkio būrio darbų, nes

kol kas kai kurie ūkio būrio kovotojai su įvairiais reikalais buvo iškomandiruoti iš stovyklos ribų.

Vakarinio patikrinimo metu Rymantas pranešė, kad rytojaus programa jau bus pagal numatytą tvarką, be jokių pakeitimų, nors dar dalies kursantų trūko. Tas pat taikytina ir numatyta stovykloje disciplinai palaikyti. Įspėta, kad po švilpuko griežtai laikytųsi tylos. Buvo paskirti patruliai ir budėtojas. Mokomos kuopos vado pareigos atiteko Anbo, šiandien atvykusiam geležiniokui.

Tylai viešpataujant, stovykloje išaušo rugsėjo dešimos dienos rytas. Lygiai septintą valandą iš saldaus miego kursantus pakėlė švilpukas, šiandien darbotvarkę vykdyti perėmė Anbo. Kursantai, išdalyti trimis grupėmis, atliko rytinę mankštą. Grupėms vadovavo Anbo, Čempijonas ir šarvas.

Papusrėčiavę, po trumpos pertraukos vyrai buvo išvesti įrengti auditorijos. Parinktoje įkalnėje buvo iškasti du puslankiai, priekyje parengtos nuolaidžios plokštumos rašyti, o užpakalyje įtaisyti atsirėmimai. Sėdimoji dalis buvo išklota samanų-sluoksniu. Atramos buvo sukonstruotos iš vertikaliai gerai įsmeigtų berželių ir iš horizontaliai išpintų atlošų. Berželiai tarnavo kaip maskuotė iš oro ir kartu teikė pavėsį. Prieš taip paruoštą amfiteatrą įtaisėme „fotelį“ ir stalą lektoriui. Ir čia naudojomes kartelėmis, samanomis ir šaknimis. Viskas atrodė gana prašmatniai. Ant dviejų arkų, įstrižai sustiprintų kartelėmis, rėmėsi iš tų pat kartelių grįstas stalo viršus, padengtas trijų – gelsvos, žalios ir rausvos – spalvų samanomis. Gi fotelio patogumas galėjo visai konkuruoti su komisarų foteliais. Prie fotelio įrengta skelbimų lenta.

Su auditorijos įrengimu stovyklos pasiruošiamieji darbai kaip ir baigėsi. Kariūnui teko išbraižyti kelias antraštes skelbimams ir keletą rodyklių.

Apie vienuoliktą valandą iš pirmo sargybų posto buvo pranešta, kad apie pusantro kilometro nuo stovyklos pastebėta pereinant spindį apie dešimt karių. Sargybinis nesusėjo per žiūronus atpažinti ar tai partizanai, ar priešas. Žygiavo į stovyklą. Iš Rymanto gavau įsakymą patikrinti ir išaiškinti. — Paėmęs Sargą, Dainą, Audrą ir Jūrėlę, pasileidau sargybinio nurodyta kryptimi. Pralindę pro tankius krūmus, traukėme link Ežerų plynės. Sargas dešinėje tuojau pastebėjo kilometro atstume keletą uniformotų vyrų. Per žiūronus dar nebuvo galima pažinti. Išsidėstę slinkome artyn. Mūsų pastebėta trupė, atrodė, kažko ieškojo. Tarp mūsų tarpui sumažėjus, pažinau Uosį, Geležinio Vilko rinktinės vadą. Šalia jo stovėjo prie pušelės atsirėmęs Tautvydas ir dairėsi po plynę. Tylos sudrumsti nenorint, reikėjo dar gerokai bristi per samanas, iki kelių siekiančias, kol mūsų draugai mus pastebėjo ir pasuko į mus.

— Tai ko čia taip dairotės po mūsų plynės, švoger, lyg jausdamiesi ne partizanai, bet ramių laikų medžiotojai, — ištisiau ranką Uosiui.

— Kad čia tie tavo miškai, švoger, be krašto. Nė su ryšininku negali jūsų aptikti, — spausdamas dešinę, teisinosi Uosis.

Visi pasisveikinom. Dar nepasipažįstančius paprašiau susipažinti. Abi grupės, susimaišiusios, artėjo prie stovyklos. Uosį supažindinau su esama tvarka:

— šį kartą stovyklos nenuvokia tokie ryšininkai, kaip kad tave lydėjo. Stovykla žinoma tik vienam Artūriui. Pavėlinot truputį. Dvi dienas Vaidila ir Tigras laukė jūsų sutartose vietovėse, bet vis be vaisių, šiandien jau pradėjome pilną darbotvarkę, tai ir jūsų pasitikti nebuvo kam. Turėjote apsieiti su paprastu ryšininku. Bet, manau, mūsų perdaug nekeiksite, turėjote progos susipažinti su mūsų miškais. Čia tai ne jūsų sodeliai, kad ir Prienšilis ar Mikalinė...

— Taip, didumu tai jūs galit pasigirti, bet mums atrodo jie niekam tikę. Šituose smėlynuose vargu ar šlubą zuikį surastum, — juokavo Tautvydas.

— Tik palandžiokime po krūmus, tai tuoj ir šuns didumo aptiksime, — gynė mūsų miškų garbę Audra.

Besidalinant pirmaisiais išpūdžiais, pasiekėme stovyklą. Sugautus „priešus“ pristaciau Rymantui. Nuvedėme juos įsikurti tuščioje stovyklos vietoje. Pavėlavusieji skubiai lipdė palapines, kad kuo greičiau įsijungtų į verdantį stovyklos gyvenimą. Nors beklaidžiodami gerokai išvargo, bet apie miegą niekas negalvojo. Pasigerinę Inžinui (jį jiems jau buvau pristatęs kaip ūkio gėrybių viršininką), alkiui numalšinti jie dar gavo atšalusios sriubos, o Tigro vaišingumas juos ir mėsa aprūpino. Žinoma, gauti kiekiai tik dar labiau sužadino apetitą pietums, kurie baigė virti Ūko maišomame katile.

Iš auditorijos Rymantas atsivedė visus „senuosius“ kursantus. Kelios minutės poilsio — ir švilpukas pakvietė visus pietų. Į besirikiuojančių eiles pirmą kartą įsijungė ir paskutiniai geležinio-kai. Su šiais pietumis prasidėjo pilnas kursų gyvenimas. Aplink besisotinančius slankiojo Inžinas ir, džiaugdamasis savo gausia — keliasdešimties vyrų — šeima, prižiūrėjo savo valdinių aptarnavimą, laikas nuo laiko stabtelėdamas kiek ilgiau prie pažįstamesnių kovotojų.

Pirmą kartą po pietų pasigirdus švilpukui, visi skubėjo į įprastą rikiuotės aikštę. Anbo, prisistatęs prie netvarkingos ir dar besiginčijančios kursantų krūvos, davė naujus patvarkymus.

Ligi šiol rikiavosi paskirai birutėnai, paskirai geležiniokai. Nuo šiandien Anbo visus sumaišė ir išrikiavo pagal ūgį. Supažindino su bendra rikiavimosi tvarka, kaip greit surasti savo vietas, kaip apsieiti be triukšmo, kaip elgtis pavėlavimų metu ir t.t. Numatyta, kaip elgtis užpuolimo atveju.

Prasidėjo normalus stovyklos gyvenimas. Rajone nė vieno kovotojo nematei laisvo. Ties virtuve kaip skruzdės knibždėjo Inžinas, Tigras, Liepsnabarzdis, Urėdas, Ūkas ir Jonas. Iš sargybų rajono kas valandą Sargas išvedžiodavo naujas pamainas į visus keturis sargybų postus, pats nepamiršdamas nuolat patikrinti sargybinių budrumo. Stovyklos rajone lėtai žingsniavo skersai ir išilgai budėtojas, akylai stebėdamas visą stovyklą. Tik mūsų kursų vadovą, lektorių ir Uosį su manim nesaistė jokie varžymai, ir mūsų pasirodymo galima buvo laukti visur ir visada.

Apie penktą valandą po pietų su Uosiu nukulniavom į apmokymo rajonus, kur aptikome kursantus besipraktikuojant pasisveikinimams, raportavimams ir gerbimams vietoje, praeinant su ginklu, be ginklo, grupėje ar paskirai. Dulkėjo smėlis, į šonus lakstė kulnų išraunamos samanos, o prakaituoti veidai vis dar nebuvo patenkinti rezultatais. Pamatęs mus, Rymantas nusišypsojo ir neiškentė:

– Tai matot, kaip sušildėm jūsų vaikės, net dega veidai, kaip po geros pirties. Dar valanda kita, ir vyrai bus kaip stygos. Tik sužeistiems sunkiau einasi. Ir Karo Mokykloj labiau netempėm...

Partizanų eilėse visados vyravęs didelis laisvumas ir draugiškumas buvo dabartinio jų „šildymo“ priežastis. Daug lengviau jiems buvo suvirškinti tie kursų dalykai, kurie šimtus kartų jau buvo partizaniniame gyvenime pasitaikę. Jų nusivokimas, kad ir teoretiniame ginklų pažinime, pralenkė programos rėmus.

Šis dienos nuovargis atleido mus nuo tylos prižiūrėjimo nakties metu. Po tylos švilpuko tame stovyklos rajone, kur buvo įsikūrę kursantai, viešpatavo mirtina tyla. Vos pasiekus minkštus samanų guolius, visų akys užsimerkė. Ir veltui mudu su Uosiu selinom apie palapines, ieškodami nedrausmingųjų. Be gilaus alsavimo ir knarkimo kitko nesutikom.

Kažkur prie Agurkiškės ūkavo pelėda, švilpavo zuikis... Apie Krušinskus, kažką pajutę, amšėjo šunes. Stovyklos rajone girdėjom tik miškų žiogelių čirpimą...

Sumigom ir mudu su Uosiu.

Rytą prabudau anksčiau negu paprastai. Stovykloje viešpatavo vis ta pati tyla. Tik virtuvės rajone buvo sukrutę pusryčiams, o pro mus laikas nuo laiko praslinkdavo išvargusių patrulių ir budėtojo žingsniai, vis nuo

mūsų nutoldami į stovyklų pakraščius. Prieš pat septintą valandą budėtojas dažniau tikrino laikrodį, kol švilpuku baigė tylą. Sukruto visos palapinės, stovyklos aikštėje bėginėjo mieguisti kovotojai, ieškodami savo vietų rikiuotėje. Visa stovykla įsitraukė darban.

Po rytinio patikrinimo kursantai, Rymanto patvarkymu, turėjo rūpintis stovyklos švara.

Po pusryčių prasidėjo nuodugnus ginklų ir palapinių tikrinimas.

RYŠININKĖ RAMUNĖ ŽUVO

Iš Uosio patyrėm, kad ne visi jo numatyti kursams kandidatai „suspėjo“ atžygiuoti. Prieš kelias dienas Šarūną, Merkį, Serbentą, Bitiną ir Našlaitį apsupo didelės rusų pajėgos. Mat, partizanai po ilgo nakties žygio susivėlino grįžti laiku į numatytą slėptuvę. Paryčiu jų pėdsakus pastebėjo apylinkėse pasaluoją rusai. Po kelių valandų R. šlaituose bolševikai su šunimis rado slėptuvę, kurioje buvo Šarūnas su draugais. Šarūnas pastebėjęs, kad jokių galimybių gyviems prasiveržti nebeliko, pistoleto šūviais iššaudė visus kovotojus į smilkinius ir pats nusišovė į kaktą. Be šių aukų, pas kaimynus bolševikams pavyko surasti Šarūno kuopos ryšininkę Ramunę.

Temstant į Pakuonį parbarškėjo vežimas su šešiais partizanų lavonais, o prie vežimo buvo pririšta Ramunė, kuri, iškankinta kelionėje daug kartų klupo. Ją prikeldavo emgiebistų šautuvų buožės. Jos rankų pirštai ir sąnariai, tardymo metu tarp durų sutraiškyti, karojo iš po kruvinų drabužių. Organizacijos paslaptys liko paslaptimis ir po šitų bolševikų egzekucijų.

KAS TIE, KURIE IŠĖJO Į MIŠKUS

Laisvalaikio partizanai skaitė naują „Laisvės Žvalgo“ numerį, kuris kiek skyrėsi nuo ligšiolinių, nes buvo redaguojamas vyriausių krašto politinių rezistencinių organų.

Prie laikraščio priedu buvo išleisti partizanų vadovybės atsišaukimai į laisvės kovotojus, liečią Paleckio kreipimąsi į partizanus, siūlant ir šiais metais pasinaudoti „amnestija“.

Pavakare numatėm su Rymantu ir Uosiu kursų eigą ir pabaigą. Raportais pranešėm apie tai apygardos vadui, kuris žadėjo mus aplankyti, jei ne kursų metu, tai bent išleistuvių proga. Kartu parašiau kvietimus kaimyninių rinktinių vadams, kviesdamas juos į išleistuves. Pranešimus išnešė kursuose dalyvaujant apygardinės kuopos kovotojas Briedis ir birutėnas Voveras.

Betemstant, Agurkiškės pusėje girdėjom dūzgiant mašinas ir įtartinais lojant šunis. Nakčiai į ten teko išleisti žvalgų, o stovyklos rajone vieną patrulių porą pakeisti dviem.

Kazlų Rūdos miške išaušo rugsėjo dvyliktoji. Saulė dar nesuskubo savo pirmaisiais spinduliais pabučiuoti lieknųjų pušų viršūnių, kai skardus budėtojo švilpukas pakėlė stovyklą. Vienas už kitą skubiau vertėsi mokomosios kuopos vyrai iš samaninių guolių ir, aptvarkę palapines, galvotrūkčiais rikiavosi aikštėje, sekdami mokomosios kuopos vado komandas.

– Į mane... lygiuok... ramiai...

Kaip granitas sustingo keturiasdešimties rinktinių Tauro apygardos vyrų veidai.

Praskleidžiau palapinės angą ir stebėjau šias vyrų gretas. Mintimis grįžau dešimt metų atgal į nepriklausomos Lietuvos laikus ir pamažu pradėjau gretinti anų laikų Lietuvos kariuomenės mokomąsias kuopas su šiąja, kovos metų kuopa. Išorėje skirtumo nedaug: uniforma ir apranga ta pati, tik mes labiau diagonalą mėgstam ir labiau linkę prie automatinių ginklų. Tačiau pažvelgęs arčiau į šiuos partizanus laisvės kovotojus, jų veiduose įskaitai tūkstančio dienų ir naktų įbrėžtus pavojus, kelių dešimčių kautynių pergyvenimus. Jų gražiai sudėtus kūnus dažnai darkė didesni ar mažesni randai. Antai Kairys su sutrupintu per alkūnę dešinės rankos sąnariu, neapsileidžia draugams savo vikrumu, valdydamas SSV. Strazdui abiejų rankų lankstumas per sąnarius sumažėjęs. Skirgaila jau aštuonias žaizdas savo kūne buvus skaito, Sakalas taip pat sunkiai randa sveiką vietą, Bijūnui dar ir po metų neišeina raportas po gomurio sudraskymo. Vargiai beatsirastų iš šių kelių dešimčių nors vienas vyras, kuris nebūtų paženklintas nors vienoje kautynėje, kuris nebūtų savu krauju palaistęs mielos tėvų žemės.

Ir jie nepabūgo šių ženklų, jie nenusigando savo kraujo dėmių mūsų žemės veide.

Ir kaip mišrios šios eilės: studentai, gimnazistai, tarnautojai, ūkininkai ir darbininkai. Nesvetimi jų eilėse nei dvasiškiai, nei vyresnio amžiaus inteligentai, nei Nepriklausomybės laikų kariai. Čia rasi ir ne vieną Nepriklausomybės laikų savanorį. Visus juos subūrė ta pati Tėvynės meilė ir pareiga ginti tėvų žemę ir savo seses – brolius nuo beatodairinio rytų barbaro teroro. Ginti ir gintis, jaučiant didįjį laisvės ir žmogiškumo troškimą ir suprantant begalinį šios kovos sunkumą; ginti ir gintis, visiškai atsižadant savo asmeninio gyvenimo, kol kas pasitikint tik savo jėgomis ir budrumu, paslapčiomis rusenant vilčiai, kad pagaliau tie, kurie dar taip neseniai kalbėjo apie teisingą pokario sutvarkymą, pajus atsakingumą prieš žmonijos ateinančias kartas ir pašalins barbariją, terorą ir vergiją,

visu nuogumu kultivuojamą didesnėje Europos ir Azijos dalyje. Juose negėstamai rusena ta pati nemarioji sentėvių dvasia, šimtmečiais istorijon nusitęsusi, mūsų laisvės sargyboje stovėjusi. Čia krauju paremtas draugiškumas neatskiriamai sujungė Prienų pašilės ūkininkaitį su studentu iš Kybartų miesto. Stovi šiandien juodu vienas šalia kito ir drauge trypia Kazlų Rūdos miško smėlį, tikėdamiesi kursų pabaigoje gauti jaunesniojo puskarininkio laipsnį, kurį jie jau seniai buvo nusipelnę, išsinešdami iš mokslo įstaigų apstų karo mokslo žinių pluoštą ir jas praktiškai pagilinę per kelerius partizanavimo metus...

MOKSLO DIENA MIŠKE

Stovykloje pamažu atgijo jau nusistojęs kasdieninis gyvenimas. Prie didžiulio kelių šimtų litrų katilo, atsiraitojęs rankoves, sukosi virėjas Liepsnabarzdis, neužmiršdamas laikas nuo laiko paglostyti savo pasididžiavimą – juodai rausvą barzdą. Prie jo ir Tigras su Ūku skubėjo ruošti spurgus. Už kelių metrų drybsojo kiti ūkio būrio vyrai, išvargę nuo sunkaus „gėrybių“ nešiojimo nakčia.

Ak, ir mato vargo tie ūkininkai (taip jau buvom įpratę vadinti ūkio būrio kovotojus). Stovykla pasitaikė išrinkti prie pat Ežerų raisto, iš trijų pusių supama kanalų, prie kurių, jau nekalbant apie privažiavimą, ir prieiti sunku. Maitinant šešias dešimtis vyrų, ūkio būrio kovotojai nemenkai pavargsta, gabendami „gėrybes“ paskutinį etapą paprastai ant nuosavų nugarų bent tris šimtus metrų klampiu keliu. Be to, ir apsikrauti sunkiai jie negali, nes kiekvieną akimirką turi būti pasirengę sutikti priešą.

Inžinas, vos baigęs sapną, tikriausiai primenantį vakar dienos nuotykius, rengėsi keltis, dešine koja darydamas veiksmus, raginančius kūną priimti vertikalią padėtį. Gal ir jis jautė, kad Liepsnabarzdis jau paskutinę prieskonių saują įbėrė į kunkuliuojantį katilą ir, paragavęs, pasigardžiuodamas nurijė. Šį kartą Liepsnabarzdis dešine ranka pasitaisė kepurę, kairiąja gi pistoleto kabūrą ir, mandagiai išpyręs Inžinui į koją, prašnabždėjo:

– Vade, kelkit, Mokomoji baigia mankštą, tuojau pusryčiai.

Inžinas paliko įšildytas savo guolio samanas ir patogiai įsitaisė prie indais apkrautų stalų, kad galėtų priimti kursantų padėkas už skanūs pusryčius. Vargiai per trejus partizanavimo metus Inžinas įsigijo tiek garbės ir šlovės, kiek jos teko jam dabar. O kursantai, įsitikinę, kad jiems lengviau ištarti kelis padėkos ir pagyros žodžius Inžinui, negu jam pergyventi jų negirdint, kasdien bent po tris kartus jam savo jausmus pareikšdavo, nors po to kartais prasitardavo: „šie kursai yra Inžinui pirmutinė, o gal ir paskutinė proga iškilti“.

Kursų vadovui Rymantui pasirodžius stovyklos rajone, nuaidėjo budėtojo ir lektorių raportai. Netrukus kuopa susispietė prie stalų. Čia ilgai negaišo, nes laukė antra pamaina, kurią sudarė kursų vadovas, mokomosios kuopos vadas, lektoriai, mudu su Uosiu, ūkio ir sargybų būrio vyrai.

Pirmoji kursantų pamaina, nuraminus alkį, pradėjo derybas su Inžinu dėl „burnelės“, kad geriau virškintų. Tačiau veltui – visi jų prašymai ir gudravimai atsimušė vis į tą patį, jau gerokai įkyrėjusį atsakymą:

– Susitūrėkit, vyrai. Gausit tik per išleistuves.

Prie stalų priartėjom nauja pamaina: Rymantas, Anbo, Čempijonas, Šarvas, aš su Uosiu. Sargas atvedė sargybinius, ir galop pritilpo į mūsų tarpą „ūkininkai“.

Inžinas iš po guolio ištraukė „dvikolkę su gyvate“ ir pasveikino Rymantą. Šis išgėręs įsigeidė ir sargybinius pavaišinti „smingamosios“ stiklu.

– Nu, Doleri, kas yra sargybinis? – kreipėsi į sargybų būrio kovotoją.

– Ginkluotas karys, pastatytas poste su tikslu ką nors saugoti, – be jokių pataisų atšauna paklaustasis.

– Puikiai, – kursų vadovas ištiesė stiklą.

Antrąją porciją vadovas norėjo išsiūlyti sargybiniui Audrai, tačiau šis atsakydamas suklupo. Pagal įsisenėjusią tradiciją stiklinė buvo išpilta po stalų. Rymantui išegzaminavus visus sargybinius, vos pusė iš jų gavo skirtas porcijas. Būrio vadas Sargas, piktai permetęs akimis visus savo vyrus, suniurnėjo:

– Teks dar gerokai vyrukus patempti: antraip visos samanos po stalų pasigers...

RYŠININKAS ARTŪRAS

Po pusryčių pagal darbotvarkę buvo trumpa pertrauka iki užsiėmimų. Kursantai, susigrupavę po kelis, pasakojosi savo pergyvenimus, ginčijosi, kuri iš čia dalyvaujančių rinktinių turi apygardoje pirmaujančią vietą, o kiti net niūniavo partizanų dainas. Iš kaimo atvyko ryšininkas Artūras ir pranešė, kad

Naudžiuos siaučia valsčiaus aktyvas, baigdamas atiminėti pyliavas. Vyrų veidai nerimastavo: kaip jiems ir visiems gyventojams teks praleisti žiemą, pavasarį ir sulaukti naujo derliaus, jei jau dabar šluojamas paskutinis

grūdas iš ūkininko aruodų, toli perviršijant normas, visiškai neatsižvelgiant į nustatytus terminus.

Artūras pastebėjo vyrų susirūpinimą. Stipriai įrėmė savo storą ąžuolinę lazda ir, giliai patraukęs porą dūmų iš „svarinės“ pypkės, pradėjo raminti:

– Pramisim kaip nors, vyručiai. Kad tik Dievas duotų, neišvežtų, rupūžės, į Sibirą. O Sibiras platus ... Ne kam kitam taip dabar ir su tomis pyliavomis skuba. Atims pirma viską, o paskui veš be duonos kąsnio. Žinai, jiems, prakeiktiems, kad tik greičiau nusibaigtum... Va, kad ir vakar Agurkiškėj: trūko kam kilogramo sviesto, tuoj juodmargę už ragų ir išvedė. Kas sribams, kad tai paskutinė karvutė, maitinanti penkis vaikus...

Skardus švilpukas nutraukė Artūro pasakojimą, šaukdamas mokomosios kuopos vyrus teoretinėms pamokoms į auditoriją. Artūras savo skundą baigė ūkio būrio vyrams: iš trijų Sibiran ištremtų dukrų tik viena, jauniausioji Janė, telikusi... Panašūs skundai šiandien aidi kiekvienoje Lietuvos sodyboje, į juos tik retai kada teišgirstamas vienas kitas paguodos ar užuojautos žodis. Artūras savo misiją baigė raportu kursų vadovui ir pamažu slinko iš stovyklos. Stovyklos pakraštyje kažką ryžtingai sumurmėjo, lazda nervingai sudavė į pasitaikiusį pušies liemenį – ir pranyko miško tankmėje...

Išlydėjau akimis Artūrą, nepamainomą mūsų ryšio ir žinių šaltinį, kol jį paslėpė miško gelmė. Jau 67 metus skaito jis. Nežiūrint to, jis mums bemaž nepamainomas. Pro didžiausią apsupimą praeis su įsakymais ar spauda. Nė vienas jo barzdos plaukas neparodys baimės, kai emgiebistai pradeda krėsti jo apšepusią sermėgą. Tada jis suduos savo ąžuoline lazda kuriam per automatą ir vadina: „Mainykim, drauge, – ir man tokia muškieta praverstų šeškams šaudyti..." Ruskeliai net ir nepagalvoja jį „banditų" agentą esant...

UŽKLYDUSIOS Į STOVYKLĄ VIEŠNIOS

Stovyklos gyvenimas ir vėl ėjo įprasta vaga. Prie virtuvės keturi sargybiniai, sugauti nakčia besišnabždant po tylos švilpuko, skuto bulves, saugant budriai Inžino akiai, kad neskustos nesukristų atgal į maišą. Auditorijoje vyko teoretinis drausmės nuostatų ir partizanų statuto aiškinimas...

Prie virtuvės darbavos senesnio amžiaus moteris su penkiolikamete mergaite, ruošdamos pietums prieskonius. Prieš porą dienų užklydo juodvi beuogaudamos į stovyklos rajoną. Kadangi mergaitės brolis buvo sribas, saugumo sumetimais teko jas palaikyti stovykloje, kol persikelsim kiton vieton. Nustebo moterėlė, mus pamačiusi...

Kačerginės miestelis, kuriame ji gyveno, ne per daug pažinojo partizanus. Tik pernai po apygardos vado ofenzyvinio įsakymo keliasdešimt kovotojų „aplankė“ miestelį, paimdami visus bolševikų atsparos punktus, sunaikinę besipriešinančius, jie pasiėmė, kas jiems buvo reikalinga, ir pasitraukė. Prieš tai ir po to ji gal matė tik kautynių metu kritusių partizanų niekinamus lavonus miestelio aikštėse ir kažin ar besuprato, kodėl juos bolševikai pjūklais pjaustė, rožančiais žabojo, kodėl jiems, mirusiems, Gedimino stulpus ir kryžius nugaroje pjaustinėjo, kodėl juos, spardydami, savaitėmis po gatves valkiojo... Dabar ji mažiausiai tai jautė.

Kai vakarais, sutvarkę aprangą ir ginklus, susirikiuodavo 60 vyrų vakarinio patikrinimo, ji prisiglausdavo prie pušies liemens ir, ašaroms riedant per raukšlėtą veidą, kartu su mumis kalbėdavo maldos žodžius: „Viešpatie, kuris leidai tautas ir įdiegei joms laisvės troškimą, grąžink, prašome Tave, ir mūsų tėvynei laisvės dienas... Duok mums jėgų pakelti sunkią partizano dalį... Šventas Kazimierai, vadovauk mūsų kovai, kaip kitados stebuklingu būdu vadovavai mūsų tėvams...”

Ir kai paskutiniai maldos žodžiai pranykdavo snaudžiančio miško gilumoje, ji dar neidavo gulti. Palikdavo ten pat suakmenėjusi rymoti ir klausytis prie laužo susėdusių vyrų tyliai niūniuojamos dainos:

Plevenk, plevenk, miela liepsnele,
Ir su mumis drauge dainuok.
Tai vėl prasmego girių toliuos
Kovos ir nerimo diena ... —

Ir vėl ašaromis paplūsdavo, kai Rymantas skambiu tenoru pradėdavo savąjį ilgesį lieti:

. . . Atėjo vakaras į girią,
Atėjo ilgesys pas mus.
Berželių šakos prasiskyrė,
Ir pučia vėjas nuo namų...

Miškų tankmėj sumigo žvėrys,
Sumigo paukščiai ant šakų, —
Tik mūsų akys liepsnom žėri,
Širdis tik ilgisi namų...

Per šias kelias dienas ji susigyveno su mumis. Jai pavestą darbą virtuvėje ji atliko stropiai ir sąžiningai. Šiandien ji ypatingai stengėsi, nes ir ji žinojo, kad laukiam svečių.

BAUSMĖ UŽ DRĄSĄ BE REIKALO

Apygardos vado su adjutantu pakvietimas stovyklos vadovybei kėlė nemenkų rūpesčių. Pačiam stovyklos rajone styrojo dvi didelės duobės, dar raudonųjų partizanų išraustos. Jas pirmoj eilėj reikėjo išlyginti, kad stovyklon įžengusį vadą iš karto neapgautų rūkana. Kursų vadovas liepė Uosiui ir man pietų metu „nubausti“ bent keturis vyrus, kurie laisvalaikiu duobes išlygintų..

Kursantams susėdus už stalo, mudu pasalavome kandidatus, kurie, nenujausdami mūsų klastingų žvilgsnių, rietė anekdotus. Proga buvo pakankamai gera: kursantams kylant nuo stalų, keturis vyrus ištiko nelauktas sprendimas:

– Sakalas, Žaibas, Putinas ir Ungurys už nešvankias kalbas pietų metu baudžiami: išlyginti stovyklos rajone esančias duobes.

Nepriklausomybės laikų karys Sakalas mėgino dar priešintis – bausmė jam nebuvusi pranešta nusikaltimo vietoje. Tačiau ir kursų vadovo sąžinėn apeliuodamas, tesusilaukė trumpo ir aiškaus sprendimo:

– Jokių klausimų. Vykdyti.

Laisvalaikiu turėjau ne visai malonią pareigą ištardyti ir nubausti Birutės rinktinės trečios kuopos kovotojus – Vaidilą ir Dianą. Prieš kiek laiko Kauno mieste, vykdydami jiedviem pavestą uždavinį, užsukę užkasti į prie geležinkelio stoties esantį restoraną, neiškentė nepaėmę po „šimtą gramų“. Vaidila užsigėręs net per daug drąsos įgavo, prie gretimo staliuko geriančiam milicijos pareigūnui nuplėšė nuo atlapo Lenino galvą ir ją čia pat kojomis sutrypė. Milicininkas, žinoma, tuoj išskubėjo ieškoti paspirties ir netrukus atsivedė keliolika uniformuotų ir neuniformuotų pareigūnų, kurie puolėsi tvarkyti Vaidilos. Laimė, Daina laiku spėjo išsitraukti „pancerį“. Emgiebistai sumišę paleido Vaidilą, kuris, pajutęs laisvas rankas, tuoj nusitvėrė savąją „zviozdą“. Rezultate nutekėjo rusiško kraujo, ištrupėjo restorano langų stiklai, o kai kurie vitrinų rėmus emgiebistai ant savo pečių iki pat būstinės nusinešė. Vaidila ir Daina net nesužeisti parspaudė į savo būstinę, įvykdę jiems pavestą uždavinį. Ir vis dėlto juos nubaudžiau, nes tokia savo elgsena juodu pastatė kitus kovotojus pavojun, tuo pačiu metu Kaune vykdančius kitus uždavinius.

Po pietų Anbo, šarvas ir Čempijonas išsivedė po skyrių taktiniams pratimams. Uosis ir aš nubridome tikrinti sargybą. Išklampoje stovyklą supančias, samanomis peraugusias klampynes, visus sargybinius radę budriai einant savas pareigas, susimetėm į Rymanto palapinę. Nespėjus nei „apšilti“, pasigirdo stovyklos budėtojo komanda raportui:

– Stovyklą baigt... Ramiai.

Greit susitvarkėm uniformas ir išsivertėm iš palapinės sutikti apygardos vado ir adjutanto.

Abu svečiai pradžioj buvo atitinkamai pavaišinti. Paskui, apžiūrėję stovyklą, susimetėm „valdžios“ palapinę ir pradėjom ataskaitinį pranešimą už paskutinius praėjusius tris mėnesius.

STAIGA – AUTOMATO SERIJA

Staiga rytiniame stovyklos rajone nuaidėjo automato serija. Jai atsakė kelios kitos, ir bematant užvirė tikras pragaras. Iš pirmo posto atbėgęs sargybinis Doleris atraportavo, kad už poros šimtų metrų pastebėjęs keliasdešimt rusų. Kautynės vykstančios su trečiuoju kursantų skyriumi.

Panašių puolimų seniai buvo laukta, ir jiems buvome pasirengę. Visa stovykla buvo suskirstyta į penkis kautynių skyrius: pirmą, antrą ir trečią sudarė kursantai, ketvirtą – sargybų būrys ir penktą – ūkio būrys. Kiekvienas skyrius turėjo savo apkasus, kuriuose reikėjo išsilaikyti tol, kol stovykla buvo paruošta evakuoti. Ilgiau laikytis, kaip paprastai, nesirengėm, nes, priešui papildant jėgas, galima išbaigti municiją ir turėti pernelig didelius nuostolius. Kiekvienose kautynėse mūsų tikslas yra suduoti staigų smūgį priešui, padarant jam kiek galint didesnius nuostolius, ir pasitraukti, kol atvyks didesnės priešo pajėgos. Kautynėms vadovauti buvo pasiėmęs pats kursų vadovas Rymantas.

Šį kartą priešas, apie 60 vyrų, išsidėstęs trimis grupėmis, puolė stovyklą iš pietų, rytų ir šiaurės. Jam pavyko nepastebėtam gana arti prislinkti prie mūsų. Nelaimė, puolimo pradžioje stovyklos dešiniajame sparne visiškai nebuvo mūsų pajėgų – ten esančius apkasus kaip tik turėjo ginti trečias skyrius, ant kurio priešas pirmiausia ir „užlipo“. Dabar jo judesiai priklausė nuo ruskių „malonės“. Pirmas ir antras skyriai tuoj pat išitraukė į kautynes, talkindami trečiam skyriui atsipalaiduoti.

Dešiniajame sparne priešas atsirado pavojingai arti – jo „bliūdas“ pradėjo dudenti išilgai palapinių. Sargybų būrys gavo įsakymą atsiimti dešiniajame prarastus ar žadamus prarasti trečio skyriaus apkasus – jų netekus, galėjom netekti ir viso stovyklos rajono. Būrio vado Sargo komanda nustelbė automatinių ginklų triukšmą:

– Sargybų būriui saujoj veržtis į trečio skyriaus pozicijas... Sargas pats pirmas puolasi pirmyn. Nuo jo neatsilikdamas, leido seriją po serijos sargybinis Jūrelė iš vokiško „pragaro“ (vokiečių pėstininkų kulkosvaidžio), atlikdamas staigius perbėgimus. Tačiau prakeikimas – Jūrelė pašoko perbėgimui ir staiga, netekęs pusiausvyros, krito aukštiekninkas. Jo „mylimoji“ – „pragaras“ prislėgė jį.

– Jūrelė sužeistas ... – pasigirdo jo balsas.

Prie kulkosvaidžio pribėgo Sargas. Jūrelė išsitraukė savo rusišką „Zviozdą“ ir, kairiąja ranka spausdamas perskrostant krūtinę, šliaužė užpakalin. Pakankamai atsitraukęs, atsirėmė į pušį ir atsisėdo. Trims sargybų būrio kovotojams jau pavyko pasiekti apkasus ir granatomis ištaškyti spėjusius sulįsti ivanus. Prie pat apkasų, prieš automato serijos pervertas, ant kulkosvaidžio nuvirto būrio vadas Sargas. Kulkosvaidį perėmė nr. 2 kovotojas Daina. Sargybų būrys įsitvirtino apkasuose. Stovyklos dešiniajame sparne padėtis buvo atstatyta...

Pirmas, antras ir trečias kautynių skyriai tuo pat metu atsipalaidavo nuo priešo. Pirmas ir antras skyriai užėmė savus apkasus, o trečiasis – sargybų būrio. Ūkio būrys, kurio rajone priešas iš viso nepuolė, gavo įsakymą užimti nuo stovyklos į vakarus esantį spindį ir jį išlaikyti, kol per jį pasitrauks visi skyriai.

Ivanai nesiliovė puolę. Aklai vykdydami savo „načalninko“ pernelig negudrią komandą – „vperiod“, jie, atstatę durtuvus, stacioniai bėgo ant mūsų automatų ... ir vienas po kito krito šalia kartu puolančių išdresiruotų šunų. Tikra šienapjūtė.

Automato kalenimą perskrodė Rymanto šauksmas:

– Vyrai, aš sužeistas... Patankint ugnį...

Dvi priešo kulkos perskrodė jam kaklą ir dešinę ranką.

Tuo pat metu kairiajame sparne per giliai prasiveržusios priešo grupės kryžma ugnimi pakirto trečio kautynių skyriaus kovotoją – Geležinio Vilko rinktinės žvalgybos skyriaus viršininką Tautvydą...

Kautynių vadą išvedus iš rikiuotės, vyrai nepakriko. Sutankinta ugnimi skinte skynė vis dar be atodairos besiartinančius ivanus. Tuo pat metu stovykloje buvo skubiai tvarkomi dokumentai ir ruošiamasi trauktis.

Po pusvalandžio pragariško triukšmo priešo ugnis pradėjo silpnėti. Didesnė jo dalis – apie trisdešimt septyni vyrai – gulėjo prieš mūsų apkasus be jokių gyvybės ženklų. Likusieji, gyvi ir sužeisti, pradėjo panikoje trauktis.

Kautynės buvo laimėtos. Visus kovotojus padalinome trimis grupėmis ir, išsidėstę saujomis, patraukėm savais keliais, nes tęsti kursus čia buvo neįmanoma – rytoj tikriausiai ivanai grįš ir puls ištisais batalijonais. Pasitraukimas vyko be didesnių nuotykių. Tik prie Agurkiškės Uosio ir mano grupės „užlipo“ ant kažkokio ivanų tykojančio dalinio, kuris, gavęs porą gerų serijų, pasitraukė iš kelio, nedrįsdamas stoti į kautynes.

Saulei atsisveikinant paskutiniais spinduliais, vėl visa stovykla susibūrėme aikštėje. Savoj tėvų šalyj neturėdami net miško tankmėj nuosavos žemės pėdos kovoj kritusių brolių kapams supilti, nei ramaus kampelio savo žaizdoms perrišti, susikaupėm vakarinei maldai. Su dar didesniu ryžtumu spausdami „meilužes“, paskendom liūdesy, prisimindami prieš kelias valandas iš mūsų tarpo išplėštus geriausius kovos draugus – Tautvydą ir Sargą.

Nakties šešėliams pradedant gauti nurimusį mišką, vėl rengėmės žygiui, mintimis kartodami duotos priesaikos žodžius – atkakliai tęsti kovą už tiesos ir teisingumo triumfą žemėje ir už žmogaus teises, apie kurias tiek daug pasaulyje prikalbėta ir tebekalbama, kurias mes vis dar privalome savu krauju pirkti...

Ir iki šiol dar neišpirkome...

RAIŠUPIO DIDVYRIAI

... Tyliai mėjo staklės šeivas qžuolines.

Baltos drobės tiesias taip baltai, baltai...

Rankšluostin jausiu – „Lietuva Tėvyne,

Tu didvyrių žemė, mes tavo vaikai ..."

(Partizanų daina)

Brėško, kai vis labiau nuovargiu stingo šešių partizanų lėtinami žingsniai Raišupio apylinkėse. Vis ryškiau ir ryškiau šeši siluetai išsiskyrė švintančiam horizonte. Partizanai Liūtas, Jovaras, Klevas, Robinzonas, Lakūnas ir Turklys sustojo, susigūžė krūvon ir, tyliai šnabždėdamiesi, svarstė padėtį. Per rūpesčių sujauktus veidus tekėjo sūrus prakaitas, kario mundi-ruotėmis apsunkintas nugaras varstė diegliai, prakaito ir rasos sudrėkinti garavo įkaitę batai...

Trečia diena, kai jie buvo bolševikų gainiojami iš vietos į vietą. Trečia diena, kai šiose apylinkėse švaistėsi Maskvos budeliai, vykdydami gyventojų trėmimą į Sibirą. Trečia diena, kai jie skubėjo nuo vienos sodybos prie kitos, pranešdami žinią, visus šiurpu sukaustančią, kad tos šeimos paskirtos tragiško likimo kelionei... Visi drebdami galvotrūkčiais vertėsi iš šiltų patalų, prigludusių po sunkių vasaros darbų geliančius sąnarius, ir pusnuogiai skubėjo slėptis laukuose, krūmuose ar miškuose. Ir mažus ir senius kaustė šalčio ir baimės šiurpuliai.

Visur dūzgė mašinos, bauginamos kiekvieną pirką ištrėmimu. Bolševikų gaujos, pakeliui palikę mašinas, iki dantų ginkluoti, dar gerokai

prieš švintant selino, kaip giltinės, prie mirčiai skiriamų ūkininkų sodybų. Jose rusus sutikdavo dūkstą patvartėse šunes, nes šeimininkai, dažniausiai partizanų jau įspėti, sodybas buvo palikę. Kiekvienas norėjo kuo ilgiau išsilaikyti savo tėvų žemėje, kiekvieną baugino bedalis likimas Rusijos gilumoj, marinas badu ir tėvynės ilgesiu.

Šiandieninis rūpestis, slegias partizanus, nublankino kasdieninius vargus. Kur galas tautos kančioms; kur pasuks šiandien tremiamųjų likimas; kur jie pagaliau suras užuovėją, jei vėl šimtai sodybų riogso be šeimininkų...?

Brėkstanti diena buvo tikrai baisi. Partizanai nutarė susimesti į kairėje dunksančią sodybą su mūriniais tvartais.

Apie pietus partizanai pastebėjo keliasdešimt bolševikų grupę, artėjančią prie jų sodybos. Būrio vadas Liūtas skubiai davė komandą trauktis priešinga kryptimi. Partizanai manė, kad dengiantis trobesiais pavyks laimingai, nepastebėtiems pasitraukti, nes norėjo išvengti kautynių. Tačiau, atsitolinę nuo sodybos per keliasdešimt metrų, pastebėjo, kad ir kitoj pusėj jau esama išsidėsčiusių bolševikų. Buvo aišku, kad jie jau apsupti.

Partizanai pasitraukė atgal į sodybą ir susimetė į mūrinį tvartą. Pasidalinę barais, prie langų pasiruošė kautynėms.

Visi partizanai turėjo gerus ginklus ir buvo patys geriausi šauliai visoje Tauro apygardoje. Nors ir iš to paprasto šautuvo miške zuikiui, jų aptiktam, jau nepavykdavo gyvam pasprukti. Žinoma, jų rankos buvo daug daugiau išskynusios bolševikų negu zuikių, šį kartą jų neapykanta priešui buvo be ribų, kaip lygiai besaikis buvo jų užsidegimas karžygiškai kovoti šiomis paskutinėmis gyvenimo valandomis, nes gyviems išlikti jau jokios vilties nebuvo. Kraujas virė gyslose paleisti ugnį, akyliais žvilgsniais sekant kiekvieną bolševikų judėjimą. Bolševikai gi nesiskubino jų pulti, bet laukė, kol pritraukė kelis šimtus vyrų ir sudarė kelis apsupimo žiedus.

Apie antrą valandą po pietų nervų įtempimas baigėsi. Prasidėjo puolimas. Bolševikai, kaip vorai, roplojo grandimis artyn sodybos, graižydami ją kulkosvaidžių ir automatinių šautuvų ugnimi, ypač tvartą, kuris buvo ugnies centre. Partizanai gynėsi didvyriškai, taikliai ugnimi retindami vis artėjančias bolševikų gretas. Iš tos sodybos pusės, kurią iš tvarto nuo partizanų dengė kiti trobesiai, bolševikams pavyko priartėti. Antrą kautynių valandą jau geso partizanų ugnies stiprumas: vieni jau buvo kritę, kiti sužeisti, o likusieji jau baigė šaudmenis. Bolševikai jau galėjo pasiekti tvartą granatomis. Paskutiniais šaudmenimis gyviesiems partizanams pavyko išmušti iš kiemo bolševikus ir, išsilaužus iš tvarto, nuimti nuo arčiausiai esančių bolševikų lavonų ginklų ir šaudmenų. Su

priešo ginklais kova ėjo toliau. Tačiau sodybą pasiekė kita bolševikų grupė. Vėl susigrupavę po kelis, granatomis puolė tvartą, rankose laikydami paruoštas granatas. Kurį partizanai nukaudavo, tas virsdavo paleisdamas granatų plunksnas, kurios net ir draugus užmušdavo. Kautynės nutilo, kai įsiveržus rusams į tvartą, sužeistas paskutinis dar gyvas partizanas Jovaras iš pistoleto nušovė jį benuduriantį rusą. Su šiuo Jovaro šūviu buvo nukautas 67-tas bolševikas. Jų tarpe keli karininkai su Prienų apskrities MGB viršininku. Tokia kaina bolševikams atsiėjo šešių partizanų Bastilijos paėmimas.

Liepos 30-tos dienos vakare Liūto, Jovaro, Lakūno, Klevo, Robinzono ir Turklio kraujas buvo taškomas Sasnavos miestelyje, palikdamas lietuvių tautos kartų kartoms pasiaukojimo ir karžygiškumo pavyzdį, o partizanų parodytą meilę laisvei ir tėvų žemei išsivežė tą dieną tremiami broliai į Sibirą. Liudininkai, stebėję kritusių didvyriškumą, su ašaromis prisiekė tęsti mūsų laisvės kovą.

BIRUTĖS RINKTINĖS ŠTABE NELAIMĖ

Kas paklaus kodėl gi ašaros man rieda?

Kas man ravint rūtą, Padėk Diev, sakys?

Kas akis manęsias atras lino žiede,

Kas, oi kas gi širdį mano suramins?

(Partizanų daina)

Po nepavykusių antros mokomosios kuopos kursų sugrįžome prie nuolatinio darbo. Kaip ir buvo laukta, po kautynių bolševikų siautimas sustiprėjo, į artimiausius atsparos punktus bolševikai permetė keleriopai gausesnes pajėgas, kurios diena iš dienos krėtė miškus ir apylinkes, ieškomos kažkur pradingusių partizanų. Po keliasdešimt bolševikų apsiginklavusių įvairiausiaisiais, net iki dviejų metrų siekiančiais kratoms daryti reikmenimis, po kelias valandas turkė mažne kiekvieno ūkininko sodybą.

Šiuo neramiu laikotarpiu, rugsėjo dvidešimtą dieną, susitikau su Anbo jam perduoti savo senas pareigas. Mane atlydėjo mano gyvenvietės bendrininkai, o jį – šermukšnis, Aras, Kariūnas ir Montvila. Įvedęs į reikalų eigą, nusegiau savo pareigų ženklus ir prisegiau juos prie Anbo antpečių, lyg ir atlikdamas formalias, nesamas ceremonijas. Anbo paplojo sau per petį ir giliai atsiduso: „Bepigu jums, žvaigždės, blizgėti ant mano antpečių ... O kad tokios lengvos, kaip jūs, būtų ir jūsų kraunamos pareigos". Visų nuotaikos buvo gana sunkios. Persekiojo kažkokie keisti nujautimai, kuriuos tik po keturių dienų supratome.

Aš buvau labai prisirišęs prie savo buvusių štabo pareigūnų. Visus juos, be Grebkasio, buvau tiesiog pamilęs, kaip brolius. Buvo ir už ką. Ne keno kito, o tik jų pastangomis ir dėka mūsų rinktinė nuolat apygardiniuose įsakymuose buvo pagiriama ir turėjo išsikovojuos apygardoje pirmaujančią vietą. Jokis darbas nė vieno jų nebaidė, visa buvo atliekama su didele meile ir prisirišimu bei malonumu, šitokia padėtis buvo pasiekta tik per pusmetį, skaitant nuo rinktinės įsikūrimo. Sunku buvo su šiais vyrais skirtis, nors žinojau, kad naujame darbe taip pat susirasiu gal nemenkiau draugiškas gretas. Juk ne pirmas kartas man atsidurti naujoje aplinkoje, prie naujų kovos barų. Daugiau širdy nei žodžiuose padėkojęs birutėnams už buvusią kovos meilę, pareigingumą bei susiklausymą, turėjau skirtis.

Mūsų naujam gyvenamam rajone vyko gana intensyvios kratos. Todėl birutėnai iš susitikimo mane kvietė vykti pas juos, kol ir mūsų rajone padėtis apsiramins, nes pas juos buvo ypatingai ramu. Atsisakiau. Laikiau nedraugiška palikti kitus savo draugus pavojuje, o pačiam, turint progą, pasitraukti į saugią gūžtą. Be to, galvojau, kad ir aš su savo automatu pavojaus atveju galėsiu prisidėti prie kritiškos padėties „sušvelninimo“.

Pasirodė, kad šitokį mano apsisprendimą – nevengti pavojaus dėl draugiškumo – galėjau pavadinti tikra laime.

Lygiai po keturių dienų anas, atrodžiusias saugias, birutėnų apylinkes ištiko baisi nelaimė. Rugsėjo 24 diena paliks ilgai kaip didžio gedulo diena tiek Birutės rinktinei, tiek visai Tauro apygardai.

Vos prašvitus, gausūs MGB daliniai pasipylė nuo Marijampolės plento link Birutės rinktinės štabo būstinės, esančios Daunoro sodyboje. Būstinėje tuo metu buvo Grafas, Anbo, Šermukšnis, Survila, Montvila ir Vaidila. Tai Birutės rinktinės štabo elitas su apygardos kapelionu. Kažin kodėl likimui patiko, kad ši diena mums būtų kuo liūdniau prisimenama, kuo didesnėmis kraujo aukomis atžymėta... Grafas, šermukšnis ir Vaidila šioje slėptuvėje negyveno, jie čia buvo šią dieną tik svečiai, nors šis svečiavimasis baigėsi tragiškai.

Keliolika emgiebistų, palandžioję apylinkėse, užsuko į Daunoro sodybą ir susimetė į pirkį. Jų elgsena buvo labai šalta. Atrodė, kad jie niekuo nesidomi. Aišku, jie turėjo tikslą suvyti partizanus į slėptuvę, kad kuo lengviau po to galėtų su jais apsidirbti, nes slėptuvę bolševikai jau buvo dešifravę. Ji buvo išrausta po žeme, vos metro ir 30 centimetrų aukščio, su 60 centimetrų žemės sluoksniu viršuje. Plotis siekė 2 metrų, o ilgis apie 3. šioje požeminėje „dėžėje“ nuolat laikydavosi 3–4 štabo kovotojai. Čia buvo dirbama, meldžiamasi ir ilsimasi. Priekinėje dalyje buvo keletas lentynų „kanceliarijos“ reikmenims, rašomajai mašinėlei „staliukas“; šonuose ir gale buvo patys primityviausi įrengimai ginklams ir drabužiams sukabinti ar granatoms bei kitiems reikmenims sudėstyti. Priešakinė dalis buvo gerokai aprūkusi nuo visad bespinksinčios lempos,

prie kurios nuolat tauškėjo rašomoji mašinėlė. Didelė rinktinės raštinės darbo dalis, įskaitant spaudos-informacijos žvalgybos ir ūkio skyriaus reikalus, buvo atlikta kaip tik šioje slėptuvėje.

Slėptuvė buvo gana nesaugi. Vietinės sąlygos su gana aukštu nuolatinio vandens horizontu neleido jos iškasti tobulos. Visas slėptuvės įmantrumas buvo tas, kad ji buvo prie pat Veiverių, taigi didoko bolševikų lizdo, kas ilgai neleido įtarti ją tokioje vietoje esant. Tyliais vakarais dažnai girdėdavosi iš jos Veiveriuos bolševikų rėkavimus, ginklų mėginimus ir traukiamas dainas. Neretai vakarais pastebėdavome, kuriomis kryptimis ištraukdavo bolševikai medžioklėms, ar rytais stebėdavome, iš kur jie parsivilkdavo.

Ant slėptuvės viršaus, maskavimui, buvo pastatyta vasarinė lentų virtuvė, į kurią mes mėgdavome išlįsti ir dienos metu.

Būstinę dešifravo atsitiktinai. Du sribai paryčiu grįžo iš mergų ir užsuko kaip tik į Daunoro sodybą pasivogti ko nors valgyti. Bekiaušiniaudami po bulvinę, kuri buvo visai prie slėptuvės, pro tuo laiku atvirą slėptuvės angą jie išgirdo rašomosios mašinėlės poškėjimą ir susidomėję, matyt, pastebėjo net ir pačią angą. Kaip tik tuo metu Survila skurdo ant jo vadovaujamo skyriaus tvarkytinų reikalų. Sribai, gerai apžiūrėję slėptuvę, nieko nedarę, kuo tyliausiai pasitraukė ir visa atraportavo MGB būstinei. Slėptuvė dar keletą dienų buvo nepuolama, bet sekliai, atrodo, stebėjo, kada ji bus ganėtinai pilna.

Sribai buvo apžiūrėję, kad iš slėptuvės partizanai laikytis negalės, todėl dabar atvykę emgiebistai tyčia lūkuriavo kambaryje, kad partizanai, manydami, jog tai eilinis užėjimas, skubėtų sulįsti į slėptuvę. Taip ir buvo. Praslinkus pusantros valandos, aplink Daunoro sodybą pasipylė dideli papildomieji emgiebistų daliniai. Buvę kambaryje rusai išsivertė į kiemą. Aplink sodybą skubiai išsidėstė kulkosvaidžiai. Dabar tik paaiškėjo anksčiau nujaučiama nelaimė.

Rusai sugriebė aštuonių dešimtų metų senuką šeimininką, atitempė prie slėptuvės ir įsakė ją atkasti. Seimininkas bandė dar gintis, kad jokios slėptuvės nežinąs. Tačiau neilgai. Po kelių kietų smūgių jis turėjo griebtis kastuvo. Pradėjus žemę turkti, partizanai iš vidaus paleido SSV seriją. Toliau niekas nedrįso nei kasti, nei kitus versti tai daryti. Bolševikai skubiai nulupo nuo virtuvės lentas. Partizanų padėtis buvo beviltiška, šeši prieš kelis šimtus galėjo tik karžygiškai numirti. Jie turėjo sutikti su paskutinių savo gyvenimo valandų mintimi ir pradėjo viduje naikinti esamus dokumentus ir raštinės reikmenis. Sudegino visus dokumentus, sudaužė esamas raštinės mašinėles ir kitas priemones, supjaustė batus ir kitką, kad niekuo negalėtų priešas pasinaudoti.

Bolševikai, negalėdami slėptuvės atkasti, pasiryžo ją paimti granatomis. Susigrupavę po kokį septynetą, jie prabėgdavo paskui vienas kitą pro slėptuvę ir ant jos viršaus numesdavo granatas. Po to visi sugriūdavo o kulkosvaidininkai raižė ilgomis serijomis kryžma ugnimi virš slėptuvės, kad kiekvienas bebandas išlįsti partizanas jokių būdu negalėtų išlikti gyvas. Iš slėptuvės vidaus veržėsi paskutinių partizanų gyvenimo valandų giesmių ir himno žodžiai, maišydami su rusų keiksmiais, komandomis ir grojančių kulkosvaidžių daina.

Po kiek laiko slėptuvės viršuje granatos pramušė skylę. Sukeltuose dulkių ir granatų dūmų kamuoliuose pasirodė iš slėptuvės vidaus Survila ir Vaidila. Tačiau jų automatų pradėtos serijos greit nutilo, ir abu partizanai sukrito ant slėptuvės viršaus. Viduje palikę Grafas, šermukšnis, Anbo ir Montvila susisprogdino granatomis. Dar gerą pusvalandį bolševikai mėtė granatomis į viršuje gulinčius lavonus ir į padarytą angą, vis neišdrįsdami artintis prie slėptuvės.

Tik po tokios pertraukos bolševikai įgrūdo šeiminką į slėptuvę. Jis turėjo išimti partizanų lavonų liekanas ir slėptuvėje esamą medžiagą. Bolševikai atpažinę, kad tai būta štabo slėptuvės, partizanų lavonus stengėsi nuplauti, prisiuvinėti paskiras kūno dalis, ypač prie veido, ir įkišti į surastas uniformas. Kelis kartus nufotografavę, lavonus nugabeno į Veiverių miestelį ir išmetė prie buvusios klebonijos vištininko. Prasidėjo „puota“. Rinkosi džiaugsmui valsčiaus aktyvas. Bolševikų aktyvistai gaudė ir atvarinėjo įtariamus gyventojus ir, atvarę prie lavonų, mušdami reikalavo išduoti kritusių partizanų pavardes ir jų artimuosius, esančius laisvėje. Gi pažinti ir norinčiam buvo neįmanoma, nes du buvo visai perskeltomis galvomis. Ir tikri tėvai savo sūnų nebūtų pažinę.

Po mėnesio penkiese aplankėme šitą šiurpumu grasančią vietovę. Buvusios virtuvės vietoje styrojo kulų nugraužti stulpai ir lentgaliai, pūpsojo netvarkingai suversta granatų žemė, draikėsi kruvini popieriai, mėtėsi aprūdijusios rašomųjų mašinelių dalys, batų ir drabužių likučiai... Viduje tie patys mirties liudininkai: granatų sučižytos lentynos ir sienos, sumuštos lempos likučiai, sudegintų popierių pelenai, ginklų medinių dalių šipuliai, suplėšyti Vytis, Birutės rinktinės herbai, ir skuduruose trynėsi gabalai rožančiaus, su kuriuo čia kiekvieną vakarą meldavom Dangaus taikos...

Jie mokėjo pasišventusiai dirbti ir kovoti, karštai melstis ir karžygiškai mirti...

NORĖJOME ĮVYKDYTI PLANĄ SU PROCENTAIS

Rugsėjo gale su ypatingais uždaviniais teko pražygiuoti pakaunę. Dėl skubotumo mūsų grupė atsidūrė šiame rajone be vietinio partizanų

dalinio žinios. Dienos metą teko praleisti be jokios slėptuvės, pakeliui pasitaikiusio gyventojų sodyboje.

Išaiškinus pasirodė, kad mūsų šeimininkas esąs tarybinis pareigūnas – apylinkės sekretorius. Mūsų dėmesį atkreipė jo susirūpinimas – iki pačių pusryčių nervingai knisosi po savo popierius, kažką sunkiai valdomu pieštuku braukydamas, trindamas ir vėl iš naujo rašydamas. Atrodė, rezultatais vis nepasitenkino, nors pykčiui išlieti jau po kelis kartus buvo apibaręs ir žmoną ir besimaišančius kambarįje vaikus. „Čia tau, dėde, pieštukas, tai ne žagrė valdyti“, nusijuokėm neiškentę. Po pusryčių susidėjo dalį popierių į portfelį ir bandė išeiti. Tačiau mes sulaikėm, nes tikrai nebuvome garantuoti jo patikimumu. Dabar paaiškėjo jo priešpusrytinis susirūpinimas ir jo mėginimo išeiti tikslas.

– Tegul juos perkūnai, rytoj rytą turiu pristatyti į valsčių sėjos įvykdytą planą. Iki šiol dar tik trečdalį apylinkės suregistravau... Turiu eiti, kitaip už grotų atsidursiu, – meldė šeimininkas jo netrukdyti.

– Nei tu eik, nei tu vark, nei mes tave taip pigiai išleisim. Geriau duok popierius, sėdam visi prie stalo, ir po poros valandų tavo planas tikrai bus gatavas, – suraminau šeimininką.

Šeimininko veidas pralinksmėjo.

– Čia, vyrai, man tikrai bus išganymas, jei tik jūs apsiimat padėti. Iš tikrųjų, ko man dar valkiotis po purvą. Visi pasėjo, ir sėja be jokių planų, kelmams čia jiems lįsti į galvą. Vistiek kiekvienas tų planų neprisilaiko, o sėja kiek kuris gali. Jie ten valsčiuje nei tikrina nei derina tų popierių su užsėtais plotais. O be to, ir norėdami patikrinti, vargu ar su savo galvomis sugebėtų, – sutiko su mūsų palankiu pasiūlymu sekretorius.

Skirgaila, šeimininkas ir aš susėdom už stalo prie darbo, šeimininkas supažindino su popieriais ir vėliau atsakinėdavo į mūsų klausimus. Mudviem gi jau buvo per daug aišku, kaip turi būti planas „išpildytas“. Nutarėm jį viršyti velnio tuzinu – trylika procentų daugiau ploto negu valsčiaus numatyta užsėti. Reikiamus davinius šeimininko sujauktuose popieriuose aptikdavome daug greičiau, negu su jo pagalba. Po dviejų valandų užsėliai buvo „surašyti“. Du kartu skaitliukais patikrinome rastus pustrečio hektaro nesutapimus, pridėjome pirmiems po ranka pasitaikiusiems „pirmūnams“ ir darbą atidavėm sekretoriui.

– Imk ir nešk, dėdule, tokio plano visam apskrity nesurasi. Kaip matai, apylinkė visa trylika procentų pasistengė nustatytą planą viršyti. Tik nepasigirk, kas jį sudarė, nes tada tai jau tikrai už grotų atsidursi, – įteikdamas apšviečiau šeimininką.

– Gal jus čia angelai atnešė, man būtų nė į galvą neatėję, kad čia taip pigiai galima apsidirbti. Tikrai turėjau daug rūpesčio.

– Matyt, kad dar naujokas, net nesuspėjai susipažinti su bolševikinių planų sudarymo ir vykdymo būdais.

– Tikrai kad naujokas, dar tik antras mėnuo, kai jie čia mane įvėlė. Anksčiau ir man nerūpėjo apie kokius čia planus jie mitinguose, kaip gaidžiai, rėkaudavo. Sėjau, kiek galėjau, kiek sėklos ir paruoštos žemės turėjau, visai sau galvos neklapučydamas, ką jie ten „mokydavo“. O dabar, atsiradus valsčiuje, tai ir galvą durną gali gauti, šimtai planų, šimtai projektų, nors imk ir paskęsk tuose popieriuose... Tikras kalnaberžis ... Ir kelmams ... Ir višta, pagal juos, be plano kiaušinio neturėtų dėti, – grūsdamas į portfelį popierius, nepaliovė skūstis sekretorius.

Mes puikiai supratom mūsų šeimnininko pyktį nepavejamam ir nepralenkiamam bolševikiniam biurokratizmui. Visose valstybinio gyvenimo srityse kiekvienas žingsnis buvo įremintas šimtais nerealiausių planų, nieko bendro neturinčių su realybe, su gyvenimo reikalavimais ir su galimybėmis juos įvykdyti, šis ūkinio, kultūrinio, socialinio ir net politinio gyvenimo „apiplaninimas“ tarybinėms įstaigoms teikė kažką panašaus į „chroniškų psichiatrų“ gyvenimą. Sveikam protui čia nebuvo vietos, derinant planų žadamą ir esamąjį gyvenimą. Kiek laki buvo planuotojų fantazija visokieriopos pažangos atžvilgiu, lygiai tiek pat vis didesnis smukimas persekiojo visas valstybinio gyvenimo sritis, įstumdamas gyventojus į vis baisesnį ekonominį skurdą, sulaikydamas bet kokią socialinio gyvenimo pažangą, nuolat smukdydamas krašto kultūrinį gyvenimą ir bjauriausiai niokodamas politinį racionalumą. Tarybiniam propagandos melui pakako planų, kad galėtų šlykščiai pasaulį klaidinti, skelbdami didžiulę ūkinę pažangą, kai kiekviena ūkinio gyvenimo gamybos sritis buvo atsilikus nuo prieškarinio lygio 2–5 kartus. Prie tokio visų mulkinimo šį kartą „prisidėjome“ ir mes – partizanai, per pusantros valandos „surašydami“ apylinkės ūkininkų pasėlius, įvykdytus „pagal planą“. Gi šeimnininkas ne tik visą dieną mus gana maloniai vaišino, bet ir atsisveikinant nepamiršo išreikšti padėkos.

Pogrindžio gyvenimas čia šiuo laiku turėjo nemenkų sukrėtimų. Kauno miestas dalinosi įspūdžiais, sukeltais prieš kelias dienas Birutės rinktinės štabo pareigūno Mindaugo.

Jis buvo gavęs uždavinį „apšvarinti“ kai kurias maisto gamybinės įmonės. Parinkęs keletą vyrų, operaciją jis įvykdė gana vykusiai. Besirūpindamas transporto priemonėmis, rugsėjo 15 d. užsoko Rotušės gatvėje ant „zasedos“. Stropiai darbuodamasis, išklojo 5 emgiebistus, paleido keliasdešimt areštuotųjų ir, persekiojamas nesiorientuojančios gatvės minios, per keletą kiemų laimingai atsidūrė pas savo draugus. Pasikvietęs į kompaniją kovotoją Vytenį, jis skubėjo įspėti visus ryšio

taškus, kurie turėjo kokius nors ryšius su Rotušės gatvėj esančiu punktu. Žaliakalnyje juodu aptiko antrą „zasedą“, kur ir vėl „verkiant“ reikėjo nušauti juos bandžiusį sulaikyti antros milicijos pasų stalo viršininką.

Nušautieji, matyt, buvo didžiai nusipelnę, neeiliniai lietuvių tautos kraugeriai, nes visus laidojo kartu su visu bolševikams žinomu iškilmingumu. Raudonus karstus lydėjo ilga rietuvė orkestrų ir mėlynuojančių bolševikų minios. Prieš karstus ant raudonų pagalvėlių nešė kritusių ordinus. Vienas iš prie Rotušės nukautųjų buvo majoras Kirovas – Kauno MGB viršininko pavaduotojas.

Po pakasynų Kaune prasidėjo didelis dokumentų ir įtartinų asmenų tikrinimas. Ne vieną įtartą pakeleivingąjį emgiebistai ar emvedistai čiupdavo į glėbius, partrenkdavo ant žemės ir tik tada, kai jau buvo nusitvėrę gerai rankas, išdrįsdavo klausti ir tikrinti dokumentus.

Labiausiai nukentėdavo dviratininkai, nes prie didelio greičio nuvirtus nuo dviračio, pirmieji jausmai nebuvo per daug malonūs. O vis tik to viso kratymo ir triukšmo metu nė vienas partizanas bolševikams į rankas nepakliuvo.

Rugsėjo pabaigoje Birutės rinktinę ištiko antra didelė nelaimė. Bolševikams pavyko surasti pas Stasį Dovydaitį partizanų slėptuvę, kurioje buvo penki kovotojai: būrio vadas Vaidotas, Jūragis, Daina, Žaibas ir Urėdas. Slėptuvė buvo įrengta kluone. Bolševikams kluoną uždegus, visi partizanai, pagrindinai sunaikinę slėptuvėje buvusią dokumentinę ir kitokią medžiagą, nusižudė. Partizanų lavonai, ištraukti iš slėptuvės po gaisro, jau gerokai sustingę, buvo bolševikų bjauriai keikiami:

– Jo... mat... Tikėjomės nors kelis gerus batus įsitaistyti .. . Bet ble... ir tuos supjaustė, nei lopų gerų neišeina...

Lavonams „keršijo“ Garliavos miestelyje, šį kartą partizanų lavonams atpažinti, kol dar jų nebuvo išniekinę, bolševikai vartojo net keletą albumų.

PRIEŠ KOLONIZAVIMĄ IR KOLCHOZINIMĄ

Vis labiau ir labiau Lietuvos ūkininkai juto bolševikų spaudimą kolektyvizacijai. Lietuviai, jau turėję ganėtinai progų ir laiko nuogai pažinti Sovietų Sąjungos kolchozininko gyvenimą, dėjo visas pastangas kuo ilgiau išsilaikyti nuosavuose žemės sklypuose. O komunistai ėmėsi įvairiausių nežmoniškų prievartavimo priemonių. Ūkininkus apkrovė nepakeliamais valstybiniais mokesčiais, didelėmis pyliavomis, darbo prievolėmis, atėmė bet kokias teises įsigyti paskiriems ūkininkams ūkio mašinų, įrankių, trąšų ir kt. Drauge jie kūrė kolchozus, valstybinius ūkius (sovchozus) bei organizavo grupines sodybas, kurių tikslas buvo bent

psichologiškai pripratinti ūkininkus prie kolektyvinio gyvenimo. Kolchozai ir sovchozai buvo atleidžiami nuo valstybinių pyliavų, mokesčių bei prievolių. Sėjos metais jie buvo aprūpinami ne tik trąšomis, bet ir sėkla. Tikrai jiems tarnavo MTS (mašinų-traktorių-stotys). Dalį šitų privilegijų turėjo ir grupinės sodybos. Joms jau duodavo įsigyti trąšų ir mašinų.

Kelerių metų pastangos pasirodė „per menkos“ ir dar „neįtikinančios“ būsima gerove kolektyvinėje sistemoje. Dar ir 1947 metų pabaigoje kolektyvizacijos žingsniai buvo labai menki. Tada bolševikai griebėsi kraštutiniausių priemonių, gyventojus deportuodami į tolimiausius Rusijos užkampius ar sunaikindami vietoje. Nuolatinį gyventojų skatinimą stoti „savanoriškai“ į kolchozus bolševikai pakeitė ištremiamųjų sąrašais, į kuriuos patekdavo tos ūkininkų šeimos, kurios, jų akimis, atrodė priešingiausios kolektyvizacijai. Į vienoje vietovėje atsiradusį didesnę tuščių sodybų skaičių bolševikai iš Rusijos atgabendavo Stalino doktrinoj išauklėtų bolševizmo bernų.

Prieš šitokias priemones kovoti gyventojai buvo bejėgiai. Pagrindžiui reikėjo imtis griežtų priemonių sulaukyti pradedamai kolonizacijai provincijoje. To buvo negalima padaryti miestuose, kur didelis gyventojų procentas jau buvo atvykę rusai. Jie buvo vyriausybės proteguojami ir lengvai įkurdinami bet kokiose įstaigose, patikint jiems svarbesnes vietas.

Dėl tokių bolševikinių priemonių „įsikūrė“ Vilkaviškio apskrityje, Pilviškių valsčiuje Aušrutų kolchozas. Pradinę kolchozo mintį čia davė keletas tuščių ūkių. Tačiau šių ūkių kolchozui buvo permaža, o savanorių kaimynų dėtis į kolchozą neatsirado. Čia bolševikai susidorojo labai paprastai. Visus gyventojus, kurių ūkiai įėjo į projektuotas kolchozo ribas, jie ištrėmė į Rusiją ar sukišo į kalėjimus, o į „įsikūrusį“ kolchozą atkėlė apie penkiolika rusų šeimų. Iš atkeltųjų, kaip visiškai subrendusių politiškai ir ideologiškai, buvo sudaryta administracinė apylinkė „valdžia“. Tai nebuvo eiliniai kolchozininkai, bet su tinkamu stažu MVD agentai, turį pagrindinį tikslą prisidėti prie bolševikinio vyriausybės planų įgyvendinimo ir, žinoma, daug plačiau, negu tai lietė Aušrutus ar Pilviškių valsčių.

Tenka pasakyti, kad jie buvo gana stropūs. Areštuotųjų ir ištremiamųjų gyventojų skaičius Pilviškių valsčiuje pirmavo.

Dar vasaros metu Tauro apygardos vadovybės posėdyje, palietus šį klausimą, visų nuomonės sutapo, kad reikia imtis griežtesnių priemonių sukliudyti bolševikų prievarta vykdomus kolchozinimo ir kolonizavimo planus. Kiek skyrėsi nuomonės dėl pasirinktos reakcijos metodų. Aš, Naktis ir Sakalas atstovavome minčiai, kad šioje kovoje stengtis nedemonstruoti jėgos, kiti gi tikėjosi didesnio pasisekimo operacijas vykdant mase. Jų buvo daugiau, jie ir nusvėrė.

Lapkričio 12 dieną Žalgirio rinktinės vadas šturmas, sutelkęs operacijai apie 70 vyrų, pasiruošė „išrūkyti“ šiuos raudonuosius parazitus. Uždavinį įvykdyti numatė taip:

Porą dienų anksčiau užpulti valstybinę spirito varyklą Antanave. Čia nukreipus bolševikų dėmesį ir pririšus jėgas, susidoroti su Aušrutų kolchozu.

Žvalgybos duomenimis, kolchoze buvo apie 35 ginkluoti rusai. Turėjo du kulkosvaidžius. Buvo sudaryti visų kolchozininkų sąrašai, surūšiuojant juos pagal jų darbus. Numatyta pulti aštuonios sodybos, kuriose laikėsi patys ištikimiausi bolševikiniai aktyvistai. Kovotojai buvo painformuoti, kad jei bolševikai nesileis gražiuoju į kalbas ir bandys priešintis ginklais, tada — atidaryti ugnį ir besipriešinančius sunaikinti. Kartu buvo numatyta paruošti rusų ir lietuvių kalbomis tinkamų atsisaukimų ir išpėjimų, kuriuose Lietuvos partizanų vadovybės įsakoma per 1 mėnesį išsikraustyti iš Lietuvos ribų visiems naujai atkeltiems ar atsikėlusiems rusų kolonistams. Įsakymas nesaistė tų rusų, kurių veikla nebuvo žalinga lietuvių tautai. Besipriešinę ir neklausą partizanų įsakymų buvo žadami bausti jau pažįstamomis partizanų bausmėmis.

Berods lapkričio 9 dienos vakare apie 70 žalgiriečių ir keli apygardos štabui priklausą kovotojai, vadovaujami šturmo, apsupo Antanavo spirito varyklą-sovchozą. Dalis partizanų išsidėstė keliuose į dvarą, užkirsdami bet kokią susisiekimą iš dvaro ir su dvaru. Kiti susmuko į dvarą. Per porą valandų dvaras buvo pagrindinai ištuštintas. Du bravoro automobiliai, pakrauti gerai valyto spirito, su partizanų apsaugomis laukė komandos palikti kiemą. Apygardos kovotojai su kuopos vadu Sakalu patys pirmieji įsivertė į varyklos ratus 200 litrų statinę spirito, pririšo prie drangų porą žolėdžių ir pradingo savais keliais. Nevalytas spiritas buvo palietas, sušaudžius statines. Nuėmus sargybas, visi partizanai susėdo į mašinas ir pradingo.

Rytojaus dieną varykloje ne tik spirito, bet ir darbo stokojo. Susirinkę darbininkai naudojosį proga: kojinėmis sėmė su purvu maišytą spiritą, košė ir gėrė kiek buvo noro ir jėgų, kol sukrisdavo į tą patį spiritinį dumblą.

Prasidėjo spirito gaudymas. Kazlų Rūdos miškuose rungtyniavo savomis uoslėmis šunes, rusai ir stribai. Viena 200 litrų statinė truputį varvėjo, ir buvo palikta. Ją emgiebistai surado. Rusai nė kiek neatsiliko nuo Antanavo darbininkų — į Jankų MGB būstinę grįžo pavakare, nosimis ardami žemę, girti kaip šiaučiai. Partizanams buvo puiki proga juos „sutvarkyti“, jei jie nebūtų jau sėlinę prie kito kepsnio — Aušrutų.

Lapkričio 11 dieną vietiniai apylinkių MVD ir MGB daliniai buvo pačiame įkarštyje, ieškodami spirito. Kazlų Rūdos miške jie keliais

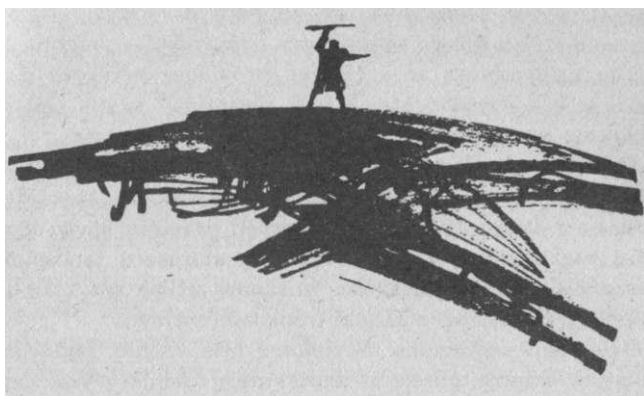
vaikščiojo. Buvo ir ko. Kiekviena spirito statinė (200 litrų) siekė 50,000 rublių, nes kiekvienas spirito litras juodoje biržoje buvo po 25 červoncus.

Tuo tarpu partizanų dalinio žvalgai sekė Aušrutus.

Sutemus vieni partizanai du kilometrus atstu nuo kolchozo užtvėrė kulkosvaidžiais kelius, o kiti, pasidalinę aštuoniomis grupėmis, priartėjo ir apsupo numatytas vietas. Sutartu laiku pradėjo pulti. Visi turėjo tikslą su kuo mažiau kraujo nuginkluoti rusus ir įbauginti, kad rytojaus dieną jie pasitrauktų ne tik iš šito kolchozo, bet ir iš Lietuvos. Tačiau bolševikai, kaip ir buvo galima laukti, visur pradėjo priešintis, šaudydami pro langus ir nesileisdami į jokias kalbas su partizanais. Tada nė partizanai nepagailėjo lietuviškos ugnies, šis receptas pagelbėjo. Vieni iškeltomis rankomis kapituliavo. Kiek ilgiau teko užgaišti, kol buvo paimti mūriniai namai, iš kurių bolševikai kaip tik gynėsi kulkosvaidžiais. Su visais besipriešinančiais apsidirbę, partizanai pilnas pakeles prisėjo atsišaukimų ir pasitraukė.

Rytojaus dieną į Pilviškius iš Aušrutų kolchozo išsirikiavo eilė raudonų karstų. Kolchozininkų šeimos, susikrovusios savo mantą į vežimus, ne tik kad nelaukė partizanų duoto vieno mėnesio termino, bet dar prieš švintant išvažiavo rytuosna, teiraudamiesi sutiktus keleivius, kur čia saugesni ir artimesni keliai į Rusiją.

Kaip tik tuo pačiu laiku į šakius buvo atvykęs „draugas“ Paleckis. Jis turėjo įteikti „daugiavaikėms“ motinoms tarybinės „šlovės“ ordinus. MGB organai buvo prisigaudę kažkokių gandų, kad šimtai partizanų, išvežę iš Antanavo spiritą, sunaikinę Aušrutų kolchozą, traukia link šakių. Paleckį ištiko „striokas“. Jis užmiršo, ko buvo atvykęs, išsišaukė trejetą šarvuočių ir, palikęs neišdalintus „ordinus“ paspruko į savo saugią landynę.

IR VĖL Į VAKARUS

PASIRUOŠIMAS

Buvo puiki gruodžio mėnesio naktis. Su Kardu žygiavome Suvalkijos lygumomis N. ryšio punkto link. Kardas ant dešinio peties nešėsi persimetęs lengvąją prancūzišką pėstininkų kulkosvaidį, ant kairiojo svyravo kulkosvaidžiui apkabinę ir šovinių atsargos. Aš, kaip paprastai turėjau automatą PPD. Abiejų diržus svėrė granatos, pistoletai ir įvairi partizanų spauda bei korespondencija.

Žygiavom vis ta pačia pietryčių kryptimi, laikas nuo laiko tikrindami laikrodį ir kompasą. Nuo savo kelio nukrypdavome tik ties sodybomis arba prie kryžkelių, vis tiek, ar sodybose dar gyventų senieji šeimnininkai, ar jau būtų tik sodybų pamatai. Pirmuoju atveju reikėjo vengti šunų, o antruoju — saugotis, kad sodybų griuvėsiuose ar kryžkelių grioviuose netykotų mūsų ivanai ir kad nereiktų staiga imti „šventinti“ švinu. Dėl šitų nuolatinių nukrypimų ir teko dažnai tikrinti kompasą.

Iš krūmų pakildavo išbaidytos pelėdos, pašokdavo išsigandęs zuikis. Kažin kur tolumoje sutratėjo rusiški kulkosvaidžiai, žybtelėjo į dangų raketos. Buvo girdėti pavieniai šūviai ir vos ausiai pagaunamas vokiškų ir rusiškų automatų tarškėjimas. Tikriausiai, mūsų draugai bus kur nors užlipę ant tykojusių bolševikų, galvojome, atsargiai traukdami pirmyn.

Buvo pats vidunaktis. Sustojome prie krūmo, bandydami nustatyti, kurioje pusėje ir kurie mūsų dalinio vyrai dabar kovėsi. Ne vienam jų ši naktis gal bus paskutinė. Keletą minučių pasiklausę ir paprašę dangaus palaimos mūsų besikaujantiems draugams, žengėme tolyn. Po pusvalandžio jau buvome prie numatytos sodybos. Kardas pabeldė sutartinu būdu į langą, man stovint nuošaly su ginklu rankoje, pasiruošusiam visokiems netikėtumams. Į Kardo beldeį pasigirdo iš vidaus lauktas signalas, prasivėrė namo durys, ir abu tyliai sulindome į pirkį.

Šeimininkas, vos spėjęs įlipti į kelnes, ištraukė iš palėpės ryšulį, atsiųstą iš apygardos štabo. Tarp įvairių raštų ir dokumentų buvo apygardos vado įsakymas su BDPS prezidiumo nutarimu, kuriuo aš siunčiamas į užsienį su įvairiais rezistencijos uždaviniais. Apygardos vado laiške buvo pažymėta, kad uždavinys turi būti įvykdytas gruodžio mėnesio tamsiausiomis naktimis. Bemažstant apie šiuos naujus rūpesčius, malonios šeimininko dukros spėjo paruošti stalą su gana puikiais užkandžiais. Pobūvį reikėjo greit nutraukti ir vėl žygiuoti. Uždavinys buvo nemenkas, be to, juo turėjau rūpintis jau antrą kartą, šis įsakymas palietė mane po to, kai dar rugsėjo mėnesį šiems reikalams paskirti asmenys, bolševikų aptikti, turėjo susisprogdinti.

Tuo pat laiku, tik kitais ryšiais, apygardos vadas pasiuntė įsakymą kovotojui Mindaugui, Tauro apygardos Birutės rinktinės specialaus skyriaus pareigūnui, kuris per likusias dienas turėjo sutvarkyti savo darbus, juos perduoti kitam, o pats pasiruošti kelionei į užsienį. Po trijų dienų susitikome sutartoje vietoje, kur sėdome planuoti savo atsakingos kelionės. Apygardos ūkio dalis mus aprūpino kelionei būtinais reikmenimis. Mes turėjome pasirinkti savo žygiui savanorius palydovus, išstudijuoti kelionės planą, jį nušviesti apygardos vadui, gavę „palaiminimą“, atsisveikinti buvusias gūžtas. Apygardos štabe turėjome gauti užsieniui skirtą medžiagą.

Atsisveikinom gruodžio penkioliktos dienos naktį Tauro apygardos štabo rajone. Tarp 36 laisvės kovotojų buvo atvykęs BDPS prezidiumo narys Taučius. Buvo čia ir kovojančios Latvijos atstovai. Kilo tostai už vaišingą, brolišką kovą, už BDPS vadovybę.

Po pusiaunakčio skirstėmės savais keliais. Lauke dribo šlapias sniegas. Reikėjo skubėti, norint paslėpti sniege pėdas. Po naujo sniego ivanai paprastai mėgdavo medžioti partizanų, ir vargas tam, kuris susivėlindavo.

Lydimi Šarūno, leidomės tolyn – Sintautų link. Per naktį turėjome nužygiuoti 40 kilometrų kelio. Vienoje vietoje pastebėjome sniege pėdsakus, paliktus vos prieš keliolika minučių. Apie 18 emgiebistų buvo perėję mums skersai kelio, ir mažai ko trūko, kad mes trys būtume turėję kautis su šia gauja. Už keleto žingsnių dešinėje pusėje esančiame kaime ėmė loti šunės, girdėjosi dūžiai į langus bei duris. Valandėlę pasiklausę, traukėme tolyn. Pusiaukelę pasiekus, Šarūnas užvedė mus į vieną sodybą pavalgyti ir pailsėti, šeimininko sūnus, ėjęs tuo metu sargybą, pranešė, kad kažin kas slenka per daržą. Sprukti pro duris buvo per vėlu. Atsitraukėme į kitą kambarį, atsikabinome langą ir, pasiruošę ginklus, laukėme, kada įtartinieji prieis prie durų. Jeigu tai būtų rusai, buvom apsisprendę šokti pro langą ir dingti nepastebėtiems, kad išgelbėtume šeimininką iš nelaimės. Jeigu būtume pastebėti, turėjom granatomis prasiskinti sau kelią. Įtariamieji ėmė belsti į langą. Supratome, kad tai ne rusai, o saviškiai. Tai buvo Jaunutis su savo draugais. Jis aptiko sniege

mūsų pėdsakus ir žinodamas, kad mes šiandien šia kryptim žygiuosime, mus atsekė iki pat šios mūsų poilsio vietos.

Kad lengviau įveiktume likusį šios nakties kelio galą, paėmėme su savim ir Jaunutį su jo trimis vyrais.

Dabar jau sudarėme šiokią tokią jėgą. Buvome septyni vyrai, turėjome du „šturmovikus" (MK/43/1), tris automatinius pistoletus (PPS), vieną automatinį šautuvą (SSV) ir vieną rusišką automatą (PPŠ). Vora traukėme per šakių dirvonus. Keleri metai kai jie nedirbami ir buvo apaugę aukštomis, stagarėtomis piktžolėmis. Kartais įsukdavome į vieškelį pėdsakų suklaidinti.

Pakeliui priėjome sodybą, kurioje turėjo mūsų laukti Žalgirio rinktinės vyrų grupė. Mums įėjus, pasigirdo komandų ir raportų žodžiai. Pirkia buvo prisikimšus ginkluotų kovotojų. Buvo tai būrio vadas su savo kariais. Ant stalo spinksejo menka žibalinė lemputė, o aplink ją susispietę, kovotojai pasakojosi nuotykius. Prie jų pasakojimų prisidėjo ir mūsų palydovai.

Vakar ivanai buvo užsukę kratyti sodybos, kurioje slėpėsi Jaunutis ir Saidokas. Rusų buvo dvylika – kiek perdaug, kad du vyrai stotų į atvirą kovą. Jaunutis spyrė Saidokui, šalia gulinčiam tvarto šiauduose, kad slėptųsi. Jam giliau besirausiant į šiaudus, įlūžo papuvusi lubų lenta. Gi kieme jau šūkavo emgiebistai ir kiekvienu momentu galėjo kyštelti snapą į tvartą ir išvysti įstrigusį Saidoką. Kitos išeities nebeliko, kai tik kantriai šitaip laikytis. Rusai kratą pradėjo nuo pirkios. Išvertė visus stalčius, sugriovė net krosnis, išbadė pamatus, pernešė šuns būdą į kitą vietą ir išbaiadojo visas sienas. Apvalgę ir apvogę šeimininką, po trijų valandų išsinešdino, šeimininkui tarytum akmuo nuo širdies nusirito: „Maniau, kad jau tikrai suras, jau ir kirvį dėl visa ko buvau po ranka pasidėjęs. Bet su laime niekad neprapulsi", – trindamas rankas, džiaugėsi žmogus.

Perkūnas pasakojo atsitikimą, kad ne visada rusai suranda partizaną šiauduose, jeigu ir juos perkrato. Antai, pereitą savaitę, sovchozus nusiaubus, įsikasęs jis ilsėjosi pas vieną ūkininką šiauduose. Užėjo ivanai, kurie buvo mėgėjai krėsti kluonus. Susivarė aplinkinius kaimynus ir įsakė visus šiaudus išversti iš kluono į kiemą. „Dabar tai tur būt pateksiu", susimąstė šiauduose Perkūnas. Kitas gulėjimas jau bus ant Pilviškių turgavietės. Bet stribu nemirsiu. Dar spėsiu, jei gerai seksis, ir vieną kitą bolševiką nudėti". Ties ta vieta, kur jis buvo įsikasęs, pasitaikė tingus arba labai prašmatnus ivanas. Užuoť gabenęs šiaudus šakėmis, jis sukomandavo: „Raz, dva, vali", ir vis griebė šiaudus ritinte ritinti iš kluono. Perkūnui to ir tereikėjo. Jį taip puikiai išritino į kiemą, kad niekas neapsižiūrėjo, kas šiauduose besąs.

Rolandas pasakojo savo pasivaikščiojimą po miestą, kur buvęs bolševikų užkluptas, tikrinant gatvėje dokumentus. „Kišenėje turėjau tik tėvo kvitą apie buliaus pristatymą valdžios rekvizicijai, – kalbėjo Rolandas. Turėjau, žinoma, ir pistoletą. Bet pirma pakišau rusui buliaus kvitą. Rusų vyresnysis paklausė, ar antspaudas yra. „Da, pečat iest“, – buvo tikrinančiojo atsakymas. To ir užteko, kad išsisukčiau iš keblios padėties“.

Pasigirdo komanda: „Baigti. Žygiui pasiruošti“. Apie trisdešimt vyrų dviguba vora pasileidome Sintautų apylinkės laukais. Viename kaime turėjo mūsų laukti kita palydovų grupė. Bet ji dar nebuvo atvykusi. Teko laukti dvi dienas, per kurias ruošėmės tolimesniam žygiui. Iš baltų staltiesių pasisiuvome maskiruotes. Pasirodžius trims lauktiems palydovams – Butautui, Kariūnui ir Feliksui – leidomės savo tolimon kelionėn. Iki šiol mus lydėję vyrai grįžo atgal, o mes šešiese netrukus atsidūrėme prie buvusios Lietuvos Vokietijos sienos. Mus lydėjo tik vienas vietinis kovotojas, kelių ir apylinkių žinovas Strazdas.

PER RYTPRŪSIŲ DYKUMAS

Priėjome Šešupę; suradę neužšalusioje vietoje valtį, persikėlėme į antrą pusę – Prūsų žemę. Nugaras svėrė kuprinės, prikimštos maisto atsargų, šovinių, prieštankinių granatų ir kitų reikmenų, nekalbant jau apie pačią siuntą į užsienį. Ant pat Šešupės kranto riogsojo buvusio Noviškių Andriejaičio dvaro trobesių griuvėsiai, kuriuose nebuvo nė gyvos dvasios, tik visur prigriauta, prišiukšlinta, prilaužyta. Net langų ir durų rėmai „reparacijų sąskaita“ buvo išlaužyti ir sudeginti. Apžiūrėję tas bolševikinės kultūros žymes, palikome šį niūrų dvarkiemį ir patraukėme Rytprūsių laukais.

Šį kartą pralaužti „plieninei uždangai“ mes pasirinkome kelią per Rytprūsius. Skaičiavome, kad Rytprūsių Lenkijos siena nebus taip stipriai saugoma, kaip Lietuvos Lenkijos siena, kur reikėjo numatyti didesnius mūšius ir didesnius nuostolius, bandant prasmukti iš sovietinio „rojaus“, šie apskaičiavimai mus privertė pasirinkti kitą kelią – per šią mirusią žemę, kuri anksčiau Rytprūsiais vadinosi. Prieš mus driekėsi išdrenuoti, prieš kelerius metus buvę derlingi laukai, kuriuose dabar kerojo žmogaus ūgio ir piršto storumo piktžolės, draskydamos mums tiek drabužius, tiek veidus. Iš krūmų pakildavo šnypšdami šernai, o gal ir sulaukėjusios kiaulės, kurios anksčiau vartėsi vokiečių ūkininko tvartuose. Ant kelių – jokių žmogaus pėdsakų. Sutemus nematyti jokio žiburėlio. Laikas nuo laiko praeidavome pro buvusių sodybų likučius, kur liūdnei vėjo sūpuojami girgždėjo pakibę, apdege sparai ar sienojų gabalai. Kryžkelėse gulėjo sulaužyti kelrodžiai, pakelės užgrūstos karo laužu.

Tai žemė, kuriai dabar tiko mirties vardas.

Pažingsniau keliolika kilometrų, sniege susėdome pasilsėti. Netoliese kelyje pastebėjome rogių pėdsakus; prieš parą kažkas tuo keliu buvo pravažiavęs. Galvojome, kad būtų gera suradus kokią nors pastotę, kuriai nusakę kryptį, galėtume tikrai pailsėti. Bet aplink nematei ir negirdėjai jokio judančio daikto. Patikrinę žemėlapyje maršrutą, vėl pakilome. Traukėme laukais, nes nebuvo mūsų kryptčiai tinkamų kelių. Keliose vietose priėjome gilius griovius, kokių trijų metrų pločio, pridengtus tik lengva ledo pluta. Juos nugalėjome, pasistatę vienkartinius lieptus. Nuo vieno tokio „tobulo“ liepto Kariūnas šmurkštelėjo ligi ausų į vandenį. Mindaugo pasiūlymu, užsukome į pirmus pasitaikiusius sodybos griuvėsius, kur galėtume susikurti ugnį, išsidžiovinti rūbus ir užkasti.

Kol suradome mums patogią vietą, dar turėjome nueiti apie du kilometrus. Sugriautų namų rūsyje susikūrėme ugnį. Iš sniego ir avietkočių išsivirėme arbatos. Pagal mūsų mamų receptą, tai geriausias vaistas nuo peršalimo. Mindaugas iš savo kuprinės išsitraukė gabalą lietuviškų lašinių ir nepamiršo gyvenimo vandens (kad tauriau skambėtų, tebūnie leista išsireikšti lotyniškai). Tikėjomės apsiginti nuo miego ir nuovargio, nes iki auštant turėjome dar geroką gabalą kelio. Užkandę visi sugyvėjo. Mudu su Butautu išdrįsime net ir dainelę truktelti Prūsijos „tyrlaukiams“. Poilsis buvo toks malonus, kad net bijojomės sutingti. Likusių dešimt kilometrų šios nakties žygio nesugebėjome įveikti iš karto. Kas trys kilometrai sugriūdavome į sniegą. Auštant pasiekėme numatytą Viliūnų vietovę. Pasirodė, kad paskutinės mūsų dienos Lietuvoje, praleistos be ilgesnių distancijų žygyje, mus buvo gerokai išlepinusios. Jau į parytį vos vilkom kojas. Paskutiniame kelio gale užtikome žmogaus pėdsakus, šia kryptimi toliau žygiuoti buvo pavojinga. Lengvai galėjome susitikti ką nors iš šios dykumos gyventojų, kurie iš mūsų maskiruočių tuojau susiorientuotų, kad mes esame ne ivanai. Tikriausiai iš pirmo įspūdžio mus palaikytų amerikiečių parašiutininkais. Pasiekę vietovę su trijų kelių kryžkele, pasukome į dešinę, praėjome kažkokius kapus ir susimetėme į pasitaikiusio dvaro griuvėsius.

Čia nutarėme praleisti dieną. Nuostabu, prie vieno kamino dar radome neišmontuotas metalines kopėčias, kuriomis naudodamiesi, prie pat kamino viršūnės įsirengėme sargybinių postą. Matomumas iš čia visomis kryptimis buvo labai geras. Arčiau kaip du kilometrus joks gyvūnas nepastebėtas negalėjo prie mūsų priartėti. Be tiesioginių pareigų, sargybinis turėjo nuolat virti arbata ir dešras, žiūrėti, kad nuo ugnies neužsidegtų draugų rūbai, na, ir patenkinti kiekvieno prabudusio norus – dešromis bei arbata. Suradę lentgalių, užtaisėme mūsų išsirinktame kambaryje pusę langų, kad nebūtų skersvėjų. Kieme aptikome iš benzino statinės ivanų padarytą krosnelę, atsivilkome ją į vidų, pritaissėme dumtraukį, aplink „krosnį“ pasitaisėme iš lentų guolius ir, apsikabinę savo

meiluzės, su drabužiais suvirtome miego. Dūmus slėpė prie pat namo išsikerojęs didžiulis ąžuolas.

Diena praėjo visiškai ramiai. Rytų pusėje buvo gyvybės apraiškų – girdėjom šunį lojant, iš dviejų vietų kilo dūmai, bet pačių trobesių dar nematėm horizonte. Spėjom ten esant Stalupėnus. Apie 3 val. po pietų sargybinis pastebėjo atstokai nuo mūsų keliu pravažiuojantį sunkvežimį su trimis žmonėmis. Matyti, tai buvo rusai, kurie važiavo šimtąjį kartą karo grobio pasirinkti. Kiek vėliau tuo pačiu keliu praslinko žmogysta su medžiokliniu šautuvu ant peties. Pavakare sukilom. Nuovargio jau nejautėm. Prisiminimui padarėme keletą nuotraukų. Išsivalę ir patikrinę ginklus, temstant leidomės į antrosios nakties žygį.

Šiai nakčiai nukeliautiną atstumą nusistatėme kiek trumpesnę negu kad vakar. Visą dieną buvo snigę, kelias pasidarė dar sunkesnis; mūsų jėgos dar greičiau išsisemdavo. Šianakt turėjome praeiti Stalupėnus, paliekant juos mūsų dešinėje, ir kiek galima daugiau priartėti prie Heidemuedės miškų. Pakeliui aplenkdami įsikūrusius rusų kolchozus, nukrypome perdaug į kairę.

Netoli miestelio perėjome per plentą, nusileidome pakalne žemyn. Čia pataikėme į raistą su plačiais grioviais. Ledas buvo gana silpnas. Šarūnas pirmas gulė ant pilvo ir peršliaužė į kitą pusę. Juo sekdami, neįlūžome ir mes nė vienas. Už kelių šimtų metrų pasitaikė ir upelis. Čia ledas buvo dar plonesnis, vietomis net atviras vanduo. Šarūnas vėl pliumptelėjo, suradęs didesnę ledo dėmę, ant pilvo ir šliaužė į kitą pusę. Netoli kranto ledas įlūžo, ir jis pasinėrė vandenyje. Bet jis savo dideliu šaltakraujiškumu išsikrapštė į kitą pusę ir dar mums padėjo. Ten suradęs šieno kūgius, apstatytus lentomis, juos nunuogino ir mums padarė „tiltą“, kuriuo visi persikėlėme per upelį. Šarūno nė po nagi nebuvo išlikę sausa. Pirmas mūsų rūpestis buvo kuo greičiau išdžiovinti jo drabužius, nes ore jautėm didoką šaltį. Visi drabužiai tuojau suragojo, ginklai užšalo. Lyg tyčia čia pat esąs miestelis mums neleido greit išsirinkti poilsio vietovės – turėjome kuo daugiau nutolti. Tik už keleto kilometrų suradome tinkamą rūšį, vėl susikūrėme ugnį ir, išnuoginę draugą, pradėjome džiovinti.

TIK VIENI RUSAI KOLCHOZININKAI

Po poros valandų vėl traukėme pirmyn. Gerą kelio gabalą prisilaikėme autostrados, kol priėjome miestelį. Pasiekę pirmus trobesius, kuriuose mirgėjo žiburiai, pasukome į kairę, perėjome geležinkelį ir susimetėm į sugriautų pastatų užuovėją pasilsėti. Įgavę jėgų, vėl žingsniavome.

Auštant ėmėmės dairytis patogios vietovės dienai. Norėjome užtikti vokiečių šeimą. Bet veltui. Kur tik prislinkdavome prie langų, iš kurių spindėjo žibalinių lempų šviesos, visur burbleno rusų šeimos. Priėję šieno kūgius, apsisprendėme, kad geriausia bus juose įsikasus. Viename iš jų iš

visų keturių pusių išsirausėme po skylę; į šonines sulindo po du vyrus, į galines po vieną. Guolių pasiruošimas reikalavo gana daug darbo, šienas buvo kietai susigulėjęs, o čia dūkstant rytų vėjui, grubo nuogos rankos.

Aptvarkėme išpeštas šieno krūvas, apkapstėme jas sniegu – ir į guolius. Bandėme kiek galint užsimaskuoti, palikdami mažas skylės stebėti. Visą dieną buvom nutarę iš kūgių nelįsti, kad nebūtume pastebėti iš dviejų pusių gyvenančių kolchozininkų. Priešas čia mūsų perdaug nebaugino; jeigu jau ir užtikty, tai tikriausiai negausios pajėgos, su kuriomis bandytume susidoroti. Gulėjome dėl atsargumo apsiavę, sušlapę autai sustingo aplink kojas, suledėję batai kaip kaulas barškėjo. Vistik manėme geriau jų nenusiauti, kad nereiktų basiems šokti į sniegą pavojaus atveju. Vos pradėjus temti, nuo šalčio kalendami dantimis, išlindome iš savų urvų. Vis dar pūtė žvarbus šiaurės rytų vėjas.

Griebėmės užtaisyti skylės ir, kol viską sutvarkėme, net ir apšilome. Kiek užkandę, nors neturėjome jokio apetito, pradėjome naują nakties žygį. Už dviejų kilometrų pasiekėme plentą. Nors jame buvo matyti kelių rogių ir vežimų pėdsakų, bet rizikavome keliauti juo, nes iki Heidemuedės pagal žemėlapi tiesia linija skaičiavome apie 23 kilometrus, su kuriais tuoj po vidunakčio turėjom susidoroti.

Artėjant prie Lenkijos sienos, mums buvo dar svarbiau sutikti kokį vokiečių ir pasiteirauti apie padėtį pasienyje. Gera nesiorientavome net kurioje vietoje tiksliai yra pravesta naujoji Lenkų-Rytprūsių siena.

Paplentėje kiurksančioje trobelėje degė žiburys. Gal čia vokiečių šeima skursta, pagalvojome ir nutarėme patikrinti. Keturiese sugulė plento grioviuose, o aš su Šarūnu prišliaužėme prie trobos ir stebėjome pro langą murzinas figūras, kurios kažin ką triūsė viduje. Purvinoje asloje draikėsi keletas vaikų. Paaiškėjo, kad tai esama kolchozininkų. buvome besitraukia nuo lango, kai išgirdome Mindaugo balsą: „Stoj, Kuda idioš?“. Mūsų draugai buvo per mažai akylus, jie nepasižiūrėjo, kai prie jų visai arti priėjo dar du rusai, iš kolchozo grįžtą į šias trobas. Susivarėme visus į vidų ir, vaidindami raudonarmiečius, ramiai sau šnekučiavomės. Išklausinėjome apie artimiausius kolchozus ir kitus mus dominančius dalykus. Pats pirmasis turėjo „Kirovo“ vardą, kuriam ir jie priklausa. Už šio buvo visa eilė kitų, kur net ir kooperatyvas egzistuoja. Jiems pažadėjome šiame užsukę nusipirkti cigarečių ir atsisveikinę patraukėm tolyn. Iš mūsų kalbėjome tik trys, nes kiti per silpnai mokėjo rusų kalbą, kad galėtų vaidinti raudonarmiečius. Ruselių nurodytu keliu leidomės link „miestelio“. Reikėjo būtinai mėtyti pėdsakus, kad kartais ir glušokas kolchozininkas nesusiprastų, kad mes buvome ne „naši“ ir neužaliarmuotų valdžią. Porą kilometrųėjome atgal, paskui, pasinaudodami griovyje išsikerojusi karklynu, paslėpėme pėdas ir vėl grįžome pro tas pačias trobeliūkštes, tik jau kilometro atstumu nukrypę į vakarų pusę. Kiek paėję, užtikome ir minėtą kolchozą. Iš suvažinėto ir

sutrypto sniego orientavomės, kad čia jau daugiau žmonių esama. Išėję iš plento, traukėme vorele į miškelį, kurio kontūrai jau juodavo horizonte. Į mišką sulindome, vadovaudamiesi visomis atsargumo priemonėmis: išsidėstę saujoje ir užvestais ginklais. Pušų ir eglių šakos linko nuo sniego, kuris mūsų užgautas, pabirdavo už mūsų apykaklių. Miške buvo neapsakomai tamsu. Viena ranka nuolat reikėjo saugoti akis. Tik įžygiavę keletą kilometrų gilumon ir nerasdami jokių pėdsakų, drįsome net ir ugnį susikurti. Prasišlavę sniegą, aptūpėme žėruojančią ugnelę. Jautėmės be galo maloniai. Nugalasti žiemos vėjų veidai ir atgrubusios rankos dabar vėl atsigavo, šildomos prieš aukštyn besistiebiančią liepsną.

Dienai vietą pagal žemėlapi būvome numatę kiek kitur. Iki jos dar buvo apie pusantro kilometro. Ji buvo kiek atokiau nuo žemėlapyje pažymėtų, didesnių kelių. Pakelyje nugalėjome įvairias nuo karo pasilikusias kliūtis. Kabojo apardytos spygliuotų vielų užtvaros, riogsojo suverstos rąstų krūvos, ir kryžiaivosi gilūs prieštankiniai grioviai. Colis po colio įveikdami šias kliūtis, siaučiant nakties pūgai, artėjome į numatytą vietą. Kad ir neturėdami jokios pastogės ar užuovėjos, džiaugėmės vis smarkaujančia pūga, nes ji tuoju sniego debesimis užnešdavo mūsų pėdsakus. O tai buvo ypač svarbu artėjant prie pasienio zonos.

Išaušo gruodžio 21 dienos rytas. Buvo sekmadienis. Visi griebėmės ieškoti pakuro ir malkų ugnelei. Malkas stengėmės rinkti nedūminančias. Prisiskabę eglišakių, pasiklojom guolius ir užkandę, pasidėję kuprines po galvomis, o meilužes glėbiuosna, bandėm snausti. Vienas nuolat buvo sargyboje. Jis buvo atsakingas tiek už saugumą, tiek už maitinimą. Buvo po vidudienio, kai pakilome iš savo lokiškų guolių. Nors jau ir buvo praėjęs mūsų žemės taške mišių laikas, bent pavėluotai pasimeldėm, prašydami Dangaus palaimos tiek mūsų žygiui, tiek visai tautos kovai.

Kaip sekmadienio, tai ir pietūs buvo kiek įmantresni. Vietoje virtų dešrelių ant mūsų „stalo“ kvepėjo keptos, iščirškintos ant katiliuko dangčio. Nė kiek nemenkiau viliojo spirginti lašinukai su svogūnais. Arbatai pagerinti įlašinome anyžio lašų. Nuovargiui pašalinti išgėrėme Mindaugo užfundyto kažkokio skysčio ir, kaip padoriems vyrams pritinka, nepamiršome nė universalinio vaisto po burnelę. Po to griebėmės valyti ir tvarkyti ginklų. Paprastai kai partizanai griebiasi šio darbo, tai jau visada tenka laukti kautynių. Tai jau instinkto dalykas. Klausinėjome vienas kitą, kas ką sapnavo. Felikso sapnai buvo patys ryškiausi, nieko gero mums nežadą. Jis skendęs kažin kur raiste, o su juo kartu Butautas ir Kariūnas. Raisto pakrantėje augo keisti medžiai, iš kurių į raistą varvėjo kraujas. Jis matęs atokiau stovinčius draugus, bet jie grimstantiems negalėję padėti.

Pagal mūsų žygio planą reikėjo pasiekti Romintos upę netoli to paties vardo miestelio. Čia kur nors turėjo būti rusų lenkų siena. „Padėk, Dangau“, tyliai pratariau ir liečiau Mindaugui pradėti žygį.

KRUVINAS KELIAS PER ROMINTOS TILTĄ

Sniego audrai apimus, popiet įsiviešpatavo mirties tylą. Sniegas pridengė žmonių ir žvėrelių pėdsakus. Kai kur miške aptikome įvanų darbo žymes, šen bei ten stovėjo netvarkingai sumestos dvimetinės malkų stirtos, po kojomis painiojosi nesurinktos medžių šakos. Mūsų laimė, buvo sekmadienis, bolševikams „vichodnoi den“ (nedarbo diena). Tai labai sumažino progas su jais susitikti.

Ėjome visą laiką pėda į pėdą, nors tai labai vargino paskutiniuosius. Keletą kilometrų įveikę, užtikome buvusios karo metu stovyklos likučius. Sniege, jaunų eglaičių fone rikiavosi mediniai karių kapų kryžiai. Aišku, kad tai buvo vokiečių kapai, nes bolševikai savo antkapiuose pastato ne kryžių, bet rėkiančią raudoną „kaburkėlę“.

Perėję stovyklą, pasukome į dešinę ir pasiekėme plentą. Čia užtikome pėdsakų. Paplentėje kas keliolika metrų stovėjo išmeigti basliai. Ant vieno tokio radome ir užrašą: „Ostorožno, valka lesa“. (Atsargiai, giria kertama). Plente įskaitėme sunkvežimių ir slidininkų pėdsakus. Mindaugas buvo įsitikinęs, kad čia jau tikrai yra sienos zona. Ta nepaprasta ramybė, o ypačiai slidininkų pėdsakai kaip tik patvirtino Mindaugo spėjimą, kad mes esame pavoingoje zonoje. Iš plento pasukome į dešinę, kur netrukus turėjome pasiekti Romintos upelį ir tiltą per jį. Ėjome dauba, iš dviejų pusių apsupta kalvomis. Už keliasdešimt metrų atsidūrėme prieš apkasus ir spygliuotų vielų užtvartą.

Tai buvo naujoji Rusijos ir Lenkijos siena. Išsipylėme į dvigubą vorą ir pasiruošėme kiekvienu momentu pradėti kautynes. Staigiais šuoliais peršokome per apkasus, bet kiek ilgiau užtrukome prie spygliuotų užtvartų. Jas nugalėję, perdaug pasidavėme į dešinę, atsidurdami prieš balą. Kairiajame šone ėjo takas į tiltą per upelį. Mes turėjome skverbti šalia jo ir tik prie pat tilto pereiti į taką. Ant tako galėjome susitikti su patruliais.

Nuklysdami perdaug į dešinę, padarėme klaidą: mus pamatė plentu čiuožia bolševikų slidininkai. Jie sustojo, kaip stabo ištikti, ilgokai sekė mus, pasitraukiančius į krūmus, o po to staiga nuskubėjo, matyti, šauktis pagalbos. Mindaugas greit susiorientavo. Vienoje rankoje laikydamas žemėlapi, kitoje „šturmoviką“ leidosi sparčiais žingsniais pirmyn. Skubėjome prie tilto, paskutiniajam su eglaičių šakomis maskuojant savo pėdsakus. Pasiekėme keliuką į tiltą. Tiltas dar buvo nuo mūsų apie šimtą metrų. Prie jo pastebėjome du sargybinius, kurie neramiai dairėsi aplink. Savo puikių maskiruočių dėka, prislinkome visai arti jų. Rusai dėvėjo taukuotas „vatufkas“. Vienas buvo ginkluotas automatinio šautuvu, kitas – paprastu. Paėmėme ant kryptukų. Ruseliai nors mūsų nematė, bet prieš mirtį kažko nervinosi.

Vietoje komandos pasigirdo mano automato šūviai. Prie „amerikankos“ prisijungė draugų ginklų daina. Rusai susvirduliavę smuko aukštelninki. Mes leidomės pirmyn. Mindaugas ir aš, laikydami apie aštuonių metrų atstumą tarp savęs, leidomės bėgti per tiltą. Ant tilto mus pasitiko atskubančių rusų dalinys. Vėl sutarškėjo mūsų meiluzės, lydimos mirštančių rusų šauksmo: „Stoj ble...“

Mudu su Mindaugu jau buvome perbėgę tiltą ir sugulę anoje pusėje ant kelelio, kuris turėjo pusmetro aukštumo vandens išgraužtus krantus, sudarančius mums labai gerą uždangą.

Feliksas ir Kariūnas sušoko į apkasus. Šarūnas ir Butautas slinko per tiltą. Jiems vos įpusėjus, abi pusės vienu momentu atidarė ugnį. Mindaugas ir aš iš vienos upelio pusės, Feliksas ir Kariūnas iš kitos kryžma ugnimi pliekėme penkiolikos rusų dalinį. Mūsų sutartinė ugnis niekais pavertė viršininko šūkavimą – „vpe-riod“ (pirmyn). Aš su Mindaugu pylėm be jokio pertrūkio, stengdamiesi pasitraukti kiek toliau ir užleisti savo pozicijas Šarūnui ir Butautui. Jiedu pliekė iš savo „liliputų“ klupsčiomis. Feliksas ir Kariūnas „turavojo“ iš apkasų. Ivanai, kaip akis išdegę, lipo į mūsų ugnį, nė kiek nepaisydami, kad jų draugas po draugo virto iš klumpių.

Butautas, nenorėdamas ilgiau gaišti pavojingoje pozicijoje ant tilto, dėjo paskutinį šuolį į kitą tilto pusę ir tuo momentu krito negyvas. Prie jo prišliaužęs Šarūnas patikrino mirties smūgį. Kelios automatinės serijos kulkos kliuvo jo krūtinėn ir galvon. Numetęs į upelį Butauto automatą, Šarūnas, kulkoms apie ausis zvimbiant, nušliaužė nuo tilto. Rusų ugnis kiek sumažėjo, nes apie aštuonis jau pakirtome. Nors jų ir dabar pajėgos dar buvo gausesnės, bet mus drąsino mūsų ginklų pranašumas. Aš su Mindaugu savo pozicijas jau buvome užleidę Šarūnui, o Feliksas ir Kariūnas, iššokę iš savo apkasų, šliaužė prie tilto.

Praretintos rusų pajėgos jau buvo bepradedančios slinkti atgal, kai Feliksą ir Kariūną netikėtai pradėjo spausti iš užpakalio atvykę nauji rusų daliniai. Felikso kuprinę, kurioje buvo prieštankinė granata, kliudė naujų pajėgų šūviai. Pasigirdo baisus sprogimas, pakilo sniego ir dūmų debesis, o vargšas Feliksas nespėjo nė aiktelti. Už kelių metrų gulinčiam Kariūnui net ginklas iškrito iš rankų. Jį susigriebęs, Kariūnas, palikęs savo draugo kūno likučius, keliais smagiais šuoliais perbėgo per tiltą.

Į apkasus, kur anksčiau kovojo Feliksas su Kariūnu, sušokę rusai spirgino į mus gana taikliomis serijomis. Mes šiuo metu turėjome taip pat geras pozicijas, tik nebuvo prasmės čia ilgiau laukti. Mūsų tikslas – tiltą pereiti – jau buvo pasiektas, nors laikydamiesi dabar ant jo galėjome prikloti geroką krūvą ivanų. Tačiau buvome nesaugūs nė iš užpakalio. Miške sklido autovežimių ūžesys ir pavieniai šūviai. Spaudėme nuo tilto toliau. Įkandin per tiltą veržėsi ivanai. Susimetėme staiga už kalvos ir

nutarėme stuktelti besivejantiems, įtempę žvilgsnius įvairiomis kryptimis, vikriai krovėme pirštais ištuštėjusias automatų apkabas. Tuoju pastebėjome į mus slenkančius atkištais ginklais ivanus, tačiau mūsų dar nematančius, nes mus dengė atkriautė. Jie sekė mūsų pėdsakais. Buvo aišku, kad užlips. Prisileidome juos visai arti, ir tik tada papliupo mūsų ginklai, šaudėme gana ilgomis serijomis, stengdamiesi kuo daugiau jų nudėti, o likusius priversti, kad toliau mūsų nepersekiotų. Pačius artimiausius išskynėm, tačiau jų būta ir dešiniame sparne. Jie, aiškiai nematydami tiesioginių taikinių, šaudė akiai mūsų ugnies kryptimi.

Mūsų nelaimė, Kariūnui bebėgant, prieš sprogstama kulka pataikė į dešinę koją. Pasigirdo jo paties balsas: „Kariūnas sužeistas“. Du iš mūsų pribėgo jo apžiūrėti. Žaizda buvo labai sunki. Kulka buvo išplėšus raumenis ir sutraiškius kaulą. Pradėjo temti. Rusų ugnis aptilo. Kariūnas smarkiai dejavo. Baltas sniegas pasruvo nuo kraujo. Perrišti žaizdos čia buvo neįmanoma, nes mūsų kalvą jau supo priešas. Reikėjo skubiai trauktis. Gi Kariūnui nuo didelio kraujo nutekėjimo išseko jėgos ir viltis išlikti gyvam. Tai matydamas, jis ir pats sutiko atsiskirti. Su giliu skausmu širdyje turėjom jį atsisveikinti amžinai. Jis palinkėjo mums laimės ir paprašė neužmiršti jo motinos. Visi skendėjome begalinėj klaikumoje, nepajėgdami sulaikyti ašarų. Pradėjus vis arčiau griausti rusų kulkosvaidžiams, palikome savo draugą, bekeliant aukštyn susisprogdinti paruoštą granatą.

Anoj skausmo vietoj trenkė granata, tikriausiai atėmusi ne tik Kariūno, bet ir keleto apspitusių ivanų gyvybes.

Jau visiškai temo. Žinojome, kad pakeliui turėsime pereiti plentą. Tai turėjo būti rusų pasienio zonos pabaiga, kitaip sakant, žemėlapyje atžymėta siena. Paprastai ji esti mažiau saugoma, kaip visa pasienio zona. Zonos gylis tęsėsi iki trijų kilometrų, šiuo metu tiksliai negalėjome orientuotis, kiek atstumo ligi plento mums buvo likę. Pasitikėjome Mindaugo pastabumu. Pagaliau per pusiau užšalusį dumblyną pasiekėme plentą. Per jį šliauždami, kiekvieną sekundę laukėme kulkosvaidžių ugnies. Tikėjom, kad šis tiesus plentas turi būti saugojamas kulkosvaidžių. Bet apsirikom arba tamsoje buvome nepastebėti. Antroje plento pusėje aptikom dviejų su viršum metrų aukštumo vielų tvorą. Sukaupęs visas jėgas, o jų pavojaus atveju netrūksta, griebiau kartu su Šarūnu už apatinių vielų ir jas be didelio vargo atplėšėme nuo žemės, padarydami ganėtino didumo plyšį. Visi pralindę, lengvai atsidadusome ir nėrėme galvotrūkčiais pirmyn.

Tik už kokių trijų kilometrų nuo sienos sustojome pailsėti. Jau buvo visai sutemę. Tik dabar išdrįsime pagalvoti apie mūsų paskutines valandas. Vos pajėgėme ištarti susiraminimo žodžius, {kaitusiuose veiduose žybčiojo įdubusios akys, nė vienu lapo krustelėjimu nepasitikinčios. Tylą pertraukė malda. Dėkojom Viešpačiui ir už tokią

„laime“. Tik dabar pasikeitė keletu žodžių, bet jokia kalba nesirišo. Pajutom šaltį. Kautynių metu, belandžiodami po snieguotus eglynus, bešliauždami po sniegą ir kaip reikiant neužšalusius raistus, sušlapome kiaurai drabužius. Su sutemomis pakilo šaltis. Drabužiai sustingo.

Pradėjome žygiuoti. Ant sienos supyškėjo trys paskiri šūviai. Atrodė, kad sargybiniai tik dabar aptiko mūsų pėdsakus ir davė ženklą sargybų įguloms.

LENKIJOS ŽEMĖJE

Miškas dar tęsėsi apie trejetą kilometrų. Pamiške ėjo kelias, šalia jo šliejosi lenkų trobelės. Jas pralenkėm labai atsargiai, ginklus laikydami parengtus ugniai, nes bolševikai jau galėjo būti suspėję susirišti su lenkų pasieniečiais. Languose matėm gyventojų veidus, kuriuos mes dominome tiek savo apranga, tiek pasiruošimu pavojui atremti. Kiek toliau nuo pamiškės užsukome pas gyventoją pasiteirauti apie čionykštę padėtį ir susiorientuoti, kurioje vietoje tiksliai esame, nes po kautynių jau nebesugebėjome susivokti. Atsargumo nepamiršom, bet vietinių lenkų pajėgų per daug nebijojom. Žinojom, kad jie daugiausia maklinėja po du, tris, ginkluoti rusiškais klerkutėmis (PPS). Pirmos serijos pasisaugojai, o paskui, vamzdžiui pakaitus, tai nors su kepurėmis muškis, kulkos nė odos pradrėksti nesugeba. Be to, mums buvo žinoma, kad lenkai kautynių metu mėgsta ir atgal pasitraukti, o mums šio įpročio neturint, atrodė, kad susidūrus jiems tektų pabėgti. Su lenkais jokio noro muštis neturėjome. Jie dar kartas nuo karto mums ir „uniją“ pasiūlo; jie nėra tikri bolševikai, o tik jų baudžiauninkai.

Visuose sąnariuose jautėme nuovargį. Gi kelio šiai nakčiai prieš akis stovėjo apie 40 kilometrų. Rytojaus dienai tikėjomės didelių „ablavų“, reikėjo kuo toliau pasišalinti nuo sienos. Galimas daiktas, kad mums sunaikinti bus subendrinti rusų ir lenkų veiksmai, neabejojamai rusų pasieniečiams vadovaujant.

Nužiūrėję didesnę ūkininką, užsukome, rogių, nes numatyto kelio galo pėsti negalėjome įveikti. Čia aptikome vieną savo tautietį, apie trisdešimt metų kaunietį. Nutarėme užkasti, šeimininką tautietis paprašė išvirti kavos ir pričirškinti mūsų lašinių su svogūnais. Išpylėm nusiavę iš batų vandenį ir bandėme susirasti naujus autus. Tautietį pradėjome kalbinti, kad suorganizuotų mus pavėžinti, šeimininkas kiek muistėsi. Tik kiekiau spustelėjus, atsirado rogės su dviem bėriais.

Tautiečio paslaugomis naudojomės apie penkiolika kilometrų. Po to jį atleidome ir traukėme pėsčiomis Pšeroslio link. Kelionė rogėmis mums gerokai patiko. Tuo pačiu reikalu užsukome pas atokiau nuo kelio stovintį ūkininką. Pasirodė, kad jis buvo kaimo seniūnas, ir mums pradėjo aiškinti apie rogių „gavimo“ tvarką. Mes jam paaiškinome, kad mes nemėgstame

jo pasakojamos tvarkos, kaip lygiai ir jos tvarkdarių, ir kad mes turime per maža laiko, kad leistumėmės į ilgesnes diskusijas. Pareigūnas, murmeldamas kapituliavo ir mus nuvežė ligi Pšeroslio. Sužinoję, kad miestelio policija susideda tik iš aštuonių vyrų, pravažiavome gatve pro jų būstinės langus. Tamsoje niekas iš miestelio gyventojų neatkreipė į mus dėmesio. Dar pavažiavę penkiolika kilometrų, paleidome jį namo, įsakydami užmiršti valdžios tvarką ir apie mus nieko jai nepranešti.

Užsukome pas trečią lenką. Pakratę kuprines, skubėjom užkąsti ir, įsimetę į roges šeimininką, leidomės toliau Fornetkos link. šis taip pat pradėjo mums kalbėti apie valdžios išpėjimus pranešti apie pasirodžiusius nakties metu karius. Ypačiai pareiginga atrodė jo antroji pusė. Už dešimties kilometrų paleidome jį atgal, padėkoję už pavėžinimą ir patardami priminti žmonai neskubėti su jokiais pranešimais, jei ji dar nebus iš namų išėjusi. Jai išvažiuodami garantavome, kad po trijų valandų vyras bus namie.

Palydėję akimis pastotininką, pradėjome žvalgytis, pas kurį čia ūkininką geriau įsikūrus dienei. Vietovė buvo gana dėkinga: čia pat raitėsi upelis ir vyravo nelygus, krūmėtas reljefas. Išbūrėme ant pirštų laimingiausią sodybą ir pradėjome į ją kulniuoti. Buvo pats parytys. Troboje skelbė rytą gaidžiai, tvartuose bildėjo arkliai, laukdami šeimininko ateinant su pašaru, šeimynėlė, mums pasibeldus, sutiko mus gana maloniai. Paprašėm pailsėti, šeimininkė tikriausiai įskaitė mūsų veiduose nepaprastą nuovargį ir paklojo mums lovas net seklyčioje. Apsiprausę ir paruošę ginklus, mano draugai, suvirtę į lovas, bematant sumigo. Aš iš paskutinių maisto likučių paruošiau, moterų gelbstimas, pusryčius. Apie dvyliką valandą pasikeitėme su Mindaugu pareigomis. Aš atsigulęs užknarkiau, o jis perėmė sargybą ir autų, drabužių bei batų džiovinimą.

Vos spėjau sumerkti akis, kai įbėgusi šeimininkė pranešė, kad Suvalkų komendantas skambinęs Rutkos, Vyžonių ir Pšeroslio milicijos ir UB komandoms, kad kokie ginkluoti vyrai prasilaužę iš Rytprūsių per sieną ir traukia Fornetkos link. Kaimynystėje jau užsakytos tuojau atvykstančioms milicijos ir UB pajėgoms kelerios rogės.

Buvo aišku, ko jie ieško. Skubiai apsirengėme kelionei, šeimininką paprašėme skubiai paruošti arklius ir vežiką. Savo viršutinius drabužius paslėpėme rogėse, apsikarstydami vietoje gautais. Pagal šeimininkės pranešimą, mums pavojus grėsė iš trijų pusių, taigi, traukėme ketvirton – Smolnikų link. Važiavome kaip galint pamažiau, kad kaip nors sulauktume vakaro prietemų. Smolnikus pasiekėme tik ketvirtą valandą. Vežėją atleidome ir užsukome pas pirmą pasitaikiusį priemiesčio trobelninką. Čia sukirtom gerosios šeimininkės sudėtus valgius.

Mus nustebino mūsų paskutiniojo vežėjo laikysena. Jam norėjome už paslaugą sumokėti doleriais, bet jis atsisakė ir prisipažino, kad ir jis buvęs priešbolševikiniu partizanu ir laiką savo pareiga suteikti mums pagalbą.

Sulaukę vakaro pradėjome rūpintis pastote. Sekėsi gana prastai. Dauguma gyventojų prie miestelio turėjo tik po vieną arklių, o be to, čia pat buvo Kalėdos, išjudinusios kiekvieną gyventoją su įvairiais reikalais į miestus. Vieni bijojosi arklius duoti, klausydamiesi valdžios įsakymų, o kiti gal ir mūsų pačių. Tokiu būdu mums pavyko gauti arklius tik pas ketvirtą ūkininką.

Iš Suvalkų komendanto užaliarmuotų milicijos ir kopų būstinių orientavomės, kad mus išdavė kuris nors pastotinininkas, nes jiems buvo žinoma mūsų traukimosi kryptis. Gailėjomės, kad čia ne mūsų veikimo rajonai ir ne mūsų reikalas buvo šiuos lenkus atpratinti nuo vergavimo bolševikiniais uzurpatoriams.

SUSIRĖMIMAS SU LENKŲ SARGYBOMIS

Ilgokai pasiderėję su ketvirtuoju ūkininku, susėdome į roges ir išvažiavome į rytus. Neilgai trukus pamatėme į mus artėjančias trejas roges. Pasirūpinome kaip galint geriau užmaskuoti savo uniformų ženklus ir ginklus, kad jie neblizgėtų mėnesienoje. Pirmosioms rogėms priartėjus prie mūsų pastebėjome, kad jose sėdėjo ginkluoti vyrai. Dar labiau stengėmės susigūžti, vis dar tikėdami, kad jie mus palaikys paprastais civiliais, ir prasilenksime geruoju. Bet deja...

Prasilenkiant sujudo visos lenkų rogės, sutarškėjo užtaisomi automatai ir iš užpakalio mus pasveikino: „Stoj“.

Vieną akies mirksniu atsidūrėme iš rogių grioviuose, ir vietoj atsakymo mūsų ginklų ugnies liežuviai laižė „smalsiąsias“ roges. Arkliai atsistojo piestu ir sukrito ant kelio. Rogėse dejavo mirštantieji. Tik vienas turėjo laimės dar su gyvybės ženklais iššokti iš rogių ir, neiššovęs nė vieno šūvio, nudūmė per rūkstantį sniegą. Tokis buvo pirmasis pasisveikinimas lenkų su lietuviais partizanais. Šitaip sutvarkę pirmą pastotę be jokių savų nuostolių, įsitikinome, kad lenkai neturėjo jokio supratimo apie artimas kautynes.

Su pirmomis rogėmis susikibus, iš antrųjų ubistai išsoko ir susimetė į dešinę kelio pusėje esančius trobesius. Keletas jų drąsiai sau traukė prieš mus, būdami visai tikri, kad nugalėtojai yra jų draugai iš pirmų rogių. Prie manęs prišoko iš už medžio išlindęs lenkų poručninkas ir užtaisydamas automatą sušuko: „Kto tam?“, lyg jis čia būtų nežinojęs, ko atvykęs.

Vietoj atsakymo trenkiau jam iš rankų ginklą, įrėmiau jam į pilvą savo „amerikanką“ ir sukomandavau aiškiau „Ruki v vierch“. Čia pat atsirado

Mindaugas. Lenko automata užsimečiau ant pečių. Mindaugas pylė jam į ausį ir, parodęs ranka kryptį, šūktelėjo: „Idz do djabta, panie poručniku“.

Poručnikas sudaužė kulnėmis, kilstelėjo porą pirštų prie kepurės ir po kariško sukinio pasileido smagia risčia prie „sudirbtų“ rogių. Prasilenkdamas su paskui besitraukiančiu Šarūnu, jis vėl atmušė pagarbą ir vis nemažino Mindaugo nustatyto tempo. Šarūnas visai nesiorientavo, kas čia per reikalas, nes jis nebuvo pastebėjęs, kas su ponu poručniku buvo nutikę. Jis norėjęs jį „purptelti“, bet, pastebėjęs lenko mandagumą ir jį beginklį, susilaikė: „Rauk jį velniai, jeigu jau bėga, tai vadinas nebepavojingas“. Kiti lenkai, kurie buvo sulindę trobesiuose, mūsų su poručniku padarytas taikos sąlygas puikiai matė. Jie susiorientavo, kad mes esame jau visai prie jų, vietoj jų lauktų draugų. Jie į mus atidarė ugnį. Juos ir mus skyrė gal nedaugiau, kaip 25 metrai. Į jų ugnį atsakėme sava, tik daug tankesne. Kur tik iš už trobesių žybteldavo šūvis, ten atsakėme savo serijomis. Lenkų pasirinktos pašiūrėse ir tvartuose uždangos jau nieko neapsaugojo. Kur ilgiau sutelkdavome ugnį, ten paliko iš pastatų tik rėtis, šaudėme stati, nes priklaupiti nebuvo kada. Mūsų partneriai pradėjo padrikai bėgti. Už trobų tęsėsi sniegu padengta įkalnė, kurioje pasipylė keliolika bebėgančių lenkų. Žinodami, kad bėgančiam ypač daug jėgų teikia kulčių zvimbimas apie ausis, nesigailėjome jiems „padėti“. Pasipylėme kiek plačiau ir, kol iš akių pranyko mirgą juodi taškai, grojom sutartinę.

Kautynėms pasibaigus, apžiūrėjome savo nuostolius. Jie buvo gana menki. Šarūnas nespėjo iš rogių išsitraukti savo kuprinės su paskutinėmis maisto atsargomis ir kt. kelionės reikmenimis. Jis surado, be to, kelias skyles milinėje. Mudu su Mindaugu buvome laimingesni. Kuprines turėjome ant nugarų ir neradome nei vieno įdrėskimo rūbuose. Kitokiais veidais savo nuostolius skaitė UBistai.

Pažygiavę keletą kilometrų, sutikome „Kalėdų Senį“, kuris vežė kalėdines prekes Rutkos kooperatyvui. Padarėme prekių reviziją, nustatėme, kad vežasi perdaug, o be to, mūsų duomenimis ir valgomų burnų po kautynių tikrai sumažėjo, nes kautynėse greičiausiai dalyvavo UBistai iš Rutkos. Numatytą „perteklių“ paėmėme – po litrą spirito, po kišenę saldinių ir po gerą kilogramą kitokių rimtesnių užkandžių. Palinkėję pastotininkui linksmų švenčių, traukėme toliau, šis iš tikrųjų jautėsi labai laimingas ir linksmas, kai pastebėjo, kad mes pasikakinome tik šimtąją jo dovanų dalimi. Nusilenkė giliai, kilstelėjo kepurę ir, traukęs arkliams po botagą, nuvažiavo.

Po kautynių su UBistais įsitikinome, kad padėtis žymiai rimtesnė, negu kad mes galvojome. Kiekvienoje kryžkelėje galėjome tikėtis priešų jėgų. Nė vienas neturėjome jokio noro tęsti kelionę rogėmis. Bridome per giliu sniegu padengtus laukus. Tik dabar pasigedau kautynėse prarasto smulkaus žemėlapiu. Kiti buvo kiek stamboko mastelio, kad galėtume

kiekvieną momentą nustatyti, kur tiksliai esame. Pakeliui aptikome vieną pirtį. Susimetom į ją poilsio, tikėdamiesi viduje susikurti ugnelę ir jos šviesoje geriau pastudijuoti žemėlapi. Užsidangstėme langelius, susiradome prakurų ir malkų. Apspītę ugnį užkandžiavome „Kalėdų Senio“ dovanomis, kurios mums buvo tikrai Dievo duotos, nes per kautynes praradom paskutinius savo trupinius. Padėtis buvo gana neaiški, bet nenusiminėme. Jei iki šiol nedingome, nedingsime ir toliau su Dievo pagalba.

Ligi aušros turėjome surasti piliētį, pas kurį galėtume praleisti dieną. Vis tiksliai nesiorientavome, kur esame. Man atrodė, kad jau esame perdaug priartėję prie sienos. Užsukome pas pirmą ūkininką, kur sužinojome, kad esame Kociolkų kaime – taigi, visai prie sienos, šeimininką paprašėme, kad greit kinkytų arklių, nes kuo skubiau reikėjo iš šitos zonos išsinešdinti. Prakeiktas lenkas mus apgavo. Kai prašėme, atrodė gana sukalbamas žmogus, bet, pasikinkęs kumelaitę, neužsuko į kambarį mūsų pakviesti, bet išrūko pranešti milicijai. Tik po kelių minučių apsižiūrėjome, kad mūsų šeimininko „ni ducha ni slucha“.

Padėtis dar surimtėjo. Apšvis kaip „šeškus“ pačiame pasienyje, o čia jokio pažįstamo žmogaus, visur pilna kopų. Susirūpinome. Prieš akis stovėjo gerokas desėtkas kilometrų. Stengdamiesi kaip galima daugiau užmaskuoti pėdsakus, atsidūrėme Cypiškių Seinų plente. Čia sutikome važiuotą žmogelį, kuris pasigyrė tik prieš pusvalandį vežęs UBistus ir kopas ant mūsų galvų. Kadangi jis jau buvo pripratęs vežioti karius, tai ir mus nuvežė ligi Cypiškių; ten pėdoms suklaidinti paėjome kiek pėsčiomis, o po to dviem sugulus į rogių šiaudus, vienam prisėdus prie vežėjo privažiavome V. kaimą, kurį mums kaip tik ir reikėjo pasiekti. Pastotininką pavaišinome kooperatyvo spiritu ir, šeimininkui garantavus, kad tai vyras, kuriuo galima pasitikėti, paleidome namo.

KŪČIŲ VAKARAS TVARTO ŠIAUDUOSE

Visur jautėsi artėjančių švenčių nuotaika. Moterys šlavė visus užkampius, tvarkė kambarius ir ruošėsi Kūčioms. Atrodė, kad kruopščios moterų rankos šiandien tikrai palies ir visų metų voratinklius ir sunkiai prieinamus, seniai judintus aslos kampus.

Buvome be galo išvargę. Ištįsusius veidus graužė rūpestis ir margino nuo peršalimo iškilę spuogai. Nuovargis neleido rimtai susikaupti, raukė antakius, gainiojo šimtus pralekiančių minčių. Niekas nerūpėjo, tik miegas, šeimininkas pasiūlė mums pailsėti nuošalyje esančiame kambarėlyje. Čia susmukome kaip maišai, kur kuriam pasitaikė – vienas lovoje, kitas kėdėje, o aš ant kulbės prie pat krosnies. Nė vienas nedrįsime išsirengti, nors vis dar buvome drėgni. Ginklus laikėme ne tik prie savęs, bet ir užvestus, šeimininkas, pastebėjęs mūsų atsargumą, pradėjo teirautis

priežasčių, bet negi jam atidengsi pavojų. Sumigome, nors kiekvienas krepštelėjimas mums praplėsdavo akis.

Dieną, kaip ir buvo laukta, apylinkėje siautė stiprūs kopų ir UB daliniai, ieškodami Lietuvos partizanų. Apsikarstę sunkiaisiais kulkosvaidžiais roges, jie nardė iš vieno ūkio į kitą, darydami kratas. Vidudienį užsuko ir į mūsų sodybą. Mes jau buvome gerokai įmigę, šeimininkas vos nenumirė iš baimės – suprantama. Nespėjo net mums pranešti, bet jo baimė buvo mūsų laimė. Lenkai išlandžiojo po kluoną, po tvartą, apieškojo rūsius, visus pirkios kambarius, išskyrus tą mažytį, nuošalyje esantį kambarėlį, kuriame mes miegojome. Atrodė, kad mus išgelbėjo popierių užklijuotos kambarėlio durys, kurios sunkiai išsiskyrė sienoje. Po tokios kratos mūsų priešai, pasiėmę pastotę, ir išvažiavo.

Atbėgo žegnodamiesi šeimininkai ir, mus bučiuodami, pradėjo pasakoti apie tik ką įvykusį „stebuklą“. Džiaugėmės ir mes, ne tik mūsų šeimininkai, šia intencija net „balių“ pakėlėme. Naktį įsikasėme ant tvarto į šiaudus, nes pirkioje buvo perdaug rizikinga, o be to, ir mūsų šeimininkas jau pasidarė kiek baikštesnis.

Kūčių dieną vėl atsirado apylinkėj būriai milicininkų, pas šeimininką užsuko iš medžioklės grįžtą Suvalkų UBistai. Juos reikėjo pavalgydinti ir aprūpinti pastote. Iš jų kalbų šeimininkas suprato, kad pakeliui yra ir daugiau gaudytojų, kurie dar gali, grįždami namo, čia užsukti. Visi smarkiai keikėsi, kur mes galėjė taip be pėdsakų pradingti. Jau švintant buvę Kociolkuose pas Stankiewicz'ių, o po pusvalandžio lyg žemė prarijo, – niršo UBistai.

Toki apsilankymai ir kalbos įbaugino mūsų šeimininkus. Turėjome užmiršti Kūčių stalą ir tyliąją Kalėdų naktį praleisti įsikasę šiauduose, kurių buvo tiek maža, kad negalėjo mūsų nė nuo vėjo apsaugoti. Tačiau ši aplinka savo vargu ir savo paprastumu buvo pati artimiausia Mažojo Dievulio užgimimui.

Ir taip mus aplankė vidurnakčio valanda, kada visas krikščioniškas pasaulis, išvargintas karų ir pokario chaoso, laukė

Dievulio užgimimo, atnešančio taiką ir ramybę geros valios žmonėms. Tvarto šiauduose susigūžus, ryškiau negu kitados iškilo mums prieš akis mūsų tautos Golgotos kelias. Mintimis skriejome pas artimuosius, į mūsų gimtąsias pirkias, kurios dabar buvo sklidinios skausmo, besiveržiančio iš už mus besimeldžiančių motinų širdžių. Vėl niaukėsi mintys ir geso paskutinės viltys, kai prileisdavome, kad gal jau jas ištiko tas pats žiaurus likimas – mirties kelionė į Rusijos gilumą ar gyvą žmogų supūdą sovietinis kalėjimas. Juk iškeliaujant iš Lietuvos, bolševikai vykdė masinius trėmimus. Prisiminėme tą dvidešimtį tūkstančių savo kovos draugų, kurių daugelis pasirinko kankinio mirtį, iškeliaudami amžinybėn

sutraiškintais sąnariais, sulaužytais šonkauliais, išsukinėtais pirštais, supjaustyta ir išdeginta oda... Mintimis jungėmės ir su gyvaisiais kovojančiais draugais, kurie su ginklu rankoje žuvo Kūčių naktį savo gimtuose laukuose. O vis dėl tos Tiesos, kurią paskelbė šiąnakt gimęs Pasaulio Išganytojas...

Iš ryto, eidamas šerti gyvulių, užsuko pas mus šeimininkas net su Kūčių stalo likučiais. Pajutome, ką reiškia sava tėvynė ir savi žmonės. Ten ir pas didžiausią vargdienį būtume visi kartu jutę vienodą šilimą šią didžią naktį, nors apylinkėse siaustų ir didžiausios MGB trupės.

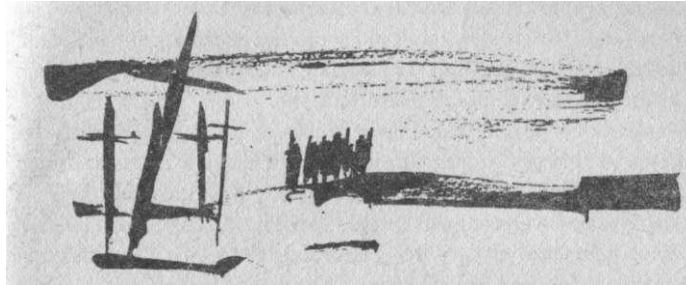
Kitą naktį pasiekėme mūsų sąjūdžio rėmėjus. Patikrinau ryšius, ir su Mindaugu iškilome paskutiniajam kelionės etapui. Stotyje grūdosi keliasdešimt žmonių. Salia mūsų susibūriavę, keli lenkai dalinosi paskutinių dienų įvykiais, susietais su mumis. Vienas pasakojo, kad per sieną perėję apie dvylika Lietuvos partizanų, ant sienos primušę krūvas rusų, Smolnikuose sudirbę į šipulius Rutkos, Vyžonių kopus, milicijos įgulas ir iš Suvalkų prisiųstas UB pajėgas. Kautynėse žuvęs pats Suvalkų komendantas, o Rutkos milicijos viršininkas patekęs į nelaisvę. Kitas dėjosį žinąs mūsų pasitraukimo kryptį. Girdi, visi nutraukę į Seinų pusę. Stankiewicz'ius (pas kurį buvome pastotės) iš Kociolkų išsikraustęs gyventi į miestą, — mat, bijąs „litvinų" keršto. Jis tikėjęsis, kad su jais, išvargusiais, milicija greit apsidirbs, bet kur tau juos pagauti.

Pirmasis vėl įsiterpė, bandydamas aiškinti mūsų tikslus Lenkijoje: lenkų kopai šiomet daug išgaudę ir sušaudę litvinų, kurie buvo pabėgę nuo bolševikų ir dirbo pas lenkų ūkininkus. Tai štai dabar atėję jų draugai ir už visas skriaudas atkeršinę. O dar neaišku, kokias išdaigas čia jie toliau išdarinės. Cypiškių milicija labai besidžiaugianti, kad jiems netekę su litvinais akis į akį susidurti. Ne vienam būtų netekę Kalėdas švęsti. Kas, kad kopai turėjo kiekvienose rogėse po sunkųjį kulkosvaidį: kiekvienas litvinas vilko daug geresnius. Su žmonėmis jie esą labai mandagūs, net už pastotes sumoką doleriais, kalbėjo apie mus lenkas, krapštydamas pakaušį.

Atėjo traukinys. Sujudo minia. Įsispraudėme ir mudu į ją su šypsenomis dėl lenkų kuriamų fantazijų.

Laikydami kišenėse paruoštus valterius, įlipome į traukinį.

V POST SCRIPTUM

GRĮŽIMAS Į ŽEMĘ

„Ilipome į traukinį“ žodžiais baigiasi J. Daumanto surašytas pasakojimas. Skaitytojas nori žinoti, kuo baigėsi tų dviejų krašto rezistencijos atstovų, kurie rezistencijos vadovybės įgaliojimuose jau buvo vadinami J. Skrajūnas ir Audronis, kelionė į Vakarus.

Jau iš kitų šaltinių žinia, kad jie laimingai pasiekė Gdynės uostą. Bet iš ten tik 1948 kovo mėn. pasiekė vieną laisvosios Europos sostinę. Audronis liko laukti joje. O Skrajūnas, kaip krašto rezistencijos specialus įgaliotinis, pasiekė ir kitus Europos miestus, kad galėtų įvykdyti jam skirtus uždavinius ir tada grįžti atgal. Galima įsivaizduoti, kokiais jausmais Vakarų lietuviai sutiko žinią apie prasiveržimą pro geležinę uždangą. Bet rezistencijoje ne tai svarbu. Svarbiau, kokią dirvą atkeliavę vyrai rado savo uždaviniams, su kokiais pergyvenimais jie prisiėmė išsvajotą Vakarų pasaulį ir kokias naujienas apie jį galėjo perduoti godžiai jų laukiančiam kraštui.

Audronis teis buvo Vakaruose metus su trupučiu. Nematydamas Vakaruose gyvo supratimo jų uždaviniams ir nerasdamas skubios pagalbos, jis ryžosi bet kuriomis priemonėmis grįžti į kraštą ir bent informuoti jį apie padėtį. Grįžo kitais keliais. Grįžo į Lietuvos pajūrį su Daunoru 1949. Grįžę išsiskyrė. Daunoras pasiliko žemaičiuose, Audronis nukeliavo į pietų Lietuvą. Išsiskyrė ir informacijomis bei nuomonėmis kraštui. Išsiskyrė ir likimu. Audronis mirė kovotojo mirtimi. Daunoras buvo paimtas, ir po ilgo smegenų plovimo jis 1960 paskelbė savo „išpažintį“ sovietinėje spaudoje jau tikrąja savo pavarde kaip Jonas Deksnys.

Kokias naujienas Audronis parnešė kraštui ir papasakojo žodžiu, nėra žinių. Bet jis parnešė rezistencijos vadovybei ir J. Skrajūno raportą bei

kitus rašytus dokumentus. Raporte, rašytame 1949 kovo 31, rezistencijos įgaliotinis tegalėjo pranešti kraštui, kad „aplinka mūsų uždavinių sklandumui buvo gana nepalanki“. Nepalanki dėl Vakarų palankios tylos tam, ką daro Sovietai. Nepalanki ir dėl Vakarų lietuvių, susirūpinusių pirmoje eilėje nebūtinai krašto rezistencija, o ir rezistenciją suprasdami kitaip nei pačiame krašte.

Jei rezistencijos atstovų pirmas uždavinys buvo informuoti Vakarus apie padėtį krašte, tai jų atvykimas davė patenkinamos informacijos lietuviams. Iš krašto atnešta medžiaga, bent jos didžioji dalis, pasiekė Vakarų lietuvių ir sudarė „dabartinės padėties vaizdą apytikrį“. Tačiau raportas negalėjo paguosti krašto, kad informacija iš krašto rado kelius Vakarams sudominti ir jiems angažuoti, kad prabiltų už Lietuvą.

„Lietuviškų pusvalandžių išsirūpinimas per įvairias laisvo Vakarų pasaulio radio stotis vis sutinka kliūčių. Vatikanas transliacijas lietuvių kalba kiek pagyvino. BBC vis nepradeda, nors pakartotinai buvo prašyta tiek per rezistencinius kanalus, tiek per diplomatinius. Tas pats su Voice of America (lietuviškos jo transliacijos prasidėjo tik 1952 vasario 16, o po dvejų metų Muencheno skyrius savo transliacijomis buvo virtęs tikru kovojančio krašto talkininku. Red.). Panaši padėtis Prancūzijoje. . . Laiškas Šv. Tėvui, suteikus jam atitinkamą diplomatinio stiliaus formą, pasiekė adresatą tik 1948 rudenį (jį įteikė apaštališkasis delegatas kan. F. Kapočius 1948 spalio 1. Red.). Laiško ištraukas kaip šiurpų naikinamos tautos vaizdą, įsidėjo cituodami visa eilė Italijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Vokietijos ir kt. laikraščiai, ragindami Vakarų pasaulį atmerkti akis“.

Jei antras uždavinys buvo patikrinti krašto rezistencijos atstovavimą Vakaruose, tai raportas negalėjo pranešti radęs dalykus tokius, koki buvo krašto norimi. Specialus Įgaliotinis reportavo:

„Užsienyje radome kovojančio krašto vardu kalbančią BDPS UD (Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Užsienio Delegatūrą. Red.). Jos sudėtis buvo kraštui nežinoma, kuri veikė be juridinio krašto aprobavimo. UD stengėsi plėsti lietuvių tarpe organizaciją, kurdama savo filiales įvairiuose kraštuose ... Jų veikla buvo separatinė kitų lietuviškų veiksmų atžvilgiu. Ši delegatūra nebuvo ta, kurios sudėtis buvo paskirta 1946 metais iš krašto. Išanalizavę jos veiklos pobūdį ir dvasią, radom ją nesuderinamą su kovojančio krašto uždaviniais ir nuotaikomis. Gi turint prieš akis gautas iš krašto sugestijas siekti susitarimo su Vliku, BDPS UD veikla buvo toliau nebepateisinama ir net žalinga bendrai koordinuotai laisvės kovai. Po BB (Baden-Badeno 1948. Red.) preliminarinio susitarimo su Vliku Prapuolenis (J. Deksnys. Red.) instrukcija nr. 2 BDPS UD uždarė. Kovojančio krašto atstovavimas Vliko pavidale yra daug rezonabiliškesnis negu buvusi BDPS UD“.

Krašto atstovavimas buvo tokiu būdu perimtas iš UD ir perkeltas tam tikromis sąlygomis Vlikui. Tačiau belaukiant iki rezistencijos įgaliotinis galės atlikti trečią ir pagrindinį uždavinį – suorganizuoti kovojančiam kraštui efektyvios pagalbos, tie sumegsti santykiai su Vliku nesirutuliojo taip, kaip jie buvo numatyti aname Baden-Badeno susitarime. Krašto rezistencijos įgaliotinis matė, kad Vlikas nesivaržė anais susitarimais. Praėjo tik metai su viršum nuo ano susitarimo, ir rezistencijos įgaliotinis jau rašė Vliko bei Vykdomosios Tarybos pirmininkui 1949.12.6:

„Konstatuoju, kad visa eilė Tamstų padarytų veiksmų ir patvarkymų po š.m. gegužės 13 dienos nesiderina nei su... susitarimo raide nei su dvasia ir sukelia abejojimų tolimesnio bendradarbiavimo reikalu dėl Lietuvos laisvinimo tarp Vliko/VT ir Krašto Rezistencijos." Nurodęs eilę to blogai veikiančio bendradarbiavimo faktų, kartoja išvadą: „Konstatuoju, kad visa, kas aukščiau išdėstyta, verčia daryti išvadą, kad Vlikas/VT faktinai yra atsisakę nuo... susitarimu prisiimtų įsipareigojimų."

Tas nusiskundimas nuėjo ir į kraštą rezistencijos vadovybei.

Sunkiausiai buvo įvykdomas trečias uždavinys – surasti kovojančiam kraštui realios pagalbos, kuria jis galėtų toliau tęsti savo kovą. Lietuvių organizacijos nebuvo tiek galingos, kad sukeltų materialinę pagalbą. Vakarai per daug buvo nesidomėję rezistencija prieš sovietinę okupaciją, kad taip greitai persiorientuotų ir apsispręstų. Ir Skrajūnas, rezistencijos įgaliotinis, dėl to laukė, nenorėdamas grįžti be šios paramos.

Laukimo metu veikė ir jėgos prieš pastarąjį uždavinį, veikė prieš patį rezistencijos įgaliotinį, prieš jo grįžimą į kraštą. Priešingos jėgos gandai siekė pakirsti įgaliotinio autoritetą. Gandų veikiami, ir Vliko kai kurie asmenys ėmė tikėti ir viešai kalbėti, kad rezistencijos atstovas tesąs tik vienos Lietuvos dalies ar net tik kai kurių asmenų atstovas; kad Lietuvoje iš viso nesą vieningos rezistencinės vadovybės. 1950 sausio 27 rezistencijos įgaliotinio pro memoria baigiama konstatavimu:

„šitų gandų skleidimas rado ir Vlike atgarsio – buvo balsų, reikalaujančių nustatyti, su kuo turi susitikti ir dirbti į kraštą siunčiami žmonės, kas leidžia manyti, kad krašto rezistencijos sudėtis norima sukomplektuoti iš užsienio".

Apie tai buvo informuojamas ne tik krašto BDPS prezidiumo pirmininkas, bet ir Vliko pirmininkas ir diplomatijos šefas. Nebuvo paslaptis, kad tos jėgos ėjo iš asmenų, susitelkusių apie J. Deksnį, kuris grįžęs į Lietuvą sykiu su Audroniu, bet nuo jo atsiskyręs, siuntė iš ten tam tikrus raportus. O 1960 „išpažinty" jis pasakojo, kad ir anksčiau jis įtaigojęs Vykdomosios Tarybos pirmininką daryti pastangų, kad Skrajūnas nebūtų išleistas atgal į Lietuvą. Deksnys dabar aiškino, kad norėjęs sukliudyti grįžimą, o su jo sugrįžimu ir stipresnę kovą, kraujo liejimą. Skrajūno

raporte iškyla tos akcijos prieš krašto įgaliotinį kitas motyvas: J. Deksnys nenorėjo Skrajūno liudijimo Lietuvoje apie jo veikimą užsieniuose.

Krašto rezistencija, nesulaukdama įgaliotinio grįžtant, siuntė 1949 naują atstovą į Vakarų – Jurgį Rimvydą. Jam pasisekė prasilaužti į Lenkiją. Iš ten pasisekė susisiekti laiškais su Skrajūnu Vakaruose. Iš ten perdavė ir informacijas apie kraštą, iš kurių matyti, kad krašte tuo metu buvo viena bendra rezistencinė organizacija, kuri jau prisiėmė naują vardą – vietoj iš užsienių atneštinio Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio pasivadino Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžiu.

Jurgiui Rimvydui paimti iš Lenkijos turėjo patalkinti Vliko organizacijos tam tikri daliniai. Kokių išpūdžių krašto rezistencijos atstovui paliko šis talkinimas, bendradarbiavimas, matyti iš rašto Vliko pirmininkui 1950.4.20:

„Beorganizuojant Jurgio-Rimvydo paskutinio kelionės etapo į Vakarų nugalėjimą, apsaugos skyriaus vadas ilgai nesileido įtikinamas, kurie keliai į Vakarų yra saugiausi ir patikimiausi. Kol jis sutiko su mano siūlyto plano realizavimu, prabėgo daug laiko, kas pareikalavo Jurgio-Rimvydo tragedijos.“

Tolimesnis ano laiško skundas – dėl neryžtingumo, dėl konspiracijos trūkumo, dėl nerealių planų – rodo susitikus bendradarbiavimo reikalui skirtingo nusiteikimo jėgas. Iš vienos pusės rezistencijos kovoje užgrūdintas, veiksmingas, vietos sąlygoms prisiderinęs, savo veiksmus konspiravęs, savo tikslą žinąs ir į jį visu tempu veržiąs kovotojas; iš kitos jau laisvuose vakaruose įpratęs į atvirus parlamentinius debatus, nepažįstas paslapčių bei konspiracijos, žodingas, bet neveiksmingas kolektyvas. Tokiems skirtingiems partneriams bendradarbiaujant buvo rengiamas ir rezistencijos įgaliotinio kelias atgal; tame bendradarbiavime buvo pasėtas ir grūdas, iš kurio išaugs ir didžioji nesėkmė sugrįžus į kraštą...

Susirado Vakaruose keletas vyrų, kurie norėjo dalytis su rezistencijos Įgaliotiniu kovotojo dalia ir vyksti su juo į kraštą. Tam jau buvo pasiruošta 1950. Tais metais rugpjūčio 12 rezistencijos įgaliotinis priėmė naujų laisvės kovotojų priesaiką:

„Aš... prisiekiu Visagallo Dievo akivaizdoje vardan už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę kritusių brolių, uoliai dirbti Nepriklausomos Lietuvos atstatymo darbą, nesigailėdamas nei jėgų, nei gyvybės, griežtai pildyti vadovybės įsakymus, didžiausioje paslapytyje laikyti veikimą, nesidėti su priešu ir viską pranešinėti savo viršininkams. Man yra žinoma, kad už šios priesaikos sulaužymą būsiu baustas mirties bausme.“

Pasirašė priesaikos tekstus trys nauji kovotojai: Rytis, Sakalas ir Margis. Jų akivaizdoje rezistencijos įgaliotinis sykiu kartojo savo pergyvenimus, kilusius iš Vakarų Rytų konflikto, tragiškai ištikusio jo tėvynės žemę:

„Kai 1944 metais Lietuvos žemę vėl užplūdo bolševizmas, šita nelaime niekas nė tikėt nenorėjom. Nenorėjom, nes ji perdaug baisi prisiminimais – ir dar iš netolimos praeities, širdyse nešiojom viltis, kad vakariečių lūpose dažnai kartojami žmogaus ir tautų laisvei apginti principai nebus tų pačių autorių šlykščiai išduoti. Deja. Raudonasis bolševizmas šlykščiausiai pasityčiojo iš vakariečių. Po priedanga anų skambių punktų azijatai nužudė mūsų tautos laisvę ir laimę, mirtimi bausdami visus, kurie nenulenkė galvų bolševikinėms banditiškoms idėjoms; kitiems atimdami minties, sąžinės, žodžio laisvę; išdegindami ir atimdami mūsų įsigytas ar iš tėvų paveldėtas gėrybes.

„Atimdami mūsų tautai teises laisvai gyventi ir dirbti, azijatai nuolat besitęsiančiais trėmimais ir žudymais mus paskyrė ne tik moralinei, bet ir fizinei mirčiai. Nebegirdėti šiandien Lietuvoje skardaus sesių juoko, skambios vakarų dainos, niekur nejunti laimingo džiaugsmo. Tai visa pakeitė gilios motinų ir sesių raudos bei gailios ašaros, palydinčios vis krauju garuojančius kautynių laukus...: šiandien vien tėvynės laukuose priskaitysim keturiasdešimt tūkstančių partizanų gyvybių" (J Laisvę 1954 Nr. 2).

Su tokia nuotaika 1950 rudenį rezistencijos įgaliotinis Skrajūnas, lydimas dviejų naujų laisvės kovotojų, išvyko iš Vakarų į kovojančią žemę.

Atverčiam kitus liudijimus apie Skrajūno ir jo dviejų draugų likimą, kai jie grįžo į Lietuvą. Liudijimus prieš, surašytus pagal MGB raportus ir pavadintus „Vanagai iš anapus, dokumentinė apybraiža", sovietinės valdžios išleista 1960. Nužėrus į šalį niekinimo ir propagandos šiukšles, pasirodo eilė įvykių, kuriuose dalyvauja Skrajūnas ir jo draugai. Tik dabar jis figūruoja jau kitu vardu – kaip Skirmantas.

1950 spalio 3 naktį lėktuvas įskrido iš jūros pusės į Lietuvą. Orientuodamasis pagal balzganą nakties tamsoje Nemuno juostą, lėktuvas ieškojo Kazlų Rūdos miškų Atlikęs uždavinį, išleidęs tris vyrus su parašiotais, lėktuvas pasuko atgal. Nusileidę vyrai betgi greitai susiorientavo, kad jie nuleisti ne ten, kur buvo planuota. Nuleisti į Žygaičių miškus Tauragės ap., 60 mylių į šiaurę nuo tikslo. Tai jau pirma nesėkmė. Ji padidėjo dar tuo, kad parašiotu nuleisto krovinio nepasisėkė naktį surasti. O jame buvo radijo siųstuvo reikmenys, apranga, ginklai, popieriai, dalis pinigų. Nebuvo galima laukti dienos ir jo ieškoti. Suslėpę savo parašiotus, vyrai pasileido per miškus į Kazlų Rūdos miškų pusę. Pasiekę Nemuną, susirado valtį ir persikėlė.

Paliktasis kroviny su parašiotu buvo rastas kolchozininkų ir perduotas saugumui. Valties prie Nemuno dingimas rodė kryptį, kuria buvo galima pasekti. Lietus betgi atėjo į pagalbą – panaikino pėdsakus, ir emgiebistų šunes sekti negalėjo. Tačiau emgiebistai iš visų duomenų sprendė, kad tai turi būti Skirmantas Jie įtaisė pasalas Juodbūdžio kaime, Skirmanto tėviškėje, kur dar gyveno jo senutė motina ir brolis Vincas. Tačiau sekliai ten nieko nesulaukė.

Trys nusileidę vyrai, išvengę emgiebistų ir jų šunų, pasiekė Elzbecinkos kaime pamiškėje gyvenantį miško darbininką Maščinską, kuris buvo partizanų ryšininkas. Jo pagalba atsidūrė miške Spygliaus slėptuvėje. Susirišo per radiją su Vakarais. Ryšiai su Vakarais dar labiau suerzino MGB, kuris sekimu ir provokatorių infiltracija į laisvės kovotojų eiles stengėsi nustatyti, kur laikosi Skirmantas ir jo draugai. Pusė metų beveik praėjo, iki infiltruoti agentai susekė, kad jų reikia ieškoti Altoniškių miške, Žilvyčio slėptuvėje. Daugiausia nuopelnų sovietinis saugumas priskiria agentei, MGB leitenantei sužadėtojai, kuri sovietinės spaudos vadinama Maryte. Dėdamasi kovotojų šalininke, ji priėjo prie ryšininko Maščinsko, ir iš jo išgautos žinios padėjo emgiebistams apsupti Žilvyčio slėptuvę. Kautynėse prie slėptuvės žuvo Skirmanto kelionės draugas Benediktas Trumpys, žinomas Ryčio slapyvardžiu. Tačiau nei Skirmanto nei širvio – Sakalo šioje slėptuvėje nebuvo rasta. Jie buvo išvykę kitur.

1951 balandžio 19 parašiotais nusileido antra ekspedicija. Šiuo kartu jau tiesiai į Kazlų Rūdos pamiškę. Ekspedicijoje buvo Julijonas Būtėnas ir Jonas Kukauskas, žinomas Gardenio slapyvardžiu. Po aštuonių dienų kelionės miškais jie pasiekė tarp Lekėčių ir Griškabūdžio pamiškės gyventoją Juozą Viržaitį, kurį jiems buvo nurodęs Skirmantas. Ryšininkas nuvedė naujai atvykusius į slėptuvę miške. Po kelių dienų ryšininkas ten atvedė ir du kovotojus. Vienas jų buvo Beržas, sovietinės spaudos iššifruotas kaip Petras Jurksa iš Altoniškių apylinkės; antrą pažino pats Būtėnas: tai buvo Širvys-Sakalas, pirmosios ekspedicijos dalyvis.

Būtėnas skubinos susisiekti su Skirmantu. Jį surasti ėmėsi Beržas. Beržui laimingai pasisekė pasiekti slėptuvę, kurioje buvo Skirmantas, o tuo tarpu Būtėnas ir Kukauskas persikėlė į kitą slėptuvę – į Beržo, ir ten laukė žinių iš Skirmanto. Belaukdami jie nieko nepatyrė, kad laukimo metu buvo nutikę du dalykai, kurie nulėmė ir jų likimą. Pasalose buvo pašautas ir suimtas Širvys-Sakalas. Ką jis pareiškė tardytojams, sovietiniai šaltiniai nepaskelbė. Tačiau regimai iš jo patyrė apie Beržo slėptuvę ir ten išstatė pasalas. Grįždamas nuo Skirmanto į savo slėptuvę. Beržas buvo užpultas pasaluojančių ir žuvo, nors MGB buvo davęs įsakymą paimti jį gyvą. Tada emgiebistai apsupo Beržo slėptuvę. Joje buvę J. Būtėnas nurijo ampulę su nuodais, o J. Kukauskas pasidavė. Tai turėjo būti gegužės pradžioje.

Iš dviejų ekspedicijų beliko tik vienas Skirmantas, pats pavojingiausias sovietams ir labiausiai jų ieškomas. Niekaip negalėjo jo susekti, nes tik

sovietiniai agentai bus jį kur aptikę, puldavo jo paimti, o jis jau yra suspėjęs savo buveinę pakeisti. Ir vėl reikia sekti iš naujo. Jam suimti emgiebistai įkinkė jau ne tik provokatorę Marytę, bet ir pasidavusį Joną Kukauską. MGB naudai veikė ir tai, kad Skirmantas nieko nežinojo apie Beržo nei apie Būtėno žuvimą ir Kukausko pasidavimą. MGB naudai veikė ir tai, kad Skirmantas dėjo pastangas susisiekti su Kukausku, kuris jo buvo vadinamas Dzykiu. MGB sugalvojo suorganizuoti Kukausko ir Skirmanto susitikimą. Tam buvo panaudota provokatorė, tariamai ryšininkė Marytė, jos sužadėtinis emgie-bistas leitenantas, persirengęs partizanu kaip tariamas Beržo įgaliotinis; buvo panaudotas Kukauskas, kuris laiškais kvietė Skirmantą susitikti. Buvo panaudoti tik jiems žinomi įvykiai, kurie turėjo būti ženklas, kad nėra klastos. Kelyje į pasimatymą su Kukausku Skirmantas, nors ir per vėlai, pamatė klastą, ir gyvas nepasidavė. „Vanagai iš anapus“, skelbia, kad jis buvo nušautas apsimetėlio MGB leitenanto; pulk. Burlitski sako, kad jis pats nusižudęs, pasijutęs apsuptas.

Tai turėjo būti tarp Mauručių ir Prienų, miškuose, apie 1951 spalio mėnesį.

Burlitskio liudijimu, jam gaudyti buvo atvykęs sovietų vidaus reikalų ministeris Kruglovas. „Vanagų iš anapus“ liudijimu, jį nuveikusi ne Kruglovo jėga, bet klasta, įvykdyta minėtų dviejų lietuvių išdavikų. Ta pati klasta, kuria Sovietai atžygiavo į Lietuvą ir kuria žygiuoja per pasaulį. Tragiškiausia, Skirmantas buvo klastingai išduotas to, kuris buvo Vakaruose parinktas ir iš ten atsiųstas krašto rezistencijai padėti.

Paskutinę gyvenimo akimirką, sakoma, žaibiškai sušvinta visa žmogaus praeitis. Jei taip, tai Skirmantas tokią akimirką turėjo praregėti tragišką savo ir savo tautos likimą, kada šviesios viltys dužo ir biro juodais pelenais; kada jo ir kovos draugų pastangos pagreitinti savo tėvynės prisikėlimą baigėsi gūdžiu praregėjimu, jog tamsa siaubia dar tirščiau ir dar plačiau visa, kas dar buvo likę šviesu, o pikto demonas grasina palaidosiąs, kas pasauly yra gyva ir jam priešinasi.

Ar tą akimirką Skirmantas galėjo praregėti ateitį – pajauti, kad po nedaugelio metų jo priešai ims liudyti jo heroizmą ir kad tame pasauly, kuris labiausiai atstovauja laisvės idealui, po eilės metų prabils pirmieji pripažinimo balsai:

„Lietuvių drąsi rezistencija sovietiniam pavergėjui yra šviesus simbolis žmonijos kovoje prieš piktąsias jėgas“ (Irving M. Ives, Kongrese 1956).

Ar galėjo nujauti, kad pirmi pripažinimai ims neraminti ir angažuoti laisvojo pasaulio pirmiausia šviesiųjų žmonių sąžines: „Ar mūsų diplomatija priims pavergtųjų tautų pavergimą kaip nepakeičiamą faktą? O gal mes paversime jų išlaisvinimą šventu ir pagrindiniu savo

diplomatijos tikslu — tikslu, kuris turi būti siekiamas patvariai ir ištikimai visomis priemonėmis, išskyrus karą? Tai yra klausimai, kuriuos mes turime nukreipti į savo sąžines" (Thomas J. Dodd, Senate 1960).

Tokiais balsais baigdamas skaityti skirmantų, būtenų, beržų, kazimieraičių, audronių, rimvydų... tragediją, kuri yra Lietuvos tragedija, susimąstai: ar jų auka buvo juoda beprasmybė, ar dinamiška, angažuojanti, kurianti jėga ateičiai? ar jų žuvimas bus — ir kada įprasmingas Lietuvos prisikėlimu?

VI PAPILDAI

TAURO APYGARDOS STATUSAS

[Tauro apygarda veikė Suvalkijoje. Jos organizacinė struktūra labiausiai pažįstama. Ją kodifikavo dar 1945 savo statuto rėmuose. Kitos apygardos ėjo ta pačia linkme kaip ir Tauro, nors ir nėra čia jų rašytinių statutų.

Statutas turėjo duoti formą ir drausmę ne tik partizanų organizacijai, bet ir pačiai partizanų, laisvės kovotojų dvasiai, jų charakteriui. „Iš margos masės, atsidūrusios miškuose, ar dar gyvenančių legaliame gyvenime p. vadovybė siekė sudaryti aukštų moralinių kvalifikacijų bendruomenę, pasiryžusią kovoti ne tik su priešo okupacija dėl krašto laisvės, bet ir su savim dėl savo asmenybės aukštesnio moralinio lygio. Tokių žmonių organizuota bendruomenė yra išskirtinė tautos dalis, kaip viduriniais amžiais riterių luomas". L. Enciklopedija.

Tai matyti iš Tauro apygardos statuto.)

L. L. K. TAURO APYGARDOS VEIKIMO STATUTAS

A. Tikslas ir uždaviniai

§ 1. Tauro Apygardos Laisvės Kovotojų tikslas atkovoti pilną Lietuvos Nepriklausomybę.

§ 2. Kovoti su komunistine-bolševikine ir kita žalinga lietuvių tautai dvasia ir veikla.

§ 3. Ugdyti lietuvių tautinį savigarbos jausmą ir susipratimą, valstybingumą, gilinti karinį lietuvių tautos pajėgumą ir troškimą savo Tėvynės Lietuvos Nepriklausomybės.

§ 4. Spauda ir gyvu žodžiu informuoti lietuvių visuomenę apie esamą vidaus ir užsienio padėtį, bolševikų visokį smurtą ir ugdyti prieš mūsų tautos prispaudėją rusišką komunizmą-bolševizmą ir kitus lietuvių tautos priešus kuo didžiausią atsparumą.

§ 5. Demaskuoti išdavikų darbus ir griežtomis priemonėmis jų veiklai užkirsti kelią. Visus tautos išdavikų darbus užfiksuoti dokumentaliai, kad ateityje jie už pražūtingus tautai veiksmus neišvengtų atitinkamos baudmės.

§ b. šiuos uždavinius vykdo per ginkluotą jėgą — Laisvės Kovotojus.

B. Organizacija

§ 7. Tauro Apygardos Laisvės Kovotojams vadovauja apygardos vadas per apygardos štabą.

§ 8. Tauro apygardos štabą sudaro karinis štabas ir politinė dalis. Kariniui štabui vadovauja apygardos štabo viršininkas, politinei daliai – politinės dalies viršininkas, kuriuos skiria apygardos vadas.

§ 9. Karinį apygardos štabą sudaro šie skyriai: a) Rikiuotės, b) Mobilizacijos, c) Žvalgybos ir d) Ūkio.

Skyriams vadovauja skyrių viršininkai, kuriuos skiria apygardos vadas. Be to, prie štabo apygardos vadas skiria: apygardos adjutantą, apygardos kapelioną ir apygardos gydytoją.

§ 10. Rikiuotės skyrius apima visų Laisvės Kovotojų veikimą ir organizavimą, karišką parengimą ir apygardai instrukcijų leidimą.

§ 11. Mobilizacijos skyrius apima paruošimą mobilizacijos plano.

§ 12. Žvalgybos skyrius apima sekimą ir demaskavimą prieš.

§ 13. Ūkio skyrius apima: a) Sanitarijos poskyrį, b) Nukentėjusių kovotojų šeimų, kalinių, tremtinių globos poskyrį,

c) Kovotojų aprūpinimo, apmundiravimo bei maitinimo poskyrį,

d) Susisiekimą ir apginklavimą poskyrį ir e) Iždo poskyrį.

§ 14. Politinė dalis apima politinę informaciją ir propagandą.

§ 15. Tauro apygarda padalinama į keturis rinktinių plotus, kurioms vadovauja rinktinių vadai, skiriami apygardos vado.

§ 16. Rinktinei vadovauja rinktinės vadas su rinktinės štabu. Rinktinių štabo sudėtis: a) Rinktinių štabo viršininkas, kuris yra ir rinktinės vado pavaduotojas, b) Rinktinių adjutantas, c) Rikiuotės skyriaus viršininkas, d) Žvalgybos skyriaus viršininkas, e) Ūkio skyriaus viršininkas su poskyrių viršininkais.

Prie kiekvienos rinktinės bendradarbiauja rinktinės gydytojas ir rinktinės kapelionas, kuriuos kviečia rinktinės vadas.

§ 17. Rinktinė padalinama į kuopų veikimo plotus, kurioms vadovauja kuopų vadai; kuopas į būrių veikimo plotus, kuriems vadovauja būrių vadai; būriai į skyrius, kuriems vadovauja skyrių vadai.

Skyrių sudaro 8–10 kovotojų; skyriai sudaro būrį, būriai – kuopą. Kuopų skaičius rinktinėje neribotas.

C. Nariai-Laisvės Kovotojai

§ 18. Laisvės Kovotojais gali būti lietuviai vyrai ir moterys be amžiaus skirtumo, aukštos moralės, drąsūs, ryžtingi, niekuomet nesusiteršę praeityje prieš lietuvių tautą ir visiškai atsidavę už Lietuvos išlaisvinimą.

§ 19. Asmuo, įstojęs į Laisvės Kovotojus, priima priesaiką ir nuo to momento laikomas Laisvės Kovotojų organizacijos nariu, ir jam privalomas šio statuto pildymas.

§ 20. Tauro apygardos Laisvės Kovotojai skirstomi į narius aktyvius, pasyvius ir rėmėjus.

§ 21. Aktyvūs Laisvės Kovotojai yra tie, kurie iki šiol ir dabar vykde ir vykdo partizaninius veiksmus, visuomet nešioja ginklą ir yra pasiruošę veiksmu padaryti nekenksmingą priešą, gyvam nepasiduoti priešui į rankas. Laisvės Kovotojai, dirbą apygardos ir rinktinių štabuose, yra aktyvūs kovotojai.

§ 22. Pasyvūs Laisvės Kovotojai yra tie, kurie gali vartoti ginklą, bet šiuo momentu aktyviai su ginklu kovos veiksmuose nedalyvauja, tačiau yra pasiruošę, atėjus momentui, stoti į kovą.

§ 23. Laisvės Kovotojai rėmėjai yra tie, kurie su ginklu rankoje negali kovoje dalyvauti, bet teikia visokeriopą pagalbą Laisvės Kovotojams.

§ 24. Aktyviųjų Laisvės Kovotojų būriams ir skyriams vadovauti turi būti skiriami viršininkais (skyrininkais ir būrių vadais) tik aktyvūs Laisvės Kovotojai.

§ 25. Visų laipsnių vadai ir eiliniai Laisvės Kovotojai niekad neturi patekti į desperatišką ir pesimistišką stovį. Visose aplinkybėse jų moralė privalo būti kuo aukščiausia. Skyrininkas kaip tiesioginis Laisvės kovotojų skyriaus vadas, visada prisirišęs prie kovotojų, rodo kuo daugiau sumanumo, ryžtingumo, atsidavimo ir iniciatyvos ir turi būti pavyzdys savo valdiniams pildant įsakymus, niekad nenustoja ūpo pats ir visuomet kelia tą ūpą kovotojuose. Jis pats turi žinoti kiekvieno kovotojo savumus.

D. Pareigos

§ 26. Apygardos vadas vadovauja apygardos štabui ir visam partizaniniam judėjimui apygardoje ir yra atsakingas už Laisvės Kovotojų suorganizavimą apygardoje ir tinkamą jų paruošimą veikti, atėjus tinkamam momentui, atsižvelgiant į aplinkybes.

§ 27. Apygardos štabo viršininkas vykdo techniską darbą apygardos organizavime ir paruošime ateities veiksams per štabo skyrių viršininkus. Jis atsakingas už savo darbą prieš apygardos vadą.

§ 28. Rikiuotės skyriaus viršininkas vykdo pagal duotas štabo viršininko direktyvas Laisvės Kovotojų verbavimą ir organizavimą, karišką parengimą, įsakymų bei instrukcijų leidimą.

§ 29. Mobilizacijos skyriaus viršininkas pagal duotas instrukcijas paruošia apygardos ribose mobilizacijos planą, pagal kurį, atėjus momentui, būtų galima pašaukti karo tarnybai visą tauriausią lietuvių dalį.

§ 30. Žvalgybos skyriaus viršininkas pagal duotus nurodymus vykdo žvalgybą ir kontražvalgybą lietuviškai-rusiškų bolševikų ir NKVD su visais poskyriais bei kitų mūsų priešų daromą žalą lietuvių tautai.

§ 31. Ūkio skyriaus viršininkas pagal duotus nurodymus rūpinasi medikamentais, ginklavimu, mundiruote, maisto atsargomis ir nukentėjusių kovotojų šeimų, kalinių, tremtinių globa. Be to, jis parengia mobilizacinį planą dėl aprūpinimo mobilizacijos atveju.

§ 32. Visi skyrių viršininkai atsakingi prieš apygardos štabo viršininką.

§ 33. Apygardos gydytojas pagal duotus nurodymus parengia planą rinktinių aprūpinimui medicinos pagalbos personalu ir medikamentais. Taip pat numato planą, ištikus reikalui, sužeistiesiems patalpinti ir juos gydyti.

§ 34. Apygardos kapelionas organizuoja ir tvarko tikybos bei kulto reikalus partizanų tarpe ir atlieka kitas apeigas. Be to, apygardos kapelionas rūpinasi nukentėjusių kovotojų šeimų, kalinių, tremtinių globa ir turi sprendžiamąjį balsą svarstant tą klausimą.

§ 35. Apygardos adjutantas veda apygardos štabo kanceliarinį darbą, per jo rankas eina įsakymų, instrukcijų ir visų rūšių raštų spausdinimas, išsiuntimas bei priėmimas, jų saugojimas ir bylų tvarkymas, ryšio sutvarkymas su politine dalimi ir rinktinėmis.

§ 36. Politinės dalies viršininkas rūpinasi propaganda ir informacija, redaguoja periodinį organą. Stiprina dvasinį tautos atsparumą ir skiepia tautai visiškos Lietuvos Nepriklausomybės troškimą. Informuoja

visuomenę žiniomis iš užsienio ir demaskuoja bolševikų užmačias Lietuvoje ekonominio, kultūrinio ir kitų sričių gyvenimo atžvilgiu. Taip pat veda skaldymo propagandą bolševikų okupacinės kariuomenės tarpe.

§ 37. Rinktinės vadas pagal duotus nurodymus suorganizuoja jam pavestose ribose rinktinę, atsižvelgiant į specifines rajono savybes. Visu griežtumu ir tikslumu įvykdo visus gautus iš apygardos štabo įsakymus, instrukcijas, paliepimus, programas ir kitus nurodymus, leisdamas tuo reikalu atitinkamus savo rinktinai įsakymus ir potvarkius, nepamiršdamas griežtai kontroliuoti jų vykdymą. Rinktinės įsakymų ir potvarkių po vieną egzempliorių pristato į apygardos štabą. Rinktinės vadas yra asmeniškai atsakingas prieš apygardos vadą už tinkamą rinktinės suorganizavimą, jos paruošimą veikti, už tinkamą kuopų ir būrių vadų parinkimą.

§ 38. Kuopų ir būrių vadai griežtai ir tiksliai vykdo aukštesnių viršininkų įsakymus, kelia žemesnių vadų ir kovotojų moralę visokiose sąlygose bei aplinkybėse, nepaleidžia iš rankų vadovavimo vykdant įsakymus ir uždavinius. Būrio vadas niekad nepalieka vieno būrio ir tik išimtiniais atvejais išvykdamas palieka savo padėjėją. Už pavestų pareigų atlikimą jie atsakingi prieš rinktinės vadą asmeniškai.

§ 39. Asmuo, įstojęs į Laisvės Kovotojus ir priėmęs priesaiką, yra visuomet ir visokiose aplinkybėse pasiryžęs su ginklu rankoje ir kitokiomis priemonėmis kovoti su rusišku bolševizmu ir kitokiais lietuvių tautos priešais. Ką nors pastebėjęs kenksmingo ar pavojingo, tuojau praneša savo vadovybei.

§ 40. Laisvės Kovotojas visuomet turi būti akylus, drausmingas, drąsus, ryžtingas, blaivus, dorovingas, griežtai užlaikąs patikėtą paslaptį, pildyti be priekaištų vadovybės įsakymus, nors tai sudarytų jo gyvybei pavojų, nepasiduoti gyvam su ginklu į priešo rankas, o prireikus atiduoti savo gyvybę – atiduoti ją kuo aukščiausia kaina priešui.

§ 41. Laisvės Kovotojas veikdamas visuomet vadovaujasi tik Lietuvos gerove, nežiūrėdamas iš to sau pačiam naudos ar pasipelnymo.

§ 42. Laisvės Kovotojas veikia tik vadovybės įsakomas, bet dėl susidėjusių aplinkybių atsiskyręs nuo savo vadovybės ar skyriaus, veikia pagal aplinkybes, pilnai pareikšdamas savo iniciatyvą ir stengdamasis kuo greičiau vėl sudaryti su vadovybe ryšį.

§ 43. Kiekvienas Laisvės Kovotojas, nežiūrint užimamos vietos ir pareigų, turi rinkti ginklus ir karo medžiagą, kurią turi pristatyti savo tiesioginiams viršininkams.

§ 44. Kiekvienas Laisvės Kovotojas veikdamas turi stengtis, kad nenukentėtų pašaliniai asmenys.

§ 45. Palaikymas ryšių su kitais būriais, kuopomis ar rinktinėmis priklauso tiesioginei vadovybei. Pavieniai kovotojai neįsakyti jokių ryšių su kitais daliniais ar pavieniais asmenimis nepalaiko. Kreipiantis nežinomam asmeniui į kurį nors kovotoją, neva ieškančių ryšių kovotojų tarpe, nesileisti į jokiais kalbas, neduodant suprasti, kad pats esi kovotojas.

§ 46. Asmuo, įstojęs į Laisvės Kovotojus, iš jų išstoti negali, iki bus iškovota Lietuvai Nepriklausomybė. Išstoti negali net ir atgavus Nepriklausomybę, iki bus vadovybės leista.

§ 47. Laisvės Kovotojas, pastebėtas išduodant paslaptį ar diversinėje veikloje, taip pat nepildęs gautų įsakymų ar netinkamai einęs pavestas pareigas, kas sudarytų pavojų visai organizacijai, yra atiduodamas karo lauko teismui.

§ 48. Asmuo savo ir kitų priklausymą Laisvės Kovotojų organizacijai laiko griežtoje paslapyje ne tik prieš pašalinius asmenis, bet ir prieš savo šeimos narius, ir to nekelia viešumon, net ir atgavus Nepriklausomybę, iki bus vadovybės leista.

§ 49. Kiekvienas Laisvės Kovotojas, eidamas pareigas, vadinasi slapyvardžiu.

§ 50. Aktyvūs Laisvės Kovotojai duoda iškilmingą priesaiką savo daliny; kur leidžia aplinkybės, priesaiką atlikti su bažnytinėmis apeigomis. Nesant tokios galimybės, priesaiką priima: apygardos vadas ar paskirtas pareigūnas iš apygardos štabo pareigūnų ar rinktinių vadų. Rinktinių ir kuopų vadai iš kuopų ir būrių vadų. Būrių vadai iš skyrių vadų ir eilinių kovotojų. Vadai pasyvių ir rėmėjų narių prisielia tokia pat tvarka, kaip ir vadai aktyvieji, tačiau eiliniai kovotojai, kurių verbavimas priklauso tik skyrininkams, užverbavus prisaikdinami kiekvienas paskirai. Visi aukštesni viršininkai, pradedant kuopos vadu, be priesaikos, duoda dar raštu pasižadėjimą (pasirašo po priesaikos tekstu).

§ 51. Šis statutas viešai neplatinamas. Kiekvienas kovotojas su šiuo statutu supažindinamas per savo artimiausią viršininką, kai įstoja į Laisvės Kovotojus.

§ 52. Šį statutą gali turėti tik pradedant L. K. kuopos vadu.

§ 53. Šio statuto pakeitimą ar papildymą turi teisę vykdyti tik apygardos štabas.

§ 54. šis statutas veikia nuo jo išleidimo dienos ir galioja iki vadovybės bus atšauktas arba pakeistas.

§ 55. Laisvės Kovotojų organizacijos narių tarpe drausmei palaikyti veikia Drausmės Nuostatai.

PRIESAIKOS TEKSTAS

Aš, prisiekiu Visagalinčio Dievo akivaizdoje

vardan kritusių brolių už Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę uoliai dirbti Nepriklausomos Lietuvos atstatymo darbą, nesigailėdamas nei jėgų, nei gyvybės, griežtai pildyti vadovybės įsakymus, didžiausioje paslapyje laikyti veikimą, nesidėti su priešu ir viską pranešinėti savo viršininkams. Man yra žinoma, kad už šios priesaikos sulaužymą būsiu baustas mirties bausme.

Tai, ką pasižadu, tegu Dievas užlaikyti man padeda.

Tauro Apygardos Vadovybė

LIETUVOS RESPUBLIKOS RYMO KATALIKŲ LAIŠKAS ŠVENTAJAM TĖVUI PIJUI XII VATIKANE

[Laiškas buvo atneštas į Vakarų 1948 pradžioje partizanų Daumanto ir Audronio. Popiežiui Pijui XII jį įteikė su vertimu Apaštališkojo Sosto delegatas lietuvių reikalui Vokietijoje kan. Feliksas Kapočius 1948 spalio 1 d. Laiškas paskui buvo išspausdintas 1950 Šveicarijoje „Anima“ žurnale (Verlag Otto Walter A G Olten) ir tais pat metais paskelbtas atskiru atspaudu „Notschrei eines sterbenden Volkes“ su rašytojo Edward Schaper įvadu ir leidėjo pabaigos žodžiu. Leidėjas teigė, kad poros naujų metų eigoje persekiojimai, apie kuriuos kalbama laiške, dar sustiprėjo, ir kėlė klausimą, ar ilgai tauta gali ištvirti, nes „pagal Sovietų vykdomo masinio naikavimo techniką Lietuvoje, kaip ir visuose europiniuose rytuose, ištuštinta erdvė pripildoma kolonistų iš tolimųjų rytų. šiuo nauju tautų kilnojimu Sovietų Sąjunga pastūmė ne tik politines, ūkines ir ideologines ribas į vakarinę Europą, bet ir biologines, ir jų ateitis mums šiandien, deja, dar negalutinai paaiškėjus“. Rašytojas Schaperis vokiškai kalbančioje Šveicarijoje daugybę savo paskaitų baigė laiško skaitymu. Vokietijoje tais pat metais laiško didžioji dalis paskelbta populiariu masėms skirtu leidiniu „Hilferuf aus den Waeldern Litauens“ (Internationales Comité zur Verteidigung der christlichen Kultur, Bonn). Laiško ištraukos buvo taip pat paskelbtos italų, prancūzų, amerikiečių spaudoje.

Laiškas savo turiniu papildė Daumanto knygą iš antros pusės – jei Daumanto knyga duoda partizaninio veikimo paveikslą, tai laiškas duoda kondensuotą ir konkretų sovietinio persekiojimo vaizdą

Laiško forma — šaukiantis, deginantis tonas duoda pajusti persekiojamų žmonių ir slėptuvėje rašančių autorių pergyvenimus.]

Šv. Tėve, katalikų Ganytojau! Mes, Lietuvos Respublikos Romos katalikai, šaukiamės Jūsų šventenybės užtarimo. Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus pavedimu, esi visų mūsų katalikų Vadas ir Ganytojas. Naikinami, terorizuojami, alkani, nuogi, kraujuose paplūdę, likę be jokių net žmoniškų natūralių teisių, nuo pasaulio visiškai izoliuoti, prašome Jūsų globos ir pagalbos. Gyvename aštuntus teroro ir smurto okupacijos metus. Gyvybės kaina perduodame Jums savo tautos kančių istorijos raštą, rodydami XX amžiaus bedievybės-komunizmo gėdą, demaskuodami pasaulio akyse niekšingąjį melą apie Tarybų Sąjungoje religijos laisvę. Kol baisus okupantų smurtas mūsų nepasmaugė, rašome tikrąją tiesą, savo tautos žiauriąją tragediją. Šis raštas yra mūsų Tėvynės mirties testamentas.

Mūsų Tėvynė Lietuva Vytauto Didžiojo laikais buvo didelė ir galinga. Varnos mūšyje, gindama krikščionybę, sulaukė turkų veržimasi į Europą. Mūsų graži kalba yra vienintelė senovės indų-sanskritų liekana. Mūsų šalis nėra turtinga, bet darbščių lietuvių rankomis ji išmaitino ir aprėdė savo žemės vaikus. Baltijos jūra švelniai skalauja mūsų žemės pakraštį. Mus beveik iš visų pusių supa nekatalikiškos tautos. Rusų carų imperializmas šimtmetinėse kovose mūsų ramią tautą naikino ir siaubė, kol, susidėję su prūsais ir austrais, pasidalijo mūsų kraštą. Caras jėga norėjo mus surusinti ir supravoslavinti. Pusę šimtmečio buvo uždraudęs lotynų raidėmis spaudą, kad mes įprastume prie rusiško raidymo. Nuostabiai atspari buvo mūsų tauta. Trys didieji sukilimai kardu ir ugnimi buvo sutriuškinti. Joki pažadai aukštos vietos lietuvių nesuviliojo. Knygnešiai iš užsienio slapta nešė lietuvišką knygą. Rusų surengtomis Kražių skerdynėmis stebėjosi visas pasaulis, kur lietuvių tauta parodė meilę Katalikų Bažnyčiai ir Tėvų Žemei.

Po Didžiojo Karo mus užplūdo iš visų pusių bolševikų-azijiečių ordos. Kol tapome laisvi, tūkstančiai jaunuolių turėjo paguldyti savo galvas. Laisvoje Tėvynėje nebepriskaitėme pilnų trijų milijonų žmonių. Per 23 laisvės metus ne tik kad toli palikome Rytų kraštus, bet konkuravome ir su Vakaraais. Deja, 1939 metais pasaulinis karas iš visų pusių apsupo mūsų darbščią ir ramią tautą. Per Lenkiją vėl priartėjo 200 milijonų azijiečių-bolševikų. Iš karto tik bazės, o vėliau visiška okupacija. Trys milijonai prieš 200 milijonų galėjome tik mirti už laisvę. Laimingi tie, kurie mirė ir nemato, kas dabar Tėvynėje vyksta, šv. Tėve, atleisk mums, kad mes, gyvieji, pavydime mirusiems. Ką mes išgyvename, jokia žmogaus vaizduotė nėra to sukūrusi ir negali sukurti. Tai primena senovės didžiausius totorių antplūdžius.

Iš mūsų atėmė ne tik žemę, namus, sunaikino miestus, vienkiemius, bet atėmė net ir minties laisvę, protavimą. Mus pavertė visiškais dvasios vergais. Mūsų kultūrą pasuko mažiausia šimtmečiu atgal. Mes turime

tikėti praeito amžiaus visokiom nesąmonėm, kurias seniai persirgome. Žiūrėdami į apiplyšusius okupantus, mes turime tikėti, kad pas juos visko yra, kad tik pas juos tėra kultūra, kad visame pasaulyje badas ir vargas, kad tik jų dėka mes dabar geriausiai gyvename, nors mūsų vaikai jau užmiršo, kas yra cukrus, mėsa, sviestas. Okupantai išrinko mums „seimą“ buvusių vagių, svetimtaučių, girtuoklių, įvairių perėjūnų, avantiūristų sudėtyje. Tiek kandidatų, kiek „seimo“ narių. Patys juos išstatė, patys surašė ir durtuvais varė už juos „balsuoti“. Mus, išdidžią lietuvių tautą. Dieve, kokios baisios buvo dienos. Į debesis lėkė balsavimo patalpos, šalia urnų kraujo upeliai tekėjo. Žemė krauju pasruvo. Kas laisvės ragavo, vergijoj nebus. Tas nevertas laisvės, kas negina jos. Patriotai, nepergyvendami tos dienos patys krito, durtuvais persiverdami širdis. Nuo okupantų tankų, lėktuvų užimo, dundėjo mūsų miestai ir kaimai. O vis dėlto nebalsavome. Okupantų melas perviršijo visokį įsivaizdavimą. Jie paskelbė mūsų „vienbalsį“ prašymą įsijungti į Tarybų Sąjungą. Tai buvo smurto ir gėdos valanda, šv. Tėve, kada okupantas su savo tankais ir durtuvais pridusino, tai mūsų žemė, akmenys, uolos šaukė prieš baisiąją klastą. Audros su perkūnijomis griaudė ir drebino žemę prieš tą baisųjį melą. Tos baisios dienos tūkstančius lietuvių Sibiro katorgose pražudė. O vis dėlto mes didžiuojamės, kad laisvę labiau mylime kaip savo gyvybę.

1941 metų birželio mėn. per 3 dienas be teismo, be tardymo, sugaudė su vaikais, seneliais, ligoniais apie 40,000 lietuvių, sukimšo į galvijinius vagonus ir be duonos kąsnio, be vandens išvežė į Sibirą. Tos 3 dienos lietuviams liks amžiaus siaubo dienomis. Mes matėme pakelėse išmetamus senelių lavonus, naujagimius kūdikius. Ir šiandien mūsų akyse skamba alpstančiųjų vagonuose priešmirtinės giesmės gaida. Mūsų akys matė bučiuojančius paskutinį kartą šventąją Tėvų Žemę. Tai matėme patys. Žiūrėjome į dangų, ir lūpos šnabždėjo Galybių Viešpačiui priesaiką: — Laisvė arba mirtis. Anų metų okupacijos balansas daugiau kaip 100,000 aukų.

Po to seka vokiška, o dar vėliau sugrįžta azijatiška okupacija. Kenčiame naujos azijatų okupacijos ketvirtus metus. 1940-41 m. okupacija tik šešėlis prieš dabartinį smurtą. Tada buvo tik gaivališkas siautimas, dabar gi jau ir planinges tautos išnaikinimas, surusinimas. Tam tikslui įgyvendinti skiriamas maždaug dešimties metų laikotarpis. Dar šeši metai ir mūsų tautos turi nebūti.

85 procentai lietuvių tautos yra Rymo katalikai. Religijos įtaka buvo ir yra labai stipri. Mūsų tautoje yra ypatinga pagarba reiškiamą švč. Marijai. Anot Pijaus XI, Lietuva yra Marijos Žemė. Mūsų krašto pakelėse labai daug kryžių-smūtkelių. Tai tautos kančios simbolis. Bolševizmas gerai žino, kad kol nepakirs religijos įtakos, tol tauta bus atspari. Todėl religijai ir tenka smarkiausias smūgis. Pagal bolševikų vadus, religija taip priešinga bolševizmui, kaip vanduo ir ugnis. Todėl prieš karą Tarybų Sąjungoje buvo panaikintos visos religijos ir jų papročiai. 1943 metais

susidarė naujos aplinkybės. Užsienio opinijai pataisyti oficialiai buvo leista religijos kulto laisvė, ypač pravoslavų bažnyčiai. Svarbiausias motyvas: – per Maskvos patriarchą sujungti įvairių tautų (bulgarų, graikų, rumunų, arijų ir pan.) pravoslavus, sustiprinti pravoslavimą ir tuo būdu plėsti tose tautose savo įtaką. Laikinais leidimais religijos kultą, jie apsidraudė, kad religija tarnautų tik komunizmo sustiprinimui ir imperializmo įtakai svetur. Naujai paskirti pravoslavų šventikai vargu kuo skiriasi nuo NKVD žvalgybos agentų. Jų pareiga per cerkvę praveisti valdžios mintis, pranešinėti žmonių nuotaikas ir nurodyti nepatikimuosius. Klausant naujų šventikų pamokslų neįmanoma rasti bent dalelę krikščioniško mokslo. Tik neapykanta kitoms santvarkoms, kerštas, melas ir bolševikinė propaganda. Dievas yra savotiškai rusiškas, panašus Leninui. Pravoslavų bažnyčia yra tik žvalgybos įstaiga po religine iškaba.

Stalino konstitucija duoda tik religinio kulto apeigų laisvę ir tuo pačiu garantuoja visišką antireliginę propagandą. Antireliginę propagandą valstybė varo visu savo aparato pajėgumu. Religija viešai gali praktikuoti tik religinio kulto apeigas, o religinės propagandos vesti visiškai neleidžiama. Todėl ir šiandien Tarybų Sąjungoje net pravoslavai neturi religinės spaudos ir pamokslų beveik nėra, išskyrus religinį kalendorių. Religinių, filosofinių knygų, laikraščių visai nėra ir negali būti. Iš užsienio religinė knyga taip pat neįsileidžiama. Tokiu būdu religija negali plėstis, pasidalyti naujomis mintimis, ir naujoji karta nebegali naujo mokslo šviesoje pilnai pažinti religijos. Visų pakraipų pasauliniai mokslai toli prašoks savo metodais ir patyrimais senus religinius metodus. Anot bolševikų, praeis keliolika metų, seniai išmirs, o jaunimas, matydamas religijos atsilikimą moksle, nepažangumą moksle, savaime nuo religijos atsigręs. Tas jų samprotavimas, kiek praktika rodo, yra teisingas, nes mokslo, meno, spaudos bendradarbiavimas yra būtina priemonė bet kokiai pažangai. Tokią religinio kulto apeigų laisvę taiko ir Lietuvai. Katalikų kunigai turi būti žvalgybos agentai. Atsiskirti nuo Romos, visur talkininkauti valdžiai, vienu žodžiu, būti valdžios reikalų įrankiu. Lietuvių katalikai su tuo nesutiko. Prasidėjo baisus terorizavimas, naikinimas, šis teroras yra slaptas, oficialiai viskas yra tvarkoje, bet praktika yra baisi. Ir kada kalba Maskvos aukštieji politikai, yra malonu ir gera klausyti, kai tuo tarpu slapta duodami kiti nurodymai. Ir kuo valdininkas bus religijos atžvilgiu žiauresnis, tuo jis geresnis. Joks įstatymas jo nevaržo. Vienintelis įsakymas – spausk, daryk ką nori, tik kad nebūtų viešų skandalų, šio teroro kelios priemonės:

1. Tautinė bažnyčia

Jau nuo 1944 m. daroma didžiausias spaudimas įsteigti tautinę bažnyčią, panašiai, kaip padarė atimtoje iš Lenkijos Ukrainos dalyje. Pažadais, intrigomis, pagaliau baisiais šantažais ir suėmimais gundė ypač veiklesnius kunigus, kad jie pradėtų vesti propagandą prieš bažnytinę

vyriausybę, neva už jos neveiklumą, keltų naujų bendradarbiavimo minčių ir tuo sudarytų aktyvistų būrelį, – tautinės bažnyčios branduolį. Tuo pačiu laiku valdžios spauda nuolat rašo apie Popiežiaus išdavystes: Roma yra tautų išgamų, budelių landynė. Popiežius buvo ir yra lietuvių tautos išdavikas, Popiežius yra tautų ir Lietuvos laisvės priešas Nr. 1 ir t.t. Lietuvos tikintieji išklauso, nes tai privaloma, bet nieko negirdi. Bendrininkų nesusiranda.

2. Angažavimas žvalgybos darbams

Žvalgyba nuo pat pirmųjų dienų rinko ir renka kunigų „nusikaltimus“, tiek politinius, tiek moralinius. Tie „nusikaltimai“ labai platūs. Yra pakankama, kad giminėje yra kas nors valdžiai netvarkoje. Areštui užtenka, kad prieš 10 metų dirbai katalikų akcijoje ir t.t. Žvalgybos agentai, turėdami „duomenis“, aplanko kunigą ir iškart įvairių gėrybių pažadais, vėliau šantažais, įvairiais „nusikaltimais“ ima terorizuoti. Taip daro kartais net ištisus mėnesius, kol pakerta valią. Nepalūžtantieji dažnai iš nakties pražūna kaip ugnyje. Padoresniems kunigams, kankindami ir įvairiais „liudininkais“ remdamiesi, labai greitai sudaro bylas. Valdžios spauda pilna panašių bylų. Teisingiausias kunigas parodomas vagiu, paleistuviu, banditu, žmogžudžiu, kuriam „teismas“ paskiria tik dėl „gailestingumo“, kaipo kunigui, 15 metų Sibiro katorgos. Kuriems neįmanoma ką nors primesti, tuos provokacijos būdu, net panaudodami švenčiausius dalykus, likviduoja. Pav.: iškviečia pas mirštantį, o pasirodo, kad tai buvo tik perrengtas šnipas. Kunigą apkaltina patarnavus pagrindžio veikėjui ir – po to 15 metų.

3. Provokacijos

Labai dažnas įvykis žvalgybininkoėjimas išpažinties provokaciniu tikslu arba reikalavimas, kad kunigai išduotų išpažinties paslaptis. Žvalgybai nieko nėra švento. Bažnyčios atžvilgiu ji absoliuti valdovė, tik su viena sąlyga, kad viskas vyktų slapta, be skandalo. Ir jei tas, kuriam pasiūlo žvalgybos tarnybą, kam nors pasisakytų, pagal bolševikinius įstatymus yra baudžiamas aštuoneriais metais katorgos, nes įstatymai leidžia po pasikalbėjimo paimti parašą, kad šios paslapties, kaip valstybinės, niekam nepasakys. Tačiau kunigai yra ypatingai atsparūs, šimtus ištremė į katorgą. Žmonės kunigais pasitiki, ir valdžia, pajungus kunigą, daug ką sužinotų, kunigas, praradęs savo sąžinę, būtų dar labiau pajungiamas valdžios tikslams. Žemesnieji bažnyčios tarnautojai nė kiek nemažiau kenčia nuo panašių provokacijų.

4. Kunigų sekimas

Kiekvieną kunigą seka keletas asmenų. Iš aplinkinių namų sekama, kas pas kunigą užėina, su kuo kunigas susitiko. Kur tik kunigas dažnai užėina, būtinai angažuoja ką nors iš tų namų, kad sužinotų, kas yra

kalbama. Bažnyčioje sakomus pamokslus seka keletas agentų, kurie, vienas antro nepažindami, turi duoti plačius konspektus. Vargas tam šnipui, jei konspektai nesutiktų ir būtų surastas kurio nors švelnumas. Net gatvėje kunigo užkalbintas asmuo nėra saugus.

5. Kunigų mokesčiai

Kunigas turi mokėti valdžiai pajamų mokesčius. Klebonai maždaug iki 100,000 rublių, vikarai iki 50,000 rublių metams. Klebonų mokestis maždaug lygus aukštos kategorijos 10 valdžios tarnautojų metinei algai. Mokesčių nesumokėjus, išieškoma prievarta. Sumokėti neįmanoma, nes tikintieji ir norėdami pagelbėti negali. Jie normaliai gauna atlyginimą, kuris lygus dešimtai dalių tokio atlyginimo, kad badu nemirtų. Gyvena išsiparduodami nereikalingiausius daiktus. Už mokesčių nesumokėjimą daugumai kunigų aprašomi ir išpardavinėjami asmeniniai ir net bažnytiniai daiktai. Parduodami valdiškomis kainomis daiktus, nepadengia ir kelintos dalies mokesčių. Likusiems mokesčiams įstatymai leidžia mokėtoją siųsti viešioms darbams. Bijodami žmonių keršto, šio metodo kol kas dar nepraktikuoja.

6. Valstybinės paskolos

Kasmet reikia pasirašyti, neva laisvu noru, valstybinę paskolą. Valdžios tarnautojams norma yra vieno mėnesio alga. Kunigams paprastai siekia iki 50,000 rublių. Iškviečia į Vykdomąjį komitetą, ir ten žvalgybininkas primena su ginklu rankoje: arba tiek ir tiek, arba Sibiras, nes esi toks ir toks „nusikaltėlis“ ir t.t.

7. Įvairūs suvaržymai

Oficialiai kunigas lygus visiems piliečiams. Tačiau vietos įstatymais jis dešimteriopai turi mokėti už elektrą, butą ir t.t. Pramoninių prekių jam visai nėra. Daug kur ir duonos kortelės atimtos. Panašūs dalykai, tik dar stipriau, taikomi visiems bažnyčios tarnautojams.

8. Draugijos

Jokioj visuomeninėj organizacijoje kunigas neturi teisės dalyvauti. Bažnytinės, visuomeninės ir net labdaros organizacijos visai neleidžiamos, nes oficialiai Tarybų Sąjungoje to visai nėra ir negali būti. Nedarbingieji pagal įstatymus turi gauti pensiją, tačiau praktikoje milijonai elgetauja. Tik kai kur seniams invalidams duoda pensijas 80 rublių mėnesiui, t.y. tiek, kiek slaptojoj rinkoj kainuoja du kilogramai duonos. Todėl šelpiama tik slaptomis.

9. Visiškas kunigo izoliavimas

Joks kunigas negali valdiškoj įstaigoj ar įmonėj gauti vietą. Privačių įmonių nėra. Su religiniais patarnavimais ligoninėse neleidžiama. Ligoninėse aptarnaujama tik slapta. Būtų didžiausias skandalas, jei kunigas, nors ir privačiu reikalu, atsilankytų mokykloje. Bet kokios profesijos viešai neleidžiamos. Tikybinės šventės visai nešvenčiamos. Tėra tik valstybinės nedarbo dienos. Apskritai, kunigai iš viešo gyvenimo visai izoliuoti. Net tie namai, kur jis apsilanko, yra įtariamai. Joks valdininkas negali užėiti pas kunigą, išskyrus tarnybinio reikalo ar šnipinėjimo.

10. Bažnyčios mokesčiai

Kiekviena Bažnyčia turi sumokėti valstybei mokesčius. Už pastatą ir šventorių metams tenka net iki 50,000 rublių. Yra didžiausia našta, kai reikia surinkti iš tikinčiųjų tokias sumas, kurie ir patys vos gali pragyventi. Vargas būtų kunigui, jei iš sakyklos praneštų apie tokius mokesčius. Tai irgi pusiau slaptas dalykas, kaip ir viskas Tarybų Sąjungoje. Nesumokėjus, aprašomas inventorių ir net uždaroma bažnyčia. Kitų religijų bažnyčių jau yra uždarytų.

11. Religinė spauda

Nežiūrint milžiniškų pastangų, jos visai nėra. Net nė mažiausios maldaknygės neleidžiama spausdinti. Yra tik valdžios spauda, kurioje, be neigiamų dalykų, nieko teigiamo apie religiją nerašoma. Vargas tam, kas bandytų iš sakyklos atsakinėti į laikraščių puolimus. Dogmatiniai pamokslai dar šiaip taip pakenčiami, o apologetiniai ir istoriniai yra labai įtariamai ir rizikingi. Religinės krikščioniškos filosofijos, gamtos-istorijos ir net religijai palankios poezijos knygos yra surinktos ir sunaikintos. Juodojoje rinkoje religinė knyga yra brangenybė. Visokia religinė, tautinė mintis perduodama tik gyvu žodžiu ir slaptomis. Poetai griežčiausiai baudžiami už religinių giesmių kūrybą. Solistams nevalia bažnyčioje giedoti.

12. Religinis menas

Religinis menas, skulptūra, tapyba ir t.t., visose mokyklose uždrausta. Dailininkai dirba tik slapta. Viskas, kas buvo religinio viešai išstatyta muziejuose, meno galerijose, išimama. Tėra tik „tarybinis“ menas ir dailė.

13. Mokykla

Net nuo vaikų darželių vedama antireliginė akcija. Tikintieji mokytojai pakenčiami tik dėl kadrų stokos. Pamaldų laikų būtinai daromos paskaitos, iškylos, viešieji darbai. Ir vargas neatėjusiems: jis negaus stipendijos, vėliau geresnės tarnybos. Kiekvienoje paskaitoje mokytojas privalo skirti kelias mintis antireliginei – tarybinei propagandai. Tačiau įstaigose ir įmonėse praktiškai okupantų rusų kalba. Lietuvos istorija

baisiausiai klastojama. Kiekvienas pasaulinis įvykis perduodamas pagal Maskvos nurodymus. Ir taip nuo vaikų darželio „geras“ mokinys yra tik tarybinis, t.y. tas, kuris nesigaili net tėvus išduoti, jei jie yra kitokių pažiūrų. Gamtos mokslai perduodami tik darvinizmo dvasioje, nežiūrint, ką kalba naujųjų mokslų patirtis.

14. Kunigų seminarijos

1944 m. buvo 3 kunigų seminarijos. Nors visos patalpos karo reikalams iki šiai dienai nėra atimtos, tačiau 1946 m. 2 uždarė, leisdami auklėtiniams persikelti į Kauno kunigų seminariją. Tais pačiais metais visai Lietuvai nustatė 150 auklėtinių kontingentą, kitus, apie 200 išvaikė. Yra šimtai tvirtinimų, kad auklėtinių skaičių sumažins iki 60. Tokiu būdu visai Lietuvai metams tektų 8 nauji kunigai, kai tuo tarpu per metus išmiršta nuo 25 iki 30 kunigų, neskaitant suimamų. Jau dabar yra daug parapijų, kuriose iš eilės yra suimti 3–4 klebonai. Kartais 2–3 parapijas aptarnauja vienas kunigas. Kur normaliai buvo 2–3 kunigai, šiandien geriausiu atveju 1. Seneliai invalidai kunigai pašaukti į aktyvią tarnybą ir aptarnauja kartais net dvi parapijas. Kunigų seminarijos išlaikomos tik tikinčiųjų aukomis.

15. Bažnyčių statyba ir remontas

Karas Lietuvoje sunaikino ar smarkiai apardė apie 100 bažnyčių. Apie jų atstatymą nėra ir kalbos. Visos medžiagos tėra tik valdžios žinioje, o ji bažnyčioms nieko neatleidžia pirkti. Kas daroma, tai tik slapta ir pasakiškomis kainomis. Daug kur žmonės meldžiasi laikinose pašiūrėse.

16. Valdžiški komitetai

Valdžia, pravoslavų pavyzdžiu, nori panaikinti bažnyčias ir kanonų nustatytus bažnyčių palaikymo komitetus, o jų vietose įsteigti valdiškus, vadinamus „dvacatkomis“. Lietuvos bažnyčios reikalus tvarko tikybės reikalams prie ministrų kabineto – įgaliotinis Gailevičius, buvęs žvalgybininkas, partijos narys. Toks 20-ties komitetas turėtų būti prie įgaliotinių apskrityse ir prie kiekvienos bažnyčios. Dalį komiteto skiria valdžia; kitą dalį tik tvirtina. Jokių statutų, instrukcijų apie komiteto veiklą, pareigas ir teises valdžia neduoda. Sudarius komitetą ir valdžiai jį užtvirtinus, komitetas sudaro su valdžios vykdomuoju komitetu sutartį dėl bažnyčios nuomos. Tokiu būdu jau nebe vyskupas ar klebonas yra bažnyčios tvarkytojas, šis komitetas gali bažnyčią uždaryti, nepriimti ar nušalinti kunigą. Svarbiausia, kad šio komiteto narius žvalgybai yra lengviau užangažuoti. Katalikų bažnyčia griežtai atsisakė panašius komitetus steigti. Tuo klausimu antri metai eina žiauri kova.

17. Suimtųjų likimas

Sovietų tvarkos niekas negali suprasti, neišgyvenęs bent poros metų. Yra neoficialūs ir nerašyti įstatymai. Oficialiai viskas labai gražu. Didžiausio palankumo įstatymai yra piliečio atžvilgiu. Tačiau oficialūs įstatymai taikomi daugumoje tik partiečiams, o nerašytieji – visiems kitiems. Nerašytieji įstatymai kai kam suteikia visišką sauvalę. Tie, kurie normalioje santvarkoje buvo persekiojami kaip vagys, plėšikai, žmogžudžiai, visoki įvairių tautų perėjūnai, dabar aukšti pareigūnai, okupantų geriausi bendradarbiai. Apskritai, Tarybų Sąjungos santvarkoje vagys yra beveik nebaudžiami. Svarbu jų politinis įsitikinimas ir ištikimumas. Vargas patekusiems į jų rankas. Joks įstatymas suimtojo negina. Nieko nereikia nekaltumas. Tortūra privers prie visko prisipažinti, nors apie tai nebuvai nė pagalvojęs. Išteisins tik tuo atveju, jei sutiksi kitus šnipinėti. Suimtąjį mėnesiams uždaro į vienutę (karcerį), kurioje negali nė atsigulti, ir be jokio maisto laikoma tol, kol palūžtama. Kankinimo įrankių yra įvairiausių. Nenuostabu, kad labai daug žūva ir išprotėja. Teisme jokio gynimosi. Kiekvienam nemažiau 10 metų Sibiro katorgos. Kol Sibirą pasiekia, išeina mėnuo laiko. Pakeliui daugelis miršta, nes vežami uždarytuose galvijiniuose vagonuose be maisto, dažnai ir be vandens. Vasarą karščiai, žiemą šalčiai pavargusius pribaigia. Sibire temperatūra žiemą siekia iki 50 laipsnių šalčio. Be šiltų drabužių ilgiau išsilaikyti neįmanoma. Paprastai daugiau 5 metų Sibiro katorgos mažai kas išlaiko. Iš Sibiro katorgos paleidžiami kartais tik visiškai invalidai, kad tėvynėje baigtų savo kančios dienas.

18. Tikinčiųjų padėtis

Tikintysis darbininkas ar tarnautojas visaip spaudžiamas, aukštesnės vietos ar geresnio darbo niekad negauna. Pakenčiamas tik dėl kadro stokos. Lietuvos žemdirbys, kaimo žmogus yra ypač religingas. Dirbdamas savo žemės sklype, valdžios agentams yra sunkiai prieinamas. Turtuolių Lietuvoje ūkininkų beveik nebuvo. Daugiausia smulkūs ūkininkai. Nuo ryto iki vakaro jis pats dirbo, kad pragyventų. Tačiau bolševikinė žemės reforma ir tą darbštųjį ūkininką palietė. Apkaltino jį bendradarbiavimu su vokiečiais ar kitaip ir atėmė dalį žemės, nežiūrint, kad atimtoji žemė dirvonuoja. Už smulkmenas, o dažnai nežinant už ką, pritaiko „buožės“ vardą. Buožės nebesaugo joks įstatymas. Buožė yra kiekvienas tikras lietuvis, nežiūrint ar jis yra ūkininkas, ar jis paprastas darbininkas, ar invalidas senelis. Ūkininkas kantrus, per naktis dirba, kad tik būtų savo žemeje. Nors kaip valdžia spaudžia prievolėmis, jis vis dėlto gali šį tą nuslėpti ir geriau gyventi už kitos profesijos žmones. Todėl 1947 m. valdžia mano suvaryti visus į kolchozus, kad kiekvienas dirbtų už pusbadį gyvenimą ir be pragyvenimo niekuo kitu nesirūpintų, o tada lengviau būtų kontroliuojamas, ir valstybė galėtų gauti dar didesnę pelną. Tarybų Sąjungoje yra viskas valdžios, privataus – nieko. Visi, ar tai darbininkas ar tarnautojas ar žemdirbys, jei nori nemirti badu, turi iš valdžios „vogti“. Alga yra maža, tik kelioms dienoms pragyventi. Todėl vagiama kur tik pakliūva. Ir tai nėra jokia gėda.

19. Komunistų partija

Nors didžiausiu smurtu terorizuoja lietuvius, tačiau lietuvis stipriai laikosi savo tikėjimo ir tėvų žemės. Komunistų partijos eilės neauga. Lietuvis ir privilegijų skatinamas neprisideda. Partijoj daugiausia kitatikiai, visokie svieta perėjūnai, netvarkingo gyvenimo žmonės, kurie gauna geriausią atlyginimą ir visokio priedo. Kai partijos žmonės kur nors prieina, tuojau įvyksta skandalingi išeikvojimai. Parsidavėliai partijai yra be balso, yra tik Maskvos ruporai. Kaip Maskva įsako, taip jie ir kalba. Už jų pečių visada stovi rusai. Visa lietuvių dauguma verčiau miršta, kaip sutinka okupantui vergauti ar savo tautiečius išdavinėti. Dažnas vaizdas, kaip surakinti jaunuoliai eina Sibiro katorgon pakeltomis galvomis ir šaukdami: „Tegyvuoją Laisva Lietuva“.

20. Propaganda

Vietos ir užsienio propaganda šaukia apie didžiausią Tarybų Sąjungoje kulto laisvę. Pikčiausias melas perduodamas už pilniausią tiesą. Pinigo čia nesigailima. Kino kronikos vaizduoja gražiausią gyvenimą. O kaip žiauri, tikrovė. Mūsų senus profesorius priverčia kalbėti užsieniui. Mėnesius, metus terorizuoja, kol paverčia bevaliais ruporais kalbėti tą, ką parašė Maskva. Vaikai, žmona, giminės atsako už jo mažiausią nukrypimą kalboje ar balso intonaciją. Žvalgyba per 30 metų išmoko klastoti parašus, o žmonės – nieko nematyti, nieko negirdėti, išskyrus tik tą, ką valdžia įsako. Žmogus pasidaro automatas. Jo visas turtas, – ką ant savo pečių gali panešti. Gyvenamoji vieta, šeima, vaikai – nesvarbu. Jie gyvens taip, kaip bus lemta. Svarbiausia – šiandien pavalgyti ir kaip nors išsimiegoti, o kas darosi pasaulyje, nesvarbu. Valdžia pasakys, ką galvoti, ką kalbėti, kada ranką kelti, kada ploti, kada kitus smerkti, kada girti ir kada juoktis. Tam juk valdžia, kitaip, turėsime nemalonumų. Kai valdžios pareigūnas kalba nesąmones, kas man, matyt, taip reikia. Ploja visi, ploju ir aš. Štai, XX-jo amžiaus žmogus, „laisviausias“ Tarybų Sąjungos pilietis. Tokiu automatu nori ir mus, lietuvius, padaryti. Joks kultūringas žmogus tokio dvasios bankroto nesupras, deja, taip yra. Tokio žmogaus būseną neįmanoma aprašyti. Tik ją išgyvenant galima suprasti. Ir taip per ilgesnį laiką žmogus imi savęs nebesuprasti, atrodo, kad taip ir gerai yra, kad visur kitur yra tik vergija, o tik čia tikra laisvė. Tiems, kurie lankosi iš užsienio, propaganda nori net čekistus, didžiausius budelius, dievobaimingai bažnyčioje suklupdyti, kad tik užsieniečių apgautų.

21. Persekiojamų kovų rezultatai

Trejų metų lietuvių religinė-tautinė kova davė baisius rezultatus. Visur smurtas, baimė, kraujas, kančia. Daugiau kaip 100,000 tikinčiųjų nukankinta arba iš bado ir šalčio Sibire mirė. Kasdien naujos aukos. Nėra namų, kuriuose nebūtų ašarų. 40 procentų kunigų, t.y daugiau kaip 400 Sibiro katorgoje arba pogrindyje slapstosi. Visoje Lietuvoje tėra likęs tik

vienas laisvas vyskupas. Du mirė (Karevičius ir Karosas), 4 suimti (Borisevičius, Matulionis, Ramanauskas ir Reinys). Kurijos suspaustos, seminarija vos gyva, vienuolynai sunaikinti arba žiauriai išblaškyti. Niekas nežino, kada žvalgyba pabels į duris. Kad tik užsienis nesužinotų, viskas daroma didžiausioje tyloje.

Taip praktikoje atrodo Stalino konstitucijos iškilmingai garantuota religinio kulto laisvė. Visur ir viskas tik dėl užsienio propagandos. Praktiškai religija neturi jokios laisvės, kaip ir kiekvienas Tarybų Sąjungos žmogus. Jei kartais duodamas mažytis, lyg ir laisvės spindulėlis, tai ir jis okupantų duodamas didesniai komunizmo sustiprinimui ir didesnei užsienio propagandai. Praktikoje didieji suvaržymai nėra tiek baisūs, kaip kasdieninė baimė provokacijų, nuolatinis sekimas ir tas baisus netikrumas.

Jau 3 metai, kai mes esame toje mirtinoje kovoje. Kovoju, kaip begalime. Jei nesigintume, seniai mūsų nebebūtų. Mūsų tūkstančiai jaunimo, vyrų ir mergaičių ir net senių yra miškuose. Okupantas miškų bijo. Ten dar yra mūsų laisvė. Ką mes kenčiame, gali suprasti tik tas, kas pats išgyveno. Okupantas yra azijatas, žvėris, nežmogus. Kai azijatas pasijunta galingas, jis yra baisus. Jo obskurantizmas, žiaurumas, kraujo troškimas, siautuly, naikinimo manija yra be ribų. Kai pasaulis kietai jam kalba, kai pajunta pavojų, tada, kaip plėšrusis žvėris, medžiotojų apstotas, valandėlei iš baimės apimsta. Jei pasaulyje kartais apie komunizmo darbus kalba žiaurokai, kitiems atrodo perdėta. Tiems, kurie išgyvena tą naikinimo siautulį, kelia stebėjimąsi, kaip pasaulyje mažai žinoma apie komunizmą. Kaip nori, taip tegul kalba, leidžia plačiausiai vaizduotei pasireikšti, ir tai toli gražu bus netikrovė. Velkami per laukus prie sunkvežimio pririšti ir prie bažnyčių suguldyti lavonai, tai vis kitų pagąsdinimui. Vyrai ir mergaitės, nuogi, subadyti, guli ištisas dienas tol, kol motinos ir vaikai nebeišlaiko prie savo brangių lavonų. Tada prasideda baisūs persekiojimai net ligi kelintų kartų. Kai kas mano, kad yra geriau, jei užsienis okupantų neerzina. Netiesa. Mums blogiau nebus. Ir taip viskas sunaikinta, sudeginta, žmonės išvaikyti. Mes visko nustojome, o gyvybę mokėsime brangiai parduoti.

Šventasis Tėve, mes žinome šių dienų Jums užkrautus rūpesčius. Tačiau vardan mūsų iškentėtų kančių mes drįstame, kaip savo katalikų Vado, prašyti užtarimo. Mes nebeturime kaimynų, kuriems galėtume patikėti savo ir tautos ateitį. Iš visų pusių mus supa okupantas. Jūsų Šventenybės vadovaujami, katalikiškos Lietuvos vaikai, vieninteliai esame katalikai šiaurėje, lyg salelė apsupta kitatikių jūros. Tokio spaudimo ilgai neišlaikysime, žūsime visi. Mūsų tikėjimas, papročiai, tradicijos, net mūsų kalba bus išnaikinta. Mes dažnai galvojame apie viduramžio turkų, arabų ordas, kada iškilo Didieji Romos Vyrai: Urbonas II, Inocentas III. Dabartinės rytų ordos diplomatinių žodžių kalbų nebijo. Mes dažnai klausiamo, kur dingio kultūringo pasaulio tautos, kur yra šimtai milijonų pasaulio krikščionių? Ar nebėra pasaulyje teisybės mylėtojų, Didžiųjų

Žmonių? Ar jie nežino, kaip broliai ir seserys krikščionys yra naikinami? Ar pasaulio krikščionys užsnūdo apgaulingu suraminimo miegu ir tiki, kad mus sunaikinusios ordos sustos? Ne. Du šimtai milijonų įvairių Tarybų Sąjungos tautų žmonių, kaip ir mes, kala dieną ir naktį ginklus pavergti pasauliui. Ir šiandien už mūsų dienos ir nakties darbus šelpia graikų sukilėlius, įvairius pasaulio streikininkus. Jau šiandien azijatas yra užgrobęs pusę Europos ir ją perdirba. Greit bus pasaulio kovos momentas, ir vargas snūduriuojantiems. Bolševizmas pasiruošęs pasaulio civilizaciją, kultūrą ir krikščionybę sunaikinti. Neklyskime: bolševizmas laukia patogaus momento. Savęs neapgaukinėkime, – bolševizmas yra stipresnis, negu daugelis mano. Atominė energija pasaulį migdo. Bolševizmas greit turės neblogesnių ginklų.

Šventasis Tėve,

1. Mes prašome paskelbti pasaulio tikintiesiems Lietuvių Dieną, kaip padarė garbingos atminties Benediktas XV 1917 metais. Tegul pasaulis pamato lietuvių katalikų kančias, persekiojimus ir vargus, surengtus XX amžiaus bedievybės.

2. Mes maldaujame Jūsų šventenybės lietuvių tautai viešo paguodos ir suraminimo žodžio. Mes pakeliame, Jūsų šventenybe, už vienybę su Jumis milžiniškas aukas. Tėve, tark suraminimo žodį, kaip kitados Romos kolizijoje pirmasis Popiežius šv. Petras. Tėve, mes nemažiau kenčiame dėl Motinos Romos Katalikų Bažnyčios.

3. Mes prašome koku nors būdu perduoti Suvienytoms Nacijoms mūsų skundą, gal tautų vadai padarys galą mūsų kančioms.

4. Mes prašome lietuvišką radijo valandėlę padažninti ir pagyvinti. Tegul ji duoda daugiau žinių apie mūsų kančias. Argi mes, aukodamiesi už savo šventą tikėjimą, nesame to verti? Juk mūsų 100,000 žmonių nukankinti arba Sibiro katorgoje laukia mirties daugiausia tik todėl, kad neišniekino savo Tėvų Žemės tikėjimo ir neišdavinėjo savo tautiečių.

Šventasis Tėve, mes tikimės būti išklaustyti. Mes daug ir labai daug iškentėjome dėl švento tikėjimo, dėl apaštalių Sosto ištikimumo. Todėl turime vilties tikėtis Jūsų pagalbos. Mes mirštame, bet mirdami norime girdėti Jūsų paguodos žodį ir pasaulio katalikų suraminimą, kad mūsų vaikai daugiau nebe-kentės dvasios vergijos. Mes tikime, kad Jūsų galingas žodis pajudins laisvę mylinčių tautų Vadus iš susnūdimo. Šventasis Tėve, mūsų raštas nėra toks, kokį norėtume parašyti. Rašome pogrindyje, prie mirgančios lemputės, kas valandėlę laukdami čekistų. Tyčiomis nežymime vietų ir asmenų, nenorėdami čekistams duoti medžiagos. Kai šis raštas Jus pasieks, gal mūsų nebebus. Kol jį nuneš, daug nešančiųjų pervers čekistų kulka.

Šventasai Tėve, mums, mirštantiems už Religijos ir Tautos laisvę, suteik palaiminimą.

Tegyvuoją gyvųjų ir mirusiųjų Viešpats Jėzus Kristus.

Lietuvos Respublikos Rymo Katalikai

Vilnius,

Okupuota Lietuva. 1947.IX.20.

NEŽINOMOJO LIETUVIO SKUNDAS BROLIAMS IR SESĖMS UŽ TĖVYNĖS RIBŲ

Sveikiname Jus, laikinai netekusius tėvynės Lietuvos. Pasveikinimui tiesiame rankas. Jos kruvinos, kaip ir mes patys. Nebijokite susiteršti. Tai mūsų pačių kraujas, per trejus metus okupantų azijatų liejamas. Liejame ne lašais, bet upeliais. Tėvynėje ir žemė ir dangaus mėlynė apšviesta mūsų sodybų gaisrais – vien kraujas. Vasarą nesuskuba saulė kraujo išdžiovinti, žiemą speigai – jo sušaldyti. Mūsų motinų ir vaikų ašaros, kada jie apjuosia mūsų kaklą, apiplauna mūsų pasrūvusį kraują, ir mes, pažvelgę į gaisrus ir smurto veiksmus, užmirštame kovos nuovargį ir dar su didesne jėga giname tėvų žemę.

Broliai ir sesės, nepamanykite, kad aš jus noriu graudenti, perdėti tautos kančias. 1940/41 metai jūsų išgyventi tėra tik šešėlis dabartinės kovos. Jokia vaizduotė ar plunksna jos pavaizduoti negali. Ant miestelių aikščių apiplėšti nuogi guli mūsų vyrų lavonai. Budeliai juos pasmaugė. Jie nori mus atgrasyti nuo' tėvų žemės. Iš langų seka. Gal kas atsišauks. Tai žabangos naujoms aukoms. Ir taip kelias dienas. Motina, sužadėtinė, sesuo neištveria neapsikabinus lavono. Tada šimtai budelių, kaip alkanų vilkų gauja, puola gimines ir net pažįstamus. Naujos Sibiro aukos. Jokia mokykla, jokia darbovietė jų nepriims. Sibiras ar miškas lieka jų prieglauda. Nerasime vienkiemio, buto ar net kambario, kuriame nevyktų baisioji tautos tragedija. Be padėties, amžiaus, luomų skirtumo visiems 10–15 metų Sibiro katorgos, kurią vos pasiekę pusė krinta.

Mus baudžia už viską. Mes taip mylime tėvynę Lietuvą, kad geriau čia krintame, kiek galima brangiau pardavę gyvybę, kaip vykstam į Sibirą. Mes tikime, kad mūsų lavonais patręšta Lietuvos žemelė bus trąšesnė ateities vienybei ir Tėvų Žemės meilei. Mes dantimis įsikandę laikomės Tėvų Žemės tol, kol okupanto buožė sudaužo mūsų galvas. Užmerkiame akis su pilna burna šventos žemės, kad kiti ją labiau pamiltų. Ir mylime ją, prieš visą pasaulį didžiuojamės. Ant tėvynės aukuro per trejus metus padėjome daugiau kaip 100,000 brolių ir sesių. Pusė jų Sibire, pusė guli

savoj žemelėj. Mes keliamė galvas aukštai prieš 200 milijonų moderniškai ginkluotą okupantą, kovojame už Tėvų žemę trys milijonai. Nė vienas kraštas nėra tiek paguldęs už laisvę aukų per trejus metus kaip mes. Mes laimėsime, mūsų reikalas teisingas. Tėvynė laisvę atgaus.

Tiek aukų negali budeliams praeiti veltui. Pavasaris eina Nemuno krantais. Nebeužtvenksi upės bėgimo. Garbė mūsų kovotojams, kurių senųjų jau tik menkas likutis. Kaip didvyriškai jie guodžia mūsų mažuosius. Garbė kunigams (iš 1000 likusiųjų per 3 metus – jų 400 Sibire ar pogrindyje), kurie skatina mus Tėvynės meilei. Tik vienas tebėra laisvas vyskupas. Koks okupantų smurtas. Garbė mūsų jaunuoliams mokiniams, kurie augo laisvoje tėvynėje ir nenešė okupanto saitų, šešiolikmečiai surakintomis rankomis drąsiai, pakėlę galvas eina mirti už tautų laisvę. Mūsų senolių didvyrių aukos neprilygsta šių jaunuolių drąsai ir paniekai okupantams. Nebuvo atsitikimo, kad iki mirties mušamieji ir kankinami išduotų savuosius. Kas laisvės ragavo – vergu nemirs. Atvyko suimti Lietuvos tėvų pranciškonų Kretingoje. Varpai sušaukė žmones. Budeliai tėvą vienuolį subadė ir vos gyvą įmetė į sunkvežimį. Minia čekistus apmėtė akmenimis. Antrieji Kražiai. Broliai ir sesės, didžiuoki-mės laisve, kuri davė tiek daug didvyrių. Kovoje, netekę rankų, nors dantimis kandame okupantą. Jie mūsų bijo. Paskirai nesirodo, duris laiko ant kelių užraktų. Mes didžiuojamės, kad partijai pasidavėlių lietuvių yra nedaug. Joks prievartavimas ar smurtas jų eilių nedidina. Daugumas pavardžių šiose eilėse yra nelietuviškos. Kiekvieną pasidavėlį šnipą mes kišame po velėną.

Mes liūdime, matydami mūsų senus generolus, pulkininkus pasislėpusius, skudurais apsidengusius, gatves šluojančius, gyvulius ganančius. Vargšai žmonės. Jie per ilgai caro jungą nešė, perdaug caro nagaikų lupti. Bijo garbingai mirti.

Broliai ir sesės, nemanykite, kad mes tapome žiaurūs. Su plėšriaisiais žvėrimis nėra kitos kalbos. Nė vienas nekrinta neperspėtas. Tik kai aukų skaičius nesiliauja ir išgama neturi nė lašelio sąžinės, mes turime juk gintis. Okupantai nebūtų taip baisūs, jie nemoka mūsų kalbos, nepažįsta mūsų tautos ir mūsų vietos sąlygų. Tik vietiniai ištautėję visoki išgamos, svieto perėjūnai prisideda prie mūsų išdavimo šimtais. Mes ginamės. Mūsų didžioji nelaimė, kad kai buvome laisvi, jiems buvome geresni kaip sau.

Per trejus metus mes apkurtome nuo šaukimo apie ateisiantį per penkmečio planą rojų. Bet kasmet vis blogiau. Lombarde užstatome paskutinį paltą, kad jį pirktų komunistas, o mes pavalgydintume vaiką. Mes, dirbdami per kiauras dienas, uždirbame tik dešimtą dalį to, nuo ko badu nemirtume. Laimingas pas mus tas, kas nieko nedirba, nors valdžia nedirbančiuosius baudžia. Jis lengviau sumedžioja duonos kąsnį. Mes dirbame nuo tamsos iki tamsos. Paskui bėgame korteles apiprekinti, kad

gautume kažko primaišyto juodos, šlapios duonos kėsni. Cukrų, sviestą, mėsą mūsų vaikai seniai užmiršo. Paskui, nors kojos linksta ir sąnariai dreba, mes sukame į agitpunktą paklausti paskaitos ką Stalinas pasakė, kas bus už penkerių metų. Naktį grįžtame būryje lazdomis ginkluoti, kad milicijos ar kareivių atstovai, užpuolę iš pasalų, neužmuštų, nenurengtų. Neretai dėl skylėto palto netenkame gyvybės. Iš tolo lenkiamės, pamatę nakčia gatvėje priešais ateinantį siluetą. Naktį „tikrina“ dokumentus, kitaip sakant, apiplėšia. Ir kontrrevoliucininku būsi, jei kam pasiskūsi, kad valdžios pareigūnai apiplėšė. Ne be praeities ir mūsų „milicija“. Dauguma vagys, girtuokliai, kriminalistai.

Mes dar neturime pastovios elektros, vandens ir vargu ar greitai turėsime. Mūsų namų tvoros, durys, kambarių pertvėrimai ir net langų rėmai sukūrenti. Centrinis šildymas neveikia. Stogai kiauri. O dirbame išsijuosę penkmečiui. Dešimt % mūsų darbo vaisių palieka mums, o kitkas išeina ten, kur visko yra, kur rojus, kur tėvas ir mokytojas Stalinas visus pienu ir medumi girdo, kur apelsinų fabrikai klesti, kur darbo liaudies salionuose gyvena. Reprezentacijai skirti namai ramiai sau stovi. Ir kada mes nustembame jų grožiu, mums aiškina, kad tai liaudis per dabartinį penkmetį pastatė. Ir darbininkas, kuris dar 1935 m. juos statė, gautų porciją 10/15 metų Sibiro katorgos, jei galvos palingavimu suabejotų. Okupantai nieko negaili tik reklamai. Ant kiekvieno kampo pripaišyta gražiausių dalykų. Milžiniški planai, žaliuojantys javų laukai, diagramos, deja, tik popiery. Yra ir komercinių krautuvų, kur spekuliatyvinėmis kainomis daug ko gausi. Bet tai ne mums. Mėnesio uždarbio neužtektų vienai dienai. Privačiai pardavinėjama tik iš po skverno. Nors pagal įstatymus mes visi lygūs, be rasės, religijos, tautybės skirtumo, deja, kada mes badaujame, komunistai viskuo pertekę. Jiems atskiros krautuvės. Darbo žmogui grėstų kalėjimas, jei dėl šios neteisybės jis parodytų nepasitenkinimą. Kas dirba, tas badauja; kas niekšas, tas visko pilnas, štai, darbo žmonių rojus. Štai, po kokia vėliava Maskva šaukia darbininkus vienyti. Mūsų žemė niekad nedirvonavo. Dabar nuo ašarų nesusilaikai, matydamas tūkstančius geriausios žemės ha apžėlusius usnimis, dirvonuojant, o jų šeiminingus elgetomis išvartus. Ir vargas tam, kas norėtų ją dirbti. Dirbti galima tik tarybiniam ūkyje už dešimtą dalį pragyvenimo. Iš skurdo žmogus stveriasi, kol pakirstas krinta. Milžiniški kiekiai suverstų ūkio gėrybių rūdija. Mes niekad neturėjome tiek vagių ir elgetų. Nei pensijų, nei invalidams jokio aprūpinimo.

Mus „nubuožino“. Apkarpė žemę. Atėmė gyvulius, inventorių, namus. Lietuvis laikosi, per naktį dirba. Dar jo žemę apkarpo. Žmogus nepasiduoda. Uždeda baisias duokles, organizuoja „laisvą“ valdžiai pardavimą; jei žmogus dar šį tą turi, papildoma duoklė, kaip pašalpa Amerikos streikuojantiems, pasaulio proletariatui, ir jau žmogus nebeišlaiko. Laikraščiai tokį apšaukia buože, sabotuotoju, ir šiočia tokia laimė, jei jis spėja vienmarškinis pabėgti. Mes matome kasmet net sniegu apsnigtus javų plotus, išalusias bulves. Nesuskubo derliaus nuimti, nes

planas buvo kitoks, o sniegas nelaukė. Ir nieko nekaltos aukos eis į Sibirą už sabotažą, o kaltieji viršininkai ir toliau direktoriaus. Mes visada, pirmu negu sėsim, negu pjausim, negu kulsim, turime kelias dienas mitinguoti, klausyti, kaip Stalino doktrina liaupsina apie sėją. Kokia pajuoka mūsų žemdirbiui, kuris visada dėl vieno palikto grūdo nerimauja. Mūsų agronomai žydeliai ir paaugliai vaikai moko seną žemdirbį, kur ką sėti pagal planą, kada ką pjauti, o patys neatskiria avižos nuo miežio. Jų rankoje abejojantiems gyvybė ar mirtis. „Buožė“ kiekvienas, kuris geriau gyvena, kiekvienas padorus darbininkas. Buožė kiekvienas lietuvis, kuris dar nenutolo nuo civilizacijos, kuris dar nespėjo prarasti sąžinės. Buožė visad už įstatymo ribų. Su juo galima elgtis kaip su vergu.

Jie nori mus sunaikinti, jie nori mus grąžinti šimtą metų atgal. Jie siekia mūsų moralinio pakrikimo. Degtinės gaminimas ir išmetimas plačiam vartojimui į rinką, kad pasigertume, leidimas mainyti žmonas, vaikus atiduoti prieglaudai, kad komunistais čekistais išauklėtų, tai vis planas mūsų tautos moralei sukrikyti. Tada ir tokie tik būsim pažangūs XX amžiaus darbo žmonės. Mus verčia būti komunizmo pionieriais, nuolat ragina į klasinę kovą prieš vis naujus naujai apšaukiamus buožes, kurių vis daugiau ir daugiau papuola ir iš bežemių darbininkų tarpo.

Kiekviename žingsny turime mokytis marksizmo-leninizmo garbinti tėvą ir mokytoją Staliną. Tokių minčių pergrūsta spauda po Stalino vėliava Tarybų Sąjungoje, – kaip mes buvome smetonininkų pavergti, kaip dabar skursta ir badauja žmonės Vakaruos, kokios sunkiai pernešamos krizės viešpatauja Anglijoj, Amerikoj ir t.t.

Mokyklų turime labai daug. Jose lietuviški žodžiai, okupantų mintys. Nuo pat vaikų lopšelio skiepijama neapykanta „buožei“ ir viskam, kas yra lietuviška. Ir matematiką dėstant būtina kelios minutės pašvęsti bolševikinei propagandai. Viskas Rytų, nieko Vakarų. Net vakarietiško kalbų visi vadovėliai išmesti, nežiūrint kokios reikšmės jie bebūtų. Apie lietuvišką kultūrą nė išsižiot neleidžiama. Vytautas, Mindaugas kovėsi dėl rusų draugystės. Net Valančius, Maironis buvo revoliucininkai, šalininkai rytų, savotiški komunizmo pirmataikai. „Nebeužtvenksi upės bėgimo“ – tai suprask komunizmo plitimo. Mūsų seniems profesoriams iš rytų atvykę brežento batais, lopytomis kelnėmis paaugliai, gal nebaigę poros klasių, „dėsto“ „paskutinių“ mokslo išradimų laimėjimus, moko naujos kultūros. Ir moksle pražilę seniai turi klausytis, girti, stebėtis, rašyti Stalinui, mokslo genijui, padėkos raštus. Tai juokinga, bet baisu. Kiekvienas nukrypimas arba nesugebėjimas prisiderinti kvepia Sibiru.

Mes rinkome „seimą“. Pačius geriausius iš geriausių, daugiausia kriminalinio elemento atstovus – paleistuvius, girtuoklius ir t.t. Kandidatų buvo tiek, kiek ir „seimo“ narių. Juos Maskva paskyrė. Mes tris mėnesius klausėmės agitatorių kalbų apie jų žygdarbius, paskui lydimi durtuvų ėjome balsuoti. Ir Staliną išrinkome į savo seimą. Ir šiandien ne

„seimas" valdo Lietuvą, kaip ir kiekvieną fabriką, mokyklą, bet Maskva. Mūsiškių šokis atitinka maskvietišką muziką. Kada bent lašelis jų sąžinės pabunda, ypač kai reikia tėvą ar motiną paskirti mirčiai, jie taip pat žūna nuo paslaptinių rankų. Už kiekvieno lietuviško komunisto pečių sėdi azijatas jo pavaduotojas, kuris savo naikinimo planą vykdo per šį lietuvišką iškamšą, besidangstantį liaudies sūnaus kailiu. Nemokša iškamša neturi valios priešintis rusiškam imperializmui, savųjų naikinimui.

Pas jus važiuoja daug agitatorių. Jie visi užsimerkę meluoja. Ir padorus žmogus, jų pasiūstas, nėra teisingas, nes už jo žodžius atsakinga pasilikusi šeima. Kartais per okupantų radiją kalba išprieivartauti profesoriai, menininkai, žinomi veikėjai. Jie kalba mėnesiais, metais trukusio šantažo, grasinimų įtakoje, ko pasėkoje kitam ir valia palūžta. Stebėkit, kaip dreba jo balsas, koks jis duslus ir staugiančiai rėkiantis. Iš kiekvieno žodžio kyšo sąžinė, bet jie jau automatai, palaužti žmonės. Suklastoti straipsnius, parašus čekistams vieni juokai. Suvaryti minią, priversti ją šypsotis, kaip matote kino ekrane, čekistai puikiai moka po trisdešimties metų praktikos. Mes turime „džiaugsmo" eisenas, durtuvais mus varo, liepia linksmiems būti, pro tribūną šaukti. O vis dėlto kiek kartų nuniro mūsų galvos pro tribūną slenkant. Žado nustodavom, nors po to šimtai buvo persekiojami.

Mes gaudome iš Jūsų bent kokį lietuvišką žodį, bent kokį vilties pragiedrulį. Ir kaip nusiviliam jum esant šykštiesiems. Kaip tylima, tylima ir savųjų tarpe daug ginčijamasi. Mes stebimės Romos radijo lietuviška valandėle, kuri tiek maža duoda paguodos. Ko jai bijotis! Kaip mes nebijome mirti ne tik už tėvų žemę, bet už civilizaciją, krikščionišką kultūrą. Kaip drąsiai šiandien kalbėtų Romos apaštalai. Ne tik kalbėtų, bet šaukte šauktų gelbėti žmonijos kultūrą! Kalbėkit drąsiai, šaukit, kaip begalite. Niekados nemeluosite, nes atvaizduoti mūsų tėvynės kančių niekad nesugebėsite, jų nepergyvenę. Jei nuo jūsų kalbų ir plaukai šiauštųsi, to siautulio, proto silpnumo niekad nesupras, pirm nepakliuvęs į jo rankas.

Nebijokite, mums niekad jau blogiau nebus, jei jūs kviesite pasaulį sutramdyti barbarus. Ko Roma bijo, kai apie ją kasdien girdime šlykščiausių dalykų kaip apie žmonijos ir tautų laisvės priešą Nr. pirmą. Ji kurstanti ir žudanti. Ji banditų lūšna, kuri greit pajusianti darbo žmonių kumštį. Bet kai ji tiesiai kalba, kelia faktus, kviečia krikščionišką pasaulį ginti pasaulio kultūrą, jie kaip žvėrys niršta, bet dreba. Daugiau nors ir baisios tiesos.

Mes mirštame, bet mirdami norime žinoti, kad yra pasaulyje žmonių, kurie nebijo nors gyvu žodžiu kovoti už pavergtų, naikinamų tautų laisvę. Priminkit pasauliui, kad kaip mes lietuviai, taip ir visos Tarybų Sąjungos pavergtos tautos kaip vergai dirba nuo ryto ligi vakaro dėl komunizmo įsiviešpatavimo pasaulyje. Mes badaujame, nes mūsų uždirbti rubliai

plaukia pasaulyje streikams agituoti, perversmams ruošti. Amerikos lietuviai mums kartais siunčia aukų drabužiais, doleriais. Kokie jie naivūs. Jie remia partiečius ir jų pakalikus. Vaikų drabužėliai tik propagandai pirmiesiems pionieriams. Mes tuos drabužius galime gauti tik juodoj rinkoj, mokėdami pasakiškas kainas. Už dolerius mums išmoka rubliais, už kuriuos galima tik 10 papirosų ar penki maži saldainiai nusipirkti. Mes turėjome iš Amerikos Bimbą. Per ją netekome daug žmonių. Jie drįso prasiskverbę pro čekistų durtuvus parodyti jam šiek tiek tiesos. Tie, kurie matė ir norėjo jam būti atviri kaip lietuviui, perdaug išsipasakojo apie savo kalinamus artimuosius, jau jų neteko. Tikėjomės, kad grįžęs paskleis jis bent dalelę tiesos. Bet skaudžiai apsirikome. Jis pavergtas pinigų pasidarė Stalino žmogžudžio paprastas bernas. Jo grįžusio kalba yra okupanto kalba. Tėvynėje net žemė šaukia prieš jį. Tauta, nežiūrint kiek durtuvų jį besaugotų, antru kart grįžusį pakartų kaip ir kiekvieną tautos niekšą. Kas liks, liks tik plienas, mes išmokome savo kailiu didelio patyrimo.

Broliai ir sesės, mes kovojame gyventi ar mirti. Laikomės įsikibę dantimis savo tėvų žemės. Visko nustojome, skarmalais dengiamės, šiuo tuo maitinamės. Gaisrai ir kančios mus užgrūdino kaip plieną. Laisvė ir tėvų žemės meilė statoma aukščiau už gyvybę. Okupantai jaučia savo dienų galą. Baigdami savo dienas, jie visa stato ant kortos. Mes laukiame minutės, kada Vakarams drebinant žemę mes galėsime pakilti paskutiniam smūgiui. Laisvei prašvitus, mes tiesiame rankas jums sutikti. Mes jaučiame jūsų vargus. Mes nesiklausinėsime, kaip ten gyvenote, kaip vargote, kokius mokslus išėjote, ar kokias partijas sudarę parsivežėte. Be žodžių jūsų akyse ir darbuose išskaitysime kuo prisidėjote, ką padarėte, kad mūsų tėvynė tapo laisva. Tas tik mus sujungs, ir jau laisvas kruvinas rankas apšlakstys džiaugsmo ašaromis. Mes neslepiame savo atvirumo, nes kalbame mirties konvulsijose. Mes žinome, kad jums svetur irgi daug ko stokoja, bet mes jau visko netekom. Ujami, šaudomi, kankinami, pusnuogiai dažnai miegame lauke, nežiūrint žiemos speigų. Nuolat tūkstantinės brolių ir sesių kolonos linguoja į Sibirą. Daugelis jūsų giminių kalti tik dėl to, kad jūs pabėgote. Jie to nepamirš, neprivalu to nė jums pamiršt.

Priminkit visiems, kad šiandien 200 milijonų durtuvai nukreipti į mažąsias pavergtas tautas joms nušluoti nuo žemės veido. Bet ateis laikas, kada tie patys durtuvai grasys ir Vakarų pasaulio moterims ir vaikams. Priminkite, kad šie vandalai nebijo sentimentalių žodžių, nesaistomi jokių moralinių principų, bet gali būti nugalėti tik ugnimi. Padarykite viską dėl tėvynės. Jūsų aukos ir darbai turi būti gyvybės kaina, kaip ir mūsų. Padarykit viską, kad bent kiek sumažėtų vergijos dienos. Kiek daug galėtų Amerikos lietuviai padėti. Juk jų ir mūsų tėvynė dedama į karstą. Mes skaitome spaudoje, kad lietuviai iš svetur kviečiami grįžti namo. Mums tik juoktis lieka iš jų sugrįžusių vargo ir kančių. Vos išlipę į savo tėvynę, jie valdžios atstovų apiplėšiami, apstatomi šnipais, pasmerkiami skurdui. Jie

automatiškai netenka ne tik savo parsivežto turto, pinigų, bet ir asmeninės laisvės. Kiti tampa išgamomis ir juokias iš mūsų mirštančiųjų, kalbėdami per radiją į vakaruose esančius.

Mes pasigendame tiesaus ir ryžtingo žodžio, reikalaujančio sudrausti azijatus, sulaikant juos nuo mūsų tautų žudynių. Kur dingo milijonas amerikiečių lietuvių, kai jau virš šimto tūkstančių jų brolių tik per trejus su viršum metus sunaikino azijatai?

Mes klausiamo Jūsų, ar viską jau padėjote ant tėvynės aukuro, kad taptume laisvi? Ar nepaskęstate kartais siauram savų interesų ratelyje ir neužmirštate pavergtąją tėvynę? Mūsų širdys niekad tų nepamils, kurie perdaug susirūpinę kasdienine duona.

Mes, ketvirtį metai gulėdami tėvynės apkasuose, visa, ką mums davė tėvynė, aukojam jos laisvei, net gyvybės neskirdami. Dabar, jau mums nuvargus, atėjo eilė ir jums atiduoti savo dalį. Nė vienam lietuviui, kur jis bebūtų, neturi būti svetimi mūsų kovos reikalai. Visi junkimės į kovotojų eiles sau protuose ir širdyse įrašę: Prakeikimas visiems tėvynės išdavikams ir mirtina kova dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės!

Pavergtoji Lietuva, 1947 m. spalio mėn.

MVD PULKININKO BURLITSKIO PAREIŠKIMAS

[MVD pulkininkas leitenantas Grigori Stepanovič Burlits-ki, deportavus Krymo totorius, buvo atkomandiruotas į Lietuvą 1944 birželio pabaigoje ar liepos pradžioje su įsakymu „sunaikinti vadinamų banditų sąjūdį“. Nuo 1944 liepos iki 1945 vasario jis dalyvavo daugely vietų kovose prieš rezistenciją (Vilniaus, Tauragės, Šiaulių, Kauno, Jurbarko ir kt. srityse). 1945 pradžioje nukeltas į Rytprūsius pasienio apsaugai. Nuo 1949 vėl grąžintas į Lietuvą pasienio apsaugai prie Lietuvos sienos su Lenkija. 1953 jis pabėgo į Vakarus ir 1954 birželio 28 Muenchene kongresma-no Kersteno vadovaujamoje komisijoje liudijo. Jo liudijimas paskelbtas „Communist Aggression Investigation." Fourth Interim Report. Washington 1954, p. 1368-1375. Kelios jo liudijimo vertos ištraukos, kaip žvilgsnis į lietuvių rezistenciją pro jos priešo, MVD, akis].

Lietuvių pasipriešinimas režimui:

„Kai raudonoji armija okupavo Lietuvą ir vokiečiai pasitraukė, sovietinė valdžia ėmėsi sudarinėti partijos ir administracijos aparatą Lietuvai, pradedant nuo Lietuvos komunistų partijos centro komiteto viršūnės ir leidžiantis iki mažiausio kaimo.

Lietuvos gyventojų absoliuti dauguma nenorėjo šios partijos ir sovietinės administracijos aparato. Pažangiausia gyventojų dalis susiorganizavo į sovietų vadinamų banditų gaujas ir šios vadinamų banditų grupės nušalindavo, likviduodavo sovietinius atstovus. Juos nužudydavo. Būdinga, kad šie vadinami banditai likviduodavo ar nušalindavo partijos lyderius ar administracijos lyderius tik tuos, kurie buvo tikri lietuviai, nes tuos žmones laikė savo krašto išdavikais. Tos rezistencinės grupės nelietė, nepažeidė partijos ir vyriausybės atstovų, kurie buvo rusai, ukrainiečiai ar buvo kitų Sovietų Sąjungos tautybių. Siekdama sustiprinti Lietuvos respublikos partijos aparatą, vyriausybės aparatą įvairiose plotmėse ir įvairiose komandose, Sovietų vyriausybė pasiuntė didelį kiekį kariuomenės į Lietuvą. Tarp daugelio šių dalinių, kurie buvo perkelti į Lietuvos respublikos regioną, buvo ir mano dalinys."

Tautos pritarimas partizanams:

„Mr. Kersten. Tie vadinami banditai buvo jauni vyrai, jauni lietuviai patriotai, mėginę kovoti už savo tautos, Lietuvos, nepriklausomybę; ar tai tiesa?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Tikra tiesa. Bet šie vadinami banditai buvo remiami kitų Lietuvos gyventojų daugumos."

Partizanų ginklo jėga:

„Burlitski. Pradžioje Lietuvos respublikos teritorijoje buvo daug vadinamų banditų formacijų: jos buvo labai gausios ir turėjo daug žmonių. Jos buvo ginkluotos lengvaisiais ginklais. Ginklai buvo tiek sovietų, tiek vokiečių gamybos; jie turėjo taip pat kulkosvaidžių, sunkiųjų kulkosvaidžių, sovietinių kulkosvaidžių, kurie buvo gaminti Čekoslovakijoje Škodos fabrikuose. Kai kurie lietuvių partizanai buvo ginkluoti taip pat ir lengvąja artilerija."

Sovietų jėga prieš partizanus:

„Kai kuriose vietose kovai prieš banditus buvo sutraukti ne tik NKVD daliniai, bet taip pat ir reguliari raudonoji armija bei aviacija. Tai ypačiai buvo pavartota Koslovrukskia-Pasha (Kazlų Rūdos miškuose. Red.), netoli nuo Kauno miesto, Kauno miesto regijone."

Kovų rezultatai:

„Ilgainiui kariuomenė vis labiau ir labiau išvargo, kovos tęsėsi, o vietinės sovietų valdžios ir partijos aparatas vis nebuvo įtvirtintas visu plotu. Vadinamieji banditai labai kliudė. Jų nebuvo įmanoma sučiupti. Labai gerai pažindami teritoriją, kurioje jie veikė, ir vietos gyventojų remiami, jie gerai žinojo, ką mes planavome; kai mes sodinome savo vyrus

į sunkvežimius operacijom prieš tuos banditus, jie jau turėjo informacijas ir palikdavo vietas, kuriose buvo, pasitraukdami į miškus, stodami į kautynes su mumis tik tada, kai buvo būtinas reikalas. Tačiau, kada jie turėjo progą, jie, žinoma, stengėsi kautynes laimėti, ir tai truko apytikriai iki 1944 rugsėjo."

Maskvos vadovybė kovai su partizanais:

„Kai Sovietų vyriausybė pamatė, kad nepasiekama jokių rezultatų, Sovietų vyriausybė 1944 rugsėjo mėn. Lietuvos mieste Panevėžyje padarė tokį sprendimą; specialiu įgaliojimu ir specialiom teisėm tai padarė Berijos pavaduotojas generolas Kruglov.

Mr. McTigue. Generolas Kruglov, asmuo, kuris buvo Berijos įpėdinis?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Teisingai.

Mr. Kersten. Kaip aš suprantu, tai Serov ir Kruglov buvo Berijos įpėdiniai; ar tai tiesa?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Tiesa.

Mr. McTigue. Prieš pasakojant toliau, ar tiesa, kad ligi to laiko Lietuvos banditai, arba partizanai, kovose su komunistais buvo labai veiksmingi; ar tai tiesa?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Taip.

Mr. McTigue. Jie buvo tiek veiksmingi, kad Krekliui pritrūko kantrybės dėl visos operacijos Lietuvoje; ar tai tiesa?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Tikra tiesa."

Kruglovo direktyvos:

„Pulkininkas leitenantas Burlitski. Vieną labai tamsų rugsėjo vakarą Panevėžio mieste Kruglovas sušaukė labai slaptą operacinį susirinkimą. Susirinkime dalyvavo NKVD kariuomenės dalinių viršininkai, jų pavaduotojai politiniam reikalui, žvalgybai, o taip pat dalinių štabų viršininkai, Lietuvos teritorinių NKVD vienetų atsakingi vyriausi vadai. Šiame susirinkime Kruglovas sutraukė kovos prieš vadinamų banditų sąjungą Lietuvoje rezultatus ir sakė, kad lig šio laiko vartotos priemonės nepasirodė esančios realios; kad Sovietų Sąjungos politbiuras, patys Stalinas ir Berija nėra patenkinti tuo, kas lig šiol yra pasiekta Lietuvoje ir kad yra metas pereiti nuo žodžių prie griežtų priemonių; kad įsakymas turi būti įvykdytas Lietuvoje ir kad partija bei administracinis sovietinis

aparatas turi būti įvestas Lietuvoje. Stalino ir Berijos vardu Kruglov duoda konkretų įsakymą sustiprinti ir suaktyvinti saugumo agentų veiklą.

Jis įsakė negailėti jokių pastangų ir negailėti pinigų sudaryti agentų tinklui, kad būtų surasta vadinamų banditų sąjūdžio bazė ir vadovybė, o taip pat kas jiems padeda ir juos paremia; kad būtų likviduota šita operacijų bazė; jis sakė – kartoju jo žodžius: „Užtenka sentimentalios elgesio, to sentimentalumo; reikia imtis visų reikalingų priemonių, kad būtų gauta informacijų iš pačių partizanų, iš jų artimųjų ir iš žmonių, kuriuos partizanai vartoja kaip ryšininkus. Jis taip pat įsakė, kad kariuomenė būtų aktyvesnė kovoje prieš vadinamus banditus. Jis sakė kirsti miškus, kirtimus, kaimus; jis taip pat įsakė, kad jei to vadinamo košimo operacijų metu kas nors mėgintų pasprukti, nors būtų neginkluotas, jei mėgintų pabėgti, jis turi būti laikomas banditu. Asmens, kurie mėgintų pabėgti, nors ir būtų neginkluoti, turi būti nušauti be jokio tolimesnio tyrimo. Jokio teismo jiems nereikia. Jei tokie asmenys gautų prieglaudą, ar pavyktų jiems įbėgti į namus, ar į ūkį, ar į kaimą, tai tuos namus, tą ūkį ar tą kaimą reikia laikyti banditų namais, banditų ūkiais, banditų kaimais, ir tuos namus, ūkius, kaimus reikia sudeginti. Turtas ir naminiai gyvuliai, kurie pasitaikytų tuose ūkiuose, namuose ar kaimuose, kurie yra laikomi banditiniiais, reikia konfiskuoti ir perduoti vietos partiniam aparatui ar vietos sovietiniam aparatui. Susirinkimo pabaigoje Kruglovas pareiškė viltį Sovietų Sąjungos centro komiteto vardu, o taip pat vidaus reikalų komisarų vardu, kad šitas garbingas įpareigojimas, kuris buvo duotas kariuomenei ir NKVD operaciniam organui likviduoti banditus, bus įvykdytas kiekvieno, ir kai Kruglovas išvyko, visos priemonės, kurias jis įsakė, buvo pavartotos."

Suslovas Lietuvoje:

„Pulkininkas leitenantas Burlitski. Po susirinkimo, kuriame Kruglovas pareiškė savo reikalavimus ir įsakymus, Lietuvos valdžia, tai yra sovietinė Lietuvos valdžia, kariniai junginiai, kurie buvo tuo metu Lietuvos teritorijoje, ir NKVD teritoriniai junginiai, buvę tuo metu Lietuvoje, pradėjo Kruglovo įsakymus vykdyti. Šalia šių priemonių Sovietinė vyriausybė ėmėsi dar kitų priemonių. Pavyzdžiui, prie Lietuvos komunistų partijos centro komiteto buvo sudarytas biuras ORG, organizacinis biuras, šis ORG biuras buvo sudarytas Sovietų vyriausybės ir tuo metu buvo vadovaujamas Sovietų Sąjungos Komunistų partijos centro komiteto nario, o dabar vieno iš partijos sekretorių – Suslovo. Šis ORG biuras iš tikrųjų buvo vyriausia partija, vykdė partijos vadovybės pareigas ir savo funkcijom bei teisėm buvo aukštesnis už Lietuvos respublikos komunistų partijos centrinį komitetą, šio organizacinio biuro, arba ORG biuro, tikslas buvo vykdyti vyriausią valdžią visoje Lietuvos socialistinėje sovietinės respublikos teritorijoje... Bet koki įsakymai ar direktyvos, kurias leido tas Suslovas, buvo privalomos sovietinės Lietuvos vyriausybei."

Amnestija:

„Komunistų partijos centro komitetas drauge su Lietuvos sovietine vyriausybe išleido atsišaukimą į vadinamus banditus Lietuvoje. Tame atsišaukime buvo pareiškimas, kad vadinamieji lietuvių banditai paliktų savo požemines landynes ir savo miškus ir prisistatytų Lietuvos NKVD teritoriniam organam ir prisipažintų apgailį savo nuodėmes. Tiems asmenims, kurie paklausė atsišaukimo, buvo pažadėta garantija, kad jie bus nepriklausomi, kad jie turės laisvę ir kad jie gaus sovietinius dokumentus. Tiems asmenims buvo pasakyta, kad jie turi atiduoti ginklus ir nurodyti NKVD teritoriniam organam pagrindinio sąjūdžio buveines, taip pat nurodyti ginklų sandėlius ir kas vadovauja tom Lietuvos partizanų formacijom, ir t.t. Tokios buvo priemonės ir žygiai, kurių ėmėsi Sovietų vyriausybė."

Kaip Kruglovo priemonės veikė partizanus:

„Egzekucijų ir tortūrų banga prasidėjo. Asmens, kurie buvo bazė šiam banditų sąjūdžiui, buvo deportuoti į tolimus Sovietų Sąjungos regionus; daugelis kaimų sudeginti.

Vadinamų banditų sąjūdžio vadovybė, matydama kas dedas, matydama, kaip Lietuvos žmonės buvo naikinami, kaip kaimai deginami, kaip gyvuliai paimami, padarė sprendimą išeiti iš pogrindžio, paleisti kai kuriuos dalinius, leisti jiems išsivaikščioti ir laikinai sustabdyti bet kokias aktyvias operacijas. Tai vis tam, kad išsaugotų žmones, vadovybę ir gyventojus ateities kovai. Sovietinė valdžia, pasinaudodama šiuo pogrindžio vadovybės sprendimu, ėmėsi atstatyti partijos ir administracijos aparatą visoje Lietuvoje, ir vadinamas banditų sąjūdis apsilo, bet niekad nebuvo visai likviduotas; kiek aš žinau, jis ligi 1953 tebeegzistavo."

Partizanų įspūdis sovietų kariam:

„Mr. McTigue. Pulkininke, ar jūsų vyrai, kurie buvo labai drausmingi kariai, jautėsi kada nepatenkinti tuo, ką jie turi daryti ryšium su teroro viešpatavimu Lietuvoje?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Tuo metu, tai buvo 1944 ir 1945, aš nemačiau savo kareivių atvirų nepasitenkinimo ženklų... Laikotarpyje 1950-51 visai kovai prieš Lietuvos vadinamų banditų sąjūdį buvo skirtos dvi divizijos, vadinamos specialiomis uždaviniams divizijos — 2-oji ir 4-oji specialiųjų uždavinių divizijos. 2-osios specialiųjų uždavinių divizijos štabas buvo Vilniuje, ir jos viršininkas buvo generolas Vetrov, o 4-oji specialiųjų uždavinių divizija buvo Šiaulių mieste, ir šios divizijos viršininkas buvo generolas Pašov. Šios dvi divizijos, vadovaujamos mano suminėtu generolu, vykdė visą kovų akciją prieš vadinamų banditų sąjūdį Lietuvos

sovietinės socialistinės respublikos teritorijoje, žinoma, kooperuojami ir padedami vietinių NKVD junginių. 1949-51 tarp narių tų divizijų, kurias esu suminėjęs, buvo daug atsitikimų, kada kareiviai, seržantai ir net karininkai, vykdydami šiuos baises uždavinius, kuriuos jiems buvo skyrusi vyriausybė, dezertyravo protesto ženklui. Ir įsakymai šukuoti įvairius miškus, ieškant vadinamų banditų, šių kareivių buvo vykdomi tik formaliai, nenatūraliu būdu."

Autoritetingiausias partizanas:

„Mr. McTigue. Kas buvo garsus ir daug jums rūpesčio pridaręs lietuvis, pulkininke, iš jūsų patirties su partizanais?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Daugiausia rūpesčio pridarė ir žinomiausias visame vadinamų Lietuvos banditų sąjūdyje buvo lietuvis, vardu Miškinis (Mishkeniz). Lietuvos gyventojai laikė šį Miškinį tautiniu herojum, ir jis turėjo milžinišką autoritetą tarp Lietuvos žmonių. Kai dėl kovos prieš Miškinio grupę, tai aš šį tą žinau, kas nutiko 1946-50 metais. Nuo 1948 iki 1949 ir 1950, per tuos metus, pagal žinias, kurias pateikė NKVD teritoriniai organai, Miškinis buvo baigęs 2 metų žvalgybos kursus vienoje amerikiečių mokykloje ir 1950 grįžo į Lietuvą, buvo infiltruotas atgal į Lietuvą ir tuo metu buvo prie Prienų miškų. Jo grupei ir jam likviduoti buvo sutelkta daug kariuomenės, sugabenta draugė. Operacijom Miškiniui suimti ir likviduoti vadovavo pats Kruglovas. Jo žinioje buvo visa operacija. Pasijutęs apsuptas ir padėtį radęs visiškai beviltišką, pagal NKVD duomenis, Miškinis nusižudė. Pagal kitą pasakojimą jis buvo apsuptas restorane Kalun (?Red.) mieste, kur jis valgė su kai kuriais draugais, ir pasijutęs visiškai prieš apsuptas, kad nepakliūtų į priešų rankas, nusižudė. Kuri iš tų dviejų versijų tikra, aš nežinau. Faktas, kad jis žuvo."

Partizanai ir mirtis:

„Mr. Kersten. Ar nebuvo papročio tarp Lietuvos partizanų, kad prieš paimami jie dėdavo rankinę granatą prie galvos ar veido, idant jie nebūtų atpažinti ir nenukentėtų jų giminės dėl jų partizaninės veiklos?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Aš nežinau atsitikimų, kad jie sprogdintų granatas prieš savo veidus, nors kai ką aš žinau. Aš žinau kitą dalyką – tai, kad Lietuvos partizanai, apsupti, net tada, kai yra atidengti, niekad nepasiduodavo gyvi, bet visados nusižudydavo. Tie, kurie negalėjo pasipriešinti suėmimo metu ir kurie jau buvo suimti sovietų kariuomenės, mėgindavo nusižudyti net ir NKVD kalėjimuose, pasikardami virve, susukta iš savo skalbinių, mėgindami iššokti pro langus ir panašiai, bet niekad nesuteikė informacijų Sovietam, NKVD organam, kurių iš jų reikalavo.

Mr. Kersten. Tokiais veiksmais jie visada parodydavo, kad jie niekad informacijos nesuteiks; ar tai tiesa?

Pulkininkas leitenantas Burlitski. Tikra tiesa."

REZISTENCIJOS VEIDAI

Sovietiniai administratoriai Lietuvoje, negalėdami lietuvių rezistencijos nuslėpti nuo pasaulio ir partizanų ištrinti iš vietos žmonių atminimo, įsakė apie juos rašyti ir juos vaizduoti sutirštintais atstumiančiais dažais. Neužteko pasakyti, kad jie „buržuaziniai nacionalistai". Reikėjo atvaizduoti, kad jie girtuokliai, paleistuviai, plėšikai, žmogžudžiai, sadistai, apgaudinėtojai, veidmainiai, svetimų valstybių agentai... Keista analogija – tai rinkinys žymių, kurias Milovas Djilas savo „Pasikalbėjimuose su Stalinu" buvo radęs Stalino rengtose savo bendradarbių orgijose. Lyg būtų įsakyta jas perkelti Lietuvos partizanų portretams.

Ir nukrypti nuo direktyvos nevalia. Nors A. Bieliauskas savo romane „Rožės žydi raudonai" partizaną atvaizdavo su įsakytom žymėm, bet jo partizanas buvo fabriko darbininko sūnus Romanas dėl to ir buvo kritikuojamas, kad parinko netinkamą socialinę kilmę – turėjo būti buožės, dvarininko sūnus...

Žinodamas šį sovietinį „socialistinio realizmo" metodą partizanų veidams piešti, atsargiai nuėmė falsifikuojančius partizanų veidą dažus, net ir sovietinėje medžiagoje partizanų ar rezistencijos dalyvių veidai išėjo natūralesni, su individualiais žmogiškais bruožais.

Išgriebiame iš rezistencinės ir sovietinės medžiagos keletą tipingų veidų; jie vienas kitą papildė masiniame Lietuvos rezistencijos paveiksle, kuriame yra kovotojai iki mirties, kovojusieji ir kovą išdavusieji, infiltruoti agentai ir jų aukos, jaunimas ir senimas, tikintieji ir ganytojai.

Juozas Lukša

Juozas Daumantas, Kazimieras Skrajūnas, Skirmantas ... ir tik po mirties jau žinomas tikrąja pavarde Juozas Lukša yra šios knygos autorius, tas pats, kuris buvo priverstas palikti universiteto auditoriją, išeiti į miškus, žygis po žygio virsti laisvės kovotojų sąjūdžio vadovaujančiu vyru, turėjusiu, pasak Burlitskio, visuotinai pripažintą autoritetą ir laikomas tautiniu herojum.

Kas nuvedė jį tuo keliu?

Lukša — vienas iš suvalkiečių ūkininkų, kuriuose stipri nepriklausoma dvasia, nenusilenkianti grasinimam ir represijom, lūžtanti, bet ne linkstanti, dinamiška pasipriešinimo akcijai, reikalaujanti save išpažinti viešai.

Lukša Juozas — su aiškiu gyvenimo kelio supratimu — su tautiniu, krikščionišku tikėjimu, pažintu, brandintu, praktikuotu gimnazisto metais nelegalioje ateitininkų moksleivių veikloje. Ana veikla jam daug davė. Davė idealistinius gyvenimo pagrindus ir pasiryžimą dėl jų kovoti ir aukotis. Davė jam gaires, pagal kurias jis matavo aplinkinio gyvenimo lūžius ir apsprendė savo reagavimą į juos.

Pirmas pasipriešinimo ir aukos bandymas jam buvo Sovietų okupacija 1940. Kovai su ja Juozas Lukša jau buvo L. Aktyvistų Fronto narys ir tai apmokėjo kalėjimu. Pasipriešinimo veiklos stažas jam buvo vokiečių okupacija — Lukša veikė konspiraciniame studentų būry Lietuvių Fronto rėmuose.

Artėjant Sovietų antrai okupacijai galėjo būti dilema: pasidavus bendrai panikai bėgti ar likti? Pasirinkti pirmą išeitį iškalbingai skatino nesena patirtis — bolševikų kalėjimas. Bet netolima praeitis, sukilimo ir rezistencijos herojika iškalbingiau gundė antrai dilemos daliai — likti krašte. Ją ir pasirinko, nes „Mumyse vyravo kovos dvasia, trokštanti kuo skubiau prisidėti prie sutriuškinimo naujai iškylančio pasaulio tautų laisvės priešo. Ta pati kovos dvasia, kuri 1941 metais biržely pasireiškė sukilimo forma, ta pati, kuri per keletą metų spyrėsi rudųjų okupantų užmačioms. Ta pati, kuri jau dabar suspėjo ne vieną mūsų draugą pastūmėti į dabartinės kovos aštriausią formą — partizanų eiles".

Lukšos, partizano, kelyje ėmė ryškėti ne tik kovotojo, bet ir vado, kolektyvui vadovaujančio, ženklai. Vienas — poetinis talentas, davęs partizanam eilę dainų, kurios turi didžios socialinės reikšmės uždaro kolektyvo gyvenime. (Poetiniai polėkiai prasiveržia ir šioje knygoje). Antras — humoras, kuris yra naudingas socialiniam santykiui šildyti, nuotaikai palaikyti, ypač niūrioje partizaninėje būty. Kiek Lukša turėjo nuojautos kovojančio kolektyvo psichologiniam pagrindam, pademonstravo Tauro apygardos statute. Rašytojas Edzar Schaper liudijo, kad supažindinęs su statuto vertimu vienos neutralios valstybės specialistus karininkus, ir jie pareiškė savo nustebimą taikliu kovos kolektyvo psichologiniu pagrindimu. Ketvirtas — šalto veiklaus proto išlaikymas pačiose rizikingiausiose situacijose. Tai ypačiai iškilo, kada pasirodė pirmi įtarimai, jog sovietų kontržvalgybai „Smerš" pasisekė infiltruoti savo agentus į vyriausią partizanų vadovybę, net pastatyti agentą tos vadovybės priekyje, kad primestų politinę liniją, perimtų savo žinion vadovaujančius žmones, o taip pat ryšius su užsieniu. „Smerš" žaidimą tęsė, nesiskubindamas, norėdamas į savo rankas suimti visus siūlus ir tada masiniu būdu iš karto viską baigti. Tai turėjo būti padaryta

1947 sausio 18, kada buvo rengiamas visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas prie pat Kauno. Prieš pat suvažiavimą buvo suspėta išaiškinti infiltruotas didysis agentas. Lukšai, kuriam buvo pavestas pagrindinis to suvažiavimo darbas ir kuris arčiausiai stovėjo prie politinės vadovybės viršūnės su infiltruotu agentu, reikėjo šalto kraujo, kad galėtų ir tada eiti pas tariamą politinės vadovybės viršūnę ir jam dėstyti suvažiavimo planus, vietas, slaptažodžius ir t.t. Jis matė, kaip godžiai infiltruotasis agentas žymėjosi duomenis. Iš agento duodamų direktyvų Lukša suprato, kad šį vakarą dar išeis iš jo laisvas, bet tai jau bus paskutinis kartas. Čia jis buvo atėjęs kaip tik tam, kad pateiktų klaidingus duomenis, užmigdytų laikinai žvalgybos budrumą ir jos rengiamą mirtiną smūgį rezistencijai nukreiptų pro šalį. Išėjęs iš pasikalbėjimo, pasirūpino, kad suvažiavimas įvyktų vieną savaitę anksčiau ir ne prie Kauno, bet kitoj vietoj. Koks buvo bolševikų nusivylimas, kada jų sutelktos jėgos suvažiavimo vietoje nieko nerado, o slaptažodžiais kalbinami žmonės traukė pečiais, nieko nesuprasdami, nes buvo pateikti klaidingi adresai. Šaltas Lukšos kraujas išgelbėjo partizanus, bet neišgelbėjo paties agento nuo viršininkų rūstybės...

Partizaninėje veikloje nuo 1946 lapkričio 1 Lukša buvo pakeltas į kapitono laipsnį, paskirtas partizanų vyriausio vado pulk. Vyčio adjutantu. Jo žinioje buvo visos Lietuvos partizanų organizaciniai ir sukoordinavimo reikalai. Nuo 1947 pradžios prie tų pareigų dar buvo pridėtos jam ir Birutės rinktinės vado pareigos, nors tą rinktinę jis dar turėjo tik suorganizuoti su centru Kaune. Jei anksčiau jam buvo pavesta tokia misija kaip atvykusio iš Vakarų J. Deksnio ir Meškio globa, tai paskiau Deksniai išvykus ir ryšiam nutrūkus, Lukšai buvo pavesta misija prasilaužti pro geležinę uždangą ir ryšius atstatyti. Ir vienu ir antru kartu jis tai atliko, ir iš naujo išgelbėjo ryšius nuo enkavedistų kontrolės.

Kokiom nuotaikom, asmeninėm ar patriotinėm, J. Lukša gyveno tuo metu. Iliustruoja jo laiškas, kurį jis galėjo 1947 gegužės 19 pasiųsti iš Lenkijos vienam savo pažįstamam Amerikoje. Laiške kartojo P. N. padėką, kad savo laiku Kaune iš jo buvo gauta „dalykų“ (ginklų), ir „dabar mes kiekvienas po tokį su malonumu čiupinėjam, jei savęs neapsunkinam tankiau ‚spjaudančiu‘. Ačiū Dievui, kad visi pasiekiam kojom arimus, nors ne visos kūno dalys apsiėjo be operacijos“. Informavo apie kraštą: „Mūsų tėvynė gyvena neblogiausiai, tik šiek tiek pralenkia pragarą ... Iš viso dačoše jau vasaroja apie 220,000“. Ragindamas šaukti pagalbos Amerikoje, atsiliepia ir apie savo dalį: „Mums paliko kova ne tik dėl tėvynės egzistencijos, bet ir už tai, kad kur nors pasauly liktų laisvas ir gyvas žmogus. Savų bėdų mes nepasakojam, nors ir ‚neblogai‘ gyvenam, nes mes užimti mintimis, ar sekanti šios dienos valanda nebus mūsų mirties valanda. Savo adreso neduodu, nes gyvenu be jo“. Bet: „mes džiaugiamės jumis gyvais ir tikimės, kad jei likimas leis jums sugrįžti, tai mūsų neradę bent mūsų pakelėse ar žaliuos gojuos antkapius aplankysit“... Prie tos

graudžios lyrikos prideda dar įprastos ironijos informaciją: „Bimbą pas mus pasveikino net su kiaušiniais“...

Laisvąjį pasaulį Lukša pasiekė 1948 pradžioje. Tada buvo dar tik 26 metų amžiaus. Bet jau labai subrandintas gyvenimo karčios patirties. Jis čia pasirodė iš vienos pusės šaltas, santūrus, atsargus žodžiuose, neužsimetęs su savo nuomone, bandęs tuos, su kuriais kalba. Su tais, su kuriais jis kalbėjosi, vykdydamas krašto vadovybės jam pavestus uždavinius, jis buvo kantrus, bet kietas jam pavestos pareigos vykdytojas. Prieš svetimų valstybių žmones jis laikėsi kaip lygus partneris, kaip nepriklausomos kovojančios tautos reiškėjas, kuris neprašo ir nesisiūlo, bet išdėsto dalykus, lygiai naudingus abiem pusėm. Nepriklausomas jautėsi ir santykiuose su savais veikėjais veteranais. Reikšdamas jiems visą pagarbą, betgi neslėpė nuo jų, kad jie yra išaugę kitose kovos sąlygose ir savo rezistencinei veiklai renkasi priemones ir asmenis kitokius nei veteranai nori.

Vakaruose jis rodėsi vienu atveju visai kitokis – linksmas, nuoširdus, sąmojingas, kur jam nereikėjo būti nei politiniu nei rezistenciniu atstovu. Dėl to jis lengvai laimėjo simpatijas tų, kuriuos jis numatė sau į bendradarbius rezistencinei kovai tęsti.

Galėjo būti klausimas: grįžti ar negrįžti į Lietuvą; yra prasmė ar tai beprasmis žygis? Tokio klausimo Lukšai nebuvo. Negrįžimas jam būtų lygus išdavimui. Ir grįžimo momentą stengėsi priartinti, nors ir kažin kaip jį rišo gyvenimas Vakaruose.

Grįžęs 1950 į kraštą, kur buvo sustiprintas MVD siautėjimas, jis rado būdų pranešti apie save ir apie padėtį ne tik radijo keliu. Pirmas jo šifruotas laiškas buvo datuotas 1950 gruodžio 27, iš kurio aiškėjo, kad krašto vadovybei jis buvo pranešęs apie savo veiklą Vakaruose ir gavo jos pritarimą tolimesnei organizacinei tvarkai: „nuo 1949. 10. 14 Skrajūnas L.L.K.S. prez. pirmininko Vytauto buvo paskirtas atstovu užsieniui. 1950. II. 28 patvirtinti laikinomis pareigomis... (suminėtos pavardės jo paliktų ryšininkų su kraštu). BB (Baden Badeno susitarimai) principu patvirtintas“.

Buvo aišku, kad Lukšai yra pavesta nauja misija – vykti vėl į Vakarus. Kol tai įvyks, patvirtinti susitarimai su Vliku, patvirtinti ryšininkai. Antras pranešimas informavo jau apie padėtį krašte: kad deportuotųjų skaičius yra 550,000, kad ligi 1950 sukolektyvinta 90 proc., kad kolonizatoriai tik miestuose, pagrindis centralizuotas, ir kraštas gyvena karo nuotaikom...

Savanoris Povilas Lukšys, pirmasis žuvęs nepriklausomybės kovose, simbolizavo Lietuvos kaimo jaunimą, išaugusį prieš pirmą pasaulinį karą, nepriklausomybės išvakarėse ir turėjusį aiškią pasiaukojimo dvasią.

Partizanas Juozas Lukša, išgyvenęs tik 30 metų, žuvęs kaip laisvės kovotojas, simbolizuoja Lietuvos jaunimą, išaugusį prieš antrą pasaulinį karą, nepriklausomybės sutemų išvakarėse, turėjusį ne tik pasiaukojimo dvasią, bet prisiėmusį atsakomybę už tautos likimą ano okupacijos siautėjimo metu, telkusį apie save senesnius išlikusius veikėjus ir kovos žmones ir tautos gyvybės bei laisvės troškimą pademonstravusį asmenine gyvybės auka.

Juozas Lukša yra šios Lietuvos jaunimo tragiškos herojikos atstovas.

Jonas Deksnys

Daunoras, Daumanto knygos veikėjas, 1960 Tiesoje pasiskelbęs kaip Jonas Deksnys, suvaidino svarbią rolę – ryšininko tarp krašto rezistencijos ir laisvojo pasaulio. Toje rolėje vertingiausias jo privalumas – nebijoti rizikos, leisti į pavojus, lyg į avantiūrą. Tai ryšio technikas, šioje rolėje jis nebuvo plieninis. Jis davėsi lankstomas. Lankstomas gražumu ar piktumu. Lankstomas svetimos valios, draugingos ar priešiškos. Lankstymo etapais nužymėtas J. D. kelias rezistencijoje.

Rezistencijos kelyje atsidūrė 1940 ir bolševikų buvo pasodintas į kalėjimą. Su karo pradžia iš kalėjimo išėjo ir tuojau įsijungė į L. Aktyvistų Fronto štabą Kaune. Sulinko, susvyravo, kai

Aktyvistų Frontą suskaldė tada vadinami nacionalistų veikėjai. Bet tada apsispręsti jam padėjo pats faktas, kad LAF tuojau buvo vokiečių civilinės valdžios uždarytas. Tada J. D. nuėjo į Laisvės Kovotojų Sąjungą ir aktyviai reiškėsi kaip jos atstovas Vlike, kaip radijo ryšio su užsieniu organizatorius. 1944 pavasarį buvo suimtas kartu su kitais Vliko nariais ir iš nacių kalėjimo išėjo tik amerikiečių kariuomenei užėmus Bayreuthą.

Jei kalėjimas kiekiau išpaudžia ar paryškina kurią žmogaus charakterio žymę, tai J. Deksnys iš kalėjimo išėjo su įsisunkusia pagieža vienos ideologinės grupės žmonėm (laiškuose ir paskiau spaudoje vadina juos bendru vardu – krikdemaais). Regėjo juose norą dominuoti lietuvių visuomenėje, užstojant kelią kitiems, diriguojant tą visuomenę idėjom, kurios jam rodės netinkamos. Jautėsi užstojamas ir jis pats, o dominuoti noras jam nebuvo svetimas. Laimėti dominavimą galėjo naujais drąsiais žygiais, kuriais pasuktų visuomenės pasitikėjimą į savo pusę. Pasitaręs su draugais ir jam patikimų vad. karių partijų atstovais, slapta išvyko į Lietuvą.

Atsitiko taip, kad Vokietijoje 1946 Vlikas jo, grįžusio iš Lietuvos, nepriėmė į savo narius. Tada Vlikas dar kreipė dėmesį į savo darbo paslapties išlaikymą. O buvo žinia, kaip J. D., vokiečių suimtas, išsipasakojo apie visus kitus. Dėl šio nepriėmimo J. D. apkartimas prieš anos ideologinės grupės žmones susijungė su apkartimu prieš Vliką.

Pasitaręs Luebeke su savo draugais, tais pat 1946 ryžosi keliauti antru kartu į Lietuvą. Ten nuvykęs jau nieko nepasakojo apie Vliką. Ten nuvyko su idėja perorganizuoti rezistenciją į Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdį (BDPS) ir Vyriausią Lietuvos Atstatymo Komitetą (VLAK). Tai buvo padaryta, ir J. D. tapo abiejų tų organizacijų vadovybės nariu. Iš BDPS parsivežė specialų įgaliojimą sudaryti Vakaruose BDPS užsienio delegatūrą. Delegatūra turėjo atsistoti užsienių visuomeninio gyvenimo prieky vietoj Vliko kaip organas, kuris tiesiogiai paskirtas krašto rezistencijos, o tos delegatūros prieky pats J. Deksnys. Delegatūros idėjai paremti J. D. skelbė patrauklų krašto primato argumentą.

Apkarto dar labiau, kai Vliką sudarančių grupių žmonės neginčijo krašto primato, tik reiškė abejojimus, o kai kurie tiesiai nepatikėjo, kad ta J. D. pristatyta delegatūra yra krašto rezistencijos valios padaras. Faktiškai tai reiškė, kad nepasitikėjo J. D. liudijimais.

Nepasitikėti – būdinga žymė rezistencijos veikloje. Nemaloni, bet reikalinga. Po eilės metų J. D. paskelbė, kad tada nepasitikėti juo buvo pagrindo, švyturyje 1962, Nr. 10 J. D. rašė, kad tuos dokumentus jis buvo sufabrikavęs, grįždamas iš Lietuvos. (Jis painformavęs apie tai tik savo grupės artimuosius draugus: Vokietaitį, Valiulį, Greimą ir Railą). Fabrikacijos buvusios būtinos pakelti savosios grupės vertei britų žvalgybos akyse, o ypač kovojant su kitom politinėm grupėm – „užsienyje su britų pagalba paveržti iš krikdemų politinės buržuazinės visuomenės vadovavimo iniciatyvą" (Pagal Laisvės atpasakojimą 1962 birželio 19).

Tačiau ir šiuose atsiminimuose J. D. nepasakojo tragiškesnio tų dokumentų pobūdžio. Tada niekas nežinojo, nei pats J. D. gal nenujautė, kad delegatūros įgaliojimuose buvo du parašai; viršum Hektoro, paties J. D., parašo buvo dar parašas Erelio, kuris buvo ne kas kitas kaip MVD infiltruotas į rezistencijos viršūnes agentas Juozas Albinas Markulis, Vilniaus medicinos fakulteto profesorius, veikęs kartais BDPS vadovybės, kartais Laisvės Armijos vardu. Negalėjo gal ir J. D. nujausti, kad tuo metu, kai jis lankėsi Lietuvoje 1946, jis buvo pakviestas Erelio apsigyventi Vilniuje jo bute; kad tik Erelio dėka jis iš Vilniaus galėjo repatrijuoti kaip lenkas Franek Matuzenovič, išleistas tariamai iš psichiatrinės ligoninės; kad dėl to jį, kaip iš ligoninės išleistą, ir lydėjo iki Gdynės Erelio duotas draugas Antanas, kuris turėjo perimti iš J. D. visus ryšio punktus, o paskui ir visą medžiagą, kurią J. D. pristatys iš laisvojo pasaulio į Gdynę. Antanas buvo per Erelį pristatytas kitas MVD agentas. Apie tai J. D. turėjo patirti tik 1947 pradžioje, kada Juozas Lukša prasilaužė pro geležinę uždangą ir atsirado Gdynėje. Buvo tada abiem nustebimo – Lukšai, kad patyrė, jog Deksnys yra Gdynėje, o ne mažiau ir Deksnui, kad vietoj sutarto pasimatymo su Ereliu pasirodė Lukša. Bet Deksnys į pasimatymą su Ereliu dvi savaites buvo pasivėlinęs. Erelis, nesulaukdamas, turėjo suprasti, kad jis jau yra dešifruotas ir Deksnys apie tai painformuotas.

Laimingas sutapimas suvedė čia Lukšą su Deksnium, išgelbėjo ryšius su užsieniu nuo MVD, išgelbėjo tam laikui ir patį Deksnį.

Galima manyti, kad šita paaiškėjusi padėtis, o gal ir Daumanto pasirodymas Vakaruose palenkė Deksnį naujam žingsniui – neužsispirti ilgai dėl BDPS delegatūros ir pasitarimuose su Vliku 1948 ją likviduoti, virstant toliau ryšininku tarp Vliko ir krašto pagrindžio, prisiimti tokiu būdu naują, Vliko, „kontrolę"... Betgi prisiimti Vliko kontrolę jam psichologiškai nebuvo lengva. Tiek jo prieš Vliką buvo veikta. Ir ilgai neišgalėjo J. D. būti lojalus susitarimui su Vliku. Netrukus susitarimą tylom nutraukė, grįždamas prie britų kontrolės ir išvykdamas 1949 į Lietuvą trečiu kartu.

Iš Lietuvos nebegrižo. Ilgesnį laiką vaikščiojo tikrai gandai, kad ten jis esąs sovietų saugumo kontrolėje. Oficialiai tai patvirtino 1960 vasario 20 Tiesoje J. Deksnio „išpažintis". Ji parodė, kad suimtas jis turėjo būti atviras, kaip atviras buvo ir gestapo suimtas. Jis buvo priverstas atsidurti ir naujo ryšininko rolėje – pirmiausia skelbti suniekinimus savo artimiausiems organizacijos draugams, skelbti suniekinimus tiems, kurie su pagarba buvo žiūrėję į rezistenciją. Papildomai savo atsiminimuose, kurių dalį paskelbė 1962 švyturys, turėjo suniekininti ir save, pasakodamas, kaip žvalgybų įrankiu buvęs ne tik Vlikas bei jį sudarančios grupės, bet ir jis pats blaškęsis tarp amerikiečių, britų ir švedų žvalgybų. Tačiau sau jis priskiria ir nuolat kartoja vieną dorybę – jis vykęs į Lietuvą atkalbėti nuo pasipriešinimo, sulaikyti kraujo liejimą. Gal tas argumentas ir buvo reikalingas tam, kad Sovietai galėtų parodyti, jog buvo pagrindo Deksniumi dovanoti. Tuose pareiškimuose apie pastangas sustabdyti pasipriešinimą iškyla iš naujo J. D. iš kalėjimo išsineštas apkartimas prieš „krikdemus", ir dėl to jiems suverčiami kaltinimai už kraujo liejimą.

Perdaug žinoma yra sovietinės propagandos technika, kad patikėtum, jog Deksnys gali rašyti laisvai. Pagal įprastą techniką atsiminimuose jis turi duoti faktus, kurie jam buvo gerai pažįstami iš bendradarbiavimo su rezistencija, o sovietinė cenzūra ir redakcija deda jiems spalvas ir komentarus, kad J. D. atsiminimus paverstų kovos įrankiu prieš rezistenciją. Tačiau 1962 švyturyje paskelbtas vienas J. D. pareiškimas gali būti ir tikras ir nuoširdus:

„Politinio gyvenimo raida yra tokia sudėtinga ir vingiuota, jog ne visi sugeba ir ne visiems pavyksta nueiti tiesių kovų ir pergalės keliu. Didžiųjų socialinių kataklizmų laikotarpiais atskiri individai neretai patenka į tamsų politinės veiklos labirintą, iš kurio jie išeina į dienos šviesą, jeigu jiems pavyksta užčiuoti Ariadnos siūlą, po sunkių vidinių lūžių, skaudžių nusivylimų ir iliuzijų sudužimo".

Čia J. Deksnys išsako tur būt savo istoriją. J. Deksnio istorija yra istorija žmogaus, kuris turėjo energijos blaškytis po labirintus, bet neturėjo to

Ariadnos siūlo. Neturėjo principų, kurie padėtų eiti tiesiu lietuvių ir žmogaus garbingu keliu.

Jonas Deksnys yra tik 7 metais vyresnis už Juozą Lukšą, bet visa savo dvasia tai yra kitas veidas rezistencijos paveiksle – rezistencijos veikėjas, išdavęs rezistenciją.

Žaliasis Velnias

Žaliasis Velnias – partizanų vadas, nuo 1944 organizavęs savo būrius Trakų, Ukmergės, Utenos, iš dalies Alytaus ir Švenčionių srityse. Jo veikla siekė nuo Švenčionių ir Vilniaus iki Kauno ir Šiaulių; turėjo savo būstinę Kaune, kitą Čiobiškyje.

Sovietiniai ir rezistenciniai šaltiniai liudija, kad tai turėjo būti dinamiškas kovotojas, geras organizatorius, drausmingas vadas. Turėjo gausų ryšininkų ir ryšininkių tinklą. Viena iš ryšininkių (Indyra) turėjo švietimo komisariato pažymėjimą, kad ji yra Trakų ir Ukmergės mokyklų inspektorė. Tai lengvino keliones. Savo partizanus stengėsi perorganizuoti kariuomenės pavyzdžiu.

Labiausiai jį skyrė iš kitų vietovių partizanų kažkokia paslaptis, mistika, lyg iš Vaižganto raštų Vaduvų krašto. Tokios nuotaikos buvo jau ir patys vardai – Žaliasis Velnias, jo pavaduotojas Piliakalnis, ryšininkė – Velnio Išpera, kiti – Žilvitis, Jurginas, Audra, Perkūnas, Sūkurys, Svyrūnėlis Baravykas, Vyšnia, Vėjas. Jo laikraštis buvo Žalioji Giria, kurią redagavo Gandas ir Tutinas... Mistika apgaubta ir jo veikla. Antai Žaliasis Velnias nubaudžia nusikaltėlį ir palieka jo rankoje ar prie jo raštelį su Žaliojo Velnio parašu. 1944 rudens vakarą Žaliasis Velnias su draugais atvyksta pas Čiobiškio kleboną ir paprašo išpažinties. Du kunigai išklauso išpažinties 40 vyrų, suteikia jiems komuniją, ir vyrai išsiskirsto į kaimus, iš kur kiekvienas buvo atvykęs.

Žaliasis Velnias tikėjo, kad Vakarai, baigę su Hitleriu, norės baigti ir su Stalinu, kad tada prasidės išlaisvinimo kelias, ir tam Žaliasis Velnias su draugais turi būti pasiruošę prisidėti. Tokias viltis jis gaivino ir savo laikraštyje Žaliojoje Girioje.

Bet laikas bėgo be permainų. Nuo 1945 prasidėjo nesėkmės partizanų būriuose. Jų vis daugiau žuvo. Žuvo ir Žaliojo Velnio artimiausias draugas. O 1945 gavėnios metu vieną naktį kautynėse žuvo ir Žaliojo Velnio žmona. „Ją palaidojom – liudijo Čiobiškio klebonas, – nakčia Čiobiškio kapinėse. Apeigos buvo tik duobės pašlakstymas. Paties Žaliojo Velnio tada nebuvo“.

Veltui tikėjo Žaliasis Velnias Vakaraus. Veltui nešiojosi su savim ir rašomąją mašinėlę, kad geras naujienas galėtų tuojau paskelbti Žaliojoje

Girioj. Pagal sovietinius tvirtinimus, „1945-6 metais Žaliojo Velnio gaujos liaudies gynėjų ir kariuomenės jėgomis buvo sudaužytos“, o Žaliojo Velnis ir jo pagalbininkai suimti. Esą Žaliojo Velnis nusižudė.

Sovietinis šaltinis nemini, kad Žaliojo Velnis buvo paimtas ne tiek jėga, kiek klasta. Klasta sulikviduoti ir jo daliniai. Rezistenciniai šaltiniai rodo, kad Žaliojo Velnis pakliuvo į pinkles agento, kuris buvo infiltruotas Vilniuje į pagrindinio politinę vadovybę. Iškvieistas į Vilnių, į pasitarimus Žaliojo Velnis buvo laikomas štabo darbui, neutralizuotas, o jo vietoj pasiųsti kiti. Kai infiltracija buvo iššifruota ir rytiečiai įspėti, jie negalėjo patikėti, kad įtarimas būtų teisybė. Sykią pasitikėję žmogum, jie negalėjo prisiversti ir patikėti, kad tas asmuo nėra pasitikėjimo vertas. Kai pietų Lietuvos partizanų vadai, laiku painformuoti, nutraukė ryšius su infiltruotu asmeniu ir išvengė likvidavimo, rytiečiai dar kurį laiką to nepadarė, ir dėl to jie apmokėjo tai daugiausia savom galvom. Jei sovietinis šaltinis trumpai mini, kad Žaliojo Velnis suimtas nusižudė, tai jis turėjo nusižudyti, praregėjęs pagaliau klastą.

Sovietinis leidinys (Dokumentai kaltina...) sumini pabaigoje ir Žaliojo Velnio paslaptį. Tai buvęs Jonas Misiūnas, laisvos Lietuvos laikais pasienio policijos vachmistras, vokiečių okupacijos metu savanoris gen. Plechavičiaus Vietinėje Rinktinėje, laiku su draugais ir su ginklais iš rinktinės nuėjęs į miškus.

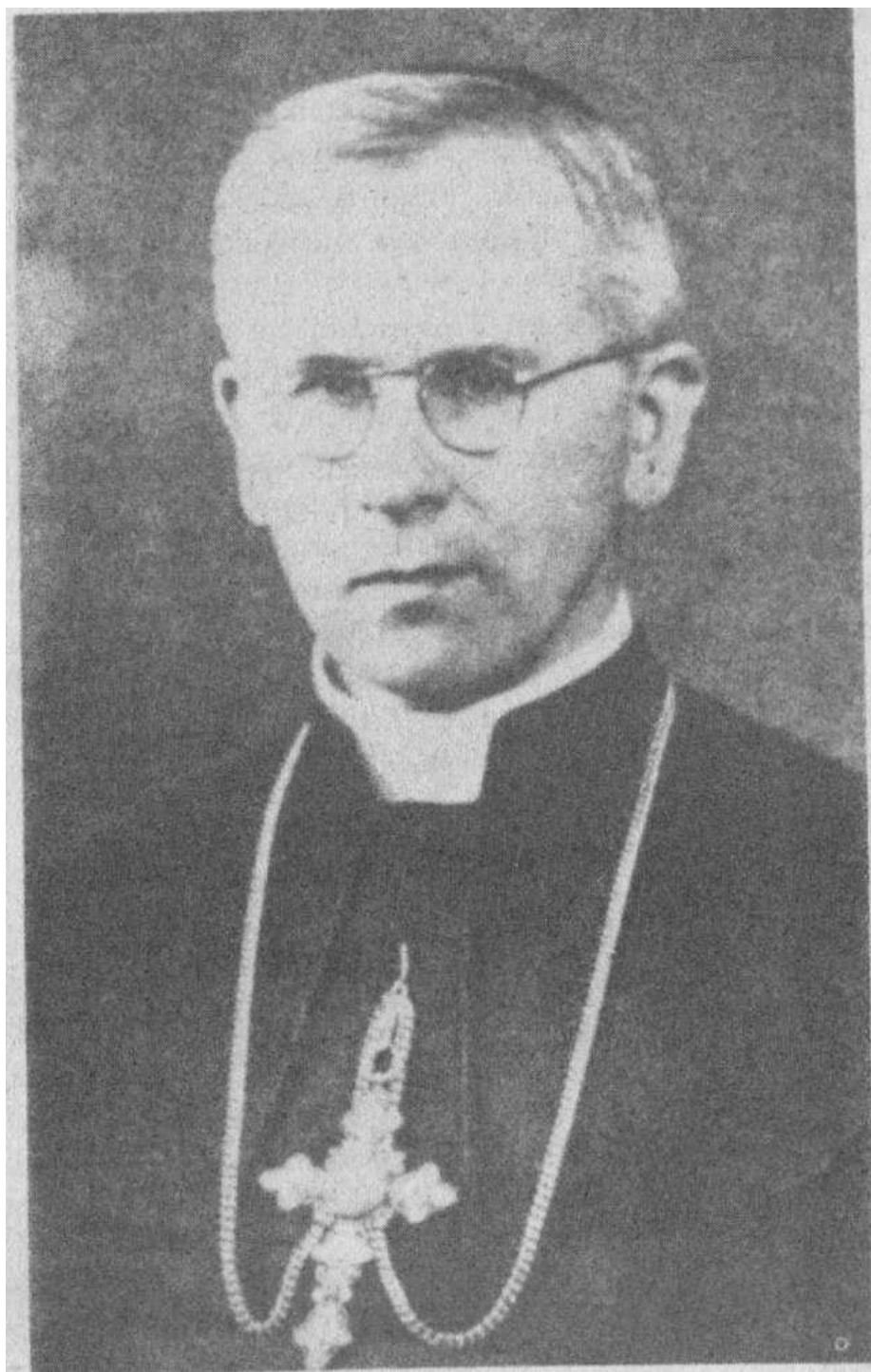
Vyskupas Vincentas Borisevičius

Tarp daugelio žuvusių ar nužudytų rezistencijos metais sustoja dėmesys prie vieno iš ganytojų – Vincento Borisevičiaus, Telšių vyskupo, kuriam teko valdyti trumpai pačiu neramiausiu metu 1944-6.

Jis nebuvo nei partizanas kovotojas nei jų organizatorius. Bet jis buvo vyskupijoje moralinis centras, į kurį kryo akys, kurio pagalbos ieškojo visi, jos reikalingi, kuris, buvo žinia, niekam tos pagalbos negali atsakyti, kaip negali neskelbti tiesos, kai jos reikalauja jo skelbiamas tikėjimas.

Tokį jį regime ir saugumo tardymo protokoluose, kai jis 1946 buvo suimtas pagal išpasakojimus tų, kuriuos jis buvo globojęs, o 1946 buvo nukankintas Vilniaus kalėjime.

Kaltinamas veikęs prieš „tarybinę valdžią“, vyskupas nesigynė. Taip, „priešiška Tarybų valdžiai veikla, įėjus Lietuvai į Tarybų Sąjungą 1940 metais, pasireiškė tuo, kad aš savo pamokslais, kuriuos sakydavau tikintiesiems, važinėdamas po vyskupijos teritoriją, reiškiau nepasitenkinimą Tarybų valdžia... dėl jos pažiūros į bažnyčią, konkrečiai, kad uždrausta bažnyčiai mokyti vaikus,... kad draudžiama bažnyčiai laisvai spausdinti ir platinti religinę literatūrą ir kt.“

Vyskupas Vincentas Borisevičius

Buvo kaltinamas ir prisipažino kitu veiksmu: jis 1943 parašė aplinkraštį vyskupijos kunigam, kuriame „aš tvirtinau, kad Tarybų valdžia vertė žmones elgtis priešingai jų sąžinei, skleidžiau gandus apie tai, jog bolševikai naikino lietuvius, niekino tikybą ir maldos namus, suiminėjo kunigus."

Tai, ką vyskupas skelbė, buvo tiesa. Tiesą liudijo ir iš kalėjimo. Tačiau tiesą liudyti yra nusikaltimas „sovietinio teisingumo“ akyse.

Kitas vyskupui Borisevičiui inkriminuotas nusikaltimas – jo santykiai su partizanais. Apie tuos santykius: „1944 metų birželio ar liepos mėnesį, kada raudonoji armija artėjo prie Telšių, aš pasitraukiau į Žemaičių Kalvariją ir apsigyvenau pas tos parapijos kleboną Polonskį apie 3 savaites ... Iš kunigo Polonskio sužinojau, kad Kalvarijoje ‚Vanagų‘ gauja terorizuoja vietos gyventojus, nusiteikusius prieš asmenis, vokiečių okupacijos laikotarpiu slėpusius pas save žydus... Tuo metu man Polonskis pasakojo, kad šios gaujos štabas yra Alsėdžių miestelyje. Aš nutariau nuvažiuoti ten ir susitikti su gaujos vadais, o susitikęs paprašyti jų liautis savivaliauti vietos gyventojų atžvilgiu.“ – Čia vyskupas darė panašiai, kaip jis buvo daręs tuo pačiu metu savo pamokslais, gindamas pabėgėlius, atklydusius į Žemaitiją, ilgiausiai išsilikusią bolševikų neužimtą, smerkdamas tuos vietos gyventojus, kurie už duoną iš pabėgėlių buvo reikalavę mokėti auksu.

Ir jau tiesioginiai santykiai su partizanais, tais pačiais Vanagais. – 1944 liepos ar rugpjūčio mėn. į kurią atvyko buvęs mokytojas Kaupas, prašydamas Platelių partizanam paskirti kapelioną. „Aš atsisakiau paskirti specialų kunigą ir pasiūliau Kaupui gaujos dalyvius siųsti į Platelių bažnyčią, kur buvo trys kunigai...”

„1945 metų vasario mėn. pas mane į Telšių kurią užėjo Misevičius“, kuris buvo vyskupui pažįstamas nuo 1917 metų Voroneže, buvęs diplomatas, buvęs Plungės burmistras, o tuo metu gyvenęs savo ūkyje prie Telšių. Jis pasisakęs, kad esąs šiuo metu pas partizanus. Atėjęs tuo metu į kurią ir Misevičiaus pažįstamas Jazdauskas, vyskupui matytas pirmą kartą. Abudu „manęs prašė parūpinti gaujoms maisto produktų, pareikšdami, kad jeigu ši pagalba nebus suteikta, tai gaujos bus priverstos plėsti gyventojus.“ Maisto reikalais lankęsis dar mokytojas Adolfas Kubilius, vyskupui pirmu kartu matytas, dėl to atvestas jau Jazdausko. Iš tardymo davinių aiškėjo, kad Kubilius turėjo būti vietos partizanų vadas, Jazdauskas jo pavaduotojas, Misevičius ten prisiglaudęs nuo pirmų laukiamų gaudymų ir persekiojimo... Vyskupas maisto davęs; kai partizanai buvo išblaškyti ir slapstėsi, Jazdauskui parūpino ir zakristijono vietą. Tačiau suimtas ir tardomas Kubilius liudijo, kad vyskupas Borisevičius „patarė kol kas aktyviai ginkluotais veiksmais nepasireikšti, nes tai, jo manymu, neatneš didelės naudos, o tik be reikalo žus kadrai“... Vyskupas globojo partizanus tokiu pat būdu, kaip jis buvo globojęs varginguosius, persekiojamus.

Iš viso tardymo liudijimo aname rezistencijos fone vyskupas Borisevičius iškyla kaip tiesus ir rūpestingas ganytojas, kuriam rūpėjo tikėjimo tiesas skelbti ir ginti, rūpėjo tikinčiuosius globoti ir dėl to negalėjo stovėti visai nuošaliai nuo rezistencijos. Tose dvejopose pareigose jis

nepažino ir nepripažino diplomatinių vingių, nutylėjimo, rankų nusiplovimo. Kun. Jono Janausko parodymu, „Borisevičius nepalankiai atsiliepė apie Kauno vyskupijos valdytojo Jakubausko kreipimąsi, kuriuo banditai buvo kviečiami legalizuotis. Vyskupas Borisevičius tokį kreipimąsi vadino neprotingu ir neapgaltotu. Tai sakydamas, su panieka jis numojo ranka."

Jei rezistencijos santvarkoje buvo skiriami aktyvieji, pasyvieji kovotojai ir rėmėjai, tai vyskupas V. Borisevičius savo darbais buvo tos pastarosios rūšies rezistencijoje.

Julijonas Būtėnas

Aukštaitis, iš Joniškėlio, jautriasielis. Didelis talentas kalbom – žurnalistikos reikalui naudojami vokiečių, prancūzų, anglų, rusų, italų, švedų kalbom. Kalbos buvo jam priemone gausiai lektūrai, kuri padėjo jam suprasti žmonijos dinamikos kelią.

Būtėnas matė tos dinamikos du didžiuosius veiksnius – didžias idėjas ir didžias asmenybes, kurios tas idėjas neša. Didžios idėjos, krikščioniška ir antikrikščioniška, jo epochoje rungėsi globaliniu plotu ir žmonijos istoriją darė konvulsingai dramatišką.

Su optimizmu Būtėnas regėjo, kad krikščioniškos idėjos pranašumas vis labiau pripažįstamas ir išpažįstamas, jai nukelti į gyvenimą, paversti jėga, kuri imtų dominuoti inertišką masių gyvenimą, reikia pakilių asmenybių, jų labiausiai trūko idėjai nešti, masei paveikti. Būtėnas matė ir rašė, kad asmenybių moralinė ir etinė pažanga yra atsilikusi nuo jų intelektualinio genijaus. Ypačiai jį gąsdino išsigalėjusi hipokrizė, veidmainingas idealistinėmis šūkais savinaudiškų siekimų dengimas. Hipokrizė buvo išsigalėjusi tiek Vakaruose, tiek ir tarp savųjų.

Tačiau ir čia su optimizmu Būtėnas rankiojo šviesiuosius ženklus, tikėdamas: „Ir vis dėlto ne masių inercijai atgrasinti nuo užsimojimų ir pastangų naujosios visuomenės minties šauklus, įsitikinus savojo kelio išganingumu ... Jie tebetiki visuomeniškai puolusio žmogaus prisikėlimu... šaunių tokio visuomeninio atsinaujinimo reiškinių matom ne vienoje šalyje. Į tą srovę įsijungia vis daugiau ir daugiau taurių asmenybių ... Į tą srovę neįtraukta nelieka ir mūsų tautinė bendruomenė."

Sekdamas pasaulio politikos lyderių pareiškimus ir didžiuosius Europos bei Amerikos spaudos kolumnistus, jis pasidavė tikėjimui, kad iš antrojo pasaulinio karo chaoso iškils tautom laisvė, socialinis teisingumas, tarptautinis solidarumas. Tokia žmonijos dinamikos perspektyva tikėjo. Jos laukė ir savo tėvynei. Ne tik laukė – norėjo ir pats būti aktyvus to proceso narys mažame savo tautos ar tautinės bendruomenės plote. Tai aukštesnė savam buvimui ir veikimui prasmė.

Juozo Lukšos, jaunesnio vyro už Julijoną, pasirodymas Vakaruose jam buvo pragiedrėjimas. Matė Juozą Lukšą kaip reiškėją jaunos generacijos, kuri išpažįsta savo idealą žodžiais ir darbais, neša tautos gyvybę ir kovoja dėl naujos pokario tvarkos. Ir kada Lukša pakalbino Julijoną vykti į Lietuvą, nes intelektualinis kadras labai ten reikalingas, Julijonas nesakė nei taip, nei ne. Demonstracijos net žodžiu nemėgo. Kvietimą priėmė kaip

Julijonas Butėnas

savaime suprantamą dalyką. Vykti į kraštą jam pačiam ėmė rodytis naujas asmeninio gyvenimo įprasminimas – po pilko dieninio žurnalistinio darbo, kuris, žinojo, mažai kam reikalingas, nors jo politinės apžvalgos skaitytojus žavėjo erudicija ir formos elegancija, – po emigracinės karštligės, siautusių aplinkui, bet Julijono neviliojusios, nes tai jam rodė tik vegetacijos pratęsimas, – staiga nauja gyvenimo prasmė.

Jam, vyresnio amžiaus vyrui, kelionei pasiruošimo praktika nebuvo lengva. Ne be tie metai šokinėti nuo trampolino ir virsti kūliais, kad priprastum prie šokimo su parašiotu. Bet negi su tuo rodysies jaunesniems; turi pasistengti ir neatsilikti, – pasakojo Julijonas su šiltu atviru šypsniu.

Kelionės aktui rengėsi kaip didelei savo gyvenimo šventei, ne kaip avantiūrai. Prieš vykdamas Lietuvon, nuskubėjo bažnytė-lėn, kaip jis sakė, atsiskaityti su Dievuliu. Buvo beveik nelaimingas, kai paskutiniu momentu jam buvo pavesta tik palydėti Juozą Lukšą ir kitus jo draugus iki Lietuvos ir pačiam sugrįžti.

Tada viskas nutilo, ir apie Julijoną nebuvo girdėti. Julijonui buvo pranešta draugų nuomonė ir jo netiesioginių vadų nusistatymas, kad nėra prasmės naujam žygiui, jeigu tokis ir būtų rengiamas. Auką galima sudėti, bet jei nematyti tam prasmės, tai... Kitaip veikė Julijono minčių aparatas. Kai gavo žinią iš Juozo Lukšos, kad jis laukiamas, Julijonas klausimo nediskutavo. Jis tikriausiai galvojo, kaip ir jo draugai, bet čia lėmė dar kitas imperatyvas – ištikimybė kovos draugui, kuriam buvo priesaiką sudėjęs.

Išvyko. Išvyko su Jonu Kukausku... Sovietiniame leidinyje „Vanagai anapus“ pagal Jono Kukausko informaciją tvirtinama, kad Julijonas ir Kukauskas buvo MVD aptikti bunkeryje. Kukauskas puolėsis prie angos. Julijonas, supratęs, kad tai išdavimas, paleidęs į Kukauską šūvį. Bet šūvis nekliudęs... Galima tuo patikėti. Julijonas ne iš tų, kurie galėtų kitam gyvybę atimti. Savo gyvybę jis gali atiduoti, kad neišduotų priešui šventos paslapties, nors jo žuvimo aplinkybės rezistencinių šaltinių buvo praneštos kitokios.

Julijonas Būtėnas buvo laisvojo pasaulio lietuvių šviesioji auka prie pavergtos Lietuvos dešimčių tūkstančių aukų rezistencijos kovoje.

Tai galima vertinti ir kaip auką Vakarų pasaulio, kurio lyderių moralinis lygis leido jų žodžiam skirtis nuo jų veiksmų. Žodžiai kėlė tikėjimą ir kurstė žygius už laisvę. Veiksmai sukilusius už laisvę išdavė. To išdavimo auka buvo ir Julijonas, kaip ir visa Lietuvos rezistencija, kaip ir viso pavergto pasaulio pasipriešinimas.

Jonas Kukauskas

Dzūkas, nuo Varėnos, lenkų okupuotos. Vieneriais metais vyresnis už Juozą Lukšą. Mokėsi Vilniuje, kai užėjo pirmoji Sovietų okupacija. Vokiečių okupacijos metu atsidūrė Gardine (ir rezistencijoje dėl to vadinosi Gardenis). Nuo antros bolševikų okupacijos pasitraukė su Gardino lietuvių komiteto pirmininku į Berlyną. Po karo gyveno daugely stovyklų. Mėgino mokytis Frankfurte, bet Stuttgarte DP stovyklos komendanto Zigmo Laugalio buvo prikalbintas vykti į Lietuvą, pristatytas

gen. P. Plechavičiui, pulk. A. Rėklaičiui ir Vliko atstovui V. Sidzikauskui, apmokytas prancūzų, paskui amerikiečių ir 1951 nuleistas Lietuvoje drauge su Julijonu Būtėnu. —

Tokias informacijas Tiesa 1959 paskelbė kaip Jono Kukauskos „išpažintį“.

Kodėl Kukauskas angažavosi žygiui į Lietuvą? Yra dvi versijos. Viena, jis Vakaruose jau buvo sovietų agentas, kurį sovietai infiltravo, kai tik pajuto, kad yra rengiamas žygis į Lietuvą. Tam patvirtinti nurodoma, kad Kukauskas Vilniuje pirmos okupacijos metu buvęs komjaunuolis. Tokius sovietinis saugumas taip pigiai nepaleidžia iš savo dėmesio ir susiranda priemonių grąžinti jiems į savo tarnybą. Antra versija — Kukauskas, tik grįžęs į Lietuvą, pasidavė MVD ir nuėjo koliahoracijos keliu, išduodamas Juozą Lukšą. Antra versija gali būti paremta faktu, kad vienos politinės grupės lyderiai tikino, jog jis esąs jiems žinomas ir patikimas jų srovės žmogus.

Atsakymui kontraversijoje susirasti dėmesio vertas paties Kukauskos "ar bent jo vardu paskelbtas pareiškimas, kuriame jis daug kalba apie tėvynės ilgesį, kai buvo Vakaruose. Jis tiesiog sirgte sirgęs tėvynės ilgesio liga. Tokiam ilgesiui patenkinti buvo paprastesnis kelias — repatrijuoti per sovietinius ryšininkus. Kukauskas tuo keliu nėjo. Aiškinasi, kad jį suklaidinę, gąsdindami bolševikais ir tarybinės santvarkos žiaurumu. Tik kai jis buvo jau MVD rankose, kai gavo iš MVD literatūros, tada daug skaitęs, daug mąstęs ir supratęs savo klaidą. Jai atitaisyti ir ėmęs koliahoruoti su MVD.

Nėra reikalo patikėti, kad Kukauskas yra toks negudrus, kaip jis mėgina save pristatyti. Tačiau kai jo „išpažintyje“ kalbama daug apie sentimentalius pergyvenimus, dėmesį atkreipti į galimą versiją, kad jo kilimo ir smukimo priežastis buvo jo charakteris. Jame stipriau prasimušęs sentimentalumas, kuris veda į poetizavimą, savo padėties sudramatinimą, prasimušęs taip pat egzistencinis vitališkumas, kuris palenkia asmenį daryti viską, kad tik išliktų gyvas, gyventų, būtų saugus ir vardon to saugumo gali aukoti kitus žmones ir visokias vertybes. Tom charakterio žymėm Kukauskas priklauso prie grupės žmonių vijoklių, besisukančių apie tuos, kurie yra valdžioje ir gali sudaryti jų egzistencijai šiuo metu palankias sąlygas. Pirmos okupacijos metu Kukauskas tapo komjaunuoliu. Po pirmos okupacijos gal dėl to ir atsidūrė Gardine, kur jau „apsivijo“ apie lietuvių komiteto pirmininką, kaip jo „išpažinty“ rašoma, „krikdėmą“. Natūralu, kad Vakaruose, kai kiti jaunuoliai šimtais studijavo ir sėkmingai mokslus baigė, Kukauskas pradėjo ir nepajėgė veržtis vienas per gyvenimą. Jis tada sukosi apie kitus: leidosi angažuojamas, sudarė išpūdį jau socialistų lyderiam, kad esąs patikimas jų žmogus. Tokis charakteris lengvai nuvedė Kukauską į koliahoraciją su MVD, ir jo sąžinė leido jam išduoti Juozą Lukšą, iš kurio rankų buvo priėmęs rezistencijos priesaiką.

Rezistencijos darbui Jonas Kukauskas netiko. Mažų mažiausia dėl savo charakterio. Tragiška buvo klaida tų, kurie jį rekomendavo ar angažavo rezistencijos žygiui. Klaida užtraukė dėmę laisvojo pasaulio lietuviui, kad jie Lietuvos rezistencijai davė – Judą.

AUTORIAUS LYDIMASIS ŽODIS

Autorius savo „memuarus“, „atsiminimus“, kaip jis vadina, baigė rašyti 1948. Juos paskaitė A. Vaičiulaitis, ir, jo tarpininkavimu, kun. Matulaitis Amerikos Lietuvių Katalikų Spaudos Draugijos vardu pasiūlė juos išleisti. Siūlė taip pat kun. Užubalis perleisti juos per Tėviškės Žiburius, o paskui jau išleisti knygą. Autorius pasirinko pirmą išeitį, techninius knygos rūpesčius pavesdamas P. Vyteniui. Dėl to ir knygos pirmame leidime paskelbtas J. Daumanto laiškas P. Vyteniui, rašytas 1948 rugpjūčio 26:

„Neturėdamas galimybių rūpintis savo atsiminimų pasirodymu spaudoje, su dideliu pasitenkinimu sutinku Jūsų ryžtą dėti pastangas, kad „Partizanai už geležinės uždangos“ išvystų šviesą.

Palieku visad Jums skolingas gilia padėka už atsiminimų literatūrinio apdirbimo ir išleidimo rūpestį.

„Skaitytojas pasiges svaresnio rašinio apie tėvynėje siaučiantį raudonąjį terorą, bet manau, kad belaukiant panašaus veikalo iš autoriaus, lengvai valdančio plunksną, bus naudinga susipažinti ir su mano užfiksuotomis pavergtos Lietuvos gyvenimo įvykių nuotrupomis. Prisiminimuose pateiktų įvykių mozaika, būdama tapatinga visiems Lietuvos kampeliams, padės skaitytojams pažinti tėvynėje aprašomojo laikotarpio gyvenimą ir jį atskirti nuo užsienyje mėgstamo jo vaizdavimo klaidingomis spalvomis.

„Kol mano pateiktus faktus bus galima tikrinti jų vykimo vietoj, jau didelė aprašyme įvestų veikėjų dauguma bus išskirti iš gyvenimo, ši realybė itin vertė mane, naudojantis iš krašto atsineštomis užrašų nuotrupomis, šiuos prisiminimus užfiksuoti ateities kartoms.

„Tiems, kurie man šią progą suteikė, jums ir visiems, kurie savo pastangomis prisidės prie šios knygos pasirodymo, tariau – partizanišką ačiū!“

Paskiau, jau 1949 spalio mėn., autorius kitame neskelbtame rašte grįžta prie savo „Partizanų...“, tardamas: „Mano prisiminimai – Partizanai už geležinės uždangos – nėra pilni, kad juose surinkta partizanų ir bendrai rezistencinio gyvenimo mozaika galėtų pilnai išryškinti MVD ir MGB metodus, bolševikų vartojamus kovoje su 1944 metais gimusiom

pogrindžio jėgom". Nors „trūksta po ranka visos eilės dokumentų ir Lietuvos Pogrindžio surinktos archyvinės medžiagos, bet tik laikau būtina užregistruoti man žinomus faktus, nes labai prareto ir vis dar retėja tų faktų gyvųjų liudininkų eilės. Siekiu, kad ir aš, kaip daugelis padarė, nenusineščiau į amžinybę turimų duomenų".

Tai autoriaus žodžiai.

Žodis buvo tartas ir P. Vytenio 1950 vasario 6. Jis paaiškino knygos pradžioje, kas yra autorius ir kokis yra knygos pobūdis. Kreipė dėmesį:

„Autorius aprašė ne visus įvykius, kuriuos jis pats regėjo ar išgyveno, nes jų buvo pergausu. Antra, kai kurių nebuvo galima aprašyti dėl konspiracijos sumetimų, ir, trečia, šios knygos rėmai buvo per maži, kad visus įvykius sutalpintų. Todėl jis pasirinko tik tuos, kurie jam atrodė būdingesni ir saugumo sumetimais nepavojingi...

„Autorius aprašinėja daugiausia Suvalkijos kraštą, nes ten jis ilgiausiai dirbo. Tačiau tas aprašymas tinka ir visai Lietuvai, nes panašūs įvykiai visur dėjosi.

„Aprašomosios vietovės, kovotojų ir kitų žmonių vardai yra užšifruoti saugumo sumetimais. Taip pat atitinkamai pertvarkytos ir datos. Yra paliktas autoriaus specialus raktas vietovėms, vardams bei datoms atšifruoti. Šis raktas tebus iškeltas viešumon, kada Laisvės Varpas suskambės Lietuvos padangėje."

Tai buvo pasakyta pirmame „Partizanų už geležinės uždangos" leidime. Antras leidimas pavadintas tiesiog Partizanais, šalia techninių pataisų J. Daumanto tekste čia pridėta partizaninė medžiaga, iš krašto atnešta, ar liudijimai apie laisvės kovotojų veiklą, kad būtų sutelktas draugėn galimai pilnesnis to trumpo herojinio laikotarpio vaizdas. Tačiau dar lieka atviras kelias ateityje jį papildyti naujais įvykiais, vaizdais ar veikalais.

Buvo mintis parūpinti Partizanų anglišką vertimą. Autorius dėl tos minties 1950 sausio mėn. atsiliepė: „Visiškai sutinku su jūsų nuomone svetima kalba sutraukti iki trečdalio. Lietuviškai sutraukti po pasitarimo su . . . pats tai padaryčiau. Čia ir kalbos lygumas nesvarbu, jį išlygins vertėjas". Tačiau Daumantui sutraukti neteko. Vliko pavedimu, tai buvo padaryta jau kitų. J anglų kalbą išvertė E. J. Harrison, buvęs Anglijos vicekonsulas Kaune. Tačiau vertimo rankraštis iš Vliko raštinės dėl kurių priežasčių nenuėjo į spaustuvę. Daumanto knygos medžiaga pagrįstos pasirodė kelios laikraštinės apžvalgos, tarp kurių plačiausia buvo Schwaebische Illustrierte 1952 Nr. 6. Nuo to laiko truko tyla iki pasirodant specialiam rezistencijai skirtam Lituanus numeriui 1960 Nr. 2 ir K. V. Tauro knygai, parašytai pagal Daumanto knygos medžiagą, vardu „Guerilla Warfare on the Amber Coast" 1962.

Kiek lietuvių rašytojam Daumanto medžiaga davė impulso, buvo suregistruota L. Enciklopedijoje. Čia tenka minėti dar Daumanto „Partizanai“ talkininką – Jono Aisčio rūpestingai surankiotą Vakarų pasiekusią partizaninę poeziją – „Laisvės kovų dainas“, išleistas Lietuvos Nepriklausomybės Talkos.

Daumanto „Partizanai“ su visa papildoma partizanine literatūra yra paminklas Lietuvos Laisvės Kovotojams, kurie lig šiol daugumas tegali būti tik Nežinomi Kovotojai.

J. B.

MGB PINKLĖS LIETUVOS REZISTENCIJOJE

Mano prisiminimai – „Partizanai už geležinės uždangos“ nėra pilni, kad juose surinkta partizanų ir apskritai rezistencinio gyvenimo mozaika galėtų pilnai išryškinti MVD ir MGB metodus, bolševikų vartojamus kovoje su 1944 metais gimusiomis Lietuvos pagrindžio jėgomis. Siame rašinyje, bent iš dalies, bandysiu ten paliktas (saugumo sumetimais) spragas užpildyti. Tai irgi gal nebus įmanoma duoti pilnos apimties bolševikų vartotų metodų, nes sąlygose, kuriose aš tai užfiksuoju, trūksta po ranka visos eilės dokumentų ir Lietuvos pagrindžio surinktos archyvinės informacinės medžiagos. Bet vis dėlto laikau būtina užregistruoti man žinomus faktus, nes labai prareto ir dar retėja tų faktų gyvųjų liudininkų eilės. Siekiu, kad ir aš, kaip daugelis padarė, nenusineščiau į amžinybę turimų duomenų.

Žemiau ir pateiksiu tas Lietuvos rezistencinio gyvenimo iškarpas, kurios jau minėtais sumetimais netilpo „Partizanai už geležinės uždangos“ prisiminimuose.

Sėkmingesnei kovai su Lietuvos pagrindžiu bolševikai jau nuo pat 1944 metų vasaros įvairiais keliais stengėsi infiltruoti savus agentus į rezistentų eiles. Tai liečia ir pajėgesnes rezistencines grupuotes, ir gana silpnus pagrindžio paskirus ratelius. Jų tikslas buvo laiku ir kiek galint platesniu mastu sunaikinti rezistencijos potencines jėgas, neretai prisidedant prie jų per ankstyvo veikimo. Šitokio metodo jie stvėrėsi tuoj pat, kai tik pajuto, kad jau atsirado rezistenciniai embriologiniai lizdai. Tačiau reikiamą efektyvumą jie pasiekė tik 1946 metais, kai jiems pavyko infiltruoti savo agentų į rezistencijos viršūnes.

Man asmeniškai gana artimuose santykiuose teko pusmetį bendradarbiauti su vienu iš tokių (kontrarazviedkos Smierš) agentų – Juozu Albinu Markuliu – Ereliu, tuo laiku dirbusiu Vilniaus universiteto Medicinos fakultete anatominės katedros vedėjo pareigose. Jo veiklos aprašymas ir bus mano eilučių turinys. Vilniuje jis profesoriavo nuo 1944 metų. Vokiečių okupacijos metu buvo Aukštaitijoje provincijos gydytoju.

Tai iškalbus,-gyvas, kompanijos mėgstamas tipas. Jo paties lūpomis, vokiečių okupacijos metais jis veikęs Lietuvos Laisvės Armijos gretose, pažinojęs eilę šios organizacijos vadų: gen. M. Pečiu-lionį, Kazį Voverskį ir kt.

Šį tipą bolševikai pasirinko kaip tinkamiausią infiltruoti į rezistencijos viršūnes. Turėdami reikiamų duomenų, jie šantažo priemonėmis jį privertė suvaidinti Judo rolę. Gi jam duomenų išibrauti į rezistencijos eiles netrūko. Turėjo plačias pažintis intelektualiniuose sluoksniuose (savo laiku buvo baigęs kunigų seminariją), būdamas profesoriumi, per palyginti trumpą laiką sudarė apie save apstų būrelį studentų, reiškiančių jam nemaža simpatijų. Buvo pakankamai oportunistiškas, kad lengvai galėtų užgniaužti savo sąžinės balsą, kylantį iš patriotizmo ir idealizmo. Savo praeities gyvenime turėjo visą eilę juodų dėmių, kurių dabar bolševikams pakako griebtis prieš jį šantažo priemonių.

Morališkai jis palūžo 1946 metų pavasarį. Ar anksčiau likviduotas Vilniuje įsikūręs rezistencinis organas – Vienybės komitetas – įtrauktinas į jo judošiškų darbų sąrašą, aš tikrų duomenų neturiu. Tai galės spręsti tik palikę gyvi to organo nariai. Viena prileidžiu, kad jis galėjo priklausyti šiam komitetui, nes vėliau paaiškėjo, kad jam buvo žinoma šio komiteto smulki sudėtis ir jo narių suėmimo eilė ir kai kurie kiti faktai. Galima prileisti, kad jis, sugriebtas dirbęs rezistencijoje, savo ištrėmimą lengvai pakeitė išdavimais, kuo bolševikai pasitenkino. Galėjo tačiau jau ir tada būti MGB agentas, nes vienybininkų pagrindinis „iššlavimas“ rodė, kad turėjo būti didelio išdavimo.

Po šių prielaidų, kurias paneigs arba patvirtins grįžę iš Sibiro vienybininkai, pereisiu į jau minėtą 1946 metų pavasarį.

Jei neskaityti Vygandui mestų išdavimo įtarimų po 1945 metų rudenį įvykusių stambių areštų Tauro apygardoje, tai, mano žiniomis, pirmuoju didžiausiu išdaviku Lietuvos rezistencijoje tenka laikyti Erelį (Juožą Albina Markulį). Per jį bolševikai buvo suprojektavę smogti rezistencijai 1946 metais nepakeliamą smūgį.

Dar ankstyvą 1946 metų pavasarį Tauro apygardos Geležinio Vilko ribose gyvenanti Maskolikė (Vilniaus universiteto studentė) per Geležinio Vilko rinktinės vadą Žiedą pranešė, kad vienas jos profesorius kreipėsi į ją teiraudamasis, ar ji negalinti jį suvesti su pietų Lietuvos partizanų vadovybe. Maskolikė tuo metu buvo gana glaudžiuose santykiuose su partizanais, veikiančiais jos tėviškės apylinkėse, šis pranešimas per Žiedą pasiekė Mykolą Joną, tuo metuėjusį pietų Lietuvos partizanų vado pavaduotojo pareigas. Už Erelio patikimumą „garantavo“ ji pati, nes tiek ji, tiek jos kelios draugės per Erelį jau buvo gavusios partizanams reikalingų vaistų. Be to, Erelį Maskolikė dažnai matydavo „besimeldžiantį“ bažnyčioje, kas jo „antitarybinį“ nusistatymą, rodomą

paskaitų metu, jai dar sustiprino. Tuo laiku, tiesa, ne tik ji, bet nė dažnas rezistentas negalėjo iš karto abejoti, kad profesorius turėtų tokią baisią misiją.

Mykolas Jonas iš Maskolikės gavęs pranešimą, sutiko su Ereliu matytis pasitarime gegužės 18 dieną, imdamasis įprastų saugumo sumetimų ir tenkindamasis, kad Maskolikė jį apibūdino kaip rezistencijos žmogų.

Gegužės 18 dienos posėdyje Erelis savo vaidmenį nusakė kaip apsijungusių Aukštaitijos partizanų atstovo (prieš tai jis buvo pasitikrinęs, ar tauriečiai neturi su Aukštaitija ryšių) ir kaip Vilniuje tebeegzistuojančio Vienybės Komiteto likučių nario. Pasitarime paaiškėjo jo atvykimo pagrindiniai uždaviniai. Save laikydamas labai menka figūra jo atstovaujamosiose institucijose, jis tų organų vardu perdavė jų pageidavimą ir kvietimą kuo skubiau visoms pagrindžio jėgoms apsijungti po viena karine ir politine vadovybe. Darydamas pranešimą apie Aukštaičių partizanų stovį, jis panašaus pranešimo laukė ir iš pietų Lietuvos partizanų pusės. Tai padarė Žiedas. Apie pietų Lietuvos pagrindžio organizacinę būklę ir artimiausios ateities planus posėdyje padarė pranešimą Mykolas Jonas. Posėdyje buvo svarstyta ateinančios vasaros galima kritiška pagrindžio aktyviosioms jėgoms padėtis, kadangi, sustiprėjus bolševikų siautimui ir nesimatant lietuvių tautos atžvilgiu optimistiškesnių pragiedrulių už Vakaruose nuolat vykstančių konferencijų stalų, buvo nuogąstauta susilaukti moralinės krizės. Iškėlus ryšių su užsieniu klausimą, Erelis tikino Mykolą Joną, kad jų galimybės yra toli siekiančios ir artimesnėje ateityje jie tikisi gerų rezultatų. Ramino Mykolą Joną tuo klausimu nesirgti. Svečias net pasigyrė, kad paskutiniu metu bręsta galimybės per lenkų rezistenciją išgauti didesnius ginklų ir amunicijos kiekius. Panašiai besižiebiančios ir vaistų bei spaudai gaminti reikmenų įsigijimo galimybės.

Nustačius dubliuotus ryšius, pasitarimas buvo baigtas, pasirašant posėdžio dalyviams protokolą ir numatant artimiausioje ateityje susirinkti su reikiamais įgaliojimais formaliam susivienijimui. Mykolas Jonas įsipareigojo kuo skubiausiu laiku pranešti apie čia įvykusius pasitarimus ir užmegztus ryšius pietų Lietuvos partizanų vadui Kazimieraičiui ir suspėti susirinkti su žemaičiais, kad nutarto susivienijimo – apsijungimo susirinkime jau galėtų dalyvauti ir Žemaitijos rezistencijos atstovai. Pirmutiniai ryšiai ir padėčių išsiaiškinimai su žemaičiais jau buvo padaryti raštu per ryšininkę Rasą.

Pasitarime Erelis buvo gana sentimentalus, ne tik kad atsisveikindamas atsibučiavo su visais posėdžio dalyviais, dalindamas simbolinius aukštaičių partizanų bučkius, bet ir jo kalba posėdyje buvo gana saldi, pradedant iškilmingais sveikinimais, ritantis per jo „atstovaujamų“ organų pageidavimus, liečiant kruviną rezistencinės organizacijos raidą, o visą užbaigiant „nuoširdžiais“ atsisveikinimais ir linkėjimais. Visus posėdžio

dalyvius Erelis užimponavo. Net jo išorinė išvaizda buvo panaši į miško brolių – ilga barzda ir tokie pat plaukai.

Nežiūrint, kad į kraštą atvykus Hektorui ir Meškiui buvo nusikratyta gandai, besiremiančiais dar šiais metais galimo karo iliuzijomis, bet pagrindžio organizacinio tvarkymosi tempas buvo nė kiek nelėtinamas, nes ilgesniam kovos periodui buvo būtinas vienalytės vadovybės komandavimas ir pavyzdinga organizacijos disciplina. Šia linkme tolesnių žingsnių reikalavo ir Hektoro bei Meškio atvykimas.

Kaip tik tokis organizacinis įkarštis sutapo su vasaros sezonui sustiprėjusiu bolševikinių jėgų siautimu. Mes: Hektoras, Meškis, Žaliukas, Juodvarnis ir aš tokį siautimą, prasidėjusį paskutinėmis gegužės dienomis, praleidome gana saugiai slėptuvėje, esančioje Žaliuko tėviškėje po pašiure. Tačiau ne visi buvo toki laimingi.

Mykolas Jonas, atlikdamas savo įsipareigojimus, kurie, atsiradus Hektorui ir Meškiui, dar sustiprėjo, žuvo birželio pradžioje Kazlų Rūdos miškų rajone (Agurkiškėje), vykdamas į Žemaitiją.

Kazimieraitį ta pati katastrofa ištiko liepos mėnesio pradžioje. Jis žuvo masinio siautimo metu prie savo būstinės dzūkų giriose.

Tą pat birželio mėnesį žuvo ir Žiedas, persitvarkymo plane numatytas Tauro apygardos vado pareigoms.

Prie šių pietų Lietuvos partizanų vadų žuvimo neabejotinai prisidėjo Erelis, padėdamas bolševikams orientuotis, kur esama stambesnių partizanų grupuočių pietų Lietuvos rajonuose ir kuriuose rajonuose gali būti prisilaiką vadovybės nariai. Jam buvo žinoma, kad Mykolas Jonas tomis dienomis turėjo vykti į Žemaitiją, jis taip pat nors grubiai orientavosi, kur esama pietų Lietuvos štabo pagrindinių būstinių, štai kodėl pietų Lietuvą nustebino dar iki šiol nepažintos apimties masinės bolševikų vykdomos medžioklės, kurių priežastį, deja, supratom tik 1947 metais, Erelį nukaukiavus.

Žuvus Mykolui Jonui, o vėliau ir Kazimieraičiui, mūsų svečiai pradėjo nerimastauti. Ir vieno ir kito postui užimti pakaitalo greit neatsirado, kai tuo pačiu turimi Hektoro ir Meškio uždaviniai gulėjo netvarkomi. Esant tokiai padėčiai, pradėjome ieškoti ryšių su Ereliu ir kitais senųjų pasyviųjų organizacijų likučiais. Tuoj po Mykolo Jono ir Žiedo žuvimo per Maskolikę susirišom su Ereliu. Mykolo Jono su Ereliu nustatytais ryšio kanalais šį kartą nepasinaudojom, nes jie žuvo kartu su Žiedu. Susitikimas su Ereliu, kaip ir su kitais iš Kauno iškviestais atstovais (Hektoro broliu Meškio broliu ir Botautu) įvyko Žaliuko tėviškėje, kurioje ir mes turėjom

slėptuvę. Kitur išvykti susitikimams šiuo metu dėl einančių medžiokių buvo neįmanoma. Todėl, prasilenkdamis su saugumo reikalavimais, visus susitikimus vykdėme čia pat, bandydami svečiams inscenizuoti, kad mūsų slėptuvė esanti kur nors toliau.

Hektorui ir Meškiui Erelis sugebėjo palikti taip pat labai gerą įspūdį, šį kartą kalbėdamas, dar didesniu kiekiu vartojo (kai kurių mūsų inteligentų mėgstamus) svetimus žodžius, gana vykusiai svečių akimis narpuliojo tarptautinių įvykių plėtotę ir įtikinančiais žodžiais žavėjo turimais rezistenciniais galimais, šį kartą jo įgaliojimai, lyginant su gegužės mėnesį turėtais, buvo daug platesni. Mūsų svečiams, ieškantiems partinių komponentų vyr. rezistencijos vadovybėje, Erelis pasiskubino pareikšti galįs atstovauti, be kitko, ir krikščionių demokratų bei socialdemokratų partijoms. Kadangi Meškis skubėjo grįžti atgal į užsienį, tai Erelis jam į ausį net „išdavė“ jo atstovaujamų rezistentų pavardes.

Meškui išvykus, Erelis nekviestas vėl prisistatė pas mus. Šį kartą turėjo tikslą pasiūlyti Hektorui keltis į Vilnių, kuriame, Erelio teigimu, turėjo įsikurti visos Lietuvos rezistencinių pajėgų centras. Hektoras į kvietimą reagavo teigiamai ir iš aktyviųjų rezistencinių pajėgų prieglobsčio persikėlė pas Erelį, tai pateisindamas, kad vasaros sezonas supančiojės pogrindžio organizacinę pažangą aktyviose grupėse, kad kurį laiką, atrodo, merdėsias be didesnės pažangos ir kad tokis periodas galėjo nusitęsti ligi rudens. Kartu su savim Hektoras perdavė Erelui įgaliojimus perimti iš Hektoro brolio siųstuvą-imtuvą, nes Hektoro broliui, jau kelintą kartą rišantis ir vis be rezultatų, toliau dirbti trūko kantrybės ir reikiamos rizikos drąsos.

Vos Meškiui išvykus, NKVD organai suėmė Maskolikę. Ji buvo kaltinama parūpinimu partizanams vaistų. Bijojomės, kad ji neišduotų mūsų ir Erelio. Skubiai su Žaliuko tėvo pagalba išsikasėm kitą slėptuvę jo laukų žvyrduobėje, ją puikia užsimas-kavom ir, jona persikėlę, ramiau galėjome stebėti Maskolikės suėmimo pasekas. Tačiau po kelių savaičių, mūsų nustebimui, Maskolikę paleido. Tikriausiai tai buvo įvykę su Erelio direktyvomis. Jos paleidimas sietinas su Erelui reikiama mūsų drąsa kuo ilgiau laikytis tose pačiose gyvenvietėse, vis daugiau jam jas iššifruojant, o antra – jis buvo suprojektavęs kai kuriuos iš mūsų sulikviduoti (Žaliuką, Juodvarnį ir mane), nes Maskolikės suėmimas galėjo visad palikti įtikinančią mūsų būstinės išdavimo priežastimi.

Hektorui išvykus į Vilnių, Erelis atskubėjo dar kartą pas mus, ir pagal Hektoro patvarkymą jam atidavėme visus ryšio punktus Lenkijoje ir jiems reikiamus slaptažodžius. Rytojaus dieną, berods rugpjūčio 12, mūsų apylinkes visai netikėtai užgriuvo masiniai siautimai, atrodo, turėję tikslą, „priglaudus“ Hektorą, sunaikinti mane, Žaliuką ir Juodvarnį, kad tokiu būdu nebeliktų nė vieno žmogaus, besiorientuojančio ryšiuose su užsieniu. Mat, Hektoras Erelui buvo išpasakojęs, kad apie ryšio grafiką,

nutiestą per Lenkiją, orientuojuos aš ir Žaliukas. Be to, Meškiui išvykus nors per partizanų rankas, bet nustačius ryšius tik su Hektoru, o Hektorą perėmus savo globon, mus likvidavus, Erelis būtų turėjęs ryšių su užsieniu monopolį ir kontrolę.

Tačiau bolševikai su Ereliu priekyje truputį persiskaičiavo. Jie kiek pagreitino Maskolikės suėmimą, o tai pagreitino mūsų persikėlimą į naują gyvenvietę. Mūsų senoje gyvenvietėje kratos vyko pakartotiniai. Tačiau šio siautimo, vadinamo „gosudarstvenaja provierka“, kariai buvo be jokios praktikos. Jiems nepavyko surasti nė vienos Žaliuko tėviškėje esančios slėptuvės, nors jų tuo laiku ten buvo visos keturios: pagrindinė po pašiūre, antra po gyvenamuoju namu, trečia tvarto palėpėj ir ketvirta vištininke. Medžioklei vadovaujās štabas laikėsi pas kaimyną A.

Šis po pirmos kratos nugirdo mūsų slapstymosi vietovėje enkavedistus stebintis: „Kaip tai nėra, turi būti... Pakartoti dar kartą kratą...“. Toki pakartotiniai bolševikų pasiryžimai dar patikrinti mūsų slapstymosi vietovę, kaip mes iš kaimyno A. sužinojome, mus nuteikdavo gana nejaukiai. Atrodė, kad kažkokiu būdu mūsų slėptuvė nujaučiama, gi mūsų naujoji nuo trobų buvo tik už dviejų šimtų metrų. Pradėjome net Maskolikę įtarinėti, ar ji ko nors tardymo metu neišsiplepėjo. Žvyrduobėje net ir nakčia elgėmės labai atsargiai, nes galėjome laukti, kad į ją susimestų keliasdešimt bolševikų pasalauti mūsų, grįžtančių ar išeinančių iš Žaliuko tėviškės.

Siautimas čia ėjo dvi savaites. Po to pas mus pasirodė Erelis, ir gavau kvietimą vykti ir aš su Juodvarniu į Vilnių prie radijo tarnybos su užsieniu ir kitais organizaciniais reikalais. Erelio teigimu, siųstuvai jau į ten perkeltas. Kartu iš Erelio buvo gauta keletas tuščių blankų pasigaminti dokumentams. Nežiūrint to, kad aš šiuo metu buvau laikino Tauro apygardos organo „Kovos Kelio“ redaktorius, apsisprendžiau už vykimą, kadangi mano redaktoriaus pareigas galėjo bet kas lengviau pakeisti, negu tas pareigas, kurias aš pasiėmiau po Mykolo Jono žodinio įsakymo globoti Hektorą ir Meškį, Hektoro supažindintas su atsivežtais šifrais. Dar siautimui galutinai nesibaigus, mudviem pasitaikė puiki proga giminaičio siūloma paslauga mus pavėžėti ligi Kauno. Išvykome.

Su Juodvarniu nusprendėme pradžiai apsistoti pas savo giminaitį. Iš čia turėjom susirišti su Ereliu ir Hektoru ir jau pasinaudoti Erelio prieglauda. Mūsų giminaitis dėl mūsų „svečiavimosi“ buvo gerokai apimtas baimės. Jis iš kažkur jau buvo sužinojęs, kad mes esame su broliu partizanai. Pastebėjęs jo jaudinimąsi, aš dar tos pat dienos vakare nuvykau pas Erelį (Žvėryne, Pušų g-vė nr. 6). Čia suradau ne tik Erelį, bet ir Hektorą, kuris čia buvo apsistojęs. Erelio žmona su vaikais buvo išvykus kažkur atostogauti, tad dabar juodu su Hektoru gyveno dviese, turėdami už šeimininkaitę kažkokią ryšininkę Aldoną. Jos atsiradimo istoriją Erelis aiškino taip: esą, ji kaip partizanų ryšininkė atvykus tarnybiniais reikalais

pas Erelį, ir ją atpažinusi Erelio žmona, kaip anksčiau buvusią savo mokinę, šitas atpažinimas ją galop padaręs net šio laikotarpio Erelio ir Hektoro šeimininke.

Ši ryšininkė mane nulydėjo į susitikimą su ryšio karininku Aitvaru. Susitikimas įvyko Maironio parke, Trijų Kryžių kalno papėdėj. Nuo čia aš jau priklausiau Aitvaro malonei. Jis su savo žmona ir dviem vaikučiais buvo įsikūręs Belmonte, Srovės gatvėj 11 nr., visai atskirame namelyje. Žmona buvo tamsi brunetė, labai švelni moteris, kurios charakteris nė kiek nebuvo panašus į Aitvaro grubumą. Aitvaras buvo lieknas, aukštoko ūgio, rudais plaukais, nelygiu veidu, lietuviškai kalbą gana blogai. Gyrėsi prieš karą dirbęs Dotnuvos Akademijos selekcijos stotyje. Po to, pagal jį, partizanavęs Dotnuvos apylinkėse ir prieš pusmetį iš Erelio gautų dokumentų pagalba įsikūręs su šeima Vilniuje, kur ir einąs besicementuojančios rezistencijos centruose įvairias ryšio pareigas.

Mano su broliu daliai Aitvaro malonė davė kelių kvadratinį metrų kambarėlį su viena siaura lovele. Iš karto gavom išpėjimą, kad konspiracijos sumetimais joki draugai ar giminės apie mus neturi teisės nieko žinoti.

Rytojaus dieną susitikom su Hektoru. Iš jo sužinojau, kad prieš kelias dienas (rugp. 25) įvyko Vilniuje pirmasis partizanų atstovų suvažiavimas, kuriam dalyvavo: Lokys (Žemaitijos atstovas), Genelis, Žalias Velnias ir Ožka (Didžios Kovos ap. atstovai) ir kažkas iš Vyčio apygardos. Lokys vienintelis Hektorui buvo padaręs teigiamą įspūdį, kiti atstovai, be Ožkos, buvę gerokai nugėrę. Posėdis neatrodęs visus dalyvaujančius dominęs. Hektoras ir Erelis kalbėję, Ožka klausiusi, Genelis miegojęs, Lokys kartais su Žaliu Velniu įsiterpdavę su savo pastabomis, o likusieji buvo visai mažai aktyvūs posėdžio dalyviai. Vistik toks posėdis pagimdė keletą protokoluotų nutarimų, net įsteigdamas VGP (Vyriausias ginkluotas pajėgas).

Nors Hektorui susidarė nerimtas įspūdis iš įvykusio suvažiavimo, bet jis užgyrė Erelio turimas galimybes čia Vilniuje išsivystyti ir gerai funkcionuoti vyr. pagrindžio centrums. Hektorui Erelis jau buvo pasakojęs apie Vienybės komiteto likučius, į jų tarpą priskaitydamas dar du asmenis. Tačiau Hektorui, kaip vėliau paaiškėjo, su jais susitikti ir posėdžiauti ar tartis neteko. Erelis Hektorui aiškinęs, kad prieš tokią kelionę esą netikslu. Hektoras tokiu paaiškinimu pasitenkinęs.

Hektoras ruošėsi kelionei. Iš Erelio jau buvo gavęs lenkų repatrijanto dokumentus su Pranek Matuzenovicz pavarde. Kaip repatrijantui, jam buvo Erelio papiršta versija kelionėje vaidinti psichiatrinį ligonį, neperseniai išėjusi iš ligoninės, dėl ko net pavėlinusį dokumentuose nurodytu terminu išvažiuoti. Hektoras jautėsi truputį nesmagiai, nes nemokėjo lenkų kalbos ir kiekvienu momentu galėjo būti emgiebistų

iššifruotas ir suklupti. Be to, dokumentuose jo verslas buvo įrašytas ūkininku, o rankų delnai to nerodė. Visa laimė, kad ta durnystė buvo pakliuvus, tai ir rankų delnus galėjo kanceliariškus padaryti. Veido maskavimui Juodvarnis užfundijo savo akinius.

Hektorą lydėti turėjo kažkoks Erelio patikėtinis Antanas (slapyv.). Tai aukšto ūgio, blondinas vyras, apie 27 metų amžiaus, Erelio pasakojimu, Vilniaus universiteto studentas, geriau mokąs lenkiškai negu lietuviškai. Paskutinėmis dienomis Hektoras gyveno su manim pas Aitvarą (Srovės 11), tuo tarpu mano brolis Juodvarnis, Aitvaro pastangomis prisiglaudė tame pat bute, kur ir Ožka laikėsi su savo seserimis. Čia Juodvarniui pavyko sužinoti ir tikras jų pavardes, šis butas buvo prieš pat Valst. plano komisijos pirmininko Šumausko vilą. Juodvarniui dažnai tekdavo stebėti šio Maskvos berno aplinką. Prie įėjimo krūmuose vėlesniu laiku visada, akylai pasidairęs, galėdavai pastebėti tūnančius slapukus, kurie šį „liaudies sūnų“ saugojo nuo liaudies teismo.

Repatriantų ešalonas kažkodėl vėlavo. Nustatyta pirmoji data buvo nudelsta net dviem savaitėm. Pagaliau per Erelį buvo gautas pranešimas, kad Hektorui jau metas įsikurti vagone. Pritemus atsisveikinom, ir Antanas su Aitvaru Hektorą išlydėjo.

Jam skirtam vagone Hektoras pasirinko kelionei patikimiausią vietą kamputyje. Čia jam atrodė bus patogiausia kelionėje vaidinti dar nevisai atsiskyrus; su psichiniu negalavimu. Vagono kompanija buvo gana maloni. Joje viena iš Kauno Hektorą vos tik neatpažįstanti ponija. Hektorui įsikūrus, Antanas vieta nesirūpino, jis pagal Erelį buvo aprūpintas repatrijacinės komisijos tarnautojo dokumentais. Ir šį kartą traukinys dar nepajudėjo. Repatrijantai gavo pranešimą, kad dar teksią pora dienų palaukti. Pavakare, vėl apsišarvavęs akiniais, Hektoras parėjo pas mus. Buvo kiek susirūpinęs, kad jis kaip repatrijantas turįs per maža mantos, bet juokais „susiramino“ – negu durnius gali daug turėti, arba kam tokiam daug reikia. Kiti repatrijantai vežėsi pasikrovę net iki 20 centnerių, šį kartą Hektorui buvo pasistengta bent maisto daugiau parūpinti.

Antru kartu atsisveikindamas, man Hektoras pažadėjo dar spalio mėnesio pradžiai pasiųsti pirmąją siuntą su keliais tūkstančiais dokumentams blankų. Tai turėjo pargabenti Antanas, kuris Gdynėje turėjo lukterti, kol Hektoras pasieks savo nuolatinę būstinę ir iš ten prisiūs Antanui minėtą siuntą. Paskutiniu metu rezistencijoje vyravo nuomonė, kad būtina kuo daugiau kovotojų aprūpinti asmens dokumentais ir bent fiktyviai legalizuotis, nes apdokumentuoti kovotojai tuo metu galėjo geriau ir pilniau atlikti įvairius uždavinius.

Vos Hektorui išvažiavus, lyg tai saugumo sumetimais, Aitvaras su šeima ir aš su broliu ruošėmės keltis į Žvėryną (Vilkų g-vė 2). Kaip Aitvaras išvedžiojo, tai buvo būtina, nes šioje senoje mūsų gyvenvietėje

rugpjūčio 25 buvo susirinkę Genelis, Žalias Velnias ir kiti, kurie kiekvienu momentu galėjo paskliūti į bolševikų rankas ir mus išduoti. Už tai liudijo ir Hektoro su Antanu išleidimas.

Kaip tik tuo metu gavau iš Erelio potvarkį vykti į Tauro apygardą, kur turėjau perduoti pietų Lietuvos partizanų vadovybei susipažinimui rugpjūčio mėn. Vilniuje įvykusio partizanų suvažiavimo nutarimus ir naujus VGP paskyrimus. Išvykau kartu su Juodvarniu. Tuo laiku Aitvaras su savo manta persikėlė į Vilkų 2. Mudu su broliu sugrižom į naują adresą, ši vietovė buvo pagrindžiui gana tinkama. Mūsų namukas stovėjo gana nuošaliai nuo kitų kaimyninių pastatų, iš visų pusių supamas pušyno. Prieėjimas prie namuko buvo keliais takeliais, kuriuos, saugumo sumetimais, galima buvo pasirinkti vis naujus.

Su Juodvarniu pirmos eilės reikalu laikėm mūsų legalizavimąsi. Juodvarnis, išlaikęs egzaminus, per Erelio protekcijas pateko į Chemijos fakultetą, o aš įstojau į valstybinį Vilniaus Dailės institutą, Architektūros fakultetan. Visi reikiami dokumentai reikėjo pasigaminti patiems. Juodvarniui „išpaišiau“ A. Petraičio pasą, karinį dokumentą (Vriemenoje udostoverenija), socialinės kilmės pažymėjimą su Raudondvario valsčiaus partorgo parašu ir rankraščiu, atestatą ir išsiregistravimo iš milicijos pažymėjimą. Sau užsifundijau J. Adomaičio pasą, karinį bilietą (baltą bilietą), socialinės kilmės pažymėjimą ir atestato nuorašą su buv. Aleksoto notaro K. Dargio tvirtinimu. Visi dokumentai, tiek mano instituto, tiek Juodvarnio mokslo žynyčios ponus tenkino. Abu, žinoma, savo tėtį gerokai „nubiednijom“ – iš 33 ha jam palikom tik po kelis hektarus, bet užtai įstojimui nebuvo jokių kliūčių. Už Juodvarnį dar man teko išlaikyti rusų kalbos įstojamuosius egzaminus, nes jis buvo suspėjęs pramokti tik nusikeikti taisyklingai. Man įstojant, reikėjo laikyti tik paišybos egzaminai.

Institute radau du savo kolegas, tik ne fuksais, kaip kad aš buvau, bet dėstytojais. Su jais abiem kartu studijavom Kauno universitete. Jie, susitikę mane, didžiai nustebo.

Ypač didelio nusistebėjimo sukėliau prof. B., nes jis už mane jau buvo nukentėjęs. Kai 1945 metų lapkritį man laimingai pavyko išsprukti iš NKVD nagų ir laimingai palikti Kauną, tai pagal Juodvarnio enkavedistams parodymus (kuriuos buvom atsiskirdami aptarę) aš prieš porą dienų buvau išvažiavęs į „Vilnių“, kur turėjau pas savo prof. B. ir C. gauti papildomos diplominio darbo užbaigimui medžiagos. Pagal šį pranešimą ir teko nukentėti jiems Vilniuje. Prof. B. buvo pirmoji auka. Prof. B. buvo kalinamas ir tardomas keletą mėnesių, nors jis pats visiškai nesiorientavo už ką. Žinoma, po to paleido, nes šios okupacijos metu jis jokių rezistencinių ryšių nepalaikė.

„Juozai ... ar tu čia .. koks velnias čia tave atnešė ... Aš jau seniai tave buvau išbraukęs iš gyvųjų sąrašų. Už tavo galvą man kelis mėnesius kaulus laužė..."

Norėdami išvengti daugelio akių, užsitarėm tuščioj auditorijoje ir išsikalbėjom mudu interesuojančiais klausimais. Jis stebėjosi mano rizika – išdrįsti man rodytis dienos šviesoje. Aš jam turėjau prisipažinti, kad institute bandysiu, prisidengęs fiktyviais dokumentais, studijuoti. Sutarėm, kad tiek gatvėje, tiek instituto patalpose mudu būsim nepažįstami.

Nors jis galėjo būti iš kalėjimo paleistas su sąlyga, kad kur nors mane pastebėjęs „praneš" atitinkamiems organams, bet per keletą metų subrendęs tarpusavio pasitikėjimas dar man leido juo tikėti, kad jis apie mano susitikimą niekam nepraneš. Suprantu, kad ir jam buvo sunku manimi tikėti, juk jau dveji metai, kai NKVD buvau gaudomas. Per tą laikotarpį jau kelis kartus galėjau būti sugautas ir „sulaužytas". Tačiau mudviejų tarpusavio pasitikėjimas nulėmė įtarimus vienas kitam. Profesoriumi C. buvau kiek atviresnis. Jam turėjau prisipažinti, kokia dabartinė mano pavardė. Jam atsakiau teigiamai į jo paklausimą, ar aš ir šiuo metu turįs ryšius su rezistencija. Jis taip pat su manim buvo daug atviresnis. Prof. C. sutiko būti instituto sienose visokiu mano patarėju ir per pažįstamus pažadėjo pasekti kanceliarijoje mano asmens bylą. Mat, bolševikai, prieš studentus suimdami, visad pirma pasiimdavo iš archyvo to suimtino asmens bylą. Taigi šį suėmimo rodiklį pastebėti buvo labai pravartu, ir šiuo atveju man pažadėjo prof. C. pagelbėti.

Šiaip instituto sienos mane per daug negrasė iššifravimu. Studentų tarpe nebuvo nė vieno pažįstamo. O pažįstamus kontroliuoti buvo labai lengva, nes jie mudviem su prof. C. buvo bendri. Reikėjo vengti tik savo buvusių kolegų, kurie čia galėjo atsirasti iš Kauno ar iš provincijos. Po mėnesio čia atsitiktinai susidūriau su dipl. inž. D., kuris kaip tik buvo atvykęs kažkokiais reikalais pas prof. C. Mano laimei, šiuo vyru galėjau pilnai pasitikėti. Su juo tokiu būdu sau leidom net apie rezistencinius reikalus šnektelti. Iš jo sužinojau ir apie kai kuriuos mūsų bendrus draugus, kurių nemaža slapstėsi Šiauliuose pil. F. prieglobstyje. Atsiskirdamas inž. D. perspėjau, kad apie susitikimą su manim jis niekam neprasitartų.

Institute tvarka buvo griežta. Vadovybė reikalavo, kad nepasitaikytų jokių paskaitų praleidinėjimo, o nusižengus buvo grasoma net iš instituto pašalinimu. Ši drausmė man sukėlė daug rūpesčio, nes laikas nuo laiko vis turėdavau važiuoti tai į vieną apygardą, tai į kitą. Visose paskaitose aš jokių būdu dalyvauti negalėdavau. Čia man pasipiršo puiki idėja. Pasidariau dar vieną dokumentą, kuris liudijo, kad aš esu išklauses ir kai kuriuos egzaminus išlaikęs Kauno universitete statybos fakultete. Iš tų dalykų, kurie man buvo nepatogūs klausyti, įsirašiau egzaminus, iš kitų

tik užskaitus. Su fakulteto dekanu inž. Morkūnu susitariau, ir jis mane nuo kai kurių dalykų klausymo atleido. Dekanui aiškinausi, kad tarnauju Miškų pramonės komisariate vyr. inspektoriaus pareigose. Tam įrodyti turėjau ir atitinkamą darbo pažymėjimą. Šis dekanas sutikimas man buvo didelis laimėjimas.

Rugsėjo mėnesį per Rasą susirįšau su jungtine Kęstučio apygarda ir sutariau susitikti su tos apygardos atstovu Tautvaiša. Susitikimas įvyko Kaune pas G. Susitikimo tikslas buvo abipusė informacija. Aš pranešiau apie Vilniuje besikuriantį aktyviosios ir pasyviosios rezistencijos centrinį organą, jis nušvietė apie Kęstučio apygardos organizacinę ir bendrąją padėtį. Jis žadėjo po kelių savaičių pasirodyti Vilniuje kaip kęstutėnų atstovas į karinę VGPŠ kolegiją. Tuo pačiu Rasai perdaviau nuolatinį ryšių palaikymą tarp VGPŠ ir Kęstučio apygardos.

Spalio mėnesį, tik mums persikėlus į Vilkų gatvę, į VGPŠ kolektyvą atsirado A. apygardos atstovas Daktaras, buvęs pietų Lietuvos srities vado adjutantas. Po keleto dienų čia atsirado ir Tautvaiša. Erelis mums šiuo metu pristatė majorą Vytenį ir pulk. Vytį. Šis karinės kolegijos branduolys turėjo baigti centralizacijos darbus ir galutinai sukomplektuoti pilną VGPŠ sudėtį.

Pulk. Vytis, jo paties pasakojimais, antru kartu artėjant bolševikams į Lietuvą, įstojo į vokiečių kariuomenės N štabą.

Buvo pakeltas į pulkininkus ir Berlynui kapituliuojant pateko rusams į nelaisvę. Nelaisvėje buvo kažkokio puskarininkio atpažintas ir ištremtas lagerin į Rusijos gilumą. Iš ten jam pavykę pabėgti. Iki šiol slapstęsis kažkur apie Ukmergę Vyčio apygardos vado E. žinioje, šiuo metu jis buvo numatytas Vyriausiojo Ginkluotų Partizanų štabo viršininko pareigoms.

Spalio mėnesio antroje pusėje VGPŠ karinės kolegijos atstovo teisėmis lankiausi Vyčio apygardoje. Mane nulydėjo ryšininkė Kregždė. Tai aukšta, liekna blondinė, mėlynomis akimis ponია. Erelis ir jos pasakojimais, jos vyras pasitraukęs su vokiečiais į vakarus. Kilusi nuo Ukmergės. Su ja nuvykau į Troškūnų stotį netoli Panevėžio. Čia pernakvojęs, dar prieš vidudienį susitikau su vietinio partizanų dalinio vadu Lampeo. Kartu su juo buvo keliolika vyrų. Į susitikimą, kaip mano buvo laukta, nespėjo atvykti nei Ukmergės Vyčio vadas E., nei jo pavaduotojas H. Aš gi, neturėdamas laiko čia ilgiau užtrukti, pasitenkinau sutarimu susitikti ateityje.

Tuo pačiu laikotarpiu Daktaras turėjo susitikti su A. apygardos vadu Ažuolu. Kadangi rajonuose, per kuriuos reikėjo pasiekti tiesiog A. apygardos štabo būstinę, vyko dideli siautimai, tai Daktaras patraukė per Tauro apygardą. Geležinio Vilko rinktinės ribas.

Lapkričio mėnesio pradžioje lankiausi Tauro apygardoje, kur, nesutikęs Žvejo, tuo laiku einančio pietų Lietuvos vado pareigas, tariausi su Gediminu – jo pavaduotoju, Tauro apygardos politinės dalies viršininku. Žvejys šiuo metu vizitavo Žalgirio rinktinę, ir Gediminas nežinojo, kaip greit jis galės pasirodyti būstinėje, nes nebuvo palikęs jokių ryšiui siūlų. Su Gediminu susitariau po dviejų savaitių atvykti į Tauro apygardą vėl su Ereliu, šis mano nesusitikimas su apygardos vadu pažeidė Žvejo ambiciją. Po kelių dienų gavau per Juodvarnį asmenišką Žvejo laišką, kuriame jis mano išvykimą į Vilnių laikė sauvaliavimu. Jam, žuvus Mykolui Jonui, nebuvo nieko žinoma, kad iš Mykolo Jono aš turėjau žodišką įsakymą rūpintis Hektoro ir Meškio globa. Juo labiau jis mane puolė, kad gegužės 30 dienos apygardos pareigūnų posėdyje aš buvau paskirtas Tauro apygardos organo „Laisvės Žvalgo“ redaktoriumi, apie ką aš nieko nežinojau, nes šis įsakymas žuvo kartu su Žiedu. Man išvykus į Vilnių, apygarda paliko be jokios spaudos, šie neaiškumai ir neišsiaiškinimai ir buvo Žvejo laiško priežastis kaltinti mane sauvaliavimu ir išreikšti pasipiktinimą. Reikėjo skubėti tuos bereikalingus nesklandumus pašalinti. Tai padaryti numačiau sutarto susitikimo metu.

Dar spalio mėnesį pas mus Aitvaro aptarnavimui atsirado iš Hektoro brolio siųstuvas-imtuvus. Aitvarui talkinant Juodvarniui ir man, dirbome kelias savaites be jokių rezultatų. Iš užsienio korespondentas vis neatsiliepė. Pradėjom abejoti Aitvaro sugebėjimais gerai aparatą įrengti ir su juo operuoti. Savo abejojimus perdaviau Erelui. Jis iš Kauno per Hektoro brolių atsigabeno dipl. inž. elektr. L, šio siųstuvo statytoją, šis, apžiūrėjęs aparatą, pripažino, kad jis esąs tvarkoje, o nesusirišimo kaltininkas turi būti užsienio tylėjimas. Su jaučio kantrybe dar dirbome keletą savaitių, vis be jokių rezultatų. Galop įsitikinom, kad Hektoro ir Meškio atvežti šifrai buvo tik bereikalingas balastas, nes korespondentas užsienyje dar vis miega. Liovėmės dirbę, nes buvo bereikalinga rizika, juo labiau, kad dirbome visą laiką toj pačioj vietoj (Vilkų g. 2).

Antras mūsų nepasisėkimų rūpestis buvo jokių žinių negavimas iš Hektoro. Praėjo ir trigubas su juo susitarto laukti laiko tarpas, o mes ne tik kad negavome iš jo jokio pranešimo, bet nė žadėtos siuntos. O ir viena ir kita buvo būtina turėti. Pradėjom galvoti, kad kelionė nepavyko. Mūsų kolektyvas pradėjom galvoti apie galimybes naujų projektų ryšiui su užsieniu, Hektoro ir Meškio nutiestus tiltus laikydami palaidotu. Mūsų pasiūloms pritarė ir Erelis. Nusprendėm iškomandiruoti į Gdynę vieną asmenį, kuris ten sėdėdamas nuolat sektų ir tvarkytų sklandų ryšio veikimą, šiam postui atsirado savanoris kandidatas – Daktaras. Jam kaip tik netrūko nei lenkiškų manierų, nei kalbos mokėjimo. Nuvykimo priemonės numatėme tas pačias, kuriomis naudojosi ir Hektoras. Erelis jam pažadėjo išrūpinti lenkų repatriacinės komisijos valdininko dokumentus, ir apsiginklavęs jis „galėjo“ į ten keliauti kiekvienu norimu momentu, savo kelionę nederindamas su bendrais repatriantų ešalonais. Daktaras pradėjo ruošti. Didelio rūpesčio jam kėlė aprūpinimas šeimos,

kurią kaip tik buvo atsikvietęs iš provincijos į Vilnių. Tačiau ir šiuo reikalu jam pažadėjo pagelbėti Erelis.

Kaip tik šiuo metu gavau iš Erelio atšifruoti porą iš Hektoro Antano parvežtų telegramų. Man užklausus, kur taip ilgai tos telegramos ir pats Antanas užtrukęs, Erelis aiškino, kad buvę kelionėje kliūčių, ir jis nežinąs, ar toliau Hektorui pasisekė pasiekti tikslą. Padirbęs keliolika valandų, telegramas dešifravau. Jose Hektoras pranešė, kad laimingai pasiekė Gdynę, ir taip pat patvirtino, kad Meškis laimingai pasiekė savo gūžtą. Kadangi telegramos buvo man pateiktos labai vėlyvai, tai buvau abejojęs, ar iš viso jos Hektoro užšifruotos. Ilgai knisinėjęsis po rankraštį ir po teksto kalbą, įsitikinau, kad jos vis tik Hektoro pagimdytos.

Kai dešifruotas telegramas perdaviau Erelui, pastebėjau, kad jis jomis nesidomėjo. Supratau, kad jis turėjo jau žinoti jų tekstą; taip pat atrodė, kad Hektoras jau buvo išdavęs jam dešifravimo raktą, šias telegramas Erelis man pateikė tik tada, kai pastebėjo mūsų vis didėjančią susirūpinimą Hektoro likimu. Man užklausus, ar Antanas daugiau nieko iš Hektoro žadėtų dalykų neparvežė, gavau atsakymą, kad nieko, išskyrus asmenišką Erelui laišką, kuriame, nepamiršdamas mandagumo formų, dėkojo Erelui ir jo žmonai už malonią prieglaudą. Mumyse vis tik paliko įtarimų esant ne visa tvarkoje.

Nuo lapkričio pirmos dienos pulk. Vyčio pristatymu man buvo suteiktas kapitono laipsnis, paskirtas apdovanoti aukščiausiais atsižymėjimo ženklais, paskirtas VGPS adjutantu ir VGP karinės kolegijos nariu.

Mūsų ekonominė gyvenimo pusė buvo labai nekokia. Instancija tik įsikūrus dar negavo jokių pajamų iš apygardų, juo labiau to iš karto nė reikalauti nesinorėjo, nes iš apygardų čia suplaukė atstovai su didelių galimybių pažadais. Nesinorėjo pradžioje sugriauti iliuzijas. Be to, nė viena apygarda, išskyrus Didžios Kovos apygardą (Vilniaus, Trakų ir Kaišiadorių apskr.), mūsų instancijos formaliai dar nebuvo pripažinę. Tokiu būdu išlaidas padengdavome per Aitvarą iš Erelio gautomis sumomis. Erelis teigdavo, kad esą aukos buvo surenkamos iš dešimties profesorių. Mes tuo tikėjom, nes nuo pernai vasaros visiems profesoriams atlyginimai buvo pakelti. Tačiau, kaip po kurio laiko išsiaiškinome, didelė dalis Erelio mums perduodamų pinigų pakeliui nubyrėdavo. Patyrėme, kad Aitvaras turėjo įsitaيسę meilužių, su kuriomis jis sugebėdavo pinigus praleisti. Tiek jo žmona su mažais trimis vaikais, tiek mes dažnai neįstengdavome net duonos prie bulvių nusipirkti. Ilgoką laiką šios netvarkos Erelui neatidengėme – negi partizanas skųsiesi duonos trūkumu. Tik kai jau ganėtina išbadėjome, nesidrovėjome Erelui atidengti nepasitenkinimą mūsų globėju – Aitvaru. Iš viso pareiškėm abejones, ar verta tokios moralės žmogumi rezistencijoje pasitikėti, ir pabrėžėme esantį nesuderinamumą su partizanų statutais. Erelui buvo

užmintas „mazolis“. Jis pranešimo buvo „sujaudintas“, jam „nebuvo“ žinomos Aitvaro „laidokystės“. Sužinojęs, kiek pinigų Aitvaras buvo pats ištikvojęs, Ereliai pasiūliau jį eliminuoti iš mūsų kolektyvo. Erelis, žinoma, pareikšdamas taip pat nepasitenkinimą, pradėjo ta proga pasakoti visą eilę Aitvaro nuopelnų Vilniuje organizaciniuose reikaluose ir dar „didesnius“ iš Aitvaro partizanavimo dienų. Nesuprasdami šitokio švelnaus reagavimo į mūsų pasiūlymus Aitvaro atžvilgiu, vis tik buvom bejėgiai reikalą patvarkyti mums atrodančia linkme ir pasitenkinom su Erelio susitarimu, kad mums skirti pinigai toliau bus gaunami tiesiog iš Erelio per mane.

Kaip tik šiuo metu pasitaikė ir antras mūsų nepasitenkinimas Erelio ir Aitvaro elgsena. Per Vyčio apygardą (Lampeo) N, patyrėme, kad ryšininkė Aldona, neseniai turėjusi uždavinį nuvykti į Vyčio apygardą, pasielgusi kaip išdavikė. Įvykį nuodugniai išnagrinėjus, atrodė, kad ji turinti ryšius su vienu MGB majoru Vilniuje (Zaicevu). Tautvaiša, Daktaras, Juodvarnis, Lampeo ir aš, dalyvavę įvykio tyrime, konstatavome ją esant MGB agente ir pasiryžom likviduoti. Savo nutarimą pranešėme Ereliai, šis gi kritikavo mūsų pačių apsisprendimą įvykdyti likvidaciją, nes tai iš vienos pusės per didelis smulkinimasis ir, be to, per didelis savęs išstatymas rizikai, nes ji, būdama MGB agentė, turi būti tam tikroje kiekvienu momentu apsaugoje, nors mūsų nutarimo neklaidingumo Erelis nedrįso kritikuoti. Jis pažadėjo ją likviduoti per Aitvaro žinioje esančią teroristinę grupę. Po kurio laiko Aitvaras jau pasakojo „likvidavimo“ smulkmenas – buvusi nužudyta prie Trakų ežero.

Po mūsų pareikšto nepasitenkinimo Aitvaro laikysenos atžvilgiu Erelis man pranešė, kad jo rūpesčiu aš gavau atskirą vilą Kalvarijose Žygio gatvėje, kuri turės būti pagrindinė VGPŠ būstinė. Erelis pradžioje bandė man pakišti mintį, kad ten gyvenčiau aš vienas su keliais ryšininkais. Tačiau aš su Tautvaiša susitariau, kad vis tik visokiais atvejais bus tikslingiau ten gyventi dviem VGPŠ pareigūnams. Tai perdavėme Ereliai. Ir tik prie mudviejų jau sutiko su dviejų ryšininkų prikerkimu.

Vila buvo gana erdvi. Pirmame aukšte du butai po keturis kambarius, o pastogėje dar buvo nepabaigtos įrengti mansardose patalpos. Vienas didesnis butas buvo man paskirtas, o kitame turėjo įsikurti nuo pavasario kažkoks Erelio pažįstamas Kadišius. Ten ligi to laiko buvo žadama įrengti Kadišiaus žmonai dantų gydytojos kabinetą. Kadišius, pagal Erelį, ne per seniai buvo grįžęs iš Sibiro. Su juo susipažinom pas Erelį. Toliau mudu abu rūpinomės mano įsikūrimu. Jo užimtam bute dar šiuo metu gyveno kažkokia kvaila lenkė, kuri, pagal Erelį, arba turinti greit išvažiuoti į Lenkiją, arba mirti badu, nes neturinti nei giminių, kurie ja rūpintųsi, nei pati jokių išteklių duonai. Tačiau jos išgyvendinimas šiuo metu buvo neskubus, nes mano būsimas kaimynas žadėjo atsirasti tik pavasariop.

Betgi jam rūpėjo greitas mano išikraustymas, kad galėčiau prižiūrėti tiek viloje, tiek jai priklausančiam sodelyje tvarką.

Vieną dieną mudviem besisukinant apie vilą, atsirado prie mūsų kažkoks rusas ir, prisistatydamas MVD prokuroru, pareiškė, kad jis pasiryžęs šią vilą užimti, nes jo tarnyba reikalaujanti vilos turimos situacijos su niekeno nepastebimais priėjimais. Tiek mane, tiek Kadišių šio tipo pareiškimas gerokai nuliūdino, nes netikėjome atlaikyti konkurenciją prieš tokį tūzą, puikiai žinodami, kad MVD yra visagalė. Apie savo netikėtą susidūrimą su emviedistu pranešėme Erelui. Jis mus nuramino, žadėdamas kuo skubiausiu laiku per stambų kyšį išgauti iš butų valdybos butui orderį, ir pasirūpinti mūsų įregistravimu milicijoje. Po kelių dienų mudu su Kadišium sukiojomės daug drąsesni vėl apie vilą, nes portfelyje jau turėjome namų knygą su ten įregistruotais: Kadišium su jo žmona ir manim su Tautvaiša. Tačiau Kadišius pastebėjo, kad ant mūsų įregistravimo šampų pasirašiusi registrantė Ivanovna, kuri jau net prieš pusantro mėnesio buvo išsikėlusius iš mums priklausančio milicijos skyriaus. Su Kadišium vėl kreipėmės pas Erelį. Supratom, kad pats Erelis savo žinioje turi įregistravimo šampus, bet blogai orientuojasi apie tarnautojų padėtį. Jis gi mus tikino, kad visa padaryta kyšių pagalba su milicijos viršininko žinia ir kad nieko nereikia bijotis. Nusiraminom.

Iš Erelio gavau įsakymą tris dienas nesimaišyti vilos rajone, nes ten sugabenami mūsų baldai, ir nereikalinga, kad ten besidarbuoją mus ir mes juos matytume. Pagal Erelį, baldai buvo surinkti iš trijų profesorių, o juos sugabenę universiteto studentai.

Po to gavau voke vilos raktus su BDPS vyr. komiteto nario prof. Šalčiūno (slap.) asmeniniu man laišku, kuriame buvau sveikinamas laipsnio suteikimo proga, buvo linkima kuo sklandžiausios kloties mano kovos kelyje ir kartu buvo pranešama, kad sekmadienį po pietų 2 val. jau galiu užimti vilą ir tvarkytis.

Erelio ir tada Vilniuje nebuvo. Tautvaiša šiuo metu buvo išvykęs į Kęstučio apygardą, todėl pirmaisiais naujoje gyvenvietėje išpūdžiais turėjau dalintis vienas.

Nurodytu laiku atsiradau viloje. Įėjęs pro duris, pasijutau kaip pasakoje. Visur buvo šilta, jauku, virtuvėje jautei arbatos aromatą. Viename kambaryje stoksens žadintuvas. Visi kambariai buvo apstatyti paprastais baldais, bet, kaip mūsų gyvenimui, visai tobulais. Turėjau kažkokį keistą nujautimą. Žinojau, kad šioje patalpoje turėsiu dirbti gana sunkiose sąlygose labai atsakingą Liet. rezistencijos darbą. Prieš pradėdamas ką nors veikti, paprašiau Aukščiausiojo palaimos mūsų žingsniams, prieš akis stovėjo tikrai dideli darbai, reikalingi ypatingo pasisėkimo. Gi tuo laikinės mūsų nuotaikos jau buvo pradėjusios niauktis po visos eilės anksčiau minėtų nepasisekimų.

Šios mano naujos gyvenvietės saugumas buvo užtikrintas visomis saugumo priemonėmis, apie mus nieko neprivalėjo žinoti nei Aitvaras, nei Juodvarnis (pagal Erelį), nei Daktaras, nei Lampeo, nei Tauras, nei Jovaras, nei kiti galį Vilniuje pasirodyti rezistentai. Juodvarnis šiuo metu persikėlė gyventi į studentų bendrabutį, Čiurlionio-Sirakauskio gatvių kampe esantį pastatą. Su juo dažniausiai susitikdavome Dailės institute. Reikiamas kanceliarijai priemonės man pristatė Antanas. Norėjau kai ką su juo ta proga ir daugiau pakalbėti, bet, vos įkėlęs koją pro duris, jis sakydavosi skubas. Supratau, kad į nuodugnesnius išsikalbėjimus jis vengia leisti.

Sugrįžus Tautvaišai, šioje naujoje viloje turėjome pirmąjį posėdį, kuriame BDPS vyr. komitetui atstovavo Erelis, o mes trise: Vytis, Tautvaiša ir aš – VGPŠ. Posėdžio tikslas buvo bendromis pastangomis, tiek BDPS, tiek VGPŠ akimis peržvelgti ir įvertinti paskutinio etapo Vilniuje organizacinės veiklos rezultatus ir nustatyti tolimesnius žingsnius ta pat linkme. Padaryta buvo gana daug. Veik su visomis apygardomis užmegzti glaudūs ryšiai, su vienomis apygardomis jau buvo išsiaiškinta padėtis ir reikalas kuo skubiau galutinai baigti centrinių organų rėmus, o su kitomis tas buvo numatyta padaryti artimiausioje ateityje – būtinai iki projektuojamo visų apygardų vadų suvažiavimo.

Po šio posėdžio jau drįsau Vyčio patvarkymu paruošti ir išleisti VGPŠ įsakymą nr. 1, kuriuo patvirtinamas Lietuvos teritorijos padalinimas į tris partizaninio veikimo sritis, nustatant jų ribas ir tvirtinant pareigose jų vadus, suskirstant smulkesniais veikimo plotais iki skyrių. Tuo pačiu įsakymu sričių vadams pavedama pristatyti VGPŠ tvirtinti pareigose apygardų vadus, įsakymas nr. 2 lietė karo veiksmų žurnalo užvedimą ir kitokią kanceliarinę tvarką, šie įsakymai dar ne visoms sritims galima buvo siųsti, nes tik pietų Lietuvos sritis buvo pasiekus reikiamą koordinacijos laipsnį – iki srities ribų. Vakarų srityje veikė dvi apygardos (jungt. Kęstučio ir Žemaičių), atskirai neturėdamos ne tik bendros vadovybės, bet ir gerų tarpusavio ryšių. Tas pat buvo ir su šiaurės rytų sritimi, kur VGPŠui teko derėtis atskirai su paskiromis apygardomis ir prisidėti prie jų sujungimo į srities apimties komandavimo vienetą. Be to, šioje Lietuvos dalyje ir patys apygardiniai vienetai buvo teritoriniu atžvilgiu mažesni už tokio pat vardo partizanų vienetus kitose Lietuvos vietovėse. Nors ši Lietuvos dalis buvo ploto atžvilgiu tik truputį didesnė negu pietų Lietuvos srities ribos ar Žemaitija, bet joje buvo net penkios apygardos (Didžios Kovos, Vyčio, Vytauto, 3 ŠLLA ir Algimanto). Šiuos spontaniškai susilipdžiusius vienetus pertvarkyti buvo gana sunku, visur netrūko konservatizmo. Be to, su 3 ŠLLA ir Algimanto apygarda dar neturėjome gerų ryšių. Reikiamam susicementavimui pasiekti, šalia savų pastangų, įpareigojome visas kaimynines apygardas prisidėti prie mūsų darbo.

Mano viršininkas pulk. Vytis patikėjo man visų organizacinių reikalų tvarkymą bei ryšių su apygardomis palaikymą, prašydamas jį nuolat įvesti į tvarkomų reikalų eigą. Kol kas jis buvo apsisprendęs kuo mažiau judėti iš Vilniaus ir visoje eilėje pasikalbėjimų su manimi stengėsi kuo giliau pažinti tiek partizanų organizaciją, tiek jų bendrą gyvenimą. Su juo nutariau apygardas vizituoti tik tada, kai jos visos bus susibordinavusios reikiamoje gilumoje VGPŠui, kitaip – kai jų visų atstovai ar įgaliotiniai atsiras mūsų štabe.

Partizanų vidaus organizacijoje veik nebuvo nieko keistino, reikėjo tik suvienodinti dalinių pavadinimai pagal apimtį. Natūraliai prigijusios organizacinės formos maža kuo skyrėsi vienos apygardos nuo kitų. Tą menką aptinkamą skirtumą sudarydavo kiek skirtingos vietos sąlygos ir vadų savita kūryba. Be to, tenka prisiminti, kad nekartą ir antros bolševikinės okupacijos metu partizanų organizacijai buvo pasiūlomi organizaciniai rėmai iš pasyvių pagrindžio organizacijos vadovybių. Ypač tos pastangos buvo palikusios pėdsakų iš LLA organizacijos. Ir nors tas pasyviosios rezistencijos organizacijas bolševikai sunaikino, bet įtaka partizaniniam judėjime paliko savo pėdsakus, dažniausiai organizaciniuose susitvarkymuose, ši priežastis ir buvo pati pagrindinė, gana tapatingos veik visose srityse aktyviosios rezistencijos organizacinės struktūros.

Antroje lapkričio pusėje, pagal susitarimą, iškeliajome su Ereliu į Tauro apygardą. Iš tauriečių į posėdį atvyko Žvejys kaip pietų Lietuvos srities ir Tauro apygardos vadas, Gediminas kaip Tauro apygardos politinės dalies viršininkas, rinktinių vadai: Žaliukas, Kazokas, Vampyras ir Rymantas. Posėdžio metu Tauro apygarda nutarė subordinuotis VGPŠui. Visi nesklandumai buvo be jokių komplikacijų išsiaiškinti. Po šio susitarimo nusprendėme sausio aštuonioliką dieną įvykdyti VGPŠ projektuojamą visų Lietuvos apygardų vadų suvažiavimą Tauro apygardos ribose, kur turėjo būti ratifikuoti iki šiol pagimdyti birželio 6-10 dienų ir rugpjūčio 25 aktai ar nutarimai steigti DBPS ir VLAK'ą. Šis susirinkimas turėjo pastatyti tašką visiems organizaciniams rezistenciniams reikalams. Suvažiavimo smulkius duomenis turėjau aš gauti kiek vėliau iš Žvejo po to, kai jis bus išzondavęs susirinkimui numatytas vietas. Posėdžio gerus pasiekus rezultatus Erelis, Žvejys, Rymantas, Žaliukas ir aš baigėme mano tėviškėje vaišėmis, kurių metu aš su Žveju pasidariau geru draugu.

Lapkričio pabaigoje išleidome Daktarą į „Gdynę“. Kelionei išsirengė jis gana pakelta nuotaika. Naujos pareigos, nauja aplinka, kiek mažesnė rizika su gyvybe jį viliojo. Be to, Vilniuje jis jau suspėjo pasimatyti ir pasidžiaugti su savo šeima, kurios buvo nematęs visą partizanavimo laiką. Ją dabar buvo įtaisęs Vilniuje, nors sąlygos pragyventi buvo gana skurdžios.

Į Daktarą sudėjome gana daug vilčių. Iš jo pirmų žinių turėjome laukti apie gruodžio 10 d. Iki šiol dar vis nieko negirdėjome apie Hektorą. Ir Daktarą išlydėjo tas pats Antanas.

Mūsų viloje, be manęs ir Tautvaišos, dar apsigyveno Rasa ir Kregždė. Kregždė lankė gailestingųjų seserų kursus, o Rasa ruošėsi įsitaisyti studijoms Vilniaus universitete.

Gruodžio pradžioje Tautvaiša lankėsi Vytauto apygardoje. Po pirminių savo pasikalbėjimų ir abipusės informacijos jis parvežė sprendimą sausio pradžioje pasirodyti toje apygardoje su Ereliu ir manim pasiekti galutinio susitarimo.

Antroje gruodžio pusėje Erelis, Tautvaiša ir aš išvykome pagal Rasos parvežtus susitarimus į Kęstučio apygardą. Iš kęstutėnų posėdyje dalyvavo apygardos vadas Visvydas, organizacinio skyriaus viršininkas Sąžinė ir dar du štabo pareigūnai.

Šiame pasitarime mane nustebino Erelio kalbos turinys, jis aktyviausias rezistencijos jėgas pradėjo dažyti kai kurių buvusių partijų spalvomis ir tai laikė neužmirština, cementuojant galutinius centrinius rezistencinių organų rėmus. Be to, ginkluotus vienetus jis bandė įgrūsti ir ateičiai į grynai karinius mundirus, atimdamas tiek dabartyje, tiek ateityje jiems politinius uždavinius. Tokis centrinių organų Erelio peršamas cementavimo būdas sukėlė kęstutėnuose didelę reakciją. Stebėjausi ir aš su Tautvaiša tokiu Erelio kalbos tonu, nes jis žymiai skyrėsi nuo ankstyvesnių jo kalbų. Kad susitikimas nesibaigtų be jokių rezultatų, padėti teko išlyginti man. Kęstutėnus turėjau užtikrinti, kad sausio aštuonioliktos dienos suvažiavime visi bendrai apspręsime galutinas mūsų organizacines formas, ir kad man pažįstamos daugelyje apygardų vyraujančios nuotaikos yra labai tapatingos kęstutėnų. Nesileisdami į ilgesnes diskusijas išsiskyrėm, išgaudami kęstutėnų sutikimą dalyvauti sausio suvažiavime.

Tiek aš, tiek Tautvaiša stebėjomės Erelio elgsena, priskiriant tauriečius krikščionių demokratų partijos spalvai, nors, be pastebėto kovotojų pamaldumo, kitokių duomenų tam neturėjo.

Gruodžio mėnesį Erelis bandė pasirodyti Tauro apygardai galįs daug padėti mediciniškoje srityje. Dar pasitarimo su tauriečiais metu buvo išsikalbėta, kad Tauro apygardos kovotojų tarpe esama ligonių, kuriems yra būtina daryti operacijas. Erelis tuoj skubėjo pasigirti ir pasiūlyti savą paslaugą. Jis žadėjo prisiūsti transporto priemones ir atsigabenęs į Vilnių rūpintis jų operacijomis ir pagydyti. Buvo konkrečiai susitarta, kad po dviejų savaitių prie Mauručių stoties bus pristatytas sunkiai sužeistas partizanas Perkūnas ir kurį pasiimsią vilniečiai. Tikrai po dviejų savaitių, gavus iš tauriečių pranešimą, Erelio pastangomis buvo parūpintas džypas

ir į jį įsėdę prie šoferio Juodvarnis su kažkokiu Erelio giminaičiu (jų pasakojimais, neseniai grįžusiu iš Sibiro), išdūmė į Suvalkiją. Dėl kažkokių kliūčių tauriečiai Perkūno į numatytą vietą nepristatė.

Prieš Naujuosius Metus visos bolševikinės karinės registracijos įstaigos turėjo pratęsti visiems piliečiams karinius dokumentus, ir tai sukėlė mums naujo rūpesčio.

Visi mūsų darbuotojai, aprūpinti laikiniais mobilizacijos atidėjimo pažymėjimais, turėjo juos dabar vienokiu ar kitokiu būdu pratęsti. Juodvarnis, išgavęs šiai procedūrai reikiamus dokumentus iš universiteto vadovybės, kreipėsi pas mane, prašydamas pasiteirauti šiuo reikalu Erelio nuomonės. Iš Erelio gavau atsakymą, kad juodvarnis ir pats be mūsų pagalbos galės tai sutvarkyti, kadangi kariniai stalai dažniausiai jokių dokumentų šaknelių neieško, o pratęsia juos, remdamiesi išduotais darbo įstaigos pažymėjimais. Šitaip daryti prielaidas buvo įmanoma, turint galvoje didžiulę netvarką sovietinėse įstaigose. Tačiau šį kartą toks samprotavimas netiko. Juodvarnis padavęs dokumentą, vietoj pratęsimo, gavo atsakymą, kad įstaigoje nesą jo dokumento šaknelės ir priedo, įtarimą, kad dokumentas galės būti suklastotas. Aš vėl atsидūriau pas Erelį, jis teiravosi, kuriame kariniame stale reikalas užkliuvo, ir pažadėjo pats visą tai sutvarkyti. Ir tai buvo tiesa. Po kelių dienų Juodvarniui užsukus į karinį stalą, dokumentas buvo gautas be jokių paklausimų ir trukdymų. Tuo tarpu kitiems jo studijų kolegoms ir tikri dokumentai pratęsti buvo labai sunku, šis Erelio parodytas apsukrumas mumyse sukėlė ypatingo nusistebėjimo.

Be to, šį pat; mėnesį universitetuose vyko apsivalymas nuo „buožių“. Daugelio studentų socialinės kilmės pažymėjimus universiteto administracija persiūsdinėjo į valsčius ar kur jie buvo išduoti, kad patikrinus, ar jie yra visai tikslūs – neišduoti už kyšius, iškreipiant tėvų turimą padėtį ar turtą. Tiek aš, tiek Juodvarnis šio patikrinimo nesusilaukėm.

Atėjo Kalėdos. Vytį, Tautvaišą ir mane Kūčių stalui Erelis užsikvietė pas save. Mūsų su Tautvaiša vilos moteriškosios Rasa ir Kregždė Kalėdoms išvyko pas mamas. Juodvarnis sudarė kitą Kūčių stalo ratelį su grupe partizanų.

Pas Erelį apart mūsų trijų Kūčiose dalyvavo kažkoks kunigas ir ponias X, būk tai profesorius S. garbintoja. Nors Kūčios buvo pradėtos labai rimtai su malda, bet galas atrodė per daug apkrautas riebiais anekdotais, kurių itin nestigo mūsų klebonui.

Gruodžio 28 dieną, atėjęs pas Juodvarnį, suradau iš Žaslių atvažiavusį savo brolių Antaną, kuris tuo metu Žaslių gimnazijoje ėjo direktoriaus pareigas. Juodvarnio neradę tuo laiku namie, išėjom pasikalbėti į gatvę,

nes kambaryje pasikalbėjimą maišė Juodvarnio kambario draugas. Vaikščiojom čia pat Čiurlionio gatve, nes nutolti kur nors negalėjau, kadangi už dešimties minučių turėjau susitikti čia pat medicinos rūmuose su Ereliu. Bežingsniuodami pamažu link Basanavičiaus gatvės, netikėtai susitikom iš stoties einantį Butautą. Jis tik prieš keliolika minučių buvo atvykęs iš Kauno žūt būt surasti mane, nors, išskyrus žinojimą, kad aš esu Vilniuje ir dirbu centrinėse rezistencinėse instancijose, neturėjo duomenų nei kuriam kvartale aš gyvenu, nei koku keliu mane galima sugauti. Tiek jis, tiek aš stebėjomės tokiu laimingu sutapimu.

Pirmas jo klausimas buvo, ar aš pažįstas ir dirbęs kartu su tuo barzdočiu, su kurio žinia išvyko Hektoras (nei pavardės, nei slapyvardžio Butautas nežinojo). Supratau, kad eina kalba apie Erelį. Atsakiau, kad dirbu ir dar gana glaudžiuose santykiuose, pridurdamas, kad už kelių minučių ir dabar turėsiu su juo tarnybinių rezistencinių pasikalbėjimą.. Būtautas net už galvos nusitvėrė. Pradėjo man aiškinti, kad jam yra įtarimų dėl jo patikimumo. Prieš trejetą dienų Kaune prasidėjusi rezistentų likvidacija. Suėmimo siūlai jam atrodo eina iš barzdočiaus – Erelio. Būtautas kvietė mane susilaikyti nuo šiandieninio pasimatymo su Ereliu ir kartu svarstyti esamų įtarimų tikrumą. Aš gi prileisdamas, kad Erelis gali būti išdavikas (panašūs įtarimai jau mums buvo ne kartą kilę), nė kiek nedvejodamas ryžaus pas Erelį eiti, nes turėjau „tartis“ paskutinį kartą dėl sausio 18 suvažiavimo. Mano nėjimas, galvojau, galėtų tik paankstinti Erelio abejones mūsų pasitikėjimu. Butautui ir broliui Antanui pasiūliau eiti pamažu link mano vilos, kur vakare numatėme svarstyti turimus abipusius įtarimus, o aš žadėjau grįžti po pasimatymo su Ereliu kiek vėliau. Jaučiau, kad šį kartą pas Erelį turėsiu gerokai valdyti savo nervus. Gi Erelis visad būdavo labai akylas. Galvoje užė kažkas baisaus. Po Butauto įtarimų mūsų turėtieji padidėjo dešimtimis kartų. Kiekviena buvusi smulkmena atrodė įvykusi su MGB rankų prikišimu.

Pas Erelį man vyko neblogai. Pokalbis su juo niekuo nesiskyrė nuo iki šiol buvusių. Iš jo tuoj gavau 3000 rublių mėnesio išlaidoms Vyčiui, Tautvaišai, man ir eventualiai ryšininkų kelionėms. Galutinai aptarėme sausio 18 dienos pasiruošimus, ir aš gavau galutinį jo pritarimą už dviejų dienų vykti į Tauro apygardą „parvežti“ posėdžio dalyviams ryšio punktus, slaptažodžius, susirinkimui vietos nurodymą ir kitas „reikiamas“ smulkmenas. Paspaudę vienas kitam dešines įprasta tvarka atsiskyrėm.

Pakeliui užsukau pas Vytį. Jam atidaviau priklausančią gautų pinigų (1800 rb.) dalį ir perspėjau, kad turiu kai kuriems iš mūsų tarpo asmenims nepasitikėjimo įtarimų, prašiau niekam kol kas nesakyti, perspėjau, kad jis pasiruoštų kiekvienu momentu palikti Vilnių. Lyg tyčia, Vytis mano perspėjimą palydėjo klausimu: „Negi Erelis?“. Jam nei paneigęs, nei patvirtinęs jo pataikytą įtarimą, paprašiau kantriai laukti sekančio mano pasirodymo, suramindamas, kad jaudintis ir karščiuotis dėl to dar nėra ko, nes joks pavojus dar negresia.

Išskubėjau namo. Reikėjo elgtis gana šaltai, pakeliant labai daug rizikos, kad galėtume padėti išgelbėti, kartu išvengiant žmonių aukų.

Posėdžiavome: Butautas, Tautvaiša, brolis Antanas (Arūno slap.) ir aš. Pirmas savo įtarimus išdėstė Būtautas. Paaiškėjo, kad prieš keletą dienų suimtas Hektoro brolis Juozas. Suėmimo priežastis Būtautas išnarpliojo taip: prieš keletą savaitių Hektoro brolis buvęs Vilniuje pas Erelį. Mes apie tai nieko iš Erelio nežinojome. -Juozas kritikavo BDPS vyr. komiteto vedamą veiklos liniją (pagal Kaune pasirodžiusius duomenis) ir neapsėjo nepasakęs, kad tokią liniją gali turėti tik mūsų tautos priešai. Kauniškiai turėjo duomenų, kad prieš keletą mėnesių likvidavimas mūsų vyskupų buvo Erelio „netinkamos“ veiklos pasėkos. Atrodo, kad Hektoro brolio iškelti „nesveikimai“ buvo tiek rimti, kad jis tučtuojau po to buvo likviduotas. Nors Hektoro brolio darbovietėje jo suėmimą vykdę asmenys prisistatė po MVD priedanga, bet vėliau Hektoro brolio žmonai pavyko sužinoti, kad jos vyro suėmimas nėra kriminalinis, bet politinis, ir kalinamasis yra KGB žinioje, šitie duomenys rodė, kad jo suėmimo tikroji priežastis yra maskuojama, nors arešto metu jis buvo „kaltinamas“ padaręs didelius išeikvojimus kuro medžiagų. Tuo metu jis ėjo Kauno miesto vyk. komiteto kuro skyriaus viršininko pareigas. Po vienos dienos buvo suimtas inž. K. Brunius. Nors man buvo nežinoma, bet Būtautas spėjo, jog Hektoras buvo spėjęs Ereliai išsipasakoti, kad Brunius esąs Lietuvoje, kur ir su kokiais uždaviniais. Jo dabartinis suėmimas emgiebistams buvo labai palankus, esą, tai Hektoro brolio išdavimo pasėka. Bruniaus kritimas buvo didelis Erelio įtarimas, nes Būtautas tvirtino, kad Juozas išdavimų nepadarys iki mirties. Juo labiau reikėjo pasitikėti tokiu samprotavimu, kadangi kiti rezistencijos žmonės Kaune, apie kuriuos Erelis negalėjo žinoti, bet Juozas puikiai žinojo, šiuo metu buvo visai nekliudomi. Taip pat buvo suimtas dipl. inž. elektr. L, kuris per Erelį buvo atvykęs į Aitvaro landynę apžiūrėti ir patikrinti siųstuvo-rintuvo tvarkingumo.

Būtauto įtarimus papildėm visa eile savų iš Vilniaus aplinkos, kurie visi dabar buvo visai kitoj šviesoj atsidūrę. Visą susumavę, galėjom nedvejodami konstatuoti, kad Erelis dirba su KGB žinia ir yra kontrarazvedkos Smierš narys, per kurį bolševikai buvo suprojektavę smogti milžinišką smūgį Lietuvos rezistencijai.

Visus Vilniuje buvusius mūsų akimis nesklandumus ar įtarimus dabar rišom su KGB veiklos metodais. Atrodė, kad ryšininkė Aldona tikrai buvo KGB agentė, dešifruota Vyčio apygardoje, ir tik todėl Erelis mums patiems neleido jos likviduoti, bet pavedė „nužudyti“ Aitvarui. Ji tikriausiai buvo perkelta į kitą veikimo sritį.

Pats Aitvaras turėjo būti taip pat KGB agentas. Už tai kalbėjo ir jo turima moralė ir Erelio advokatūrinė laikysena jo atžvilgiu, nes mūsų

(Tautvaišos, Daktaro, Juodvarnio ir mano) išreikštas gana griežta forma juo nepasitenkinimas negalėjo nesukelti Erelio reagavimo.

Dabar įtarėm ir prie Kūčių stalo dalyvavusius „kunigą“ ir ponį. Daleidom, kad jų laikysena leido manyti, kad jie abu buvo KGB agentai, tik vienas besimaskuojąs kunigo sutana, o kita prieteliškumo skraiste, bet abu turėję tikslą gerai mus pažinti: Vytį, Tautvaišą ir mane.

Už Erelį išdaviką kalbėjo ir prieš kelias savaites Vilniaus įvykusio Lampeo vyrų susišaudymo komentavimas. Lampeo su keliais savo kovos draugais, per mus įsigiję fiktyvius dokumentus, išlindę iš miškų, bandė įsitaisyti Vilniuje, dirbant kur nors fabrike ar kitokioj įstaigoj. Vieną vakarą jie užsukę į užkandinę (rodos nr. 3) išmesti po alaus bonkele. Netrukus atsirado milicija, norėjusi patikrinti jų dokumentus. Partizanai nedrįso dokumentų rodyti, bet išsitraukę pistoletus miliciją išvaikė ir atsišaudydami pasitraukė ligi Belmonto. Atrodė, kad šio įvykio metu turėjo kristi aukštas KGB pareigūnas, nes Erelis, tą įvykį atpasakodamas, buvo labai piktas, matyt, gerai KGB tvertas, kad netvarkęs savo „globotinių“. Ypač Ereliai nepatiko, kad jam buvo nepranešta, kur tie partizanai buvo apsigyvenę ir kad jie į Vilnių atsikraustę su ginklais.

Be to, tik dabar paaiškėjo galutinai, kodėl Erelis bandė praveisti mintį, kad būtina suregistruoti, susandėliuoti ir pristatyti sudarytus sąrašus į VGPS legalizavusių partizanų ginklų sandėlius. Atrodė, kad KGB galvojo ilgiau išsilaikyti nedašifruota, veikdama per Erelio asmenį iki pasiruošimo likviduoti kartu partizanų vadovybę ir tuo pačiu, turėdama sąrašus, nuginkluoti visą tautą, nes ligi šiol, kaip jiems praktika parodė, jie jokių būdu nesugebėjo susidoroti su ginkluotais partizanais.

Mano ir Kadišiaus duelis su KGB prokuroru dėl vilos užėmimo turėjo baigtis mūsų laimėjimu tik todėl, kad už mudviejų pečių stovėjo kontrarazviedka, kuri pajėgė numalšinti apetitus MVD prokurorui.

Mano ir Juodvarnio paskaitų praleidinėjimas, neradęs jokio susirūpinimo MVD įstaigose, turėjo būti tik dėl ypatingos mūsų globos. Tą patį rodė ir Juodvarnio karinio dokumento slaptingas pratęsimas. Be to, už tai kalbėjo ir mudviejų su Juodvarniu socialinės kilmės pažymėjimų nepasiekiamas „tinkamumas“.

Buvo visai aišku, kad mūsų gaunami pinigaiėjo iš KGB rankų.

Daktaras ir Hektoras pagal mus turėjo būti likviduoti. Juodvarnis ir aš išvesti iš Tauro apygardos į Vilnių, kad Erelis savo rankose turėtų paskutinius žmones, kurie žinojo ryšių su užsieniu tvarkymą. Tokio pat tikslo vedamas, Erelis neperseniai buvo davęs per mane Juodvarniui įsakymą, kad jis atgabentų į Vilnių Hektoro ir Meškio paliktus „angliškus“ šifrus. Bet gi šiuo metu juos dar saugojau aš, Ereliai dar nebuvau

perdavęs. Tačiau pats įsakymas juos atgabenti tuo metu, kai jau nebesvajojome apie radijo ryšio atstatymą, negalėjo būti kitokia priežastimi kaip tik jų perėmimas į savo rankas.

Šie duomenys rodė, kad Erelio „visagališkumas“ ėjo iš kontrarazvedkos rankų. Vadinasi, bolševikams pavyko prilįsti prie vyr. rezistencijos organų. Padėtis buvo tikrai baisi. Atrodė, kad data, kuri galėjo pareikalauti daug kraujo Lietuvos rezistencijai, buvo čia pat, apie sausio 18. Mes – Vytis, Tautvaiša, Jovaras, Tauras, aš ir visa eilė ryšininkų turėjo būti likviduoti dar prieš sausio 18 suvažiavimą ar jo metu. Gi pagrindinėms jėgoms buvo numatytas smūgis suvažiavimo metu. Šiuo metu jau buvo ruošiama maskuota mūsų suėmimo pradžia. Atrodė, kad paskutinį turėtų likviduoti mane, nes man buvo patikėti suvažiavimo pasiruošimai. Prieš dieną jau buvo suimta Ožkos sesuo. Po jos eilė atrodė būsiant pačios Ožkos, toliau Juodvarnio ir pagaliau mūsų vilos. Atrodė visiems suėmimams priežastis bus bandoma imituoti visos virtinės „išdavimų“.

Posėdžiavę iki paryčio, apsisprendėm, kad dar ne metas palikti Vilnių. Visi pritarė mano vykimui į Tauro apygardą, kur Žvejui turėjau painformuoti apie susidariusią padėtį, kitų apygardų kol kas nejudinti, tik saugoti ryšių sklandumą, kad paskutinę minutę per ryšininkus galima būtų perspėti Vytauto, Vyčio, Dainavos, Didžios Kovos ir Kęstučio apygardas.

Manėm, kad suvažiavimas turi vis tiek įvykti, tik kitoj vietoj ir ankstyvesnių laiku, kad bolševikai nespėtų susigaudyti ir pakenkti. Iš Tauro apygardos vado Žvejo turėjau Ereliai parvežti fiktyvius sausio aštuonioliktos suvažiavimui duomenis.

Laikėm savo pareigą surasti, kas yra kiti BDPS komiteto nariai ir juos perspėjus greit taip pat išgabenti į saugias vietas. Tačiau čia nesiorientavom, kurie žmonės komitetui priklauso. Tautvaišai Erelis buvo išsitaręs, kad toks esąs Ž. ir B. Kadangi buvo asmenų, pažinojusių gerai B., tai juos įpareigojom prieiti prie komiteto. Aš Tauro apygardoje turėjau paprašyti Žveją, kad pas juos būtų paruoštos BDPS nariams slėptuvės. Jų pergabenimo priemonėmis turėjo rūpintis pats Būtautas.

Posėdžiaujančių išsiskyrė nuomonės dėl atrodančių įtartinų asmenų likvidavimo. Visas apygardas ir BDPS narius perspėjus, Erelis jau buvo čia, vietoje, nebepavojingas. Paliekant jį ramybė, MGB galėjo manyti, kad mes galėjome iš Vilniaus pasitraukti tik dėl prasidėjusių Ožkos „familijoj“ suėmimų.

Iki mano grįžimo iš Tauro visi turėjo nesijudinti iš savo postų ir kuo šalčiausiai laukti. Būtautas taip pat pasiryžo iki mano grįžimo pasilikti

Vilniuje, o per tą laiką turėjo sueiti į kontaktą su posėdžio metu numatytais asmenimis.

Į Tauro apygardą nuvykau sausio 2 dieną kartu su Arūnu. Skubiai susirišau su Geležinio Vilko rinktinės vadu, kuris mielai sutiko kartu vykti pas Žveją. Įsikišom į kišenes po pistoletą ir ties Skriaudžiais ant plento laukėm mašinos link Marijampolės. Ilgai netruko, kai atbildėjo su keturiais raudonarmiečiais „Zyzas“, kuri, pakėlęs ranką susistabdžiau. Rusams davus teigiamą atsakymą, kad jie mus apsiima pavežti, pradėjom per bortą verstis į mašiną. Tuo metu prie mūsų privažiavo kažkoks pilietis ir, permetęs nuodugnias mus abu akimis, pradėjo:

– Žvejys čia, aš Pistoletas,... Vyti, Žaliuk...

Mašina pradėjo judėti, o tas pilietis su dviračiu bandė vis nuo jos neatsilikti ir vis kartojo mudviejų slapyvardžius, Žvejo ir dar priede minėjo pistoletą. Abu su Žaliuku labai nustebome. Nesiorientavome, koks čia reikalas. Net šovė į galvą mintis, kad mūsų kelionė yra iššifruota Veiverių emgiebistų. Mašinai išibėgėjus, dviratininkas atsiliko. Tuo momentu Žaliukas prisiminė, kad kaimyninėje (kito plento pusėj) Žalgirio rinktinėje esama tokio ryšininko su slapyvardžiu – Pistoletas. Skubiai susiorientavome išlipti iš mašinos ir ištirti, ko tas pilietis iš mūsų norėjo. Rusams užklausus, kodėl mudu mašiną ir vėl sustabdėm, paaiškinom, kad turim grįžti namo, nes pamiršome reikiamus dokumentus. Jiems paklausus, ar mūsų laukti, numojom ranka ir rusiškai nusikeikę, nuėjom. Rusai, uždėję dešimteriopai matuškę, nuvažiavo.

Mus stabdęs pilietis priartėjo ir išaiškino kas esąs. Priedo dar patikrinome dokumentus. Tai buvo ryšininkas J. Pasirodė, kad Žvejys pereitą naktį buvo atvykęs iš savo nuolatinės būstinės į pakaunę, kur su vietinės rinktinės vadu K. turėjo ruošti susirinkimui sąlygas. Gi labai laimingu atsitikimu pereitą naktį ir mes buvome susitikę Geležinio Vilko ribose su rink. vadu K. ir jo štabo dar dviems kovotojais: Aru ir Kapsu. Aras, nakčia grįžęs į būstinę, rado atvykusį Žvejį, kuriam pranešė, kad aš su Žaliuku šiandien turėjom važiuoti į apygardos štabą susitikti su Žveju. Tokiu tai būdu Pistoletas sužinojo apie mūsų kelionę.

Po kelių valandų susitikau su Žveju. Be abejo, mano pranešimas jį labai nustebino. Trise pasitiesėm žemėlapius ir nustatėm Ereliui reikiamas pranešti smulkmenas, liečiančias suvažiavimą. Prie buv. Karvelio dvaro suradome kiek atokiau stovinčią sodybą – jai suteikėm Zubricko pavardės šeimininką – kur turėjo įvykti susirinkimas. Aleksote ir Linksmadvaryje numatėm visą eilę ryšio punktų atvykstantiems svečiams. Kiekvieną punktą priskyrėm pasyviųjų kovotojų lageriui ir suteikėm jiems slapyvardžius bei nustatėm slaptažodžius. Vieną punktą davėme dviems svečiams. Susirinkimo apsaugai Žvejys „žadėjo“ duoti patvarkymą pristatyti apie trisdešimt geriausių Tauro apygardos kovotojų su

dešimtimi kulkosvaidžių, 15 šturmovikų (MP 1/43) ir likučių automatinių šautuvų bei automatų. Žodžiu, nutarėm, kad puolimo atveju nebūtume įveikti net keleto „bolševikinių divizijų“.

Susirinkimą numatėme daryti sausio 10 dieną, netoli Pilviškių, prie tuolaikinės Žvejo būstinės.

Su draugu L. nuvykęs į Vilnių, radau padėtį jau paaštrėjusią. Suėmimai ėjo mūsų spėta kryptimi – link mūsų. Jau buvo suimta ir kita Ožkos sesuo.

Perduoti Erelui „susirinkimui duomenis“ nutarėme vykti abu su Tautvaiša. Kad susiorientavus apie paskirtą likvidavimo datą, nutarėm sakyti, kad viename punkte Dariaus Girėno g-vė, nr. 59, b. 3 – turėsiu aš pats budėti.

Visus mano perduodamus ryšio punktus, susirinkimo vietą ir slaptažodžius Erelis žymėjosi popieryje su dideliu gobšumu. Mačiau, kad Judo rankos net sudrebėjo, kai baigiau „pranešimą“ su Žvejo numatyta apsauga, susidedančia iš geriausių Tauro apygardos kovotojų su rinktiniais ginklais. Mano likvidacijos diena buvo truputį ankstyvesnė negu susirinkimo data, nes man pasakius, kad viename punkte aš pats turėsiu budėti, Erelis padarė pastabą, kad taip būti negalės, nes aš ir taip turėsiu eilę kitų reikalų tvarkyti.

Erelis buvo šį kartą kiek susijaudinęs, ne toks kaip visada. Po mano pranešimo ėjo pasitarimai ir galutinis susitarimas dėl vykimo į Vytauto apygardą. Erelis tuojau pareiškė, kad visiems trims šį kartą vykti neišeis, aš jau ir taip per daug praleidinėjęs paskaitų institute, o Tautvaišai taip pat gal neapsimoka vykti... Tačiau Tautvaišai pasakius, kad be jo niekas negalės ten susirišti. Erelis nieko konkretaus neatsakė, palikdamas tai galutinai rytojaus dienai. Tautvaišos laikysena buvo kiek klaidinga. Jis vis dar buvo Tomu Netikėliu ir, man išvykus, jis užsuko pas Erelį, kur, užvesdamas istoriniais išdavikų atvejais pokalbius, stebėjo Erelio laikyseną. Be to, Tautvaiša prileido, kad Erelis galėjo žaisti Azefo rolę. Šį vakarą Erelio laikysena įrodė, kad Tautvaišos bandymai buvo nevykę. Savo klaidą Tautvaiša dar pakartojo šį vakarą savo užsispyrimu dėl manęs.

Erelį palikome prieš vidunaktį. Po pusvalandžio vėl susitikome su Būtautu, Žaliuku ir Juodvarniu. Erelio laikysena rodė, kad mūsų dienos „suskaitytos, pasvertos ir padalintos“. Erelio kelionės į vytautėnus jau negalima buvo laukti. Likvidacijos reikėjo laukti kiekvienu momentu. Juodvarnis pranešė, kad, be to, prieš kelias valandas suimta Ožka. Sekanti auka turėjo būti Juodvarnis, o po to jau mes. Taip dalykams susiklosčius, dar šią naktį nutarėme palikti Vilnių.

Iš Butauto sužinojome, kad mūsų ryšininkas iš B. gavo atsakymą, jog jis jokiai rezistencinei grupei iki šiol nepriklausęs. Pasilikom nuomonės, kad arba Erelis vienas sudaro BDPS vyr. komitetą, arba kiti jo nariai esą toki patys kaip ir jis išdavikai, arba pagal turimus mūsų duomenis tokių rezistentų nesugebėsime surasti. B. atrodė, kad Vilniaus profesorių tarpe uoliai dirbančių rezistencijoje tuo tarpu nesą.

Skubiai visi pasiskirstėme perspėti ryšininkus ir duoti jiems naujo susirinkimo duomenis. Juos aprūpinome kelionpinigiais, nors jų turėjome labai ubagiškai. Aš pats turėjau dar aplankyti pulk. Vytį. Visi dar šią naktį turėjo iš Vilniaus prapulti. Pirmučiausia uždaviniu laikėm būtinumą išlaikyti ir toliau tęsti pasiektus centralizacijos rezultatus, kuo greičiausiai būdu atstatant ryšį su užsieniu. Manydami, kad jis toliau negalės būti rezistencijai kenksmingas, palikom Erelį ramybėje.

Per ryšininkus numatytam suvažiavimui kvietimas buvo perduotas sausio 10 dienai. Abejojom, ar visi apygardų vadai ar jų atstovai supras pilnai padėti pagal ryšininkų pranešimus ir taip greit ryšis apsispręsti susirinkime dalyvauti. Tuo pačiu datos atidėti negalėjome, nes reikėjo skubėti susitvarkyti su užsienio ryšiais.

Kai jau buvo visiems duoti potvarkiai išvykti ir kai jie jau buvo apgalvoję pasitraukimo projektus, užsukau pas pulk. Vytį. Jam trumpai nušviečiau susidariusią padėtį ir pasiūliau dar šiąnakt griebtis saugumo priemonių, artimiausiu laiku palikti Vilnių, vykti į Vyčio apygardą ir iš ten rištis toliau su mumis per aktyviųjų partizanų turimus ryšius.

Tautvaiša, Juodvarnis ir aš su Žaliuku išmovėm į Tauro apygardą. Vilniuje pasiliko tik Būtautas, kuris dar porą dienų pažadėjo stebėti mūsų vilą. Su juos susitariau susitikti Kaune sausio gale.

Visi ryšininkai ir kiti pareigūnai iš Vilniaus išsprukome gana laimingai. Tokiu būdu atsipalaidavimas nuo pinklių pavyko.

Mūsų numatytas susirinkimas įvyko dviem dienomis vėliau, negu buvome planavę, sausio 12 dieną. Susirinkimo dalyviams įvertinus susidariusią padėtį, nutarta kuo skubiau atstatyti ryšius su užsieniu (tam uždaviniui paskirti posėdžio dalyviai: Tautvaiša ir Rimvydas – Dainavos ir Kęstučio apygardų atstovai, turį reikiamą kvalifikaciją). Kol nebus pilnai sukomplektuoti politinis ir karinis rezistencijos sektoriai, jie tų organų funkcijas bent simboliškai vykdys kelių žmonių apimtyje.

Aš dar susirinkimo metu buvau paskirtas naujai įkurtos Birutės rinktinės vadu, su Kauno miestu centre, kur turėjau rūpintis įkurti vyr. rezistenciniams centrums būstines. Man buvo suteikti ypatingi įgaliojimai bandyti įtraukti į tiek karinį, į tiek politinį sektorių naujų žmonių tų

sektorių papildymui. Ir toliau man buvo paliktos VGPS adjutanto pareigos, kurios buvo antros iš eilės prie rinktinės vado pareigų.

Į mano tėviškę dar sausio mėnesį prisistatė Didžios Kovos apygardos ryšininkė Ožka. Ji pasakojo, kad jai pavyko Vilniaus stotyje pabėgti iš MGB nagų. Ja norėjom tikėti, išdavike nelaikėm, nes jos brolis Genelis buvo Didžios Kovos apygardos štabo viršininkas, aktyvus partizanas. Atsargumo sumetimais ją apgyvendinom pas nepamainomą mūsų rėmėją Eglę ir pavedėm kuopos vadui Kairiui ją globoti. Perspėjom, kad be mūsų žinios ji niekur neturi teisę iš ten važinėti. šito atsargumo sumetimo ėmėmės, nes įtarėm, jog Erelis, pastebėjęs mus pabėgus, tyčia sudarė sąlygas Ožkai ištrūkti, kad vėliau MGB, žinodama visas Ožkos užėigas ir prisilaikymo vietas, galėtų po kurio laiko ją vėl suimti ir iš jos išgauti mūsų projektus. Jai nieko nepasakojome apie dabartinę padėtį ir prašėm galvoti, kaip per ją galėsime iškviešti jos brolių Genelį, nes su Didžios Kovos apygarda be jos kito kelio ryšiams atstatyti nenumatėm.

Po kelių savaitių po mūsų pabėgimo iš Vilniaus į mano tėviškę (ją Erelis puikiai žinojo) iš Vilniaus atvažiavo Erelio prašomas Juodvarnio bute gyvenęs studenčiokas. Jis atvežė man Erelio laišką, kuriame buvo apeliuojama į mano sąžinę. Jam buvo „nesuprantamas" mano pasielgimas. Prisipažinęs, kad mane buvo „pamilęs" daugiau negu brolių, nustemba kodėl aš neišdrįsau su juo išsiaiškinti kilusių įtarimų, bet spjovęs į viską pasitraukiau iš kovos barų. Prašė ryžtis grįžti atgal ir toliau tęsti taip sklandžiai ėjusį darbą. Gale buvo jo klausimas, ką blogo jis yra man padaręs iki šiol ar mano šeimai. Tai kvepėjo jo garantijomis, kad ir toliau jis nieko nesiryš daryti mano artimiesiems, lyg duodamas suprasti, kad ir aš panašiai turiu apsispręsti jo šeimos atžvilgiu.

Šiam studenčiokui aš nesirodžiau. Su juo pokalbį turėjo Juodvarnis. Kiek tai liečia mane, šisai teigė, kad aš nė nebuvau namo parvykęs. Taip pat nuo jo reikėjo slėpti ir Arūną, kuris taip pat dabar kartu su mumis buvo palikęs savo turėtą Žaslių gimnazijos direktoriaus postą.

Šis studenčiokas tiek apie Juodvarnį, tiek apie mus kitus nieko anksčiau nesiorientavo, bet dabar jis buvo Erelio ganėtinai apšviestas ir įprašytas kalbinti bent Juodvarnį grįžti atgal. Iš manęs jis buvo prašomas atvežti mano atsakymą. Tačiau nieko nepešus jam teko grįžti atgal.

Šio studenčioko pažintis su Ereliu buvo įgyta per mane. Juodvarnis, kartu gyvendamas, pastebėjo, kad jis gana sunkiai verčiasi. Dažnai neturėjo net duonos. Dirbo kažkur spaustuvėje, o vakare lankė gimnaziją. Juodvarnio prašomas, kreipiausi į Erelį, kad jis jį priimtų pas save kur nors laborantu ir tuo suteiktų galimybę jam ne tik daugiau užsidirbti, bet ir laisvo laiko turėti mokslo tęsimui.

Sausio gale bandžiau patikrinti mano sausio 18 dienos susirinkimui Erelui perduotus ryšio punktus. Kadangi mano nurodyti punktai nieko bendro neturėjo su rezistencija, tai Erelis, kaip pasirodė, per savo agentus bandė brautis net į kitus, bet kokius kaimyninius namus, kurie MGB-istams atrodė galį glausti rezistencijai artimus žmones.

Štai Aleksoto Veiverių gatvėje buvau nurodęs 82 nr. su „kovotoju Saule“ ir slaptažodžiais: „Kl. Kur pas jus šiandien rytą buvo elektra?“ – Ats.: „Ne, tik šeštadienį dvi valandas“. Kadangi mano nurodytas namas 82 nr. buvo kaip tik karo metu sudegęs, tai emgiebistai per kažkokią aukštą elegantišką poniją kreipėsi į priešais esantį šio namo savininką M. ir, suradus šeimninę, klausė, kur čia suradus kovotoją Saulę. Šeimninkei nieko nesiorientuojant, dar kažką kalbėjo apie elektrą. Taigi bolševikai manė, kad aš Erelui perduodamas duomenis galėjau suklysti numerį.

Panašiai atsitiko ir su kitais išduotais punktais. Šis Erelio agentų landžiojimas po mano duotus punktus rodė, kad Erelis netikėjo jiems esant fiktyviems, arba dar tikėjosi, kad apygardų atstovai nebuvo perspėti nevykti, arba projektavo bent sulikviduoti ryšio punktą „pasyviusius kovotojus“, kurių dar pasaulyje nebuvo. Erelis galėjo tikėtis, kad mes iš Vilniaus, pajutę išdavimą, išbėgome padrikai, neorganizuotai ir nepadarėme nieko, kad visą rezistenciją apsaugojus nuo gresiančių nuostolių. Viena aišku, jis tikėjo, kad aš, vykdamas paskutinį kartą į Tauro apygardą, dar nieko nesiorientavau apie jo judošiškumą.

Sausio 25 dieną susitikau prie Napoleono kalno Kaune su Butautu. Jis papasakojo, kad Vilnius greit nepajuto mūsų išbėgimo. Mums išvykus, jis dar trejetą dienų sukinėjosi prie mūsų vilos, ir šviežiai iškritusiame sniege nesimatė jokių pėdsakų. Galima buvo prileisti, kad emgiebistai dar ja nebuvo susidomėję. Būtautui pranešiau apie įvykusį sausio 12 dieną posėdį, kurio pagrindiniams sprendimams jis pilnai pritarė. Tuo pačiu jis pažadėjo glaudžiai bendradarbiauti su Tauro apygardoje esančiu rezistenciniu centru, pats atstovaudamas keletui rezistencijai užsiangažavusių profesorių, kurie galimybių ribose žadėjo mums per Butautą talkininkauti kol kas bent įvairių statistinių duomenų parengimu. Būtautas taip pat pažadėjo laikas nuo laiko perduoti jų sugestijas ir nuomonę aktyvios rezistencijos vestinos linijos atžvilgiu.

Po šio su Butautu susitikimo sustiprėjo paskutiniai įtarimai apie Vilniuje buvusius žmones. Atrodė, kad Aitvaras tikrai buvo MGB agentas, nes jis dažnai lankydavosi pas BDPS narius Balčiūną ar Vytenį. Tas pats pasakytina ir apie kapitoną Griežtą,ėjusį Didžios Kovos apygardos vado pareigas. Pasirodė, kad Erelui pavyko iš tos apygardos vado pareigų atsigabenti į Vilnių Žalią Velnią, jį izoliuoti ir jo vietoje laikyti Vilniuje Griežtą, einantį apygardos vado pareigas. Jį kartą teko ir man su Daktaru matyti.

Vasario mėnesį į Tauro apygardą per Ožką buvo išsikviestas Genelis, Didžios Kovos apygardos štabo viršininkas. Pasikalbėjimą su juo turėjo Tautvaiša. Tik dabar Geneliui paaiškėjo, kodėl jų apygardoje jau kuris laikas vyksta neįprasto masto areštai, dažni partizanų susidūrimai ir visa eilė išdavimų. Labai dideli nuostoliai žūvančiais kovotojais jiems iki šiol buvo nesuprantami. Ši apygarda buvo labiausiai susidėjęs su Ereliu; ištisa eilė „ryšininkų“ buvo lankęsi šioje apygardoje su įvairiais uždaviniais ir šiuo metu jau vykę eilės išdavimų. Buvo išduota ir paimta visa eilė susandėliuotų ginklų – tų kovotojų, kurie buvo legalizavęsi fiktyviais dokumentais. Genelis pranešė, kad ginklų sandėlių sąrašus jie yra pristatę savo apygardos „vadui“ kapit. Griežtui. Atsiskiriant Genelis gavo uždavinį išsikviesti iš Vilniaus kap. Griežtą ir jį ištardžius, sulikviduoti arba, jei bus galimybės, pristatyti mums.

Šį Genelio pasimatymą su Tautvaiša reikia laikyti dalinai nevykusiu. Tautvaiša Genelį nesugebėjo ganėtinai įtikinti, kad jam po šio pasikalbėjimo neliktų jokių abejonių Erelio išdavikiškumu. Anaip tol taip neatsitiko. Genelis po šio pasimatymo dar pats rizikavo gerai apsiginklavęs nuvykti į Vilnių pas Erelį, galutinai įsitikinti Tautvaišos nušviestų faktų tikrumu. Jo abejones dar sustiprino kai kurie jo dalinio kovotojai. Taigi Genelis, vykdamas į Vilnių, turėjo tikslą arba Erelį nužudyti, arba grįžti su sumažintu nepasitikėjimu juo.

Nuvykęs pas Erelį, tuojau paprašė susitikimo su Žaliu Velniu. Tačiau Erelis prie šitokio susitikimo neprileido. Supratom, kad arba jau Žalio Velnio nebuvo gyvųjų tarpe, arba Erelis jau įtarė Genelį susirišus su mumis. Vietoj susitikimo Erelis šiuo metu Genelį bandė įtikinti mūsų nepasitikėjimo nepagrįstumu. Gi Genelio lėkštas galvojoby nesugebėjo tiksliai numatyti Erelio melų ir suvokti jo tikrųjų tikslų. Tokiu būdu ir po šio pasimatymo per daug ryšių su Didžios Kovos apygarda nepageidavom, nes bendradarbiaudami galėjome susilaukti nuostolių. Nebuvo garantijų, kad bet kokius mūsų pasirengimus neiššifruos prieš laiką bolševikai. Radom tikslinga šiai apygardai per Genelio asmenį nieko nepranešti apie rezistencijos bendrus artimiausius uždavinius (jų tarpe ir ryšį su užsieniu atstatymo klausimą). Po keleto mėnesių šią apygardą nutarta suskaldyti, paskirus dalinius prijungiant prie kaimyninių apygardų. Tai buvo visai tikslinga, nes dėl ilgo flirto su Ereliu apygarda jau buvo netekusi viso pajėgesnio vadovaujamo kadro.

Taip pat MGB agentu laikėme ir Antaną, kuris išlydėjo Hektorą ir vėliau Daktarą.

Netgi įtarimo kėlė ir Kregždė. Galima buvo prileisti, kad Erelis tyčia rado tikslinga pasirūpinti jos apgyvendinimu mūsų viloje, mintydamas, kad tarp manęs ir jos gal išžiėbs koks meilės farsas, kuris pajėgs išdildyti tarp manęs ir jos paslaptis. Tokiu būdu Erelis turėtų mūsų ir užkulisinius projektus ar gerai nujautų mūsų įtarimu pradžia.

Žodžiu, įtarėme kiekvieną, kurio neteko susitikti asmeniškai aktyviųjų kovotojų eilėse. Kiek kitokia negu kitų buvo Ožkos ir jos seserų padėtis. Atrodė, kad jos iki šiol ryšininkavo nuoširdžiai, nieko nesiorientuodamos, kad dirba MGB žinyboje, kaip galėjo būti daugelio Erelio apie save sutelktų darbuotojų.

Mums iš Vilniaus pasitraukus, MGB savo ištikimu agentu Ereliu pradėjo abejoti. Keletą savaitių jis nebuvo paskaitose. Po šių „atostogų“ atrodė labai išvargęs, matyt, daug ir fiziškai iškentėjęs. Prileidom, kad ir kontrarazvedkos Smierš narį pasiekė valymai. Jis tardomas negalėjo lengvai įrodyti, kad mes palikom Vilnių be jo žinios ir nujautimo. Mažiausiai jam teko atsakyti už žioplumą ir neakylumą, nepastebint mus besiruošiančius išbėgti, kaip lygiai ir už suteikimą progų kilti mūsų įtarimams. Be abejo, jam buvo primetamas bendras visiems lietuviams taikomas nepasitikėjimas.

Kovo mėnesį gavau iš apygardos vado įsakymą pakeisti Tautvaišą ir vadovauti kelionei į užsienį ryšių atstatymui. Tautvaiša; kažkur Kaune bemargariodamas apie savo artimuosius, pakliuvo gyvas bolševikams į rankas. Gavęs šį įsakymą, pasistengiau kuo skubiau susitikti su Rimvydu ir skubotai pasiruošti išvykimui.

Balandžio pabaigoje ties Eisiškės miškeliais perėjome sieną. Atsidūrėme Lenkijoje. Čia turėjome veikti su dideliu atsargumu, nes reikėjo vienu kartu tikrinti Meškio pražygiavimo grafikas ir ieškoti Hektoro bei Daktaro kelionės pėdsakų, vienkart nustatyti naujus ryšio punktus link Vakarų. Ypatingo dėmesio ir atsargumo reikalavo senų punktų funkcionavimo patikrinimas, žinant, kad Hektoras buvo juos išdavęs Erelui. Kiekviename žingsnyje galėjome susitikti su lenkų UB sekliais.

Pirmasis tokis pasienyje ryšio punkto ryšininkas buvo N. Per šį punktą 1946 metais atvyko Hektoras su Meškiu, per jį liepos mėnesį išvyko atgal Meškis su žmona. Apie Hektorą ir Daktarą čia nieko nebuvo žinoma. Išgirdom tik nusistebėjimą, kodėl taip ilgai pagal susitarimą nepasirodė pas jį jokia siunta iš užsienio. Mat, Lenkijos pusėje laikėsi keliolika Lietuvos partizanų, kurie turėjo nuolatinį uždavinį iš ryšininko N. pernešti į Lietuvą gautas iš užsienio siuntas. Nuo šio punkto pradėjome tikėti, kad pastarieji (Hektoras ir Daktaras) yra likviduoti.

Sekančiame punkte — Gardino miestelyje pas pil. O — taip pat nei nuo Hektoro, nei nuo Daktaro nieko nesigirdėjo.

Saugumo sumetimais (nors dar nebuvo duomenų, kad šie punktai būtų buvę ir UB pusės kliudyti), suradom pasienyje naują pagrindinį ryšio punktą su ryšininku Lietuvninku.

Pasiemyje užtrukome apie dešimtį dienų. Per tą laiką turėjome pasirūpinti dokumentais tolesnei kelionei. Sau pasiskolinau iš Lietuvninko vokiečių laikais išduotą pasą (jie Lenkijoje dar galiojo) ir, ant jo prisidėjęs savo nuotrauką, laikiau popierinę pusę sutvarkytą. Rimvydui tokią pat operaciją padariau iš vieno vietinio partizano turėtų dokumentų, šiais dokumentais žadėjome naudotis tik ligi Krokuvos. Nuo ten numaciau galimybes apsirūpinti tobulesniais, nes žinojau, kad Krokuvoje rasiu savo draugus brolius P. Su jais Kaune kartu studijavau. Jie, turėdami lenkiško kraujo, dabar jau buvo repatrijavę į Krokuvą.

Ligi Krokuvos mus palydėjo ryšininkė O. Pradžioje buvome apsistoję pas jos tetą, iš kur greit persikėlėm pas mano kolegas brolius P. Brolių P. šeimos prieglobstyje jautėmės be galo puikiai. Visą mūsų čia, sakyčiau, ne buvimo, bet svečiavimosi laiką buvo juntamas didelis vaišingumas ir nuoširdumas.

Krokuvoje sužinojome per poniją Q., kad ir čia nebuvo jokių Hektoro ir Daktaro pėdsakų. Panašų atsakymą gavome ir iš kun. Lenko, kuris, kaip ir anksčiau minėta ponija Q., su O. priklausė Hektoro ir Meškio nustatytai ryšio grandinei.

Naujais ryšio punktais Krokuvoje palikome brolius P. ir poniją Q.

Brolis P. pasiūlė sueiti į kontaktą su lenkų pagrindžio žmonėmis. Romas tuo reikalu net buvo kreipęsis į vieną lenkų tuolaikinio pagrindžio šulą, po karo atsiradusį iš Londono. Bet kadangi ryšių su lenkais nustatymas šiuo metu neįėjo į pirmaeilius mūsų uždavinius, susitikimo nesiekėme, pasitenkindami užtikrinimu, kad per šiuos brolių P. kanalus juos visad galima pasiekti. Tuo neleidom savęs apkrauti, ypač ir dėlto, kad kalbamų žmonių aplinkoje vyko areštai.

Gyvendami pas brolius P. apsirūpinome patikimesniais tolimesnei kelionei dokumentais. Sau pagal brolių turimus pavyzdžius pasigaminau „Karta Ewakuacina“. Blanką turėjau iš Lietuvos atsivežęs. Tokį buvo pasirūpinęs ir Rimvydas, bet jis pakeliui jo neteko. Mano dokumentas išėjo gana vykęs, visai pagal brolio P. pavyzdį, su visų repatrijacinų perėjimo punktų atžymėjimais. Karinei dokumentų pusei naudojausi Lietuvninko „Karta Rejestracina“. Abu dokumentai išėjo geros kokybės ir atrodė, kad kiekvieną eilinį dokumentų tikrinimą patenkins. Rimvydui pasitenkinom „išpaisydami“ kurčio staliaus asmens pažymėjimą. Prie tokio dokumento numatėm, kad visokiomis aplinkybėmis jis ir išvaizdą stališką bandytų nudaoti. Be to, jo pergyvenimai bolševikų kalėjime buvo jį fiziškai sužaloję: veidas su giliomis raukšlėmis, plaukai gerokai pražilę.

Krokuvoje teko apsispręsti, kur link toliau mums keliauti: ar link Čekoslovakijos per Wroclovą, ar link Švedijos per Gdynę, kurią jau kaip ryšio punktą žinojo Erelis. Apsisprendėm už Gdynę. Kadangi Gdynėje jau

tikrai buvo iššifruoti Hektoro, Meškio ryšio punktai, tai reikėjo iš karto surasti naujus žmones, pas kuriuos galima būtų apsistoti ir iš kur jau bandyti ir tirti senus ryšius, šiuose reikaluose mums labai padėjo brolių P. tėvas. Jis pats apsiėmė mus palydėti ligi Gdynės. Kartu su mumis keliavo ir ponis Q.

Prieš pat Gdynę traukinyje mums tikrino dokumentus. Tiek mano, tiek Rimvydo jie buvo tinkami.

Gdynėje apsistojome pas seną draugą R. Draugystė siekė Lenkijos nepriklausomybės kovų laikotarpį, vėliau besitęsusi nepriklausomam gyvenime.

Tik įsikūrę, ryšininkę ponį Q. pasiuntėme į Gdynėje buvusį ryšių punktą S. Pirmas jos ten apsilankymas nedavė jokių vaisių. Antru kartu nuėjus, surado ryšininką ir, apsikeitus slaptažodžiais, sužinojo, kad Hektoras ne tik kad yra dar gyvas, bet kad jis Gdynėje, ši žinia mus tiesiog apstulbino iš džiaugsmo.

Trečiu kartu apsilankius punkte S, jinai susitiko Hektorą, kuris labai nustebė, kad ne Erelis, bet aš esu su kažkuo atvykęs. Pasirodė, kad Hektoras tuo pačiu laiku atvyko iš Švedijos į Gdynę konferencijai su Ereliu, štai kodėl Hektoras nustebė, kai į ryšio punktą atsiradus ponis Q. pranešė, kad ji atvykus su mumis. Pasirodė, kad Erelis buvo iškvietas Hektorą gegužės 1 d. konferencijai. Erelis tikėjosi jau šia proga Hektorą arba sulikviduoti, arba visiškai užkirsti kelius mums prie jo prieiti.

Hektorui Gdynėje atsiradus tik po pustrečios savaitės, Erelis jau galėjo pagalvoti, kad tas nesugebėjimas laiku atvykti jau reiškė jo dešifravimą.

Mūsų pranešimas apie susidariusią padėtį Hektorą dideliai nustebino, nors smulkiai išsikalbėjus, Hektoras jokių abejonių mūsų sprendimams neturėjo. Charakteringa, kad vasario mėnesį Erelio ryšininkui Antanui atvežant iš Erelio siuntą ir paimant kitą parvežti į Lietuvą, Erelis nieko dar neužsiminė apie Hektoro brolio likvidavimą.

Hektoras tik dabar suprato įvykusius jo kelionėje įtarimus. Įvažiavus jam su ešalonu į Lenkiją, traukinį lydįs MVD majoras išsišaukęs Hektorą iš vagono, permetęs gerai akimis, nusišypsojęs ir prataręs „Matuzenowicz“. Hektoras atsakęs, kad taip, bet nesusigaudęs, ko tas pilietis iš jo norįs. Matyt, ešalono viršininkui buvo puikiai žinoma, kokią paukštį jis gabenąs, tai įsigeidė patikrinti jo išvaizdą ar gal patikrinti, ar jis iš vagono nepabėgęs.

Erelio buvo nesnausta. Hektoro teigimu, vasario mėnesį jis per Antaną į Lietuvą pergabenęs dvi spaustuvines portatyvines mašinėles ir eilę

dokumentų, kuriais naudodamasis jis vėliau bandė dezorientuoti kai kurias apygardas.

Hektorą palydėjęs, Antanas turėjo laiku grįžti į Vilnių. Atrodė, kad pats Erelis delsė pranešti mums apie jo grįžimą, tik gerokai suvėlinęs jau man pakišo iššifruoti jo iššifruotą Hektoro pranešimą.

Šis mūsų susitikimas buvo susiklostęs tiesiog stebuklingu būdu. Visi mūsų ir Hektoro kelionės trukdymai, atrodė, buvo kažkieno paslaptingos rankos diriguojami. Ankstyvesnis ar vėlyvesnis mūsų ar Hektoro atvykimas į Gdynę būtų buvęs palydėtas didžiulėmis nesėkmėmis ir milžiniškais nuostoliais Lietuvos rezistencijai. Ypač tai būtų didelis susikompromitavimas prieš svetimąsias jėgas tuo laiku.

Tik dabar su Hektoru pamatėm vieną iš gilesnių MGB veiklos metodų. Hektoras Vakaruose atsidūrė tik todėl, kad jo išpasakoti Ereliai vakariečių angažamentai dar buvo labai menki, bet turį tendenciją artimiausioje ateityje vystyti mums pageidaujama linkme. Bolševikai, tikėdamiesi per Erelį perimti visas ryšio su užsieniu gijas iš aktyviosios rezistencijos, Hektorą savo globoje pervežė ligi Gdynės, manydami panašiu keliu einant turėti šitų ryšių kontrolę ir vykdymą. Mus, kurie šiek tiek žinojom apie galimybes ryšiams atstatyti, turėjo tuojau likviduoti. Ryšių perėmimas jau jiems buvo pavykęs. Iš Hektoro jie jau turėjo visus ryšio punktus per Lenkiją ir visus laiškais, telegramomis ar radiju susisiektimo būdus.

Po Erelio pasisėkimų bolševikai labai sustiprino Lenkijos – Lietuvos sieną, kad kas nors kitas neatvyktų iš užsienio, arba, Erelį dešifravus, nesugebėtų per sieną prasiveržti rezistencijos žmonės. Štai kodėl ir mes buvom priversti šį kartą žygiuoti per sieną daug toliau nuo mūsų turimų pirmųjų ryšių punktų Lenkijoje.

Daktaro jokių pėdsakų Lenkijoje nebuvo. Jis vietoj Gdynės buvo „iškomandiruotas“ į kalėjimą. Gi vietoj Daktaro vasario mėnesį Gdynėje lankėsi Antanas. Ir Daktaro likvidavimas rodė, kad mes savo dienų galą numatėme gana tiksliai.

Mūsų radijo siunčiamos telegramos iš Vilniaus buvo visai bereikšmės, nes Hektoras su Meškiu telegramų priėmimui nebuvo pasirūpinę jokių priemonių, šis mūsų bandymas teko palydėti tik turėta rizika, siųstuvo-imituvo ir keleto žmonių praradimu su mūsų geriausiu radijo inžinieriumi elektriku I.

Taip po šio susitikimo ryšiai su užsieniu iš kontrarazvedkos rankų buvo perimti rezistencijos, bolševikams nepaliekant jokių dokumentų. Vienintelis, kuris Lietuvoje tokis buvo, tai šifrai su anglais (Hektoro ir Meškio teigimu). Jie Ereliai į rankas nepateko, kaip anksčiau minėjau, nors jie ir buvo atvežti į Vilnių, bet palikdami Vilnių, juos iš ten išvežėm. Per

Erelį bolševikai žinojo, kad toks yra. Kad jie bolševikams buvo įdomūs, rodo bolševikų dėtos pastangos juos surasti. Parvežus iš Vilniaus, jie mūsų su Žaliuku buvo paslėpti pas pilietį T. Veiverių valsčiuje. Paslėpimo vietą apytikriai žinojo ir Tautvaiša. Suimtas Tautvaiša padarė eilę išdavimų, tarp kitko, nurodė ir sodybą, slepiančią minėtus šifrus. Ūkininkas T. kratos metu gerokai nukentėjo, šimtas ar daugiau rusų dalinys darbavosi Tautvaišos nurodytoje vietoje su nepaprastu atidumu. Iš bulvinės buvo išnešta beveik metras gylio žemės į lauką, kad tik suradus tą „bonkelę“. Po pusantros paros triūso bolševikai liovėsi darbavęsi, nes Tautvaiša dėl savo tingios prigimties nebuvo nuėjęs pažiūrėti tikslios užkasimo vietos. Savo laimę bolševikai dar bandė, gražiuoju kalbindami ūkininką T., siūlydami didelę sumą pinigų, kad jis atiduotų „bonką“ (kadangi bolševikai žinojo iš Tautvaišos, kad šifrus sudėjome į butelį ir aklinau užtaisėme laku, tai jie kratos metu ir ieškojo bonkelės. Su T. kalbėdami, ja vadino „butilačka“, manydami, kad ūkininkas T. nežino kas joje slepiama). Pavojaus surasti nebuvo jokio, nes ūkyje užkastos bonkutės visai nebuvo. Sužinojęs apie Tautvaišos gyvo paėmimą, Geležinio Vilko rinktinės štabas pasirūpino šifrus skubiai pergabenti kitur.

Hektorui nušvietę rezistencijos ir bendrą krašto padėtį, gavę šiek tiek informacinės medžiagos, kas darosi užsienyje, su Rimvydu turėjome grįžti atgal, nes Hektoras teigė, kad pagal gautas mudviejų iš krašto sugestijas išrūpinti kraštui materialią paramą nėra jokių galimybių. Bet už tai sekantį rudenį jis pats žadėjo grįžti į Lietuvą su dabar mūsų reikalaujamais materialiniais paramai priklausančiais reikmenimis. Tam reikalui pažadėjome palikti Lenkijoje Lietuvos pasienyje drausmingų partizanų dalinį, kuris turėjo pergabenti iš Hektoro gautas priemones bei medžiagą. Pirmoji tokia siunta mus žadėjo pasiekti dar rugpjūčio mėnesį, šią datą nurodžiau ir palikusiam dalinio vadui – Nykštukui.

Po keleto mėnesių sužinojau, kad Gdynėje tuo pačiu metu, kada ir mes ten svečiavomės, buvo atvykęs Hektoro sutikti Erelio ryšininkas Antanas. Reikia manyti, kad jis čia budėjo nuo gegužės pirmos, nors ryšio punkte pasirodė tik gegužės 20 dieną, kai mes jau buvom bekeliaują link Krokuvos. Bolševikai, žinodami ryšio punktus, buvo gana akylus ir Hektoro atvykimą tučtuojau pastebėjo. Antanas prie Hektoro prieiti norėjo per ankstyvesnį mūsų ryšininką V., kurį mes izoliavome. Tiek Hektoras, tiek mes turėjome laimės. Patikrinus pasirodė, kad Erelis gegužės mėnesį nebuvo išvykęs iš Vilniaus ilgesniam

Ne visos partizanų apygardos, Erelį dešifravus, sugebėjo greit nuo kontrarazvedkos nagų atsipalaiduoti. Tokiais laimingais buvo pradžioje pietų Lietuvos sritis (Tauro ir Dainavos ap.), Jung. Kėstučio apygarda, Vyčio apygarda ir tos apygardos, kurios iki tol nebuvo spėjusios tandžiai su Vilniumi susirišti (Algimanto, 3 LLA ir Žemaičių ap.). Gi dvi partizanų apygardos – Didžios Kovos ir Vytauto – dar ilgokai Erelio buvo mulkinamos.

Vytauto apygardai buvo laiku pranešta apie Erelio išdavystes, bet po kurio laiko nutruko šios apygardos ryšiai su centrais. šiuo metu ir vėl Erelui užsimaskavus kitokia firma ir kitokiu savo slapyvardžiu pavyko užmegzti ryšius su vytautėnais. O po Vilniaus pamokos rezistencija atsargumo dėliai buvo nusistačius ryšius palaikyti tik per ginkluotus dalinius, taigi su vytautėnais tokie ryšiai negreit buvo atstatyti, nes šlubavo tarpinių dalinių organizuotumas Vyčio ir Vytauto apygardų ribų rajonuose.

To pasekmė – 1947 metais rugpjūčio mėnesį Erelui dar pavyko išsikviesti į Vilnių Lietuvos šiaurės rytų srities partizanų vadą Žalgirį ir Vytauto apygardos vadą Žaliaduonį. Iškvietimas jau buvo jų flirto pabaiga ir bandymas juos likviduoti. Abu jie apsistojo pas Aitvarą. Nakčia bemiegodami, išgirdo namo prieangyje rusiškus šnabždesius: „Patichonko, paticho...“ Abu svėrėsi už pagalvių, kur buvo pasidėję pistoletus. Tačiau... pistoletų nebuvo. Žaibo greitumu abu susivokė, kad išdavimas – jie Aitvaro buvo jau nuginkluoti. Be drabužių abu išsoko pro langą ir laimingai pasitraukė. Žalgiris buvo vilniškis, turėdamas daug pažįstamų, pasirūpino sau ir Žaliaduoniui drabužius, ir skubiai paspaudė į savo nuolatinės būstines. Šis laimingai užsibaigęs nuotykis atvertė paskutinius Tomus netikėlius. Spalio mėnesį Žvejys (ėjęs tuo laiku VGPŠ viršininko pareigas) gavo iš Žalgirio ir Žaliaduonio laišką, kuriame jie išdėstė savo nutikimus Vilniuje ir apgailestavo, kad iš jų pusės iki šiol nebuvo bendradarbiaujama ir kad dėl ryšių stokojimo nebuvo galima gerai padėti išsiaiškinti ir nuo Erelio atsiriboti. Kartu pareiškė, kad nuo šios datos jie pilnai subordinuojas VGPŠui, ir pažadėjo atpirkti gėdos kaltę kuo kruopštesnių bendradarbiavimu.

Kiek kitokios rūšies pinklės buvo su Didžios Kovos apygarda, šią pirmąją sugriebė MGB ir gana tandžiai į savas klastos reples, šiai apygardai Erelis buvo ir vadą parūpinęs. Mums iš Vilniaus pabėgus, apygardai buvo patankintas smūgis po smūgio. Ji, kaip rezistencinis vienetas, taip nusilpo, kad mažą ką ir bereiškė bendroje kovoje. Čia net ir partizanų veikimas buvo pats silpniausias, nes šios apygardos ribose gyventojai buvo labai mozaikiški tautybių atžvilgiu su dideliu procentu rusų ir lenkų.

Apskritai MGB nesnaudė visoje Lietuvos teritorijoje. Ji nuolat ieškojo nelaimingų aukų. Antai 1947 metais būdamas Birutės rinktinės ribose, gavau pranešimą iš Betygalos-Ramy-galos apylinkių partizanų laišką, kur jie prašėsi ryšių su partizanų vadovybės centru, šios rinktinės ryšius su kitomis apygardomis palaikė pats dalinio vadas. Jam žuvus, jie nesiorientavo, kaip tokius ryšius su kuo toliau atstatyti. Jų kreipimasis pasiekė mane tuo laiku einantį VGPŠ adjutanto pareigas. Tirdamas padėti sužinojau, kad tenai tuo laiku kaip tik piršosi apsilankyti kažkokis „majoras“ iš VPGŠ. Jie klausėsi, ar jiems leisti į tokias siūlomas pažintis. Supratau, kad tai vis Erelio veikla. Jis puikiai žinodamas net nešiojamus

VGPŠ pareigūnų laipsnius, puikiai inscenizavo panašias instancijas. Daviau perspėjimą arba nesileisti į tokius ryšius, arba „majorą" suimti ir pristatyti mums.

Šitokių atsitikimų galima buvo laukti ir kitose Lietuvos vietovėse, kur tik galėdavo pakrikti ryšio funkcionavimas. Juo labiau, kad tais metais visi partizanų daliniai buvo galutinai įsisąmoninę, kad būtina veikti tik su viena aukščiausia vadovybe priekyje, tad, nutrūkus ryšiams, jie vėl skubėdavo susirišti. Skubotumas kartais galėjo pakenkti.

Reikia pripažinti, kad Erelis turėjo laimės. Grįžus iš užsienio ir sutvarkius visus ryšius, VGPŠ viršininkas Žvejys pasiūlė Tauro apygardos adjutantui Nakčiai ir Žalgirio rinktinės žvalgybos skyriaus viršininkui Faustui susekti kur yra Erelis. Aš turėjau praveisti žvalgybą. Po mūsų iš Lenkijos sugrįžimo, matyt, kai paskui mus sugrįžo Antanas, Erelis dingo iš gyvenimo, net paliko universitete savas profesoriaus pareigas. Buvo aišku, kad jis bijosi, kad nebūtų nužudytas.

Per Vilniaus universiteto studentę W., studentę X. ir studentę Y. bandžiau susekti bent kokį Erelio viešumoje pasirodymą. Reikalas tęsėsi gana ilgai. Mano bunkeryje laukę Naktis ir Faustas ištraukė į savo veikimo ribas, nes per ilgai nesulaukėme Erelio pasirodant.

Ši Erelio išdavikinė veikla buvo didelis stabdis Lietuvos rezistencijos organizaciniame susicementavime. Neretai iš rezistentų lūpų tekdavo nugirsti priekaištavimų ir nuogąstavimų dėl buvusios Erelio istorijos. Kai kurie rezistentai ar ištisi daliniai po to buvo labai abejingi ir atsargūs, rišdamiesi su centrais.

Kazimieras Skrajūnas

JUOZAS LUKŠA - TAUTOS DIDVYRIS **Ir miręs galingas, galingesnis negu gyvas**

Juozas Lukša sušvito Lietuvos laisvės kovų padangėje kaip meteoras,
palikdamas mums partizano Vilnies eilėraščio žodžiais „Pavergtos
tėvynės" raudą ir kartu pasiryžimą tolimesnei kovai:

Daugel vargo ir skausmo pakėlei,
Daug vergijų ir vėjų šaltų.
Kiek laukuose pilkų akmenėlių,
Tiek krūtinėje Tavo žaizdų.

Kas surinks Tavo kraują ir gėlą
Ir tas ašaras, laisvės kančias . . ?

Nemažiau gal vandens Nemunėlis
Nuplukdeno į jūras plačias.

Kas paguos Tavo širdį, Tėvyne?
Kas Tau šalty ugnelę įpūs?
Svetimi atėjūnai išmynė
Darželius ir prabočių kapus.

Vėl braidai savo kraujo upeliais
Ten po Sibiro taigas, ledus.
Vėl krankliai Tavo tėvo dvarely
Susisuko gūžtas ir lizdus.

Tavo sodai apaugo vijokliais,
Į svirnelį užžėlė takai,
Tik nykiai kaukia vėjas vaiduoklis
Tremtiniam po sodybų langais.

Neraudok, Pavergtoji Tėvyne,
Dar gyvi sakalai milžinai.
Jie išvys šiuos kranklius iš gimtinės
Ir parneš šviesią Laisvę sparnais.

Per pirmąją Sovietų Sąjungos okupaciją nustojusi egzistuoti kaip nepriklausoma valstybė, Lietuva pergyveno skaudžių smūgių. Prasidėjo žmonių areštai, įkalinimas ir žudymas, krašto ekonominis naikinimas, visų žmogaus laisvių atėmimas. Tai visą lietuvių tautą žadino į kovą už savo laisvę prieš raudonąją išibrovėlį. Visame krašte pridygo slaptų rezistencinių organizacijų, iš kurių stipriausias buvo Lietuvių Aktyvistų Frontas, kuris ir pravedė 1941 birželio 23 sukilimą.

Juozas Lukša, tik ką baigęs gimnaziją 1940 m., jaunuolis idealistas ir patriotas, matydamas savo tautos kančias, negalėjo šaltai žiūrėti ir todėl įsijungė jau 1940 m. į Lietuvių Aktyvistų Fronto kovotojus. 1941 m. pradžioje jis buvo komunistų sučiuptas ir įkalintas. Tik tarp Vokietijos ir Sov. Sąjungos prasidėjus 1941.VI.22 karas vėl jam grąžino laisvę.

J. Lukša, būdamas sovietiniame kalėjime, dar labiau pajuto, kaip tautai brangi laisvė ir nepriklausomybė, dar labiau subrendo rezistencinei kovai, kurią jis tęsė iki savo gyvybės paaukojimo.

Juozas Lukša gimė 1921 m. Juodbūdžio k., Šilavoto parapijoje, Marijampolės ap. Jo tėvas Simonas turėjo 33 ha ūkį. Komunistinė „Tiesa“ (1959, Nr. 139) apibūdino Lukšos tėviškę šitaip: „Bene turtingiausia sodyba su erdviais svirniais ir dideliais tvartais dabartinio Kazlų Rūdos rajono Juodbūdžio kaime priklausė kietam kaip titnagas Simonui Lukšai.

Senis buvo pamaldus, dažnai lankė bažnyčią. Pasimirus pirmajai žmonai, Simonas vedė antrą kartą. Lukša turėjo penkis sūnus ir dukterį".

Tie komunistų spaudos pabrėžti Juozo tėvo charakterio bruožai – titnago kietumas ir religingumas – atspindėjo visu šimtu procentų ir jo jaunėlio sūnaus charakteryje. Juozas jau gimnazijoje priklausė ateitininkams, o vėliau – studentų ateitininkų technikų „Grandies" korporacijai. Aš, porą metų pagyvenęs drauge su Juozu Paryžiuje, pastebėjau ir kitas jo būdo savybes. Jis buvo aštraus ir blaivaus proto, sveiko galvojimo, išlaikantis puikią dvasios pusiausvyrą, nors ir buvo galingo temperamento, viską išgyvenantis stipriai ir intensyviai. Gana praktiškas, bet atviros sielos, mylintis kas gražu, kilnu, teisinga. Turėjo vado kovotojo gerąsias ypatybes – stiprią valią, nepalaužiamą ryžtingumą, didelį savimi pasitikėjimą, bet ir didelį pareigingumą, o priedu dar ir labai gerą atmintį. Nepakentė jokios apgaulės, ištikimas, tiesus ir teisingas, kitų atžvilgiu rūpestingas, vengė kam nors sudaryti nuostolių, bet buvo griežtas principuose ir už tiesą guldęs galvą. Kiek ilgiau su juo pagyvenęs, pastebėjau Juozo geraširdiškumą, nuoširdumą, draugiškumą, jo jautrią prigimtį, kūrybingą vaizduotę.

J. Lukša buvo tvirto sudėjimo, vidutinio ūgio ir geros sveikatos. Tik sinusitas jam buvo neretas svečias, kadangi partizanaudamas ilgai gyveno miškuose, drėgnose slėptuvėse ir daug laiko praleido rudens ir žiemos žvarbiuose oruose.

Antisovietinėje rezistencijoje greitai iškilo, veikė įvairiais slapyvardžiais: Juodis – Lietuvos Partizanų Sąjūdžio organizacinio skyriaus viršininkas, Skirmantas – Birutės rinktinės vadas, Kazimieras – Vyr. Ginkluotųjų Partizanų štabo (VGPS) adjutantas Vilniuje, Vytis – Geležinio Vilko rinktinės spaudos ir propagandos skyriaus viršininkas ir „Laisvės Žvalgo" redaktorius, Arminas – VGPS adjutantas Tauro apygardoje, Kęstutis – pirmosios ekspedicijos į Lenkiją vadovas, Skrajūnas – Lietuvos partizanų pasiuntinys-įgaliotinis į Vakarus (1948-50), Daumantas – Vakaruose parašytos knygos „Partizanai už geležinės uždangos" autorius. 1950 rudenį grįžęs į Lietuvą, vėl naudojo Skirmanto slapyvardį.

Būdamas įžvalgas, šalto proto ir didelės drąsos, Juozas Lukša daug kartų pasižymėjo karinėse operacijose prieš bolševikus. 1946.XI.1 pakeltas į kapitono laipsnį. Apdovanotas aukščiausiais partizanų pasižymėjimo ženklais.

2. Antrąkart sovietams okupavus Lietuvą

Vokiečių okupacijos metu J. Lukša studijavo Kaune architektūrą ir uoliai dalyvavo pogrindyje prieš vokiškąją okupantą Lietuvį Fronte. Prasidėjus antrajai bolševikų okupacijai, iš pradžių jis tęsė Kauno

universitete architektūrinės studijas, bet kartu nepamiršo dalyvauti rezistencinėj veikloj – priklausė Lietuvos Išlaisvinimo Tarybai.

Nuo pat pirmųjų universiteto atidarymo dienų J. Lukša darbavosi universiteto raštinėje. Ten jis užtiko mokomojo personalo ir studentų anketas, užpildytas vokiečių okupacijos metu. Tas anketas paskaičius, jam ir jo draugams net plaukai atsistojo ant galvos – bent 800 studentų ir mokomojo personalo būtų iškeliavę į sovietų koncentracijos stovyklas, jei MGB būtų jas užčiupęs. Lukšos iniciatyvos dėka tos anketos buvo sudegintos.

Jau pirmomis bolševikų viešpatavimo dienomis Lietuvoje buvo suimta daug studentų ir kitų inteligentų. Jų tarpe buvo ir Juozo brolis Jurgis, apkaltintas antisovietinių atsišaukimų platinimu. Juozui taip pat grėsė suėmimas, nes jis jau 1941 m. pavasarį buvo sovietų įkalintas. Nežiūrint to, Juozas dabar parodė atkaklią drąsą gelbėti savo brolių. Jis sumedžiojo ir pristatė sovietų saugumui raudonarmiečio Vosyliaus pažymėjimą, kad Jurgis globojęs ir gelbėjęs tą raudonarmietį vokiečių metais. Toks pažymėjimas padėjo – Jurgį gegužės mėn. pradžioje, užverbavę dirbti sovietų saugumui, paleido iš kalėjimo. Tačiau Jurgis, nenorėdamas būti komunistų šnipu, pasitraukė pas ginkluotuosius partizanus.

Partizanų eilės didėjo, nes okupantas labai plačiai vykdė krašto „valymą“ areštais ir trėmimais. Miškingose Lietuvos vietovėse buvo dalinių nuo keliasdešimties iki kelių šimtų vyrų. Betgi bendros partizaninės vadovybės visam kraštui dar nebuvo. Todėl paskiri partizaniniai daliniai didesnių operacijų negalėjo atlikti. Esant reikalui vykdyti didesnio masto operacijas, reikėjo šauktis talkos iš kaimyninių vietovių.

1945 m. pavasarį Lietuvos Išlaisvinimo Taryba (LIT) išleido atsišaukimą į tautą, prie kurių pagaminimo ir platinimo aktyviai prisidėjo ir J. Lukša. LIT, matydama, kad krašte per gausu besislapstančių žmonių, dėjo pastangų tą skaičių sumažinti ir daugelį išvesti į legalią padėtį, neprarandant rezistencinės veiklos politinę kryptimi, bet susilaikant nuo ginkluotųjų partizaninių veiksmų.

Sovietų saugumas per klastą ir išdavystes Kaune išaiškino ir suėmė didesnę dalį Lietuvos Išlaisvinimo Tarybos narių. Buvo suimtas ir Simutis, su kuriuo Lukša palaikė tiesioginę rezistencinės veiklos ryšį. Tardymo metu Simučiu buvo sutraiškyti sąnariai, tačiau jis Lukšos neišdavė.

LIT centrą likvidavus, J. Lukša, nepajėgdamas susirišti su to centro likusiais laisvėje nariais, įsijungė į kitą rezistencinį sąjūdį – Lietuvos Partizanų Sąjūdį. Šis sąjūdis siekė sujungti visame krašte veikiančius partizanus ir koordinuoti visų sujungtų vienetų veikimą. LPS įsigijo net porą radijo siųstuvų-priimtuvų ir jau palaikė ryšį su daugeliu partizaninių

dalinių. Pradžia buvo gera, bet jau birželio mėnesį prasidėjo areštai. Tuo metu Lukša vadovavo šio sąjūdžio organizaciniam skyriui. Užpildyti areštuotųjų spragas jis išsikvietė iš Dzūkijos plk. Kazimieraitį (Vitkų) ir čia Kaune buvo bandoma vėl sukomplektuoti bendrą partizanų štabą. Tačiau Kaune plk. Kazimieraitį atpažino bent keli kauniečiai, ir todėl jis turėjo grįžti vėl pas ginkluotuosius partizanus. Taip pat paliko Kauną ir kiti to štabo nariai, nes buvo prieita išvada, kad bus sunkiai įmanoma miestuose išsilaikyti pagrindžio organizacijai, čia jos nariams gyvenant pusiau legaliai. Dėl to jie nutarė įsijungti į ginkluotųjų partizanų dalinius ir tik per jų turimus tarpusavio ryšius eiti prie vis pagrindžio politinės ir karinės veiklos centralizavimo.

Tuo pat metu Vilniuje, be minėto LIT skyriaus, veikė gana stipri rezistencinė organizacija, pasivadinusi Vienybės Komitetu, su kuria J. Lukša taipgi turėjo ryšį. Tačiau 1946 m. pradžioje toji pagrindinė organizacija buvo sunaikinta, nes jos 16 centrinių narių buvo areštuota. Lukšos surinktomis žiniomis, tos organizacijos sunaikinimas įvykęs dėl išdavimo. Ją išdavęs J. Markulis-Erelis".

3. Ginkluotuose partizanuose

Kadangi enkavedistai Kaune vykdė plataus masto studentų areštus, kurių tarpe buvo suimti ir J. Lukšos bendro kambario draugai, tai ir Juozui jau buvo nebesaugu pasilikti Kaune. Todėl ir jis pasitraukė, kaip ir kiti LPS nariai, į provinciją ir 1946 m. pradžioj prisijungė prie ginkluotųjų partizanų Suvalkioj.

Be abejo, buvo gaila skirtis su universitetu, bet jau nebebuvo įmanoma pasilikti ir jame. Savo knygoje „Partizanai" Juozas Lukša aprašo savo su broliu Stepu išėjimo į ginkluotus partizanus sceną savo tėviškėje.

Juozas Lukša, perėjęs į ginkluotų partizanų veiklą, iš pradžių buvo Tauro apygardos „Laisvės Žvalgo" redaktorium. Tai buvo labai svarbios pareigos: reikėjo surinkti tikrus faktus apie bolševikų siautėjimą, orientuoti tautiečius dėl bolševikinių „rinkimų" ir pyliavų, kelti žmonių rezistencinį atsparumą.

Bolševikai Lietuvoj nuo pat pradžios pajuto lietuvių tautos visuotinį pasipriešinimą. Komunistų valdžia buvo visagalė tik miestuose, o mažesnėse vietovėse, ypač kaimuose, viešpatavo partizanai. Tuo metu 1944-46 metais partizanų skaičius siekė net 30.000 gerai ginkluotų vyrų visame krašte. Emgriebistų kautynėse žūdavo kelis kartus daugiau negu partizanų, nes partizanai gerai pažinojo vietoves ir narsiai kovėsi.

Kovai prieš partizanus bolševikai suorganizuodavo „istrebitel" – „liaudies gynėjų" grupes valsčiuose, maždaug po 30 vyrų. Lietuviai tuos „liaudies gynėjus" vadino sribais. Sribai buvo rusų sugalvota priemonė

pastatyti kovon lietuvius prieš lietuvius. Todėl partizanai atsišaukimais ir asmeniniais kontaktais ėmėsi stribus pakrikdyti. Tos akcijos dėka daugelis jų pasitraukė, kiti perėjo pas partizanus. Stribų eilėse pasiliko daugiausia kriminalinis elementas, kuriems vadovavo rusai.

Kaip didelį rūpestį sovietams kėlė partizanų veikla, matome iš 1946.XI.22-24 LKP/b/CK plenumo posėdžio, kuriame pirmiausia svarstyta, kaip galutinai sutriuškinti partizanus. Buvo pripažinta, kad komunistai, sprendami pagrindžio ir ginkluotų partizanų likvidavimo problemas, iki šiol yra padarę stambių klaidų. Reikėję į šios kovos priešakį iškišti pačius lietuvius, o ne kitų tautybių asmenis ir daug energingiau likviduoti ginkluotąsias lietuvių pajėgas.

Lietuva buvo stipriose okupacijos replėse, bet užgniaužti lietuvių rezistencijos vis tiek ilgai nepavyko. Iš pradžių sovietai bandė partizanus lividuoti geruoju – NKVD generolas Bartašiūnas dar 1945 m. karo pabaigos proga paskelbė amnestiją: tie, kurie pasiduosią geruoju, galėsia be pavojaus grįžti į normalų gyvenimą. Toji amnestija buvo pakartota netgi ir 1955 metais.

Partizanų vadovybė nutarė leisti partizanams pasinaudoti ta amnestija. Ir tai buvo racionalu: užtrunkant okupacijai, didelio skaičiaus partizanų prasimaitinimas, apsiginklavimas per ilgesnį laiką būtų tapęs problema. Todėl gana didelė dalis partizanų amnestija pasinaudojo. Partizanų eilėse pasiliko didieji pasiryžėliai idealistai, nepalaužiami kovotojai dėl tautos laisvės. Tarp jų ir Juozas Lukša.

Grįžusiems iš miškų partizanams iš pradžių tikrai nieko nedarė, bet vėliau jie buvo verbuojami išdavinėti likusius partizanus, be to, jie buvo visą laiką saugumo priežiūroje sekami ir diskriminuojami. Nepasinaudojusiems amnestija ir gyviems patekusiems į sovietų rankas buvo sudaromos bylos. Tokių bylų ypač buvo gausu 1946 m. Sugautus partizanus teisdavo kariuomenės karo tribunolas. Teisiamuosius vadindavo banditais, tačiau jie buvo ne kas kita, kaip garbingi Lietuvos kariai. Tai iš esmės pripažino patys sovietai, skirdami partizanus teisti kariuomenės karo tribunolui. Pvz., tas karo tribunolas 1946.VII.26 nuteisė Skardupio kleboną kun. A. Ylių, kaip partizanų vadą, 10 metų kalėti, nors įrodymų tam ir neturėjo. 1946.XI.16 Gruzdžiuose tas kariuomenės teismas nusprendė partizaną J. Glzauską ir K. šnarą sušaudyti, o A. Glzauską, jo seserį ir kitus nubaudė įvairiomis kalėjimo bausmėmis.

4. Lukša išgelbsti partizanus – dešifruoja šnipą „Erelį“

Nei gen. Bartašiūno amnestija, nei raudonosios armijos Lietuvos miškų košimai, nei emgiebistų ir stribų pasalos, nei kariuomenės karo tribunolo teismų veikimas nepajėgė net per dvejus metus Lietuvos laisvės kovotojų sutriuškinti. Tada bolševikai griebėsi klastos, pasitelkdami šnipus-

išdavikus ir į tos kovos priešą iškišdami, pagal kompartijos nutarimą, ne žydus ar rusus, kaip kad anksčiau darė, bet lietuvius. Tuo pačiu metu vis košė miškus pagal pasalų ir šnipų nurodymus.

Lietuvos partizanams taip pat buvo pribrendęs reikalas suderinti ginkluotą veikimą – sudaryti bendrą centrinę vadovybę. Jau 1945 m. pavasarį Lietuvos Išlaisvinimo Taryba dėjo pastangų sujungti partizanus, drauge sumažinant jų skaičių. Dar toliau partizanų jungimo kryptimi buvo pasistūmėjęs Lietuvos Partizanų Sąjūdis. Abi tas rezistencinės-politinės organizacijas komunistai likvidavo, bet ginkluotų partizanų eilėse susijungimo idėja nebuvo palaidota.

MGB šitą partizanų susijungimo siekį žinojo ir todėl griebėsi gudrios klastos – „pagelbėti“ partizanams sudaryti politinius ir ginkluotųjų partizanų centrinius organus pačiame Vilniuje. Tada, turint savo globoje ir rankoje centrinius organus, būtų lengva sunaikinti visą Lietuvos rezistenciją.

MGB planas buvo labai gerai apgalvotas ir vykdomas labai atsargiai, kad partizanų vadovybė nepajustų tos klastos. Todėl viską puikiai užmaskavo: į priešą, pagal kompartijos nurodymus, buvo iškišti tik lietuviai, prisidengę patriotų skraiste. Tokiu būdu pirmiausia į ginkluotųjų partizanų areną ant susijungimo arkliuko įjojo ir didžiausias ir pavojingiausias išdavikas Juozas Albinas Markulis-Erelis (slap.). Jis profesoriavo Vilniaus universitete ir buvo anatominės katedros vedėjas. Vokiečių okupacijos metu jis buvo provincijos gydytojas. Kadaise buvo lankęs ir kunigų seminariją. Kadangi jis morališkai buvo puolęs, tai bolševikai ir panaudojo jį savo tikslams.

Erelis (J. Markulis), pasinaudodamas savo aukšta padėtimi, per vieną savo studentę, kuri buvo partizanų ryšininkė, 1046.V.18 prisistatė Tauro apygardos partizanų vadovybei kaip Aukštaitijos partizanų organizacijos atstovas (be abejo, pirma jis buvo pasitikrinęs, kad tauriečiai su Aukštaitija neturi ryšių) ir, be to, kaip Vilniuje tebeegzistuojančio rezistencinio Vienybės Komiteto narys. Pagal J. Lukšos vėliau patirtus duomenis, tas Vienybės Komitetas jau buvo sulikviduotas Erelio išdavystės dėka.

Tuo metu Tauro partizanai apie Erelio išdavystes nieko nežinojo ir net negalėjo pagalvoti, kad profesorius lietuvis vykdytų tokią baisią misiją, juo labiau, kad jis ir bažnyčioje klūpojo, ir „meldėsi“, be to, jis per savo studentus kadaise parūpinęs vaistų perduoti partizanams.

Todėl įvyko Tauro apygardos vadovybės pasitarimas su Ereliu, dalyvaujant ir Lukšai. Pasitarime Erelis ypač pabrėžė reikalą kuo skubiausiai susijungti visoms pagrindžio jėgoms po vieną politine vadovybe. Jis pasirodė tauriečiams labai apsukrus, iškalbus, atidengė net Aukštaitijos partizanų paslaptį pasirūpinti ginklų iš Lenkijos partizanų.

Taip gudragalviaudamas, Erelis greit įgijo simpatijų ir pasitikėjimo tauriečių tarpe.

Vėliau Erelis dar ne kartą lankėsi pas Pietų Lietuvos partizanus, vis daugiau dešifruodamas partizanų veikimo ir slėpimosi vietas. Nors padažnėdavo emgiebistų siautėjimai ir žūdavo kovose daug partizanų, tačiau niekas ilgą laiką, net 5 mėn., neįtarė Erelio išdavyste.

Kaip tik 1946 m. pavasariop iš Vakarų atvyko Daunoras (J. Deksnys) ir Lokys (slap.), kurie prisistatė Tauro apygardos partizanų vadovybei; tarp kitko buvo išsamiau išdiskutuotas ir partizanų susijungimo klausimas.

Erelis per tauriečius, kaip jau „žymus rezistentas“, taip pat suėjo į kontaktą su Daunoru ir net jį apgyvendino savo bute Vilniuje. Jonas Deksnys-Daunoras, vėliau pasivadinęs Hektoru, pasitikėjo Erelio patriotiškumu ir vertino jo „pastangas“ sudaryti centrinę Lietuvos ginkluotosios ir politinės rezistencijos vadovybę. Hektoras su Lokiu-Meškiu, laiminant Erelui, parašė BDPS (Bendras Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdis) ir VLAK (Vyriausias Lietuvos Atstatymo Komitetas) aktus, kuriuos vėliau davė pasirašyti ginkluotųjų partizanų daliniams ir rezistencinėms organizacijoms. Lietuvių Aktyvistų vardu pasirašė ant tų aktų ir J. Lukša. BDPS vyr. komiteto pilnos sudėties net ir J. Lukša nežinojo. Jam buvo žinoma tik Erelis, prof. Šalčiūnas (slap.) ir Hektoras (Deksnys). Hektoras Erelui, jau kaip BDPS vyr. komiteto nariui, perdavė raktą gausimoms iš užsienio telegramoms, ryšio punktus per Lenkiją ir visus laiškais ir radijo susižinėjimo būdus su užsieniu. Dabar Erelio žinioje jau buvo BDPS, jis jau turėjo susižinėjimo kontrolę su užsieniu. Beliko žengti dar vieną žingsnį – paimti į globą ginkluotąją rezistenciją.

Tauro apygardos vadovybė paskyrė J. Lukšą vykdyti ginkluotųjų partizanų jungimą. Tuo tikslu jis buvo pasiųstas į Vilnių įkurdinti centrinius ginkluotųjų partizanų organus po BDPS skraiste ir kartu palaikyti kontaktą su Ereliu, kaip BDPS vyr. komiteto nariu, ir Hektoru, kaip svečiu iš užsienio. J. Lukša, padedant Erelui, įkurdino Vilniuje Vyriausią Ginkluotųjų Partizanų štabą (VGPS) viloje Žygio gatvėje, štabui vadovavo plk. Vytis, štabo adjutantu buvo J. Lukša, šiose naujose patalpose pirmąjį posėdį turėjo patalpų parūpintojas Erelis, J. Lukša, Vytis ir Tautvaiša. Posėdyje buvo numatyta sušaukti visų partizanų apygardų vadų suvažiavimą 1947 sausio 18 d. Užmegzti su visomis apygardomis ryšį ir praveisti visą organizacinį darbą buvo pavesta VGPS kpt. J. Lukšai. Visi organizaciniai ir partizanų galutinio susijungimo planai turėjo būti baigti iki to suvažiavimo.

VGPS viršininko plk. Vyčio pavedimu, J. Lukša paruošė įsakymą visą Lietuvos teritoriją padalyti į tris partizanų veikimo sritis, nustatant ribas ir tvirtinant sričių vadus. Sričių vadai turėjo pristatyti patvirtinimui

apygardų vadus. Pietų Lietuvos sritis buvo pilnai sudaryta ir užėmė nustatytas savo ribas. Vakarų srityje veikė dvi apygardos – Kęstučio ir Žemaičių, siaurės rytų srityje veikė penkios apygardos: Didžiosios Kovos, Vyčio, Vytauto, 3 LLA ir Algimanto.

Erelis, tariamai surinkęs iš profesorių pinigų, apmokėdavo VGPŠ patalpų išlaidas ir kas mėnuo įteikdavo po 3000 rublių J. Lukšai štabo narių pragyvenimui. Sparčiai buvo ruošiamasi visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimui. Erelis parodė savo didelį aktyvumą, lankydamasis kartu su J. Lukša Tauro, Kęstučio, Dainavos, Vytauto, Didžiosios Kovos ir kitose apygardose, save tituluodamas BDPS vyr. komiteto nariu. Dar kartą jis su J. Lukša lankėsi Kęstučio apygardoje, kur galutinai buvo patvirtinta visų partizanų suvažiavimo data – 1947 sausio 18 d.

Ereliui, kartu su visu MGB štabu, sukūrimas partizanų centrinių organų Vilniuje buvo priemonė ginkluotąją rezistenciją su jos vadovybe paimti į MGB globą ir ją likviduoti. Erelis bandė prarasti akciją legalizuoti partizanus, o jų ginklus susandėliuoti ir sąrašus pristatyti į Vyriausią Ginkluotųjų Partizanų štabą, kad būtų mažiau kraujo praliejimo. Atrodo, kad MGB galvojo ilgiau išsilaikyti nedešifruota, veikdama per Erelį, iki pasiruošimo likviduoti kartu visą partizanų vadovybę per suvažiavimą, o turėdama legalizuotų partizanų sąrašus (kuriuos manė paimti iš VGPŠ), tikėjosi nuginkluoti ir visą tautą.

Reikia čia dar mesti žvilgsnį į užsienio svečius Lokį, arba Meškį, ir Hektorą-Daunorą. Pirmasis išvyko vėl į Vakarus slapta, Ereliui nežinant. Hektorą (J. Deksnį) Erelis pasiuntė savo MGB agento Antano globoje į Gdynę; išvykti į Vakarus Erelis jam parūpino visus dokumentus ir visas kelionės išlaidas apmokėjo. MGB šį kartą „palaimino“ Hektoro kelionę: jo išpasakoti Ereliui užsieniečių – anglų ir švedų – angažamentai dar buvo menki, bet buvo vilties juos žymiai pagerėsiant. Turėdama Hektorą per Erelį pilnoje savo kontrolėje, MGB galėjo žaisti pagal savo užgaidas. Prieš išvykdamas Hektoras pažadėjo su VGPŠ palaikyti radijo ryšį iš užsienio ir parsiusdinti informacinės medžiagos.

Kadangi VGPŠ nei iš Hektoro, nei iš Meškio negavo ilgai jokių žinių ir negalėjo susirišti su užsieniu per radiją, nors ir be paliovos veltui darbavosi per dvi savaites (užsienis neatsiliepė), tai buvo nutarta pasiųsti į Gdynę „A“ apygardos atstovą Daktarą (A. Kulikauską), Pietų Lietuvos srities vado adjuntantą, kad ten apsigyventų su tikslu palaikyti ryšį su užsieniu. Daktarą išlydėjo tas pats Erelio agentas Antanas, kuris ir Hektorą išsiuntė į Švediją. Nuo 1946 lapkričio mėn. – Daktaro išvykimo dienos – nebuvo gauta jokios žinios.

Juozas Lukša, palaikydamas glaudų ryšį su BDPS, pusę metų šaltai stebėjo Erelio veiksmus, ir kilo jam įtarimas dėl Erelio visagalybės, pagaminant dokumentus, užimant vilas, parūpinant VGPŠ finansus,

sutvarkant partizanų dokumentus ir t.t. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į bolševikų emgiebistų siautėjimą tose partizanų, apygardose, kur Erelis atsilankydavo. Erelis, tiksliau išsireiškus – MGB, sugebėjo dar ir prieš būsimą sausio 18 suvažiavimą tyliai likviduoti kai kurių jam jau žinomų apygardų vadus. Čia tenka priminti Didžiosios Kovos vado Žaliojo Velnio iškvietimą Vilniun į centrinį BDPS štabą, iš kur jis atgal jau nebegrižo ir buvo greičiausiai į koncentracijos stovyklą nudangintas. Jo vietoje MGB pastatė „sėdėti“ centre savo kpt. Griežtą, kuris Žaliojo Velnio vardu per ryšininkus palaikė sąlytį su Didžiosios Kovos apygarda.

Prasidėjo kai kurių partizanų areštai ir Vilniuje, žinoma, vis dar nepajudinant VGPŠ narių, nes dar turėjo įvykti visų laukiamas Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas 1947.1.18, per kurį MGB vylėsi visus vadus susemti.

J. Lukša, jau turėdamas pakankamai duomenų apie Erelio išdavystes, tuojuo painformavo VGPŠ ir pats išvyko iš Vilniaus į apygardas – neva paruošiamiesiems darbams prieš vadų suvažiavimą. Grįžęs iš apygardų, Lukša pateikė Ereliai fiktyvią būsimą suvažiavimo vietą Kaune, netikrus ryšių punktus ir slaptažodžius, partizanų skaičių ir jų apsiginklavimą, šaltai atlikęs savo uždavinį, Lukša dar pridūrė, kad jis suvažiavimo vietovę turės būti ryšio punkte, iš kur apygardų vadus nukreips į tikrą suvažiavimo vietą, šiuo pareiškimu jis norėjo išvengti savo likvidavimo dar prieš numatytą laiką. Lukša turėjo duomenų, kad jį norėjo likviduoti kiek galima greičiau, nes jis žinojo kelią į užsienį. Jam Hektoras (Deksnyš) buvo palikęs visus ryšio punktus per Lenkiją ir taip pat telegramų dešifravimo raktą. J. Lukšą likvidavus, tų ryšių su užsieniu kontrolę būtų turėjęs tik vienintelis Erelis, taigi – MGB. Lukšos įspėti, ir kiti partizanų vadai dar laiku pasišalino iš Vilniaus.

Apygardų vadų suvažiavimas įvyko 1947 sausio 12 d., taigi šešiom dienom anksčiau, negu Ereliai buvo pranešta. Siame vadų suvažiavime buvo nutarta Vyriausią Ginkluotųjų Partizanų štabą įkurdinti Tauro apygardoje ir tuojuo atsipalaiduoti nuo BDPS vyr. komiteto nario Erelio. Tame pat apygardų vadų suvažiavime J. Lukša buvo paskirtas Birutės rinktinės vadu su centru Kaune. Taip pat jam buvo pavesta parūpinti būstinę Kaune vyriausiems rezistenciniams organams.

Juozo Lukšos pateikti Ereliai fiktyvūs būsimą suvažiavimo 1.18 duomenys atliko savo rolę tobulai. Tą dieną gausūs emgiebistų daliniai apsupo Kaune nurodytą suvažiavimo vietą. Tardė ir krėtė gyventojus, nurodytuose ryšių punktuose kartojo Lukšos pateiktus Ereliai slaptažodžius ir pagaliau pasijuto, kaip gudriai juos Lukša apgavo. Tokiu būdu ginkluotosios partizanų pajėgos laimingai išvengė mirtino emgiebistų smūgio, nors Erelio dešifruotose vietovėse vyko didžiausi policijos ir stribų siautėjimai ir nemažas skaičius partizanų kovose žuvo.

J. Lukšos išpėtos apygardos apie Erelio išdavystes greit sugebėjo atsipalaiduoti nuo MGB nagų, taip pat buvo laimingos ir tos apygardos, kurios dar nebuvo spėję stipriai susirišti su Vilniumi, kaip Algimanto, 3 LLA, Žemaičių. Tačiau dvi apygardos – Vytauto ir Didžiosios Kovos, kuriai priklausė Vilniaus, Trakų ir Kaišiadorių apskritys – dar ilgesnį laiką buvo teriojamos Erelio išdavystėmis.

5. Kelionės užsienin – į Lenkiją ir Vakarus

Užsitęsęs bolševikų okupacijai, Lietuvos rezistencija ėmė ieškoti pagalbos užsienyje. Tuo tikslu Tauro apygardos vadas 1947 kovo mėn. pasiuntė J. Lukšą su penkių vyrų palyda į Lenkiją ištirti padėtį, patikrinti ryšio punktus, išaiškinti Daktaro dingimą ir Daunoro-Hektoro (Deksnio) neatsiliepimą. Iki Lenkijos sienos jie sudarė net 15 partizanų junginį, ginkluotą automatais ir granatomis. Tarp kitų uždavinių J. Lukša Lenkijoje dar turėjo patikrinti ir ten besilaikiusių lietuvių partizanų veiklą ir nustatyti tvirtesnius ryšius per Lenkiją su Vakariais.

J. Lukša pasiūsto prieš kelis mėnesius Daktaro į Gdynę apsigyvenimui niekur nerado – jis nebuvo prisistatęs jokiems ryšininkams ir MGB agento Antano buvo greičiausiai nugabentas į kalėjimą ir vėliau į Sibirą. Hektorą, tik ką atvykusį iš Vakarų, Lukša netikėtai sutiko Gdynėje ir tučtuojau painformavo apie Erelio išdavystes. Tokiu būdu buvo išgelbėtas Hektoras, ir kartu vėl ryšių ir susižinojimo su užsieniu kontrolė iš MGB rankų grįžo pas partizanus.

J. Lukša, sėkmingai atlikęs jam pavestą misiją Lenkijoje, grįžo į savo vadovaujamą Birutės rinktinę. Ypač čia jam užimdavo daug laiko redagavimas „Laisvės Žvalgo“, vėliau ir rinktinės ribose ėjusio „Kovos Kelio“.

1947 gruodžio 15 d. J. Lukša gavo iš VGPS per Tauro apygardos vadą įsakymą pasiruošti kelionei į užsienį, kartu su specialaus skyriaus pareigūnu Mindaugu. Aprūpinti užsieniui skirta informacine medžiaga, gerai apsiginklavę, prisidėję maisto, jie iškeliavo dar su kelių kovotojų palyda link Rytprūsių, šią antrąją kelionę Lukša vykdė per Rytprūsius, manydamas, kad Lenkijos ir Rytprūsių siena nebus taip stropiai rusų saugoma, kaip kad Lietuvos ir Lenkijos.

J. Lukša savo knygoje „Partizanai“ vaizdžiai aprašė savo kelionę per sunaikintus Rytprūsius, kurie apgyvendinti rusų kolchozininkais.

šeši laisvės kovotojai, vadovaujant Lukšai, žygiuodavo tik nakties metu, siaučiant sniego pūgoms, per didelį šaltį ir žvarbų vėją, o per dieną kokiame sugriautame nuo karo laikų pastate permiegodavo. Iš pradžių Rytprūšiai atrodė kaip tyrlaukiai, užversti karo laužu. Po vienos nakties žygio jau pastebėta gyvybės ženklų – tai rusų kolchozininkai buvo

įsikūrę Rytprūsiuose. Po trijų žygiavimo dienų partizanai pasiekė naująją Lenkijos-Rusijos sieną prie Romintos upės. Pereidami Romintos upės tiltą, jie susidūrė su rusų pasienio sargybomis. Kautynių metu žuvo trys partizanai. Likę gyvi trys partizanai, persekiojami raudonarmiečių, nakties metu perkirto Lenkijos-

Rusijos sieną ir atsidūrė Lenkijoje. Ten jiems taipogi teko susikauti su lenkų pasienio sargybomis, tačiau laimingai pasiekė reikiamus ryšio punktus ir pasislėpė. Po kiek laiko viskam apimus, J. Lukša ir Mindaugas iškeliaavo tolyn į Vakarus. Vakaruose Lukša vadinosi Skrajūnu, o Mindaugas – Audroniu (tikrasis vardas – K. Pyplys).

6. Juozas Lukša Prancūzijoje

Juozas Lukša 1948 m. pradžioje laimingai pasiekė Vakarus. Pabuvojęs kiek Švedijoje ir paskui Vakarų Vokietijoje, jis atsidūrė Prancūzijoje ir apsistojo Paryžiuje. Prancūzija jam buvo tik bazė, iš kurios ruošėsi vėl grįžti į pavergtą Lietuvą. Jo į Vakarus atvykimo tikslas buvo suorganizuoti kovojančiai Lietuvai karinę pagalbą ginklais, informuoti užsienį apie dabartinę padėtį Lietuvoje ir perduoti informaciją iš užsienio į Lietuvą. Informacijų į Lietuvą iš užsienio Lukša sugebėjo perduoti, kai ką gaudavo ir iš Lietuvos. Tačiau suorganizuoti konkrečią pagalbą laisvės kovą vedantiems partizanams vyko nesklandžiai, gana lėtai – iki pirmo pagalbos veiksmo užtruko net dveji metai.

Begyvendamas Prancūzijoje 1948–1950 m., J. Lukša nesėdėjo rankų sudėjęs. Jis stropiai ruošėsi grįžimui į Tėvynę. Čia jis išėjo prancūzų žvalgybos mokyklą drauge su kpt. Jonu Kupstu (slap. Ursas) ir Jonu Kukausku (slap. Gardenis, Dzykis). Jie buvo mokomi šokti su parašiuotais iš lėktuvų, paruošti lėktuvams nusileidimo aikštes, vairuoti įvairias mašinas, tiksliai šaudyti, mėtyti granatas, fotografuoti, gaminti dokumentus, palaikyti radijo ryšį, užšifruoti ir atšifruoti pranešimus ir kt. Po kiek laiko jie dar lankė ir amerikiečių žvalgybos mokyklą Vokietijoje. Tai, kad penki būsimi partizanai – desantininkai drauge su J. Lukša mokėsi užsienio saugumo mokyklose, nereiškia, jog jie būtų buvę svetimų valstybių agentai ar parsidavėliai, kaip kad sovietinė spauda tvirtina. Jie mokėsi užsienio žvalgybos mokyklose, kaip ir daugelis kitų studentų mokosi užsienio universitetuose ar karo mokyklose. Jie čia mokėsi ir dirbo ne už kokį pinigą, bet savo tautos ir valstybės reikalui. Jie pragyvenimui čia gaudavo labai menką sumą, vos 20,000 frankų mėnesiui, grynai iš lietuviškų šaltinių. Tokia suma Prancūzijoje, o ypač Paryžiuje buvo labai maža, kiekvienas studentas tiek gaudavo ir tos sumos užtekdamo tik už kambarį užsimokėti ir prasimaitinti per mėnesį. Vidutinio kambario nuomavimas Paryžiuje kainavo nuo 8000 iki 10,000 *fr.* mėnesiui.

Drauge su kitais J. Lukša mokėsi ir prancūzų kalbos. Laisvu laiku mėgo lankyti muziejus ir bažnyčias. Jis buvo giliai tikintis, iš maldos jis sėmėsi

sau tvirtybės. Kartu su Juozu mėgo lankyti meniškas bažnyčias ir Kupstas-Ursas su Kukausku-Gardeniu, Dzykiu. Kupstas buvo nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kapitonas, jis visada bažnyčioje priklaupdavo ir persižegnodavo – jis buvo tikintis, nors ir politiškai kairiųjų pažiūrų. Jis visada visiems buvo nuoširdus ir tiesus. Ką jis jautė savo sieloje ir turėjo mintyje, tą atvirai pasakydavo. Kukauskas buvo kitoks. Jis bažnyčiose irgi priklaupdavo, bet niekada nesižegnodavo. Savo praeityje, per pirmąją bolševikinę okupaciją jis priklausė komjaunuoliams. Nors iš paviršiaus Dzykis, kaip mes jį visada vadindavome, atrodė labai švelnus ir net perdėtai nuoširdus, bet iš tikro jis buvo užsidaręs: kas jo sieloje virė, buvo sunku suprasti, – jis mokėjo paslaptį išlaikyti. Ne kartą Lukša man yra pasakęs apie Dzykį, kad jis šiuo „palmazonu“ nelabai pasitikįs. Girdi, iš jo galima visko tikėtis. Vėliau pasirodė, kad Juozo nuojauta nebuvo klaidinga. Iš tikrųjų J. Lukša turėjo didelę galią nujausti būsimus įvykius. Jis visada buvo geros nuotaikos, linksmas, mėgo humorą ir įvairius pokštus. Tačiau visuose reikaluose jis buvo labai atsargus.

Iš pradžių du būsimieji desantininkai Kupstas ir Kukauskas gyveno drauge, viename kambaryje, o vėliau prancūzų mokyklos žvalgybos mokytojai juos apgyvendino atskirai ir stebėjo, su kuo jie palaiko ryšį. Čia buvo norėta patikrinti jų patikimumą ir nustatyti, ar kuris iš jų nepalaiko ryšio su kuo nereikia.

Vieną vakarą Lukša man pasidžiaugė, kad pagaliau gavęs iš savo mokytojų įsakymą pasiruošti žygiui į savo kraštą. Jau buvo paruošta visa municija, jiems net išdavė aprangą. Tą vakarą Juozas į savo desantininko batų padus užkalė lietuvišką šifrą radijo ryšiui palaikyti su užsieniu. Koks buvo didelis jo nusivylimas, kada kitą naktį, nuvykus į paskirtą išskridimo vietą, tas žygis staiga buvo atšauktas, o visa municija ir apranga turėjo būti grąžinta į sandėlį, kartu su tais batais ir šifru, nes Juozas nenorėjo atskleisti tos savo paslapties mokytojams.

Į žvalgybos mokyklą J. Lukša ir jo draugai vykdavo dažniausiai naktimis, kartais dienos metu ir pavakariais, bet dažniausiai pavakariais jie siųsdavo šifruotas radiogramas savo mokytojams.

J. Lukša dažnai važinėdavo iš Prancūzijos į Vokietiją, kur palaikė ryšį kaip Lietuvos krašto rezistencijos įgaliotinis su VLIKu, kartu rūpindamasis kuo greičiau pasiųsti pagalbą Lietuvon sunkią laisvės kovą vedantiems partizanams. 1948 m. pradžioje jis dar rado Vokietijoje J. Deksnio įkurtą BDPS delegatūrą. Ši BDPS delegatūra J. Lukšos pastangomis, susitarus su J. Deksnium-Hektoru ir VLIKu, Baden-Badene 1948 m. buvo uždaryta, nes BDPS Lietuvoje dėl buvusių Erelio-Markulio išdavysčių nebeegzistavo. BDPS vietoje buvo įkurtas Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdis (LLKS), kurio įgaliotinis užsienyje ir buvo J. Lukša.

J. Lukša, matydamas, kad pagalbos suorganizavimas kovojantiems partizanams ir tuo pačiu jam grįžimas į Lietuvą eina gana lėtais žingsniais, ėmėsi rašyti iš atsivežtos iš Lietuvos dokumentinės medžiagos knygą, pavadintą „Partizanai už geležinės uždangos“, šia knygą, parašyta Daumanto slapyvardžiu, jis norėjo užfiksuoti istorinius faktus Lietuvos laisvės kovų dėl krašto nepriklausomybės ir tuo būdu palikti apie jas liudijimą būsimoms kartoms.

J. Lukša, begyvendamas Prancūzijoje, nesirodydavo lietuvių visuomenėj, nes jo asmuo, dabartinė ir vėlesnė misija turėjo būti išlaikoma paslapyje. Iš esmės Juozas nemėgo būti užsidaręs, jis mėgo gerus draugus. Tačiau čia jis turėjo labai nedidelį ratelį – du būsimus kovos draugus, du globėjus ir vieną sužieduotinę lietuvaitę Nijolę, kuri sirgo džiova. Juozo siela nerimo ir neužsidarė savo vienvietės kiauštelėje: nors jo pamilta mergaitė buvo nesveika ir jo paties ateitis labai neaiški, tačiau tikėdamas visas kliūtis laimingai nugalėti, J. Lukša savo pasirinktą mergaitę vedė 1950 liepos 23, prieš pat grįžimą Lietuvon. Prel. M. Krupavičius Juozą ir Nijolę sujungė. Tų vedybų metu Tuebingene buvo labai siauras liudininkų ratelis – tik Karveliai, Brazaičiai ir Prapuoleniai. Tie visi keturi didieji vyrai jau yra mirę.

Paryžiuje ilgais rudens ir žiemos vakarais Lukša su savo palyda Kupstu ir Kukausku susirinkdavo į Hotel les Bain, 33 Delambre gatvėje, kur abu Jonai gyveno ir čia atlikdavo radijo ryšio praktiką. Po to Juozas daug ko papasakodavo iš partizaninio gyvenimo ir kovų Lietuvoje. Kadangi jie visi trys turėjo gerus balsus, tai viešbučio palėpinis kambarys skambėdavo graudžiai liūdnomis partizanų dainomis. Didesnes šventes, kaip Kalėdas ar Velykas, jie švėsdavo visi trys kartu su savo globėjais, o kartais atsilankydavo prancūzai instruktoriai.

Juozas Lukša ne kartą man skundėsi sielodamasis, kad negali įvykdyti greitu laiku savo uždavinių ir duotos priesaikos savo kovos draugams, pasilikusiems Lietuvoje. Jis tai skaudžiai pergyveno ir net dažnai pakaltindavo atsakingus asmenis dėl nerangumo, kad Lietuvos gelbėjimo akcija per lėta, skrydis į Lietuvą vilkinamas. Jis aiškiai žinojo, kad ten kasdien jo kovos draugų kraujas liejasi, o jis čia bejėgis jiems padėti. Atsimenu, kaip kartą 1949 m., rodos liepos mėn., poilsiaujant Bulonijos miške prie Paryžiaus, Lukša pasakojo mums apie Lietuvos partizanų kovos vaizdus, su ašaromis prisimindamas žuvusius jam labai artimus kovos brolius. Jo paskutiniai žodžiai buvo: Mes ten esame labai reikalingi su gera municija ir tvirtais ryšiais su užsieniu. Mano čia per ilgą „svečiavimąsi“ man tiesiog kelia didžiausią nerimą, skausmą ir pasibaisėjimą.

J. Lukša ir mes visi žinojom, kad tas jų grįžimas, į kurį jis taip veržėsi, bus labai atšiaurus ir surištas su gyvybės praradimu. Tačiau jis, tėvynės meilės vedamas, pareigos ir kovos draugams priesaikos saistomas,

neturėjo nė mažiausio dvejojimo grįžti tėvynėn. Tai buvo nepajudinamas nusistatymas (kurį dar stiprino ir jo šeimos išžudymas) tęsti žūtbutinę kovą su Lietuvos didžiausiu priešu.

7. Grįžimas į Lietuvą

J. Lukša, begyvendamas Paryžiuje ir susipažinęs su Vakarų demokratinių kraštų galvojuimu, nenumatė greitų permainų ar karo, kaip kad buvo galvojama Lietuvoje, ir tuo pačiu Sov. Sąjungos subyrėjimo ir greito Lietuvos išsivadavimo iš vergijos. Todėl reikia ruoštis ilgų distancijų laisvės kovai, kuo mažiau praliejant kraujo. Jo planas buvo sumažinti partizanų skaičių iki minimumo, pervedant juos į legalų gyvenimą. Tačiau jis buvo numatęs labai sustiprinti egzistuojančio centrinio organo vadovybę, kuri turėtų nuolatinį ryšį su užsieniu, iš jo gautų materialinę ir moralinę paramą vedamai kovai prieš okupantą. O visą Lietuvą planavo nusagstyti mažais atsparos taškais, kuriuose budėtų ne po daug partizanų-žvalgų, gerai paruoštų, kietų idealistų, sugebančių ne tik kautis, bet daugiausia informuoti tautą apie vidaus ir pasaulio įvykius, žiūrėti, kad tauta nepalūžtų kovoje dėl laisvės ir joje visada rusetų nepriklausomybės ugnis. Tokie žvalgų branduoliai turėtų turėti labai gerą tarpusavio ryšį ir būtų labiau saugūs, sunkiau iššifruojami, o tauta justų, kas ją gina, kas kovoja prieš rusifikaciją, komunistų savivaliavimą ir visokias žmonėms nuoskriaudas, kolonizavimą krašto svetimtaučiais, trėmimus, įkalinimus ir kt. Gera vidaus ir užsienio informacija galėtų būti okupantui pavojingesnė šiuo metu kaip ginkluotas priešinimasis, kuris bus reikalingas ir prasmingas, pribrendus laikui ir pakitėjus sąlygoms

Pagaliau, po beveik trejų metų laukimo, J. Lukša jau galėjo grįžti pas savo kovos draugus Lietuvoje.

Man palikus Prancūziją, J. Lukša rašė savo laiške (1950.VII.29) jau iš Vokietijos: „šiaiip mano srities judamoj padangėj gana blaivu. Kūnu virsta senos godonės. Tavo jaunasis (tik ką apsivedęs, 1950.VII.23) netrukus vėl kvėpuos savo (Lietuvos – P. V.) pušų kvapu. O tol, kol jis savoj krūtinėj per nauja to kvapo nėra prisisiurbęs, tol ir nelabai suranda ką savo draugeliams paporinti. Tikiu, kad tai padarys neužilgo nauji šaltiniai, kuriuos kad ir pats atidengsiu". Tai buvo pranešimas, kad tuoj išvyks į Lietuvą.

Paskutinis lietuvių žvalgų-partizanų apmokymas šuoliui į Lietuvą, pagal sovietinę spaudą, buvo atliktas amerikiečių mokykloje. Komunistai, aprašydami tą faktą, tiesiog krokodilo ašarom verkia, kad amerikiečiai per J. Lukšą norėję šnipų tinklu apraizgyti visą Rusiją „motinėle". Neturėtų sovietai dėl to per daug verkšlenti, nes jie yra apraizgę šnipais šimtą kartų daugiau tiek Ameriką, tiek Prancūziją, tiek kitus kraštus. Be to, čia turime pabrėžti, kad Lietuvos žvalgai-partizanai dirbo ne Amerikai ar

Prancūzijai, bet grynai tik Lietuvai. Jie pagalbą organizavo ir būtų priėmę iš bet kokio krašto, net ir iš komunistinės Kinijos. Lietuvos žvalgai užsienyje mokėsi ir nusileido į Lietuvos teritoriją ne kokios nors svetimos valstybės įgaliojimais ar pasiuntimu, bet VLIKo vardu ir už savo veiklą visą atsakomybę turėjo prieš VLIKą.

Kukauskas, atidengęs komunistams visą Lietuvos žvalgų mokymosi užsienyje istoriją iki pačių smulkmenų, aiškiai pasako, kad M. Krupavičius juos ir išlydėjo, įteikdamas smulkias instrukcijas. Iš kur VLIKas gavo pagalbą – ar iš amerikiečių, ar iš prancūzų, ar iš kurios kitos valstybės vykdymui tos ekspedicijos, – tai jau čia nesvarbu. Juk ir Sov. Sąjunga turi savo sąjungininkus.

Kaip J. Lukšai (Skirmanto slapyvardžiu), grįžus į Lietuvą, sekėsi vykdyti savo uždavinius, daug žinių neturime. Čia tenka mesti žvilgsnį į sovietinę spaudą, be abejojimo, priimant ne viską už gryną tiesą, nes komunistai yra melo ir iškraipymų meistrai.

1950.X.3 žvaigždėtą rudenio naktį Juozas Lukša su savo palydovais, partizanais iš užsienio, Klemensu Širviu (slap. Sakalu) ir Benediktu Trumpiu (slap. Ryčiu) sėdo į dvimotorį lėktuvą. Prieš išskrisdami Lukša ir jo draugai pasimeldė. Tai natūralu, nes Juozas visada prieš svarbesnius žygius paprašydavo Aukščiausiojo palaimos. Lėktuve su jais skrido ir Julijonas Būtėnas (slap. Stevė), bet jis, išmetus šį pirmąjį desantą, grįžo kartu su lakūnais į Vakarų Vokietiją.

Pagal sovietinę spaudą, desantininkai lakūnų nebuvo išmesti tiksliai numatytoje vietoje – Kazlų Rūdos miškuose, bet per apsirikimą prie Tauragės, į Žygaičių miškus. Tie trys žvalgai žygiavę su sunkiais nešuliais lietingame ore daugiau dviejų savaitių, kol suradę savo paskirties vietą. Antra jų nesėkmė buvusi, kad jie negalėję surasti parašiotu nuleisto krovinio su ginklais, apranga, pinigais ir radijo siųstuvo reikmenimis.

Be to, bekeliaujant naktimis į paskirties vietą, Lukša buvęs sužeistas kirviu į petį, nes jis, nesutinkant geruoju ūkininkui įsileisti jų į vidų, bandęs įlįsti pro langą. Ūkininkas smogęs kirviu. Žaizda buvusi negili, nes kirvis atsimušęs į automato galą. Partizanai nebaudę ūkininko, nes vengę ilgiau užtrukti, kad neužkluptų jų komunistai.

Pagaliau jie pasiekę partizanų ryšininko Maščinsko sodybą, Elzbiecinkos kaime. Per šį partizanų ryšininką buvo sueita į kontaktą su partizanais Spygliu ir Beržu – apsisotą pastarųjų slėptuvėse Kazlų Rūdos miškuose.

J. Lukšos žaizda petyje, nors buvo ir negili, bet negijo, greičiausiai įvyko užkrėtimas, todėl jam buvo reikalingas gydytojas. Partizanų ryšininkas Maščinskas per savo pažįstamą Marytę iš Kauno, kuri dažnai pas jį

atvažiuodavo malkų parsigabenti, iškvietė gydytoją Kaupą. Pas Maščinską atvykus gydytojui, partizanai jį užrištomis akimis pristatė į Lukšos slėptuvę, giliai Kazlų Rudos miškuose. Gydytojas žaizdą sutvarkęs ir vėl buvęs gražintas pas Maščinską. Lukšos petys sugijęs.

Grįžusi į Kauną Marytė, tuojau užėjusi pas MGB majorą Orlovą ir viską papasakojusi. Orlovas greit nuskubėjęs pas MGB pulkininką Simonaitį, kurį radęs betyrinėjant) smulkų Kazlų Rūdų rajono žemėlapi. Taip pat gyd. Kaupas tuojau Kaune užėjęs į MGB įstaigą ir papasakojęs Orlovui savo nuotykią pas partizanus. Tuo metu pas Orlovą buvęs ir plk. Simonaitis, kuris parodęs gyd. Kaupui partizanų fotografiją. Kaupas fotografijoje atpažinęs Lukšą, kurio petį gydęs, ir partizaną Trumpį-Rytį. Toji fotografija patekusi į bolševikų saugumą, likviduojant partizano Saidoko grupę. Mat, Saidokas pirmasis sutikęs desantininkus, ir iš to džiaugsmo jie visi nusifotografavę.

J. Lukša buvo didžiai susirūpinęs, kad iš Saidoko ilgai negavo tos pirmųjų desantininkų nuotraukos, o vėliau jį pasiekė žinia, kad Saidoko grupė likviduota. Tad ir fotografija galėjo pakliūti pas emgiebistus.

Antras Lukšos rūpestis buvęs, kad jo vyrai niekaip negalėjo surasti ginklų krovinio, kuris buvo numestas iš lėktuvo.

Trečias Lukšos rūpestis buvęs, kad nutrūkęs ryšis su Vakariais, konkrečiai su Amerikos žvalgybos centru. Pirmąją radiogramą Lukša persiuntęs į Vakarus, pranešdamas apie laimingą atvykimą. Po šios radiogramos amerikiečių žvalgyba atsiuntusi ilgą pasveikinimą ir pranešimą apie antrojo desanto atvykimą.

Kas yra Juozas Lukša, emgiebistams buvo gerai žinoma: jo atsargumą, gudrumą ir šaltus nervus emgiebistai jau buvo patyrę Vilniuje 1947 metų pradžioje, kada buvo sugriauti jų pusės metų darbo visi planai likviduoti Lietuvos rezistenciją ir perimti ryšių kontrolę su užsieniu. Taigi dabar iš užsienio grįžusio Lukšos sugavimas buvo didžiausias galvosūkis emgiebistams.

Tik ką pajutę (iš Saidoko fotografijos ir rasto ginklų krovinio), kad Lukša atsirado vėl Lietuvoje, emgiebistai įjungė visas pajėgas jį ir kitus desantininkus sugauti. Kartą emgiebistai jau buvo užklupę Lukšą, beužmezgantį radijo ryšį su užsieniu. Nakties metu Lukša, pajutęs pavojų, nėręs su savo radijo aparatu į miško gilumą, o iš paskos pasipylę emgiebistų šūviai, kurie sužaloję radijo siųstuvą. Nuo to laiko Lukša pasislėpęs dar gilesnėje miško glūdumoje ir tūnojęs atsarginėje slėptuvėje po žeme. Ryšius su pasauliu jis palaikęs per partizanus Spyglį ir Beržą.

Vieną žiemos naktį partizanas Beržas ir desantininkas Trumpys, bevykdydami Lukšos įsakymą surasti meistrą ir sutaisyti peršautą radijo

siųstuvą, užėjo ant emgiebistų-stribų pasalų, bet jiems nakties metu pavykę pabėgti, paliekant siųstuvą sniege, šie abu partizanai tiesiog atbėgę į Žilvičio slėptuvę, kur ir Lukša buvojęs. Po šio įvykio Lukša tą pačią naktį palikęs slėptuvę, kuri buvusi netoli Altonišio kaimo, prie eigulio Kazlauskio sodybos, ir nusidanginęs į Gojaus mišką. Desantininkas Širvys pasislėpęs Beržo slėptuvėje, o Trumpys pasilikęs pas Žilvitį.

8. Antrosios desantininkų grupės Lietuvon atvykimas

Emgiebistai, pajutę svetimo lėktuvo įskridimą į Lietuvos teritoriją, tuojau įjungė naujo desanto gaudyti visą operatyvinę MGB grupę. Buvo pasiūstos mašinos su emgiebistais link Kazlų Rūdos. MGB plk. Simonaitis nemiegojo visą naktį, mjr. Drąseika su pasalom išgulėjo visą naktį pamiškėje, o į mišką pasiuntė žvalgus. Žvalgai, kurių vyresnysis buvo ltn. Stočkus, sučiupo part. Žilvitį (Petrą Vengraitį). Mjr. Drąseika, jį ištardęs, sužinojo, kad Kazlauskio sodyboje yra partizanų slėptuvė su keturiais partizanais, kurių tarpe vienas esąs iš užsienio. „Nejaugi Skirmantas?“ – karšta banga užplūdo majoro krūtinę.

Emgiebistai apsupo slėptuvę ir laukė, kada partizanai išeis naktiniam žygiui. Partizanams išėjus iš slėptuvės, emgiebistai pareikalavo pasiduoti, bet užuot pasidavęs, desantininkas Trumpys-Rytis paleidęs seriją šūvių, ir dėl to emgiebistai jį nušovė. Kiti trys pasidavę gyvi.

Naujieji desantininkai J. Būtėnas-Stevė ir J. Kukauskas-Gar-denis po aštuonių klaidžiojimo dienų pasiekė partizanų ryšininką Viržaitį, kuris juos nuvedė į slėptuvę, aprūpino maistu ir pažadėjo pranešti apie juos Skirmantui-Lukšai.

Po kiek laiko į šią slėptuvę atvyko Beržas ir Širvys-Sakalas. Beržas, pasišnekėjęs su naujaisiais desantininkais, išėjo pas Skirmantą pranešti apie pastarųjų atvykimą, o Širvys naujuosius partizanus nuvedė į geresnę Beržo slėptuvę.

J. Lukšos slėptuvę žinojo tik du partizanai – Spyglys ir Beržas. Jiedu, atsilankę pas Lukšą, pranešė apie Būtėno ir Kukausko atvykimą. Tačiau Lukša buvo labai atsargus. Jis ištardė Beržą, kaip anie desantininkai atrodo, kokios jų slapyvardės, koks yra Beržo slaptažodis ir kas jį žino. Beržas pasakė, kad jie yra j6 bunkeryje, ir kad jo slaptažodį žino tik Aitvaras, gyvenąs su juo toje pat slėptuvėje.

J. Lukša visa ta Beržo informacija buvo patenkintas, bet dar nepuolė į pasimatymą su naujaisiais desantininkais. Jis dar parašė Kukauskui raštelį su klausimais, į kuriuos galėjo atsakyti tik tas, kuris su juo kartu buvo užsienyje. Tą raštelį įteikė Beržui pristatyti naujesiems desantininkams. Beržas, begriždamas iš Lukšos į savo slėptuvę, užėjo ant emgiebistų

pasalų ir buvo nukautas. Emgiebistai pas jį rado ir Lukšos raštelį, rašytą Kukauskui.

Tą pat naktį emgiebistų pasalos užklupo desantininką Širvį-Sakalą ir partizaną Aitvarą. Partizanai su emgiebistais susikovė, bet nuo gausių priešų atsipalaiduoti nepajėgė ir buvo suimti.

Širviui ir Aitvarui patekus į emgiebistų nagus, o Beržui žuvus, naujieji desantininkai Būtėnas ir Kukauskas pasiliko Beržo slėptuvėje be jokio ryšio su kitais partizanais.

Emgiebistai, gerokai prikankinę tiek sužeistą širvį, tiek partizaną Aitvarą, išgavo iš jų Beržo slėptuvės vietą, kurioje tūnojo Būtėnas ir Kukauskas. Taip pat emgiebistai iš Aitvaro išprieivartavo ir slaptažodį.

Tokiu būdu MGB. plk. Simonaitis sužinojęs Beržo slėptuvės vietą ir įsakęs mjr. Drąseikai patikrinti, ar iš tikrųjų naujieji desantininkai yra toje slėptuvėje, ir jei juos ras, paimti juos gyvus. Drąseika apsupo slėptuvę, esančią po žemėmis ir po malkų krūva, ir nudavė miško darbininkus, kraunančius malkas į sunkvežimį. Tuo tarpu po žemėm slėptuvėje pasigirdo duslus šūvis.

Pagal sovietų perteikiamą J. Kukausko išpažintinį pasakojimą, kai jis norėjęs pasiduoti, Būtėnas į jį šovęs, o paskui nusižudęs nuodų ampule. Dabar mums neprieinama patirti tiesą dėl Būtėno mirties aplinkybių, tik ateitis gal įneš daugiau šviesos.

Tačiau jau ir dabar kyla gana stiprios abejonės. Atrodo, galėtų būti arčiau tiesos ir antra versija, būtent, kad Kukauskas nušovė Būtėną, norėdamas „gyventi“ ir susidaryti nuopelnų emgiebistų akyse, parodydamas, kad jis atskrido į Lietuvą pasitarnauti komunistams.

Iš sovietinės knygelės „Vanagai iš anapus“ matyti, kad Kukauskas dar Beržo slėptuvėje apsisprendė žengti išdavystės keliu. Kliūtis jam tik buvo Būtėnas.

Turime pagrindą abejoti sovietine versija, šitaip analizuodami. Jei Būtėnas būtų iš tiesų paleidęs šūvį slėptuvėje iš taip arti į Kukauską, norėdamas nužudyti, kad gyvas nepasiduotų, tai Kukauskas būtų buvęs arba nukautas, arba sužeistas. Jo staigus parkritimas ant grindų nebūtų jo išgelbėjęs – tokiu atveju Būtėnas galėjo paleisti ir antrą šūvį. Antra, būtų nesąmonė laidyti šūvius tik išgirdus motoro ūžimą ir žmonių žingsnius virš slėptuvės, visai nežinant, ar ta slėptuvė užtikta ir kokie ten žmonės viršuje krauna malkas – darbininkai ar emgiebistai, kurie dar net nespėjo jų paprašyti, kad pasiduotų. Be to, Būtėnas, būdamas beveik dvigubai didesnis ir tvirtesnis už Kukauską, būtų sugebėjęs be jokio šūvio, tyliai savo fizine jėga sugriebti jį ir sulaukyti nuo peranskyvai neprotingo

pasidavimo. Dabargi Būtėnas, pagal Kukausko vapaliojimus, kaip mažas vaikas, paleido į jį šūvį, lyg žaisdamas, jo net nesužeisdamas, ir po to pats prarijo nuodų piliulę. Jei jau Būtėnas nurijo nuodus tai nebegalėjo būti ir priešmirtinių dejonų, kurias Kukauskas mini. Paprastai nuodai, skirti žvalgų mirčiai, veikia labai greit, ir žmogus per akimirką krenta negyvas, nespėdamas turėti jokių dejonų. Dejonės galėjo būti tik nuo kulkos.

9. Juozo Lukšos žuvimas emgiebistų pinklėse

Tuo tarpu visas emgiebistų štabas – gen. Bartašiūnas, plk. Simonaitis, mjr. Orlovas, mjr. Drąseika, kpt. Stočkus, lttn. Karaliūnas ir lttn. Borisenko – intensyviai planavo, kaip sugauti didžiausią ir pavojingiausią partizanų vadą Juozą Lukšą-Skirmantą. Jie išstardė Kukauską, kuris atvirai viską išpasakojo apie desantininkų paruošimą iki smulkmenų. Jis, gerai pažinodamas Lukšą, su kuriuo net dvejus metus kartu užsienyje gyveno ir ruošėsi žygiui į Lietuvą, iš kurio ir priesaiką buvo priėmęs dirbti nepriklausomos Lietuvos labui, dabar sulaužė duotą priesaiką ir, pasirinkęs išdaviko kelią, ryžosi padėti emgiebistams sugauti Lukšą.

Beržo slėptuvė jau buvo tuščia, nes jos įnamiai – Beržas ir Būtėnas žuvo, o Aitvaras ir desantininkai Širvys ir Kukauskas atsidūrė emgiebistų rankose. Todėl emgiebistai sugalvojo klastos spąstus sugauti Lukšai. Jie Beržo slėptuvėje apgyvendino emgiebistą leitenantą Karaliūną, kuris pasivadino Aitvaru, suimto partizano slapyvardžiu, iš kurio kankinimais buvo išgavę ir Beržo-Aitvaro slaptažodį.

J. Lukša, nesulaukdamas atvykstant su pranešimais nei širvio, nei Beržo dėl susitikimo su naujaisiais desantininkais Būtėnu ir Kukausku, davė įsakymą partizanui Spygliui pavesti ryšininkui Maščinskui surasti arba partizaną Beržą, arba desantininkus Būtėną su Kukausku.

Partizanų ryšininkas Maščinskas, nuvykęs į Beržo slėptuvę, rado nepažįstamą, emgiebistų infiltruotą netikrą Aitvarą, kuris iš pradžių sukėlė Maščinskui lyg įtarimą, nors jis ir dėvėjo partizanišką uniformą, bet buvo nusiskutęs, kas pas partizanus buvo ne madoje. Tačiau, pasakius Beržo ir Aitvaro slaptažodį, jis gavo teisingą atsakymą. Tada Maščinskas jam pranešė, kad Lukša nori su Būtėnu ir Kukausku susitikti. Aitvaras sutiko tarpininkauti, nes jis žinąs, kur slepiasi naujieji desantininkai. Be to, kad Lukša nebeieškotų Beržo, pridūrė, kad Beržas yra žuvęs.

Kadangi Maščinskas negalėjo nuo darbo pasitraukti, nesukeldamas įtarimo, tai jis pasiūlė Aitvarui ryšininkę Marytę iš Kauno, kuri buvo emgiebistų agentė, bet Maščinskas to nežinojo. Aitvaras, aišku, pradžiugo, turėdamas MGB agentę savo ryšininke su partizanais. Taip iškviestai Marytei Maščinskas pavedė palaikyti ryšį su Aitvaru.

Dabar ratas sukosi taip: emgiebistų štabas su Kukausku, emgiebistas leitenantas Karaliūnas, prisidengęs Aitvaro slapyvardžiu, ir emgiebistė Marytė, o iš kitos pusės partizanų ryšininkas Maščinskas, partizanas Spyglis ir gale Lukša.

Emgiebistai, nušovę partizaną Beržą, rado Lukšos siųstą laišką Kukauskui ir Būtėnui su tam tikrais klausimais. Dabar emgiebistai liepė Kukauskui teisingai atsakyti į Lukšos klausimus. Kukauskas atsakymus nusiuntė per Aitvarą ir Marytę Maščinskui, o šis per partizaną Spyglį įteikė Lukšai. Gavęs teisingą atsakymą, Lukša dar papildomai parašė tokius Kukauskui klausimus, į kuriuos galėjo atsakyti tik tas, kuris su juo kartu užsienyje gyveno. Lukša vėl sulaukė gero į savo klausimus atsakymo. Dėl Kukausko tikrumo jis neabejojo, nes jį atpažino ne tik iš teisingų atsakymų į savo klausimus, bet ir iš rašysenos. Kukauskas, matydamas, kad Lukša ne juo, bet ryšininku Aitvaru nepasitiki, savo laiške Lukšai rašė, kad Juozas Aitvaru pasitikėtų – jis esąs ištikimas ir jam daug padėjęs.

Kukausko „nuoširdūs“ laiškai įtikino Lukšą, kad nėra išdavimo, ir jis sutiko su juo susitikti. Didžiausia Lukšos nelaimė ir buvo tai, kad jis nieko nežinojo nei apie Būtėno žuvimą, nei apie Kukausko, širvio ir Aitvaro patekimą į emgiebistų nagus.

Kai Lukša sutiko susitikti su Kukausku, emgiebistų štabas sujudo. Tuoju nusigabeno Kukauską į susitikimui numatytą vietovę. Visur apylinkėse išstatė pasalas ir paruošė spąstus. Atėjus nakčiai, Kukausko ryšininkas emgiebistas Aitvaras-Kara – liūnas buvo partizanų ryšininko Maščinsko pristatytas į vieną miško pakraštį, netoli Mauručių stotelės, susitikti su Lukša ir jį nuvesti pas Kukauską.

Lukša, išstardęs Aitvarą, patikrinęs jo šovinius, ar yra užsieniniai, liepė vesti į susitikimo vietą. Priekyje ėjo vienas partizanas, už jo Aitvaras, o už šio nugaros su automatu ir granata rankoje sekė Lukša, partizanai Spyglis su Klajūnu ir Maščinskas. Lukša liko labai atsargus. Jis įsakė Aitvarui vesti ne tuo keliu per mišką, kuriuo norėjo pats Aitvaras, bet tuo, kuriuo pats pageidavo. Buvo tamsi, debesuota rudens naktis. Kai Aitvaras pasakė, kad iki Kukausko slėptuvės liko tik 70 metrų, Lukša parašė raštelį: „Jonai, atvykome! Susitiksiu tik su pačiu, kitais nepasitikiu. Kai pasakysiu: „čia aš, tavo draugas Juozas“, atsiliepk: „aš čia, tavo draugas Jonas“.“

Šį raštelį Lukša įdavė Aitvarui ir liepė nunešti Jonui. Po kiek laiko Aitvaras grįžo su Kukausko rašteliu: „gali vykti, viskas tvarkoj, laukiu! – Jonas“.

Juozas Lukša susimąstė, matyt, abejojo, ar nėra išdavimo, bet jam kelio atgal nebuvo – jis turėjo išsiaiškinti ir susirišti su naujuoju desantu. Pagaliau Lukša nusprendė į susitikimą eiti vienas, kitiems partizanams

liepė pasilikti vietoje ir, tik išgirdus švilptelėjimą ar šūvį, atskubėti į pagalbą. Jis Aitvarui įsakė žygiuoti priekyje ir rodyti kelią, o jis pats, užsitaišęs automatą ir paruošęs granatą, išpėjo Aitvarą, kad jei tik pabandys užvesti ant spąstų ar bėgti, bus nušautas, kad tegu prieina tik Jonas, o jeigu artinsis dviese, jis šaus.

Juodviem taip beeinant, iš krūmų pasigirdo balsas: „kas eina?" Lukša atsakė: čia aš, tavo draugas Juozas". Tačiau nesulaukė atsakymo: „tavo draugas Jonas". Emgiebistas Aitvaras greit suprato, kad jis vesdamas pasuko į šalį nuo tos vietos, kur laukė iš Kauno atgabentas Kukauskas, ir kaip tik pataikė ant išstatytos emgiebistų pasalos. Suvokęs, kad jo gyvybė pavojuje, Aitvaras tuoj krito ant žemės. Lukša suprato pačiuptas į spąstus, paleido seriją šūvių į Aitvarą, bet kulkos prazvimbė virš galvos Lukša šokęs į aikštelę, bet iš ten, kur buvo pirmiau parkritęs Aitvaras, sudriuskėjo trumpa automato serija. „Lukša skėstelėjo rankomis ir sukniubo veidu į šaltas, drėgnas samanas". Kiti partizanai, išgirdę automatų šūvius, šoko atgal į mišką, bet iš visų pusių buvo apsupti emgiebistų. Koks buvo jų likimas, ar jie visi bekovodami žuvo, ar buvo paimti į nelaisvę, sovietinė spauda nepaskelbė.

Juozo Lukšos mirtis buvo surežisuota vyr. emgiebistų štabo. Per klastą ir išdaviką Joną Kukauską Lukša buvo apgaulingai įviliotas į tuos mirties spąstus, šiuo laiku mums tiksliai jo žuvimo data ir vieta nežinoma, bet pagal sovietinę spaudą tenka manyti, kad tai įvyko 1951 m. rudenį, nepertoliausia nuo Mauručių geležinkelio stotelės, miškuose. Nuo grįžimo Lietuvon Lukša išsilaikė nesugautas ištisus metus.

Juozas Lukša paskutinis žuvo iš tų, kurie atkeliavo su pagalba kovojančiai Lietuvai iš Vakarų. Pirmasis žuvo Benediktas Trumpys, po jo Julijonas Būtėnas, o Klemensas Širvys sužeistas pateko bolševikams į nelaisvę ir buvo išvežtas į priverčiamojo darbo stovyklą Sibire.

Po penkerių metų (1956) buvo suimtas ir Adolfas Ramanauskas su žmona, kurių slėptuvėje paskutiniu metu gyveno Lukša. Nuo 1951 m. Ad. Ramanauskas buvo Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjūdžio prezidiumo pirmininkas.

Tik vienintelis Jonas Kukauskas iš atvykusių desantininkų iš Vakarų, atlikęs Judo rolę, įviliodamas Lukšą į mirties spąstus, gavo iš bolševikų bausmės dovanojimą ir, kaip nusipelnęs, buvo paleistas į laisvę (gyvena Vilniuje).

10. Juozo Lukšos kapas

Kur buvo palaidotas Juozas Lukša? Taip pat, kur buvo palaidotas J. Būtėnas, B. Trumpys ir partizanas Beržas, — mums yra nežinoma. Tik kai Lietuva vėl bus laisva ir nepriklausoma, gal tada atsiskleis paslapties

šydas. Tuo tarpu partizanas Kariūnas savo eilėraščio žodžiais Partizano Kapą apibūdina taip:

Ateis pavasariai, paskęs laukai žieduose
Miškuose pirmosios žibuoklės sužydės,
O kas ateis prie tavo kapo, žuvęs partizane?
Ir kas vainiką iš pirmų žiedų uždės?

Kas aplankys apleistą tavo kapą?
Kas „Amžiną Atilsį“, kas maldą už tave čia sukalbės?
Gal tiktai vakaras, gal vėjai iš laukų tėvynės
Raudos, kaip motina suklupus, prie sušaudyto sūnaus duobės.

Raudos tavų dienų, tavo jaunystės, tavo juoko,
Kai per pavojus jaunas ir drąsus bridai...
Kai pamilai Tėvynę, sielvarte suklupusią po kryžium,
Ir kelią laisvės jai tiktai kovoje suradai.

Ir čia žuvai, ir parašei krauju ant tėvų žemės:
„Lietuvi, amžiais būk didus, nes tavo kelias — kruvina kova...“
Ir metai eis, žydės laukai prie kelio
Ir kelsis vėl iš tavo kraujo Lietuva...

Bet kai laukais praeis žali pavasariai
Ir sodai, kaip jaunamartės vualiuos žydės,
Kas gi ateis prie tavo kapo, žuvęs partizane?
Ir kas gi, kas vainiką iš pirmų žiedų uždės?

Juozo Lukšos kapas nežinomas, kaip ir daugelio kitų taurių Lietuvos sūnų. Tačiau kilnūs tautos didvyris ir miręs yra galingas, net galingesnis negu gyvas. Jo laisvės kovos dvasia pažadina tūkstančius naujų kovotojų, ji paruošia tautą nepalaužiamai rezistencijai. Tauta bus nenugalima, iki prašvis laisvė ir „kelsis vėl iš tavo kraujo Lietuva.“ Juozas Lukša, tiek daug vargęs ir kentėjęs dėl Tėvynės, lieka Lietuvos vaikų širdyje ir duoda jiems jėgų aukotis savo kraštui.

Tu dar būdamas Paryžiuje turėjai nepalaužiamą norą grįžti į tėvynę ir vėl kvėpuoti Lietuvos pušų oru. Tu metus kvėpavai tuo mielu tėvynės meilės oru, iki sukniubai veidu į žalias samanas, pakirstas okupanto kulų, paaukodamas savo gyvybę ant tėvynės laisvės kovų aukuro.

P. Vytenis

"*Aidai*", 1976 Nr. 20-1977

UŽSKLANDOS VIETOJE

Juožą Lukšą pažinojau kaip antinacinės rezistencijos jaunesnį brolių, veikusių savitarpiau pasitikėjimu ir ištikimybės ryšiais tarpiai sucementuotame Lietuvių Fronte.

Kai 1948 metų pradžioje Juozas Lukša atsidūrė laisvajame pasaulyje prasiveržęs su Audroniu pro Geležinę uždangą, buvau jo užklaustas per tarpininką, tada jau būdamas Jungtinėse Amerikos Valstijose: „Ar gali Lietuvos rezistentai tikėtis artimo konflikto tarp Sovietų Sąjungos ir laisvojo pasaulio, ar pasiryš laisvasis pasaulis ateiti į pagalbą pavergtiesiems?" Į tuos klausimus atsakiau neigiamai. Patariau pasikliauti savo jėgomis ir daryti sprendimus, išeinant iš savo realios padėties duomenų.

Trys rezistencijos motyvai

Dabar vis kyla klausimas, kas paskatino Lietuvos jaunuomenę įsijungti į šią herojišką, tragišką kovą už laisvę? Jų apsisprendime yra ryškūs trys motyvai: pirmiausia, rezistentai norėjo likti savo tėvynės sargyboje ir ginti, kiek įmanoma, Lietuvą nuo okupanto vykdomo genocido; antra, jie pagrįstai tikėjosi sulaukti išvadavimo iš Vakarų; kai toji viltis nepasiteisino, jie buvo pastatyti prieš tragišką pasirinkimą – vergauti ar kovoti?

Tas tragiškai susidėsčiusias Lietuvai sąlygas jie pasitiko herojiškai, palikdami ateities kartoms savo pavyzdžio testamentą, kaip kovoti už laisvę ir teisingumą, t.y. už vertybes, kuriomis jie tikėjo, ir ko jie siekė visai savo tautai.

Žinoma, dar ir dabar yra balsų, keliančių klausimą, ar dera save aukoti, kai realistiškai svarstant nebuvo galimybių laimėti ir pragmatišku manymu nebuvo prasmės jų aukai? Atrodo, lyg svarstytojai būtų nuomonės, kad yra galima kitam įsakyti mirti ar nemirti dėl idėjos. Žinoma, smurtu galima nuvaryti kareivius į kulkosvaidžių ugnį, ir „modernusis pasaulis“ karuose tą metodą naudoja. Savanoriškai gi rizikuoti savo gyvybe tegali asmuo, kuris savo idėja tiki, ja gyvena ir pajėgia jos labui aukotis. Savo sąžinės jis yra skatinamas nesusvyruoti ir dėl gyvybės aukos, jeigu taip būtų lemta.

Tokie sprendimai yra giliai asmeniškai, vargiai kam iš šalies bepavyktų juos pakeisti.

Kęstučio apygardos rezistentų vadas Visvydas ryškino laisvės kovų sąjūdžio motyvus rezistencijos apygardų vadovybėms sekančiais žodžiais: „... daugumas lietuvių per daug mylėjo savo laukus, savo gimtuosius namus, kad būtų ryžęsi juos palikti. Su savo kraštu juos siejo tokie

dvasiniai saitai, kurie buvo stipresni už pavojų gyvybei ar už kokius kitus išskaičiavimus."

Sovietinis genocidas.

Genocidas, žiauriausiu įmanomu būdu pasireiškęs ir pirmosios ir antrosios sovietinių okupacijų metais, visuotinai įjungė lietuvių ir kitas Pabaltijo tautas į beatodairinę rezistenciją priešintis sovietinei vergijai kaip didžiausiai dvidešimtojo šimtmečio gėdai, šis genocidas tikrumoje buvo ne okupuotųjų tautų išprovokuotas, bet Sovietų Sąjungos vyriausybės iš anksto suplanuotas, dar okupacijų neįvykdžius.

Jau 1939 metais spalio mėn. 11 dieną Sovietų Sąjungos vyriausybė išleido įsakymą No. 001223 suregistruoti, t.y. paimti atskaitomybėn, okupuotose valstybėse bei jų dalyse visus įtariamus anti-sovietinius elementus, nežiūrint jų kaltės ar nekaitės konkrečių duomenų. Remiantis tuo visasąjunginiu įstatymu, ir Lietuvoje buvo išleisti keli respublikiniai potvarkiai, kuriuose buvo nurodyta sovietiniam režimui nepatikimųjų likvidavimo technika. Tam uždaviniui vykdyti buvo sudarytos penkios komisijos, kurioms buvo pavesta skubiai ir slapta suindeksuoti suimtinųjų sąrašus ir adresus kartotekos formoje. Į pirmąją grupę įėjo tautininkai, į antrąją voldemarininkai, į trečiąją eserai ir trockininkai, į ketvirtąją krikščionys demokratai, į penktąją liaudininkai ir socialdemokratai.

1941 metų pačioje pradžioje NKGB trečios eilės komisaras Serovas išleido instrukcijas, kurios jau sukūrė pagrindą masinėms genocidinio pobūdžio okupuotųjų kraštų piliečių deportacijoms. Jose buvo pateikti smulkmeniški nurodymai, kaip vykdyti „anti-sovietinių elementų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos deportacijas“. Deportuojamųjų kategorijos buvo labai plačios, į jas buvo galima sutalpinti beveik visus tautos piliečius. Okupuotos Lietuvos respublikiniuose potvarkiuose, tam tikslui specialiai paruoštuose, dėmesis buvo nukreiptas į visuomenines, ūkines, kultūrines organizacijas, kaip pavyzdžiui į katalikų organizacijas, ypatingai jaunimo ateitininkų, į studentų klubus, draugijas, korporacijas, į darbininkų, ūkininkų profesines ir visuomenines kultūrines organizacijas, į šaulių vienetus bei į įvairių kitų patriotinių organizacijų vadovybes bei aktyviuosius narius. Į deportuotinųjų sąrašus taip pakliuvo aktyvūs asmenys pramonėje, prekyboje, žemės ūkyje bei įtakingi ir veiklūs visuomenės nariai kaip profesionalai, dvasiškiai ir kiti religinių susibūrimų nariai, dauguma profesorių, mokytojų, jų šeimos ir net atskirais atvejais jų giminės.

Antrosios sovietinės okupacijos metais buvo atvejų, kad deportacijos buvo vykdomos pagal atskiras Lietuvos sritis. Tuo būdu, matyti, okupantas iš anksto ruošė dirvą projektuojamai kolonizacijai savais nacionalais.

Visais tais visasajunginiais bei respublikiniais įstatymais, potvarkiais, instrukcijomis buvo siekiama genocidinių tikslų, t.y. sistematiško okupuotųjų tautų fizinio naikinimo.

Sovietų Sąjunga, pirmą kartą okupavusi Lietuvą 1940 metais birželio mėn. 15 dieną, tuojaus ėmėsi vykdyti tą savo genocidinį planą. Nepraėjus nei mėnesiui nuo okupacijos pradžios, 1940 metais liepos mėn. 11-12 d.d. per 2000 politikos, ekonomikos, kultūros darbuotojų, organizacijų vadovų buvo suimti, deportuoti ir daugumoje sunaikinti. Toks pats likimas ištiko ir masiniai areštuotus kariškius 1941 metais birželio mėn. pradžioje.

Pirmasis masinis šeimų išvežimas, įvykdytas 1941 metais birželio mėn. 14-17 dienomis, lietė 34,260 asmenų. Iš 12,000-14,000 areštuotų lietuvių ir laikomų kalėjimuose daugumas buvo likviduoti vietoje bei etapu varant į Sovietų Sąjungos gilumą. Tikrai mažą jų dalį 1941 metų birželio mėn. sukilėliams tepavyko išgelbėti.

1941 metais birželio mėn. 22 dieną prasidėjęs karas su Vokietija sutrukdė Sovietų Sąjungai pilnai įvykdyti jos vyriausybės suplanuotą baisų genocidinį planą.

1941 metų birželio mėn. 22-25 d.d. lietuvių tautos sukilimas prieš okupacinį sovietų režimą ir jų karinius dalinius nuplėšė kaukę okupanto melui, būk, lietuvių tauta savanoriškai buvo įsijungusi į Sovietų Sąjungą, bet sukilėliams tada dar nepavyko Sovietų Sąjungos žiaurumus atidengti pasaulio viešumai.

Pirmosios sovietinės okupacijos metu pradėtas masinis lietuvių tautos naikinimas, deportuojant į Gulag'o koncentracijos stovyklas, antrosios sovietinės okupacijos metu buvo sparčiai tęsiamas toliau.

1945 metų liepos, rugpjūčio ir rugsėjo mėnesių deportacijos buvo pirmosios okupacijos metu pradėto genocidinio plano tęsia. 1946 metų vasario mėn. 16 dienos deportacija buvo okupanto kerštas dėl lietuvių aktyvaus rinkimų boikoto. 1947 metų liepos, rugpjūčio, lapkričio, gruodžio mėnesių deportacijos buvo žiauri genocido tęsia. 1948 metų gegužės mėn. 22 dienos deportacija buvo pati žiauriausia ir daugiausia palietusi ūkininkiją, įjungusi daug ir mažžemių, ypatingai naikindama lietuvių ūkininkų židinius palei Baltgudijos rubežius. Jos metu buvo areštuota ir išvežta per 100,000 asmenų. 1949 metų kovo mėn. 24-27 d.d. ir birželio mėnesio deportacijos buvo nukreiptos į miestų visuomenę: į mokytojų, profesorių, kariškių, laisvųjų profesionalų šeimas, kunigus, religinių organizacijų vadovybes, taip pat palietė ir kai kurias žydų šeimas.

Yra apskaičiuojama, kad antrosios sovietinės okupacijos penkių metų bėgyje iš Lietuvos buvo deportuota apie 570,000 gyventojų. Taip

okupantui vykdant genocidinį planą, sudėjus deportuotus ir sunaikintus vietoje, Lietuva neteko apie ketvirtadalį savo gyventojų.

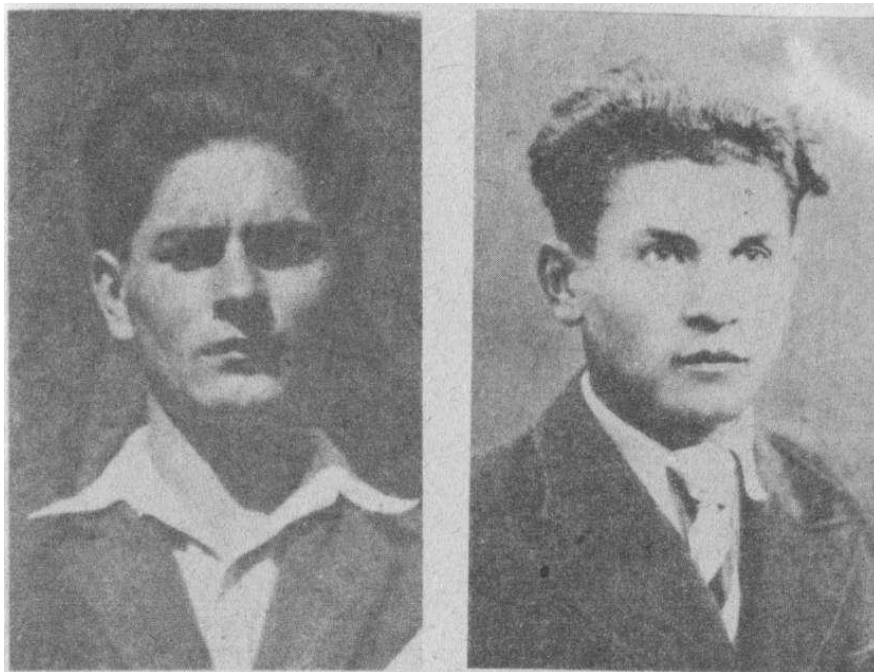
Ona Lukšienė, Juozo, Antano ir Stasio Lukšų motina

**Juozo Lukšos ir Nijolės Bražėnaitės sutuoktuvės. Antras iš kairės –
prelatas Mykolas Krupavičius, sutuokęs jaunąją porą. Paryžius, 1950**

Juozas Albinas Lukša (1921 rugpjūčio 4 – 1951 rugsėjo 4)

Stasys Lukša-Juodvarnis Jurgis Lukša. Nuotr. daryta 1943 kovo 3.
(1926–1947).

Tauro apygardos partizanų vadai. Iš kairės: Kelmas, Litas, Pavasaris ir Juozas Lukša-Skirmantas.

**Tauro apygardos vado pavaduotojas Daugirdas ir apygardos vadas
Faustas**

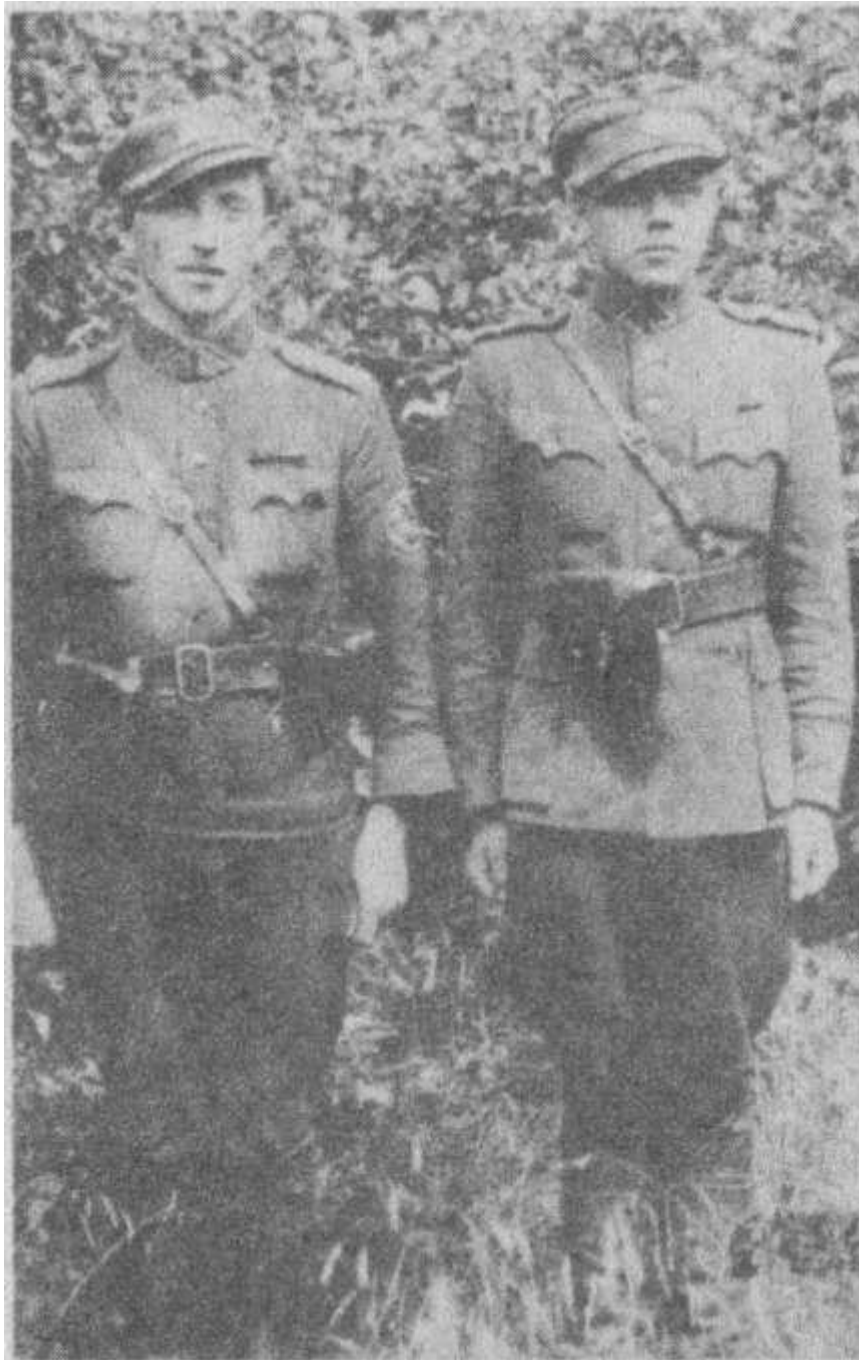

Tauro apygarda. Kovas ir Klemensas

Tauro apygarda. Pirmoje eilėje iš kairės pirmas – Kovas, penktas – Doleris, septintas – Klemensas

Prienu šilo partizanai. Stovi iš kairės: Vincas Navikas-Dėdė, Kazys Popiera-Sakalas-Gegužis, du neatpažinti, Albinas Banislauskas-Klajūnas, Pranas Kižys (Pranelis); sėdi dešinėje Vytautas Menkevičius-Spyglis; guli Vincas Bražinskas-Smauglys. Tauro apygarda, Geležinio Vilko rinktinė, 1951

Kiškis ir Kovas

**Užrašas kitoje nuotraukos pusėje:
Nuo kovos draugo Tigo. 1947.X.2**

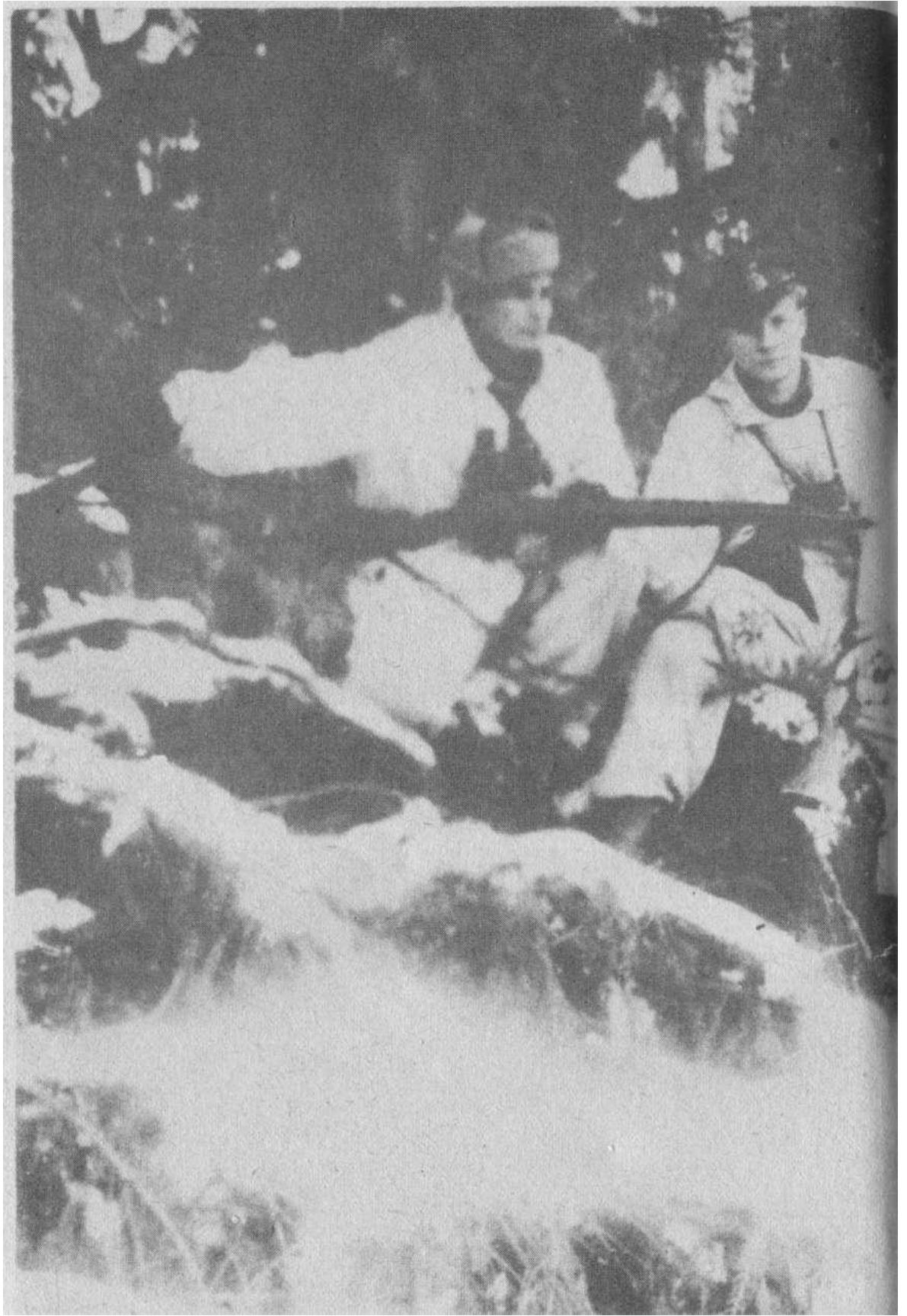
Tauro apygarda. Iš kairės: Klemensas, neatpažintas, Kregždė, Tigras.

Iš kairės: Klemensas, neatpažintas, Ulonas, neatpažintas, Kovas, Uosis, neatpažintas, Doleris

Tauro apygarda. Žilvinas

Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės Apynio kuopos partizanai

**Bronius Abramavičius-Spyglys (1914–1945 lapkr.). Tauro apygardos
Stirnos rinktinės vadas**

Kazimieras Savičius-Sakalas-Uranas (g. 1925). Stirnos rinktinės vado adjutantas, suimtas 1946

Tauro apygarda. Per rąstą eina Švyturys

Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinė. Iš kairės: Vincas Žvingaila-Šarūnas (žuvo 1947 liepos 9), Antanas Popiera-Žilvitis (žuvo 1948), Petras Medelis-Delfinas (žuvo 1947 [1948?])

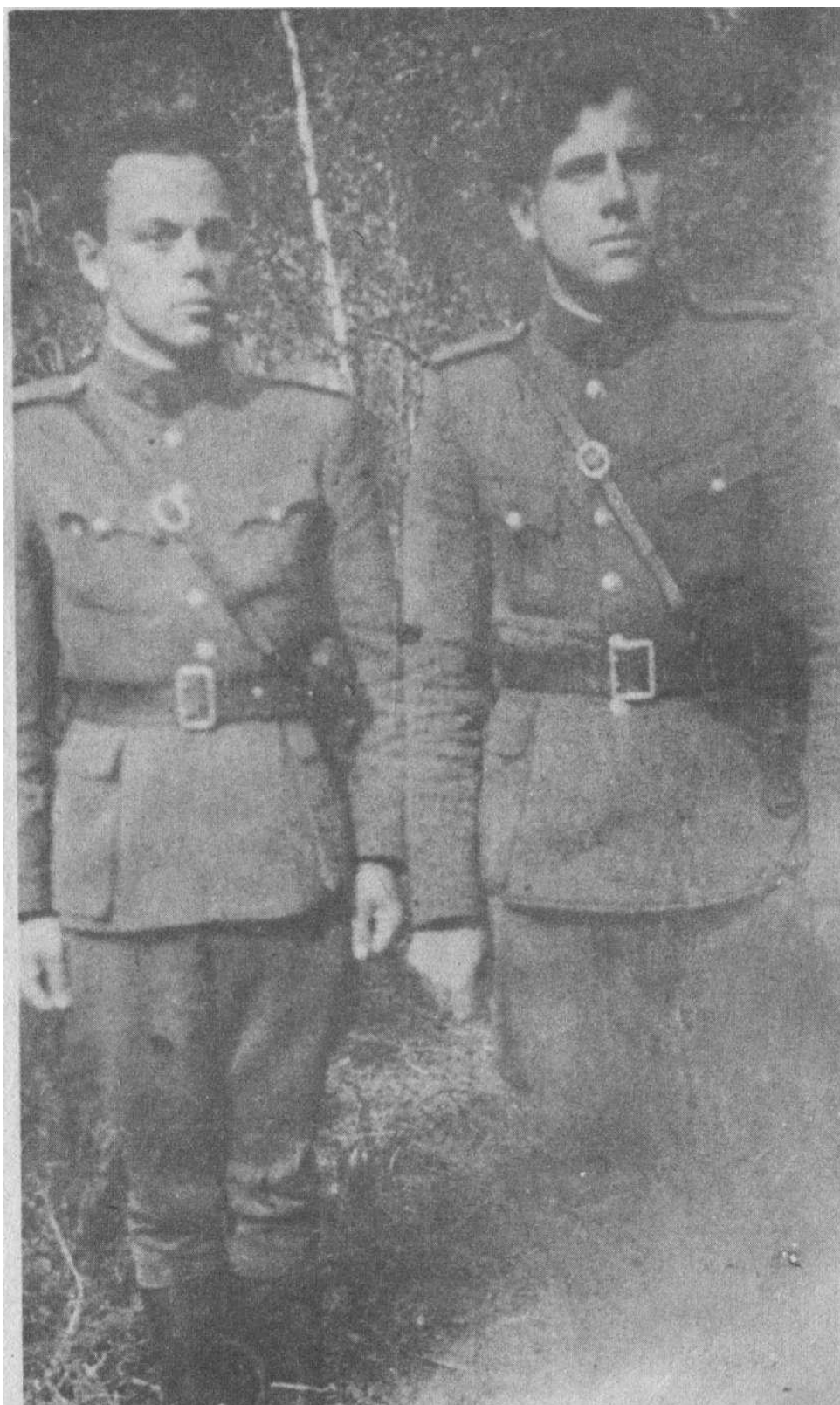
Tauro apygardos Žalgirio rinktinės Sakalo būrio vadas Bronius Brazauskas-Sakalas (1914 – 1947 birželio 6). Nuotr. daryta 1935

Tauro apygarda. Ulonas ir Uosis

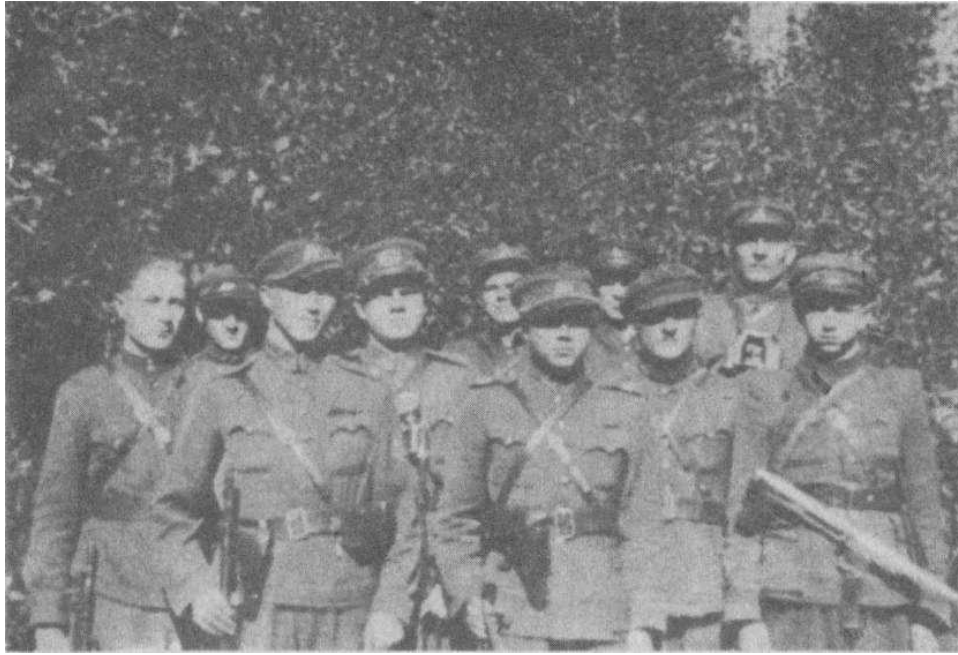
**Tauro apygarda, Geležinio Vilko Rinktinė. Prienų šilo partizanai.
Kairėje Kazimieras Popiera-Sakalas-Gegužis (1931 – 1952 sausio 31)**

Kovas ir Doleris –

Klemensas, Lakštingala ir neatpažintas partizanas

Tauro apygarda. Iš kairės: neatpažintas, Gintaras, Mindaugas, Doleris, Kregždė, Kovas, trys neatpažinti, Klemensas

Trečias iš kairės stovi Tauro apygardos vadas Olius(?) Grybinas-Faustas. Nuotrauka daryta 1949 vasario 4

Tauro apygarda. Iš dešinės – Klemensas ir Lakštingala

Tauro apygarda. Pirmame plane iš kairės: Ulonas, Kovas, Uosis

Pietų srities partizanų vadovai su palydovais vyksta į sąskrydį Antroje eilėje centre Vanagas. 1949.II.2

Dainavos apygarda. Iš kairės: Genys iš Zervynų (?), Baranauskas-Balandis iš Mancvilų k., neatpažintas, Šturmas

Dainavos apygardos vadas pulkininkas leitenantas Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Žuvo 1946 liepos 12. Užrašas kitoje nuotraukos pusėje: Atmintis nuo Tėvelio. 46 m.

Dainavos apygarda, Kazimieraičio rinktinė. Pirmame plane antras – Jonas Žideckas-Žemaitis, trečias – Varėnos apylinkių partizanų vadas Špokas (su žemėlapiu)

Dainavos apygarda. Priklaupę iš kairės: Vincas Vinkevičius-Žvalgas (žuvo 1950), Stasys Vinkevičius-Jaunutis (žuvo 1949), Bronius Vilkauskas-Bijūnas (suimtas 1949 lapkr.); stovi iš kairės: Baranauskas-Balandis, neatpažintas, būrio vadas Bernardas Navickas-Girinis (1930 – 1949 lapkričio 26). Nuotr. daryta 1949

Kazimieraičio rinktinės Geležinio Vilko grupės padalinio vadas Jonas Kazlauskas-Šermukšnis. Žuvo 1947 kovo 7 bunkeryje

Dainavos apygarda. Albertas Perminas-Jūrininkas. 1946, Varčios miškas

Albina Neifaltienė-Pušelė, kulkosvaidininkė (g. 1917, žuvo 1945 gegužės 17 Kalniškės mūšyje)

Monika Plytnikaitė, Gabrieliaus Tursko-Bijūno žmona, Žaibo būrio ryšininkė su Lakūno būriu (g. 1924, sužeista nusižudė Alytaus ligoninėje 1950)

Jonas Neifalta-Lakūnas. Kalniškės mūšio vadas (1915 – 1945 lapkr.)

**Dainavos apygarda. Partizanų apdovanojimas. Prie stalo iš dešinės
nugara stovi A. Ramanauskas-Vanagas**

Merkio rinktinės Vanago grupės Aro būrio partizanai. Iš kairės: Baranauskas-Balandis, Pranas Ivanauskas-Bevardis, Juozas Kopka-Naras, Jonas Rapuška-Liepa, Vincas Vinkevičius-Žvalgas

Dainavos apygardos Šarūno rinktinės partizanas Jurgis Ptakauskas-Liepa (1912 – apie 1947)

Kazimieraičio rinktinės Geležinio Vilko grupės skyriaus vadas Vladas Gavelis-Rytas (1927 – 1951 ruduo). Sužeistas susisprogdino

**Iš kairės: Vytas Lukoševičius-Balandis (Perlojos respublikos karo vado
sūnus), Petras Pavačiauskas-Perkūnas (Vyto pusbrolis), Adomas
Lukoševičius (Vyto brolis)**

Varėnos partizanai. Priklaupę Jonas Daugirda-Šturmas ir Adomas Daugirda, dešinėje stovi Stasys Valickas-Trenks-mas, apdovanotas už drąsą Kalniškės mūšyje (žuvo 1947)

Rikiuotės priekyje Julius Makaraitis-Varpas. Iš kairės: Jovaras, Briedis, Degsnys, Vėtra, Granitas, Juokdarys, Gintaras, Vyturys, Perkūnas, Rytas, Aras, Jaunutis, Girinis, Šernas, Dobilas, Balandis, Karvelis, Širvys

Kazimieraičio rinktinės Geležinio Vilko grupės partizanai. Užrašas kitoje nuotraukos pusėje: Mielas kovotojau! Nors žiauri mirtis išplėšė iš gyvųjų tarpo mano mielą brolių, bet nors šis menkas jo paveikslas primins Jums -Jūsų draugą Kleboną – Prisiminimui part. „Šilui" – Klebono sesuo (Ramunė) 1949.1.17 d.

Išniekinti kūnai Dauguose. Kazimieraičio rinktinės Geležinio Vilko grupės partizanai, žuvę bunkeryje 1947 gruodžio 23. Iš kairės: Adomas Kamandu-lis-Nykštukas, Jonas Mikailionis-Raktelis, Ričardas Golšteinas-Lordas, Petras Plytnykas-Vytenis

Mielas Bičiuli,

neturėdama galimybių rūpintis savo atumtimu, pasirodymu
spoudoje sudidėlės pasitenkinimo satinčiu Jūsų užta doti pastangas,
kad „Partizanai už geležinės uždangos“ išvyktų į laisvą.

Pažietu visad Jums skolingas gėra padėta už atsiminimų li-
teratūrinio apdirbimo ir išleidimo rūpinimą!

Skartytėjai pasigęs sauresnio rašymo apie tavyneji siau-
rianti raudonoji terora, bet manau, kad, belaukiant panašaus
beikalo iš autentiškos kengrai valdžiosio plunksnų, bus naudinga
susipažinti ir su mano užfiksuotomis pervertės Lietuvos gyveni-
mo lykių nuotrupomis. Pirmiausia patirtų lykių negai-
ka, būdama lapatanga visiems Lietuvos kaimeliams, padarė lai-
tytojanis pažinti tavyneji aprašomojo laikotarpio gyvenimą ir
ji elskinti nuo užtenyji mūsų meilės rašydama klaidų su spauda.

Kai mano patirtis patirtis bus galima tikrinti jų gyvenimą
vėly, jau aiškeli oluizma gyvenimo, ant jų kęp bus mintis i-
šio gyvenimo. Ši realybė itin vertinga e. naudoti... auto-
stin... formos užrašų nuotrupomis... et... m... p...
nmaris... p... m... užfiksuoti... p... t... t... t...

Tiesm. kurie man šia proga suteikė Jūsų mokymus...
...p... angom... prisidėjo prie knygos p... dymo, t... -
partizanistų ačiū.

1948 m. gegužės 26 d.

Juozas Lukša

Juozo Lukšos-Daumanto laiško, liečiančio „Partizanų už geležinės uždangos“ I laidą, faksimilė.

Juozo Lukšos žuvimo vieta, 1989. Į dešinę nuo kryžiaus pirmas stovi Antanas Lukša

Stalino sumanytoji ir jo įsakymu suorganizuotoji geležinė uždanga keletą metų slėpė nuo laisvojo pasaulio tuos genocidinius žiaurumus, taikytus Lietuvai ir kitoms Pabaltijo tautoms.

Nuo 1944 metų rudens Lietuvoje išsivysčiusi partizanų ginkluota rezistencija ryžtingai priešinosi okupanto genocidiniams žiaurumams. Lietuvių partizanų ginkluotas pasipriešinimas sovietinei okupacijai aktyviai vyko nuo 1944 metų iki 1952 metų. Vėliau keletą metų reikėsi sporadiškai. Tose kovose žuvo per 20,000 lietuvių partizanų ir partizanių.

Pagrįstos bet nepasiteisinusios viltys.

Kovotojai rezistentai giliai tikėjo, kad sąjungininkai, nugalėję nacizmą, padės Sovietų Rusijos pavergtiesiems išsivaduoti iš pavergimo ir atstatyti savo valstybių savarankiškumą. Tos vilties laikotarpis tęsėsi iki 1948 metų. Susidarius tvirtesniai ryšiui su laisvuuoju pasauliu, ši išvadavimo viltis laipsniškai silpnėjo. Tikrumoje tai nebuvo nepagrįsta svajonė. Ji kilo iš oficialiai paskelbtų ir lietuviams rezistentams žinomų Atlanto chartos principų.

1941 metais rugpjūčio 14 dieną Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas Rooseveltas ir Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas Churchillis paskelbė Atlanto chartą. Pagal ją:

„Jungtinės Amerikos Valstijos ir Didžioji Britanija nesieks teritorinio ar kitokio padidėjimo ir nepritars jokiame teritoriniame pakeitimui, jeigu jis yra nesuderintas su suinteresuotų tautų laisvai pareikšta valia. Kiekviena šalis

turi teisę pasirinkti tokią valdymo formą, kokią ji laiko tinkamą. *Suvereninės teisės ir laisvas savarankiškas valdymasis tautų, kurios buvo jėga prijungtos, turi būti atstatytas.*

„... Būsimoji taika turi patikrinti kiekvienai tautai saugų gyvenimą jos sienose, taip pat ir visų šalių egzistenciją be baimės bei trūkumų...

„... Tautos turi atsisakyti tarpusavio santykiuose naudotis jėga”.

1942 metais sausio 1 dieną prie šios deklaracijos prisijungė 25 valstybės, jų tarpe ir Sovietų Sąjunga.

Tokių principų deklaravimas buvo labai tvirtas pagrindas Lietuvos rezistentų vilčiai tikėtis užtarimo ir paramos iš Vakarų.

Lietuvių tauta, 1941 metų birželio mėn. 23-25 d.d. ginkluotu sukilimu nutraukdama bet kokius saitus, Sovietų Sąjungos Lietuvai užkrautus, ryžtingai pareiškė savo valią gyventi laisvai ir tvarkytis savarankiškai savoje nepriklausomoje valstybėje.

Yra tiesiog nesuprantama, kodėl nežiūrint tų faktų, Rooseveltas ir Churchillis nesistengė įgyvendinti Atlanto chartos principų ar bent pareikalauti jų vykdymo; kodėl jie nenaudojo jiems prieinamų būdų pasmerkti 1939 metais rugpjūčio 23 dieną Stalino ir Hitlerio atstovų sutarimu įvykdytą Pabaltijo valstybių pasidalinimą ir 1941 metais sausio 10 dienos aktu Vokietijos įvykdytą Lietuvos dalies pardavimą Sovietų Rusijai už 7,500,000. – aukso dolerių.

Pabaltijo valstybių laisvės klausimas nebuvo iškeltas nei Jaltoje Roosevelto, Churchillio, Stalino konferencijoje 1945.II.4-11 d.d., nei Potsdame Trumano, Atlee, Stalino konferencijoje 1945.VII.17-VIII.2 d.d. Atlanto chartos principai iškilo Jaltoje ne Pabaltijo valstybių reikalu, bet Lenkijos. Ir jos klausimas nebuvo pilnai išspręstas, Stalinui užtikrinus, kad tautos valią pareikš rinkimais. Du didieji vakarų pasaulio vadai, taip sėkmingai privedę karą prie laimėjimo, buvo išjungti iš lemiamų sprendimų – Rooseveltą ištiko perankstyva mirtis, o Churchillio partija pralaimėjo rinkimus Britanijoje, ir jie Potsdamo konferencijoje nedalyvavo.

Taip įvyko laisvųjų valstybių išdavimas sovietinei vergijai. Tai buvo pati didžiausia Antrojo pasaulinio karo hipokrizė, lydima Vakarų naivumo, o Rytų apgaulės. Pavergtiesiems toji hipokrizė atnešė genocidines žudynes, sunkią bado, šalčio ir sibirinio teroro vergiją. Toje hipokrizėje ir glūdi Lietuvos rezistentų tragizmo didžiausia priežastis.

Po Antrojo pasaulinio karo jungtinėms Amerikos Valstijoms ir Didžiajai Britanijai neteko ilgai laukti, kad jų trečiojo sąjungininko veidas išryškėtų. Jungtinės Amerikos Valstijos, norėdamos apstabdyti naujus agresyvius

Sovietų Sąjungos veiksmus, stiprino vakarų Europą, padėjo kelioms valstybėms išsigelbėti nuo sovietų pavergimo, ginklu pasipriešino Korėjoje. Vėliau savo viduje priešišių jėgų buvo moraliai iki tokio laipsnio klupdomos, kad net nesiryžo tolimesniųjų sovietų agresijos veiksmų apstabdyti. Pavergtųjų vadavimo klausimas tokiose aplinkybėse negalėjo nei iškilti.

Tad Lietuvos rezistentams teliko tiktai pasirinkimas: ar mirtis Sibiro vergijoje, NKVD (KGB) rūsiuose, ar su ginklu rankoje kovoti ryžtingoje rezistencijoje Lietuvos žemėje už laisvę, teisingumą ir kitas žmogaus teises?

Didžiausi pavojai

Ginkluotoje Lietuvos antibolševikinėje rezistencijoje didžiausi pavojai iškilo iš MGB infiltruoto agento Juozo Albino Markulio. Jo įsiskverbimas į rezistencijos vadų eiles yra aprašytas specialiaame Kazimiero-Skrajūno, t.y. Juozo Lukšos priede, kurį jis parašė ir paliko vėlesniam paskelbimui, atvykęs į laisvąjį pasaulį 1948 metais, ir kuris pirmą kartą įjungtas į šią knygą.

Šis infiltruotas MGB agentas nuo 1946 metų pavasario susirišo su vyriausia rezistencijos vadovybe, o kiek vėliau iškilo tiek, kad pasidarė vyriausiu rezistencijos vadu, siekiančiu suburti visas apygardas į vieną. Juozą Lukšą jis padarė savo adjutantu ir rezistencijos štabą įkurdino Vilniuje. Jis parodė daug dėmesio ryšininkams Jonui Deksnui – Hektoriui ir Vyt. Staneikai – Meškiui, 1946 metais atvykusiems iš laisvojo pasaulio. Jam buvo atidengti ryšiai su užsieniu, visi šifrai, kodai bei užsienio planai. Jo įsakymu kažkoks Antanas (vėliau paaiškėjęs MGB specialios dalies karininkas) lydėdavo ryšininkus per Lenkiją į Gdynės uostą iki įsodinimo į laivą. Parama įvairiomis medžiagomis siunčiama iš laisvojo pasaulio rezistencijai buvo perduodama tam Antanui, žinoma, kol jis nebuvo išaiškintas.

Juozas Albinas Markulis, rezistencijos slapyvardžiu Erelis, rėmė VLAKo (Vyriausio Lietuvos Atstatymo Komiteto) bei BDPS (Bendrojo Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio) kūrimą.

VLAK'o ir BDPS sukūrimo idėja kilo iš vienos tremtinių grupės iniciatyvos ir tam reikalingi tekstai buvo vieno asmens paruošti Vakarų Vokietijoje. Tai buvo bandymas sudaryti ryšį su partizanais Lietuvoje, aplenkiant VLIK'ą, kuriame sutartinai telkėsi visos rezistencinės ir politinės grupės. 1946 metais Jonas Deksnys ir Vytautas Staneika, nuvykę į Lietuvą, siūlė partizanams VLAK'ą kaip politinės vadovybės centrą ir BDPS kaip karinę vadovybę. Ten jie tvirtino, kad tai yra laisvojo pasaulio valia. Grįžę b. į laisvąjį pasaulį, jie tvirtino, kad tai yra kovojančios Lietuvos valia. Kovotojams partizanams nepatiko, kad politinė vadovybė

yra sudaroma be jų žinios ir susitarimo. Vėliau po kurio laiko, kai 1946 metų pabaigoje buvo išaiškintas į rezistencijos vadovybę Lietuvoje infiltruotas MGB agentas, BDPS persiformavo į Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdį, LLKS. O prasiveržius Juozui Lukšai ir Audroniui į laisvąjį pasaulį ir sudarius ryšius su VLIK'u, VLAK'o pastangos paaikškėjo, ir joms buvo užkirstas kelias.

Lietuvos rezistencijos vadovybės nariai vienas po kito Juozo Albino Markulio buvo išduodami MGB kontražvalgybai. Jie apsupimo kautynėse žūdavo arba apgaulės būdu buvo suimami ir sunaikinami.

1947 metais sausio 18 dieną turėjo įvykti apygardų rezistencijos vadų pasitarimas. MGB per Markulį planavo ten sutelkti visą Lietuvos rezistencijos vadovybę ir ją iš karto likviduoti. To pasitarimo organizavimo darbai buvo pavesti Juozui Lukšai. Kelias savaites prieš tą suvažiavimą Lukša ir keli rezistencijos apygardų vadovybės nariai, aiškindami kilusius įtarimus dėl visos eilės rezistentų suėmimo, priėjo išvados kad išdavimai rišasi su Markulio asmenimi. Jiems pasidarė aišku, kad jie stovi prieš milžinišką pavojų. Tada jie išpėjo visas rezistencijos apygardas, sukvietė vadovybių pasitarimą kitoje vietoje ir savaitę anksčiau, 1947 sausio 10 dieną. Stabą iškėlė iš Vilniaus ir tokiu būdu išsiveržė iš MGB pinklių. 1947 balandžio mėn. laisvojo pasaulio ryšininkai buvo painformuoti apie išsivadavimą iš MGB infiltracijos ir išpėti neperduoti Antanui, MGB agentui, jokių siuntų, skirtų rezistencijai.

1948 pradžioje Juozas Lukša ir Audronis prasiveržė pro Geležinę uždangą, su pavojais keliavo per Lenkiją ir prie paskutiniojo slenksčio sutiko sunkumų. Vyt. Staneika ir Jonas Deksnys nesutiko jiems padėti persikelti į Švediją jiems žinomais būdais. Rezistencijos atstovai tiems laisvojo pasaulio ryšininkams buvo nepriimtini dėl savo idėjų, religinio įsitikinimo, o, be to, jų bijota, kad suėję su asmenimis, kuriais pasitikėjo iš anksčiau, pakenks VLAK'o ir BDPS įteisinimui. Galų gale jiems pavyko perkalbėti Joną Deksnį ir persikelti į laisvąjį pasaulį. Baden-Badeno susitikime¹ jie sutarė su VLIKu dėl ryšio su Lietuvos rezistencija.

Jonas Deksnys atsiribojo nuo VLAKo ir palinko į VLIKo pusę, kitaip sakant, nuėjo su Juozu Lukša – Skrajūnu. Dėl to kilęs sąmyšis aiškiai atsispindi Vyt. Staneikos Stanevičiaus – Meškio pro memoria iš 1949 sausio 30 dienos, adresuotoje keliems tų junginių vadovybių nariams. Ten yra bent dvi ryškios vedamosios mintys:

a -nepakanta katalikiškojo nusistatymo rezistencijoje veikiantiems asmenims;

b. kaltinimai Juozui Lukšai, kad jis nepagrįstai apkaltinęs Juozą Albina Markulį – Erelį esant MGB agentu, specialiai infiltruotu į rezistenciją.

Nepakanta religiškai sąmoningiems asmenims atsispindi Vyt. Staneikos skiriamuose epitetuose jauniems rezistentams, prasiveržusiems pro Geležinę uždangą, kaip pvz. „katalikų smogikai“, „fanatiško naivaus religingumo asmenys“, „juodojo kabineto smogikai“.

¹ 1948 metais liepos mėn. 7-9 dienomis Baden-Badene įvyko VLIK'o ir Lietuvos rezistencijos atstovų susitikimas ir susitarimas.

Nuoširdžiai siekiamos tolerancijos dvasia trokšte trokšta, kad praeities antireliginės nepakantos likučiai nedrumstų tarpusavio susipratimo, mums taip reikalingo bendrame darbe. Kažkaip mūsų visuomenėje dar vis nepajėgiama skirti asmens sąžinės įsitikinimams taip reikalingo repsektą.

Antroji pro memoria mintis, ginanti Markulį – Erelį, išreikšta sekančiais Vyt. Staneikos žodžiais: „Nuo pat pradžios man buvo aišku, iki Baden-Badeno ir Deksnys buvo tos nuomonės, kad Skrajūno atsiradimas užsienyje ir Erelio apšmeižimas NKVD agentu yra viena iš šlykščiausių 'juodojo kabineto smogikų' priemonių siekiant ir mirties patalę valdžios“.

Kitoje pro memoria vietoje Vyt. Staneika rašo: . . . „Asmeniškai pažinojau ir labai vertinau Erelį. Erelis žinojo mane, mano šeimą ir mano prietelius... Niekas iš jų nebuvo paliestas. Erelis su ašaromis mane išlydėjo iš lietuviškos gryčios. Erelis vaišino dvi savaites Deksnį, atidengdamas jam savo net intymiausias gyvenimo paslaptis... Deksnys neturėjo jokių paslapčių prieš Erelį, ir apie užsienio padėtį, ryšius ir santykius su visokiais veiksniais Erelis žinojo tiek pat, kaip ir Deksnys.“

Iš jo tenka spręsti, kad Erelis buvo labai pavojingas agentas. Jis papasakojo savo greičiausia sukurtas „intymiausias paslaptis“ ir išgavo tikras rezistencines paslaptis.

Tos pro memoria ištraukos rodo, kaip giliai MGB infiltruotas agentas Markulis – Erelis buvo įsiskverbęs į Lietuvos rezistenciją ir kaip atkakliai ir kantriai jis vykdė savo planą, siekdamas paties svarbiausio savo tikslo – visos Lietuvos rezistencijos vadovybės likvidavimo. Tas MGB planas buvo sukliudytas tikrai Lukšos ir kitų rezistencijos narių apdairumo dėka.

Dabar jau turime sovietinių paskelbtų šaltinių, kurie patvirtina, kad MGB agentų infiltracijos išaiškinimas buvo taiklus. Kaip įrodymas čia yra pateikiama ištrauka iš 1970 metais Vilniuje išleistos J. Jakaičio knygos „Išdavystės keliu“, kurios 233 psl. paskutiniame paragrafe sakoma: „Svarbiausias 'Vyriausios Vyriausybės' (turime galvoje Lietuvos rezistencijos vadovybės, A. D.) ryšininkas Antanas, kuris 1946 metais lydėjo Joną Deksnį iš Lietuvos į Lenkiją, o vėliau vyko ten pergabenti spausdinimo technikos ir kitokių šnipinėjimo priemonių, buvo tarybinės specialiosios tarnybos karininkas“...

Tas Antanas buvo Markulio – Erelio artimiausias patikėtinis. Tie visi duomenys rodo, kad 1946 metų pačioje pabaigoje MGB agentų iššifravimas buvo taiklus.. Sovietinės žvalgybos pasigyrimas savo veikta po 30 metų tą faktą patvirtina. Tad tenka pripažinti, kad 1947 metais Lietuvos rezistencija Lukšos ir kitų išvalgių rezistencijos vadovybės asmenų dėka buvo išsivadavusi iš MGB kontražvalgybos pinklių. Tikrai labai skaudu, kad neilgam.

Epilogas labai tragiškas.

Juozas Lukša grįžo į Lietuvą 1950 metais spalio 3 dieną. Sovietinių šaltinių tvirtinimu, jis buvo 1951 metais rudenį klasta likviduotas, manoma, kad su pagalba infiltruoto agento laisvajame pasaulyje. Vienas su juo atvykęs rezistentas iš laisvojo pasaulio, Benediktas Trumpys – Rytis, žuvo kautynėse, apie antrąjį, Širvį – Sakalą, žinių nėra, jis arba užmuštas, arba paimtas, gyvas ir likviduotas.

Jonas Deksnys su Audroniu pasiekė Lietuvą 1949 metais. Audronis žuvo kautynėse. Kada Jonas Deksnys buvo paimtas gyvas, tikrų žinių nėra. Tikrai 1953 ir 1960 sovietinėje spaudoje tilpo jo „atgailojimai“, puolimas bendradarbių ir rezistencijos niekinimas.

Julijonas Būtėnas, jaunas gabus žurnalistas, artimai susidraugavęs su Juozu Lukša ir savo tvirto įsitikinimo skatinamas „Noriu būti su savo kovojančiais broliais“, 1951 metais balandžio mėn. nuvyko į Lietuvą iš laisvojo pasaulio, susirišo su partizanais, žuvo kautynėse tų pačių metų gegužės mėn. dvigubo komunistų agento išduotas, kuris vėliau prisidėjo ir prie Juozo Lukšos išdavimo.

Taip tėvynės meilė ir herojiška kova už laisvę, iki šiolei pareikalavusi labai brangios duoklės, buvo apmokėta ir naujomis karžygiškų rezistentų gyvybėmis.

Būtų naivu manyti, kad gyvi suimtieji paprastu šabloniniu atgailoјimu ar vienu kitu rezistencijos diskreditavimu sovietinėje spaudoje atpirkto savo „kaltes“. Jie ir toliau buvo teroru verčiami atlikinėti vieną po kito naujus „patarnavimus“.

O kas gi buvo su tais infiltruotais agentais, kurie išdavė rezistentus mirčiai? Reikia manyti, kad sąžinė jiems neturėtų duoti ramybės ir visad priminti: ką gi jūs laimėjot, sumokėję taip brangią kainą? ir kam? ir kokia tų jūsų „laimėjimų“ vertė?

Po sunkių teroro, melo, išnaudojimo, pergyvenimų ne tik tai lietuvių tautos, bet ir daugumos persekiojamųjų tautų žmonės įeina į naują rezistencijos laikmetį, kurio būdingiausias bruožas yra teroro baimės stoka. Teroro vykdytojams artėja didžiausia grėsmė, nes kai kurie žmonės

jų smurto jau dabar nebijo ir, atrodo, labai netolimoje ateityje masiškai atsisakys bijoti.

Apmąstymai

Graikų filosofas Aristotelis vienuose savo svarstymuose mini tris rūšis žmonių: bailieji, smarkuoliai, drąsieji.

Pirmosios dvi rūšys, jo nuomone, nepajėgia veikti, patekę į sunkumus. Bailieji nesiryžta ir vengia asmeniškų pavojų. Smarkuoliai yra narsūs ir triukšmingi nepradėję veikti, bet neatsparūs veiksmo sunkumuose bei pavojuose. Drąsieji yra ramūs ir susikaupe veiksmą pradėdami ir drąsūs ir ištvermingi veiksmo ir pavojuose.

William' James, Amerikos filosofas, rašo: „Kai gyvenimo nesėkmės ir negerovės apsupa mus, tie bailieji tarp mūsų netenka savo veiksmų ir siekimų kontrolės. Herojiškos gi dvasios asmenys drąsiai pasitinka sunkumus ir nepasimeta sunkiose ir nepalankiose sąlygose. Herojiškos dvasios žmogus išsilaiko pasaulyje.“

Tos mintys pratęsimos, pritaikant jas Lietuvos rezistentams-ėms. Drąsa yra vidinė jėga žmogui. Drąsa, lydimą aukos dvasios, gėrio idėjų kryptimi yra heroizmas. Tokia drąsa yra keturių krikščioniškųjų dorybių tarpe. Gyvenimo realybėje heroizmo kelias dažnai yra tragiškas kančių kelias. Gyvenimo tikrovė nors ir jaučia heroizmo didingumą, bet jį nuslepia kaip perlus vandens gelmių kiauteliuose. Reikia dinamiškų, drąsių asmenybių, kurios pajėgtų vertingus heroizmo brangakmenis iškelti į saulės šviesą, kad jų vertingumas paveiktų ir dabarties abejinguosius ir ateities kartoms paliktų aukos pavyzdį.

Juozas Lukša buvo vienas iš tokių asmenybių, jis atsirado laisvajame pasaulyje kaip meteoas. Savo pokalbiais šia savo knyga jis atidengė uždangą ir ryškioje šviesoje parodė heroizmą tų savo kovojančių brolių, kuriuos ramus laisvasis pasaulis bandė pamiršti. Jis žėrėjo meile savo tautai, kovojo ir ieškojo jai laisvės ir teisingumo. Jis siekė įžiebt jautriose širdyse tos ugnies, kuria pats degė. Ir jis sėkmingai uždegdavo kitus tuo, kuo pats taip tvirtai tikėjo. Jis parodė, kaip Lietuvos rezistentai savo drąsa ir beatodairiniu pasipriešinimu demaskavo okupanto melą ir tuo atėmė pagrindą žmonių minties apgaulingam pavergimui. Jis skatino, kad rezistentų nenugalima dvasia liktų pavyzdžiu ateities kartoms neatlaidžiai kovoti už savo tautos laisvę ir valstybės savarankiškumą.

Dabar okupantai ir jų kolaborantai bando išnaudoti kiekvieną progą, įtikinti visuomenę, ir mūsų ir pasaulinę, kad rezistentų heroizmo dvasia buvo bereikšmė ir kad ji neįeisianti istorijon. Kai tokia mintis buvo pareikšta prieš keliolika metų sovietinio dailininkų pirmininko, atvykusio į pasaulinę parodą Montrealyje, iš susirinkimo klausytojų tarpo pasigirdo

kukli pastaba: „Kokion istorijon?" Tą pastabą verta pratęsti kitu klausimu: „Turbūt propagandos, melo ir falsifikavimo istorijon?" Tokia „istorija" laiko tėkmėje sutirps kaip sniegas saulės atokaitoje.

Kaip saulės spindulys, perėjęs per kristalą, sutvyska įvairiaspalviu spektru, taip ir mūsų rezistentų aukos prasmė, perėjusi per laiko prizmę, nušvis vis naujais nuostabiais atspalviais.

Savo vertingais siekiais laisvės, teisingumo visiems, savo aukos dvasia Lietuvos rezistentai tampa geresnio šuoliais besivystančio pasaulio pranašai. Jie yra aušros šviesa horizonte, žadanti šviesesnę, teisingesnę, išmintingesnę ateitį.

Adolfas Damušis

1980. XII. 24. Southfield, Mich.

HEROJIŠKAS IR TRAGIŠKAS MŪSŲ TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIS

Antrojo pasaulinio karo pabaiga, padariusi galą nacių priespaudai Europoje ir pagreitinusi Azijos bei Afrikos išsivadavimą, neatnešė laisvės tik Baltijos tautoms. 1944 m. vasarą Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje vieną okupaciją – rudąją, pakeitė kita – raudonoji.

Jau pirmaisiais „laisvės“ metais pasitvirtino pati blogiausia Lietuvos žmonių nuojauta. Kalėjimai buvo ne tik pripildyti, bet ir perpildyti. Anot J. Lukšos, Kauno kalėjimo kameroje (vienoje jų 1941 m. pabuvojo jis pats, o 1945 m. – jo brolis), kur A. Smetonos laikais sėdėdavo po kelis žmones, po karo būdavo nuo 50 iki 60 kalinių („Rytai pro atdarus ar išdaužytus langelius garuodavo iš kamerų tvaikas ir prakaitas, tarsi iš pirčių. .. Kameroje dėl vietos stokos nakties metu negalima buvo nė išsitiesti ant grindų“). Tuoju pat pradėta formuoti ir ešalonai į Rytus (kai kuriuos, pasak J. Lukšos, iš amerikoniškų, pagal lendlizą gautų, vagonų). Kiek buvo J. Stalino valdymo Lietuvoje metų, tiek kartų buvo tremiami žmonės: 1944. 1945. 1946, 1947, 1948, 1949 (net du kartus). . .

Nors po karo duonos labiau trūko miestuose, tačiau sunkiausi tie metai buvo kaimui. Tiesa, kolektyvizacija, kurios mūsų tėvai bijojo labiau negu paties velnio, prasidėjo Lietuvoje tikrai 1948 m., tačiau jos šešėlis tvyrojo ore nuo pat pirmųjų sovietinės santvarkos dienų. Visiems buvo aišku: jei ne šiandien, tai rytoj kolchozai bus ir Lietuvoje.

Dar nebuvo nupjauti kareivių išbraižioti javai, o naujoji valdžia jau reikalavo pyliavų. Kiekvienais metais didinami mokesčiai virto tikromis rekvizicijomis, o kareivių, „liaudies gynėjų“ ir sovietinių aktyvistų „pasižmonėjimai“ – tiesioginiu kaimiečių apiplėšimu. „Pasisvečiavimą“ J. Lukša taip aprašo: „suvarius senius ir moteris į kampą, vienas darydavo kratą kambaryje, kitas kraustydavo spintas, komodas ir skrynias, trečias kraudavo viską į maišą, o ketvirtas ieškodavo degtinės...”

Sauvalė ir smurtas – kas žingsnis, o žmogaus gyvybė tuomet mažai tereiškę. Visą Lietuvą užvaldė baimė. Vieni labiau bijojo nakties, kiti – dienos, o daugelį tos kartos žmonių košmarai persekioja iki gyvenimo galo. Niekas nebuvo tikras dėl rytdienos.

Paskui kariuomenę į Lietuvą patraukė gausūs „internacionalistai“, troškę vesti į „šviesią ateitį“ vietos gyventojus. Vien pirmaisiais pokario metais (1944–1946 m.), atseit, prašant LTSR vadovybei (beje, ne išrinktai vietos žmonių, o paskirtai Maskvos), organizuotai buvo atsiųsta 10000 „specialistų“. Dar daugiau privažiavo nekviestų, ieškojusių ne tik nualintoje karo, bet dar ir socializmo statybos nute-riotoje Lietuvoje duonos kąsnio. Naujųjų piliečių statusas nebuvo vienodas. Vieni jų kartu su vietos žmonėmis atstatinėjo sugriautus miestus ir gamyklas, o kiti užpildė Valstybės saugumą ir Vidaus reikalų ministeriją (pirmojoje lietuviai sudarė 10%, o antrojoje – apie 25% visų darbuotojų), įvairias sostinės valdybas bei žinybas, apskričių ir net valsčių įstaigas. 1946 m. pradžioje respublikos valdžios įstaigose lietuviai sudarė 35%, miestų ir apskričių įstaigose – 61%, valsčių – 72% visų vadovaujančių darbuotojų. Vėlesniais metais, gausiai plaukiant „specialistams“ iš „broliškųjų respublikų“ ir „valant“ vietinius kadrus, šis santykis dar sumažėjo. Raseinių partkomo antrasis sekretorius Bri-tov'as LKP Centro Komiteto 1946 m. lapkričio plenumė pareiškė, kad iš visų aukštesniųjų apskrities viršininkų tikrai vienas – pirmasis sekretorius T. Mončiunskas „galįs kalbėti su žmonėmis“: tik jis mokėjo lietuviškai.

1944 m. lapkričio 11d. nutarimu buvo sudarytas VKP (b) Centro Komiteto Lietuvos biuras – aukščiausia LTSR valdžia, kuriai iki 1946 m. pavasario vadovavo M. Suslov'as, o po jo (iki biuro panaikinimo 1947 m. pavasarij) – V. Ščerba-kov'as. Taip pat įsigalėjo tradicinis iš „centro“ atsiunčiamo II sekretoriaus postas, kuriame iki 1946 m. pabaigos buvo Isačenko, o vėliau – A. Trofimov'as, V. Aronov'as ir kt ². Kompartijoje, pagal konstituciją vadovaujančioje jėgoje, lietuviai 1948 m. pradžioje sudarė tikrai 18,5% visų narių.

„Importiniai“ kadrai nepatikliai ir net priešišškai žiūrėjo į „čiabuvius“, įžvelgdami nacionalizmą, klerikalizmą ir buožiškumą visame, kas lietuviška. Būtent jų iniciatyva buvo pradėta deginti „buržuazines“ knygas, uždarinėti bažnyčias ir griauti Nepriklausomybės kovų paminklus. Pasak tuometinio Ministrų Tarybos pirmininko M. Gedvilo, Tauragės valsčiaus partorgas, užklaustas, kur jo aktyvas, atsakęs: «Какой там актив, когда все бандиты» . LKP CK 1946 m. lapkričio

plenumė M. Gedvilas skundėsi, jog daugelis atvykusių draugų į vietos žmones žiūri Tauragės partorgo žvilgsniu: o gal banditas?

Lietuvos žmogus kiekviename žingsnyje susidurdavo su svetima valdžia, svetima kalba ir svetima dvasia. Rašytojas V. Dautartas pasakoja, kad jo gimtajame Raudondvaryje „valsčiaus galva kalbėjo rusiškai, enkavedistai, vadovaujami ypač žiauraus ir klastingo padaro, žmonių praminto „Barsuku“ – rusiškai, kariškiai – rusiškai, nežinia kokios tautybės, nuolat įsikandęs Stalino stiliaus pypkę, partorgas – taip pat rusiškai... Ne kartą mačiau, kaip, į miestelį atėjęs ir atsідūręs tarp kitataučių, Lietuvos ūkininkas suglumdavo, pasimesdavo. <....> [Partorgas], nemokėdamas nė vieno žodžio lietuviškai, visų pirma uoliai griebėsi naikinti visas Nepriklausomybės metais išleistas lietuviškai knygas, o vienoje šeimoje užtikęs Vaižganto portretą, įtraukė jį į liaudies priešų sąrašą....Barsukas“ atvirai plėšikavo valsčiuje, mušdavo, jo nuomone, įtartinus žmones (tam tikslui buvo įsirengęs baudžiavinio pavyzdžio kankinimo ožius), jis pats vienas buvo įstatymas, teismas, aukščiausias tribunolas. ..³ Ir taip buvo ne tik Raudondvaryje. Alytuje siautėjo NKVD viršininkas kpt. Rogožin'as, Telšiuose – papulkininkis Ovčinikov'as, Kupiškio krašte – kažkoks Sad-ko, Veisiejuose – Motkė.

Nuskriausta istorijos, užmiršta Dievo ir išduota Vakarų valstybių, lietuvių tauta gynėsi kaip galėdama. Tai nebuvo kieno nors sukurstyta, organizuota, iš vieno centro vadovaujama kova, o gaivališkas visaliaudinis pasipriešinimas. Jo formos buvo pačios įvairiausios. Jauni vyrai boikotavo karinės tarnybos prievolę, o visi gyventojai – balsavimus (kas nors buvo „renkama“ kasmet: TSRS, LTSR, vietinės tarybos, teismai). Valstiečiai kiek įstengdami spyrėsi kolektyvizacijai, o mokiniai ir studentai nestojo į VLKJS. Bene reikšmingiausia buvo dvasios rezistencija. Tauta nesitaikstė su tikrove ir buvo kupina vilties, beprotiškos vilties, to didžiausio, anot serbų rašytojo I. Andričiaus, engiamųjų pranašumo. Ji daug metų nepavargdama laukė „permainų“, anglų ir amerikėnų, netgi karo... Taip, karo! Nebūkime per daug griežti savo tėvams. Jie tikrai nebuvo kraujo ištroškę militaristai. Tačiau gyvenimas buvo nepakeliamas, o iš savo patirties jie žinojo, jog karas neša permainas.

Aukščiausioji tautos rezistencijos forma buvo ginkluota kova. Pirmieji partizanų būriai Lietuvoje atsirado dar 1944 m. rudenį, o 1945 m. pavasarį jie jau veikė visose apskrityse ir turėjo apie 30 000 kovotojų. Partizanų būrių sudėtis nebuvo pastovi. Vieni iš miško išeidavo, kiti ateidavo. Legalizavusiųjų ir žuvusių (iš viso žuvo per 20 000 partizanų; vidutinė partizanavimo trukmė neviršijo 2 metų) vietą užimdavo nauji partizanai, kurių ypač padaugėdavo po eilinio žmonių vežimo į Sibirą. Pokario metais partizanavo arba slapstėsi apie 70–80 tūkst. Lietuvos vyrų.

Socialinė partizanų sudėtis buvo marga, kaip ir pati Lietuva: ūkininkai ir darbininkai, tarnautojai ir Lietuvos armijos karininkai, studentai ir moksleiviai. Buvo jų būriuose ir dvasininkų, Nepriklausomybės kovų

savanorių. J. Lukšos atsiminimuose minimos Geležinio Vilko (Valkininkų) rinktinės vyriausioji ryšininkė Audronė – gimnazijos mokytoja. Mokytoja buvo ir garsioji Kalniškių (prie Lazdijų) mūšy žuvusi partizanų vado Lakūno žmona, būrio kulkosvaidininkė. Apskritai mokytojų įnašas į pokario rezistenciją buvo ypač svarus.

Geležinio Vilko rinktinės sanitarė Laimutė – M. miesto gailestingoji sesuo. Su ja iš ligoninės kartu išėjo dar penkios medicinos seserys, pasklidusios po Suvalkijos partizanų būrius. J. Lukšos knygoje minimas partizanas Speigas – buvęs Veiverių stribas.

Tačiau svarbiausia partizanų sąjūdžio atrama, jo stuburas buvo valstiečiai, pokario metais dar sudarę 4/5 visų Lietuvos gyventojų. Jie – paprasti Dzūkijos ir Suvalkijos, Žemaitijos ir Aukštaitijos žmonės – ne tik davė daugiausia partizanų, bet ir rizikuodami viskuo, kas žmogui yra brangiausia – savo pačių ir savo vaikų ateitimi – partizanus rengė ir maitino, slapstė ir slaugė, o žuvus apdainuodavo tragišką jų likimą. A. Ramanauskas-Vanagas, Merkinės bataliono vadas, o vėliau ir visos Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio pirmininkas, savo atsiminimuose rašo, jog metai, praleisti tarp Dzūkijos kaimiečių, pakeitė jo nuomonę, kad tautos ramstis yra inteligentija. „Jie (paprasti kaimiečiai – L.TJ) buvo pasiryžę ne žodžiais, bet darbais aukotis, kad tik mums sektųsi dirbti ir kovoti dėl Lietuvos laisvės. Kiekviena tokia šeima (slapstanti partizanus – L.TJ) – tai nesugriauinama laisvės tvirtovė mūsų tėvynėje. Ir su didžiausiu vidiniu pasitenkinimu galima pasakyti, kad tokių šeimų šiluose (nederlingose Dzūkijos žemėse – L.TJ) ir visoje Lietuvoje yra dar labai daug. Tokių lietuvių darbo ir pasiaukojimo savo tėvynei pavyzdžiai visuomet suteikdavo mums jėgų pergyventi sunkiausias valandas, pasitikėti lietuvių tautos nemarumu ir žinoti, kad anksčiau ar vėliau Lietuva sulauks šviesios

ateities".* - *

* Nemunas, 1989, Nr. 10, p. 54.

Jeigu ginkluota rezistencija būtų buvęs „buožių“ sąjūdis, kaip tvirtino sovietiniai istorikai, tai partizanų kraštu būtų tapusi ne Dzūkija, o šiaurės vidurio Lietuva, kurioje buvo daug stiprių ūkininkų. Tačiau įvyko priešingai. Apskritai partizanų kovose dalyvavo visi valstiečių sluoksniai. Tai rodo duomenys: iš 4 800 valstiečių šeimų, kurios 1944–1947 m. buvo ištremtos iš Lietuvos už tai, kad jų nariai išėjo į partizanus, 27% valdė mažiau kaip 10 ha, 30% – nuo 10 iki 20 ha, 19% – nuo 20 iki 30 ha, 16% – nuo 30 iki 50 ha, ir 8% – daugiau kaip 50 ha žemės.

Vanagas (A. Ramanausko slapyvardis) gana kritiškai atsiliepė apie inteligentijos vaidmenį pokario metais. Anot jo, „okupantas sugebėjo tarsi geležine uždanga atskirti kaimą nuo inteligentijos... Ji (inteligentija – L.TJ) yra bolševizmo morališkai sugriauta ir tapusi mechaniniu bolševizmo įrankiu. Inteligentija prieš savo valią pučia

bolševikinėn dūdon, nors tie garsai yra jai ir labai priklūs." A. Ramanauskas teišus tik iš dalies. Juk ir jis pats – buvęs Alytaus mokytojų seminarijos dėstytojas, ir J. Lukša – buvęs Kauno universiteto studentas architektas, ir daugelis kitų aktyvios rezistencijos dalyvių buvo iš inteligentijos. Antra vertus, tik nedidelė kūrybinė inteligentijos dalis dainomis ir muzika šlovino J. Staliną, tapė idiliškus paveikslus apie kolektyvizaciją, falsifikavo istoriją. Dauguma pagal galimybes rūpinosi nacionalinės kultūros ugdymu, jaunimo švietimu, jo tautinės sąmonės išsaugojimu. Liaudies dainoje, sudėtoje apie Merkio rinktinės (vadas Vanagas) žygį į Merkinę (1945 m. gruodžio 15 d.) yra tokios eilutės:

Aplankėm gimnazijos rūmus,
Kur mokos broliai, sesės mūs.
Kur auga būsimi didvyriai,
Kurie už ateitį kovos.

Kaip tik ta inteligentų karta, kuri J. Lukšos ir A. Ramanausko partizanavimo metais lankė vidurines ir aukštąsias mokyklas, ateityje įkurs Sąjūdį, tęsiantį pokario rezistentų žygį naujomis sąlygomis ir kitais, parlamentiniais, metodais.

Skaitant J. Lukšos, A. Ramanausko, kitų partizaninio sąjūdžio dalyvių bei amžininkų atsiminimus, prieš akis išskyla kelias, atvedęs tūkstančius Lietuvos vyrų ir moterų į aktyvių rezistentų gretas. "

Kaip prie vokiečių, taip ir prie naujos valdžios daugelis lietuvių nenorėjo tarnauti svetimoje kariuomenėje. Mobilizuojamieji vyrai slapstėsi kluonuose ir tvartuose, sulindę į šieną ir šiaudus, o kiti – ir miškuose. „Jeigu jau skirta mirti, tai geriau savo žemėje,“– nusprendė ne vienas.

1944–1945 m. žiemą (V. Lenino gimimo dieną!), J. Lukša matė, kaip iš Kauno geležinkelio stoties išvežami į Rusiją Lietuvos vyrai: „Prie kiekvieno jau pripildyto vagono atsistojo ginkluotas rusas – NKVD karininkas. Su ryšuliais lūkuriavę žmonės pradėjo veržtis pro tankias enkavedistų gretas ir, nepaisydami grasinimų, bėgiojo pagal vagonus, ieškodami artimųjų. Daugiausia tai įvairaus amžiaus moterys arba seniai. Balsu raudodamos motinos ieškojo savo sūnų, merginos brolių ar mylimųjų, trokšdamos paskutinį kartą pažvelgti jiems į akis ir įteikti nežinomai kelionei maisto. Rusiškos komandos rungtyniavo su moterų raudomis. ..

“– Padėkit, žmoneliai, perduoti jiems ir mano dalį. .. mano rankos per silpnos ir nuvargusios – nepataikysiu kaip reikiant. .. Galbūt iš jų tėvų ar giminių aš prisirinkau... Ir vėl prisirinksiu, jei tik Dievas sveikatėlės nepagailės. Dabar jie, vargšeliai, daugiau bado matys negu aš. ..“– ašaras braukdama kalbėjo senutė – vargana kaimo elgeta.

Ne. To jau per daug. Nenoromis turėjau suktis į šalį, kad nuslėpčiau savo susijaudinimą. Tenemato okupantas nė vienos vyriškos ašaros, kuri didintų jo laimėjimų džiaugsmą."

Šios ir kitos Lietuvos žmonių kančių ir pažeminimo scenos – tai vis J. Lukšos – būsimajo Daumanto – žingsniai į partizanų sąjūdį.

A. Ramanauskas – būsimasis Pietų srities partizanų vadas taip aprašė savo kelią į mišką: „Gyvenau Alytaus kurorto rajone – Vaižganto gatvėje. Kiekvieną dieną, einant Basanavičiaus prospektu į darbą ir iš darbo, mačiau vielomis aptvertus didžiulius rūsius, kuriuose masiniai sugrūsti buvo kalinami lietuviai. Visose miesto gatvėse privačių namų didesni rūšiai taip pat buvo paversti kalėjimais. Maisto kaliniams pridavimo dienomis nutįsusios moterų ir senių eilės liudydavo, koks maždaug kalinių skaičius rūsyje patalpintas. Naktimis vykdavo tardymai ir paslaptingas kažkur kalinių išgabenimas. Dienomis ir naktimis kaimuose šėlo MVD (A. Ramanauskui buvo žinomas įvykis Klepočių k. – L.T.A ir daug kartų mačiau, kaip būrio MVD ir istrebitelių apsupti, vielomis surištom rankom už pečių, vyrai gatvė buvo varomi prie rūsių... Visa tai ir visa eilė panašių įvykių... mane nepaprastai paveikė... tapau mirtinu komunizmo... priešu..."

Kaip Tiliui Ulenšpygeliui beldėsi į krūtinę Klaso pelenai, taip būsimajam Vanagai ir kitiems patriotams nedavė ramybės didžiojo XIX a. rezistento V. Kudirkos žodžiai:

Mus iš tėviškės tremia, kalėjiman ima,
O jūs. .. kas žin, ar matot mūs pasišventimą.
Arba jūs malšinkit sujaudintą protą.
Užgesinkit iš naujo mūs širdį liepsnotą,
Švieskit mus ir neduokit gest pradėtai kovai!
Bet sykį sukurstę, vienų nepameskit...
Žadėjote vadais būti, tad grįžkit ir veskit!

Ne tik studentui J. Lukšai, Prienų gimnazijos mokytojui Stravinskui (būsimajam Kardui), bet ir tūkstančiams Lietuvos žmonių teko pasirinkti: Sibirą, „bendradarbiavimą“ su NKGB ar mišką.

Esminis daugelio partizanų apsisprendimo veiksnys – tikėjimas, kad iš Vakarų ateis pagalba. „... mes niekad negalėjom prileisti, kad Vakarai leistų raudonajam Azijos siaubui sunaikinti rytų ir vidurio Europos tautas... Šventai tikėjom, kad laisvė ir žmogaus bei tautų teisės yra nedalomos, kaip tatai buvo deklaruota Atlanto chartoje... Netikėjom, kad bus atsisakyta tolimesnės kovos dėl laisvės ir žmogiškumo principų bei žmogaus teisių,"– rašys vėliau J. Lukša. „... mes visi netikėjome, kad taip ilgai užsitęs laisvės kova ir tiek daug aukų partizanams teks sudėti,"– prisipažins A. Ramanauskas.

Ir vis dėlto nesuvoksime ginkluotos rezistencijos esmės, jeigu joje įžiūrėsime vien nenorą tarnauti svetimoje kariuomenėje, siekimą

išvengti kalėjimo ar tremties, o nematysime svarbiausios partizaninio judėjimo varomosios jėgos – tėvynės meilės. Kas, jeigu ne šis galingas jausmas atvedė į partizanų būrius šimtus ir net tūkstančius dar nemačiusių gyvenimo jaunuolių, ištisas gimnazijų klases? Kas, jeigu ne jis, paskatino motiną dzūkę atvesti į partizanų būrį savo vienintelį sūnų, kas suteikė stiprybės ne vienam kovotojui verčiau susisprogdinti granatomis, negu gyvam pakliūti į priešų rankas ir kankinamam išduoti savo draugus? Pasirinkti kovos kelią, nieko sau asmeniškai nesitikint, o rizikuojant viskuo – ne tik savo gyvybe, bet ir artimųjų likimu – galėjo tik dideli idealistai, savo tautos patriotai.

Prieš Lietuvos partizanus Maskva sutelkė nemažas jėgas: dvi NKVD divizijas (viena jų – gen.Vetrovo – buvo dalyvavusi tremiant iš gimtųjų vietų čečėnus, ingušus ir Krymo totorius), atskirus kariuomenės pulkus. Esant reikalui, buvo naudojama pasienio kariuomenė, taip pat atsiunčiami daliniai iš Baltarusijos ir Kaliningrado srities. Iš viso antipartizaniniame kare dalyvavo apie 50 000 kareivių, neskaitant gausių Valstybės saugumo darbuotojų, vykdžiusių specialias operacijas.

Siekiant nacionaliniam išsivaduojamajam karui suteikti klasių kovos pobūdį, 1944 m. rudenį iš vietos gyventojų pradėta organizuoti istrebitelių (naikintojų) būrius. 1945 m. spalio 19 d. LKP Centro Komiteto ir LTSR Ministrų Tarybos nutarimu jie buvo pavadinti liaudies gynėjais. Tačiau žmonių jie ir toliau buvo vadinami sribais, skrebais, sribukais, istrebiteliais ir pan. Iš pradžių jie buvo NKVD, o nuo 1947 m. – Valstybės saugumo žinioje. Kadangi „liaudies gynėjai“ buvo atleidžiami nuo karo prievolės ir turėjo galimybių prisiplėšti „liaudies priešų“ turto, tai norinčių (ypač iš miestelių varguomenės) tapti „liaudies gynėjais“ netrūko. Sribų būriai buvo sudaryti visuose trijuose šimtuose valsčių. Kiekvieniame būryje buvo iki 30, o visoje Lietuvoje – apie 8–10 tūkst. „liaudies gynėjų“. 1948 m. nuo jų rankos žuvo apie 20% visų tais metais nukautų partizanų. Apskritai „liaudies gynėjų“ vaidmuo antipartizaniniame kare buvo antraeilis. Jeigu ne reguliari kariuomenė, sovietinė valdžia nebūtų išsilaikiusi ir savaitės.

Apie partizaninio karo mastą galima spręsti iš VKP (b) CK Lietuvos biuro pirmininko V. Ščerbakov'o pranešimo LKP (b) CK XI plenumo. Pasak jo, 1946 m. sausio–spalio mėnesiais buvo susekta ir likviduota 339 partizanų būriai ir 436 antisovietinės organizacijos, nukauta ir suimta per 10000 partizanų, pagrindžio dalyvių ir kitų „antisovietinių elementų“. Iš valdžios pusės žuvo 2360 asmenų (neaišku, ar tik kareivių, ar ir „liaudies gynėjų“). Pranešėjas konstatavo, jog, nepaisant pasiektų laimėjimų, „akivaizdus pagrindžio ir jo ginkluotų gaujų kontrrevoliucinės veiklos pagyvėjimas“.

Skaitydami partizanų atsiminimus, nejaučiame jokie jų priešiško rusų tautai. Antai J. Lukša pripažįsta 1944 m. vasarą ties Rumšiškėmis į Užnemunę persikėlusią raudonarmiečių drąsą, savo knygos puslapiuose šiltai aprašo karo belaisvį Vasilių, nuoširdžiai susirūpinusį Lukšų šeimos likimu prie naujosios valdžios, simpatizingą Raudonosios Armijos

leitenantą, suvokiantį, jog armija, kurioje jis tarnauja, neša Lietuvai ne tik išsivadavimą iš hitlerinių okupantų, bet ir naują – bolševikinę priespaudą. A. Ramanauskas pasakoja, kaip dzūkų partizanai mūsų metu į nelaisvę paimitam „ruseliui“ ne tik dovanojo gyvybę, bet paleisdami dar ir pavaišino „krūmine“ (deja, belaisvis atsimokėjo piktu: atvedė į partizanų stovyklą enkavedistus). Vanago rinktinėje partizanavo vienas rusas (nenurodyta nei pavardė, nei slapyvardis), kuris, pakliuvęs į enkavedistų nagus, bevelijo kankinio mirtį, negu išduoti kovos draugus. Lietuvos partizanai kovojo su enkavedistais ne kaip su rusais, o kaip su okupantais. Lygiai taip pat jie kovojo ir su vietiniais sribais bei aktyvistais.

Daugiau kaip 40 metų Lietuvos partizanai oficialiojoje literatūroje buvo vadinami banditais ir priešpriešinami kilniesiems „liaudies gynėjams“. Manychiau, nereikėtų dabar mestis į kitą kraštutinumą. Vien tik kankiniai partizanai (nors tokių tikrai netrūko) ir niekšai sribai būtų tokia pati schema, tik išvirkščia. Neįmanoma, o, svarbiausia, nereikia nutylėti ir rezistencijos šešėlių. Pokario metus reikia rodyti tokius, kokie jie buvo, nieko nepagražinant ir nieko nenutylint. Tai tik išryškins mūsų tautos dramą.

Beje, ne taip jau svarbu, kurie kovotojai buvo tyresnės moralės. Gyvenime buvo visko: ir gerų sribų, ir blogų partizanų. Kur kas svarbiau, už ką jie kovojo: kas už Lietuvos valstybę, o kas už aneksinio režimo įtvirtinimą. O kas buvo kas, matėsi jau iš pirmo žvilgsnio. Partizanų emblema buvo Vytis, o „liaudies gynėjų“ – raudonoji žvaigždė. Rezistencija paliko mums tūkstančius patriotinių dainų, o ar kas girdėjo sribų dainas? Ne, nes jie dainas ne kūrė, o, anot rašytojo R. Gudaičio, šaudė. O jei kada ir dainavo, tai ne lietuviškas.

Ar galima sutikti su J. Lukša, jog nuo partizanų rankos žūdavo tiktai NKVD agentai, aršūs komunistai, visokio plauko parsidavėliai ir plėšikai? Deja, ne. Buvo suvedinėjamos ir asmeninės sąskaitos, liejosi nekaltas kraujas. Neretai buvo žudomos ištisos šeimos, net mažamečiai vaikai, kurie tikrai nebuvo NKVD agentai.

Istorija rodo, jog žiaurumai ir nekalto kraujo liejimas, deja, yra visų partizaninių karų dėsnis, ypač paaiškėjus, kad nebėra vilties laimėti.

Lenkiame galvas prieš rezistenciją, tačiau negalime kiekvieną ano meto žmogų su šautuvu laikyti rezistentu. Partizanai tiktai tie, kurių nesuteptos rankos. Nekaltas kraujas, net jeigu jis pralietas vardan kilniausio tikslo, nenusiplauna. Atskirti banditą nuo rezistentą galima tik individualiai. Beje, tokią antrąją darė patys partizanai. A. Ramanausko sudarytame Merkinės kautynių dalyvių sąrašė yra toks įrašas: „Studentas – eilinis kovotojas iš Vabalių kaimo. Partizanų Karo Lauko Teismo sprendimu nuteistas mirti už plėšikavimą ir nekaltų žmonių nužudymą. Mirties bausmė įvykdyta 1949 metais.“ Tokie pat nuosprendžiai buvo paskelbti ir Jurginui, Gegužei, Ūseliui. Teisiant pokario kovotojus, įsidėmėtina rašytojo J. Mikelinsko mintis, jog

„nederą pamiršti, kad miškinių žiaurumas buvo priremtas prie sienos, suluošintų klaikių gyvenimo sąlygų ir neturinčių ateities žmonių žiaurumas. O jeigu prie to pridursime įvairiausias provokacijas, sąmoningai paruoštas ir inkriminuojamas miško brolius, vaizdas bus dar išsamesnis.“

VKP (b) Centro Komitetas dar 1945 m. rugpjūčio 15 d. įpareigojo Lietuvos TSR vadovybę nedelsiant likviduoti partizanų būrius. Tačiau nei šis, nei TSR Vidaus reikalų ministro Kruglov'o įsakymas likviduoti pagrindį iki 1947 m. vasario, nei vėlesni Centro paliepimai nebuvo įvykdyti, nors vietos valdžia nėrėsi iš kailio. Lietuvos partizanų sąjūdis gyvavo tol, kol rezistavo tauta. Tikrai daug vėliau, kai Lietuvos žmonės pavargo belaukdami ir prarado „permainos“ viltį, kai valstiečiai buvo suvaryti į kolūkius, o jaunimas tapo komjaunimu, užgeso ir partizanų kova. Tai buvo jau 6-ojo dešimtmečio pradžioje. J. Lukša išdaviko buvo įviliotas į spąstus ir nukautas jau „savųjų“ – saugumiečių lietuvių 1951 m. rudenį. A. Ramanauskas slapstėsi iki 1956 m., o pavieniai partizanai dar ilgiau.

Ne tik partizanų, visos lietuvių tautos tragedija buvo tai, kad savo jėgomis laimėti kovą nebuvo nė mažiausios galimybės – per daug nelygios buvo jėgos. O Vakariai, į kuriuos tuomet tiek buvo dedama vilčių, apie Lietuvą ir negalvojo. F. Roosevelt'as atsižadėjo Pabaltijo J. Stalin'o naudai dar 1943 m. Teherane. Vakarų šalys per tiek metų po Antrojo pasaulinio karo neiškėlė Baltijos valstybių klausimo SNO.

Tačiau ar tai turėtų reikšti, jog Lietuvos partizanų kovos buvo beprasmės? Jeigu Lietuvos pokario rezistencija buvo klaida, tai tokia pati, kaip Spartako sukilimas Senovės Romoje, Razino ir Pugačiovo – Rusijoje, 1831 ir 1863 m. – Lietuvoje, kaip ir bet kokia pavergtųjų ir engiamųjų kova.

Pokario rezistencija stiprino mūsų tautos dvasią juodosios stagnacijos dešimtmečiais ir padėjo mums atsitiesti 1988 m. vasarą. Partizanų kovos, kaip ir pokario dainos, bus gyvos tautos atmintyje, kol gyva bus tauta ir laisvės troškimas.

Liudas TRUSKA

² Išsamiau apie kadrų politiką Lietuvoje pokario metais žr.: Tininis V. „Internacionalistų“ antplūdis 1944 – 1952 m. // Gimta-sis kraštas, 1989, gruodžio 14 – 20, p. 5, 7.

³ Literatūra ir menas, 1989 vas. 18, p. 2.

AUKA ANT NEPRIKLAUSOMYBĖS AUKURO

Gyvendami tariamo socializmo sąlygomis, beviltiškoje tamsoje privalėjome įžiūrėti akinančią šviesą, o tai, kas balta – be atodairos trypti ir juodinti. Kurgi ne: vergija – tai palaima, o nepriklausomybės troškimas – ne kas kita kaip liguistas kliedesys! Laisvės galėjo trokšti tik banditai arba psichiniai ligoniai. Sistema demaskavo pati save.

Mažutė mūsų tauta. Bet dideli jos sūnūs, iki paskutinio kraujo lašo kovoję su okupantais.

Atminties šviesoje regiu save valstietiškame vežime, kuris darda Pakuonio apylinkių keliais į mamos tėviškę. Sekmadienis. Išlauže atlaidai. Skambina varpais. Lyg pro miglas išplaukia ūsuotas senelio veidas. O gimnazistės pusseserės nesulaukia šokių: „Lukšai atvažiuos, visi keturi! Ot bus linksma!“ Mat teta Petrutė, našlė, neseniai ištekėjo už Antano Vilko, ir tie jo sesers sūnūs nuo Veiverių dabar čia dažni svečiai. Kieme klega jaunimas, tačiau šokių nėra. Vyrai politikuoja. Eina kalbos apie tai, kad rudąjį marą netrukus pakeis raudonas, ir vargu ar bus geriau. Tada aš nesupratau tų žodžių prasmės. Dar nežinojau, kad tas tvirtai suręstas, tiesus ir atviro žvilgsnio jaunuolis, Juozas Lukša, jau turi kelerių metų pagrindžio veiklos patirtį, kad garbanotasis jo brolis Jurgis neseniai pabėgo iš vokiečių kalėjimo, kad jaunikis nedrąsus Stasiukas puoselėja viltį tapti menininku (o taps partizanų kulkosvaidininku), kad rimtas ir santūrus mokytojas Antanas vėliau išliks iš jų vienintelis gyvas.

Karo dūmams nuslinkus į vakarus, sudegė tetos Vilkienės sodyba. Prisimenu, kaip nustebome, išvydę naujutėlaitę gryčią. Laiminga teta pasakojo: „Per savaitę broliai Lukšos pastatė! Vyrai auksines rankas turi!“ Ir girdėjosi, kad reta talka apsieina be brolių, kad jie visokius – ir vyriškus, ir moteriškus darbus moka. Nesigėdija, grįžę atostogų, net skalbti, motiną ir tarnaitę pavaduoti. Lukšų šeimoje nebuvo darbų pasiskirstymo: dirbo visi vienodai. Tarnų nuo šeiminių niekas neskyrė. Vilkaitės-Lukšienės, kaip ir mano tetos vyro Antano Vilko, didžiausias kraitis buvo lietuviškas darbštumas. Ar realūs šių žmonių gyvenimai – ne antipodas iš lubų išpaišytai „klasių kovai“, tam turto goduliui, tobulai parodytam mūsų rašytojų knygose, sakysime, „Pikčiurnienėje“ arba „Puodžiūnkiemyje“? Bet palikime „socialistinį realizmą“ literatūrai, – „pažangiausios“ santvarkos malūnas mala mūsų dienas. Rieda ešelonai į Rytus!

... Mes – Lietuvos vaikai, moterys, seneliai, dūstame gyvulinuose vagonuose. Tuo pat metu tūkstančiai Lietuvos vyrų, nepanorėję paklusti atėjūnų valiai, su ginklu rankose stoja ginti Tėvynės. Juodbūdyje, senoje seklyčioje, Ona Lukšienė suklupdo visus keturis savo sūnus. Motina prisaikdina juos: „Mirti, bet nepasiduoti gyviems!“ Kodėl – nepasiduoti? Ar tik ne gailestis prabyla jos širdyje? Ar ne tas paskutinis Motinos

troškimas padėti savo vaikams: kad neluptų gyviems odos, kad nekankintų! Juk visi žino atėjūnų metodus. . .

Pirmasis žūsta Jurgis. Užkluptas namuose. Motina susemia sūnaus kraujus į baltą drobulę. Palaidoja tą drobulę Veiverių kapinėse. Pati slapstosi Prienuose. Sodyboje, pririštas prie lovos, mirtimi vaduojasi vyras. („Dokumentininkai“ rašo: neprižiūrėtas, visų apleistas.) Kai miršta, jį paskubomis palaidoja greta sūnaus drobulės, ten pat. Veiveriuose. Jurgio lavonas, niekintas aikštėje kartu su kitų 36 vyrų, atsiduria senuose apkasuose — Skausmo kalnelyje. Motina visą laiką slapstosi: saugumas įnirtingai ieško partizanų vado Juozo Lukšos gimdytojos.

Kazlų Rūdos miškuose, pridengdamas draugų atsitraukimą, didvyriškai žūsta jauniausias — Stasys Lukša. Sučiuptas gyvas, tarybinių tardymų pragarus eina Antanas Lukša. Plieninės valios vyras ištveria. Iš Komijos kalėjimų, Bratsko ir Magadano lagerių po daugelių metų, stebuklu išlikęs gyvas, grįš į Lietuvą. Sveikindamas tautos atgimimą, po tėviškės obelīm kels anūkus į saulę. Vienas iš keturių brolių...

Lietuviškosios rezistencijos mozaikoje bene ryškiausias Juozo Lukšos paveikslas. Dėl suprantamų priežasčių oficialioje spaudoje jis tapytas juodom spalvomis.

Kokia gi Juozo Lukšos asmenybė?

[sitraukęs į tautinio pasipriešinimo judėjimą nuo pat 1940 metų, pokarį architektūros studijas jis pakeičia ginkluota kova. Būdamas šalto proto, ryžtingas ir veiklus, greitai tampa vienu iš partizaninio sąjūdžio vadovų. Kaip partizanų įgaliotinis Vakarams, kelis kartus pereina sieną. Perduoda popiežiui Pijui XII Lietuvos katalikų laišką, kuriame tauta šaukiasi pagalbos. Prancūzijoje baigia žvalgybos mokyklą. Dar tebevykstant aršiai partizaninei kovai, parašo knygą „Partizanai“ ir, turėdamas ryškų poeto talentą, sukuria daug partizanų dainų. Nepraranda savitvardos ir humoro jausmo net sudėtingiausiose situacijose. Negavęs Vakaruose didesnės praktinės paramos ginklo broliams, Juozas Lukša supranta, kad partizaniniam judėjimui Lietuvoje lemta išblėsti. Jis galėjo pasilikti užsienyje. Nepasiliko. Savo būsimai žmonai rašė, kad jo vieta esanti pavergtoje Tėvynėje, o jo kaulai turi būti tarp žūstančių brolių kaulų.

Juozas Lukša turėjo didelį autoritetą ir įtaką Lietuvos jaunimui. Buvo daug atvejų, kai motinos atvesdavo savo sūnus, prašydamos priimti į jo vadovaujamą rinktinę.

Kai aš grįžau iš Sibiro tremties, išgirdau, kad mano teta neseniai nulydėjo savo sūnų Praną priimti priesaikos pas Juozą Lukšą. Moteriškė bejėgiškai apsverkė: „Vaikeliai, jūs gi visi žūsitate!“ Juozas atsakė: „Taip! Žūsime, bet Lietuva bus laisva! Kada nors, bet bus!“ Patylėjęs pridūrė:

.....Kai stovės Lietuvos paminklas partizano motinai, tai bus jame ir Jūsų bruožų. .."

Žiūrint ir šalies, jų kova atrodė beviltiška ir beprasmiška. Tarptautinėje arenoje jie buvo palikti vieni vieni – akis į akį su galinga svetimos šalies kariuomene. Tai, ko nepadarė nė vieno šūvio nepaleidusi Lietuvos kariuomenė, turėjo atlikti civiliai gyventojai. Tačiau aktyvi rezistencija, užsitęsusi Lietuvoje daugiau nei 8 metus, parodė pasauliui narsios mažos tautos nepalaužiamą laisvės troškimą. Todėl Lietuvos sūnų kraujas – prasminga auka ant tautos laisvės ir nepriklausomybės aukuro. Savo knygos tituliniam lapui Juozas užrašė T. Džefersono sentenciją: „Laisvės medis turi būti kartkartėmis palaistytas patriotų ir tironų krauju“.

Juozas Lukša žuvo klasingo išdaviko įvilietas į spąstus, tačiau ištesėjęs motinai duotą priesaiką: gyvo jo priešas nepaėmė!

Dar neturime jo išpranašauto paminklo Partizano Motinai. Ir kol kas nežinome, koks žemės lopinėlis priglaudė jo kaulus. Nes tie, kurie vengia žiūrėti istorijai į akis, iki šiol bijosi uždegančio Tėvynės pavyzdžio ateinančioms kartoms!

Tautos didvyrio žuvimo vietoje Garliavos sąjūdininkai pastatė baltą metalinį kryžių. Pravažiuojus Pažeriu–Kazlų Rūdos sankryžą, pasukus už liauno beržynėlio į dešinę, už poros kilometrų lauko keliukas atveda prie šakoto ažuolo ties vieniša sodyba: kairėje, miško fone, iš tolo baltuoja kryžius. Priėję matome dar vieną kuklų kryželį su išpjautu užrašu: „J. Lukša, 1951.09.04 d.“ Norisi tikėti, kad artėjančių 38-ųjų didvyrio žuvimo metinių proga čia, aukštoje neišbraidytoje žolėje. Tautos Vaikai išmins platų taką.

TURINYS

I. Savoje žemėje pasilikus

TARP TĖVIŠKĖS IR KAUNO

Okupantams keičiantis	7
Pradėjom slapstyti.....	11
Vosyliaus įspėjimas.....	15
Asmens bylos krematoriume.....	16

Bičiulystė su raudonarmiečiais.....	17
Raudonarmiečių siautėjimas kaime.....	21
Mobilizacija apkasams ir aerodromams.....	23
Karių mobilizacija	24
Kelionės dokumentai.....	24
Pirma žinia apie partizanus.....	26
Studentų bendrąbuty	28
Bibliotekų likimas.....	28
Universiteto maitinimas ir šildymas.....	30
Studentų atstovybė	31
Studentų suėmimai prasidėjo.....	32
Lietuviai kariai į Sibirą.....	33.
Eilė atėjo broliui.....	36
Dokumentų tikrinimas.....	38
Valandos ir dienos prie Kauno kalėjimo.....	42
Kalinių artimųjų nubuožinimas.....	51
Brolis paleistas, draugai į Sibirą.....	53
GINKLUOTA REZISTENCIJA	
Organizaciniai rūpesčiai.....	56
Partizaninis judėjimas.....	57
Stribai	59
Svetimų tautybių partizanai.....	60
Geležinio Vilko pulkas.....	60
Kai kurios kautynės.....	62
Šiaurės rytų Lietuvos partizanai.....	74

Žemaičių partizanai.....	74
Vidurio Lietuvos partizanai.....	75
Partizanai prieš bolševikinimo planus.....	75
Provokaciniai daliniai Suvalkijoje.....	77

II. Kelias į partizano dalį

NEBUVO KITOS IŠEITIES

Pirmosios dienos su partizanais.....	81
Atominė bomba.....	83
Tauro apygardos įsikūrimas.....	85
Bartašiūno amnestija.....	86
Bažnyčios giesmininkai.....	87
Nelaiminga spalio 18.....	88
Geležinio Vilko rinktinėj.....	89
Vainatrakio plėšikai.....	90
Tardytojas Varnas.....	93
Kautynės Laukio ūkyje.....	94
Plėšikų naikinimas Paprienėje.....	94
Pyliavų rinkėjai.....	95
Kūčios su partizanais.....	98
Partizanų Kalėdos.....	99
Pagaliau rengiamės su broliu	100
Naujuose Metuose (1946).....	101

III. Partizanų kelyje

PIRMIEJI PARTIZANO ŽINGSNIAI

Žvalgyboje.....	106
-----------------	-----

Spaudos darbe.....	111
Kelionė į Dainavą.....	112
Pas buvusį amerikoną.....	113
Bolševikų ir partizanų spauda.....	115
Astros globoje.....	116
Miško stovykloje.....	116
Kelionė pastotėm.....	119
Artėjant rinkimams.....	120
Priešrinkiminė akcija.....	122
Rinkimų dieną.....	125
Rinkimų rezultatai	129
Miškų ir kaimų košimas.....	130
Proletaro dalia.....	131
Iš gimnazijų į miškus.....	132
Fordų ir studebakerių laužas.....	133
Pirmi masiniai trėmimai.....	134
Paliktų sodybų sargyboje.....	136
Kovotoja Nastė.....	137
Kraujas už spaudą.....	138
Naminės draudimas.....	139
Partizanų kapų niekinimas	141
Teisė pasirinkti darbą.....	142
Partizanų apsijungimas.....	143
Veiklos apyskaita.....	145
Štabo slėptuvė.....	147

Vėl apsijungimo reikalu.....	147
Du iš Vakarų	148
Kelionė pro milžiniško valymo tinklą.....	150
Turgaus aikštėje.....	155
Mykolas Jonas žuvo.....	155
Taip gimė BDPS ir VLAK.....	156
Kelionėje apsirūpinimas maistu	158
Į Vilnių su NKVD majoru.....	160
VYRIAUSIOS VADOVYBĖS PAREIGOSE	
Už narsumą ir uolumą.....	161
Apsirūpinimas maistu.....	164
Akcija prieš istrebitelius.....	166
Suimtas Žvainys tardomas.....	167
Ir vėl Kūčios.....	168
Rūpestis dėl ryšių su Vakaraais.....	169
Kelionė traukiniu.....	169
Pasitraukimas iš Vilniaus.....	173
Kovotojai už savo siekimus.....	174
Birutės rinktinė.....	179
Kaune juodoji katė.....	180
Provokatoriai-partizanai	181
Masiniai tardymai.....	183
Ir vėl rinkimai.....	185
Aktas Nr. 4.....	187
Mažvydo ir Pušelės sužadėtuves.....	192

Priedas: tardytojas Greisas.....	201
Liudvinavo „krikštynos“ ugnim.....	202

IV. Pro uždangą į Vakarus

PIRMOJI KELIONE

Artyn prie pasienio.....	206
Pro geležinę uždangą	209
Lenkijos pusėje.....	212
Vakarai tepatarė grįžti ir laukti.....	215
Audringas atgal.....	217
Pas Nepriklausomybės kovų dalyvį.....	222
Enkavedistų talkininkai – vagiliai.....	224
Bolševikų kojos viršum mūsų galvų.....	224
Persekiojami, bet vis tiek su daina.....	226
Raportas iš Vakarų be paguodos.....	228
Deputatas mitinge.....	231
Elgetaujanti vokietė.....	232
Imkit mane už vadovą.....	235
Kovotojas Varnas ir Vaidilutė.....	236
Partizanai kankiniai.....	237
Pas apygardos vadą.....	238
Anas sapnas virto tikrove.....	239
Dainavos štabas apsuptas.....	241
Kovotojų kadro ruošimas.....	244
Kelyje į antrą mokomąją kuopą.....	248
Palapinių mieste.....	250

Ryšininkė Ramunė žuvo.....	255
Kas tie, kurie išėjo į miškus.....	255
Mokslo diena miške.....	257
Ryšininkas Artūras.....	258
Užklydusios į stovyklą viešnios.....	259
Bausmė už drąsą be reikalo.....	261
Staiga – automato serija.....	262
Raišupio didvyriai.....	264
Birutės rinktinės štabo nelaimė.....	266
Norėjome įvykdyti planą su procentais.....	269
Prieš kolonizavimą ir kolchozinimą.....	272
IR VĖL Į VAKARUS	
Pasiruošimas	276
Per Rytprūsių dykumas.....	279
Tik vieni rusai kolchozininkai.....	281
Kruvinas kelias per Romintos tiltą.....	284
Lenkijos žemėje.....	287
Susirėmimas su lenkų sargybomis.....	289
Kūčių vakaras tvarto šiauduose.....	291
V. Post scriptum	
Grįžimas į žemę.....	294
VI. Papildai	
Tauro apygardos statutas.....	302
Lietuvos respublikos Rymo katalikų laiškas Šventajam Tėvui Pijui XII Vatikane.....	308

Nežinomojo lietuvio skundas broliams ir sesėms už tėvynės ribų	320
MVD pulkininko Burlitskio pareiškimas.....	326
Rezistencijos veidai:	
Juozas Lukša.....	332
Jonas Deksnys.....	336
Žaliasis Velnias.....	339
Vyskupas Vincentas Borisevičius.....	340
Julijonas Būtėnas.....	343
Jonas Kukauskas.....	345
Autoriaus lydimasis žodis.....	347
Kazimieras Skrajūnas: MGB pinklės Lietuvos rezistencijoje.....	349
Vytenis P. Juozas Lukša Tautos didvyris.....	384
Damušis A. Užsklandos vietoje.....	407
Truska L. Herojiškas ir tragiškas mūsų tautos istorijos puslapis ...	456
Garmutė A. Auka ant nepriklausomybės aukuro.....	456

*„Vagos“ leidykla ir firma „Poligrafija“ J. Daumanto
„Partizanus“ leidžia sutarties sąlygomis. Už šią knygą*

*gauto pelno dalį (100 tūkst, rub.) leidėjai skiria
Tremtinių sąjungai*

– tremtinių palaikų pervežimui į Tėvynę finansuoti.

Daumantas J.

Da431 Partizanai / (Baig. str. „Herojiškas ir tragiškas mūsų tautos istorijos puslapis“, p. 554 – 565, L. Truskos; „Auka ant nepriklausomybės aukuro“, p. 566 – 569, A. Garmutė); Iliustr. P. Lapė. – Fotografuot. leid. – V.: Vaga, 1990. – 574[1] p.; [16] iliustr. lap.: iliustr.

ISBN 5-415-00809-8

J. Daumanto, tikroji pavardė Juozas Lukša (1921—1961), atsiminimų knyga, parengta pagal Trečiąjį leidimą (1984). Tai vieno iš rezistencijos vadovų pasakojimas apie partizaninę kovą pokario Lietuvoje. Papildymuose publikuojama su pasipriešinimu susijusi medžiaga.

0503020908 – 119

D -Neskelbta MBBK 9(TL)28

M852(08) – 90

**Даумантас Юозас Партизаны Мемуары На литовском языке
Издательство «Вага», 232600 Вильнюс, пр. Гядимино 50**

Daumantas Juozas Partizanai Memuarai

Redaktorius R. Bogdanas Viršelio dailininkas R. Tumasonis

**Meninis redaktorius R. Orentas Techninis redaktorius L. Mikšienė
Korektorė L. Girevičienė**

ИБ № 5749

**Pasirašyta spaudai 90 03 07. Leidinys 12479. Formatas 84x108/32.
Popierius kn. žurnalinis. Ofsetinė spauda. 31,68 są-L sp. 1. 32,13 sąl.
spalv. atsp. 30,55 apsk. leid. 1. Tiražas 100 000 egz. Užsakymas 4171.
Kaina 5 rb 50 kp**

**„Vagos“ leidykla, 232600 Vilnius, Gedimino pr. 50 Spausdino „Vilties“
spaustuvė, 232600 Vilnius, Strazdelio 1**